

Élni Krisztust, megdicsőíteni életével az Evangéliumot

III. rész: P. Kiss Szalézzról szóló írások

Összegejtötte: fr. Varga Kamill ofm

Kézirat
Ferences Rendház
Szeged
2012

Tartalomjegyzék

A II. jászberényi katolikus hét lefolyása.....	6
Katolikus kultúrest a jászberényi Kulturházban.....	7
Az Emericana dominus-avató ünnepélye.....	7
Az Actio Catholica előadása a Kulturházban.....	8
Az egész jászság katolikus társadalma	9
Városházi értekezlet.....	9
Nyílt levél P. Kiss Szalézhez.....	10
Egy cikk visszhangjai.....	11
Az igazság érdekében.....	12
Hírek és különfélék.....	13
Tízezer hívó együtt.....	13
Father Kiss az óházába utazik.....	15
A katolikus egyházközségi képviselőtestület elbúcsúzott dr. Lindenberger Jánostól.....	15
„Ebben az ősi magyar városban nekünk, magyar barátoknak is feladataink vannak...”.....	17
Holnap lesz a szerzetesek a szerzetesrendek beiktatása.....	17
Domonkos és ferencendi plébánosok beiktatása Debrecenben.....	18
P. Kiss Szaléz előadása a Turul Diétán.....	20
P. Kiss Szaléz a belső front jelentőségéről.....	21
P. Kiss Szaléz: Hősi helytállásra van szükség.....	21
Debreceni magyar est a lelki egységért.....	22
A ferencesek Szent István-napi búcsúja és ünnepe.....	22
P. Kiss Szaléz a családról emlékezett meg a Katolikus Akció előadóestjén.....	23
Mély hatást keltett P. dr. Kiss Szaléz előadása	23
A nép barátai között Nyilastelepen.....	24
Ferences kultúrest a MÁV. műhelytelepen.....	25
Erőteljes fejlődésben a Debrecen övező kertes telepek.....	26
P. Kiss Szaléz a keresztény magyar egységről.....	27
A katolikus egyházközség bombakára.....	28
P. Kiss Szaléz a gyöngyösi ferences teológia tanárává és lelki igazgatójává nevezték ki.....	29
P. Kiss Szaléz búcsúztatása a Nyilastelepen.....	29
Pálmai József: A debreceni ferencesek az egység szolgálatában.....	30
Gyermekmosoly országában: Debrecen	32
Francois Villon: Ballada a nyilasok és egyéb kalózok szeretőjéről.....	34
Felelős szerkesztőnk válasza P. Kiss Szaléznek.....	35
1945. évi július 8-án.....	37
Ifjúság.....	37
Itt valami van!.....	37
A Kisgazdapártban.....	38
Minden várakozást felülmúló hatalmas érdeklődés mellett	39
zajlott le a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt vasárnapi nagygyűlése.....	39
Páter Kiss Szaléz 1941-ben fasiszta szervezkedés miatt kiutasították Amerikából.....	41
Páter Kiss Szaléz előadást tartott a gyöngyösi Munkaszolgálatos Szövetségben!.....	41
Futó Dezső napirend előtti felszólalása a Nemzetgyűlésben 1946. 05. 03-án.....	42
Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség.....	43
Varga Béla: Sajnálatos körülmény, hogy még az utcákon is lehet találni robbanóanyagokat.....	45
Újabb nagyarányú letartóztatások a gyilkos összeesküvők ügyében.....	45
Újabb fasiszta merényletek tervét leplezte le a rendőrség.....	47
Újabb letartóztatások a gyöngyösi fasiszták ügyében.....	47
Egy szerzetes irányítása mellett gyilkoltak, raboltak a leplezett fasiszta banditák.....	47
Szemtől szembe páter Kiss Szalézékkal.....	48
A 18 éves Kizmann Ottó, Páter Kiss Szaléz jobbkeze, a sokszoros gyilkos rendszeren beszámolt apjának a gyilkosságokról.....	49

A Kiszgazdapárt deklarációja a gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében.....	50
Leleplezték a váci fiók-összeesküvést.....	51
Megtiltják a papoknak a politikai szereplést.....	51
Páter Kiss Szaléz szerint a hangtompítós revolverrel jól lehet dolgozni.....	52
Figyelemreméltó hírek.....	52
Hivatalos jelentés a leleplezett fasiszta összeesküvésről.....	53
Nyilas internáltakat is be akarta szervezni a fasiszta terroristák közé páter Kiss Szaléz.....	54
Újabb döbbenetes részletek tárulnak fel a fasiszta összeesküvésről.....	54
Az internált nyilasok fegyveres kiszabadítására készült Kis Szaléz páter.....	55
Ki akarták szabadítani az internálótáborokból a nyilasokat.....	55
Ki akarták szabadítani a gyöngyösi internált fasisztákat páter Kiss Szaléz és társai.....	56
29 láda robbanóanyag, több száz golyószóró és géppisztoly.....	57
Közel száz letartózta letartóztatottja van páter Kiss Szaléz fasiszta összeesküvéseknek.....	57
2 pap és 1 tanár a újabban leleplezett fasiszta összeesküvés élén.....	57
Repülőteret akartak építeni a gyöngyösi fasiszta összeesküvők.....	58
Repülőterük volt Gyöngyös mellett a fasiszta összeesküvőknek.....	58
Páter Kiss Szaléz és a Kiszgazdapárt viszonya	59
Párthírek.....	59
A Független Kiszgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete választmányának véghatározata Páter Kiss Szaléz ügyében.....	59
Illetékes egyházi hely közli.....	60
Fasiszta banditák összeesküvése páter Kiss Szaléz kiszabadítására.....	60
Fegyveres összeesküvők ki akarták szabadítani P. Kiss Szalézt.....	60
A fasiszta összeesküvőket az ötöstanács vonja felelősségre.....	61
A fasiszta összeesküvés három vezetőjét egy tanárt és két papot letartóztatták.....	61
Egy kis környezettanulmány páter Kiss Szaléz előéletéről.....	62
Letartóztatták Lukács Pelbárt páttert, a hatvani fasiszta alvezért.....	62
Páter Kiss Szaléz útja Pécestől a gyöngyösi fasiszta szervezetig.....	63
Fegyveres összeesküvők ki akarták szabadítani Kiss Szalézt.....	63
Egymást vádolja a négy összeesküvő páter a fasiszta szervezkedés végrehajtásával és az ifjúság megrontásával.....	63
Leleplezték a „Bakonyi brigádot”.....	65
Diákok újabb fasiszta terrorszervezetét leleplezték le.....	65
Népbíróság elé!.....	66
Miért késik páter Kis Szaléz ügyében a vizsgálat befejezése?	68
A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. július 24-i ülésének jegyzőkönyvei.....	68
P. Király Kelemen ofm: P. Kiss Szaléz ofm.....	68
Kolozs Pál: Plébánia - Amelynek területén 25 percig robot a gyorsvonat.....	69
Dr. Vásáry István /Jelentése a new yorki Kossuth-zarándoklatról.....	71
P. Kiss Szaléz és társai összeesküvése.....	72
Varga László: Kérem a vádlott felmentését.....	77
Szervezkedések és terrorcselekmények.....	78
Kis Szaléz	81
Szaléz atya és társai.....	82
Földesi Margit: Iskolapéllda.....	91
Szaléz híve.....	96
Magyar Katolikusok Szenvedései 1944-1989.....	97
Dr. Füzér Julián OFM: A magyar ferencesek kezdetei New Brunswickon	98
P. Füzér Julián OFM: Szent László Egyházközség New Brunswick, N.J.....	100
Ötven évvel ezelőtt történt.....	101
Az elfelejtett vértanú.....	102
Komenczi Bertalan felszólalása az O.gyűlésbenben az „ártatlanok” erkölcsi jóvátétele céljából.....	103
A kíméletlen küzdelem kezdete – 1946	103
Rehabilitációs igazolás.....	104

A Kiválasztott.....	105
1946. április 28.....	106
1946. október 26.....	106
Emléktábla-avatás a sopronkőhidai börtönnél.....	106
P. Kiss Szaléz emlékére.....	106
21.15: Isten akaratából.....	106
Isten embere.....	107
P. Kiss Szaléz szovjetellenes összeesküvése.....	109
A bolsevizmus erőszakszervezetei az MKP szolgálatában.....	113
Lovas István: A sajtó hallgat a Bauer ügyről.....	113
Fő a szakértelem.....	115
Ferencesek Gyöngyösön	116
Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön.....	116
Hetényi Varga Károly: KISS LÁSZLÓ Szaléz.....	117
A klerikális reakció ellen.....	129
P. Buczkó Lajos Atanáz ofm: P. Kiss Szaléz ofm.....	129
Ma ügyvéd.....	130
Kiss Szaléz (1894-1954)	130
A demokratizálódás kudarca(i) (1945–1956).....	131
Az egyházak likvidálása – a Mindszenty per.....	131
A Katolikus Egyház Magyarországon.....	132
A társak	133
Elvtársak!.....	138
Egyházpolitikai válság Magyarországon.....	139
Fehérváry Hajna: P. Kiss Szaléz OFM.....	139
Bauer Miklós.....	140
Ferencesek Gyöngyösön.....	141
Befalazták a kommunista pusztítás elől.....	142
Magyar Nagylexikon: Kiss Szaléz.....	143
Megszületett a ferences vértanúk boldoggá avatásáért szóló ima hivatalos szövege.....	143
Támadás a civil szervezetek ellen	144
Éberség.....	144
A vallási felekezetek feloszlatása.....	144
Természetjárás.....	145
Mindenkinek fizettünk.....	147
Szelke László: Magyarország szovjetizálása.....	150
Fehérváry Hajna: Hol van Páter Kiss Szaléz?	150
A katolikus Jászberény.....	152
Fáy Zoltán: Azt a papot többet nem látja.....	156
Vértanúink, hitvallóink.....	158
Páter Kiss Szaléz koncepció per.....	159
Actio Catholica (AC).....	161
A gyöngyösi „ifjúsági” per.....	162
Az egyházi iskolák, egyesületek és a hitoktatás elleni támadások hitvallói és vértanúi.....	162
P. Kiss Szaléz (1904-1946).....	163
P. Kiss Szaléz és ferences sorstársai.....	163
Néhány történet a jog (nem igazság) világából	167
Ugró Miklós: Leköpvé (Bauer Miklós eltörtölt élete és halála).....	167
Máthé Zsuzsanna: Egy ferences szerzetes tragédiája.....	171
A gyöngyösi „ifjúsági” per – Kiss Szaléz atya.....	175
MAKÚSZ.....	176
A kommunista diktatúra és a katolikus sajtó volt a témája a MAKÚSZ tanulmányi napjának	176
Dr. Máthé Zsuzsa: Helytállni válság idején: Páter Kiss Szaléz mártíriuma.....	178
Törvénytelen korszak.....	180

Vigyázat! Hamis!.....	181
papjocivisek.blogspot.com.....	183
Kálmán Peregrin: A hét ferences vértanú első emlékezete.....	183
Boldog vértanúk.....	190
Ferences vértanúk.....	192
Egy tojás volt a belépődíj a ferences moziba Debrecenben.....	195
Kovács Ágnes: Ferences szerzetesekre emlékeztek Debrecenben.....	196
Gyöngyösi Ferences Könyvtár	197
Megtartotta téli ülését a Püspöki Konferencia.....	197
Félix atya a vértanúkról.....	197
Hét Krisztusért adott élet.....	199
Kiss Szaléz ferences.....	200
Kiss Csaba: Hét ferences mártírt avatna boldoggá a katolikus egyház	200
Vértanúk boldoggá avatásához keres tanúkat a ferences rend.....	201
Tojásokkal telt ferences kosarak	202
Imakilenced 7 ferences vértanú boldoggáavatásáért.....	202
Ferences Vértanúk (3.).....	203
Kiss Szaléz-emléktáblát avatnak a börtön falán	204
Kiss Szaléz emlékezete	205
Szerdahelyi Csongor: A titkok hőse: hatvanöt éve végezték ki Kiss Szalézt.....	206
Vallott gyónási titkot a ferences vértanú?.....	206
Meddig tűritek???	207

A II. jászberényi katolikus hét lefolyása¹

Az Actio Catholica jászberényi szervezete – a tavalyi I. Katolikus Hét nagy sikerén felbuzdulva és felbátorodva – ez évben is megszervezte a tavaly nagyszerűen sikerült Katolikus Hetet. A Kat. Hetet, mint a múlt évben, dr. Kele István pápai prelátus, főesperes, apát-plebános védnöksége alatt, ezúttal is *Ivánfi* János reálgimn. Tanár szervezte meg és rendezi dicséretes hozzáértéssel és az idén is nagyszerű eredménnyel. A Katolikus Hét április 8-13-ig tart. A lapunk zártáig lefolyt előadásokról a következőkben számolunk be.

A Katolikus Hét első napja

A Katolikus Hét április 8-án negyed 6-kor kezdődött, amikor is dr. Kele István prelátus a nagytemplomban mondott Veni Sanctet a II. Katolikus Hét sikeréért. Utána a nagy számban megjelent intelligens közönség az érseki leánynevelőintézet dísztermébe vonult, ahol dr. Kele István prelátus üdvözölte dr. Szentgyörgyi József egyházmegyei tanfelügyelőt, az egi egyházmegyei Actio Catholica központi vezetőjét, Nyisztor Zoltán dr.-t, a Magyar Kultúra társszerkesztőjét, valamint a nagy számban egybegyűlt katolikus híveket, majd néhány közvetlen szó után átadta a szót.

Dr. Szentgyörgyi József egyházmegyei tanfelügyelőnek, aki elismeréssel nyilatkozott arról a nemes példáról, melyet katolikus hetek rendezésével a jászberényi egyházközség mutat az egyházmegye össze híveinek. Örömmel számol be továbbá arról, hogy az Actio Catholica kitartó munkássága termékeny talajra talál a magyar nép lelkében, s a magyarság széles rétegei lelkesedve szomjazzák és követik az Egyház hívó szavát. Isten áldását kéri a Katolikus Hét munkájára.

Nyisztor Zoltán dr., az első előadó „Fajiság és a katolicizmus” c. nagyszerű előadásában megállapította, hogy az 1900. évben olyan új korszak kezdődött az emberiség történetében, melynek ma még sem nevét, sem kifejeződését uralkodó eszméjét nem ismerjük. Ez új korban most még különféle eszmeáramlatok küzdenek egymással, mint a kommunizmus, fasizmus és nemzeti szocializmus. Feladata szerint a nemzeti szocializmusnak a faj és vér evangéliumára épített eszmekörének mélységes meglátású, tudós ismertetésével bizonyítja, hogy az emberiség üdve nem túlzásokba menő fajelmélet, hanem a Krisztus evangéliuma alapján érhető csak el. – Az aranyzavú tudós előadói a jelenlévők odaadó figyelemmel és lelkes tapsal jutalmazták.

Móczár Miklós tanítóképzőintézeti igazgató „Természet útján Istenhez” c. előadásában logikus gondolatmenettel és meggyőző erejű ékes szavakkal bizonyítja a rovar- és növényvilágból vett meglepően érdekes példákkal, hogy minden tévelygő ateista, materialista érvelgetés ellenére is a természet világa mindig csak Istenhez vezet. A legapróbb rovatok és növények élete, munkássága is mind-mind azt bizonyítja, hogy ez a bámulatos célszerűség csak az Istentől eredhet. A tudomány, még a hit ellenségeitől annyiszor bitorolt természettudomány is Isten felséges dicséretét zengi.

A második nap

Április 9-én

Dr. Imre Ilma „A katolikus nő és a családvédelem” címen a magyar családi élet szörnyű bomlási folyamatát világította meg megdöbbentő statisztikai adatokkal. A bomlás okai csak részben gazdasági és szociális természetűek, a főok a liberális-kapitalista individualizmustól kitermelt anyagiasság és mérhetetlen önzés, mely visszautasítja még a legcsekélyebb áldozatnak a gondolatát is. A szociális és gazdasági okok megszüntetésénél is fontosabb, hogy újra megtöltsük a férfiak és különösen a nők lelkét Istennel szemben való felelősségérzettel és a gyermekért, családjáért való áldozatnivalósággal, áldozniakarással, vagyis igazi keresztény katolikus érzéssel és akarattal. A kiváló előadó szavait sűrű helyeslés és taps kísérte.

P. Kis Szaléz a szülői hivatás etikájáról beszélt igen szellemesen és mélyrehatóan. Rámutatott arra, hogy a gyermek nevelése a legnagyobb erkölcsi felelősséget jelenti a szülő számára. A válságok és rekordok korát éljük, és az erkölcsi válság éppen a családot kezdte ki a legjobban. Önző a nő, önző a férfi, és mindkettő öntézésének szomorú áldozata a magára hagyott, „neveletlen” gyermek, akinek – a szülők rekordra menő válásai és hűtlenkedései között – bőséges alkalmak vannak arra, hogy korán megismerkedjék az élet szennyos oldalával. Nagyon sokszor a

1 Jász Hírlap, 17.évf. 16.sz., 1935. április 13. 3.o.

cselédek és pesztonkák gondjára maradt, épp azokban az időkben, melyeknek testi lelki válságai az egész életérem döntő hatással vannak.

Katolikus kultúrest a jászberényi Kultúrházban²

Január 11-én, szombaton P. Kiss Szaléz rendezésében jól sikerült kultúrest zajlott le a jászberényi ferencesrendi Kultúrházban. A katolikus társadalmi és irodalmi élet két vezető egyéniségének, Széchenyi György grófnak és Katona Jenőnek, a Korunk Szava szerkesztőjének előadása, valamint P. Kiss Szaléz magiszter atyának bevezető, illetve záróbeszéde töltötték ki a nagy sikerű est programját. Az előadás is és a beszéd is a katolikus világnézetet fenyegető veszedelmekről szóltak és megjelölték a követendő utat.

Széchenyi György alapos és mélyre nyúló tanulmányában a katolikus világnézet legközvetlenebbül fenyegető német nemzeti szocializmust vette vizsgálat alá. Ebben a mozgalomban, mint a liberalizmus pusztításait követő visszahatásban, van sok menthető, és van bizonyos jó is. Metafizikai alapja azonban ép úgy materialista gyökerekből táplálkozik, mint a bolsevizmusé. A vér és faj elmélete csak hiedelem, de nem tudományos bizonyosság. Elzárkózás a többi faj felé és vagy emberirtó háborúhoz, vagy belső összezsugorodáshoz fog vezetni. A diktatórikus rendszer pedig amellyel hatalmát gyakorolja, valamint az államnak az egyén életébe való kíméletlen beavatkozása, az ember személyi méltóságának és függetlenségének a lejáratását fogja eredményezni.

Katona Jenő Hazai vonatkozásban beszélt az időszerű reformtörekvésekről, és azt a meggyőződését hangoztatta, hogy reformok sürgetéséhez és végrehajtásához csak annak van joga, akinek kibérelhetetlen és meg nem alkuvó katolikus lelkiismerete van.

P. Kiss Szaléz pedig arról beszélt, hogyan kell megnevelni és éberré tenni ezt a lelkiismeretet. A jövő kulcsa a katolikus világnézet alapján való jellemkialakításban van. Krisztusi élet és elszántság nélkül nincs semmiféle szocializmusnak és semmiféle reformpolitikának sem lapja, sem jövője. ennek az egyedül helyes katolikus világnézetnek törhetetlen, bátor harcosa a Korunk Szava c. Katolikus folyóirat, melyet a jászberényi katolikus közönség erős pártfogásába ajánl.

Az Emericana dominus-avató ünnepélye³

Az Emericana jászberényi conventje bensőséges ünnepély keretében tartotta meg első dominus-avatását május 28-án a Központi Kat. Kör nagytermében. Az avatási szertartás elvégzésére a központból az americánás-szövetség megteremtője és azóta is fáradhatatlan vezére: dr. Bitter Illés főigazgató, clairvauxi apát, az americánás-szövetség megteremtője és azóta is fáradhatatlan vezére: dr. Bitter Illés főigazgató, clairvauxi apát, az Emericana commendátora jött le dr. Sényi Pál, az Arrabona corporatio priorja kíséretében. Az avatás előtt a convent dr. Kele István, pápai prelátus, a convent nagyurának elnökletével megtartott ülésén egy évre az eddigi, a vezérség által a félévi próbaidőre delegált tisztikart választotta meg.

A Boldogasszony Anyánk eléneklése után dr. Bitter Illés commendátor nyitotta meg az ülést. Őszinte örömet fejezte ki, hogy itt, a katolikus jászság szívében éppen ő bocsáthatja szárnyra az Emericana virágzó fájának legifjabb hajtáját: a Conventus Jászberényensist. Ezután a commendátor közismert, jellegzetes, nemesveretű, régies nyelvezetű szónoki stílusában lendületes szavakkal vázolta azokat az okokat, melyek a forradalmak lezajlása után a szentimrés ifjúsági mozgalmat megteremtették és napjainkig oly impozáns mértékben felvirágoztatták. – A Conventus Jászberényensis megalakulása és már eddigi működése is – mondotta többek között – ékesen bizonyítja, hogy Jászberényben megértették, mit jelent az Emericana a katolikumnak és mit jelent a magyarságnak. Miénk, katolikusoké a világ legakcióképesebb gondolata, a krisztusi gondolat – nem akarunk tehát továbbra is a negatívumok hősei lenni. El kell tűnniök a magyar életből azoknak az átkatolikusoknak, akik a katolikumot csak egyéni érvényesülésük vitorlájául feszítik ki, - de ugyanakkor más vonatkozásban csak lithurgiának tekintik azt.

2 Rendtartományi Közlöny, XIII. évf. 1936/4. szám, március-április

3 Jász Hírlap, 18.évf. 24. szám, 1936. június 13., 2.p.

Majd a commendátor az Emericana alkotmánya szerinti avatási szertartást folytatta le. Ennek során a convent priorává: Ivánfi Jánost, subpriorává: dr. Csék János, lelkészévé: Székely Alajost, dominusaiá pedig: dr. Szabó Józsefet, Korber Ernőt, P. Kiss Szalézt, Vajtai Istvánt, Eigen Józsefet, Suba Lajost, Rác Kálmánt, Gedei Jánost, Zaják Árpádot és Bugyi Józsefet avatta fel, s felékesítette őket az Emericana-rend díszeivel: a priori és subpriori kereszttel, illetve a convent mellszalagjaival, majd buzdító beszédet intézett a felesküdt dominusokhoz.

A convent nevében Ivánfi János prior köszöntötte a commendátort, háláját fejezve ki, hogy magas életkora és gyengélkedése ellenére személyesen fáradt le az avatásra. Beszédének további részében az emericánus lelkület ismertetőjeleit vázolta. – Az emericánus férfiak – úgymond – a tettek, a küzdelmek, és a győzelmek emberei akarnak lenni, akik fáradságot nem ismerő lelkiismeretességgel csapogtatják le honfitársaikban a lelkek közömbösségének állóvizeit, akik nem nyugszanak addig, amíg ennek a nemzetnek minden fia emberhez méltó létföltételek közé nem kerül. Azt Emericana azt vallja, hogy cselekvő magyarnak lenni nem olyan erény, amely külön dicséretet érdemel, hanem szent kötelesség. Az emericánus harcosa a szentistváni nagy magyar gondolatnak, s arról senkiért és semmiért le nem mond.

Dr.Sényi Pál a káptalan nevében köszöntötte a conventet és a dominusokat lankadatlan harcra serkentette az emericánus eszmék maradéktalan megvalósításáért.

Új indulót fűjtünk meg a Lehel kürtjén a mai avatással – mondotta dr. Bitter Illés költői lendületű zárószavaiban – adja Isten, hogy ez az induló a magyar élet minden területén győzedelmeskedő katolicizmus örök igazságait hirdesse. Végül a commendátor dr. Kele István pápai prelátus szeretetét és támogatását kérte az új convent számára. A convent nagyura válaszában biztosította erről a commendátort és megfogadta, hogy a convent tagjai hűségesek lesznek Istenhez, a Hazához és az Emericánához. Az ünnepély a Szózat eléneklésével ért véget.

Az Actio Catholica előadása a Kulturházban⁴

P. Kiss Szaléz: Boldogság útja, boldogtalanság útja.

P. Kiss Szaléz nagyszerű meglátásokban gazdag beszédét azzal kezdte, hogy rámutatott az emberiség egyetemes boldogtalanságára, a „mindenki harcára mindenki ellen”, amely vastag megcsúfolása minden kultúrának és haladásnak. Nincs boldogság a földön, mert az eszében bizakodó ember elszakadt a kegyelmi világtól, az evangélium igazságaitól, hogy maga teremtsen meg a földi élet egyetlen igazságát: „Aki bírja, marja!” Ezt a szörnyű testvértelen marakodást „szabadságnak” nevezte el és nem gondolt arra, hogy ennek a szabadságnak – dolgok belső logikája folytán – anarchiává kell fajulnia: erkölcsi, politikai, gazdasági anarchiává.

- A marxi szociálizmus, amely a liberalizmus visszahatásaként jelentkezett, ezt az anarchiát akarná megszüntetni, de nem sikerülhet neki, mert ez a hitnélküli szociálizmus szintén szabadságot hirdet, csak most már a tömeg, a közösség nevében akarja Istent és vele együtt a magasabb erkölcsi elveket trónjukról letaszítani. A tömegek szabadsága, vagyis a kommunizmus, állandósítani akarja a földi élet nyomorúságát és egyúttal meg is szervezni. Voltaképp a legszörnyűbb zsarnokság: szeretet nélkül akarja az embereket „testvéri” közösségbe parancsolni.

- Szörnyű bűne a terméketlen, liberális kereszténységnek, hogy nem tud ezzel a világot fenyegető kommunista-pestissel megküzdeni. Még pedig azért, mert nincs benne semmi Krisztusból. Azért hangsúlyozza XI.Pius a „Quadragesimo anno”-ban, hogy a modern pogánysággal, a pogány, istentelen liberalizmussal és kommunizmussal csak igazi, fenntartás nélküli szeretet fog tudni megküzdeni. Ha nem lesz bennünk elég szeretet, akkor a kereszténység újra leszorul a katakombákba, hogy üldöztetések és megpróbáltatások tüze égesse majd ki belőle a krisztusi szeretet aranyát.

A nagy tetszéssel és sűrű tapsokkal jutalmazott értékes előadás után ismét a tanítóképző énekkara szerepelt. Beretvás Hugó: Szerzetesek kara c. részletet adta elő Szent Ferenc oratóriumából.

Az egész jázság katolikus társadalma⁵ részét vesz a porciunkulai nagygyűlésen

4 Jász Hírlap, 18.évf. 24.sz., 1936. június 13. 2.o.

5 Jász Hírlap, 18. évf. 30.szám, 1936. július 25., 2 p.

Heves és Pest megyékből is tömegesen jönnek a zarándokok

Már közölte a Jász Hírlap, hogy Szent Ferenc III-ik Rendje augusztus 2-án, porciunkula ünnepén P. Hermann Hermenegild ferences provinciális elnökletével nagygyűlést tart Jászberényben, melyen az egész jázság katolikus társadalma részt vesz és minden nagyobb városban működő terciarius község képviselteti magát.

Program a következő: Augusztus 1-én, szombaton délután a vidéki zarándokok érkezése és ünnepélyes fogadtatása, 6 órakor litánia és szentbeszéd, mely után a III-ik rendi jelöltek beöltöztetése lesz. 7 órakor a III-ik Rend rendezésében vallásos mozielőadás lesz a Kulturházban: „Szent Erzsébet legendája” (Rózsa a tövisek között.) Belépődíj nincs, de szíves adományokat (rendi jótékony célra) szeretettel fogadnak. – 9 órakor gyertyás körmenet indul a lourdesi barlanghoz, ahol P. Eller Engelbert mond szentbeszédet.

Augusztus 2-án, vasárnap reggel 5 órától gyóntatás és szentmise óránként. Egész nap Szentségimádás! 7 és 9 órakor ünnepi szentbeszéd, mondja: Dr. Horváth Zsigmond teológiai tanár. Utána ünnepélyes körmenet a legméltóságosabb Oltáriszentséggel és gymise.

11 órakor III-ik rendi nagygyűlés, melyre az összes vidéki terciáriusok hivatalosak. Ünnepi szónokok: P. Hermann Hermenegild, a Kpisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartomány főnöke, mint díszelnök, Dr. Kele István pápai prelátus, főesperes, apátplébános: „III-ik Rend az egyén megszentelésének munkájában,” P. Kiss Szaléz Cler. Magiszter, hittud. Főiskolai tanár: „a III-ik Rend mások üdvözítésének szolgálatában,” P. Oslay Oswald v. tartományfőnök, a szegénygondozó Nővérek igazgatója: A „III-ik Rend társadalmi élethivatása” címmel mond beszédet.

Hisszük, hogy Jászberény katolikus társadalma is minden rangkülönbség nélkül vesz részt ezen a minden tekintetben nagyszabásúnak ígérkező terciárius kongresszuson.

Városházi értekezlet az egri norma bevezetése ügyében⁶

A kolduskérdés intézményes megoldásával kapcsolatos teendők megbeszélése végett szerdán délután a városházán értekezlet volt az összes vallásfelekezetek, hivatalok vezetőinek, az érdekképviselők és gazdakörök elnökeinek bevonásával.

Az értekezleten *Mosó* Dezső polgármesterhelyettes ismertette az összejövétel célját. Részletesen kifejtette a szegénykérdés megoldásának tervzetét, a segélyezés mérvét és módját. Kérte a jelenlévőket, hogy karolják fel ezt a nagyfontosságú ügyet és támogatásukkal legyenek azon, hogy az egri norma Jászberényben is eredményesen legyen keresztül vive.

Domby Béla ref. lelkész üdvözölte a krisztusi alapon nyugvó megoldást, *egyben aggodalmát fejezte ki az önkéntes adakozással szemben és kérte a bizottságot, hogy a keményszívű gazdagokkal szemben erkölcsi kényszert alkalmazzanak.*

Pecsenyánszky Sándor a kereskedelmi egyesület, *Móczár* Miklós a tanítóképző-intézet, *dr. Szívós* Ferenc az izr. hitközség, *Pecsenyánszky* Alajos az ipartestület nevében ígérték a leghathatósabb támogatásukat. *Tukora* B.János a harmadrend nevében ígerte meg, hogy a gyűjtési munkálatoknál *a tagok közül legalább 40-en fognak segédkezni.*

Dr.Kele István pápai prelátus mindenkit a kolduskérdés apostolául kér fel és azt is kéri, hogy *környezetükben hassanak oda: a gyűjtés alkalmával minél kevesebb kőszívű embert találjanak.* A kongregációk részéről a legteljesebb támogatást ígéri.

Kun Lajos pórteleki igazgató-tanító és *Pócz* Benedek csikosi köri elnök aggályait *P. Kiss* Szaléz oszlatta el, aki hatásos felszólalásában történelmi percnak nevezte az értekezlet összeülését s kiemelte, hogy a redempció óta ez a legnagyobb dolog a város érdekében, mert mindkettőnél a jászok élniakarásukat bizonyították be. *Ellenezte a szükséges összegnek adóztatás, kényszer útján való megszerzését, mert hiszi, hogy a város közönsége önkéntes adakozás útján is össze fogja adni a szükséges összeget,* s ezáltal – ha nem is száz százalékban – eredményesen fog az egri norma nálunk is megvalósulni.

6 Jász Hírlap, 18.évf. 35.sz. 1936. augusztus 29. 2.p.

Nyílt levél P. Kiss Szalézhez⁷

A *Korunk szava* november 1-i számában megjelent „Katolikus Jászberény” c. cikke lelkiismeretem útján kényszerít arra, hogy ezeket a sorokat válaszképpen a nyilvánosság elé hozzam. Ft. Páter tanulmánya ugyanis olyan téves megállapításokat tartalmaz, melyekkel szemben szülőföldemet megvédeni – úgy érzem – kötelességem. Magam is abból a termékeny katolikus televényből származom, melynek a megbecsülése, illetve lekicsinylése akkor sem lehet közömbös számomra, amikor már 12 év óta élek tőle távol. Viszont ez az időbeli és térbeli távolság remélni engedi, hogy nem teszi elfogulttá szülőföldem iránti köteles hálámat, mely e sorok megírására késztet és feljogosít. Előljáróban szeretném kihangsúlyozni: semmi sincs bennem a szeretet ellen, mint ahogy biztos vagyok abban is, hogy Ft. Páttert is csak az őszinte jószándék vezette cikkének megírásakor. – Testvéri szeretetünk mellett az *igazság szeretetére* egyformán kötelezve vagyunk!

„A jászok hibái: nagyfokú anyagiasság, önzés, keményszívűség, adott szavát nem veszi sokszor komolyan, csavarintos észjárású, a ravaszság határát surolón kamukérés, idegenkedő a „jött-ment”-tel szemben, akin „gyökértelen”-t, birtokkal, biztos vagyonnal nem rendelkezőt ért. Ezeket a népi becsületet súlyosan érintő kifejezéseket a Ft. Páter egyszerűen odaveti a türelmes papírra és megokolás, kifejezés nélkül otthagyja és rábízta az olvasó jóindulatára, hogy az rágódjon rajta és tulajdonítson a jelzőknek annyi tartalmat, amennyit akar. Így, Ft. Páter, nem szabad írunk, mert ez a megtévesztésnek legbiztosabb útja. E helyen nem lehet céлом Ft. Páter mindazon állításait, melyekkel nemcsak én, de sok más sem ért egyet, elemezni, csupán néhányat szeretnék kiragadni, amiből Ft. Páter, illetve az olvasó, következtetést vonhat a többi sérelmeinkre is. Mert ha pl. ezt veszem – „anyagias” és semmi magyarázatot nem fűzök hozzá, akkor a többi idézett jelző mellett joggal hihetem, hogy fősvény, áldozatot nem kedvelő, a lelkiesség vonásoktól távol álló is egyúttal. Pedig ezek nem fednék a valóságot. – Ha azonban kifejtem, hogy az anyagiasságnak az oka a foglalkozás természetében is van, mert a földműves népnek igenis bizonyos fokig a földhöz kell tapadni, hiszen azt túrja, abból él, - sőt még a lelke is a földön keresztül találja meg az Istennel való kapcsolatot; továbbá ha figyelembe veszem a jásznépnek csak közeli történetét, tudom azt, hogy annak kétszer is meg kellett izzadni azért a rögéért, amit magáénak mondhat, így természetesen másképpen ragaszkodik hozzá és becsüli meg, mint akinek egy könnyű üzleti lépés hozza meg ugyanazt. Szabad-e ilyen megállapításnál figyelmen kívül hagyni mezőgazdasági exportunk tojástáncát, a termények alacsony értékelését, se nem utolsó helyen a természeti csapások okozta elemi károkat. Ha mindezt taglaljuk, megértőbbek leszünk és nem hirdetjük oly ridegen anyagisnak azt a várost, illetve népet, mely éppen az egyházi élet terén és nem utolsó sorban éppen a ferenceseknek annyi anyagi támogatást tudott juttatni, hogy romokban lévő templomukat és rendházukat újjáépíthették, s a kultúrház felemelésében is jelentős terhet bírtak el. –Templomaink, középületeink, utaink annyira karbantartottak, illetve utaink rendbehozására is az utóbbi években oly szép törekvésnek lehettünk tanui, hogy ez mind nem volna lehetséges, hogy ha annyira bűnösen anyagias volna népünk, hogy megérdemelné az ország előtt a kipellengérezést.

Ha így taglalom, az „anyagis” jelző és így venném sorra a többit is, egészen másképpen értelmezné az olvasó azokat. Ezt azonban a Jászságtól távol álló olvasótól feltételezni nem lehet, ellenben nem szabad megróni azért, ha az író hibájából rosszul alkalmazott jelzőket közvetlen jelentésük szerint értelmezi. A jászföld sem édenkert, ahol angyalok sétálnak, azonban az idézett rossz tulajdonságok sincsenek meg benne nagyobb mértékben, mint az átlagos emberben. Általános tulajdonságokat pedig ne fogjunk egy népre, mint specialitásokat.

„*Igazán és teljesen katolikussá a ferencrendiek nevelték őket.*” „A 27.245 hívő lelkigondozása hivatalosan egyetlen plebános, egy helyi lelkész, két káplán, két hittanár és három hitoktatóra nehezedik.” Lekicsinyli a kritika az általános hitélet egyes megnyilatkozását is. Nem foglalkozom az ellentmondással, melyet a Ft. Páter fenti megállapításaiban találhatunk, mert vagy nem „nevelték igazán katolikusokká a ferencrendiek a jászokat”, vagy nem „pang a hitélet és nem egyenlő nullával”. Nem mulaszthatom el azonban rámutatni arra, hogy állításával igazságtalanul elmarasztalja azt a papságot, mely a munkához aránytalanul csekély számban idegfeszültségig végzi kötelességeit. Mulasztás őket nem terheli. A megoldásra váró problémáknak túlzott

⁷ Jász Hírlap, 18. évf. 46.sz. 1936.november 14. 5.o.

emlegetése pedig olyan bűnnek az ostromozása, amelyért Ft. Páter is felelősségre vonható. Bizonyára nem gondolt arra Ft. Páter, hogy komoly fájdalmat okoz paptestvéreinek, s főképen azoknak, akik lelkiismeretesen, a hívek általános szeretete és megbecsülése mellett dolgoznak, de többre már képtelenek a munka nagysága miatt. Szeretném hinni, hogy nem gondolja Ft. Páter rólam, hogy haza beszélek, mert én is világi pap vagyok. Igaz, haza beszélek, de csak annyiban, hogy nem tudom szó nélkül hagyni otthonom – akár jóhiszemű – lekicsinylését s hangos tiltakozásra vagyok kötelezve paptársaim érdekében, akik enyéim lelkét gondolják, s akiknek példás buzgósága ápolta bennem is a hivatás csíráját és tette lehetővé, hogy 15 év óta legalább ötvenen ajánlottuk életünket különféle formában Isten szolgálatára. Erről a felemelően nagy számról elfelejtett írni, Ft. Páter, pedig ugyan hozhat-e nagyobb áldozatot a szülő, mintha odaadja leányát, vagy fiát, s a leány vagy a fiú pedig egész életét az Istennek. Itt kellett volna pl. keresni a hitélet dimenzióit, életképességét, mélységeit. Én is szolgáltam már az Urat a legkülönbözőbb néprétegek között, összehasonlítást tudnék tenni, de az csak szülőhazám előnyére szólna. Lehet, hogy egy gyári munkát hitélete hangulatosabb és jobban csodálatra kelt, ha poros műhelyből látom Isten házába indulni, azonban biztos vagyok benne, hogy *az én népem ásó-kapája, soha nem fogja Isten házát rombolni*, ellenben a műhely kalapácsa sokszor lecsapott már az Egyházra. Becsüljük meg csak azt a lassúságot, mely a jász nép u.n. hibáinak az eredője.

Szólhatnék még sok egyébről, miben nem osztom Ft. Páter nézeteit. Ilyen pl. a város politikai élete „*Vakon mennek néhány vezető után...*” „*Családi politika betegen önző karfáin – vonaglik a nép*”... Legyen nyugodt a Ft. Páter, hogy *a szentkoronát nem ok nélkül ragyogtatjuk főtemplomunk tornyán*. Azt pedig itt ne vitassuk, hogy ki megy vakabbul, a jász nép-e, vagy a Korunk Szava. – Ami pedig a családi politika önzését, tehát mondjuk meg nyíltan: a város vezetőségét illeti, arról kár volt ilyen beállításban említést tennie, mivel a magyar városok panamás szörnyűségeivel szemben – minden „jászeső” ellenére, - Jászberényben „tisztá” a levegő.

Ezek csak reflexiók. Nem akarunk feleletet adni Ft. Páter cikkére. Ez nem is volt célom. Csupán egy-két rávilágítást tettem tévedéseire, melyek bizonyosan nem láttak volna nyomdafestéket, ha Ft. Páter cikkét előbb a minden szeret és megbecsülést érdemlő rendtársai valamelyikének bemutatta volna. Így nem történt volna meg az, hogy Ft. Páternek cikkében nem leljük nyomát annak a nevelésben és tanításban is tisztán ragyogó nemes alázatosságnak, melyet Szent Ferenc fiaiban 700 év óta „barátunknak” szokásunk becsülni.

Eger, 1936. évi november 10-én.

Bakky János

Egy cikk visszhangjai⁸ Néhány szerény észrevétel

A *Korunk Szava* legutóbbi számában *katolikus Jászberény* cím alatt *P. Kiss Szaléz OFM* határozottan ügyes, a viszonyokat alaposan ismerő cikket írt, mely mindannak megvalósítását sürgeti, amelyet az ő ideális lelke a vallás és haza érdekében szükségesnek vélt. Ha következtetéseit mindenben helyesnek ismerem is el, nem fogja tőlem rossz néven venni a tudományos Páter, ha vele szemben egyszerűen az evangélium szavaira hivatkozom - „*Vigyázzatok, nehogy a konkollyal együtt a tiszta búzát is kitépjétek!*”

Mint Jászberény egyik legrégebbi ismerője, ki már, mint gyermek, szemtanúja voltam gróf Apponyi Albert első megválasztásának, és mint aggastyán könnyes szemekkel, Isten iránti hálás szívvel, láttam ekkor már mint választója, mikor az arany-mandátumot átvette, meríték jogcímet arra, hogy P. Kiss Szaléznek néhány gondolatát helyes mederbe tereljem.

Bármily jóakarattal írta is meg cikkét, egybe-másban túllőtt a célon. Elismerem – sőt mint a Jász-Múzeum szerény igazgatója – tudom is, hogy a ferences atyák törhetetlen buzgósága nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a török hódoltság alatt a jász nép hitében meg nem fogyatkozott, de azt is tudom éppen a múzeum török leveleiből, hogy nemcsak a ferencesek, de a világi papok is életveszéllyel szembeszállva állandóan itt voltak és sokszor a legnagyobb szenvedéseket és bántalmakat túrték el szent vallásukért. A Rákóczi-korszak és jozefinizmus idejében is állandóan őrhelyeiken voltak a világi papok. Neveket, mert azt tartom, hogy „*nomina sunt odiosa*”, nem említék, csak mint Jászberény város történelmének egyik bűvárja, leszögezem, hogy a világi

8 Jász Hírlap, 18. évf. 46.sz. 1936.november 14. 5.o.

papság minden időszakban megtette száz százalékig a maga kötelességét. Hogy a cikkíró szerint „anyagiakkal viaskodó úri barátok” talán nem mindenben feleltek meg kötelezettségeiknek, azt már P. Kiss Szaléz „mint a ferencesek protokollumának őrzője” jobban tudhatja, mint én. De hogy az úri barátok sem voltak herék, azt igazolhatom, mert a 20-as években templomukban misézvén, bizony sokszor velük együtt késő estig gyóntattunk és a templomuk telve volt mindig ajtatoskodókkal.

Hogy a hitélet intenzívebb munkálására talán még több lelkipásztor és plébánia is kellene, azt elismerem, de az anyagi nehézségek a patronátusi kötelezettségeit eszményi módon teljesítő városi tanácsnak jelenben még útját állják. Az iskola-megosztás talán legideálisabb Jászberényben. Lehet ugyan, hogy a szerencsétlen körzeti elhelyezkedés miatt egyes tanítóink agyon vannak terhelve, de aligha jobban, mint egyik hitoktatónk, akinek heti 34 órája van.

Ami a politikai részt illeti, erre nem felelek. Most mikor a hit és hitetlenség élet-halálharcát vívja, s mikor arról van szó, hogy templomainkon továbbra is a kereszt ragyogjon-e, vagy azok színházzá alakulva: szovjetszavak és kalapács éktelenítse-e azokat, kell, hogy nekünk minden kormányforma jó legyen, mely a kereszténységnek védőbástyájául szolgált. Hiszem a jó Istent, hogy hazánk pilléreinek megerősödésével a nagytemplomunkon ragyogó korona fog még csillogni a hithű katolikus jász nép örömkönyeiben.

Végül a város elitjének vallásosságáról még pár szót. Én úgy tudom, hogy minden áldozatot meghoznak az egyház érdekében. Most vezették be az egri normát is. Hogy a hivatali állások betöltésénél elsősorban a szülőföld szeretete vezeti őket, ez nagyon természetes. Hogy a jász sovinizmus mindig a legméltóbbat állítja városunk élére – itt már kénytelen vagyok nevet említeni, - példa erre dr. Friedvalszky Ferenc polgármester személye.

Toborzó.

Az igazság érdekében⁹

P. Kiss Szaléznek a Korunk Szavában „A katolikus Jászberény” cím alatt megjelent cikke élénk feltűnést keltett. A helyi lapban – bár nem itt lett volna a helye – két válasz is érkezett rá, s Jászberény közönsége a válaszok alapján tájékozódott a cikkről s foglalt állást tévesen benne. Mert ha olvasta volna a lap olvasóközönsége az eredeti cikket, s nemcsak ezen egyoldalú válaszokat, akkor tudott volna helyesen bírálatot mondani róla.

Alulírottak olvastuk ezen eredeti tanulmányt, de nemcsak azt olvastuk ki belőle, amit a nyílt levél írója és ennek alapján megállapíthatjuk, hogy általában véve az a jászberényiekre nézve semmiféle bántót, de – legfőképp és ezen van a hangsúly – igaztalant nem tartalmaz. Amit ő a jászok hibájáról mond, az sem kizárólag jászberényi specialitás, hanem ezeket el lehetne mondani sok más város és község népéről is. De nemcsak a hibákat sorolja fel, hanem ír ennek a népnek értékes tulajdonságairól is. Így: „*Népe értékes, eléggé tehetséges, jóratörekvő és vallásos. Sajátos jótulajdonságai: mértékletesség, munkaszeretet, élelmesség, hosszú tűrés, egészséges önbizalom, nyílt szabadságszeretet, és néha talán túlzott tekintélytisztelet legnagyobbjaival szemben.... Közmondásos a jász vallásosság. Igaz ez mai is. Hosszú küzdelmes századok edzették e nép lelki hűségét a katolikus hit iránt....*”

Hogy a cikkíró milyen értékesnek tartja Jászberény katolikus népét, kitűnik a következő idézetből: „.... *evangéliumi egyszerűséggel, fáradhatatlan apostolsággal e néppel európai csodát művelhetnének....*”

Mi elhisszük, hogy a nyíltlevél írójának fáj a hibák felsorolása – mi is fájjaljuk, hogy hibák vannak – de, mint említettük: nincs több, mint sok más város népének s nem olyanok, hogy azokat kellő foglalkozással orvosolni ne lehetne s jól esett olvasnunk, hogy főtisztelendő Páter a jó tulajdonságainkat is elismeri és kiemeli, (amit a nyíltlevél írójának se lett volna szabad elhallgatnia).

Ami pedig a tanulmánynak egyéb részét illeti, annak megállapításai is, sajnos, megállanak s azok bizony orvoslásra szorulnak.

Főtisztelendő Páter ezen tanulmányával javítani akart, jó szándék vezette, már pedig a javítás első feltétele a bajok megállapítása, ami – elhisszük – lehet egyeseknek kellemetlen. Aki a Pátert

⁹ Jász Hírlap, 18. évf. 47. sz. 1936. november 21. 5. o.

ismeri, tudja, hogy csak jót akarhatott. P. Kiss Szaléznek Jászberény város vallási, szociális és társadalmi életében kifejtett agilis, hasznos és eredményes működéséért inkább köszönet és támogatás jár, mint támadás.

Mi köszönjük főtisztelendő Páternek ezt az úttörő munkásságát s biztosítjuk arról, hogy e fáradozásában mindig támogatni is fogjuk.

Dr. Erdős István, dr. Czigány Mihály, dr. Vágó János, dr. Csák János, dr. Zámory Pál, dr. Gerendásy János, Simon András, Suba Lajos, Bercsényi Bertalan, Dr. Koncsek László, Fuclts Ernő, Eigen József, Koncsek János, Csordás István, Tukora B. János, Basska Károly, Balla Pál, Kiss Sándor.

Hírek és különfélék¹⁰

P. Kiss Szaléz. Az északi, Ferences-plébániának pár hét óta új tagja van Kiss Szaléz atya személyében, aki az Assisi Szent alázatosságával és jámborságával jött el közénk rendje megbízásából s akiről alig néhányan tudjuk csak, hogy milyen kiváló, bátor harcosa a katolikus egyháznak és kimagasló képességű tagja a Szent Ferenc rendnek. Erre vonatkozólag nem is kell külön szavakat keresnünk, csak egyszerűen ideszerezett katolikus havi folyóirat, a „Korunk Szavá”-nak január havi számából a következőket: „P. Kiss Szaléz, aki lapunk hasábjain a Katolikus Jászberény címmel nemrég írta meg a jázság fővárosának igaz szociográfiai képét, az Assiszi Szent Ferenc hősi bátorságán megihletődött igazmondásnak embere, ki se hírért, se barátságért, se politikából soha semmit az igazságnak elébe nem tesz. Krisztus szíve szerint való pap, ki felvette szenvedő népe keresztjét, s bátor szóval hirdeti, hogy szociális tanúságtétellel kell visszaadnunk elesett népünknek az evangélium igazságát; kiváló nevelő, aki - mint a ferences filozófusok volt magisztere - annak az örök s épp ezért modern paptípusnak kinevelésén fáradozott, mely nélkül a magyar katolicizmus égetően szükséges, belső megújulása vágyából nem válhat valósággá. Nemcsak testvérünk ő a hitben, hanem bajtársunk is a hitünk igazának életváltásáért folytatott küzdelmünkben, ki velünk együtt annak a proházkaik jelmondatnak jegyében harcolja harcát, amely szerint: „az ember megteszi kötelességét s azután elviseli, ami a helyibe jön!” P. Kiss Szalézt, igaz testvérünket és bajtársunkat új munkahelyére is elkíséri bensőséges ragaszkodásunk és szeretetünk, mely téphetetlen egységbe kapcsol minket mindazokkal a Kis Szalézokkal, kik a halhatatlan fehérvári püspök fénylő lábnyomain járva, megteszik kötelességüket, s aztán férfimódra elviselik, ami a hegyibe jön...” Örömmel üdvözljük Kiss Szaléz atyát városunkban s kérjük, hogy közénk rendeltetésének ideje alatt is folytassa a hazai katolicizmus belső megújulásáért vívott munkálkodását. Isten vezérelje és segítse!

(-ány.)

Tízezer hívó együtt...¹¹

Emelkedett keretek között folyt le
a terciáriusok díszgyűlése Jászberényben

Augusztus 2-án volt megtartva a jászberényi ferencesek porciunkulai nagy búcsúja, melyen a kedvezőtlen idő ellenére is mintegy tízezer főnyi tömeg vett részt az egész jázságot képviselve. Ezen alkalommal rendezték a jázsági terciáriusok *kerületi nagygyűlésüket*, melyen országshírű illusztris szónokok Szent Ferenc harmadrendjének nagy jelentőségét fejtegették különböző megvilágításban. Jelenvoltak a városi hatóság, egyesületek képviselői és vidéki plébánosok.

A díszgyűlés az alábbi táviratban üdvözölte a kegyelmes egeri Érsekfőpásztort:

„Dr. Szmercsányi Lajos érsekfőpásztor Óexcellenciájának Eger. A jászberényi ferencendi porciunkulai búcsún és a jázsági terciáriusok egrinormás intézményes szegénygondozást célzó díszközgyűlésén megjelent alázatos hívei hódoló tisztelettel és kézcsókkal köszöntik kegyes Főpásztorunkat. A díszgyűlés megbízásából: P. Hermenegild és dr. Kele.”

Erre a következő hangú választávirat érkezett:

„Akinek nevében a díszgyűlés tartatott, annak szelleme kísérelje jámbor szövetkezésüket. Lajos érsek.”

¹⁰ A munka; Salgótarján, 1937. január 9. 2.o.

¹¹ Jász Hírlap, 18. évf. 32.sz. 1938. augusztus 8. 1.o.

A díszgyűlés lefolyása **P. HERMANN HERMENEGILD**

ferences tartományfőnök, díszgyűlési elnök megnyitó beszéde után, melyben a ferences szellem előkelőségéről szólt,

Dr. KELE ISTVÁN

pápai prelátnak, főesperes, apátplebános beszélt, témája a következő volt: A harmadrend az egyén megszentelésének szolgálatában.

Szent Ferenc harmadrendjének seregszemléjére jöttünk össze – mondotta – itt a jázság fővárosában. Majdnem 500 éve, hogy a ferencesek letelepedtek Jászberényben s azóta a szegény nép vigasztalói, erősítői, a hit paizsával s a lélek kardjával apostolkodó Úr katonái ők. Ebben a szentferenci hivatásban segítők a harmadrendnek buzgó tagjai.

A harmadrend nem egyszerű egyesület, hanem valóságos rend a római szentszéktől jóváhagyott szabályokkal és feltételekkel. A harmadrend alapelve, *hogy benne a tagok saját egyéni élethivatásuk mellett igyekeznek tökéletességre jutni. A szabályok és ferences erények aztán példás édesanyákat és édesapákat nevelnek belőlük minden tekintetben.*

Részletesen szólva ezután az alázatosság és imádság szellemének nagy, átalakító hatásáról s rámutatva a ferences szellemnek a szegényügy terén való elvitathatatlan hivatására, Isten áldását kérte a harmadrendre és vezetőire, *kívánta, hogy Jászberényben, a tanyavilágban, s a szomszédos községekben is mindinkább terjedjen ez az áldott intézmény.*

A nagyhatású beszéd után

P. OSLAY OSWALD,

a közismert és európai híres szociológus emelkedett szólásra.

A harmadrend társadalmi élethivatásáról akarok beszélni – mondotta – gyakorlati szempontból.

Szent Ferenc legmélyebb jellegzetességét mi képezi? – a könnyező énekes és az énekes könnyező Ferenc. Foligno szent Angelának azt mondta az Úr Jézus: Mikor egyszerre két ellentétes érzelmeket érzel magadban, ez az, ami tőlem származik. Emez alapelve felépített nyolc boldogság szelleme az evangéliumi „kettős íz” (az egyetemes megnyugvás és emellett egyetemes szenvedés) ez a teljes Evangélium! A terciáriusoknak a teljes Evangéliumot kell elfogadniuk s megérezni: boldog vagyok és mégis boldogtalan!.... Van, ami boldoggá tesz: Szeret a jó Isten... Van, ami fáj: a sok baj, a nyomor, a szegény ember... A harmadrendieknek hivatásukká kell tenni: a kedélyességet és a sírnitűdést?

Berlinben olimpiai ünnepélyeket tartanak. Viszik a tüzet az ógörög városból s tüzet gyűjtanak vele az egész világon. A ferenceseknek, a terciáriusoknak is van ilyen tüzüik: Krisztus adta át Alvernán Szent Ferencnek, - *stigmás, szeráfi tűz, láng, melyet vinni, mellyel futni s azzal gyűjtani: ez a terciáriusok örökségül bírt nagyszerű hivatása.*

S evvel a tűzzel kell megoldani a szegényügyet is. El kell vinni ezt a tüzet a szegények közé is, mert a szegény, a koldus is Isten képmása, mint a királyok, urak egyaránt! 22 városban dolgoznak evvel a tűzzel áldozatosan a terciáriusok, a többi 56 városban sem fog megoldódni a koldusügy, csak övelük! Ötszáz jászberényi terciárius, azon legyetek, hogy e tüzet ki ne ejtsétek kezetek közül!....

P. Oswald nagy páthosszal elmondott beszéde hatalmas lelkesedést váltott ki. Majd

P. KISS SZALÉZ

főisk. Tanár beszéde – a harmadrend mások üdvözítésének munkájában – következett:

A történelmi korokon át Jézus sohasem nélkülözte az apostolokat. A XII. század zűrzavaros világába is apostolt: *wir catholicust és totus apostolicus-t* állított.

Szent Ferenc világtörténelmi jelentősége a tiszta evangéliumi apostolságban érthető meg csupán. Az Evangélium szellemével lesz mindenkinek: szellemi atyja, életforrása, élet-lélek kincse, örök menyországuk záloga, az örök hazába segítő kenyere.

A terciáriusok a történelmi századokon át Atyjuk művét folytatták: az a 76 boldog és szent harmadrendi apostol!....

Mi is sorsfordulón állunk. „Én a világ újjászületését a harmadrend tevékenységétől várom.” (XIII. Leo.) Mi ez a tevékenység? Következetes evangéliumi élet!....

Végül

P. HERMENEGILD

tartományfőnök zárta be szavaival a díszgyűlést:

Az élet nemcsak a magasságokban és mélységekben van, az életnek egy melegágyat, egy lüktető erőt, gépezetet adott az Isten: a szívet! Ezt a szívet kell meggyújtani új, szent tüzekkel, ezt kell apostollá tenni, ezt kell visszaadni a jó Istennek.

A terciárius méltósága nemcsak az elsőségi jog élésében, de az alázatok mélységeiben is rejlik.... A terciárius élete az evangélium. Az evangélium pedig egész embert kíván. Ez az egyenes út. Ezen járjunk, ez legyen a mi olimpiászunk!...

Father Kiss az óházába utazik¹²

Amikor legjobban ment a szervezés munkája, egy szombat este kapom a sürgőnyt, hogy Father Kiss Szaléz hétfőn este indul az óházába. Szomorúan, de tudomásul vettem a változtathatatlant. Father Kiss Szaléz távozása után, magam indultam keletre, hogy a munkát folytassam. Northapton, Pa. ban kezdtem a keleti szervezés első hetét. A hét szerda estéjén telefonhoz hívnak. Sürgőnyt továbbítanak: Father Kukla azonnal menjen New Yorkba s vegye át a beteg Father Fehér Péter helyét. A parancsnak engedelmeskedni kellett. Vettem a csomagom, 1942 karácsonyára New Yorkba érkeztem.

Father Kiss Szaléz Magyarországra utazott
lapunk társszerkesztője,

Szomorú kötelességet teljesítek, mikor Olvasóink szíves tudomására hozom, hogy Fr. Kiss Szaléz ferences misszionárius a múlt héten az Óházába utazott.

Fr. Kiss csak néhány évvel ezelőtt jött Amerikába. Előjáróii missziós munkára küldték az Egyesült Államokba. Felettesei szánkénak megfelelően meg is látogatta Amerika csaknem minden magyar telepét s gyűjtő szónoklatai révén mindenütt meghódította a lelkeket. A múlt év szeptemberében, mikor lapunk szerkesztése új kezekbe került, Father Kiss is mellénk állt s kitűnő tollával szolgálat katolikus magyarságunk lelki irányítását.

Szónoki sikerei s írói munkássága olyan tisztelet és megbecsülést biztosított részére, mely kevés embernek jutott ki magyar Amerikában.

Utolsó levelében azt írta: fáj, hogy egyelőre el kell szakadjak a Magyarok Vasárnapjától. Ígérte, hogy mihelyt a körülmények megengedik, itt lesz írsaival, mert új munkabeosztása haza is hívta, lélemben és írásaiban ápolni akarja azt a benső kapcsolatot, melyet munkássága révén katolikus magyarságunkkal kiépített.

Fr. Kiss elvesztésében ez az ígélet vigasztal.

Mikor Fr. Kiss kérésére itt tolmácsoljuk Olvasóink számára hátrahagyott üdvözlését, tesszük azt abban a reménybe, hogy ő a tengeren túl is a mienk marad s háború után újra velünk lesz.

Imádságunk s hálnk kísérje új munkakörében!

A katolikus egyházközségi képviselőtestület elbúcsúzott dr. Lindenberger Jánostól¹³

Dr Scheffler János János püspök levele és dekértum a plébániamegosztásról

Dr. Bánáss László és P. Kiss Szaléz üdvözlése

Tegnap délután a római katolikus egyházközség képviselőtestületének ülésén búcsúztatták dr. Lindenberger János prépost-plébánost, nagyváradi kanonokot, az egyházközség 24 éven át volt vezetőjét és egyben üdvözölték a megjelent két új plébánost, dr. Bánáss László a Szent Anna plébánia vezetésével megbízott c. kanonokot és P. Kiss Szaléz ferences atyát, a nyilastelepi Szent István plébánia vezetőjét.

Dr. Lindenberger János mutatta be az egyházközségi képviselőtestületnek a két kitűnő egyházi férfiút, akiket a tagok lelkesen megéltjeneztek.

12 From the June 1942 issue of the Catholic Hungarians' Sunday
90th Year Catholic Hungarians' Sunday Anniversary Album, 47.o.

13 Debreczen 1942. július 2. 4.o.

Ezután a prépost-plébános felolvasta dr. Scheffler János szatmári püspök, nagyváradai egyházmegyei apostoli adminisztrátor hozzá intézett iratát, az ahhoz mellékelt latin nyelvű dekrétumot a debreceni egyházközség három részre osztásáról. A püspök levelében örömmel állapítja meg, hogy a debreceni hívek megértéssel fogadták a szükséges reformot, és történelmi jelentőségének nevezi a három részre osztást. A püspöki levél a két új plébánia anyagi biztosításáról is szól. A debreceni préposti uradalom kétfelé osztását rendeli el, ez tudvalevőleg Furta község közelében van s 2825 katasztrális hold. A jövedelem felét a Szent Anna plébánia, a másik felének az egyik felét a Szent István, a másik felét a Szent László plébánia kapja.

Hivatalosan megkerestem a domonkos- és ferencrend magyarországi tartományfőnökeit – folytatja a püspöki levél, - hogy telepedjenek le Debrecenben, templommal és rendházzal. A létesített plébániák a letelepedés után teljes jogon a rendházhoz csatoltatnak. A rendház és plébánia a rend tulajdona lesz, rendház, plébánia és templom építése a rendnek gondja. De ehhez a város támogatását (ingyen telek stb.) valamint az egyházközség önkéntes megajánlását kéri a püspök.

Az egyházközség egyelőre egységes marad, s csak mikor a körülmények megengedik történik meg a három részre osztás a gyakorlatban is. A javadalmak tekintetében az egyházközség által megajánlott havi 1000 pengő félnegyed-negyed arányban fog megosztatni a 3 plébánia között. A préposti javadalom megosztását egy háromtagú bizottság fogja végezni, amely a prépostból és rendházak egy-egy megbízottjából fog állani.

Szerzetesrendek még az ősz folyamán meg fogják kezdeni munkájukat. Ezek után dr. Lindenberger János felolvasta a püspöki levélhez csatolt dekrétum magyar szövegét. A dekrétum és az általunk már ismertetett módon osztja meg Debrecen katolikus híveit. A megosztás végrehajtásával dr. Schriffert Béla püspöki vikáriust bízta meg a püspök.

Dr. Lindenberger János a maga részéről hangoztatta, hogy a megosztás arányosan történik. A Szent Anna plébánia híveinek száma 12.000 körül, a másik kettőé 6-8000 körül lesz. Bejelentette, hogy a város vezetőit is megkeresik s ez valószínűleg méltányossági alapra fog helyezkedni. Az egyházközségi képviselőtestület ezután a két új plébánia javára még évi hatezer pengőt ajánlott meg a lakáskiadásokra. Ferenczy Károly pénztárnok hozzászólt a megajánláshoz és a takarékoságot hangoztatta.

Dr. Lindenberger János emelkedett ezután szólásra. Meghatott szavakkal mondott köszönetet a sok jóért és támogatásért, amit az egyházközségi képviselőtestület irányában tanúsított. Ruffy-Varga Kálmán világi elnök mondott ezután köszönetet a távozó dr. Lindenberger Jánosnak. Ezután Csernus Gáspár a polgári iskola, Gáspár István az elemi iskola tantestülete, Kummergruber Emil a Katolikus Otthon nevében vett búcsút a távozó főpaptól.

Bánás László dr., a plébánia új vezetője búcsúzott ezután az elődtől. Felelevenítette személyes emlékeit, amelyek dr. Lindenberger Jánoshoz fűzik s költői szavakkal rajzolta meg dr. Lindenberger János alakját, mint papi ideált, mint modern apostolt, aki utána megy a legszegényebb hívőnek s mint embert, akiben a szív szívre talál. Ígéretet tett, hogy őt fogja példaképének venni. Debrecenben minden előre fog menni az ő mezsgyéjén, az ő szándékai szerint – mondotta dr. Bánáss László.

Dr. Lindenberger János még egyszer megköszönte a megnyilatkozó szeretetet s Isten áldását kérte a képviselőtestület minden tagjára.

Az ülés után sorban egyenként elbúcsúzott a képviselőtestületi tagoktól a szeretett főpap, akitől megindultan búcsúzott mindenki.

„Ebben az ősi magyar városban nekünk, magyar barátoknak is feladataink vannak...”¹⁴

Mondotta beköszöntőnek P. Kiss Szaléz, aki hat év után most érkezett haza a háborús Amerikából egy diplomatahajón

Végtelen örömmel jöttünk Debrecenbe több mint százötven év után ismét. Érezzük, hogy a történelmi magyar egység érdekében ebben az ősi városban nekünk, magyar barátoknak is komoly feladataink vannak.

14 Debrecen 1942. július 2. 4.o.

P. Kiss Szaléz a debreceni új Szent László plébánia plébánosa mondja ezeket beköszöntőnek debreceni munkájuk elé.

Nem is mondhatnék mást, mint ami a rendemnek a szelleme: imádkozni és dolgozni jöttünk. Aki ismeri a magyar barátot az tudja, hogy a történelmi magyarságtól elválaszthatatlan. Nem keressük, ami elválaszt embertársainktól, magyar testvéreinktől. Hisszük a magyarságnak történelmi elhivatottságában, ezekben az apokaliptikus időkben is s dolgozni fogunk tökéletes egységben mert csak ebben lehet átvészelnünk ezeket a viharokat egy jobb jövő érdekében.

P. Kiss Szaléz mosolygós, fiatal szerzetes 38 éves, 1904. július 27-én született, 38. születésnapján írta alá az adásvételi szerződést a plébániául és rendházul szolgáló Száraz Ferenc utca 10. számú házra. Megvan már tehát az ideiglenes otthona Szent Ferenc fiainak.

Szaléz atya életútja: 1920-ban lép a ferencrendbe, 1928-ban áldozópap, 1929b-1934 a pécsi Szeráfi kollégium igazgatója, 1934-37 a jászberényi rendi filozófiai főiskolán a szociológia előadó tanára. A Jászság életében nagy szerepet visz. Sok az ellensége, mert rámutat a jászsági nyomorra a „vad barát” 1937-ben elhagyja Jászberényt. Salgótarjánba kerül, ahol 350 acélgyári munkás lelkivezetője. Itt érte legnagyobb megbízatása: az Északamerikai Egyesült Államokba kell mennie. Hat hónapra küldik s hat év lesz belőle. 1942 júniusában tér vissza a háború kellős közepén egy diplomata hajóval s most itt van Debrecenben.

Amerikáról kérdezzük. Készségesen felel, mindenről beszél s előttünk egészen széles távlatok nyílnak. Mindenkinek kellene hallania Szaléz atyát.

Miért kellett hazajönnie atyának? – kérdezzük.

Csak rövid ideig lehettem volna magyar, fel kellett volna vennem az amerikai állampolgárságot. Így inkább a hazatérésre gondoltam. A „Drottinghelm” nevű svéd gőzösön, a diplomatahajón jöttem haza. Tíz magyaron kívül 800 német, 125 olasz, 6 bolgár és 5 román jött haza a hajón.

Nem volt izgalmas a hajón?

Minden este nyugodtan tértünk aludni. Amint szürkülni kezdett az összes lámpákat meggyújtották és hatalmas fényszórók vakító fehérbe öltöztették a hajót. A távírások állandóan dolgoztak, távortartottak minden hadihajót a hajótól, amelynek állandóan jelezték irányát. Így történt aztán, hogy utunk alatt egyetlen hajót sem láttunk. Békés és nyugodt volt az út...

A kilencnapos hajóút után még sokáig a portugál fővárosban, Lisszabonban időztek a diplomáciai hajó utasai s onnan érkezett haza június 24-én Szaléz atya. Itthon aztán megkapta új beosztását a debreceni Szent László plébánia vezetését. Rövidesen beköltözik két páter társával együtt a Száraz Ferenc utca 10. szám alá s megkezdí a munkát Isten és magyarság érdekében, úgy ahogy hat éven keresztül távol a hazától, messze Amerikában munkálkodott...

Holnap lesz a szerzetesek a szerzetesrendek beiktatása¹⁵

A róm. katolikus hívek ünnepélyesen fogadják új papjaikat.

A két szerzetesrend, a domonkosok és a ferencesek vasárnap jönnek Debrecenbe, hogy végleg elfoglalják plébániáikat. Reggel negyed 9 órakor Nyíregyháza felől a sínautóval érkeznek meg. Dr. Bánáss László prépostplébános vezetésével küldöttség megy eléjük és az egyházközség részéről Wolfinaut József, a Helyi Vast elnöke üdvözlí az atyákat.

Az állomástól a Szent Anna templomba vonulnak, ahol a féltízes nagymise keretében történik meg a beiktatás. Mivel a domonkosoknak még nincs templomuk és nincs készen a rendházuk, azért történik a közös beiktatás a Szent Anna templomban.

A szertartást dr. Bánáss László prépost végzi, aki a két tartományfőnöknek. P. Schrotty Pálnak és P. Badalik Bertalannak adja át a megbízást a két új plébániának szerzetesi kézbe való átvételére.

A Szent István, vagyis ferences plébánia vezetője P. Kiss Szaléz lesz. Segítőtársai: P. Krupa Kolumbán, P. Kovács Kristóf atyák és fr. Vivald és fr. Neitosz segítőtársak.

A Szent László, vagyis domonkos plébánia vezetője P. Juhász László. Segítői P. Deli Antonin, P. Hidas Vilmos atyák és fr. Varga Tibor, fr. Matay Pál segítőtársak.

A szerzeteseket ebédre dr. Bánáss László prépost látja vendégül.

¹⁵ Debrecen, 1942. október 1., 5. o.

Délután mindegyik rend a nagyszámú vendégsereg kíséretében kivonul a saját plébániájára. A ferenceseket négy órára várja a nyilastelepi templom előtt gyülekező hívősereg. A templomajtóban Pálmai József nyilastelepiek eddigi lelkésze fogadja őket. Majd a hívők sorfala közt vonulnak a templomban, ahol dr. Bánáss László prépost adja át a templomot a szerzeteseknek.

Ezután P. Kiss Szaléz plébános-házfőnök szól először híveihez. A beszéd után dr. Bánáss László prépost könnyörgő ájtatosságot tart a hívekkel az új papok munkájának sikeréért. A templomi szertartások után átmennek az iskolába, ahol ünnepély lesz az atyák tiszteletére. Az ünnepély műsora: Schleisz Pál tanító köszönti a szerzetesatyákat. Az Egyetértés dalárdája Zöld Géza vezényletével elénekli Schubert: A Teremtőhöz című dalát. Bátorfy Klára Jánossy B, Hitvallás c. versét szavalja, Gábori J. E-dúr vonósnégyesét Téglássy I., Fülöp I., Gömörly András és Sipos Ferenc adják elő. Pap Mária Misszióstörténet című versét szavalja. Romhányi Gizella pedig Gounod Ave Mariá-ját énekli. Schleisz Pálné harmóniumi kísérete mellett. És végül a III. rend nevében Perényi Sándor köszönti a ferences atyákat.

Ugyancsak délután 4 órára mennek ki a domonkosok is Károly Ferenc József út 6 szám alatti házukba, ahol özv. Achácz Imréné vezetése mellett gyűlnek össze a plébánia hívei, hogy köszöntsék papjaikat. Özv. Achácz Imréné ezúton is kéri a híveket, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg. A domonkosok egyelőre a Svetits Intézet Széchényi úti nyaralójában laknak majd, míg rendházukat átalakítják és rendbe hozzák.

Ez a vasárnap tehát emlékezetes napja lesz a debreceni katolikus híveknek, akik nagy szeretettel, örömmel és lelkesedéssel várják új papjaikat, a szerzetesatyákat.

Domonkos és ferencrendi plébánosok beiktatása Debrecenben¹⁶

A felekezeti béke jegyében történt a szerzetesek bevonása

Vasárnap ünnepélyes keretek között vonultak be plébániákba debreceni katolikus hívek új lelkipásztorai, Szent Ferenc és Szent Domonkos fiai.

P. Badaik Bertalan domonkosrendi és Pl. Schrotty Pál ferencrendi tartományfőnökkel az élen sok domonkos és ferencrendi atya érkezett Debrecenbe. P. Horváth Sándor egyetemi tanár, P. Wlassics Béla pesti perjel, P. Böhle Kornél, P. Jagicza Juvenál, P. Faddy Otthmár nyíregyházi ferences rendfőnök és még sokan, s természetesen a két új plébános, P. Juhász László és P. Kiss Szaléz.

A pályaudvaron dr. Bánáss László prépost vezetésével küldöttség fogadta az atyákat. Dr. Bánáss László és Wolfinau József, az egyházközség világi elnökének helyettese köszöntötte őket. P. Badalik Bertalan válaszában hangsúlyozta, hogy az egység szellemében jöttek Debrecenbe dolgozni, P. Schrotty Pál pedig a rendalapító igéjét idézte: „Annyit érsz, amennyit cselekszel.” Nem beszélni, hanem dolgozni jöttek Debrecenbe.

Ünnepélyes beiktatás a Szent Anna templomban

Dél előtt asszisztenciás nagymise keretében iktatta be plébánosi tisztükbe dr. Bánáss László prépost a két új plébánia vezetőjét: P. Juhász László és P. Kiss Szalézt. A Szent Anna főplébániatemplomot zsúfolásig megtöltötte a hívek serege. A templomot ez alkalomból ismét gyönyörűen feldíszítették.

Evangelium után dr. Bánáss László prépost szentbeszédet mondott.

- Örömnappra virradt Debrecen ősi Szent Anna egyháza. – Olyan napra, mint amikor az anya kiengedi életbe gyermekeit, hogy új családot alapítsanak s vigyék tovább a szülői ház szellemét.

- „Amint engem küldött az Atya, én is küldelek benneteket.” A debreceni Szent Anna főplébániából ma két új plébániára indulnak az apostolok utódai. Lélekelő munkára indulnak. Azt szeretnék, ha egy lélek sem menne veszendőbe Debrecenben. Ez a veszély pedig megvan Debrecenben, ahol szétszórtan élnek a hívek s legfőbb ideje volt, hogy az egyetlen plébánia segítőtársakat kérjen maga mellé. Meleg szeretettel üdvözlöm a két rendet, amikor a hit, a remény és a szeretet harcára elindul Debrecenben is.

Csak egy harcot akarunk ismerni, hogy megnyerjük a lelkeket, kimentsük a krisztusellenes áramlatok kezéből s visszaszerezzük az anyaszentegyház keblébe.

¹⁶ Debrecen, 1942. október 13. 4.o.

A harc a hitért folyik, mert még ma is nagy hitbeli tudatlanság uralkodik. A reményért folyik, mert ma különösen istápolni kell a jobb jövő reménységét s a szeretetért folyik, amelyen új világnak kell épülni. A krisztusi szeretetben felolvadnak a különbségek ember és ember, nemzetek és nemetek között.

Annak a harcnak, hogy Krisztus országa legyen a földön új katonái jöttek Debrecenbe. egy kemény sort képezünk, mindazzal és mindenkivel szemben, aki Krisztust akarná kitépni az emberek szívéből.

Ezután dr. Bánáss László elbúcsúzott az új plébániához tartozó hívektől, akiket a legjobb kezekbe ad.

Kompasz Árpád a Theresianum igazgatója olvasta fel ezután az új plébániák felállításáról szóló püspöki dekrétumot, majd P. Juhász László és P. Kiss Szaléz letették a plébánosi esküt dr. Bánáss László kezébe.

Az eskütétel után dr. Bánáss László intézett szívből jövő szavakat két új plébános társához:

Fogjunk egymással kezét, s teljes megértéssel vezessük a híveinket Isten felé. Isten áldása legyen munkánkon. Ő segítsen dolgozni az emberek lelki üdvéért.

Az eskütétel után folytatódott a szentmise, amelyen már a ferences és domonkos testvérek is asszisztáltak...

A szentmise alatt a Szent László Dalegylet énekelt Ákos István piarista tanár vezényletével.

Domonkos házalapítás

Délben a domonkosok ideiglenes lakóhelyükre, a Széchényi utcai nyaralóba vonultak ki, ahol a rendi törvények szerint megtörtént a házalapítás. P. Böhle Kornél olvasta fel a domonkos rend római generálisának kinevező okiratát, majd a szertartások után ugyanő szólt az egybegyűlt hívekhez, kik a nyaraló kis kápolnáját zsúfolásig megtöltötték. Végül köszönetet mondott mindazoknak, akik lehetővé tették a domonkosok debreceni letelepedését.

P. Böhle: Julianus barát utódait lássák bennünk

A Szent László plébánia domonkosait a Károly Ferenc József út 6 szám alatti ház udvarán köszöntötte a hívősereg. Virágok, kereszt és nemzeti szín zászló fogadta az egybegyűlteket. Lelkes éljenzés közepett léptek a domonkos atyák az udvarba. dr. Szabó János káplán vezette őket.

A pápai himnusz hangjaival vette kezdetét a rögtönzött ünnepség. Egy magyarruhás kisleány virágcsokorral kedveskedett P. Juhász Lászlónak, majd Achác Imréné köszöntötte néhány keresetlen szóval a hívek nevében az új lelkipásztorokat.

P. Juhász László plébános válaszolt. A régi domonkos megszólítással kezdte, mely Debrecenbe most hangzott el először. Kedves híveim! Elmondotta, hogy nagy örömmel látnak a pasztorációs munkához, hogy kielégítsék a debreceni hívek lelki éhségét. Higgyék el, mondotta – olyan szeretettel fognak dolgozni, ahogy most az összesereglett hívek szemében csillog a szeretet.

Ezután P. Böhle Kornél, a kitűnő domonkos hitszónok ismertette hatalmas és megkapó beszédben a domonkosrendet, ezt történelmi hagyományokban gyökerező ősi magyar szerzetesrendet. Kérte a debrecenieket ne a félelmes inkvizítorok utódait lássák meg bennük. történelmi példákban mutatta ki a rend magyarságát, a rendnek a magyar történelemben viselt szerepét.

Ez a történelmi múlt kötelez. A domonkosok Debrecenben is hívek akarnak maradni történelmi múltjukhoz. Ne féljen tőlünk senki. Elég sok lesz a dolgunk híveink lelki gondozása. Nem azért jöttünk, hogy másokat bántsunk Krisztusban egyesíteni akarjuk a debreceni katolikusokat. Szeretni nagyon tudjuk az embereket, de ugyanakkor Krisztus pallosát is meg tudjuk forgatni, ha szükség van rá.

P. Böhle Kornél beszéde a hívek körében mély hatást keltett. A szép ünnepély a magyar Himnusz eléneklésével ért véget.

A ferencesek fogadtatása a Nyilastelepen

Szeretettel fogadta a Szent István plébánia hívő serege új pásztorait a ferenceseket. a nyilastelepi templom kapuján Pálmay József káplán a nyilastelepi hívek eddigi lelki vezetője fogadta a hívek sorfala között bevonuló ferenceseket, élükön P. Schrotty Pál tartományfőnökkel és P. Kiss Szaléz plébánossal.

Dr. Bánáss László pléplst átadta a templomot P. Schrottnak, s a ferencesek szeretetébe ajánlotta a nyilastelepi híveket. Majd a hívekhez szólott, hangoztatta, milyen kitüntetés ez, hogy

ferencrendieket kapnak lelki vezetésükre. Kérte maradjanak tovább is templomszeretők és legyenek a ferencrendiek segítségére.

P. Schrotty átvette a templomot és megbízta P. Kiss Szalézt a plébánia vezetésével, majd bemutatta a híveknek az új plébánia tagjait. Végül köszönetet mondott azoknak, akik a ferencesek letelepedését lehetővé tették és előkészítették.

P. Kiss Szaléz szólott azután a hívekhez.

Minden törekvésünk oda fog irányulni – mondotta többek között -, hogy a Szent István plébánia egy nagycsaládot alkotó hívei szeretetben összeforranak, hogy életerős és mindent elbíró legyen ez a plébánia.

Mindezt ősi magyar jellegünk koronázza meg. Ez az ország Isten után a legszebb nekünk. Ma első üdvözlötünket az orosz frontról egy magyar honvéd őrmestertől kaptuk. A lelkünk kinn van a magyar honvédekkel.

Csillagos és keresztos templomtornyok az alkonyodó délutánban

A templomi ájtatosság után a nyilastelepi katolikus elemi iskola udvarán gyűltek össze a hívek. Schleisz Pál köszöntötte ferencrendi atyákat, hangsúlyozta mily nagy az örömük, hiszen oly rég várták már őket. Meleg szavakkal vett búcsút Pálmai József káplántól és kérte őt, hogy szeresse a híveket mindenütt úgy, ahogy a nyilastelepieket szerette. Az „Egyetértés” énekkara Zöld Géza vezényletével énekelt, majd Gömörly András vezényletével egy vonósnégyes játszott. Romhányi Gizella művészi énekszám, Bátorffy Klára és Papp Mária szép szavalat nagy sikert aratott. Kovács Béla a ferencrend harmadrendje nevében köszöntötte a szerzeteseket.

A hívek szeretetének megnyilvánulásáért P. Kiss Szaléz mondott köszönetet. Kiemelte az „Egyetértés” szereplését és megköszönte a másvallású magyar énekesek közreműködését. Jövő munkájának eszményét egy megragadó szimbolikus képben vetítette a hívek elé, abban a képben, amely az estébe hajló délutánon az iskola udvaráról tárult az emberek elé: Két tornyot látunk – mondotta P. Kiss Szaléz. Az egyikben egy csillag fénylik, a békét és boldogságot hozó betlehemi csillag. Biztosíthatom másvallású magyar testvéreimet, hogy minden idegszálunkkal, és minden csepp vérünkkel a magyar béke és a magyar boldogság apostolai leszünk. A távolban a másik tornyon keresztet látok. A világot megváltó Jézus szimbólumát. A magyar élet kálváriás élet Só...
A VÉGE HIÁNYZIK!!!

P. Kiss Szaléz előadása a Turul Diétán¹⁷

A nagyszerű Turul Diéta második összejövetelét az elmúlt nap tartották a Gömbös Gyula Törzs hivatalos helyiségében. Az előadáson megjelent a hadtestparancsok képviselője, Pass László dr. evangélikus esperes, a törzs magisztere, Tarján Oszkár HÉV főtanácsos és még sokan mások. A diétát Pass László nyitotta meg, megemlékezett arról, hogy az egész keresztény kultúrát jelenleg is veszélyezteti a Szovjet, tehát az összefogás nemcsak keresztényi, hanem hazafias kötelesség is.

P. Kiss Szaléz, a ferencesek házfőnöke tartotta meg ezután nagy érdeklődéssel várt előadást. Kifejtette azt a meggyőződését, hogy aki nem építi a béke országát Krisztussal, az rombolja azt a sátánnal. A béke ugyanis Krisztus adománya. A műveltség nagyban elősegíti a felekezeti békét. A szakviták eldöntéséhez szaktudás szükséges, a hitbéli viták eldöntéséhez, pedig hittudomány. Mélyen és határozottan elítélem, amikor más felekezetek dolgait viszi valaki az isteni igehirdetés terére. A felekezeti béke legbiztosabb öre és biztosítéka az igazi keresztény élet. A gyűlölet, a békétlenség, a sértegetés, a másnak való ártás, mert ő „másvallású-2, homlokegyenest ellenkezik a kereszténységgel, megtagadása Krisztusnak és szellemének.

P. Kiss Szaléz szavai a jelenlevők körében óriási hatást váltottak ki és szünni nem akaró tapsvihar köszönte az értékes elfogulatlan előadásért, amelyet Pass László dr. köszönt meg és a Diétát berekesztette.

P. Kiss Szaléz a belső front jelentőségéről¹⁸

Vasárnap délelőtt a Hivatásszervezet értelmiségi tagozata ülést tartott. Dr. Zoltán Pál mondott megnyitót. Fel kell készülnünk arra, úgymond, ami jön. Hangoztatta a jelen történéseinek globális szemszögből való nézésének szükségét, nehogy elkövessünk olyan hibákat, amelyek sorsunkra végzetessé válhatnak.

17 Debreczeni Újság – Hajdúföld, 1942. december 15. kedd. 4.o.

18 Debreczen, 1943. február.23.

Ezután P. Kiss Szaléz ferences rendi plébános emelkedett szólásra. Szólt a belső front jelentőségéről, amelynek a civilizált és kultúralt jelen a biztosítéka. Ezt veszélyezteti a tömegek önmagukból való kiforgatása, amelyek soraiban ma is hódítanak ártalmas, pogány eszmék. Sokan megszűkítik a népet, a falusi népet értik rajta. De nem zárható ki a népből az ipari munkásság, a tisztviselő társadalom, a gyáros és a birtokos osztály sem. Minden becsületes magyar, aki egészen ember és egészen keresztény akar lenni, alkotja magyar népet. Népi és nemzeti erőinkhez azonban vigyázzunk! – pogány kezek ne nyúljanak!

Folyik a tömegesítés, ebben azok vezetnek, akik a földi eszmék felé tekintenek. Ezeknek az üzenjük: Nemzetüknek van Vezére, van becsületben és áldozatban megőszült Feje! Sem belföldről, sem külföldről származott vezérekre szükségünk nincs! (Taps.)

Befejezésül hangoztatta P. Kiss Szaléz, hogy ép, kemény helytállásra kell nevelnünk népünket, magyarnak és keresztényibbnek kell lennünk, hogy megmenthessük a magyar jövőt.

P. Kiss Szaléz beszédét nagy tetszés fogadta. A Hivatásszervezet értelmiségi tagozata legközelebb március 6-án tartja ülését.

P. Kiss Szaléz: Hősi helytállásra van szükség¹⁹

A Hivatásszervezet értelmiségi tagozatának előadássorozata tegnap folytatódott. Zoltán Pál mondott megnyitót, amelyben hangoztatta, hogy optimistának kell lennünk.

Ezután P. Kiss Szaléz ferences plébános emelkedett szólásra. – Múlt előadásában felvázolta a ma emberére leselkedő veszedelmeket, az eltömegesedést, a laicizálócást, a megdöbbenést, a demoralizálódást és végül a forradalmat. Ezekkel szemben fel kell vennünk a küzdelmet. Józan humanizmust, krisztusi individualizmust sürgetett, amelyek a tömegesedés és a laicizálódás ellenszerei. Legyünk egész emberek, mert minden bajunk a félelmeink sokaságából származik. Az önálló, teljes értékű emberegyedek Istenben találkozzanak. Ezeknek az embereknek aztán lehetetlenség lesz demoralizálódni. Az ilyen emberek nem fognak megdöbbseni a rájuk váró bajoktól, ellenkezőleg orvosolni fogják őket. Hősi helytállásra van szükség bármi lesz. A magyar mindig is többre becsülte a helytállást, a becsületes hősi halált, mint a becstelen életet.

Erre a helytállásra hozott fel megrázó példát P. Kiss Szaléz, egy rendtársának példáját, akit Debrecenben ápolnak. A frontról most tért haza, két lába lefagyott, amputálni kellett, öt ujj lefagyott, amputálni kellett. Ilyen állapotban azt kérdezte az őt meglátogató pátertől:

- Páter, megadja-e Isten nekem a kegyelmet, hogy így láb nélkül és megfagyottan szolgáljak Neki?

A demoralizálás ellen legyen apostoli hitünk és tűzünk, de ez az apostoli tűz ne menje nyugat felé és kelet felé, maradjunk itt, a Kárpátok medencéjében és először magunkat erősítsük. Egy nemzet nem indulhat meg addig a hódítás útján, amíg belsőleg meg nem erősödik. A forradalommal szemben kemény ellenállás szükséges: Szent István földjén még egy forradalom nem lehet.

Helytállásunkban két vezérünk legyen. Egyik szeretett Kormányzó Urunk, a másik a magyar szent korona. Ők vezessenek bennünket egy jobb jövőbe.

P. Kiss Szaléz beszéde nagy hatást keltett. Ezután Vida István központi főtitkár mondott beszédet, amely gyakorlati síkon kapcsolódott P. Kiss Szaléz mondanivalójába.

Debreceni magyar est a lelki egységért²⁰

A debreceni ferences plébánia március 7-én tartott a magyar lelkiegység erősítésére magyar estet, a Műhelytelep nagytermében, amelyik ezen alkalommal zsúfolásig megtelt. Több műsorszám mellett Wagnerné Szüts Adél szavalta el saját költeményét. Az est alkalmával P. Kiss Szaléz debreceni ferences házfőnök és Mezey Béla református lelkipásztor mondtak bevezető, illetve bezáró beszédet.

Wagnerné Szüts Adél „Magvetők kézfogása” c. költeményét és P. Kiss Szaléz beszédjét lapunk más helyén közöljük.

19 Debrecen, 1943. március 7. 2.o.

20 Egység Útja, 1943. május, 156.o.

Mezey Béla ref. lelkész záróbeszédében a következőket mondotta:

„Valaki azt kérdezte tőlem a napokban: hogyan lehetséges a mai felekezetek-közötti harcok idején egy református és egy r.k. lelkésznek közös ünnepély műsorán együtt szerepelni? Bizonyára az itt jelenlévők közül is többek lelkében felvetődött e kérdés. Azt felelem, amit a kérdezőknek feleltem: úgy lehetséges, hogy az én P. Kiss Szaléz testvéremmel együtt keresztények és magyarok vagyunk. Nem mondom a világért sem, hogy különb keresztények és magyarok vagyunk, mint nagyon sokan mások, de mi a kereszténységünket és magyarságunkat igyekszünk gyakorlatban is élni. Gyakorlati kereszténységünkől következik, hogy ahol segíteni kell, ott nem a felekezeti hovatartozandóságot nézzük, hanem azt, hogy magyar testvér várja tőlünk a segítő kezét. Elválaszthatnak bennünket egymástól dogmatikai kérdések, de az életünkben arra törekszünk, hogy Krisztus példája szerint forgolódjunk az emberek között.

Magyarságunkat sok szenvedés és küzdés fejlesztette. Szaléz testvérem az első világháború idején szeretteinek koporsói mellett tanulta meg, hogy magyarnak lenni mennyi áldozatot jelent. Engem a Gondviselés a lövészárkokban vezetett rá arra az igazságra, hogy a velünk egy sorban küzdőknél ne a felekezeti nézzük, hanem azt, hogy magyarok vannak mellettünk, akikért életünket is oda kell áldozni, ha Isten úgy akarja, mert ők is megtennék értünk ugyanezt, hiszen magyarok.

Egységet célzó törekvéseinknek nem az a feladata, hogy hitbéli meggyőződésünket adassa fel velünk, hanem az, hogy egymás mellett haladva építsük Isten országát. Nem baj az, ha híveink a templomajtóknál elválnak egymástól s egyik ref., a másik r.k. templomba tér be, hanem az a fontos, hogy a templomban elhangzó imádság egyformán magyar szívből fakad.

Munkánkban nem kacsingatunk át a másik fél kerítésén, hanem a mieinket igyekszünk közelebb vezetni Istenhez s igyekszünk erősíteni a gyengét, támogatni a tántorgót.

Örömmel teszek bizonyosságot arról, hogy mindig készséggel szolgáltam más felekezeti testvéreimnek, sőt nagyon kedves emlékem marad mindig, hogy a nyilastelepi r.k. templom építéséhez épen az általam vezetett küldöttség élén terjesztettem elő Debrecen polgármesterénél a 150.000 téglára iránti kérést.

Hiszem, hogy útjaink soha nem fognak kereszteződni, hanem egymás kezét fogva építjük a szebb magyar jövőt!”

A ferencesek Szent István-napi búcsúja és ünnepe²¹

Amikor az élet gondjai jobban reánk nehezdednek, mindannyian keressük az erősítő támaszt. Magyarságunk európai léte első idejétől bőven megáldatott vigasztaló, erőt sugárzó példaképekkel. Közöttük a legelső és a legegységesebben ható még ma is Szent István király. Az ő nagy egyéniségére szegeztük az ünnep előtti három estén tekintetünket. Majd magán az ünnepen mindennek a központja lett: A plébániához tartozó külsőségekből többen bejöttek ősi magyar szokáshoz híven a „búcsúra”, növelvén ezzel is az összetartozandóság szellemét.

A kedves vasutas templom most is szűknek bizonyult. A 9 órai szentmise előtt tartották meg a körmenetet, lelket Istenhez emelő áhítattal. A ferences ifjúság nagy művészettel készítette el a virágból a nemzeti és ferences címert. Ha sikerül, egy új művészi magyar színnel gazdagítják ezzel Debrecen szellemét. A szentmise alatt egy szívvel imádkozott énekelt buzgó népünk. Ünnepebb, rendkívülibb színt kölcsönzött az istentiszteletnek az ünnepi szentbeszéd, P. Rafael ugyanis Szent István egyetemes keresztény jelentőségét hangsúlyozta ki nagy belső átéléssel és igazi páthosszal, valamint a MÁV Egyetértés szalonzenekarának két száma: Schubert: Ave Mária, a szólót Mátyás Gizella énekelte áhítatot keltő művészettel. A zenekar másik száma is Schubertől volt. Mindkét darabot Gömör András vezényelte a már tőle megszokott tökéletességgel.

Délután 6 órakor vette kezdetét a MÁV műhelytelepi iskola udvarán a Szent István díszünnepély. Közel ezren vettek részt az árnyas fák alatti ünnepélyen. A gazdag műsort a Magyar Hiszekegy vezette be, melyet az Egyetértés szalonzenekara kísért. Mindjárt ők adták a második számot is. Fucik: Florentiner indulóját, majd még egyszer szerepeltek Kéler: Vígijáték nyitányával. Minden dicséretet és tapsot megérdemelték. Itt is Gömör András vezényelt. Nagy odaadással szavalt Szabó József Szent István királyról. A konferálás feladatát is kitűnően oldotta meg. Nagyon

21 Debrecen, 1943. augusztus 22. 6.o.

sok tapsot kapott a kis Kozma Magduska, aki leheletfinom hangjával énekelte a magyar és irredenta dalokat.

P. Kiss Szaléz ünnepi beszédét rendkívüli figyelemmel hallgatták. A páter lelkekben élő és elpusztíthatatlan magyar birodalomról beszélt arról, hogy építi ezekben a lelkekben Szent István Szent István ma is az ő országát. Mint eleven ható példaképekről emlékezett meg az egy éve hősi halált halt Kormányzóhelyettes Urunkról, valamint mártírelkü édesapjáról.

A beszéd után Szabó László operaénekes énekelt kivételes tehetséggel Schleisz Pálné zongorakíséretével. Valóságos tapsorkánnal jutalmazta meg művészi számain a hálás közönség. Hasonló ünneplésben részesült Buna Ilonka és Erzsike is, akinek páros énekét talán éjfélig is szívesen hallgatta volna a közönség. A ferences ifjúság igazi jókedvet varázsolt minden szívbe mókás színjátékával. Minden szereplő dicséretet érdemel. Mezey Ferenc tangóharmonika számai zárták be a gazdag műsort. Nehezen vették tudomásul, hogy Mezey Ferenc sem képes órákig harmonikázni s így mindennek végének kell lenni.

Este féltíz felé mentek el az utolsó vendége. Az egész ünnepélynek megvolt az a nem remélt haszna is, hogy 400 pengőnél többel hozzájárult szegény gyermekeink téli segélyezéséhez. Köszönet minden szereplőnek és mindegyik kedves vendégünknek.

P. Kiss Szaléz a családról emlékezett meg a Katolikus Akció előadóestjén²²

A „Katolikus Akció” előadássorozatában pénteken este 6 órakor P. Kiss Szaléz ferencendi plébános nagyhatású előadást tartott tegnap este a premontrei gimnázium dísztermében. Ez alkalommal is, mit a váradi Actio Catholica előadásain szépszámú közönség gyűl egybe. A szép előadás megérdemelte volna, hogy az egyszerűbb népréteg képviselői is ott megjelenjenek. Ezek távollétét saját maguk fájlatják.

P. Kiss Szaléz a családról értekezett. Beszélt a férj kötelességeiről, akinek az udvariasságból sohasem szabad engedni. A házastársak egymással szembeni kötelességei különben kölcsönösek. Nem szabad, hogy a nőnek titka legyen a férje előtt – mondotta. A jó házaselet titka az az állapot, amikor a házastársak őszinték lehetnek egymáshoz. Hazafias érzéstől mélyen átítatott szavakkal beszélt a gyermekkérdésről. Szólt a gyermekeknek a szülőkkel szembeni kötelességeiről s rámutatott annak okára, hogy miért kellett néhány évtizeddel ezelőtt a magyar családoknak külföldre vándorolniuk. Másoknak kellett a helyük.

Az est keretében Wesselényi Gyuláné nagy hatással egy Mécs verset szavalt el.

Mély hatást keltett P. dr. Kiss Szaléz előadása²³ a Katolikus Akció világnézeti előadássorozatában

(Nagyvárad.) Tegnap délután 6 órai kezdettel tartotta meg a Katolikus Akció világnézeti előadássorozatában Kiss Szaléz Ferences plébános nagy hatású előadását. Dr. Schriffert Béla apostoli kormányzói helynök üdvözölte az illusztris előadót és utalt arra, hogy az élet útjain biztos eligazítást csak a krisztusi világnézet ad. Krisztus szemével kell néznünk az élet nagy kérdéseit. A Katolikus Akció előadásai azt a krisztusi szemet adják, megtanítják az emberek, hogy az egyház gondolataival mérjék fel az élet nagy problémáit.

Az apostoli kormányzói helynök bevezetőt szavai után. Wesselényi Gyuláné szavalt el Mécs László „Szabó Pista édesanyja” c. költeményét. A nagy helyesléssel fogadott szavaltat után P. Kiss Szaléz megkezdte előadását a keresztény családról.

Először arról szólt, hogy család Isten szempontjából megszentelt hely, szentség, megszenteli azt, aki felveszi a szentséget. Éppen ezért a házasság nemcsak természetes, hanem természetfeletti erővel is rendelkezik. De a szentségi körülmény meghatározza a férfi és a nő egymás iránti kötelességeit is. A férfi kötelessége feleségével szemben az udvariasság, lovagiasság és hódolat, a nő kötelessége, pedig férjével szemben nyitott szív, őszinte lélek és élet. A nőnek ne

22 Esti Lap, 1943. november 20. szombat, 9.o.

23 Erdélyi Néplap, 1943. november 20. szombat, 4.o.

Magyar Lapok, XII. évf. 1943. november 20. szombat, 6.o.

legyen semmiféle titka férje előtt, ne legyenek külön útjai. Másik nagyon fontos kötelessége az önatadó szeretet és az üdvösség biztosítása.

A házastársaknak kölcsönös kötelességei: az életfakasztás, életfejlesztés és a fejlődő élet biztosítása. Nehéz dolgok ezek, de a szentségi valóság kegyelmet, erőt ad hozzá.

A gyermekek feladata a szülők életének megdicsőítése önmaguk életében. A nemzet szempontjából a család a nemzet és társadalmi élet alapja. Amilyen a család, olyan a nemzet. Majd a magyar család jogairól beszélt. Különösen nagy hatást váltottak ki azon szavai, amikor ecsetelte, hogy a múltban a magyar családoknak ki kellett vándorolniuk, de ugyanakkor milliószám szívárogtak, sőt özönlöttek országunkba a magyar fajjal semmi közösségben sem élő emberek. A továbbiakban ismertette családi élet züllésének okait.

A kiváló előadás után Nagy Viola zongorán előadta Liszt Seolaiditioját és Dohnányi-Delibet Coppeliáját.

Az értékes előadást dr. Schriffert Béla apostoli kormányzói helynök zárta be, végül a közönsége elénekelte a Pápai Himnuszt.

A nép barátai között Nyilastelepen²⁴

Egy esztendő a nép életében is kevés idő, még inkább egy intézmény életében. Kevés ahhoz, hogy ítéletet mondjunk működéséről, légiogosultságáról. Mégis, amikor a Ferenc-rend debreceni letelepedésének egyéves évfordulójáról emlékezik meg, úgy érezzük, ennyi idő alatt is bebizonyították, hogy nemhiába jöttek.

A ferences atyákat a nép egyszerűen „barátok”-nak nevezi. Miért? Mert ők a nép barátai a szó igazi értelmében. A népért élnek, dolgoznak. A szegények gyámolítói, a gyerekek játszótársai, az ifjúság nevelői, a felnőttek barátai, egyszóval mindenkinek mindene.

Egy évvel ezelőtt, amikor a nyilastelepi hívek sorfala közt bevonultak Szent Ferenc fiai, P. Kiss Szaléz többek között ezeket mondta: „Szent István pártfogása alatt álló plébánia összes hívei nagy magyar családot alkotnak. Minden törekvésünk oda fog irányulni, hogy ez a család szeretetben forrjon össze, életerős, gyarapodó és mindent elbíró legyen... Mindezt koronázzuk az ősi magyar jelleggel: a rögbe is, a könnybe is örömet, napsugarat gyúrunk. Ez az ország az Isten után a legszentebb nekünk.” Azóta tettekkel is bebizonyították ezeket a szavakat. A nyilastelepi katolikus népet megnyerték maguknak és az Istennek. A kis vasutas templom odavonzza a hívek seregét. Különösen, ha P. Kiss Szaléz házfőnök beszél mindent elragadó tüzes lelkével. A csinos kis templomban minden azt szolgálja, hogy ott az emberek jól érezzék magukat és közelebb jussanak az Istenhez. Az iskolát kibővítették. Most közeledik a befejezéshez a hatalmas szinpaddal ellátott két egybenyitható tanterem, mely kultúrelőadások céljaira is alkalmas lesz. Nemsokára megnyílik a csapókerti templom mellett is a rendház, ahonnan a csapókerti híveket könnyebben el tudják látni. Felépült a Vámospércsi út 18. szám alatt az új rendház, mely modernüll, mégis Szent Ferenc szegénysége szellemében van berendezve.

Legérdekesebb alkotásuk a gyermekjátszótér. Egyelőre csak az iskola udvarán, míg a város bőkezűségéből nagyobb helyet nem kapnak erre a célja. Hétköznapi és vasárnap százával játszanak itt a gyerekek. Van itt min. játszószer, ami gyerekek öröme és álma. 18 hinta kicsiknek-nagyoknak. Tornaszerek, labdák, kocsik, pingpong. Egy modern rádió hatalmas hangszórója ontja a zenét. Ehhez van mikrofon is. Ennek segítségével bármely pillanatban lehet szólni az egész játszótér gyermekeseregéhez. A mesemondó is mikrofonon át szól az udvaron összegyűlt „hallgatósághoz”. Vasárnaponként délután pedig „mozi” is van. 200-300 gyermek az iskolateremben szorongva nézi, kacagja, tanítva élvezi a jobbnál jobb filmeket.

Mindez P. Kolumbán ügyességének, leleményességének és mindenekelőtt végtelen türelmének alkotása és eredménye. A nyilas-telepi szülők boldogok. Tudják, hogy jó helyen vannak a gyermekeik. Jó hely, ahol nemcsak játszanak, szórakoznak, hanem nevelést is kapnak. Jó szóval, példával, idádsággal. Becsületes, vallásos magyarokká nevelik őket ezek a csodálatos barátok, akik egész életüket odaadják értük. Önzetlen munka ez, melyért fizetés, elismerés, kitüntetés csak odaát lesz a mindenható Istennél.

---

24 Debrecen, 1943?

Esteledik. A gyermekek lassanként abbahagyják a játékot. Hazamennek. Az októberi este leszáll a játszótérre is. Jótékony csend burkol mindent. Pihen a hinta, a labda, a kocsi. Csak a csillagok virrasztanak. Nyugovóra térnek otthon a szebb magyar jövő reményei is egy hosszú nap „fáradalmi” után. De előbb elmondanak egy fohászt azokért, akik értük áldozzák az életüket, a „magyar barátokért.” Pálmai József

Ferences kultúrest a MÁV. műhelytelepen²⁵

Vízkereszt délutánján impozáns és minden várakozást felülmúló kultúrestet rendezett a nyilastelepi ferences plébánia. Ez volt az első nagyobb szabású bemutatkozása a ferences ifjúságnak. A MÁV műhelytelep dísztermét zsúfolásig megtöltötte a katolikus hívek tábora. A megjelentek között ott láttuk dr. Bánáss László prépost plébánost, Mellau Márton pápai prelátest, dr. Gánesy Sándor MÁV műhelyfőnököt és nejét, Mezei Béla nyilastelepi ref. lelkészt és feleségét, több városi és műhelyi tisztviselőt.

Az előadást 3 karácsonyi népjáték vezette be.

Az Egyetértés szalonzenekara, Gömörly András karnagy vezetésével, két számmal szerepelt a tőle megszokott precizitással. Először operett egyvelegeket adtak elő a közönség állandó tetszése mellett. Később a vonósnegyes gyönyörködtette a közönséget, Téglássy I., Fülöp S., Gömörly A. és Sipos F. előadásában. Az Egyetértés kiváló énekművésze, Hajdú Péter hatásos és a műsor keretébe nagyszerűen beillő két műdalt énekelt nagy tetszés mellett.

Az estély fénypontja azonban P. Kiss Szaléz ferences plébános ünnepi beszéde volt. A Vízkereszt gondolatából kiindulva beszédének lényege a magyar testvéri szeretet mindent átölelő magasztos gondolatának izzó hazafias szellemben való fejtegetése volt.

- Istenek minden emberrel célja van; - a magyar nemzetnek különös rendeltetést szánt az Úr Isten. Ennek minden magyarnak eleget kell tenni. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha minden félreértést, ami szétválaszthatna bennünket, félretéve, - mert válaszfalakt csak az emberek állítottak, nem az Úr Isten -, csak azt keressük és cselekedjük, ami összekapcsol bennünket, a magyar testvéri szeretetet. Csak így biztosíthatjuk a mai apokaliptikus harcok közepette a szebb, boldogabb és békésebb magyar jövőt!

Ez a gondolatokban és érzésekben gazdag beszéd lebilincselő és frappáns hatást váltott ki a közönségből s a magas fokban megnyilvánult tetszésnyilvánítás annak a bizonyítéka volt, hogy minden hallgató szívéből és szívéhez szólott az a kiváló ferences atya.

A kiválóan megrendezett kultúrest műsorát egy 3 felvonásos színdarab zárta be a ferences lányok előadásában. A könnyekig megható édesanyai szeretetet sugárzó darabot a bájos szereplők oly tökéletes játékban és átérzéssel adták elő, hogy kevés szem maradt szárazon. Valamennyi szereplőt a legnagyobb elismerés és dicséret illet.

Erőtéljes fejlődésben a Debreceni övező kertés telepek²⁶

Ez a debreceni cikk nem a híres cívisletről, se a téli Hortobágyról, nem a híres kollégiumi diákletről, a most dermedten álló nagyerdei fákról, vagy hajdúlegendákról szól, hanem a város egyik érdekes fejlődési irányáról: a kis-emberlakta kertvárosról.

Amikor a török elől menekülő falvak lakossága Debrecenbe költözött, a város egycsapásra a világ legnagyobb városává lett, területére nézve. Az övé a széles Hortobágy, határa négy megyét érint: Bihar, Szabolcs, Borsod és Zemplén megyét.

Biztosan hatással van ez a nagy terület a város mai fejlődésére is, mert eltérően más városoktól, itt emeletes ház alig épül, a főutcán kívül jóformán nem is épül, de annál erőteljesebben duzzadnak a kertvárosok.

Ezek fejlődése olyan veszedelmes iramot vett nemrég, hogy az akkori polgármester Vásáry István tervezetet dolgozott ki a kertek elsorvasztására. Nem győzte ugyanis a város őket közművekkel ellátni: ma sincs vízvezetékük és szennyatornájuk, sem villamosvasútjuk.

25 Debrecen, 1943?

26 Kis Újság, 1944. február 10, 4.o.

Létjogosultságukat azonban el kellett fogadni. A lakosság igényli. Ezért duzzad az élettől az élettől a város körül ma is több ilyen kertváros. Némelyik a törökvilág előtt önálló falu volt, pl. Boldogfalva. A többiek: Nyilaskert, Epreskert, Tégláskert, Homokkert, Csapókert, Vénkert, Libakert, -Kerekestelep, Wolafkatelep s a legszegényebb: a Téglavető.

Közülük a legfejldőképesebben, a Nyilastelepet kerestem fel. Ez a legkulturáltabb telep. Lakói nagy része MÁV műhelytelepének munkása. Életük három pont körül folyik le: a református, a katolikus templom és a műhely. A SORONPÓN TÚL Ez az egyetlen telep, ahová autóbussz jár. A vámospércsi műúton gördülünk ki a városból. A vasúti sorompó után egyforma házak mellett suhanunk el. Ez a MÁV-kolónia régebbi része. Az újabb kissé odébb, modernebb, jobb, kaszárnyásabb. Kétezernyolcszáz férfi dolgozik a műhelyben. Nagy része családós, legtöbben itt laknak. Nem is jut mindenkinek állami lakás, a jobbmódúak saját házban, a többiek bérletben laknak. Leginkább kertés házak sorakoznak egymás mellett, néhány gyümölcsfával.

Tizenötezer lélek közül tizenkétezer református. Templomot 1935-ben kaptak. Hét-nyolcszáz személyes, sudártornyú épület. Messziről megakad rajta a tekintet. Lelkipásztor Sipos Károly, munkás, frissmozgású, megnyerő egyéniség. Szívesen tájékoztat:

A város telepi közül itt folyik a legszebb kulturális élet – mondja. Ez nagyrésztben a MÁV műhelyfőnökének köszönhető. Génessy Sándor dr jelenlegi műhelyfőnök még elődjénél is nagyobb gondot fordít a kulturális munkákra. Azóta nemcsak műkedvelő előadásokat tartanak a telep kultúrtermében, hanem színészek is kijárnak. Dalárdájuknak, az Egyetértésnek karnagya közös kétszázéves Kollégiumi Kántuséval: Szigethy Gyula. Sportban állandóan a város sportéletének az élén állanak.

Nagyobb ünnepélyeinket mis is az ő termükben tartjuk. Márciusban is ott fogjuk megülni a Kollégiumi Napokat Révész Imre püspök előadásával. Kisebb előadásainkat a gyülekezet 1934-ben épült gyülekezeti házban tartjuk.

- Milyen összetételű a telep lakossága?

- Eléggé egynemű: leginkább dolgozó kisemberek lakják, munkások, altisztek, kistisztviselők. Ezekhez csatlakoznak a nyugdíjasok. Különálló telep a „szegénynegyede”, az Olajütő. Valamikor városi olütő állott itt. Ma senkitelepe. Még telekkönyvileg sincs rendezve. Itt laknak maguképítette kunyhókban az igazi nincstelenek, elesettek. Velekinek nemrég mersze volt ebben a rendezetlen környezetben kertet szakítani s rá házat építeni... Ebben a sötét fertályban is akad fény...

TEMPLOM SZÁRNYASKERÉKKEL Alig néhány lépésnyire áll a katolikus templom. Az ország egyik legérdekesebb katolikus temploma. A MÁV adta hozzá a telket, az építési anyagok nagy részét. Homlokzatát azért a MÁV szárnyaskereke díszíti. Tudomásom szerint az egyetlen templom az országban ezzel a dísszel.

Plébánosa Kiss Szaléz ferencrendi szerzetes. A rendház a templommal szemben áll. Tejcarnoknak épült, de gazdája nem tudta befejezni s mire kész lett, rendházzá változott. Megvette az egyház s az fejezte be. Sem kívülről, sem belülről nem lehetne megállapítani, ha nem mesélné el a mosolygó páter: Hozzám tartozik két telep – mondja – a Nyilastelep és a Csapókert, valamint tizennégy tanyai csoport lakossága, mintegy hat-hétezer lélek. Munkám javát a szegénygondozás köti le. Ezeknek egy rész sokat költöző, munkáját sokat változtató szegény, másik része a nagyerdei vákáncsosok (erdei munkások) csoportja. Karácsonykor közöttük tizenhétezer pengő árú ruhaneműt és élelmet osztottunk szét. A szegénység azonban olyan nagy, hogy ez csak egy csepp volt a tengerben. Az elmúlt év júniusában játékeret létesítettünk. Hatvanhárom hintát, nyújtót s egyéb játékszert állítottunk fel az iskola udvarán tizenhatezer pengős költséggel. Itt minden hétköznap 80-100-120 gyermekkel foglalkozunk felekezeti különbség nélkül. A gyermekek kétharmad része református. Vasárnap négyszázan is vannak. Minden szerdán kirándulásra megyünk. Ilyenkor a gyermekeknek az élelméről is gondoskodunk. Ebben a munkában a Ferencrend világi tagjai segítenek nekünk: a Ferences leventék, Ferences ifjúság és a Ferences világi rend.

Hetente kétszer tartunk minkét telepen mozielőadást. Ez szociális szempontból jelentős, mivel tetszés szerinti belépti díjjal bocsájtjuk be a közönséget. Családostól jöhet a legszegényebb hívünk is. Néma játékfilmet és oktatófilmeket mutatunk be. Állandóan magyarázatokkal kísérve. Előadásainkon jelen van mintegy háromszáz felnőtt.

ÁHÍTAT A DOHÁNYGYÁRBAN...

A telephez tartozik még a városi fatelep és a vágóhíd. A kulturális életben egyik sem játszik jelentős szerepet. A közellátásban annál nagyobbat. Bottyán János

P. Kiss Szaléz a keresztény magyar egységről²⁷

A ferencesek ünnepe a MÁV. műhelytelepen

Szalézi Szent Ferenc napja alkalmával a nyilastelepi katolikus hívek nagyszabású és ritka ünnepség keretében hódolt P. Kiss Szaléznek, a Debrecenben élő ferences atyák házfőnökének és a Nyilastelep plébánosának. A felemelő ünnepség színhelye a MÁV műhelytelep díszterme volt, amelyet tegnap este ebből az alkalomból zsúfolásig megtöltött a Nyilastelep katolikusága, valamint a környező telepek lakosság. A megjelentek soraiban ott láttuk dr. Bánáss László prépost plébánost, dr. Gyénessy Sándor MÁV műhelytelep főnököt, Sipos Károly református lelkipásztort, a Debrecenben élő domonkos pátereket, piarista tanárokat stb.

A megnyitó szavakat Viski Zoltán mondta, aki szeretettel köszöntötte P. Kiss Szalézt, majd Guti Istváné ny. tanítónő gyönyörű csokrot adott a ferences házfőnöknek. Az Egyetértés dalárda éneke után szánni nem akaró lelkesedés közben lépett az emelvényre P. Kiss Szaléz, akinek előadást mindvégig feszült figyelemmel kísérte a hallgatóság. P. Kiss Szaléz a szeretetről szólt, mely feléje nyilvánul, azonban szerényen elhárította magától és kérte hallgatóit, hogy tekintsenek a ferences ifjúságra és a nyilastelepi egyházzrészre, ahol néhány hónap alatt gyönyörű munkát sikerült elérnie a ferences atyáknak. Majd arról szól, hogy a debreceni református egyház felől felénk irányuló szeretet azt bizonyítja, hogy ez a város teljesen magyar. Remélte, hogy 10 év múlva egyetlen egy polgára sem lesz a városnak, aki ne látná be, hogy barátok itt jártak Debrecenben is mily hatalmas munkát végeztek. Gyönyörű szavakkal méltatta a franciskánusok lelki világát. Majd a keresztény magyar egységről beszélt. Debrecen városának az a feladata, hogy mindenkor mutassa az országnak a magyar egységet. Vácolta a ferencesek munkáját, akik sokszor a legnehezebb körülmények között vívták harcukat eddig Debrecenben, mert sajnos, voltak olyanok is, akik nem látták be azokat a törekvéseket, amelyeket meg akartak valósítani. Beszédében megrázó szavakkal ecsetelte azt a gigantikus küzdelmet, amely ma a világban folyik. Leszögezte, hogy a magyarságot egyedül a föld szeretete tartja meg ebben az országban, de csak úgy ha mindenkinek vérében leledzik az Isten szeretete. Amerikában tett útjain keresztül mutatta be a magyarság helyzetét. Elmondotta, hogy 1942-ben a háború kellős közepén egy amerikai diplomata mondotta neki, hogy Magyarország soha nem adta oda függetlenségét és Magyarország soha nem lett kereszténytelen ország.

Beszéde végén megköszönte azt a 14 hónapi munkát, melyet a ferencesrend Debrecenben ki tudott fejteni a nyilastelepi hívek áldozatos munkájával. Emelt hangon esküt tett arra, hogy Magyarorszáért és Krisztusért fog élni és ezeknek a céloknak fogja áldozni élete munkáját.

P. Kiss Szaléz beszédét viharos lelkesedéssel fogadta a hallgatóság.

Guti Istvánné köszönetet mondott Génessy Sándor dr.-nak, hogy erre a ritka szép ünnepélyre rendelkezésre bocsátotta a termet. Az Egyetértés dalárdának gyönyörű dalai után Bátorffy Klára kedves hangon szavaltta el Mécs László „A derék pap” című versét. Kovács Gyula, a dalárda tagja magyar nótákat énekelt nagy sikerrel, cigányzenekar kísérete mellett. A műsor befejező száma „Tulipános királyfi” című mesejáték volt, melyet két felvonásban igen kedvesen adtak elő a ferences ifjak és az iskolás gyerekek. A darabot Varga László főtítkár írta, aki maga is résztvett a darab eme bemutatóján és a közönségtől sok tapsot és elismerést kapott. Különösen ki kell emelnünk Genuss Júlia magyar táncát.

A közönség meghatottan és kellemes este emlékével távozott el a MÁV-műhelytelepről.

A katolikus egyházközség bombakára²⁸

Ülést tartott a debreceni római katolikus egyházközség képviselő testülete

27 Debreczeni Újság – Hajdúföld, 1944. február 30. vasárnap, 4.o.

28 Debreczeni Újság – Hajdúföld, 1944. június 18. Vasárnap, 3.o.

Az debreceni római katolikus egyházközség képviselő-testülete tegnap délután a Svetits intézetben ülést tartott. Dr. Bánáss László prépost imát mondott, majd megnyitotta az ülést. P. Sütő Albert domonkos plébános és Demény Géza, a felsőkereskedelmi igazgatója, a képviselő-testület új tagjai tettek ezután esküt.

Dr. Bánáss László prépost beszámolt az egyházközséget a bombatámadás alkalmával ért károkról. A Szent Anna templom ablakait, üveget és kereteket egyformán bezúzta a légnyomás, a tetőt megemelte és a cserepeket leszórta. A prépost azonnal intézkedett a károk helyreállításáról. Tízezer pengős költséggel új ablakokat készíttetnek, csupán az alsóbb ablakokat fogják bedeszakázni. A nyilastelepi templom tetejét egy nagy bombaszilánk ütötte át és a templom közpén tett kárt. A Szoboszlai-úti iskolában is kárt tettek a bombák.

A prépost beszámolt arról, hogy gondoskodás történt a Szent Anna plébánia templomot látogató hívek légiveszély esetén való elhelyezéséről. Hatalmas boltíves alapépítménye van a templomnak, amelynek pincéje így egyike a legjobb debreceni óvóhelyeknek.

A bejelentés kapcsán dr. Böszörményi Béla szólalt fel, aki az építkezésekkel és kárhelyreállítósokkal kapcsolatos rendkívüli költségeket kölcsönrel kívánja fedezni.

Dr. Bánáss László prépost bejelentette, hogy 40.000 pengő értékű textilneműt kapott az egyházközség a debreceni iskolás gyerekek számára.

P. Kiss Szaléz ferences plébános a nyilastelepi elemi iskolánál két új tanítói állás szervezését kérte, mivel itt a növendékek száma a 150-et meghaladta. A képviselő testület örömmel tette magáévá a kérést, elvileg kimondotta az iskolánál két új tanítói állás megszervezését, egyben tudomásul vette, hogy mivel belsősegeken a növendékek száma csökkent, a két nyilastelepi tanítói állást a belsősegi tanítók közül fogják ketten betölteni.

Uhrin Károly kántor helyettesítéséről gondoskodás történt katonai behívása esetére: Réthelyi György tanító lett a kántor helyettese. Ferenczy Viktor terjesztette elő a számvizsgáló bizottság jelentését, majd felhatalmazást kért a képviselő testülettől, hogy a bombakárosult hívek egyházi adóját törölhesse. Ezt a felhatalmazást a képviselő testület egyhangúan megadta.

Bánáss prépost imájával ért véget a képviselő-testület ülése.

P. Kiss Szalézt a gyöngyösi ferences teológia tanárává és lelki igazgatójává nevezték ki²⁹

P. Kiss Szalézt, a nyilastelepi ferences plébánia plébánosát a rend tartományfőnöke a gyöngyösi ferences teológia tanárává és lelki igazgatójává nevezte ki. Fontos szerepkört kapott a nagy felkészültségű, kitűnően képzett páter: a jövő ferences papi generációt kell nevelnie.

Debrecen katolikussága, de különösen a nyilastelepi plébánia hívő serege örömmel veszi tudomásul P. Kiss Szaléz kitüntetésszámba menő új megbízását, de ugyanakkor fájdalmas érzések közepette búcsúzik tőle. Modern, világotlátott, sokoldalú, páratlan tevékeny papot ismertek meg benne a debreceniek. A szegények hálája, az ifjúság ragaszkodása és a hívek imája kíséri el állomáshelyére.

P. Kiss Szaléz július első napjaiban visszatér Debrecenbe, hogy elbúcsúzzék híveitől és bemutassa nekik utódját.

P. Kiss Szaléz búcsúztatása a Nyilastelepen³⁰

P. Faddy Othmár az új plébános

A nyilastelepi katolikusoknak sokáig emlékezetes napja marad az elmúlt vasárnap, amikor P. Kiss Szaléz házfőnök-plébánost búcsúztatták el. Reggel 9 órakor zsúfolásig megtelt a templom. Ekkor mondotta a Páter utolsó szentmiséjét és búcsú beszédét. Megköszönte a hívek támogatását, imáját és szeretetét. Annak az örömeinek adott kifejezést, hogy akármilyen nagy is lesz a debreceni Szent István plébánia, tudja, hogy Szent Pál szavai szerint ő szülte Krisztusnak.

Este 6 órakor dr. Bánáss László prépost nagy papi segédlettel szentmisét celebrált a nyilastelepi templomban. Evangélium után beszédet mondott, amelyben a hívektől elbúcsúztatta P. Kiss Szalézt és bemutatta nekik P. Faddy Othmárt, az utódját. – Egyik szemünk könnyezik-

29 Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. június 23. péntek, 2.o.

30 Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. július 11. kedd; 5.o.

mondotta-, de a másik örül, mert az új plébános is Szent Ferenc szellemét hozza magával onnan viszi tovább a zászlót, ahol P. Szaléz letette.

A beszéd után dr. Pálmai József felolvasta a kinevező okiratot és az új plébános letette az esküt dr. Bánáss László prépost-esperes kezébe.

Az utolsó evangélium után mondotta el P. Faddy Othmár bemutatkozó beszédét. Ebben a négy anya iránti szeretetre buzdította híveit. Szeressék a földi anyát, akinek életünket köszönhetjük, szeressék a földi hazát, akitől az anyagi és kulturális jólétet kapjuk, szeressék az egyházat és a Mennyei édesanyát, Szűz Máriát, akik a lelkünkről gondoskodnak.

Az istentisztelet után az iskola helyiségében gyülekeztek a hívek. Ott láttuk dr. Bánáss László prépostot, Mellau Márton igazgatót, dr. Csoba László levante-kerületi parancsnokot és sokan másokat.

A gyermekek nevében Radna Marika búcsúztatta P. Kiss Szalézt és köszöntötte az új plébánost. A ferences ifjúság nevében Bokor János, a ferences világi rend nevében Keszthelyi Gyula elnök mondott szívből fakadt szavakat. P. Sebestyén Szaniszló csapókerti házfőnök beszéde után bográcson vacsorát szolgáltak fel a vendégeknek. A vacsora után dr. Bánáss László prépost elbúcsúzott P. Kiss Szaléztól. Papp Gyula szentszéki tanácsos, pedig a görögkatolikus egyházközség nevében vett búcsút. P. Sütő Albert domonkos házfőnök a testvérrend nevében beszélt.

Mint hú sáfár, számot adott működéséről. A két rendház felépítésére a két templom és a tanyai oltárok felszerelése a két év alatt készpénzben 222000 P-t emésztett fel, Szegénysegélyezésre 26000 P-t fordított, és 21000 P-t a játéktérre. – 50000 P. legalább az a készpénz, ami természetben jött a rendháznak, a szegényeknek és a játéktérnek, 1500 kötetes könyvtárra van az ifjúságnak és 2000 kötetes könyvtára a rendháznak, hogy a tudományos élet is megindulhasson. A nevezett összegből Erdős Imréné 40000 pengős adománya, az egyházközség 20000 pengős hozzájárulása, a ferences világi rend és hívek 4-5000 pengős adománya, a perselypénzből, pedig 7900 pengő került ki Debrecenből. A többi, tehát 149000 P-t a Páternek magának kellett előteremtenie. Országos viszonylatban 52 missziót tartottak, nagyjából P. Szaléz. Ezek 50000 pengőt eredményeztek Debrecennek. Az utódnak csak 16000 P. adósság marad, amelyet csak a háború után lehet letörleszteni. Így teljesen a lelkiekre van gondja.

P. Kiss Szaléz végül külön köszönetet mondott a műhelytelepi munkásoknak és aranyszívű főnökének, dr. Génessy Sándornak, hogy munkájában annyit segítettek. Megígérte, hogy lélekben és imáiban Debrecenben marad, és szívesen jön bármikor segíteni, hogy Debrecen virágozzék és fejlődjék.

Dr. Génessy Sándor műhelyfőnök válaszában és búcsúzó szavain, mint a jó barátot méltatta P. Kiss Szalézt. Ez a barátság a legutóbbi bombatámadás alkalmával mélyült felejthetlenné s és bizonyosodott be, amikor egyetlen segítsége Szaléz atya volt.

A hívek lelkesen támogatták és könnyezték szeretett plébánosukat, aki lelkieken és anyagiakban annyit tett értük. Bizonyos, hogy ez a ragaszkodó szeretet, és hála nem fog elmúlni és feledésbe menni. És ha itt a földön nem is tudják megfizetni, megfizet az Isten odaát. P. Kiss Szaléznak minden munkájáért és áldozatáért, amit híveiért tett.

Pálmai József: A debreceni ferencesek az egység szolgálatában³¹

Másfél évvel ezelőtt telepedett le Debrecenben a ferencesek és dominikánusok rendje. Így Debrecen testületét három plébániára osztották fel és ezzel a 25000 katolikus hívő pasztorációja intenzívebb és extenzívebb lett. A város vezetősége annak idején mindent elkövetett, hogy megakadályozza a két rend letelepedését. Pedig hivatkozhatnánk arra, hogy éppen Szegeden, a katolikus városban nem régen megkapták a protestánsok a város igen szép helyén a templomépítéshez szükséges helyet a főispán, a polgármester és Glattfelder Gyula érsek közös akciója révén. Vagy Szabadkán a főtéren kaptak azóta már templomhelyet a katolikus városatyák megszavazásából.

Debrecenben a város nem annyira a megélénkülő pasztorációtól félt, hanem szubjektíve ösztönösen meg volt győződve, hogy a szerzetesek a város felekezeti békéjére, nyugalomára káros

31 Egység útja?, 1944?

hatással lesznek. Támadó, térítő, hódító munkát sejtettek a rendek működésében. Azóta természetesen figyelemmel kísérik őket. És mi a helyzet ma, ha objektív, nyitott szemmel figyeljük meg az eredményt? Az eddigi működés ugyanis már megmutatja, hogy a város vezetőségének félelme teljessé lett-e, vagy P. Kiss Szaléznek ígérete, aki idejövetele első percében kijelentette, hogy jó magyarok akarnak lenni és minden erejükkel a lelkekért és a Hazáért fognak dolgozni.

Minden magyarázat helyett beszéljen a következő élményem: A Nyilastelep elnevezésű városrész hívőserege, vagyis a ferences plébánia január végi szombat este Szaléz napra gyűlt össze a MÁV. műhelytelep óriási dísztermében. Nemcsak a katolikusok voltak jelen, hanem a telep lakói és a gyár munkásai közül a másvallásúak is sokan, a műhelyfőnökkel és Sipos Károly ref. lelképásztorral az élen.

Meglepett az a nagy tömeg, az a sok ember, akik boldog arccal, csillogó szemmel vártak és ünnepeltek. Önkéntelenül kérdeztem: kinek szól ez az ünneplés? P. Kiss Szaléz házfőnök személyének? Neki is. De még inkább a ferences szellemnek, a ferences munkának, a ferences magyarságnak, amely úgy meghódította ezt a telepet. Az emberek a magyar egységet érezték meg ünnepelték, amelynek hírnökei és munkásai ezek az igénytelen barátok. Ez az est bizonyosága volt a nyilastelepiek közvéleményének, hogy a barátok nem széthúzást szítottak, hanem az összefogást, az egységet munkálták. Meghirdetett programjukhoz hívek maradtak. Különből miért gyűlt volna össze ilyen nagy tömeg egy ferences páter ünneplésére? Magyarságukat tetteikkel bizonyították be. Ezt érezte meg a nyilastelepiek serege, ahogy mondotta P. Kiss Szaléz ünnepi beszédében:

- Ez az est arról tesz tanúbizonyosságot, hogy ez a város minden ízében magyar, mert a szívek összedobbannak az értük dolgozó magyar barát szívével. Tíz év elég lesz ahhoz, hogy a kezdeti nyugtalanság megszűnjön és nem lesz tisztességes magyar polgár ebben a városban, aki ne áldaná az Istent, hogy a magyar barát beállt itt a munkába. A magyar barát derűlátó, de realisztikus is, számító és ravasz politikum nélkül. Következetesség és őszinteség jellemzi: vagy barát, vagy ellenfél vele szemben mindenki. a magyar barát országépítő munkát akar végezni. A keresztény életfeladatot szolgálja, amely nélkül nem lehet magyarnak lenni. Legyen tehát Debrecen nevelő és példaadó a magyar egységben!

Ezekről beszélt P. Kiss Szaléz. Őszintén elmondta, hogy eddig sok harcba került minden kis eredmény. A magyarságért és az egységért mégsem szűnnek meg dolgozni.

És hogy helyes úton járnak a ferences atyák, sok bizonyosságuk van erre: a hívek szeretete és lelkesedése, az ifjúság megszervezése és vezetése. Ki tehet többet a magyarságért, az egységért, a belső arcvonalért, mint ha valaki azért dolgozni, hogy az ifjúságból becsületes, helytálló, vallásos, áldozatkész, tisztalelkű magyarokat neveljen? Ha a felnőtteket arra tanítják, hogy az evangélium lelkiségével átítatott magyar munka, magyar ima, magyar vallásosság, magyar fajszeretet, magyar áldozatkészség, magyar erkölcs első legyen a világon? Ha a krisztusi szeretet sürgetésében a népért élnek, dolgoznak? Ha az a törekvésük, hogy a szegények gyámolítói, a gyermekek játszótársai, az ifjúság nevelői, felnőttek barátai, egyszóval mindenkinek mindene legyenek?

És hogy valósítják meg mindezt? Úgy, hogy semmi áldozatot nem sajnálnak. Nemcsak a plébánia belterületét pasztorálják, hanem a hozzájuk tartozó egész tanya vidéket is. 14 tanyai iskolába járnak rendszeres hitoktatásra. A két legtávolabbi 27 km-re van és ezt az utat kerékpáron, és gyalog teszik meg úttalan-utakon, hóban, sárban, esőben, szélben. Öt tanyaközpontba járnak ki szentmisét mondani, de most az egyik páter az előbb említett 14 tanyát sorba veszi és minden vasárnap szentmisét, szentbeszédet tart két-két helyen, meglátogatja a híveket, felkeresi a betegeteket és a szegényeket.

A szegénygondozás ma mindenütt nagy probléma. Ha nem is csak a krisztusi parancsot akarnánk teljesíteni, a belső front építéséhez feltétlenül hozzátartozik, a nyomorgók, a kisemmizettek segélyezése, az elégedetlenek, morgolódók leszerelése. amit tettek a barátok a szegényekért, ezzel a jövő társadalombékéjét szolgálták. És mit tettek, a város és a közületek támogatása nélkül 1943-ban a városi és tanyai szegényeknek 18000 P. értékű ruhát, cipőt osztottak ki. Ez csak hasznos Debrecen városának, hiszen a közérkölcöket javítják, a kulturális nívót emelik, építik a belső frontot!

A város támogatása nélkül készült el Debrecen legelső gyermek-játszótere is, ahol a hosszú vakáció miatt öt hónapon keresztül reggel 8-tól este 7 óráig százával foglalkoztatták a gyermeket,

mialatt a szülők nyugodtan mehetnek dolgozni. Tudták, hogy gyermekük jó helyen van. télen pedig az iskolaterembe gyűjtik össze őket mozira, mesére, játérra.

A kamaszokkal is foglalkozik a „Ferencs ifjúság” és a Ferencs leventék kerestében. A leventeintézmény nem képes lekötni a kamaszt, aki már nem gyermek, de még nem is felnőtt. Sem pénzük, sem alkalmuk tisztességes szórakozásra. Ki törődik velük? Az atyák személyes munkát és anyagi áldozatot nem sajnálva, őket is pártfogásukba vették, hogy életnívójukat emeljék és kamaszkorban alakuló ifjakat a nemzeti közérkölcsök értékes, építő tagjaivá tegyék.

A hitélet felvirágzására jellemző adat, 1943-ban ennek az új plébániának területén 365111 folt a szentáldozások száma.

Hogy az első esztendőben elért ez a lelki eredmény nagy többségben református lakosság közt nagykiterjedésű plébánián mind munkát, s mennyi valláserkölcsi - kegyelmi emelkedést, gyarapodás jelent, azt nem tudjuk eléggé fölértékelni...

Nem építő munka ez? Nem a magyar egységet teremtő, összefogást munkáló, szeretet hirdető munka? Ezt érezték a hívek is azon a Szaléz - esten, amikor lelkükből kicsordult a hála, a meggyőződés, a szeretet.

Hogy dolgoznak Debrecenben a magyar barátok a felekezeti egységért. És a másik oldalon?

A január 30.-i Debreceni Protestáns Lap beszámol a debreceni református egyház reverzálisvesztéséről, aztán így folytatja: „Mi ennek a magyarázata? Miért nagyobb a vesztesség arányszám 1943-ban minden előző évinél? Mi történik Debrecenben, hogy két évtized óta állandóan süllyed az ellenálló képesség a reverzális harcban? Miért nem szűnik a harc, most amikor egy jó lelkek építgetnék az aranyhidat Debrecen és Pannonhalma között? Amikor mi reformátusok becsülettel elfogadjuk a felénk nyújtott békülékeny jobbkezet?

Az említett lapnak ugyanaz a száma beszámol az áttérésekről, s itt örömmel jegyzi fel, hogy mennyivel több katolikus tért át reformátusok közé, mint amennyi református lépett a katolikus egyházba. Nem szólunk arról, hogy a katolikus áttérőknél mennyiszor szerepelhetett az érdek vagy egyéb világi indok, - meggyőződés helyett, - de különösnek tartjuk azt az elgondolt, amely harc nélküli természetes gyarapodásnak veszi az áttértek nagy számát, a csekély számú reverzális vesztésre (az először fölemlített 15%-os vesztéséget utóbb 5-re javították ki) pedig azonnal vészharangot kongat.

Ezzel szorosán összefügg az országban annyiszor hangoztatott arányszám szerint való érvényesülés a közéletben. Ezen a téren a debreceni református leventefőlelkész, rendkívüli nagylelkűséget mutatott, amennyiben P. Kiss Szaléznek felajánlotta, hogy felváltva egyik héten református, másik héten katolikus erkölcsi oktatásban részesüljenek a leventék. (Mi ugyan a leventeoktatásnál ideálisnak azt tartjuk, ha mindegyik vallás saját leventéinek nyújtja hit és erkölcsi életet: ilyen módon százszázalékban vehetjük elejét a vallási közömbösségnek és a vallási súrlódásoknak, féltékenykedéseknek. Csak a vallási egység esetén szűnnek meg végleg ezek a veszedelmek.

Vajha a közélet többi fórumán is legalább a vallási arányszám szerint történne az érvényesülés. Ha Debrecenben az iskoláknak, plébániáknak kegyúri juttatásánál, a városi hivatalok betöltésénél, a város vezetésében figyelembe vennék ezt az arányszámot. Távrolról sem kívánjuk azt az elbánást, melyet, pl. a 75%-ban katolikus és 21 %-ban református Kecskeméten találunk, ahol a kat. arányszám jobb, mint a debreceni ref. arányszám. Ott a város kormányzásában, a legfőbb hivatalok betöltésénél (polgármester) egymással váltakoznak a katolikusok és reformátusok. Mi több, még abban is megállapodtak, hogy a város két képviselője közül az egyik katolikus, a másik református (jelenleg, katolikus engedékenység folytán, mindkét képviselő protestáns). Amennyiben azonban Debrecenben és minden városban az arányszámnak megfelelően töltenék be a vezető állásokat, s megszűnnék a hatalmi törtetés, ez mindennél többet lendítene a közeledésen és az egymásiránti bizalom felkeltésében...

De visszatérünk a nyilastelepi ferencesek munkájához. A lelkeket mélyíteni, keresztény tartalommal telíteni, értékes magyarokká és krisztust követő keresztényekké formálni, ez a pozitív, építő ferencs munka. Ez közel hoz egymáshoz, ellentéteket áthidal, súrlódási felülteket megszüntet, a nemzet életnívóját, erkölcsi tartalmát emeli, elégedetlenséget megszüntet és lehetetlenné tesz, áldozatos hazafiságra, keresztény szeretetre és hősiességre nevel.

Ezt a munkát méltányoltuk a Szaléz-estén, katolikusok és reformátusok egyaránt.

Gyermekmosoly országában: Debrecen³²

Nagyot néztek vagy hétszáz esztendeje Róma játszótérén. Hatalmas tömeg verődött egybe a város határában, hogy Szent Ferenc szentéletű társát, Boróka testvért fogadja. A testvér azonban kifogott az ünneplőkön. Mitsém törődve velük, a legtermészetesebb léptekkel a játszótérre tartott, leemelte az egyik hintán himbálózó gyereket, s ő maga kezdett nagy kedvvel hintázni. Az emberek botránkoztak, lassan elszéledtek, s mire Boróka testvér kimulatta magát, - egy se volt a téren. Egyedül mehetett klostromába.

Semmivel sem lehetett kisebb a debreceniek meglepetése, amikor az újonnan érkezett ferencesek már az első napokban játszótér után kutatnak, vasakat, oszlopokat, szerszámokat szereznek, gödröket ásának, s az arrajárók bámulatára az egyik oszlop tetején kalapálgat egy barát. Nem nehéz kitalálni, mit akar: Hintát a gyerekeknek. Ki hallott ilyet? Hintával kezdik az annyi reménységgel várt barátok a lelkek gondozását...? A játszótér új játékszerekkel gyarapodott, a gyerekek messze vidékekről sereglettek a vámospércsi utcai katolikus iskola udvarára. Ha katolikus, ha református, - nem válogattak a gyerekekben az új papok. S uccu neki, futott az apró népség a játékszerekre. Tizenhét függőhinta, három libikó, egy fogóhinta, hét asztaliteniszpálya, függőkugli, kosárlabdapálya, a kicsinyek számára valami székjáték, hangszórón felerősített muzsika, színpad várja a közönséget. Önfeledten dobják magukat a játék lendületébe, hintáznak, ugrálnak, kacagnak, énekelnek, néha el is pityerednek... Ez mind hozzátartozik ahhoz a varázslatos világhoz, amelyet a játszótér nyitott meg a debreceni gyermekek lelkének. Hetenként kirándulás a Nagyerdőbe. A nagyok főznek, kicsinyek meg jókat játszanak, kertet kerítenek, labdáznak, bújócskáznak, ollóznak a nagy fák birodalmában.

S mi a vége? ... A gyermekek ajkán indul újtára a barátok szava a felnőttekhez, a családokhoz. A gyermekek csalogatták szüleiket előbb a játszótérre, majd a templomba. A gyermekek ismertették meg Szent Ferenc fiait a protestáns szülőkkel is. Azok, akik kezdetben idegenkedtek, sőt gáncsoskodtak a szerzet letelepedése miatt, legjobb barátai lettek a ferenceseknek. S most, hogy a bombázás feldúlta a klostrom vidékét is, s a barátok nemcsak játszani, hanem haláltmegvető bárosággal s mindenkin segíteni akaró segítséggel életet is tudtak menteni, az erdőbe menekült megrettent gyermekeregnek élelmet vinni, s velük együtt a város határában táborozni, a hintaszerelő és zenélő barátok vér- és életszövetségre léptek Debrecen népével. Örökre jogot szereztek a debreceni polgárok, - protestánsok és katolikusok, - megbecsülésére és szeretetére.

A templomtól alig száz méterre másfél holdas terület ígérkezik a nagyobb és végleges játszótérnek. Az Államvasutak Igazgatósága adományozza a tekintélyes telket. Persze, új tervek, kiegészítések, újítások foglalkoztatják P. Kolumbánt, a játszótér igazgatóját. Futballpálya, fürdőmedence, fásítás, szülők és k-sérők pihenője és szórakozóhelye, a serdült ifjúság szórakozási alkalmá, mind a jövő álmainak egy-egy képe. Oly természetesen fogják fel a nagy gyermekek üdülését is: hűsítő italokra és tánca is gondolnak. Igazuk is van: a tiszta szórakozás lehetőségének megteremtése is apostoli tett a mai világban.

Az esti litánia dallamai, Jézus áldása, az Őr angyalának harangja zárja be a kellemes napot. Jézussal kezdődött, - nem is mehet a térre más csak aki misét hallgatott. Jézussal végződik: mert a pihenésből merített testi-szellemi erőt Isten áldása egészíti ki az elkövetkező hét küzdelmeihez és munkájához. Ez a csapókerti barátok módszere. A játékon keresztül megnyerni a szíveket, s Krisztushoz vezetni.

32 Magyar Barát: Ferences Közlöny, XXIV. évf. 8.szám, 1944. augusztus 15., 116-117.o

Francois Villon: Ballada a nyilasok és egyéb kalózkodó szeretőjéről³³

Szaléznak hívták, szőke volt és páter,
erénye snassz és csuhája kopott,
a két füle az áhítattól állt el
és mozdonyt is csak nagy ritkán lopott
s midőn a lélkek békét esdekeltek,
remélve, hogy imájuk az égbe szárnyal,
ő szelíden egy nyilaspucstra gondolt
nyolc ágyúval s tizenkét géppuskával.

Szalézka tarhált. Május elsejére
gyűjtött gránátot, puskát már sokat
s ha egy-egy bombát tettek a perselybe,
nem volt a földön nála boldogabb.
Ilyenkor mindig némán megköszönte
alázatosan vézna mosolyával
és szelíden egy jó balhéra gondolt
nyolc nyilassal s tizenhét kisdíákkal.

S a kis cellában sűrű volt a piknik,
ha összegyűlt sok ájtatos vagyan
s míg kézről kézre járt a snapszos ibrik,
mély áhítatba merült mindahány,
s kis Szaléznak szentül megfogadták,
hogy egy se lesz majd köztük, aki rávall,
ha zrí lesz majd és sorra mind lebuknak
nyolc ágyúval s tizenhét géppuskával.

S mert tüchtig is volt ő, a lelkek őre,
osztván az áldást későn és korán,
mindanyájukat feloldozá előre:
- Most már nyugodtan ölheszt, kiskomám!
És a kkor a suhancok vezetője,
így szólt hozzá: „Nyilasok szeretője,
kit öljünk meg kívánságod szerint?”
S ő erre azt felelte: „Mind.”

A kiskomák még aznak lesbenálltak
és eldördül a fegyver Gyöngyösön,
a kis Szaléz, ki nagy volt banditának,
így tett szégyent a barna köntösön,
és Gyöngyös után sorra került Hatvan
és aztán jött a rendőrség a váddal
és aztán jött az Andrassy út 60.
nyolc cellával s tizenhat porkoládba.

Dar-dor

---

33 Ludas Matyi, 1945. május 04.

Felelős szerkesztőnk válasza P. Kiss Szaléznek³⁴

Főtisztelendő Úr!

Megkaptam f. hó 1.-i sorait, amelyben az ugyanaznap elhangzott beszédemhez fűz egy tisztázandó kérdés kapcsán...., illetőleg az akkor közbeszólás alakjában megtett állításait bizonyítani igyekeznek.

Őszintén szólva, én papokkal még soha életemben nem leveleztem. Nem ismertem levélbeli irányukat, így az Önét sem. De valami elképzelésem azért volt felőle. Ennek ellenére mégis meglepett levelének a következőképpen hangzó befejező mondata: „Szívből kívánom, hogy a demokrácia teremje meg édes hazánkban a maga ízes gyümölcsseit, azokat a gyümölcsöket, amelyek valóban a demokráciáé és nem a demagógiáé, a gyűlöleté”. Igazán meglepett ez a mondat, amelyből – ha átadnánk értelmezésre az egyházmegye legutolsó falujának a legjelentéktelenebb harangozója kezeibe, - ő is csak azt olvasná ki, hogy Ön engem a demagógia vádjával illet.

Ez durva támadás, amely ellen a leghatározottabban tiltakozom. Ön, Szentatya, az ízes gyümölcsökkel a támadás édes köveit dobta felém: én kenyérrel dobom Önt vissza. A fölnyes érzés meleg cipójával, amelyet akkor kaptam, amikor beszédem közben és után, képzetebb elvtársaim, valamint haladó szellemű- Önnel egy hitben lévő – jó ismerőseim és barátaim nagy része a hallgatóság nagy tömegével együtt helyeselték az általam mondottaknak azt a passzusát is, amelyet. Önnel sérelmez. Igen, én levele vétele után az idézett mondat miatt fölényt érzek Önnel szemben, mert Ön a szép szavakba burkolt durva támadáshoz folyamodott, hogy engem megbántson, viszont én az igazságnak csupán az egyszerű meghirdetésével bántottam meg – állítása szerint – Önt és Rendtársait.

Ezt a szubjektív körülmény tisztázni kívántam.

A tárgyiakban, pedig végtelenül szomorúnak találok, hogy akkor, amikor én az említett beszédemben a magyar parasztság és jobbágyosság többszázéves nyomorúságát hoztam összefüggésbe a nemesei rendek és a főpapság reakciós politikájával, világosan és félreérthetetlenül, Ön éppen abban a részben sérelmezett és kíván magyarázatot adni, amely rész az utolsó huszonöt esztendő és a papság által támogatott, a művelt Európát megbotránkoztató reakciós politikában nyert megnyilatkozást. Ne kerteljünk, Ön úgy állította be sérelmeit, mintha én a papságnak kizárólag a zsidósággal szembeni magatartását kifogásoltam volna. Ez egyoldalúság, amellyel szemben a felmentvényt részemre mindazok megadják, akik a beszédemet figyelmesen végighallgatták.

Elolvastam a néhai Hercegprímás körleveléből közölt idézeteket. Annak hangja eléri a „Rerum Novarum” és a „Quadragesimo Anno” ... kezdetű pápai enciklikák emelkedettségét, azonban a gyakorlatban ugyanúgy nem vitték keresztül, mint ahogy az utóbbi kettő is megmaradt irodalomnak.

Bizonyítása tökéletesen sikerült – Önmaga ellen. Legyen szabad, tehát az állítás döntő érvét szóról-szóra idéznem az állító ellen.

„...Ezt a körlevelet nem 1944. március 19-e előtt, hanem három hónappal később 1944. július 29-én küldte el a Prímás az összes magyar plébánosokhoz és rendházakhoz, felolvasás és nyílt tiltakozás végett. Felolvasásra nem került sor, mert Budapest zsidó lakosságához nem mert nyúlni sem akkor, sem hónapokig még nyíltan a kormány.”

Éppen ez volt a baj, hogy 1944. március 19-e előtt, hanem 1944. június hó 29-én, tehát akkor, amikor a hős angolszászok sikerrel folytatták a napokkal előbb megkezdett inváziót, továbbá a dicső Szovjethadsereg Vitebszknél áttörte a vandál németek frontját és napi átlag 70-80 km-es előnyomulással kergették őket nyugati irányba. Ebben az időben – világosan emlékszem – a bennünket addig ütlegelő keretlegények már mosták kezeiket és egyre meggyőzöbben akartak érvelni amellelt, hogy ők milyen jól bántak velünk. Ahhoz tehát nem kellett hadi helyzet ilyen állása mellett még papi embernek sem lenni, hogy a háború végleges kialakulását és a vele járó kibontakozást felismerje. Hiszen egész szüklátó körű emberek is megkezdtek a visszatáncolást, de maga az akkori hivatalos vezérloákarat is, amely Lakatos vezérezredes katonai kormányán keresztül, az október tizenötödiki Horthy kiáltványhoz jutott el. Az idézett szöveg utolsó mondata

34 Gyöngyösi Néplap, 1945. május 6. 4.o.

/Páter Kiss Szaléz levele a felelős szerkesztőnkhez, Gyöngyösi Néplap, 1945. május 6. 4.o./

körültekintésről tesz tanulságot, hogy még ilyen körülmények között sem olvasták fel a körlevelet, mert hiszen nem lett volna népszerű a hívőnek eladdig felkorbácsolt embertelen és dühöngő antiszemitizmusával szembeszállni. Szerencse, hogy a budapestiek akkor már merték deportálni. Vagy a vagonírozáskor akarták a körlevelet felolvasni, és egyben tiltakozni?

Azt hiszem könnyű belátni, hogy az egész körlevél nem egyéb, ahogy mi laikusok mondani szoktuk – írott malasztnál. Mint ahogy apaság által is az 1920-as években, még csírájában élesztgetett reakciónak örök szégyene maradt a botbüntetés parlamenti megszavazása, amit csak a független magyar bíróságok enyhítettek azáltal, hogy – és ez dicséretükül szolgáljon – egyetlenegy esetben sem alkalmaztak, Önöknél éppen fordítva, dicséretül szolgál, hogy megírtak egy ilyen körlevelet és tiltakozást, de örök szégyenük marad, hogy egyetlenegy esetben sem éltek vele a gyakorlatban.

Ezek után remélem, nem illehet meg engem az egyoldalú marasztalás vádja.

Szent Tamás mondja: „Timeo lectorem unis libri.” Az előzmények után talán félnem kellene. Mégis fetételezem, hogy minden egyoldalúságtól mentesen végig fog hallgatni engem soraimon keresztül, hiszen amit mondok, a közelmúlt története, jó emlékezetű emberekkel, hírlapokkal minden igazolható.

A papi hierarchia Magyarországon a feudalizmus és nagytőke lelketlen uraival együtt úgy járt, mint a bűvészinás, aki ördögöt idézett, de közben elfejtette a varázsszót és az ördögötől nem tudott megszabadulni, míg mestere meg érkezett.

Önök ördögöt idéztek huszonöt éven keresztül, megszavaztak mindent, amit a nagytőkések osztályállamának képviselői kívántak, még akkor is ha művelt Európában emiatt szégyenkezniök kellett, mert most is állítom, hogy a politikai szinten a papság fenntartás nélkül azt az irányvonalat követte évszázadokon keresztül, amely irány meghagyta sokezeres holdjaikat, közben a parasztság, a jobbágyság és munkásság nyomorgott, ritkította soraikat a tuberkolózis és az egyke. Mindez köztudomású és bizonyításra nem is szorul.

Igen, Önök megszavaztak mindent, a numerus clausustól kezdve az összes, az állampolgári jogegyenlőséget, valamint az emberi önérzetet sértő jogszabályokat. De ugyanakkor a reakciókkal együtt Önök is elmulasztották azt, hogy legalább egy másik elnyomott társadalmi osztálynak, a parasztnak és a munkásnak társadalmi helyzetén javítottak volna. Ilyen papi indítványról soha nem hallottunk.

Mindezekon kívül elmulasztották a tiltakozást minden olyan kurzus tevékenységgel szemben, amely nemzetünknek, - fájdalom- szégyenbélyege maradt. Emeltek-e szót, amikor Somogyit és Bacsót elhurcolták, Schönherzet és Rózsát felakasztották, dörögtek-e a papi szószékről, amikor az internálótáborokban a szociáldemokratákkal és kommunistákkal megbotránkozató módon kegyetlenül bántak, vagy amikor Siófokon és Orgoványon hónapokon keresztül gyilkoltak Európa színe előtt ártatlan embereket a hatalom által legalizált gyilkos különítmények. Ugyanúgy hallgattak, mint ahogy hallgattak egy évvel ezelőtt, amikor elindultak a halálvonatok! Most az uszító cikkekről beszélek.

Felidézték hát az ördögöt, jött a nyilas világ, de szerencse, hogy jött utána a demokrácia, amely a varázsszó és az erő birtokában elűzte azt. De elűzte vele az Önök fegyvertársát, a feudalizmust, a reakciót is ál állítjuk, hogy a nagytőkét is meg fogjuk zabolázni! A papság tehát, mint hatalom, magára maradt és most kénytelen kizárólag majd imádkozással foglalkozni. Tegyük ezt, Főtisztelendő Uram, higgye meg nekem, nagyon szép hivatás, híveiknek szemében még magasabbra fognak emelkedni és ugyanakkor Önöknek is módjuk lesz beleharapni a demokrácia, az igazi demokrácia ízes gyümölcsébe, amelyet az egyenlő jogok alapján minden magyar polgár egyformán élvezhet. Ezzel a vitát a magam részéről le is zártam és nem akarok többet a kérdésre visszatérni.

Nem tudom, hogy üldözött magyar testvéreink érdekében Rendtársaival együtt mit tett meg. Miután sajtójukon keresztül nincs módja nyilvánosságra hozni, a szépítetlen és tárgyi igazságot szívesen hallanám a papi szószékből is. – Mi nem zavarnánk az ünneplés áhítatát, mert mi minden vallást tiszteletben tartunk, csupán azért harcolok körömszakadtáig, hogy annak bármilyen felekezetű képviselői tartsák magukat távol a politikától. Ezt parancsolja a mi kommunista meggyőződésünk.

Sajtóügyben hangoztatott panasza, amely egyébként a Szövetségi ellenőrző Bizottsághoz tartozik, nem jogosult. Ugyanis minden politikai pártnak meg van a maga lapja, „Szabad Nép”, „Népszava”, „Szabad Szó”, „Demokrácia”, „Szabadság” stb., ezekben a pártokban a katolikusok az országos arányszámuk szerint foglalnak helyet. Tehát a katolikusoknak is van lapjuk. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a papságnak nincs. Írjanak talán a meglevőkbe, a demokrácia idején Önöknek is éppígy joguk van hozzá, mint bármely más írni tudó embernek. Meggyőződésem, hogy ezek a lapok minden olyan papi cikknek helyt adnak, ami nem a latifundiumok emberséges célért való jogos visszavételének sérelmeit fogja hangoztatni, hanem az új demokratikus Magyarország felépítésének az ügyét, amelyért mindannyiunknak kötelessége dolgozni.

Gyöngyös, 1945. május 5.

A szabadság nevében köszönöm:

Dr. Márai János

1945. évi július 8-án³⁵

a Kalász és a Kalotnak Viszneken tartott ünnepélyén én is jelen voltam.

Utolsónak P. Kiss Szaléz beszélt, aki beszédében a katolikus Egyházat és annak célkitűzéseit hasonlat formájában vázolta majd pedig arra a vádra, hogy a Kalot-ot sokan reakciónak tartják a következőket mondotta. Ha a katolikusok és a Kalot reakciós, az csak olyan értelemben reakciós, amennyiben reakciós minden bűnnel, romlottsággal és erkölcstelenséggel szemben. Ilyen értelemben vállaljuk.

Beszédében politikával egyáltalán nem foglalkozott, hiszen ez ellentétben lett volna a Kalotnak a szellemével, mert a Kalot nem politikai párt.

Nézetem szerint P. Kiss Szaléz beszédével a demokrációt szolgálta, mert a Kalot-ot akarta megerősíteni amely elsősorban a földműves ifjúság és ezzel kapcsolatban mindenkor a nép érdekeit szolgálta.

Más előadni valóm nincs. Vallomásom jól van felvéve.

Jegyzőkönyv felolvasás után h.h. Aláíratott.

Kmft.

Ifjúság³⁶

A nagyfügedi Független Ifjúság felejthetetlen napokat töltött együtt P. Kiss Szalézzal. A leányok majd százan vettek részt a részükre tartott lelki gyakorlaton. A fiúk is szép számmal csatlakoztak a két utolsó napon. Felejthetetlen lesz első nagyvonalú megnyilatkozásuk. Akik ott voltak, tudják, hogy miben nyilvánult meg ez a nagyvonalúság.

A KEDIM vasárnap délelőtti szakelőadásain túl vasárnap délután is találkozik nagyon nívós kultúrelőadások, emelkedett szellemű önképzőkörök keretében. Éljen!

Itt valami van!³⁷

A demokratikusan gondolkodó pártok gondolkoznak sok mindenen akkor, amikor Kiss Szaléz atya kimegy a faluba. Vajon Isten szolgája-e a Tisztelendő úr, vagy politikai agitátor? Ha Isten szolgája, akkor nem lehet politikai agitátor, sem pedig politikus, mert összeférhetetlen. Igaz, ehhez van neki segítőtársa is, mondjuk Kiss Kálmán úr, akinek sehogy sem tetszik a mai demokrácia, hogy miért, majd később erre is válaszolunk, de azért határozottan megmondhatom, hogy sem a Tisztelendő úrban, sem pedig Kiss Kálmán úrban demokratikus gondolkodás nincs, de ha van is, nagyon kevés és ez pedig inkább olyan úriféle demokrácia, ami százszor inkább visszasírja a régi világot, mint a jelenlegiben éljen. Hát igen, nem lehetnek kiskirályok és a parasztot nem úgy üthetik, ahogy ők akarják, mert hát vissza is üthetnek a parasztok. Vigyázni

35 Jegyzőkönyv: ismeretlen helyről.

36 Gyöngyös és Vidéke, 1945. 03?

37 Gyöngyösi Néplap, 1946. március 3. 3.o.

uraim, vigyázni. Dózsa is ezt mondta: Úrhatnékok elég volt, mert a kerges tenyerű parasztot méltóan nem becsülik meg, akkor az a kerges tenyerű paraszt ember ütni fog és akkor ne bújjanak el odúikban, hanem nyíltan ki a színpadra, vessék le a kesztyűt és mérjük össze erejünket.

Idáig, ha valaki az Isten szolgája, ápolja a lelkeket és ne mérgezze meg őket. Az Isten szolgája a sem a templomban, illetve Isten házában, sem kívül nem politizálhat, de ha politizálni, lépjen ki egyházából, mint polgár öltön polgári ruhát, ezt megértem, de nem értem meg azt, hogy egyházi ruhában miért van szükség politizálásra.

Meg van a magyarázata, hiszen ezek az urak vannak olyan jó reakciósok, mint maga Slachta Margit úrnő is, aki szabadkirály választó, persze a XX-ik században. Nem értik meg a haladást, egy darab kenyérrel kevesebbet a munkásnak, a parasztnak, ők pedig még egy darab kenyérrel többet, hogy még nyomorúságosabb helyzetbe hozzák a szegény parasztot. Így van ez uraim, tudjuk, hogy nem tetszik, mert hát önök hozzá vannak szokva az u.n. bűdös paraszt szóhoz. Természetesen ezt most nem lehet alkalmazni, ez baj. Nekem javaslatom volna, ha valaki Isten szolgája, az ne legyen politikus, maradjon az Isten házában és a politikát ne hirdesse az Isten házából, mert ezzel nem használ a vallásnak.

A mi szívünkben csupa szeretet van, mi azokat az urakat, akik tudnak szeretni, fogjuk is szeretni, de sajnos, ilyen urak nem igen vannak. Mi pedig, ezer éven át megvetett parasztok fogunk vigyázni, hogy a megszerzett jogainkat megvédjük minden támadással szemben, mert a támadó fél a sötétben van, magyar közmondás szerint „báránybőrbe bújtatott farkasok”. Reakciósok!

Majzik Sándor

A Kisgazdapártban³⁸

igen egészséges belső mozgolódás indult meg. A párt baloldali elemei úgy látják, hogy itt az utolsó pillanat amikor a párba befurakodott reakciót fel kell számolni, mert ha azt tovább engedik garázdálkodni demokratikus palástban, elronthatja mind azt az eredményt, amelyet a demokratikus pártok idáig építettek.

A munkáspártok, a szakszervezetek és a Nemzeti Parasztpárt úgy látják, hogy a koalícióban az eddigi alapon dolgozni nem lehet, mert minden olyan javaslatnak, melyet a balszárny a munkáspártokkal a legteljesebb egyetértésben készített elő, a reakciós jobbszárny, számarányát messzi felülmúló lármával gáncsot vet.

Meg kell állapítanunk, hogy a Kisgazda Párt paraszti tömegei minden körülmények között a Tildy által képviselt balszárny mögött állnak.

A párt értelmisége azonban jórészt a feudalizmus itt maradt képviselőiből és azok csatlósaiból, a nagytőke uraiból és azok szolgáljaiból és ügyvédjeiből áll. És hiába fenyegetőzött P. Kiss Szaléz, ezeket a bankárokat, gyárosokat, ügyvédeket és többi csatlósaikat az uccára (sic!) a munkások ellen fölvonultatni nem lehet. A Kisgazda Párt józan parasztrétege pedig erre nem lesz hajlandó. Semmi körülmények között sem fogjuk engedni a parasztságot és a munkásságot egymás ellen uszítani.

De nézzük a dolgokat helyi vonatkozásban! A paraszti származású Adorján Józseffel és Millassin főispánnal a munkáspártok együtt fognak tudni működni. Az Oswald és Fazekas tárgyalásokon védőként szereplő Csépany József kir. gazdasági tanácsos úrral és a köztársaság-ellenes monarchista, földbirtokreform-ellenes nagytőke védő Kiss Szalézzal azonban nem! A Kisgazda Párt helyi szervezetében is meg kell indulni a tisztulási folyamatnak, az operációt azonban magának a pártnak kell elvégezni! A munkáspártok semmi körülmények között sem tudnak koalícióban maradni a demokrácia ellenségeivel, de azt sem nézhetik tétlenül, hogy a legnagyobb magyar pártban a reakció kerekedjen felül! Ma már sajnos a helyzet, hogyha egy „nyugatos visszatér, szalad a Kisgazda Pártba, mely azt gondolkodás és felülbírálat nélkül fel is veszi!

Várjuk a Kisgazda Párt helyi szervezetétől a tisztogatás megkezdését, hogy azután a tényleg baloldaliakkal a legteljesebb egyetértésben tudjunk küzdeni hazánk felemeléséért, a romok eltakarításáért, egy boldogabb és demokratikusabb Magyarország felépítéséért!

38 Barátság, A Szociáldemokrata Párt Hevesvármegyei lapja, Gyöngyös, 1946. március 9. 1. o.

Minden várakozást felülmúló hatalmas érdeklődés mellett zajlott le a Független Kisgazda-, Földmunkásé és Polgári Párt vasárnapi nagygyűlése³⁹

Gyöngyös város tömegei törhetetlen hűséggel ragaszkodnak a Független Kisgazdapárthoz.

Március első vasárnapja. Az ezeréves magyar történelembe üdén, frissen cseng bele a szó: március. A magyar múlt időszerűtlen nyügeinek levetését, ifjú lendületet, felszabadulást, kemény, gerinces áldozatvállalást jelent nekünk e szó. Most is majdnem száz évvel a Magyar Március után, hosszú és kemény megpróbáltatásokkal teli téli tél utolján, telve reménységgel, a békés építőmunka, a bizalom és a rend utáni vágygal lépünk be a tavasz első hónapjába. Gyöngyös város és a gyöngyösi járás dolgos népe is feszülő életerővel és munkakedvvel várja a tavaszi munkák elkezdését Dolgozni akar. Kérges két kezével akarja felépíteni kicsi világát, amelyet a sima kezű munkakerülők dúltak fel.

Népünk mind tudatosabban veszi ki részét a magyar politikai életből, s sorsát hideg ésszel, de meleg magyar érzéssel maga kívánja irányítani.

Komoly és meggyőző bizonyítéka ennek a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi tagozatának vasárnapi népgyűlése. A Katolikus Kultúrház nagyterme már fél órával a gyűlés megkezdése előtt megtelt komoly választó polgárokkal. A templomból kitóduló tömeg feketén lepte el a Kultúrház felé vezető utcát s megszállta a gyűlésterem ablakait, folyosóit, színpadját, hogy hallhassa képviselőit és vezetőit. Az elnöki asztalnál Milissin Kornél Heves vármegye főispánja, Adorján József országgyűlési képviselő és a helyi pártvezetőség foglalnak helyet. Valamivel később érkezett Csépany József, a párt népszerű helybeli képviselője. Szép számmal jelentek meg különben a többi demokratikus pártok tagjai is, így a Nemzeti Bizottság elnöke: Lehoczky Pál (kom.) Kristóff Géza, (polg. dem.) Ripka Dezső szakszerv. És még igen sokan.

A gyűlést a Szózat elénekzése után Szalay János társelnök nyitotta meg. Melegen köszöntötte a megjelenteket és fölkérte P. Kiss Szalézt, a helyi szervezet ügyvezető alelnökét megnyitó beszédének megtartására.

A hatszáz éves magyar ferencrend hagyományain nevelt harcos magyar barát alakja emelkedett szólásra. A népből jött és Krisztuson keresztül a népért él. Rendje hétszáz éven át istápolta az elhagyott magyar jobbagyot és testét-lelkét gyógyította népünknek, midőn, a török-német rákfene rágta azokat. Ha valakinek van joga népünk vezetésére, akkor a magyar barátnak van, annak a magyar barátnak, akinek lelkében lángol a igazsághoz való törhetetlen ragaszkodás.

P. Kiss Szaléz beszéde

Bevezetőnek őszinte örömmel köszönti Gyöngyös városának és a gyöngyösi járásnak népét. Boldoggá tesz az a tudat – mondotta – hogy a vidék a rossz idő ellenére is eljött hitet tenni pártunk céljai mellett, hogy erőt adjon hivatott képviselőinek a további küzdelemre, valamint, hogy erőt vigyen magával haza innét.

A pártközi békét kívánja munkálni a demokratikus pártok között. Tiszta neme magyar szeretettel köszönti a gyűlésen megjelent pártok képviselőit, s bár tudatában van a koalíciós kormányzat felelősségének, becsületes ösztönkövetéssel kívánja biztosítani népének boldogulását. Munkájában nem vezetik osztályellentétek, korlátolt pártfegyelem, önérdek, csak a becsületes szolgálat vágya, mert nemcsak pap és szerzetes, hanem magyar barát is és nem másodrangú állampolgár. Meleg elismerését fejezi ki a továbbiakban Adorján József képviselőnek népe érdekében kifejtett fáradhatatlan tevékenységéért s szeretettel emlékezik meg Csépany József, városunk képviselőjének nélkülözhetetlen aktivitásáról, arról a munkáról, amely következtében nagyon sok ember köszönheti jobb sorsát öneki s arról a meleg emberszerető segítő készségről, amellyel a hozzáfordulók ügyes-bajos dolgait elintézi.

A Kisgazdapárt egységesen áll a vezetői mögött, nem oszlik, bomlik a párt, hiszen a mai súlyos időkben, midőn más pártok is kénytelenek feladni programjukból az országépítés érdekében, mennyire vonatkozik ez a Kisgazdapártban esetleg felmerülő árnyalatbeli politikai felfogásokra, amelyek végeredményben mind a polgári gondolatba torkolnak. Az adminisztráció, a párt hivatali ügyeinek elintézése, már pénz és fizetett tisztviselők kérdése s bár nem kívánatos a

39 Gyöngyös és Vidéke, II. évfolyam 7. szám. Gyöngyös, 1946.március 10. 1-2.o.

túlzó bürokrácia, hivatalsszervezet a rendes ügyvitel érdekében mégis nélkülözhetetlen. Áldozatkészséggel kell tehát vállalni minden párttagnak a tagdíjak fizetését, mert pártunk más anyagi erőforrással nem rendelkezik.

A következőkben P. Kiss Szaléz a legnagyobb magyar kérdést vetette föl: fejlődő demokráciánk bizonyosságtételeként van-e vallás és tanügyi szabadság?

Feleletként idézi:

„Mi a helyzet a Szovjetunióban” c. tájékoztató füzet tartalmát. Ebben hangsúlyozza ki a szerző, hogy minden állampolgárnak joga van vallásbeli meggyőződését követni és aszerint élni, de teljesen szabad jog illeti meg azokat is, akik ellentétes véleményen vannak. Mindezt olyan mértékben gyakorolhatják, amennyiben az állam érdekeivel nem ellentétesek. A magyar katolicizmus feje erkölcsi tekintélyénél fogva, a szólásszabadság alapján hívta fel az ország figyelmét olyan visszasságokra, amelyek megrontják a magyar társadalmi és közéletet és hátráltatják az ország anyagi és erkölcsi újjáépítését.

Végezetül négy fontos kérdésre két választ a jelenlévő pártvezetőktől:

1. Mi lesz a községi választásokkal?
2. Pártunk és a közrend ügye?
3. Mi a helyzet a béketárgyalásokra való felkészülés körül?
4. Őszinte szót kérünk a pártunk egységéről!

P. Kiss Szaléz őszinte helyeslések közepette végighallgatott beszéde után Milissin Kornél, Heves vármegye főispánja emelkedett szólásra:

Pártunk őszinte együttműködés szándékával vállalta a koalíciót és ennek érdekében az áldozatvállalástól sem riadt vissza. Bizonyítja ezt kormányunk 50 százalékos kisgazdapárti összeállítása a szavazáson elért 60 százalék helyett. További engedményektől sem riad vissza akkor, amikor pártközi együttműködésről és a bizalom szellemének megteremtéséről volt szó. Tette ezt azért, hogy az ország és a magyar nép minden erőit egybefogva tudja a romtakarítás és az építés munkáját elvégezni.

P. Kiss Szaléz kérdéseire válaszolva a következőket mondta:

1. Rövid időn belül megtartják a községi választásokat s akkor a magyar nép szabadon érvényre tudja juttatni akaratát közvetlen vezetőinek kérdésében.
2. A községi választások után rákerül a sor a közrend kérdésének rendezésére is. Oly rendőrséget kívánunk, amely pártokon felül áll és egyformán mér mindenkinek érdeme szerint.
3. A béketárgyalás magyar és nemzetközi anyagának előkészítése folyamatban van. Hónapok óta az ország első szakértői, tudósok, szakemberek dolgoznak rajta s már táviratot kapnánk a béketárgyalásra, ma is indulhatnánk. Ezzel a kérdéssel kapcsolatos azonban a belső rend, fegyelmezett magatartás, hogy ezzel külföld bizalma töretlenül megmaradjon számunkra mert békét csak fegyelmezett, rendezett országgal lehet kötni.
4. A Független Kisgazdapárt bomlásáról szóló hírek terjesztői hiába várnak annak bekövetkeztére. A magyar nép többsége változatlan hűséggel ragaszkodik a polgári gondolatot megtestesítő Kisgazdapárthoz és tőle várja a béke és a belső rend megszilárdítását. Önfegyelem és pártfegyelem nemcsak a Független Kisgazdapárt, hanem minden párt tagjai részéről. Hátsó gondolatok nélkül álljon mindenki az örök érvényű, pártokon felülálló népi és állami céljaink mellé és igyekezzék támogatni munkájával, fegyelmezettségével kormányunkat és annak miniszterelnökét Nagy Ferencet.

Milissin főispán komoly, realitásokat tartalmazó beszédjét a megjelentek figyelmesen és fegyelmezetten, de mégis gyakori taps tetszésnyilvánítással megszakítva kísérték végig. Utána Csépany József, városunk népszerű, harcos egyéniségű képviselője tartotta meg beszámolóját. Humoros, népies ízű, de nagyon sokszor maró, javító szatírárt tartalmazó beszámolóját sokszor szakítja meg a hallgatóság dörgő tapsvihara és harsogó nevetése. Kérdései, amelyekről beszámol, aktualitások, a napi életnek és politikának visszasságai, amelyekre a párttagok és a magyar közvélemény jó része válaszokat vár és kap most Csépany képviselőtől.

A koalíció kérdésében idézi a képviselőházban elhangzott közbeszólást: nem szerelmi házasság az, hanem érdekházasság. Politikai szükségszerűség tehát a közös kormány, s súlyos felelősséget vállal magára az, aki túlfeszíti a húrt és túl nagy próbának veti alá az együttműködés szellemében dolgozni kívánó Független Kisgazdapárt türelmét. Tehát a pártok vezetőire,

különösen a kisebbségi pártok irányítóira hárul az a feladat, hogy türelemmel, hozzáértéssel oldják meg a koalíció kérdésében felmerülő problémákat. Államvezetésünk gépe néhol bántóan élesen csikorog, valahol hiba van a szakszerűség, a rátermettség és hozzáértés körül. Keménykötésű szakemberek kellene a minisztériumok élére s igyekezzünk kiküszöbölni az egy-ember kultuszát, az államtitkár primadonnák szerepét, akik végigskálázzák a minisztériumi állások összes húrjait...

Páter Kiss Szalézt 1941-ben fasiszta szervezkedés miatt kiutasították Amerikából⁴⁰

A mátravidéki fasiszta összeesküvés legfőbb szervezőjéről, páter Kiss Szaléztól kiderült, hogy hosszabb ideig Amerikában tartózkodott és közvetlen a háború kitörése előtt jött vissza, nem is saját elhatározásából.

A Világosság leleplező cikke nyomán Amerikában is eljárás indult ebben az ügyben, miután kiderült, hogy páter Kiss Szaléz nemcsak Magyarországon, hanem Amerikában is a fasiszta szolgálatában állott. New Brunswickból jelentik most a Világosságnak, hogy Kiss Szaléz ferencrendi szerzetes a new brunswicki Szent László hitközség plébánosa volt. Hívei és az egyházközség területének felügyelő hatóságai exaltált természetű embernek ismerték. Páter Kiss valósággal fanatikusa volt a fasiszta eszméknek és úgy a szószékről, mint a katedráról és magánbeszélgetéseiben mindenütt terjesztette a náci elméletet. 1941-ben a new brunswicki hatóságok kétségtelenül megállapították páter Kiss Szaléztól, hogy fasiszta ügynök.

Mínt hogy nem akarták az egyházat sérteni papjának őrizetbevételével, a botrány elkerülése végett korányrendelettel eltávolították Kiss Szaléz pátert az Egyesült Államokból.

Így került vissza páter Kiss Szaléz Magyarországra, ahol a fasiszta teljes leverése után is folytatni próbálta ártalmas, nemzetellenes tevékenységét.

Páter Kiss Szaléz előadást tartott a gyöngyösi Munkaszolgálatos Szövetségben!⁴¹

A gyöngyösi Munkaszolgálatos Szövetség folyó hó 2-án szokásos keddi összejövetelén Páter Kiss Szalézt látta vendégül. Dr. Gondos Miklós elnök köszöntötte az illusztris előadót bevezetőjében.

„Hosszú időn keresztül el volt zárva ez a réteg a tanulás lehetőségétől – mondotta, - érthető tehát az az érdeklődés, az a szomjúság, amellyel a tudomány, a művelődés iránt viseltetünk. Azért örvendezünk különösképpen, hogy ily kiváló tudóst üdvözölhetünk körünkben. Ezután Páter Kiss Szaléz zsúfolt teremben megtartotta közel másfél órás „Demokrácia az ő és az új szövetségen” című értekezését, melyet feszült csendben hallgatott végig a közönség.

A zsidóság – mondotta- két végtelen értékkel jár és él a pogányság tengerében: Az emberi méltóság öntudatával és az elidegeníthetetlen szabadságért való küzdelem örök elszánásával. Minden nagy érték az övék az ő korban Krisztus előtt: szövetség, papi nép, törvény, ígélet, isten tisztelet, atyák és próféták, test szerint még Krisztus is. Mindenki egyformán hagy kalászt az aratás után, egyformán nem szedi le a böngét egyformán pihenteti földjét, vele munkásait is hét évenként, egyformán köti mindegyiküket a jubileumi év, egyformán imádkozik a testvéreket és a köztük élő idegenekért. Hihetetlen mélységek ezek, amelyekhez hasonlókat sem egyetlen vallási vagy kultur megnyilatkozásban sem találunk Krisztus előtt. Sokat várhatunk tőlük a népek és nemzetek demokratizálódása tekintetében ma is, de csak akkor, ha mindez nálunk hit és élet és nem csupán üres humanizmus. A zsidóság úgy teljesítheti kovász szerepét az új-pogány tengerben a népek egymásratalálása és egymást megbecsülő és segítő népuralma biztosítása terén, hanem atheista, apostata, renegát köpönyegforgató értelemben. Majd az új szövetségre áttérve, mely szerves folytatása az ő szövetségnek, mondotta: Jézus test szerint a zsidóságból való, de király is, pap is és próféta is személyében.

A nagy tapssal fogadott előadást tartalmas vita követte, melynek során Dr. Fräkl Ernő az egyház passzivitását hozta fel a hitleri gonoszságok idején. „Gyöngyöstől Hatvanon Miskolcon Kassán át Auschwitzig egyetlen katolikus papot sem láttam, akik a szenvedést enyhíteni próbálták volna. P. Kiss Szaléz válaszában Faulháber Initzer bíborosokra hivatkozik, mint akik

40 Világosság, A Szociáldemokrata Párt napilapja, 1946. március

41 Gyöngyös és Vidéke, 1946. április 14. 3.o.

Németországban, illetve Bécsben körömszakadtáig küzdöttek – fájdalom – majdnem eredmény nélkül az istentelen náci gonosztevők ellen. „Én magam jelentette ki P. Kiss Szaléz Beregffy Berger azóta kivégzett hazaáruló hadügyminiszter előtt négy ízben voltam, mint „zsidó bérenc.”

Deutsch Elemér hozzászólásában kérte, hogy legyenek a szószólói az egyház emberei a társadalmi békének, hívják fel a figyelmet arra a mérhetetlen szenvedésre, amelyben keresztülment a zsidóság. Dr. Fülöp György mondotta ezután „Azon téves tudat alapján mely szerint sem a materializmus térhódításának, sem a kormányzati hatalomnak nem a zsidók a birtokosai mégis minden kilengés a terhükre íratik közvélemény alkotásánál. Ennek pedig a rosszindulatú hírverés az oka. Ha akad a zsidó, vagy zsidó származású egyének gondatlansága, vagy tájékozatlansága folytán túlkapas, miért szül az egész zsidóság terhére kollektív vérvádat. A zsidóság elszenvedett fájdalmiért és az embertelen pusztításért nem a kereszténység világegységét okolja, hanem csak egyedeket. Mivel magyarázható, hogy ez a helyes nézet miért nem érvényesül minenki más részéről ebben az országban a zsidósággal szemben? „Válaszában hivatkozott a Páter a széles néprétegeknek elmaradottságára melyben az elmúlt rezsím tudatosan döntötte a magyarságot. Ferencfalvy Kálmánné, Tordai György szóltak még bele a vitába.

Dr. Gondos elnök zárószavával rámutatott arra, hogy ilyen kiváló hitszónokra és nagy tudású teológusra és a hozzá hasonlóakra a szószéken, gyóntatószékben és az iskola katedróján nagy szerep vár, hogy az egy emberöltő óta fasizmussal megfertőzött embereket a tisztességes demokratikus gondolkodásra ráneveljék és így az emberek lelkében azok közös ó és új szövetségben egyaránt meghirdetett erkölcsi törvények érvényesüljenek, amelyek az emberiség közkincsévé váltak, de a gyakorlatban nem érvényesültek, a nyilas éra alatt.

Dr. Gondos Miklós zárószava után azzal az érzéssel vett búcsút a szövetség az előadótól, hogy egy nagy lépéssel jutottak előbbre mindkét részről a megismerés útján, amely előfeltétele annak, hogy egyszer végre megbékéljenek a lelkek és a demokratikus Magyarország felépítésének eltökélt szándékában találkozzanak. - s -l.

Futó Dezső napirend előtti felszólalása a Nemzetgyűlésben 1946. 05. 03-án⁴²

Elnök: Futó Dezső képviselő úr napirend előtti felszólalásra kért tőlem engedélyt a gyöngyösi fasiszta összeesküvés tárgyában. A képviselő úrnak az engedélyt megadtam. A képviselő urat illeti a szó.

Futó Dezső (kg): T. Nemzetgyűlés! A magyar államrendőrség főkapitánysága tegnap, azaz május 2-án adta ki I. számú sajtótájékoztatóját. A sajtótájékoztató szerint Gyöngyösön, Hatvanban és környékén nagyarányú fasiszta szervezkedést leplezett le a politikai rendőrség. Alkalmam volt a délutáni és a ma reggeli lapokon kívül még a tegnapi napon magát a hivatalos sajtótájékoztatót is elolvasni és ha az abban foglaltak teljes mértékben fedik a valóságot, de ha még részleteiben is, akkor is mind a magam, mind pártom nevében a legszigorúbb vizsgálatot és a bűnösök legkeményebb megbüntetését kívánom. (Helyeslés.)

T. Nemzetgyűlés! Én, aki zavaros tüneteknek, visszaéléseknek, az igazságtalanságoknak, a korrupciónak, a jogtalanságoknak, a törvény meg nem tartásának interpellációkon keresztül egyik legnagyobb kritikusa vagyok, (Zaj a kommunista párton.) úgy érzem, hogy éppen nekem kell felszólalnom, és a törvény legszigorúbb megtorlását követelnem azokkal szemben, akik ostoba összeesküvéseket szövögetnek a demokrácia ellen. (Zaj a kommunista párton. Kossa István (kp): Gonosz, nem ostoba! Mi az, hogy ostoba? Ostoba az, aki így állítja be! Gonosz, nem pedig ostoba! Ne próbálja csökkenteni! Gonosz bitangok! – Közbekiáltás a kisgazdapárt oldaláról: Ne hagy magad Dezső!)

Kossa képviselő úr tegnap levizsgázott, tehát az ostobaságot ne emlegesse. (Kossa István (kp) – Biztos? – Zaj.) A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt nem hajlandó fedezni semmiféle fasiszta és jobboldali szervezkedéseket. (Úgy van! Úgy van! a kisgazdapárton. Andaházi Kasnya Béla (kg): Sőt üldözi!) Nekünk, akik hosszú éveken át szenvedtünk a reakció és a jobboldal terrorja alatt (Ellentmondások a kommunista párton.) elégünk van a reakcióból és jobboldaliságból. (Közbekiáltás a kommunista párt oldaláról: Hol szenvedtetek? - Zaj.) Inkább

42 Jegyzőkönyv: A Nemzetgyűlés 27. ülése 1946. évi május hó 3-án, pénteken, 828-829. hasáb

balra tolódunk, mint jobbra, de ez a balra tolódás olyan értelemben történik, ami teljes egészében megfelel a magyar nép lelki beállítottságának. (Helyeslés a kisgazdapárton.)

T. Nemzetgyűlés! Pártom nevében bejelentem, hogy pártom vezetősége külön bizottságot küld ki Heves megyébe az említett ügy kivizsgálására. De közölhetem azt is, hogy a házi vizsgálat nemcsak azt eredményezte, hogy pártunkból kizárunk embereket, kizárjuk azokat, akik ebben a fasiszta szervezkedésben részt vettek, hanem tovább is megyünk, mert saját magunk adjuk át az igazságszolgáltatásnak mindazokat, akik részesei, esetleg szervezői voltak ennek a felháborító fasiszta összeesküvésnek. Ugyanakkor közölhetem a t. Nemzetgyűléssel, hogy a budapesti pártközpontunkban, ahol Antal József kisegítő munkaeörként dolgozott, a legszigorúbb vizsgálat indult meg. Nyugodt lélekkel jelenthetem ki, - és hiszem, hogy ebben senki sem kételkedik, hogy pártom központjában az adminisztrációs osztályok vezetői Antal József magánszerepléséről semmit sem tudtak, de bármilyen beosztásban ülne is a pártközpontunkban valaki, aki erről még csak sejtett is, az illetőt a legsürgősebben eltávolítjuk és keményen eljárunk vele szemben.

T. Nemzetgyűlés! A rendőrségi sajtótájékoztató szerint további letartóztatások várhatók. Én innen kérem a rendőrséget, forduljon teljes bizalommal pártvezetőségünkhöz, mert nekünk nem érdekünk, hogy merénylőket, gyilkosokat, fasiszta összeesküvőket mentsünk és bújtsunk. (Úgy van! Úgy van!) a kisgazdapárton.) Éppen ezért a legnagyobb készséggel állunk segítségükre és mi magunk is az igazságszolgáltatás kezébe adjuk mindazokat, akik vétének a demokrácia ellen.

T. Nemzetgyűlés! Amikor ezt a napirend előtti felszólalásomat elmondottam, magam és pártom nevében az igazságszolgáltatás tárgyilagos elbírálására hívom fel a figyelmet, mint ahogyan és pártom a múltban, a jelenben éppúgy mint a jövőben mindig, minden esetben erre törekszünk. (Élénk éljenzés és taps a kisgazdapárton.)

Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség⁴³

Egy katolikus lelkész szervezte gyilkosságra az ifjakat

A megbeszéléseket és a kézigránátokat a Kisgazdapárt központjában tartották

A vidéki főkapitányság politikai osztály elmúlt év szeptember óta széleskörű nyomozást folytatott egy álarcos, felfegyverzett fasiszta terrorszövetkezet ellen, amely ősz óta sorozatos merényleteket és gyilkosságokat követett el.

A bűntények sorozata 1945. november 2-án kezdődött, amikor a késő esti órákban öt állig felfegyverzett álarcos bandita megostromolta a nagyrédei rendőrbiztosságot. Géppisztolyaikkal egy szobába terelték a rendőrbiztosság beosztottjait, összeszedték fegyvereiket és megfosztották őket minden értéktárgyuktól. Ezután a kommunista pártigazolványokat szedték el a rendőrtisztviselőktől, felfeszítették az íróasztalokat és szekrényeket, és magukhoz vették a hivatalos pecsétet. Közben a szobába lépett a MADISZ titkára, őt is megkötözték és kifosztották.

A gyöngyösi gyilkosságok

Rövidesen megállapították, hogy támadók személyleírása egyezik azokéval, akik egy hónappal előbb szeptember 4-én, Gyöngyösön, a Bethlen utcában agyonlőtték egy szovjet tisztet. Hasonló leírást kapott a rendőrség a szeptember 5-i gyilkosságról, amikor ugyancsak egy szovjet főhadnagyot lőtték agyon 3 lövéssel Vakbottyán utcában.

Az álarcos fasiszta banda ellen tejes erővel megindult a nyomozás. December 14-én este a bűnszövetkezet tagjai támadást hajtottak végre a gyöngyössolymosi rendőrbiztosság ellen. Álarcosan, kézigránátokkal felszerelve rohanták meg a rendőrséget, a személyzetet levetkőztették és fegyvereket is raboltak. A levetkőztetett rendőröket összekötözték és fasiszta jelszavakat ordítva elmenekültek. December 25-én este a gyöngyösoroszi rendőrbiztosságot szemelték ki támadásra, ekkor azonban már rádiókészenlében volt az egész megye rendőrsége. A rendőrbiztosság is felkészülve várta a támadást. A merénylőket ez nem riasztotta vissza és géppisztolyaikkal és kézigránátaikkal valósággal megostromolták a rendőrbiztosságot. A negyedórás tűzharcból a rendőrök kerültek ki győztesen és az éjszakai ütközet után az álarcos banda elmenekült. Néhány napig csend volt.

A terrorszervezet vezérét páter Kiss Szalézt leleplezik

43 Szabad Nép, 1946. május 3.

Január 5-én, szombaton újra revolver dörrent a gyöngyösi Deák Ferenc utcában. Az áldozat újra egy szovjet tiszt volt. Gyöngyös ekkor már óriási izgalomban élt, amelyet csak növelt a január 10-i újabb gyilkosság, amelyet a Jászkuói utcában követtek el és áldozata ismét egy szovjet tiszt volt. Április 16-án Gyöngyöstől távolabb bukkant fel a fasiszta terrrorszervezet. Salánk község mellett 16 lövéssel meggyilkoltak egy orosz katonát. Ezalatt a vidéki főkapitányság nyomozása egyre szorosabbra vonta a hurkot a bünszervezet körül. Április 14-én a gyöngyösi politikai rendőrség vezetője névtelen levelet kapott, amelyben felszólították, hogy „azonnal hagyja abba a fasiszta terrrorszervezet elleni nyomozást, mert ellenkező esetben életével fizet...”

Megállapították, hogy a levelet páter Kiss Szaléz, gyöngyösi katolikus lelkész írta. Nyilvánvalóvá vált, hogy a páternek kapcsolata van a gyilkos terrorista bandával, ezért letartóztatták. Kihallgatása után és egyes elfogott bandatagok vallomása alapján kibontakozott az egész terrrorszervezet működésének képe. Megállapították, hogy a szervezet tényleges vezetője a páter volt, aki a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének alelnökét, továbbá a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség elnöke. Egyébként tagja a Független Ifjúság Országos tanácsadó Testületnek. Jelentős szerepet vitt a város politikai életében. Mint hittanár könnyen az ifjúság bizalmába férkőzött, és toborozta őket a fasiszta földalatti szervezkedés céljaira. A páter rendszeresen tartott az ifjúsággal titkos összejöveteleket, még pedig a Kisgazdapárt, vagy a KEDIM helyiségében. Páter Kiss Szaléz az ifjúsághoz intézett beszédeiben „buzdításul” előadta, hogy: „fontos” személyek állnak szervezkedésük mögött, úgyhogy semmi okuk nincs a félelemre. Ha a rendőrség kezére jutnának – órák alatt kiszabadulnak. A páter minden összejövetelén nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a szervezkedés Mindszenty hercegprímás tudtával és beleegyezésével folyik. Az összejövetelen adta ki az utasításokat a rablótámadásokra és a gyilkosságokra. Az ilyen megbeszélések után a páter „politikai helyzetmagyarázatot” tartott: A cél – mondta – Ottó visszahozása fegyveres erővel. biztosíték erre, hogy a „Szovjetunió és az angolszászok között rövidesen úgyis háborúra kerül sor”. Ekkor – folytatta egy alkalommal nekünk kell átvennünk a hatalmat.

„A gyilkosság után, mint pap feloldozlak”

A páternek arra is volt ideje, hogy útmutatásokat adjon fegyver, kézigránát, lőszer és egyéb robbanóanyag szerzésére. Ő maga vizsgálta át a támadásra indulók fegyvereit. A merényletek után a banda tagjai a páter dicséretében részesültek. Páter Kiss Szaléz teljesen hatalmában tartotta az összeesküvőket. Annyira hittek neki, hogy amikor a szervezkedés leleplezése után az egyik ötszörös gyilkost őrizetbe vették a gonosztevő nagyhangon kijelentette: „Nem szeretnék a nyomozó urak bőrében lenni, mert nagy kellemetlenségeik lesznek.” A páter adta az utasítást Szabó Gyulának, a banda egyik főgyilkosának, hogy tegye el láb alól a gyöngyösi politikai rendőrség vezetőjét. A nagyobb nyomaték kedvéért hozzátette: „a gyilkosság után, Gyuszikám, mint pap feloldozlak.” Egyébként a feloldozás a szovjet tiszt meggyilkolása után minden esetben meg is történt. A páter a jövőre is részletes tervet dolgozott ki. Első feladat volt a gyöngyösi szovjet emlékmű felrobbantása. Ezt és gyöngyösi politikai rendőrség vezetőjének meggyilkolását május elsejére tervezték.

A nyomozók megállapították, hogy Kiss Szaléz jobb keze Antal József joghallgató volt, aki a Független Kisgazdapárt központi szervezési osztályán Vörös Vince nemzetgyűlési képviselő titkára. Antal a legbensőbb baráti viszonyt tartotta fenn Vörös Vincével. Antal régebben cikkírója volt a „Heves Vármegye” című fasiszta hetilapnak és egy 1944. szeptember 23-i cikke szerint tagja volt a Nyilaskeresztes pártnak. Antal József állandóan utazgatott Budapest és Gyöngyös között. Hivatalos kisgazdapárti kiküldetéseivel egyidőben páter Kiss Szaléz mellett irányítója és vezetője volt a fasiszta terrrorszervezetnek. A szervezkedés főgócái a Kisgazdapárt „vezérei” is többnyire a Kisgazdapárt helyi vezetői voltak.

Antal „beszervezte” a földalatti mozgalomba a párt hatvani titkárát, Berényi Illést is, akinek feladata az volt, hogy Mester-Mecher Lászlóval, a gyöngyösi kisgazdapárti titkárral együtt kialakítsa a bünszervezet működési területét. Ezek után letartóztatták mind a két párttitkárt. Vallomásukból megdöbbentő részletek derültek ki.

Elmondták, hogy az összeküvésre vonatkozó megbeszéléseket a Kisgazdapárt központi, Semmelweis utcai székházában tartották, de gyakran Antal József maga ment le hozzájuk és az az utak fegyver- és robbanóanyag szállításokkal voltak összekötve. A vallomások alapján a

rendőrség házkutatást tartott Antal József lakásán, ahol nagy mennyiségű gyutacsot és robbanóanyagot találtak. Antal beismerte, hogy a robbanóanyag nagy részét, főként a kézigránátokat, hosszú ideig a Független Kisgazdapárt Semmelweis utcai központi székházának könyvtárában rejtette.

A rendőrség letartóztatta Kizman Ottó közigazdászhallgatót, több gyilkosság részesét. Kihallgatásokon a legszemtelenebb és legfelháborítóbb hangon tette meg vallomását. Beismerte, hogy a gyilkosságokon kívül a rablótámadások végrehajtásának is irányítója volt. Megmotozásakor még a válltömésében is német gyártmányú revolvért találtak. társai: Bodnár László, Kiss Sándor, Pócs Ferenc és Plahi Tihamér voltak.

30 terrorista rendőrkezen

Megállapították, hogy a gyöngyöskörnyéki kutak egész sora is tele van lőszerrel és robbanóanyaggal, amelyeket a fasiszta összeesküvés tagjai dobáltak oda, amikor szorult a hurok körülöttük. A rendőrség a gyilkos fasiszta banda harminc tagját őrizetbe vette. A nyomozás tovább tart és újabb fejlemények várhatók. A vidéki főkapitányság politikai osztaga a nyomozás eddigi legnagyobb fasiszta összeesküvést leplezte le, amely már nemcsak terveket szőtt, hanem végre is hajtotta a gyilkosságok, merényletek és rablások egész sorát.

Gy.I.

Varga Béla: Sajnálatos körülmény, hogy még az utcákon is lehet találni robbanóanyagokat⁴⁴

A Világosság elsőnek adott hírt a legújabb fasiszta összeesküvésről, amelynek szálai Gyöngyösre vezettek. Ugyanakkor a rendőrség politikai osztálya kiderítette azt is, hogy a Független Kisgazdapárt Semmelweis utcai országos székházának könyvtárszobájában Antal József Lajos joghallgató, a párt egyik tisztviselője robbantó anyagot és fegyvereket rejtgetett.

A megdöbbentő leleplezéssel kapcsolatban Varga Béla a Független Kisgazdapárt országos alelnöke és a nemzetgyűlés elnöke a Világosság munkatársának a következőket mondta:

- A legnagyobb megdöbbenéssel értesültem erről a legújabb fasiszta összeesküvésről. Sajnálatos körülmény az, hogy mindenütt, így még az utcákon is lehet találni a háborúból itt maradt robbanóanyagokat és fegyvereket.

Ennek ellenére a Kisgazdapárt székházában történt esetéről egyelőre részletes anyaggal nem rendelkezem. Antal József Lajos joghallgatót, a párt tisztviselőjét én nem is ismerem. A Független Kisgazdapárt egyeteme a legszigorúbban elítéli ezt a cselekményt és ma a nemzetgyűlés ülése előtt Futó Dezső nemzetgyűlési képviselő, a gyöngyösi fasiszta összeesküvéssel kapcsolatban napirend előtti felszólalást jelentett be. Egységes az az elhatározásunk, hogy ha bárki bünt követ el, vagy részese ennek a fasiszta szövetkezésnek, azt a magunk köreiben is a legszigorúbban megbüntetjük és bűnhődésüket minden vonalon követeljük.

Újabb magyarányú letartóztatások a gyilkos összeesküvők ügyében⁴⁵

Ma a nemzetgyűlés elé kerül a legújabb jobboldali összeesküvés

Páter Kiss Szaléz m éjszaka részletes beismerő vallomást tett

Este 10 óra van. A vidéki rendőrség Bajza utcai főkapitányságán várjuk, hogy elővezessék páter Kiss Szaléz hitoktatót, a gyöngyösi Kisgazdapárt alelnökét, a Keresztény Demokratikus Ifjúság elnökét, a Független Ifjúság tanácsadó-testületének tagját, a gyilkosoknak feloldozást adó hitoktatót, az országos fasiszta szervezkedés legfőbb irányítóját.

Két karabélyos rendőr között állítják elő. Barna ferencrendi csuhában, mezítlábán saruval, kezeit ájtatosan összekulcsolva áll a kihallgatást végző rendőrtisztek és detektívek elé. Kissé kövérkés ember a páter. Óvatosan kerül ki a terhelő kérdéseket, mint az angolna siklik a Btk. paragrafusai között, s ha egyenes és nyílt választ kell adni, akkor együgyűnek tette magát. Egyébként öt évig volt Amerikában. Bejárta az amerikai magyarok településeit. Újságíró is volt.

44 Világosság, 1946. május 4.

45 Világosság, 1946. május 4.

Cikkeiben – természetesen – a régi rendszert, a németbarátságot, a háború dicsőséges folytatását, a végső győzelmet – mármint a német győzelmet – hirdette.

Az első kérdésre riadtan kapta föl a fejét.

- Miért vállalta a terroristák megszervezését és felfegyverzését – pap létére?

Ideges rángás fut át az arcán.

- Hittem abban – válaszolja -, hogy Anglia és Szovjetország háborúba keveredik egymással.

- Adott-e utasításokat a gyilkosságok elkövetésére?

- Ilyen határozott formában nem adtam, de sejtettem, hogy aki velünk szemben áll, azt el kell „távolítani”.

- Mondotta-e, hogy a gyöngyösi terroristák ellen nyomozást vezető politikai rendőrség vezetőit le kell gyilkolni?

- Azt én nem mondtam – csattan fel a páter válasza.

- Én csak azt mondtam, hogy a rendőrtiszttel „valamit kell csinálni.”

- Hogyan egyeztethető össze, hogy a gyilkosoknak már előre feloldást adott bűneik alól? Tudta-e azt – hangzik tovább a kérdés -, h felmentést csak akkor adhat, ha az illető önmaga jelentkezik a világi hatóságoknál, illetve bűnét a hatóság előtt már bevallotta.

- Ezt én nem tudtam – hangzik a páter alázatos válasza- Én azt hittem, hogy felmentést mindkor előre megadhatom.

- Miért nem jelentette a hatóságoknak a gyilkosságokat, illetve miért állott a gyilkosok élére? Hogy lehet az – hangzik a kérdés tovább- hogy szinte bátorította a gyilkosokat aljas cselekedeteik elkövetésére?

A páter bevallja, hogy a gyilkosok, mielőtt véres tetteket elkövették volna, megjelentek a lakásán és már előre kérték a feloldozást.

- A Független Kisgazdapárt maga is demokratikus párt- mondja vallató százados. – Összeegyeztethetőnek tartja a demokratikus Független Kisgazdapárt vonalával, hogy ön és a párt gyöngyösi alelnöke gyilkosságokkal, terrorcselekményekkel, rablásokkal küzdjön a demokrácia ellen?

A páter szemét a magasba emeli, összecsapja kezét, és ájtatos hangon mondja:

- Nem értek én, uram, a politikához.

- Hát ha nem értett, akkor mért lett a Kisgazdapárt alelnöke?

- Tiszteletből kaptam a pozíciót, - mondja szinte suttogó hangon páter Kis Szaléz, aki ezután beismeri, hogy bűnös, de csak azért, mert a fiatalokat nem csitította eléggé.

- Gyerekes csínyt láttam az egész mozgalomban – mondja az alázatos páter Kis Szaléz a gyilkosok vandál rohamcsapatáról.

Ezután részletesen elmondja, hogy ő szerzett fegyvert a terroristáknak, amelyeket a Kisgazdapárt budapesti központjában rejtettek el jóelőre, hogy ha eljön az idő, megfelelő mennyiségű fegyver álljon rendelkezésre.

Beismeri páter Kis Szaléz, hogy ő írta azt a névtelen levelet a nyomozást vezető tisztviselőnek, hogy „ha nem hagyja abba a nyomozást, kiszorítják testéből a lelkét.” Kiderül a kihallgatás során, hogy ez a magáról, egyházáról és reverendájáról meglehetősen elégedett pap egész tevékenységét terroristák felfegyverzésére, bűnös és végzetes cselekedetek elkövetésére fordította. Beszervezte a környéket és éppen tegnap vette őrizetbe nyolc középiskolai tanulót, akik Hatvanban kézigranátokkal, fegyverekkel és lőszerrel felfegyverezve el akarták kezdeni a terrorcselekmények sorozatát.

A vidéki főkapitányság politikai osztálya letartóztatta Fekete Endre, Nánási Oszkár, Bata István, Per Olasz, Dósa János Szenderi Géza, Majdán Lajos és Ocsovai Sándor diákokat, akik páter Kis Szaléz tanításainak megfelelően folytatni akarták a demokratikus rendőrség elleni merényleteket.

Meg akarták gyilkolni a hatvani vezető politikusokat, fel akarták robbantani a hatvani orosz katonai parancsokságot és mindenben úgy akartak tevékenykedni, ahogy gyöngyösi elvbarátaik gyilkosságaik sorozatával, rablások és fosztogatások tömegével példát adtak a gyáva, alattomos hazaáruló fasiszta brigantiknak az újabb országvesztés előkészítésére.

Zsolnai László

Újabb fasiszta merényletek tervét leplezte le a rendőrség⁴⁶

Ki akarták siklatni a budapest-hatvani vonatot

Páter Kiss Szaléz és Antal József Ferenc által szervezett fasiszta mozgalommal kapcsolatban több újabb őrizetbe vétel történt a vidéki főkapitányság politikai osztályán. Hatvanból Fekete Endre, Nánási Oszkár, Bata István, Per Olaf, Szendrei Géza, Majdán Lajos, Ocsovai Sándor és Dósa János gimnáziumi tanulókat, továbbá Fehér Endre bölcsészhallgatót, akiket már őrizetbe vett Berényi Illés szervezett be. A gimnazisták ki akarták siklatni a budapest-hatvani vonatot Péntekre virradó éjszaka hasonló merénylet előkészületét vette észre a soproni GySV. pálya mellett egy pályaőr. Egy hídtól néhány méterre a sínpáron keresztülfektetve és egy talpfára erősített másfél méter hosszú sín volt. A szerencsétlenséget a pályaőr csak úgy tudta megakadályozni, hogy a sínrészt két arra haladó orosz katona segítségével távolította el.

A gyöngyösi szervezkedés ügyében tovább folyik a nyomozás, amelynek során az ottani túlóltóság segítségével több kutat szivattyúztak ki. Molnár Béla az egyik letartóztatott házának kútjából orosz és magyar fegyvereket emeltek ki. Ezek részben a meggyilkolt orosz tisztek tulajdonai voltak, a többieket a rendőrségről rabolták. A szervezet többi tagjára vonatkozólag érdekes adatok jutottak a rendőrség birtokába, így a többi között a váci szervezkedésről is.

Újabb letartóztatások a gyöngyösi fasiszták ügyében⁴⁷

A Páter Kiss Szaléz hitoktató által szervezett fasiszta terrorbanda felgöngyölítése során a vidéki főkapitányság politikai osztálya újabb letartóztatásokat végzett. Őrizetbe vettek nyolc gimnáziumi tanulót: Fekete Endrét, Dánássy Oszkárt, Bata Istvánt, Peer Olaszt, Szendrői Gézát, Majdán Lajost, Ocsovai Sántort és Dózsa Jánost, valamint Fehér Endre böcsészettanhallgatót, akik hatvanba szervezkedtek a „hatalom átvételére”. Szervezkedésük központjában a már előzőleg őrizetbe vett Berényi Illés, a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének titkára állott. A hatvani terroristák a közeli hetekben akarták kisiklatni a hatvani vonatot és felrobbantani a város pályaudvarát.

Idetartozik, hogy az elmúlt éjszaka hasonló merénylet előkészületét vette észre a soproni GySEV pályaudvara mellett egy pályaőr. Az egyik kisebb hídtól pár méterre a sínpárokra keresztbefektetve, a talpfákra erősítve, mintegy másfél méter hosszúságú sítarab feküdt. A vonatszerencsétlenséget és az arra haladó orosz katona hárította le, akik a pályaőr segítségével eltávolították a kisiklatásra szánt sítarabot.

A nyomozás erélyesen folyik tovább Gyöngyösön is, a legújabb jelentések szerint a helybeli tűzoltóság segítségével több kutat szivattyúztak ki, mivel az volt a gyanú, hogy a kutakba rejtették el az összeesküvők a fegyvereket.

A Már letartóztatott Molnár Bélának udvarán találtak is magyar és orosz fegyvereket, amelyek minden bizonnyal a meggyilkolt szovjet tisztek és a kirabolt rendőrbiztosságok tulajdonai voltak.

Házkutatást tartottak Antal József Lajos gyöngyösi lakásán, lakásán, ahol nagymennyiségű német- és magyarnyelvű fasiszta könyvet és folyóiratot találtak. Fény derült a szervezkedés többi csoportjára is, úgyhogy a közeljövőben nagyjelentőségű letartóztatásokról számolunk be, így a többi között a váci szervezkedés köréből is.

Egy szerzetes irányítása mellett gyilkoltak, raboltak a leleplezett fasiszta banditák⁴⁸

A Kisgazdapárt központi irodájában rejtegették a fegyvereket és a kézigránátokat!

Az országos vidéki főkapitányság újabb fasiszta terror szervezetet leplezett le, amelynek vezére Páter Kiss Szaléz szerzetes pap volt, aki a gyöngyösi Független Kisgazdapárt alelnöke és a Független Ifjúság Országos Tanácsadó Testületének tagja volt. A szervezet tagjainak azt állította,

46 Kossuth Népe, 1946. május 4.

47 Népszava, 1946. május 4.

48 Felvidéki Népszava, 1946.05.04. 2.o.

hogy budapesti látogatásai alkalmával vezető személyiségekkel tárgyalat a szervezkedés ügyében, sűrűn emlegette, hogy Mindszenty hercegprímásnak tudomása van a szervezkedésről.

A páter dolgozta ki a rablások és gyilkosságok tervét, amelynek szovjet katonák és rendőrök estek áldozatul. A robbanóanyagot Antal József Lajostól kapták, aki – annak ellenére, hogy a nyilaskeresztes pártnak is tagja volt – jelenleg a Független Kisgazdapárt tisztviselőjeként működött, sőt a Kisgazdapárt országos szervezési osztályán vörös Vince nemzetgyűlési képviselő titkára lett. Hatvanban is igyekeztek szervezkedni, a szervező az ottani Kisgazdapárt titkára Berényi Illés lett. A szétágazó szervezkedés összekötését úgy hozták létre, hogy Budapestre jártak és ott a Kisgazdapárt Országos Központjában beszéltek meg Antal Józseffel terveiket. A Szervezet harmadik vezére Kizman Ottó közgazdász hallgató, vezetése mellett hajtották végre a támadásokat, ő maga 5 gyilkosságot ismert be.

Szemtől szembe páter Kiss Szalézékkal...⁴⁹

A Vidéki Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán vagyunk...

Este 9 óra. Perceken belül kezdődik páter Kiss Szaléz és gyilkos bűnszövetkezte tagjainak kihallgatása.

Az egész rendőrség lázas munkában van. Napok óta – alvás, pihenés nélkül – hallgatják ki az elvetemült gyilkosokat; minden újabb kihallgatás újabb bűnökre derít fényt, újabb és újabb személyeket von bele a ma még kiszámíthatatlanul sokfelé ágazó hálózata. Mellettem fekszenek az egyik vezető, Antal József holmijai, levelei, könyvei. Legfőleg két horogkeresztes német jelvény és egy sajátmaga fabrikálta ötágú csillagos bélyegző – hamis orosz igazolványok kiállítására. A bandavezért – akiről hamarosan ki fog derülni, hogy csak alvezér volt – most arról vall: mi készítette őket a szervezkedésre?

A pártban többen beszéltek arról, hogy újabb háború lesz. arra az időre kellett egy szervezet...

- Kik beszéltek erről?

- Hát az öreg Vásáry Pista bácsi...

- Ezért kellett gyilkolni?

- Kérem tisztelettel, tetszik tudni az a helyzet... – s jön a vég nélküli köntörfalazás, mellébeszélés.

Kiderül, hogy a páter sürgette állandóan a fegyvereket, lelkigyakorlat örve alatt járta a falvakat, „magasabb célokról” szónokolt és sorra oldozta fel a gyilkosokat, - még az ötödik gyilkosság után is.

Nyúlánk, zavaros nézésű, terheltnék látszó siheder következik: Kizmann Ottó. Egyre nagyobb hidegvérrel, részletesen mesél gyilkosságairól. „Szaléz atya mondta” „Szaléz atya kívánta”- minden második szava.

- Szaléz atya mondta, hogy gyilkoljon? Erre megesküszik?

- Igen!

A kárpátaljai „akcióról” beszél, mely azonban „csak magánvállalkozásuk volt”. „Jó fiú” akar lenni és perceken belül négy-öt terrorista csoportot árul el.

Nyugodtan, minden emóció nélkül beszéli el az öldöklések részleteit. „A többiek általában kerülnek a gyilkosság szó „Én is ott voltam ennek és ennek a megölésénél” – mondják például)

A sötétarcú Bodnár László is hidegvérrel vall. Csupán akkor érzékenyül el, mikor szüleire emlékeztetik. – „Hatalomátvételtől beszél, szánalmas, betanított „politikai” szövegeket szajkózik.

És most jön Assisi szent Ferenc megcsúfolt reverendájában a jólápolat, kövérkés, feminin, beteges hajlamú páter.

Kenetesen, ájtatos, csúszó-mászó modorban, szemét égnek forgatva beszél a „gyermekeiről” (ezek a gyilkosok...) és arról, hogy „lelkiismerete szerint helyesen cselekedett”. „Egy tévedésem volt csak: Bánkúti őrnagy úrral kapcsolatban...

Kiderül, hogy ilyeneket prédikált: „az ötödik parancsolat nemcsak azt mondja, hogy vért ne onts (a gyilkosságra uszító pap a szószéken így beszél...) hanem azt is, hogy vért ne ronts, zsidókkal ne köss házasságot...

49 Új Szó, 1946. május 5.

Leveleit nézem. Itt fekszik az a névtelen levele, amelyet a gyöngyösi rendőrség parancsnokához írt. „Fekete, durva lelkét” akarja kiszorítani a rendőrpáncsnoknak, ha nem hagyja abba a nyomozást...” Hajlong, alázatoskodik, - ajkait nedvesíti, nyeldekkel.

JSZAKA VAN. Ezekben az órákban a város különböző pontjain szól a zene, folyik a pénz, dőzsölnek az urak... A Bajza—utca egyik házában a Rend őrei ötödik nap – ötödik éjszaka viaskodnak a Rend megbontóival. A felbujtók talán még mulatnak.

De már nem sokáig.

LÉVAI BÉLA

A 18 éves Kizmann Ottó, Páter Kiss Szaléz jobbkeze, a sokszoros gyilkos rendszeren beszámolt apjának a gyilkosságokról⁵⁰

Cinikus hangon magyarázta el a rendőrségen, hogyan követte el a sorozatos gyilkosságokat

A Vidéki Főkapitányság politikai osztályának egyik szobájába magas sovány, vörösesszőke-hajú fiút vezet be a karabélyos rendőr. A gyöngyös-hatvani fasiszta terrorszervezet elszánt, hidegvérű vezére, Páter Kis Szaléz jobbkeze, terveinek végrehajtója, Kizmann Ottó ez a fiú. Udvariasan meghajol a rendőrtisztek előtt. Közgazdászhallgató, tizennyolc éves és ötszörös gyilkos. Ő vezette a rendőrségek elleni támadásokat, és ő lőtte le lesből az orosz katonákat éjszaka. Fekete álarcban járt, géppisztollyal. A feltett kérdésekre színtelen hangon, szabatosan válaszol, az egyes gyilkosságok végrehajtását részletesen, aprólékos pontossággal magyarázza el. Novemberben kezdte.

Késő este cirkáltam a városban, zsebemben csőretöltött revolverrel. Az egyik kapu alól egy szovjet főhadnagy lépett ki. Céloztam, lőttem. Összeesett...

A gyomortájéján fűrődött be a golyó, ugye-e? Néz fel a nyomozást vezető rendőrtiszt a jegyzőkönyvből.

- Nem – mondja Kizmann Ottó. Felhózza az ingét és megmutatja a seb helyét. – Itt ment be pontosan, a gyomorszájtól valamivel jobbra. – Aztán elmondja, hogyan halt meg az orosz tiszt. Mintha csak egy levente lövészverseny lefolyását mesélné el, vagy egy anatómiai kérdésre válaszolna. Az egyes támadásokat úgy adja elő, hogy az embernek az az érzése, ha nem halálról, vérről és jajgatásról volna szó – mert Kizmann Ottó német alaposággal magyarázza el, hogyan jajgattak az áldozatok – hogy ez semmit mondó arcú, nyúlánk egyetemista jólsikerült diákcsínyekről, vagy vidám sportélményekről számol be. Áprilisban, Sánka község határában tizenhat lövéssel lesből gyilkolt meg egy orosz katonát.

- sötét volt, nem láttam pontosan hova lövök, hát addig lőttem, amíg jajgatott. Így szaladt belé a tizenhat golyó – mondja egyszerűen, kicsit sajnálkozó arccal, mint aki tudja, hogy két golyó is elég egy életnek és igazán nem szeret kontár munkát végezni. A fegyverekhez és az emberi testhez egyaránt kitűnően ért. Félvállról könnyedén megmagyarázza, hogyan és hová kell lőni. Öltönyének válltömése alá külön kis zsebet csináltatott, a motozás alkalmával a nyomozók ebben a rejtett zsebben is találtak egy kis hat-harmincötös automatapisztolyt.

A gyilkosságokról rendszeresen beszámolt édesapjának, akit a rendőrség most szintén őrizetbe vett.

A megbánás legcsekélyebb jelét sem mutatja. Igaz, a páter feloldozta. Hogy a páter maga is részt vett volna a vállalkozásokban? Ú, erre semmi szükség nem volt, hiszen ő nagyszerűen elintézt mindent. a páter kicsit nehézkes, bár ért a fegyverekhez és a testhez is, de jobban ért a lélekhez, neki az a „szakmája” – igen, így mondja Kizmann Ottó – a páter szakmája a lélek, rá a lelkek harcbevételénél volt szükség. Mert ahhoz, hogy ők gondosan robbantsanak. lőjenek, ne elhamarkodva és ne tizenhatot egyszerre, mint ő ott Sánkon, amit láthatólag szégyell, ahhoz nyugodt lélek, biztató, feloldozó és vigasztaló papi szó kell. Igen, a páter „nagyon jó” volt, úgy mondja, mintha azt mondaná, a középfedezet nagyon jó volt...

A kihallgatás végén közömbös arccal meghajol, gyorsan megy ki. A rendőrtisztek egymásra néznek. Cinizmus, kegyetlenség, hidegvér és egy ferencrendi atya biztató szavai. Ennyi a kézzelfogható, az események és tények mögött még látható valóság Kizmann Ottó tizennyolc éves, ötszörös gyilkos egyetemista vallomásban...

Vajda István

50 Világosság, 1946. május 5.

A Kisgazdapárt deklarációja a gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében⁵¹

A ház pénteki ülésén Varga Béla elnök bejelentette, hogy Károlyi Mihály levelet intézett hozzá, amelyben megköszöni az elnök értesítését az 1946. évi II. t.-c.-ről és az azzal kapcsolatos nemzetgyűlési tárgyalásokról. Levelét azzal fejezte be, hogy nemsokára a nemzetgyűlés elő járul és ezért a pillanatért érdemes volt 27 évig várnia. Utána Tombor Jenő honvédelmi miniszter a miniszterelnök helyett beterjesztette a magyar szabadság-érdemrend alapításáról szóló törvényjavaslatot. Ezután Futó Dezső képviselő szólalt fel napirend előtt a gyöngyösi fasiszta összeesküvők tárgyában:

A rendőrség sajtótájékoztatója és a lapok szerint Gyöngyösön, Hatvanban és környékén nagyarányú fasiszta szervezkedést lepleztek le. Ha a tájékoztatóban foglaltak teljes mértékben fedik a valóságot, de még csak részleteiben is úgy magam, mint a pártom nevében a legszigorúbb vizsgálatot és a bűnösök legkeményebb megbüntetését kívánom. Én, aki interpellációmon keresztül egyik legnagyobb kritikusa és üldözője vagyok a visszaélésnek, jogtalanságoknak és igazságtalanságoknak, úgy érzem, hogy éppen nekem kell felszólalnom, és s a törvény legszigorúbb megtorlását követelem, azokkal szemben, akik ostoba összeesküvést szönek a demokrácia ellen.

A Kisgazda Párt nem hajlandó fedezni semmiféle fasiszta és semmiféle jobboldali szervezkedéseket. Nekünk, akik hosszú éveken át szenvedtünk a jobboldal terrorja alatt, elégünk van a reakcióból és jobboldaliságból. Pártom nevében bejelentethetem, hogy párton vezetősége különbizottságot küld ki Heves megyébe az említett ügynek kivizsgálására. De közölhetem, azt is, hogy a házivizsgálat nemcsak azt eredményezheti, hogy pártunkból kizárunk embereket, kizárjuk azokat, akik ebben a fasiszta-szervezkedésben részt vettek hanem tovább megyünk, mert sajátmagunk adjuk át az igazságszolgáltatásnak mindazokat, akik részesei ennek a felháborító fasiszta-összeesküvésnek. Közölhetem, hogy pátközpontunkban, ahol Antal József kisegítő munkaerőként dolgozott, a legszigorúbb vizsgálat indult meg. Nyugodt lélekkel jelenthetem ki, s azt hiszem eben senki sem kételkedik, hogy pártom központjában, az adminisztrációs osztályok vezetői Antal magánszerepléséről semmit sem tudtak. De bármilyen beosztásban is ülne pártközpontunkba valaki, aki erről még csak sejtett is, a legsürgősebben eltávolítjuk, és keményen eljárunk vele szemben.

A rendőrségi sajtótájékoztató szerint további letartóztatások is várhatók. Kérem a rendőrséget, forduljon teljes bizalommal pártvezetőségünkhöz, mert nekünk nem érdekünk, hogy merénylőket, gyilkosokat, fasiszta-összeesküvőket mentsünk és bújtassunk. A legnagyobb készséggel állok rendelkezésükre, és magunk adjuk az igazságszolgáltatás kezébe mindazokat, akik vétenek a demokrácia ellen.

Pártom nevében az igazságszolgáltatásnak a tárgyilagos bírálatára hívom fel a figyelmet, amikor ezt a felszólalásomat elmondom, mint ahogy én és pártom, a múltban, jelentbe, éppen úgy, mint a jövőben, minden esetben erre törekszem.

Ezután áttértek a napirend tárgyalására. Z. Nagy Ferenc, a földművelésügyi és igazságügyi bizottság előadója hangoztatta, hogy a földbirtokreform a magyar törvényhozás legnagyobb jelentőségű alkotása és hatásában csak a jobbágy felszabadításához hasonlítható. A magyar nemzet életében a nagybirtokrendszer mindig döntő befolyású volt, politikailag elnyomta, gazdaságilag pedig kihasználta a magyar parasztságot, lehetetlenné tette a gazdasági és kulturális fejlődést s emellett a nagybirtokrendszer, mint széttéphetetlen bilincs feküdt rá a magyar életre. A földbirtokreform során természetesen történtek túlkapasok, kisebb-nagyobb szabálytalanságok. be kell fejezni a földreformot, hogy vége legyen a bizonytalanságnak és helyreálljon a termelés zavartalansága. Ezután Z. Nagy Ferenc részletesen ismertette a javaslatot és kérte annak a bizottság módosításaival való elfogadását.

A vita első szónoka Filó Sámuel kisgazdapárti képviselő volt. Hangsúlyozta, hogy a földreformra igenis szükség volt, de biztosítanunk kell a kialakuló kisbirtokrendszer egészséges fejlődését. Erre a javaslatra már korábban szükség lett volna, mégpedig a svábok kitelepítéséről szóló rendelettel egyidejűleg. Attól tart, hogy a népgondozó hivatal által elkövetett hibákat a

⁵¹ Kis Újság, 1946. május 5.

Földrendező Tanács nehezen tudja csak helyreigazítani. A magyar közgazdaság létalapja a mezőgazdaság, amíg az nem rentábilis, addig egészséges javulási folyamat nem képzelhető el, ennek biztosítása pedig csak akkor lesz lehetséges, ha a föld tulajdonjoga mindenkinek háborítatlanul biztosítva lesz. A javaslatot pártja nevében elfogadja.

Kovács Imre (parasztpárt) kiemelte, hogy a javaslat jelentős lépés előre, a demokrácia lapjainak megszilárdítása terén. A javaslatot elfogadta.

Turi István, a Szociáldemokrata Párt szónoka, leszögezte, hogy földreformnak sokkal nagyobbak a történelmi, gazdasági és társadalmi vonatkozásai, minthogy jelentőségéből a végrehajtás során előfordult hibák bármit is levonnának. A javaslatot pártja nevében elfogadja.

Kovács Imre (Parasztpárt) hangoztatta, hogy a földbirtokreformot gyorsan végre kell hajtani. Az illetéktelenek ne kapjanak földet. A svábbirtokokkal foglalkozva, hangoztatta, hogy számos sváb feliratkozott szlovák kitelepítésre.

A vita befejeztével Dobi István földművelésügyi miniszter szólalt fel és részletesen válaszolt a szónokok által felhozottakra.

Ezután a Ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta, majd megkezdték a részletes tárgyalást, amelynek során a 24. paragrafusnál a Kisgazda Párt részéről felszólaló Filó Sámuel képviselő javasolta, hogy a paragrafust a következőkkel egészítsék ki: a kishaszonbérlok javára eredeti kishaszonbérleti ingatlanokból kell az itt meghatározott mennyiséget visszajuttatni, mégpedig azok részére, akik tanyával is bírnak, belsőségük környékén kell volt kishaszonbérletük területéből a visszajáró részt a visszajáró részt visszajuttatni. Javaslatát a nemzetgyűlés elfogadta, majd utána az elnök bejelentette, hogy a legközelebbi ülést kedden délelőtt tartják meg, amelynek napirendjére kitűzték a miniszterelnök beszámolója fölötti vita folytatását.

Utána az igazságügyi miniszter adott választ több interpelláló képviselőnek.

Leleplezték a váci fiók-összeesküvést⁵²

Az Új Szó már tegnap megemlítette, hogy a vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya a gyöngyös-hatvani összeesküvésben folytatott nyomozást kiterjesztette Vác és környékére is. A nyomozás a mai napon felgöngyölítette a váci fiókcsoport összes szárait, melynek élén nem kisebb személyiség, mint maga a váci főjegyző: dr. Mikes József állott. A váci szervezet röpcédulákat, nyilas bélyegeket, Szálasi-fényképeket gyártott, sokszorosított és terjesztett. A csoport vezetője Váradai Attila, volt hadapród őrmester, aki annakidején meg Németországban részesült tökéletes kiképzésben, s aki a budai Vár romházának egyik pincéjében raktározta a fasiszta anyagot. A csoport többi tagja ezúttal is javarészt gimnáziumi tanulókból állott Kárcsonyi Kiss Sándor, Lenkei Imre, forgó László és Zeller Tibor, valamennyien váci diákok, továbbá Saáry Gábor és szenttornyai Ferenc joghallgatók. Dr. Mikes József váci főjegyzőt már régóta figyelték a nyomozók, míg végül is kétségkívül bebizonyosodott, hogy a szervezkedés szárai az ő kezében futnak össze. Amikor ugyanis Mikes tudomást szerzett a meginduló nyomozásról, ő adta le a figyelmeztető jelt: „Vigyázzatok, mert nyomatokban vannak!”

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya a váci fiók-szervezet díszes gárdáját is őrizetbe vette.

B-án

Megtiltják a papoknak a politikai szereplést⁵³

Páter Kiss Szaléz részletes beismerő vallomást tett a rendőrségen a fasiszta gyilkosságokról és rablásokról

A leleplezett fasiszta összeesküvés, melyben Kiss Szaléz vitte a főszerepet, arra indította a magyar püspöki kart, hogy a közeljövőben utasítást ad, hogy minden politikai szerepléstől tartózkodjanak. Politikai szereplésüket püspöki engedélyhez kötik.

A vidéki főkapitányságon egyébként részletesen kihallgatták a leleplezett fasiszta terrrorszervezet tagjait, Péter Kiss Szaléz, gyöngyösi ferencrendi pap, beismerte, hogy tudott a gyilkosságokról, bűntársainak vallomása alapján később elismerte azt is, hogy ő maga adta az

52 Új Szó, 1946.május 5.

53 Felvidéki Népszava, 1946. május 05. 3.o.

utasításokat a rablások és gyilkosságok elkövetésére és feloldozta a bűneik alól a tetteseket. A merényletek után a gyilkosokat megdicsérte.

Részletes vallomást tett arról, hogy ő szerzett fegyvereket a terroristáknak. Többek között összeköttetést keresett a nyilasokkal és egy volt pártszolgálatos négy vasúti kocsirakomány lőszerrel ajánlott fel, amelyet a nyilas uralom óta rejtegetett. A páter megjelölte a helyet is, ahol fegyverek és lőszerraktárak megtalálhatóak.

Páter Kiss Szaléz szerint a hangtompító revolverrel jól lehet dolgozni⁵⁴

A politikai rendőrségen tovább folytatták P. Kiss Szaléz és társainak kihallgatását. Kiderült, hogy a páter nemcsak az ifjúsági szervezetekben és a Kisgazdapárton belül toborzott híveket, hanem a belevonta a fasiszta múltjuk miatt internáltakat is. Gy. Ondrék József gyöngyösi lakost, aki húsvét után megszökött az internálótáborból, Páter Kiss Szaléz felkereste és közölte vele, hogy milyen „szervezet” működik Gyöngyösön. Felszólította, hogy teremtsen kapcsolatot az internálótáborban azokkal, akiket megbízhatónak talál. Mondja, hogy rövidesen megtámadják az internálótábort és kiszabadítsák lakóit. Majd érdeklődött, hogy tud-e pisztolyt, géppisztolyt és kézigránátot szerezni. Hangsúlyozta, hogy különösképpen szükség volna hangtompító revolverekre, mert ezekkel „észrevétlenül lehet dolgozni”. Elmondta, hogy már eddig is sikerült nagy mennyiségű fegyver szerezniük, a többi között aknavetőt is, ezeket a Mátra vidékén barlangokban és kőbányákban rejtették el. A Nyomozás során Gyöngyösön hét, a környező helyiségekben pedig számos újabb őrizetbevétel történt.

Figyelemreméltó hírek⁵⁵

A Szabad Nép írja:

„E fasiszta bandák hazaáruló szervezkedése nemcsak a rendőrség és a rögtönítélő bíróság ügye. Ez az államellenes összeesküvés nem lett volna lehetséges, ha Kisgazdapárt hallgat a munkáspártok figyelmeztetésre, helyesen értékeli a március 7-i tömegtüntetés és az egész népmozgalom tanulságait és ha a párt megtisztítását nem korlátozza Sulyok és néhány képviselőtársának kizárására, hanem az ország egész területén gondoskodik arról, hogy a Kisgazdapárt a demokratikus rendszer támasza legyen. De amíg a Kisgazdapárt a parlamentben, gyűléseken és sajtójában, „ellenzéki” köntöst ölt, amíg túri, hogy soraiban otthon érezzék magukat a demokrácia rosszindulatú bírálói, amíg a vidéki kisgazdapárti lapok demokráciaellenes támadások szócsovévé válhatnak – addig a fasiszta összeesküvők egyre arcátlanabban és aljasabban fognak fellépni és továbbra is a Kisgazdapártban fogják földalatti szervezkedésük legális formáit keresni.

A fasiszta orgyilkosok ilyen irányú szervezkedése nem vált volna lehetővé, ha a Kisgazdapárt mindig és mindenütt félreérthetetlen magatartást tanúsított volna és nem hunyt volna szemet hosszú időn át a párt leple mögött megbúvó fasiszta és klerikális reakció összeesküvése előtt...

A békekötés előtt vagyunk, amikor minden elejtett szó, minden cselekedet befolyásolhatja sorsunk kialakulását. Meg kell nyugtatnunk az egész világot: a fasiszta összeesküvések nem jelentik, hogy Magyarország ismét a nyugtalanság, a szabadságellenes törekvések, a háborús gyűjtogatás földjévé válhat. Meg kell mutatnunk: a magyar nép gyorsan és alaposan felszámolja ezeket a gyilkos bandákat. Ingadozást, elkendőzést, bűnpártolást nem tűrhetünk.”

A szabadság írja:

„A gyöngyösi fasiszta összeesküvés leleplezése után végre mindenki tisztán láthatja, amit a demokratikus dolgozó tömegek és vezetőik eddig is láttak, és sűrűn hangoztattak: milyen könnyelmű és kártékony illúzió volt azt hinn⁹, hogy néhány jobboldali képviselő kizárása megszünteti a demokráciát fenyegető fasiszta támadás veszedelmét. A gyöngyösi banditák elkövetett gyilkosságai és szerencsére idejében megakadályozott gyilkos tervei bizonyítják, hogy nem elég a fertőzés hajtásainak lenyesegetése, hanem a gyökereket is ki kell irtani...”

54 Népszava, 1946.május 7.

55 Új Szó, 1946.május 7.

Ezek mögött a hazaáruló szervezkedések mögött ugyanazok az antidemokratikus erők állanak, amelyek a márciusi politikai válságot valójában felidéztek. Nem vitás a- a rendőrség sorozatos leleplezései támasztják ezt alá – az sem, hogy a kézigránátos összeesküvők a magas klérus árnyékába húzódva végezték a fiatal magyar demokrácia elleni veszélyes aknamunkájukat...

Ezeknek a banditáknak semmivel sem kisebb a bűne, mint szellemi őseiké, mint a bitóra és puskacső elé került háborús főbűnösöké. Nincs, és nem lehet pardon az ő számukra sem!

A „Független Ifjúsággal” kapcsolatban írja a népszava:

„Elég volt az ígéretésekből, üres fogadkozásokból! A Független Kisgazdapárt országos vezetőségének kell a sarkára állnia, hogy a Független Ifjúság ne mocskolhassa be többé az egyetemes magyar ifjúság jobb sorsra érdemes nevét sem itthon, sem a külföld előtt. Új ifjúsági vezetőket a régiek helyébe, olyanokat, akik az elvégzett munkával bizonyítják, hogy az ifjúságra váró feladatot becsületesen el tudják és akarják végezni.”

Hivatalos jelentés a leleplezett fasiszta összeesküvésről⁵⁶

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya hivatalosan közli hogy a múlt év őszén értesült róla, hogy gyöngyösön és környékén felfegyverzett fasiszta terrorszervezet működik. A hónapokig folyó nyomozás eredményeképpen most elfogták és letartóztatták az összeesküvők vezetőjét, P. Kiss Szaléz középiskolai hittanárt és harminc társát.

A politikai rendőrség a vallomások alapján megállapította, hogy P. Kiss Szaléz, aki nagy szerepet játszott Gyöngyös politikai életében és a Független Kisgazda Párt helyi szervezetének alelnöke, szervezte meg az összeesküvést és bujtogatta fel gyilkosságokra a köréje sereglet ifjakat.

November 2-án, az esti órákban a terrorbanda tagjai megrohanták a nagyrédei rendőrbiztosságot. géppisztollyal és revolverekkel kényszerítették a rendőrbiztosság beosztottjait, hogy forduljanak a fel felé, majd teljesen kifosztották a hivatalt, miután a rendőröket véresre verték. Gyöngyösön lelőttek egy orosz tisztet, később ugyancsak Gyöngyösön háromszor rálőttek egy másik orosz tisztre. December 14-én este a gyöngyössolymosi rendőrbiztosságra tört be 5 kézigránátos, állig felfegyverzett terrorista. Két rendőrit levetkőztettek, elégették Sztálin generalisszimusz falon lévő képét, majd eltűntek. December 25-én este 8 órakor a Gyöngyösoroszi rendőrbiztosság került sorra, de tervüket itt a banditák nem tudták végrehajtani. Hosszabb tűzharc után a támadók elmenekültek. Január 3-án, Gyöngyösön lelőttek egy orosz tisztet, másnap egy másik tisztet támadtak meg. Április 15-én, Salánk község határában 16 lövéssel meggyilkoltak egy orosz katonát.

A fasiszta összeesküvőket, akik a Független Kisgazda párt álarca mögött folytatták üzemüket, egy névtelen levél juttatta rendőrökre. Április 24-én ugyanis a gyöngyösi rendőrség politikai osztályának vezetője névtelen levelet kapott, amelyben felszólították: amennyiben nem hagyja abba a nyomozást, úgy életével fizet. Erről a levélről írásszakértők megállapították, hogy P. Kiss Szaléz írta. P. Kiss Szaléz ígéretét be is akarta váltani. Azt tanácsolta egyik bennfentesének, Szabó Gyulának, hogy a „politikai osztály vezetőjével kellene már valamit csinálni”. Szabó nem állt kötélnek, P. Kiss Szaléz tervei között szerepelt még a gyöngyösi orosz hősi emlékmű felrobbantása is. A gyilkosságot és a robbantást május 1-én kellett volna tervek szerint végrehajtani. A robbantáshoz szükséges anyagot Antal József joghallgató szállította, aki hivatalos kiküldetéseikor mindig elhasználta az alkalmat, hogy újabb összeesküvőket toborozzon a földalatti szervezkedés részére. Hatvanban is alakított egy sejtet, amelynek Berényi Illés alelnök volt a vezetője.

A szervezet harmadik tagja Kizmann Ottó közgazdasági joghallgató, aki a p. Kiss Szaléz által kidolgozott terveket végrehajtotta. Nála mutatkozik meg a legszörnyűbben P. Kiss Szaléz „pedagógiai” módszerének eredménye. Az elkövetett öt gyilkosságot és a rablótámadásokat minden megbánás nélkül, egykedvűen adja elő a rendőrségen.

A szervezet tagjainál tartott házkutatáskor nagy mennyiségű fegyvert és robbanószert találtak, továbbá megkerültek a rendőrbiztosságokról rabolt tárgyak is.

⁵⁶ Kis Újság, 1946. május 7.

Mint a magyar államrendőrség vidéki főkapitányságának politikai osztálya hivatalosan közli, a felszabadulás óta hasonló veszélyes és jól szervezett összeesküvő bandával még nem volt dolga a rendőrségnek. Amennyiben megfelelnek a hivatalos tájékoztatóban közölt adatok a valóságnak, P. Kiss Szaléz és bűntársai megérdemlik sorukat.

Nyilas internáltakat is be akarta szervezni a fasiszta terroristák közé páter Kiss Szaléz⁵⁷

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya tovább folytatta a gyöngyös-hatvani fasiszta összeesküvés vezetőjének, páter Kiss Szaléz ferencrendi szerzetesnek kihallgatását.

A kihallgatás során kiderült, hogy a páter az internáltakat is beszervezte terrormozgalmába. Kiss Szaléz ugyanis felkereste Ondrék József gyöngyösi lakost, aki húsvét táján szökött meg az internálótáborból, felszólította, hogy kapcsolódjon be a szervezkedésbe és vegye fel az érintkezést a még internálásban lévő olyan személyekkel is, akiket alkalmasnak talál terrorcselekmények végrehajtására. Páter Kiss Szaléz üzenetet küldött az internálótáborba. Üzenetében közölte az internáltakkal, hogy nemsokára megtámadják az internálótáborokat és kiszabadítják az internáltakat. A páter Ondrék Józsefet is felhasználta fegyverek beszerzésére és hangsúlyozta, hogy főleg hangtompítóval ellátott revolverekre volna szükség, amelyekkel „észrevétlenül lehet dolgozni”. Kijelentette, hogy a szervezet a Mátra különböző barlangjaiban és kőbányaiban nagymennyiségű fegyvert tárol a többi közt aknavetőket.

A nyomozás során Gyöngyösön hét és a környéken számos újabb őrizetbe vétel történt.

Újabb döbbenetes részletek tárulnak fel a fasiszta összeesküvésről⁵⁸

Őrizetbe vették páter Lukács Pelbárt, hatvani hitoktatót

A gyöngyösi fasiszta összeesküvés ügyében újabb szenzációs letartóztatás történt a vidéki főkapitányság politikai osztályán. Őrizetbe vették Páter Lukács Pelbártot, a hatvani polgári iskola hitoktatóját, aki Hatvanban szervezte gyöngyösi mintára páter Kiss Szalézzal egyetértésben a mozgalmat. Páter Lukács kihallgatásakor elmondta, hogy a múlt év folyamán bízta őt meg a szervezkedéssel Kiss Szaléz. Tanfolyamokat hirdetett az iskolások körében, grafológiai és pszichológiai előadásokat, azzal, hogy ily módon segítségére lesz a pályaválasztásnál az ifjúságnak. Megszervezték a keresztény demokratikus ifjúsági munkaközösséget, amely fedőszerve volt a hatvani mozgalomnak. Bekapcsolódott a KEDIM munkájába Dálnoki István volt Hunyadi SS-páncélos is, aki fasiszta tevékenysége miatt internálva volt és nemrég szabadult. Dálnoky örömmel vállalta az akciócsoportok megszervezését és a gyöngyösi mintára fel akarták fegyverezni az ifjúságot. Kétségtelenül bebizonyosodott, hogy Páter Kiss Szaléz összeköttetésben volt Páter Lukáccsal. Később a felnőtteket is szervezni kezdték oly módon, hogy vitaestéket rendeztek, és itt válogatták ki a megfelelő társakat. A hatvani vizsgálat szálai többfelé vezetnek. Főleg az iskolákon keresztül folyt a szervezkedés és egész Budapestig húzódott az összeesküvés. gyöngyösön szerdán reggel őrizetbe vették a fasiszta akció pénzügyminiszterét is, Oswald Gézá, a Földmunkás Gazdaköri Szövetkezet igazgatóját, aki a Független Kisgazdapárt gyöngyösi kiküldöttje az ottani termelési bizottságban.

Oswald Géza gyűjtötte össze – egyenlőre még nem egészen tisztázott körülmények között – az akció lebonyolításához, fegyvergyűjtéshez és szállításhoz szükséges összegeket, Páter Kiss Szaléz pénzküldésait a Földmunkás Szövetkezet szó nélkül kifizette. Nagyon tekintélyes összegeket fordított Oswald ily módon a fasiszta szervezkedés céljaira. A költségeket különböző üzletkötésekből fedezték, így többek között teherautó-számra szállítottak pálinkát, amit értékesítettek.

Vácott és Nógrádban is erélyesen folyik a nyomozás és szerdán több őrizetbe vétel történt. A déli órákban az eddig felmerült gyanúokok alapján az egyik fővárosi apácarend iskolájában is vizsgálatot folytatnak, amelynek nyomán több letartóztatás várható.

57 Világosság, 1946.május 7.

58 Szabadság, 1946. május 7.

Az internált nyilasok fegyveres kiszabadítására készült Kis Szaléz páter⁵⁹

Hetvennél több fasiszta került eddig rendőrkezre

Páter Kis Szaléz bűnügyében a letartóztatottak száma egyre nő. A vidéki főkapitányság politikai rendészeit osztálya teljes felkészültséggel dolgozik a hatalmas arányú földalatti fasiszta szervezkedés felgöngyölítésén.

Nemcsak az ifjúsági szervezeteket és a Kisgazdapárt egyes jobboldali beállítottságú funkcionáriusait kapcsolta be a páter a demokráciaellenes merénylet előkészítésébe, hanem az internáltakat is. Többek között Ondrék Józseffel a környék internálótáborából kiválogatják a „megbízható” elemeket. Megszöktetik őket, felfegyverzik és segítségükkel kiszabadítják a többi internáltat is. Páter Kiss Szaléz Ondrékot főleg arra kérte, hogy pisztolyokat, géppisztolyokat és kézigranátokat szerezzen az őrszemélyzettől, bármilyen áron. Leginkább hangtompítós pisztolyra van szükségük – mondotta a páter – mert ezzel a fegyverrel észrevétlenül lehet dolgozni. A szervezet új tagjának bátorságát, önbizalmát azzal akarta növelni, hogy közölte vele, sok fegyverraktárunk van a Mátrában. Ismeretlen barlangokban, kőbányákban tartják a robbanóanyagot és a fegyvereket, mert már olyan sokra tettek szert, hogy a városi raktárakban nem fér el.

Vasárnap délután az ügyel kapcsolatban Gyöngyösön hét letartóztatás történt, a környéken ezenkívül a szervezetnek számos tagja került rendőrkezre. A letartóztatottak száma hétfőn délben már meghaladta a hetvenet.

Ausztriához akarták csatolni Sopront a hazaáruló nácik

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya felgöngyölítette a soproni nácik terrorszervezetét is. Nemcsak a magyar demokrácia és a köztársaság ellen tereztek belföldön merényleteket, hanem ausztriai fasisztákkal is összeköttetésben álltak már hosszabb ideje. Szervezkedésük fő célja az volt, hogy Sopront elszakítsák Magyarországtól és Ausztriához csatoltassák. A szervezettet Wessely és dr. Gruber tanácsosok vezették. az összeköttetést Kismarton, Bécs és Sopron között Wehnhoffer Rezső és Bauer Miklós tartották fenn. „Ob, die Musik-Instrumente angekommen sind” ez volt a jelszó. Sopronban és a környékén elhíresztelték, hogy újra népszavazás lesz. Suttogó propagandával befolyásolni akarták a lakosságot arra, hogy Ausztriára szavazzanak. A rendőrség leleplezte Kelenpatakon egy Bauer-nevű svábnál a propagandaanyag raktárt is. A szervezet tagjai egymás közt szétosztották már a fontosabb pozíciókat is. Friedrich József mozi tulajdonos lett volna siker esetén a közigazgatás vezetője. A nagyszabású hazaárulás bűnügyét rövidesen a Népbíróság tárgyalja.

Ki akarták szabadítani az internálótáborokból a nyilasokat⁶⁰

Felgöngyölik a soproni szervezkedést is

A vidéki főkapitányságon további folytatódtak a gyöngyösi fasiszta összeesküvők kihallgatásai. A Szabad Nép már beszámolt arról, hogy páter Kiss Szaléz „megbízható” volt nyilasokat is beszervezheti a földalatti mozgalomba. Az újabb kihallgatások során erről kerültek elő újabb adatok.

Kiderült, hogy a páter összeköttetésben volt az internálótáborokból megszökött nyilas Ondrék Józseffel és őt bízta meg, hogy az internálótábor foglyait beszeresse. A terve az volt, hogy együttesen szabadítják ki a nyilasokat az internálótáborokból. Ugyanakkor a legnagyobb eréllyel folyik a soproni szervezkedés felgöngyölítése is. Kiderült a fasiszták óriási méretű propaganda és röpcédula hadjáratot indítottak Sopronban, hogy egy újabb népszavazásnál az Ausztriához való csatolás mellett szavazzanak. Előre megbeszélték, hogy a „visszacsatolás” után ki milyen pozíciót kap. Állandó kapcsolatban voltak a burgenlandi osztrákokkal, még pedig Wessely és Gruber tanácsosokkal. A vidéki főkapitányság számos gyöngyösi és soproni fasiszta terroristát letartóztatott.

Megtalálták a gyöngyösi terroristák lőszerraktárát

Hétfőn délelőtt telefonértesítés érkezett a vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztályára. Közölték, hogy Gyöngyös mellett egy ciszternában megtalálták a gyöngyösi fasiszta

59 Szabad Szó, 1946. május 7.

60 Szabad Nép, 1946. május 7. 1.o.

szervezkedők jelentős lőszerkészletét, amely első becslésre is több kocsirakományra tehető. A nyomozó hatóságok azonnal hozzáláttak a ciszterna vizének kiszivattyúzásához és 24 óra alatt elkészítik a pontos leírását. A lőszerraktár leleplezésével egyidőben az összeesküvés újabb szálait is kinyomozta a rendőrség.

Ki akarták szabadítani a gyöngyösi internált fasisztákat páter Kiss Szaléz és társai⁶¹

Vasárnap újabb két letartóztatás történt – Kibontakoznak a nagyarányú összeesküvés részletei

A vidéki főkapitányság politikai rendőrsége éjjel-nappal tartó szakadatlan munkával dolgozik a Gyöngyös-Hatvan környékén leleplezett páter Kiss-féle fasiszta összeesküvés hátterének tisztázásán. Egyre szélesebb körben rajzolódik ki a veszedelmes fasiszta szervezkedés méreteinek képe és a nyomozás során kiderült, hogy nemcsak az ifjúsági szervezeteken és a Kisgazdapárton belül húzódott meg a fasiszta összeesküvők társasága, hanem bele akarták venni a széleskörű összeküvésbe a fasiszta múltjuk miatt internáltakat is.

A gyöngyösi internálótáborból hűsvét után szökött meg Ondrék József, aki páter Kiss Szalézzal lépett összeköttetésbe. A páter közölte vele, hogy Gyöngyösön már működik az illegális szervezet és felszólította Ondrékot, kapcsolódjék be a munkába és teremtsen összeköttetést az internálótábor tagjaival olyanokkal, akiket alkalmasnak talál egyéni tulajdonságaik miatt a megszervezésre.

Az volt a tervük, hogy fegyvereket csempésznek be a táborba, azután kívülről megrohanják az őrséget és a belül működő fasiszta összeküvés segítségével kiszabadítják az internáltakat.

Az internálótáborban lefolytatott vizsgálat után vasárnap hét letartóztatás történt. Hatvan és Gyöngyös vidékén is számos újabb őrizetbe vételt rendeltek el, mert most már világos lett hogy páter Kiss Szalézék komoly összeesküvő hálózatot építettek ki a Hatvan-Gyöngyös-Vác háromszögben. A szervezkedés sokkal nagyobb méretű, mint eleinte gondolták, úgyhogy további őrizetbe vételek is várhatók.

Budapestre hozták s soproni összeesküvőket

Sopronban befejezéshez közeledik a titkos szervezkedés nyomozása. A szervezetnek az volt a célja, hogy Sopront és környékét Ausztriához csatlakoztassa. Mint kiderült, állandó kapcsolatot tartottak fenn Burgenland vezető férfijaival és futárszolgálatot tartottak. az összeesküvőkkel a kapcsolatot dr. Gruber és Wessely tanácsosok tartották fenn. Kismartonban volt a székhelyük. Bécs Sopron között Auer Miklós nyomdatulajdonos volt a futár. Egy másik futárt is elfogtak: Wehnhoffer Rezső autóst. A futárok titkos jelszóval érintkeztek.

Suttogó propagandával és röpcédulákkal készítették elő Soporont és vidékét arra, hogy újabb népszavazást követeljenek és az Ausztriához való csatlakozás mellett szavazzanak.

Sopron mellett, Kelonpatakon volt a szervezet propagandaközpontja. Itt egy Bauer nevű gazdánál gyűjtötték össze a nyomtatványokat. A lefogott társaság tagjainál találtak egy névsort, amelyben fel volt jegyezve, hogy visszacsatolás után ki milyen állást kap. A közigazgatás vezetője Friedrich József mozis lett volna. A soproni letartóztatottakat Budapestre hozták és ügyük rövidesen a népbürokrácia elé kerül.

Gyűjtogatott az SS!

Sopronban, az utóbbi napokban gyűjtogatások fordultak elő. bravúros nyomozással megállapították, hogy volt SS-katonák gyűjtogatottak a városban. Félix Imre SS-katona a soproni kitelepítendőkhöz tartozott, de rövid időre hazaengedték az internálótáborból csomagolni. A szabadságát arra használta fel, hogy Czukor Istvánnal, egy másik SS-legénnyel együtt felgyűjtotta a Hacker téglagyárat. A gyűjtogatás után elvegyültek a tömegbe. Közben hangos megjegyzéseket tettek, amire az ott tartózkodó nyomozók figyelmesek lettek és őrizetbe vették őket. Az ország legmodernebb téglagyára égett le a tűz alkalmával. Harmincezer darab cserépetető forma ment tönkre, egy görkemence, azonkívül 15620 vagon bútor- és épületfa, amely a telepen volt.

61 Szabadság, 1946. május 7.

29 láda robbanóanyag, több száz golyószóró és géppisztoly⁶²

Kis Szalézék bagolyvári elaknásított, vízzel elárasztott fegyverraktárában

Megtalálták

a mátravidéki fasiszta szervezet legnagyobb fegyverraktárát Bagolyváron, gyöngyöstől nem messze. Kis Szaléz, a fasiszta páter és Ondrék József, volt nyilas honvédtiszt a Vörös Hadsereg bevonulása előtt Ballik István és dr. Béli Iván katonatisztekkel együtt öt kocsirakomány fegyvert és robbanóanyagot rejtettek el egy ciszternában. Elek Mihály kertész vállalta a raktár őrzését. Ondrék József különben Szálasiék kémelhárító szolgálatának vezetője volt Gyöngyösön.

A fasiszták elaknásították a ciszterna környékét és a ciszternát trágyával leplezték, majd vízzel árasztották el. Páter Kis Szaléz intézkedésére ez egyes fegyverrétegek közé létesített kézigránátokat raktak, úgyhogy csak a szakszerűen kiképzett műszerészek áldozatos munkája mentette meg a nyomozókat a robbanástól.

A Mátra vidéken a fasiszta összeesküvés ügyében tíz újabb őrizetbe vétel történt. Páter Kis Szaléz több paptársa is gyanúba került. Rövidesen szenzációs letartóztatások várhatók.

Közel száz letartózta letartóztatottja van páter Kiss Szaléz fasiszta összeesküvéseknek⁶³

A gyöngyösi-hatvanvidéki fasiszta ügyében napról napra újabb fordulat történik. Hétfőn este Gyöngyös környékén megtalálták a páter Kiss Szaléz-féle összeesküvő csoport legnagyobb fegyverraktárát. A vidéki rendőrség két teherautót küldött Gyöngyösre a fegyverekért és a lőszerért. Ondrék József, aki a gyöngyösi internálótábor tagjait akarta kiszabadítani, majd beszervezni a mozgalomba, kihallgatása során Bély István volt főhadnagyot nevezte meg, mint a fegyverek őrzőjét. Bély Istvánt sikerült elfogni. Csakhamar kiderül, hogy egy barátjával, Bally István volt honvédtiszttel együtt az utolsók között voltak, akik Gyöngyösről a Vörös Hadsereg csapatai elől elmenekültek.

Ketten öt koci fegyvert és lőszert vittek ki a Gyöngyöstől nyolc kilométernyire fekvő Bagolyvárba, ahol elrejtették a romok között és a pincében. Elaknásították a Bolyvár környékét és a fegyverraktár őrzését Elek Mihály cserkészre bízták, aki a Bagolyvár közelében lakott. Bally István is rendőrkézre került, a vidéki politikai rendőrség elfogta Elek Mihályt is. Mikor Elek értesült Kiss Szaléz elfogatásáról, a fegyverek rejtekhelyét a ciszterna vizével elárasztotta, hogy lehetetlené tegye a felkutatást. A vizet a fegyverraktárról levezették és eddig huszonnyolc láda robbanóanyag, páncélököl, golyószóró, géppisztoly, muníció, és fegyver került elő. A fegyverraktár felkutatása folyik.

A vidéki politikai rendőrség a honvédséghez fordult és tüzszerekkel szedette fel a fegyverraktár körül lévő aknamezőt. A nyomozás során újabb szálakat gombolyított le a politikai rendőrség és még számos letartóztatás történt.

Kétségtelen, hogy egész Nógrádmegye területét behálózták az összeesküvők s a politikai rendőrség a keddi nap folyamán újabb fordulatokra vár az ügyben.

Egyházi személyek letartóztatására számítanak a közeli órákban, akik részt vettek a földalatti mozgalom megszervezésében. A nyomozás súlypontja Gyöngyösről Vác környékére és dunamenti községekbe helyeződött át. Az eddig letartóztatottak száma megközelíti a százat. Az összeesküvők közül sokan igyekeznek megszökni, de vidéki politikai rendőrség éberségre megfiúsítja próbálkozásait. Az újabb letartóztatások valószínűleg teljes világosságot derítenek ki az összeesküvés igazi megszervezőire és mozgatóira.

2 pap és 1 tanár a újabban leleplezett fasiszta összeesküvés élén⁶⁴

Budapest, május 9.

62 Szabad Szó, 1946. május 8.

63 Szabadság, 1946. május 8. 1.o.

64 Felvidéki Népszava, 1946.05.09. 2.o.

Az országos vidéki főkapitányság letartóztatta a páter Kiss Szaléz által vezetett gyöngyösi fasiszta szervezkedés pénzügyi támogatóját, Oswald Géza tanárt, a Független Kisgazdapárt egyik számottevő tagját. Sikerült felgöngyölíteni a gyöngyösi terroristák Hatvanba induló szervezkedését is. Itt páter Lukács Pelbárt szervezte be a diákokat Páter Kiss Szaléz megbízásai és utasításai alapján. Tervbe vették, hogy a szervezkedést felnőtt férfiakra is kiterjesztik. Bűntársa a szervezkedés vezetésében Dalnoki István volt Hunyadi páncélgránátos SS hadnagy volt, akit nemrégiben bocsátottak szabadon az internálótáborból.

A Győr vármegyei politikai rendőrség fasiszta szervezkedést leplezett le a magyarvári piarista gimnáziumban. Itt a diákok a kivégzett háborús bűnösöket dicsőített írásokat köröztek egymás között. Nyilas köszöntéssel üdvözölték egymást. Kézírásos sokszorosításban terjesztettek egy „Harc” című fasiszta lapot. A kutatás során elrejtett fegyvereket találtak. A nyomozás megállapítása szerint a fasiszta diákok szervezője Szűcs Imre lelkész volt. A vezetőkkel együtt több gimnáziumi tanulót is letartóztattak.

Repülőteret akartak építeni a gyöngyösi fasiszta összeesküvők⁶⁵

Pálinkás József gyöngyösi főjegyző a terroristák vezetői között

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya tovább folytatja a gyöngyös-hatvani összeesküvés ügyében a kihallgatásokat. A kihallgatások során kiderült, hogy a fegyveres terrormozgalomban tevékenyen résztvett dr. Pálinkás József gyöngyösi főjegyző. Pálinkás még 1944. novemberében nagymennyiségű fegyvert rejtett el, hogy adandó alkalommal a fegyvereket ismerősei között szétossza, és terrorcselekményeket hajtson végre. Ugyancsak kiderült a kihallgatások során, hogy páter Kiss Szaléz megbízást adott Szabó Gyula sportrepülő oktatónak, hogy hozassa rendbe a Gyöngyös melletti pilishegyi vitorlázó repülőtér hangárait és készítsen terveket motoros repülőtér hangárait és készítsen megszerzésére.

Az újabb tanúvallomások eredménykép további őrizetbe vételek várhatók és valószínű, hogy rövidesen újabb nagy fegyverraktár leleplezésére is sor kerül.

Repülőterük volt Gyöngyös mellett a fasiszta összeesküvőknek⁶⁶

Újabb letartóztatások, a nyomozás nagy eréllyel folyik tovább

A vidéki főkapitányság politikai osztályán tovább folyik a nyomozás a mátravidéki fasiszta összeesküvés ügyében. Szinte nap-nap után újabb részleteket merültek fel és a tanúvallomások során most kiderült, hogy az összeesküvők a Gyöngyös melletti sportrepülőteret egyik támaszpontjukká akarták kiépíteni. Páter Kiss Szaléz megbízta Szabó Gyula sportrepülő-oktatót, akit szintén beszerveztek a mozgalomba, hogy hozassa rendbe helyre a repülőteret, mert majd alkalmuk lesz sportgépeket szerezni a futárszolgálat ellátására. A hangárokat fegyverraktáraknak is fel akarták használni.

Gyöngyösön is folyik a nyomozás, amelynek eredményeképpen csütörtökön letartóztatták Gyöngyös város főjegyzőjét, dr. Pálinkás Józsefet, akinek szintén tudomása volt a szervezkedésről. Dr. Pálinkásról kiderült, hogy 1944. novemberében a Vörös Hadsereg csapatainak közeledtére kiadta a jelszót: „A fiataloknak el kell vonulni!”

A nemeztöröket és a leventéket német SS egyenruhába öltöztette és megparancsolta, hogy családjaikkal együtt a Csallóközbe telepítsék át őket. Ugyanakkor utasítást adott a felnőtteknek, hogy gyűjtsenek össze minden fegyvert, mert majd a partizántevékenységet folytatnak a Vörös Hadsereg frontja mögött. A partizántevékenységre ugyan nem került sor, de nagymennyiségű fegyvert rejtettek el, melyek felkutatása folyamatban van. A csütörtök délig beérkezett jelentések arról adnak hírt, hogy az rakta bukkanta, és az összeesküvők nagymennyiségű lőszerrel is rendelkeztek. További letartóztatások is várhatók.

Dr. Pálinkás József letartóztatása nagy feltűnést keltett. A ő szerepén keresztül eljutnak a mátravidéki szervezkedés vezérkarához is. A nyomozás egyébként más irányban is kiterjedt. A Kisgazdapárt egyes tagozataik az eddigi jelek szerint erősen kompromittálva vannak. Folyik a

65 Világosság, 1946. május 10.

66 Szabadság, 1946. május 10.

vizsgálat a budapesti központ egyes szerveinél. A politikai rendőrség az utóbbi napokban sok embert hallgatott ki. A nyomozás munkája még napokig tart.

Pártközi bizottság vizsgálja a fasiszta szervezkedések ügyét

A három baloldali demokratikus párt és a szakszervezetek márciusban megalakult végrehajtó-bizottsága a magyar belpolitikai életben újabb ismét megmutatózó aggályos tünetek és nyílt fasiszta szervezkedések megvizsgálására tanácskozássra ült össze. A végrehajtó-bizottság elhatározta, hogy ezzel kapcsolatos kívánságait a legközelebbi időben ismertetni fogja Nagy Ferenc miniszterelnökkel.

Páter Kiss Szaléz és a Kisgazdapárt viszonya⁶⁷

Idézet P. Kiss Szaléz 1946.III.17-i cikkéből: „Kötelességem a velem egyhiten lévőket a magunk világnézetével megegyező magatartásra nevelni. Ezért sok a kinti munkám.” Idézet P. Kiss Szaléz 1946.IV.14-i cikkéből: „Az ifjúsági gyűlésen megmagyaráztam a magyarság és a kereszténység szerves egységét, amely az államalkotás, a társadalomszervezés és kultúrteremtés gazdag ezer évével áll előttünk.” Idézet P. Kiss Szaléz 1946.III.3-i nagygyűlési beszédéből: „Én a magam útját járom, tetteimért és kijelentéseimért magam vállalom a felelősséget.”

Idézet Csépany Józsefnek 1946.II. 25-i Nemzeti Bizottsági ülésen megtartott beszédéből: „A földműves és Kisgazdapárt P. Kiss Szaléz működésével nem azonosítja magát. Nem csinálok titkot belőle, hogy a párt politikai irányával ellentétes működése miatt P. Kiss Szalézt vezetőségi üléseinket is sok támadás éri. Amit azonban ő a párt keretein kívül mint pap és lelkiatya vallási érdekből megtenni kötelességének tart, abba a pártnak beavatkozni sem jogában, sem módjában nem áll.

Ugyanezen az ülésen a Kisgazdapárt minden egyes kiküldötté megszavazta azt a határozatot, amely szerint a politikának a templomokba és szószékekre való bevitelét elítélendőnek tartja. Nem ismerjük a P. Kiss Szaléz ellen emelt vádakat. Ennek folytán sem mellette, sem ellene állást foglalni nem tudunk és nem kívánunk. De akkor, amikor egyesek P. Kiss Szaléz pártonkívüli munkásságát a párttal kívánják azonosítani a fentiek emlékezetbe idézését szükségesnek tartjuk.

Párthírek⁶⁸

A választmányi gyűlés folyó hó 5-én a Párt helyi szervezetének választmánya gyűlést tartott, amelyen állást foglalt P. Kiss Szaléz ügyében és több fontos kérdésben döntött. Többek között a választmány felhívja a képviselőtestületbe küldött tagokat, hogy a képviselőtestületi gyűléseken feltétlenül jelenjenek meg, mert aki kettő ízben elmarad elfogadható igazolás nélkül, azt a párt visszahívja, s helyette mást fog beküldeni a párt képviselőtestületében.

A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete választmányának véghatározata Páter Kiss Szaléz ügyében⁶⁹

A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete, helyiségében, 1946.május 5-én választmányi ülést tartott. A teljes választmány hosszan és részletesen, minden részében tárgyalta P. Kiss Szaléznek a sajtóban megjelent fegyveres szervezkedésével kapcsolatos esetét s többek hozzászólása után egyhangúlag az alábbi véghatározatot hozta: A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezetének választmánya tényként állapítja meg, hogy az állítólag P. Kiss Szaléz irányítása mellett létrejött fegyveres szervezkedésről semmiféle tudomása nem volt és arról csupán a napi lapokból értesült. A párt helyiségeiben ez ügyben szereplő személyek soha egyetlen gyűlést, értekezletet vagy megbeszélést nem tartottak és a legszigorúbban megtartott házi vizsgálat eredményeként is megállapítható, hogy a párt vezetősége vagy választmányi tagjai nemhogy nem tudtak a szervezkedésről, de ily irányban még gyanú okok sem merültek fel. Különös tekintettel arra, hogy P. Kiss Szaléz, mint egyik alelnök a

67 Gyöngyös és Vidéke, 1946.május 11. 3.o.

68 Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11. 2.o.

69 Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11. 1.o.

párt vezetőségében is helyet foglalt, a vezetőség és a választmány a megjelent sajtóközlemény alapján megítélhető tényeket a leghatározottabban és a legmesszebbmenő módon elítéli és az e tárgyban meghozott országos pártvezetőségi állásfoglalással magát mindenben azonosítja.

Bár az ügy ma még csupán nyomozati eljárás alatt áll, mégis P. Kiss Szalézt alelnöki tisztjéből felfüggeszti és fenntartja magának a jogot arra, hogy esetleges ezen túlmenő intézkedéseit a lefolytatandó bírósági eljárás eredményétől tegye függővé. Utasítja a választmány az elnökséget, hogy ezen jegyzőkönyv egy példányát a párt központi vezetőségéhez mielőbb juttassa el, ahol is azt kéri, hogy az itteni pártszervezet állásfoglalásának és magatartásának legszigorúbb kivizsgálása céljából mielőbb központi bizottságot küldjön ki.

A fenti ügyvel kapcsolatban a párt vezetőségének javaslatára a választmány állást foglalt minden olyan törekvéssel szemben, amely a párt jelenlegi politikai irányvonalától csak részben is eltér és ezzel nemcsak a párt felső egységét, hanem a demokratikus frontba tömörült pártok békés együttműködését is veszélyezteti. Azokkal kapcsolatban, akik a párt keretén belül a fenti határozattal szembehelyezkednek vagy csupán magatartásukkal is veszélyeztetik a magyar demokráciát a párt vezetősége a legszigorúbban eljár és a pártból kizárja.

Illetékes egyházi hely közli⁷⁰

A Kis Újság szerint illetékes egyházi hely a következők közlésével bizta meg a Magyar Kurírt: „A sajtó a gyöngyösi letartóztatásokat és vádakot oly beállításban hozza mintha Magyarország hercegprímásával is közölték volna terveiket az illetők. A hercegprímás sem szóval, sem összességükkel, sem egyénekkkel, közülük senkit nem ismer. A kapcsolatba hozás minden alapot nélkülöz.”

Fasiszta banditák összeesküvése páter Kiss Szaléz kiszabadítására⁷¹

A vidéki politikai rendőrség csírájában fojtott el egy vakmerő próbálkozást. A vállalkozás célja az volt, hogy páter Kiss Szalézt a mátravidéki fasiszta gyilkosok terrorcsapatának főnökét kiszabadítsák. Az akciót egy Király György nevű tisztviselő tervezte, aki társaival, Kassai Kázmér, Schall György és Kovács Zoltán középiskolai tanulókkal akarta tervét végrehajtani. Az összeesküvők a váci országúton akarták megállítani egy teher- vagy személyautót, azzal az ürüggyel, hogy hozza be őket Budapestre.

A terv az volt, hogy egyikük leüti a gépjárművezetőt és kidobja az autóból. Schall György ült volna a volán mellé, és behozta volna őket Budapestre. Az autó a vidéki főkapitányság épülete közelében helyezkedett volna el. Azt az időpontot akarták megvární, amikor páter Kiss Szalézt a rendőrök kihallgatásra vezetik egy másik épületbe.

Az összeesküvők meg akarták támadni a rendőröket és az volt a szándékuk, hogy ha másképpen nem megy, a náluk levő revolverekkel és kézigránátokkal legyilkolják a kísérő őrszemélyzetet.

Ezután páter Kiss Szalézt beültették volna az autóba, és biztos helyre vitték volna. A kiszabadításra szövetkezett banditák már világi ruhát is szereztek páter Kiss Szaléznek, akit vidéken bujtattak volna el. A véletlen pattantotta ki a legújabb összeesküvést és így ma éjszaka folyamán a gyilkosokat kiszabadítani akaró banda négy tagját őrizetbe vették.

Fegyveres összeesküvők ki akarták szabadítani P. Kiss Szalézt⁷²

Csírájában sikerült elfojtani azt a próbálkozást, hogy P. Kiss Szalézt fegyveres erővel kiszabadítsák a rendőrség őrizetéből. A szombatra virradó éjszaka folyamán előállították Kassai Kázmér, Schall György és Kovács Zoltán tanulókat, akik pontos terveket dolgoztak ki P. Kiss Szaléz kiszabadítására. A mozgalmat a már korábban előállított Király György tervezte ki. Úgy határoztak, hogy egyik este Vác környékén kimennek az országútra, megállítanak egy teher, vagy

70 Gyöngyös és Vidéke, 1946.május 11. 3.o.

71 Világosság, 1946. május 12.

72 Kis Újság, dátum ismeretlen

személyautót, azzal az ürüggyel, hogy hozza fel őket Budapestre. Útközben egyikük leüti a gépkocsivezetőt, akinek helyét Schall György foglalja el, Budapesten a vidéki főkapitányág közelében helyezkednek el. S amikor Kiss Szalézt kihallgatásra vezetik, megtámadják a kísérőket, ha szükség van rá, agyon is lövik őket. Kiss Szaléz számára világi ruháról is gondoskodtak. a merényletre készülő bandánál puskát, három revolvért és két kézigránátot találtak.

A fasiszta összeesküvőket az ötöstanács vonja felelősségre⁷³

A fővárosi és vidéki politikai rendőrség egymás után teszi ártalmatlanná a szélsőjobboldali összeesküvőket. Nem kétséges, hogy a hazánkat másodsor is elárulni akaró bitangoknak minél előbb el kell venniük példás büntetésüket. Ezzel kapcsolatban felkerestük Ries Isteván igazságügyminisztert, aki a Világosság munkatársának a következőket mondta:

A letartóztatott fasiszta összeesküvőket még nem adták át az ügyészségnek, ügyük a rendőrség előtt van. Álláspontom, az, hogy ezeknek a gonosztevőknek minél előbb bíróság elé kell kerülniük. Ügyüket a demokratikus köztársaság védelméről szóló törvény alapján ötöstanács fogja tárgyalni. A fennálló törvényeknek megfelelően fogjuk a nagykorú résztvevőket felelősségre vonni.

A fasiszta összeesküvés három vezetőjét egy tanárt és két papot letartóztatták⁷⁴ Budapest, május 9.

A vidéki főkapitányság nyomozói előállították Oswald Géza okleveles tanárt, a gyöngyösi Földmunkás gazdaköri Szövetkezet igazgatóját, a Független Kisgazdapárt kiküldöttjét a „termelési bizottság”-ban. Kihallgatása során elmondta, hogy páter Kiss Szaléz beszámolt neki arról, hogy jobboldali szervezetet alakított és támogatását kérte. Oswald az anyagi támogatást teljes mértékben vállalta. Arra gondolt, hogy a tervezett célok megvalósulása után „érdemei elismeréseképpen” megfelelő pozíciót kap majd.

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya által felfedezett fasiszta szervezkedés hullámai tovább terjednek. Őrizetbe vették a hatvani szervezkedők vezetőjét, páter Lukács Pelbártot, akit a múlt év őszén bízott meg páter Kiss Szaléz, hogy a gyöngyösi földalatti mozgalomhoz hasonlóan szervezzen Hatvanban is illegális mozgalmat. A polgári iskolai hittanár a szervezkedést grafológiai és pszichológiai előadásokat kezdte meg. A fiatal gyerekeket azzal csábította magához, hogy az előadásokon páter Lukács mindenkinek pontosan megmondja, milyen pályára menjen. A keresztény demokratikus ifjúsági munkaközösséget is a gyöngyösihez hasonlóan szervezték meg. A szervezet kiépítésére Kiss Szaléztól kapott utasításokat a hatvani hittanár. A KEDIM helyi vezetője, Dalnoki István, volt Hunyadi páncélosgránátos, SS-katona, aki amikor az internálótáborból kiszabadult és beszélt páter Lukács Pelbárttal, annak felkérésére örömmel vállalta az ifjúsági egyesület vezetését. Tervbe vették, hogy a szervezkedést felnőtt férfiakra is kiterjesztik.

73 Világosság, 1946. május 15, 3.o.

74 Szabad Magyarország, 1946. május 18., 2.o.

Egy kis környezettanulmány páter Kiss Szaléz előéletéről⁷⁵

Az ellenforradalom egy és oszthatatlan. Töretlen ív vezet Horthyék siófoki gyilkosságaitól a nyilas pártszolgálatosok dunaparti tömegmészárlásán keresztül a gyöngyösi gyilkosokig. Amint kiderült a pasaréti összeesküvés vezetőiről, hogy régi nyilasok voltak, akik résztvettek a Szálasi-féle rémuralom rablógyilkosságaiban, ugyanúgy sikerült megállapítanunk a gyöngyösi gyilkosok patrónusáról, páter Kiss Szalézzal, hogy már esztendőik óta üzi fasiszta üzelmeit. birtokunkba jutott ugyanis fasiszta államrendszerről tartott magyar-olasz tanulmányi ankét gyorsítói jegyzeteinek teljes szövege. Az 1934-ben Pécsen Giuseppe Bottai, a hírhedt fasiszta propagandavezér irányítása mellett megtartott ankét résztvevői között foglalt helyet páter Kiss Szaléz is. Fel is szólalt és a szocializmusról az alábbi „elfogulatlanságra valló” megállapításokat tette:

„Ha a szocializmus megvalósul, elvész az egyén, felbomlik a család, megszegyenül az édesanyai eszmény, költőgéppé lesz a nő, akit használni mindenkinek szabad, - közösségé a gyermek is. Megsemmisül végül a társadalom, csak egy isten létezik a polgárok összessége, a kollektív állam. Szörnyűségeiről mit szólja? Az utolsó 15 év vérbetűkkel örökíti meg azokat a história lapjain. Hiszem, hogy épelméjű, éperkölcű ember világjobbítást, egyetemes igazságot nem vár tőle.”

a fasizmusról annál jobb véleménye a gyilkosok lelkiatyjának:

„Kétmilliárd embertestvérem nevében üdvözlöm a fasizmust, mint olyan irányítóhatalmat, amely először nyúlt a rettenetes világégés után egyetemesen a dolgozó embermilliók hóna alá és erő fölötti küzdelemmel igyekezett és igyekszik ma is biztosítani minden igaz olasz állampolgár, sőt lehetőség szerint minden ember létminimumát. üdvözlöm, mert visszahelyezte a nőt, a családot, a gyermeket arra a piedesztálra, amely őket megilleti, segíti a társadalom értékes fejlődését és minden erejével az igazság érvényesülését munkálja a nemzetközi életben is, ami a béke egyetlen biztos alapja. Éljen Itália, a fasizmus szülőföldje, éljen Mussolini, a fasizmus megteremtője!”

Páter Kiss Szaléz nem változtatta meg a fasizmusról táplált véleményét akkor sem, amikor látnia kellett, hogy a fasiszták úgy állítják helyre a családot, hogy a 12 éves gyermekeket és 70 éves aggastyánokat nyugatra hurcolják, a zsidókat korra és nemre való tekintet nélkül halomra gyilkolják, a békét pedig úgy biztosítják, hogy csataérré válják Abesszíria, Spanyolország, Kína és végül az egész világ. Ezt a rendszert akarta gyilkosságok útján helyreállítani a fasizmus régi rajongója, a gyilkosok patrónusa, páter Kiss Szaléz.

Csorna Béla

Letartóztatták Lukács Pelbárt páttert, a hatvani fasiszta alvezért⁷⁶

A vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya megtalálta Kis Szaléz páter hatvani alvezérét Lukács Pelbárt polgári iskolai hittanárt. Lukács páter grafológiai, pszichológiai és teológiai előadok ürügyén kezdte a szervezkedést. A Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség lett volna a fedőszerve a földalatti fasiszta terrorcsoportnak. Vitaesteket rendeztek és előkészítették a fegyveres felkelést.

Páter Lukács Pelbárt letartóztatása után a fasiszta bűnözőkre jellemző cinizmussal tett vallomást. Rendőrfőnököt hibáztatta. Ezenkívül nyomdafestéket nem tűrő viccekkel igyekezett szórakoztatni a felháborodott rendőröket. Amint később megjegyezte azt hitte, a rendőrség nem változott meg a Horthy-korszak óta. Lukács Pelbárttal egyidejűleg előállították a mátravidéki szervezkedés mecénását is: Oszvald Géza okleveles tanárt, a Független Kisgazdapárt delegátusát a helyi termelési bizottságban. Páter Kiss Szaléz szervezte be Oszvaldot a fasisztia maffiába. Ő kért tőle pénzt. Oszvald kikötötte magának, hogy a szervezet politikai céljainak megvalósítása után megfelelő pozícióval honorálják áldozatkészségét.

75 Világosság, 1946. május 21.

76 1946. május

Páter Kiss Szaléz útja Péctől a gyöngyösi fasiszta szervezetig

A gyöngyösi fasiszta fegyveres szervezet vezetője P. Kiss Szaléz 1928-ban a pécsi Ferencrendiek zárdájában, mint az ifjúság vezetője működött. Kíváncsiak voltunk, hogy P. Kiss Szaléz milyen magatartást tanúsított pécsi működése alatt P. Oszkár Teodoz jelenlegi házfőnököt, hogy beszéljen P. Kiss Szaléz működéséről.

a házfőnök a gyöngyösi fegyveres szervezet gyilkosságokra uszító páteréről ezeket mondotta – itt hét évig, 1928-1935-ig működött. Kifogás soha ellene nem merült fel, nem politizált, nem volt szélsőséges gondolkodású, úgy viselkedett, mint ahogy az szerzeteshez illi. Én sajnálom, hogy most a politika útvesztőjébe zuhant.

Ennyit mondott kollégánknak a pécsi házfőnök. Bizonyára rossz a memóriája. Mert mi jobban emlékezünk. Íme a bizonyíték, hogy a gyilkosságokra uszító páter Pécsen milyen szerzeteshez méltó életet élt:

Az 1934-ben Pécsen Giuseppe Bottai, a hírhedt fasiszta propagandavezér irányítása mellett megtartott ankét résztvevői között foglalt helyet páter Kiss Szaléz is. Fel is szólalt és a szocializmusról az alábbi elfogulatlanságra „valló” megállapításokat tette:

„Ha a szocializmus megvalósul, elvész az egyén, felbomlik a család, megszegyenül az édesanyai eszmény, költőgép lesz a nő, akit használni mindenkinek szabad, - közösségé a gyermek is. Megsemmisül végül a társadalom, csak egy Isten létezik a polgárok összessége, a kollektív állam. Szörnyűségekről mit szóljak? Az utolsó 15 év vérbetűikkel örökíti meg azokat a história lapjain. Hiszem, hogy épelméjű, éperkölesű ember világjobbítást, egyetemes igazságot nem vár tőle.

A fasizmusról annál jobb a véleménye a gyilkosok lelkiatyjának:

„Kétmillió embertársam nevében üdvözlöm a fasizmust, mert olyan irányítóhatalmat
A VÉGE OLVASHATATLAN!

Fegyveres összeesküvők ki akarták szabadítani Kiss Szalézt⁷⁷

Csírájában sikerült elfojtani azt a próbálkozást, hogy P. Kiss Szalézt fegyveres erővel kiszabadítsák a rendőrség őrizetéből. A szombatra virradó éjszaka folyamán előállították Kassay Kázmért, Schall György, Kovács Zoltán tanulókat, akik pontos tervezetet dolgoztak ki P. Kiss Szaléz kiszabadítására. A mozgalmat a már korábban előállított Király György tervezte ki. Úgy határoztak, hogy egyik este Vác környékén kimennek az országútra, megállítanak egy teher, vagy személyautót, azzal az ürüggyel, hogy hozza fel őket Budapestre. Útközben egyikük leüti a gépkocsivezetőt, akinek helyét Schall György foglalja el, Budapesten a vidéki főkapitányság közelében helyezkednek el. S amikor Kiss Szalézt kihallgatásra vezetik, megtámadják a kísérőket. H szükség van rá, agyon lövik őket. Kiss Szaléz számára világi ruháról is gondoskodtak. A merényletre készülő bandánál egy puskát, három revolvért és két kézigránátot találtak.

Egymást vádolja a négy összeesküvő páter a fasiszta szervezkedés végrehajtásával és az ifjúság megrontásával⁷⁸

Négy pap ül a nyomozók előtt a ferencrendiek barna csuhájában, lábukon sarukkal, hogy számot adjanak szerepükről a gyöngyösi fegyveres fasiszta összeesküvésben. „Politizáló papok”, akik nem a demokratikus Magyarországot, a békességet, a rendet hirdették, hanem elnöki és alelnöki tisztségüket, rendházfőnöki mivoltukat, tanítói állásukat, reverendájukat és a szószéket eszközül használták fel a demokrácia ellen az ifjúság megrontására, gyilkosságok szervezésére. Most köntörfalazva, szemlesütve, egymásnak és önmaguknak ellentmondva válaszolnak a kérdésekre. Csak amikor már nincs „hátsó ajtó”, akkor ismerik el: igen, így volt.

Páter Kiss Szaléz nehezményez. Kiss Szaléz, a Kisgazdapártnak gyöngyösi alelnöke, a Kedimnek, Keim-nek, stb.-nek elnöke volt. Színházi pózzal remegtetni a hangját és így mondja: „Az egész fegyverkezés csak védelemre kellett.”

⁷⁷ Szabadság, 1946. május 12., 2.o.

⁷⁸ Felvidéki Népszava, 1946. június 14. 2.o.

Milyen védelemre?

Pesti utaim alkalmával azt hallottam, hogy a Szovjetunió és Anglia között küszöbön a háború és ezért készültünk a Szovjetunió ellen!

És a szovjet tiszték elleni gyilkosságok is „védelemből” történtek?

Pillanatnyi csönd után: Ezekre a gyilkosságokra a fegyverszerzés miatt volt szükség, de én nehezményeztem a merényleteket és többször intettem a fiúkat, hogy férfiatlan cselekedet hátulról támadni.

És szemtől szembe szabad gyilkolni?

A véreskezű páter nem válaszol. Ezután a gyilkosságok utáni „feloldozásról” beszéltünk.

Kénytelen voltam ezt tenni, - vallja cinikusan-, mert a gyerekek lelkiállapotán akartam segíteni.

Mikor kezdte a páter a hatvani fasiszta szervezkedés irányítását? – Páter Kiss Szaléz kis gondolkodás után így felel: „1946. februárjában szólítottam fel erre Lukács Pelbártot.” A Páter Kiss Szaléz mellett ülő Lukács Pelbárt közbeszól: Tévedés, már 1945. augusztusában megkaptam az utasítást a „védelmi szervezet” megalakítására.

Hogy tehettem volna ezt augusztusban – válaszol szemfórgatva Kiss Szaléz -, amikor éppen akkor a szentistváni gondolat jegyében éltem, - ilyen lelkiállapotban ez lehetetlen lett volna.

- Nem volt lehetetlen Szaléz atyánál. válaszol rögtön Lukács Pelbárt – hisz míg a gyóntatószékben is a fegyverkezést beszélték meg.

Egy pillanatig nem válaszol Kiss Szaléz, azután halkán ezt mondta: „A gyóntatószékben csak arra hívtam föl a fiúk figyelmét, hogy jól rejtsek el a fegyvereket.” Azután arról beszél, hogy Habsburg Ottóval Amerikában ismerkedett meg és ezt sűrűn hangoztatta a gyöngyösi megbeszéléseket. Bevallja, hogy a monarchia visszaállításánál nagy szerepet akart játszani. Elmondja, hogy márciusban Antal József nagymennyiségű fegyvert ígért Rács Istvánnak, a Független Ifjúság vezetőjének. Antaltól kapott két revolvert, hogy Bánkúti őrnagyot, a gyöngyösi politikai rendőrség vezetőjét öljék meg. Kiss Szaléz beismeri, hogy először Szabó Gyulát, majd ennek letartóztatás azután Pócs Ferencet bízta meg a rendőrség vezetőjének meggyilkolásával. Ezeknek is megígérte, hogy a gyilkosságok elkövetése után feloldja őket. „Mikor szorult a hurok körülöttük – folytatja – elsősorban Antalt akartam megmenteni és 300 millió pengőt küldtem is neki, hogy tűnjön el Gyöngyösről. De már késő volt. Mielőtt őt (mármint Kiss Szalézt) elfogták volna, levelet írt Dulin Jenő belügyi államtitkárnak, hogy járjon el a fegyveres összeesküvés ügyében, és kérte, hogy Bánkútit függeszse fel, vagy helyeztesse át.

Páter Jozafát vallomása

Ezután a február hó 20-diki „fokozott fegyverkezésre” való felszólítás került szóba. Kiss Szaléz ugyanis ezt üzenté Lukács Pelbártnak Hatvanba páter Jozafát, a hatvani ferences rendház főnöke által:

- A gyöngyösi szervezkedés célja – mondja a hatalmas termetű páter Jozafát – a köztársasági kormány megbuktatása volt, ha kell fegyveres erővel. Ezzel bízta meg Kiss Szaléz Lukács Pelbártot. Azt üzenté, hogy nagymennyiségű lőszer áll már rendelkezésre a Mátra barlangjaiban és a gyöngyösi szőlőkben. És mögöttük áll a Kisgazdapárt jobbszárnya. Megüzenté azt is, hogy Gyöngyösön szovjet tiszteket gyilkoltak meg. Ezt Kiss Szaléz nyilván mindegy buzdításul mondta. „A cél az legyen – üzenté a páter -, hogy jobboldali Magyarországot alapítsunk.

Páter Róbert helyesél

A hatvani rendház helyettes vezetője, a negyedik napon beismeri: - Tényleg tettem könnyelmű, meggondolatlan kijelentéseket. Azt mondhattam, hogy örülni kell, legalább kevesebben vannak az oroszok.

Róbert páter „elvből” feltételes módban beszél és így folytatja:

Lehetséges, hogy ezután elhatároztuk, hogy most már nekünk is kell valamit tenni. Megtörténhetett, hogy megbeszéltünk a hatvani szovjet emlékmű felrobbantását. Ezt mind a hárman helyeseltünk!

A három hatvani páter ezután elmondja, hogy vacsora után a rendházban rendszeresen politizáltak. Páter Róbert egész nap otthon maradt, hogy a rádiót hallgassa – ennek híreit beszélték meg azután este. „Nem voltunk demokrácia ellenesek – mondja Páter Róbert őszintén –csak jobboldaliak és reakciósak.” A rendházban „kötelező volt” a jobboldali világnézet és ezért kellett –

mint mondják – a szószéken rendszeresen beszélni a demokrácia és a földreform ellen. A szószéken kívül az iskolai tanítási időt és a magánlátogatásokat is jobboldali propaganda terjesztésére használták fel. Lukács Pelbárt bridzselni járt a hatvani házakhoz és bevallja, hogy kártya közben is a „jobboldali” politikát hirdette. Erre a célra szervezte meg Hatvanban a tánciskolát és grafológiai intézetet.

Vallomásukban állandóan „felsőbb kapcsolatokra” hivatkoznak, akikkel páter Kiss Szaléz Antal József útján állt összeköttetésben. Páter Jozafátnál a házkutatás során a Virradat című nyilas lapok között találtak egy Fillér Lászlótól származó névjegyet, amelyen a képviselő megköszöni a páter jókívánságait.

Ez a négy pap irányította Gyöngyösön és Hatvanba a fegyveres fasiszta ifjúsági szervezkedést, amely előbb „elvi síkon” mozgott, majd gyilkosságokban folytatódott, hogy elérje „magasztos” célját: a jobboldali Magyarország megteremtését. Az ifjúságot hatalmában tartó és a diákság lelkét megmértelyező papok ellen a legszigorúbb ítéletet követeli a közvélemény.

György István

Leleplezték a „Bakonyi brigád”⁷⁹

Két pap irányította a fasiszta gyilkosok szervezkedését

Budapest, június 13.

A budapesti rendőrség fiatal gimnazistákból és egyetemi hallgatók álló fasiszta összesküvést leplezett le. Az összeesküvők vezetője Oloffson Placid bencés tanár és páter Vág jezsuita professzor volt. A félrevezetett összeesküvők fegyvert gyűjtöttek és merényletet terveztek a demokratikus Magyarország vezető személyei ellen, „Névtelen Magyar” aláírással röpiratokat terjesztettek, majd a két pap vezetésével „Bakonyi brigád” elnevezés alatt földalatti mozgalmat kezdtek szervezni.

Az összeesküvők közül Uden György joghallgató és Dietzl László műegyetemi hallgató a vezető papok felbujtására a Kamaraerdő mellett 6 lövéssel meggyilkoltak egy orosz őrmestert és a holttestet kirabolták. A vezető páterek – ép úgy mint Páter Kiss Szaléz – előre felmentést adtak nekik a gyilkosság bűne alól. Oloffson hazafias cselekedetnek minősítette a gyilkosságot, és azt mondta. „Kár, hogy lassú módszer...”

A politikai rendőrség az összeesküvő szervezet valamennyi tagját őrizetbe vette.

Diákok újabb fasiszta terrorszervezetét leleplezték le⁸⁰

Közös irányítást és kapcsolatot állapítottak meg az összesküvések között – Utasításra gyilkolt a Teréz-körúti merénylő

Még el sem ültek a Teréz-körúti aljas fasiszta orvgyilkosság által okozott országos megdöbbenés hullámai, máris újabb nagyszabású, a köztársaság ellen összesküvő fegyveres bandát leplezett le a politikai rendőrség. Ez az eredményes és bravúros nyomozás azonban, amely szintén Péter Gábor vezérőrnagy irányításával történt, nemcsak erről a most leleplezett fasiszta szövetkezetről rántotta le a leplet, hanem fényt derített az eddig leleplezett fasiszta összesküvések homályos részleteire. A szertágazó és mindenre kiterjedő nyomozás során kiderült az is, hogy az eddigi fasiszta szervezkedéseket mind bizonyos szálak fűzték egymáshoz. A leleplezett szervezetek: a gyöngyösi, kamaraerdei gyilkosságot elkövető banditák és a most leleplezett közös irányítás alatt állottak.

Kiderült, hogy ez a központi irányító a még körözés alatt álló Szabó Miklós, a kiscgazdapárt központi propaganda osztályának h. vezetője volt. Szabó Miklós volt a gyöngyösi fasiszta gyilkosságokra szövetkezett banda megszervezője, aki a Kiscgazdapárt budapesti székházában rejtegette a fegyvereket és kézigránátokat. Szabó Gyulai László képviselő helyettese volt a pártban és ebben a minőségben utazott „szervező” körutakra, vidékre Szabónak később bujdosnia kellett, mert a politikai rendőrség körözte, és ekkor Szabó kiadta az utasítást Gyulai képviselővel történt megbeszélés után, hogy Antal József vigye el biztosabb helyre Gyöngyösre a párthelyiségből a

79 Felvidéki Népszava, 1946. június 14. 2.o.

80 Szabad Nép, 1946. július. 4. 1.o.

robbanóanyagokat. Szabó azonban még bujdosása közben is tovább szervezte a fegyveres fasiszta összeesküvést, - Gyulai támogatásával.

Fehér-Fillé-Faludi

Szabó a gyöngyösi és hatvani fasiszta szervezkedés mellett már irányba kiterjesztette az összeesküvést. Ezt a fasiszta szervezetet leplezte le most a politikai rendőrség. A szervezkedés vezetője Faludi Gábor főiskolai hallgató. Az ő és társainak letartóztatása után fény derült az egész országot behálózó egymással összefüggő fasiszta szervezkedésre. Faludi Gáboron kívül letartóztatta a politikai rendőrség társait is: Koklesz Róbert, volt SS-katonát, ifj. Diós Kálmán, volt Hunyadi-páncélost, Jurkovics Tamás egyetemi hallgatót, Horváth József, Metzler Richárd és ifj. Boronkay Ottó tanulókat.

A politikai rendőrségen azonnal megkezdték kihallgatásukat. Faludi Gábor beismerte, hogy Fehér Endrétől, a Független Ifjúság hatvani vezetőjétől kapta a megbízást a terrorbanda megszervezésére. Fehér Endrét – mint arról a Szabad Nép néhány héttel ezelőtt beszámolt – rendőrség már letartóztatta a gyöngyösi és hatvani gyilkosságok elkövetése miatt.

Faludi elmondta, hogy 1944-ben ismerkedett meg Kiss Szalézzal és a nemrég leleplezett gyöngyösi összeesküvés többi tagjával, Fehér Endrével is. A felszabadulás után a demokratikus hadsereg tagja lett és ekkor beszélt rá Fehér a fegyveres terrorbanda megalakítására. Fehér vallotta Faludi Gábor – többször említette, hogy nyugodtan folytathatja a szervezést, mert olyan politikai személyek állnak mögöttük, mint fillér László képviselő.

Fehér volt tehát az összekötő kapocs a gyöngyösi és Faludi féle szervezet között. Faludi leszerelése után működésbe lépett.

Megbízható embereket akartam beszervezni és ezért gyűjtöttem magam köré többek közt Koklesz Róbert volt SS-katonát, ifj. Diós Kálmán, Hunyadi-páncélost és azokat, akikkel „egy politikai nézetet” vallottam.

Terv Kiss Szaléz kiszabására

Először fegyvert é lőszert gyűjtöttek. A szervezkedést Kiss Szalézék lebukásakor felfüggesztették, de amikor Batta István, a gyöngyösi szervezkedés egyik tagja szabadlábra került, az ő bevonásával „fokozott munka kezdődött.”

Elhatározták, hogy először páter Kiss Szalézt szabadítják ki. Megbeszélték, hogy Koklesz szerez autót, amellyel a vidéki főkapitánysága melletti épülethez mennek, ahol a szomszédos ház pincéjében Jurkovics áttöri a falt. Faludi vállalja az őt megölését. Kiss Szalézt ezután Környei irataival külföldre akarták autón csempészni.

Kihallgatta a rendőrség Koklesz Róbertet, Jurkovicsot és a szervezkedés többi tagját is.

Egyöntetűen beismerték, hogy a békekötés utáni időre tervezték fő céljuk végrehatását: több politikus és közéleti férfiú meggyilkolását. Erre a célra már nagyszabású „környezettanulmányokat” végeztek és lakásaikon nagy mennyiségű puskát, pisztolyt és kézigránátot halmoztak fel.

A szervezet tagjai még hamis iratokról is gondoskodtak. Sándor Róbert, a Szent László gimnázium VII.-ikes tanulója például politikai rendőrségi igazolványt hamisított saját részére.

Nyílt uszítás a Szt. László-gimnáziumban

„Neofasisztáknak” nevezték magukat, brigádokat alakítottak, amelyeknek keretében hármas feladatot tűztek ki: a baloldali vezető politikusok lakcímének kinyomozása volt az első csoport feladata, a második csoport a merényletek előkészületeit végezte, a harmadik csoport hajtotta volna végre a merényleteket. A politikai rendőrségen bevallották, hogy céljuk a mai társadalmi rend megdöntése volt. a vezető férfiakon kívül szovjet tisztak meggyilkolását is tervbe vették és mint bevallották – „többet kiszemeltek erre a célra”. A Szt. László templom énekkarának kirándulásán határozták el Kiss Szaléz kiszabását, amelyet a többi merényletek követték volna, kiosztották a puskákat és gránátokat, de végrehajtásra nem kerülhetett sor, a politikai rendőrség leleplezte őket.

Népbíróság elé!⁸¹

81 Magyar Nemzet, 1946. július 5.

Sokáig vártunk, de végre kötelességünknek érezzük szóvá tenni, hogy az országban sok egyházi személyt tartóztatott le a politikai rendőrség. Nem egyedül katolikus papokat, hanem református és evangélikus lelkészeket ugyanúgy. Az internált papokat bujtogatással, bűnsegédi bűnrészességgel vádolják, néha pedig nem lehet tudni, miért vitték el őket híveik köréből.

Nem kell hangsúlyoznunk, hogy a közvéleményben – jobbra és balra – milyen megrázkódtatást teremtenek ezek a letartóztatások. Az egyházakra méltatlan, a demokráciához nem illő állapot ez.

Ami a lelkészekre és papokra érvényes, ugyanúgy jogos és elvárható minden már esetben is. Az ok, amiért elsősorban egyházi személyekkel kapcsolatban akarunk egy nehezen magyarázható, vagy védhető magatartásra rámutatni, mindössze annyi, hogy a lelkész (főleg vidéken) egy egész közösség centruma. A falu papjának letartóztatása emberileg egyenértékű, de társadalmilag több, mint a 'civiliek' internálása.

Mit tudunk általában az ilyen papi letartóztatásokról? Az eseményen kívül – ez esetek nagy részében – legfőljebb azt, ami a sajtónak adott tájékoztatásokban megjelenik. de ha a rendőrségnek ilyen vádanyaga van, melyet a sajtó rendelkezésére bocsát, miért nem látjuk, hogy az ügyészségen keresztül a bíróság elé kerülnek a gyanúsítottak? Pontosabban: miért nem lesznek a szabadságuktól megfosztott gyanúsítottakból törvény rendelkezése szerinti vádlottak?

A népbíróságokat a demokratikus Magyarország alkotta. Bár több érv szólhatott volna a rendes és professzinátus bíróságok, különösen az esküdtbíróságok teljes hatáskörének fenntartása mellett, politikai megfontolásokból és az utolsó évtized tapasztalatainak okulva, a demokrácia felelős vezetői még Debrecenben úgy döntöttek, hogy bizonyos bűncselekmények fölötti ítélezésre új testületet létesítenek: a népbíróságot, melynek alsóbb fórumain a hivatásos jogászbíró csak referál, és a tárgyalást vezeti, míg a szavazás, illetve az ítélet a pártok delegálta népbírák joga és kötelessége. A népbíróságok azért alakultak, hogy a demokrácia, azaz a nép uralmának ellenségeit felelősségre vonják és a törvény előírásai szerint büntessék. a népbíróság a demokratikus pártok gyermeke, összetételükben a munkáspártoknak, a szakszervezetek tagsági helye révén többségük van. A bizalmatlanság ezzel a testülettel szemben tehát éppen a demokrácia hívei részéről semmiképpen nem indokolható; ahol pedig hibát vélnek felfedezni, ott kicserélhetők a pártok döntése alapján a delegált népbírák.

Ahol gyanú van, ott legyen vád is. Tessék a bíróság elé állítani a letartóztatott papokat. Ott ítélezhetnek felettük – ügyük tárgyilagosa kivizsgálása után – bármily szigorúan, de a törvény szerint. Saját magunk alkotta törvényünk szerint.

De ne hagyjuk a letartóztatottakat homályos és bizonytalan gyanú alatt, ne helyettesítsük be az ügyészt és a bírót a rendőri riportterrel. Mert ahol ilyen gyanúsítás van, ott esetleg új gyanú ébred: Hogy itt csak rágalomról politikai benyálazásról, rosszul értermezett túlbuzgalomról van szó.

Az utóbbi hónapokban letartóztatott egyházi személyek közül (nem azokra gondolunk tehát, akiknek a felszabadulás előtt viselt dolgaikért kell félniük) eddig csak egyet állítottak bíróság elé. Páter Szólás Ambrust. Őt felmentették. Talán a többieknél is ez történhetnék, bírói, tárgyalás, a véd és védelem törvényben biztosított egyenlőségnek esetében? Ezért nem teszük a gyanúsítottakat vádlottakká? Nem állítjuk, hogy így van. Nem is tudhatjuk, hogy így lehetne vajon, vagy másképp, mert hiszen éppen ez a próba az, amit elkerülnek.

Mi nem kívánunk gyanúsító módon állítgatni ezt vagy azt, de figyelmeztetni óhajtunk mindenkit, hogy az „elkenés” csak politikai kuruzslás. Az ügyeket nyilvános bírósági tárgyalásokon fel kell tární és így vagy úgy, de be kell fejezni.

a A demokrácia életképességének és becsületének, a jognak és a lelkek megnyugvásának érdekében ezen a vonalon is tiszta helyzetet kell teremteni. Itt van Kis Szaléz esete. Három hónapja van a rendőrségen. Úgy tartjuk, bőven elég idő ahhoz, hogy a bíróság elé álljon.

Mindennap hivatkozás történik, itt és ott Kis Szalézre. Helyes. De tessék tisztességgel letárgyalni az ügyét. Ha bűne megfelel a gyanúnak, legyen büntetése szigorú és elrettentő. Mi is agy akarjuk. De, ha nem bűnös, ne nyálazzunk és ne tartsunk bizonytalan időkig rendőri letartóztatásban, mert egyrészt a bíróságok és a tételes törvények uralmát akarjuk, a valódi demokráciák szokásjogához híven, nem pedig a közigazgatási hatóságokét, másrészt nem felejtjük, a reálpolitika követelményeinek megfelelően, hogy ez az ország többségében keresztény hívekből áll, akiknek lelkében törés támadhat, ha azt látják, hogy a gyanúsítás a vád és a büntetés útját nem

egyenes irányban járnak. Tiszteljük saját törvényeiket és nehéz helyzetünkben főlegesen ne növeljük az eredetileg jóhiszeműekkel, vagy természettől ingatagokkal ellenségeink táborát.

Miért késik páter Kis Szaléz ügyében a vizsgálat befejezése?⁸²

A 'Kis Újság' június 29-i száma közölte fenti címmel az alábbi cikket:

A gyöngyösi fasiszta összeesküvés ügyében a politikai rendőrség folytatja a nyomozást. A közönség a legnagyobb értetlenséggel figyeli hogy az immár két hónappal ezelőtt történt gyalázatos fasiszta merénylet értelmi szerzői és bűnrészesei még mindig nem állottak a demokratikus magyar bíróság elé. A kevésbé jelentékeny bűnösök ügyében a jegyzőkönyvek elkészültek, ellenben Kis Szaléz páter szerepének tisztázása érthetetlen okból még mindig késik.

Kizman Ottó viselt dolgai már teljesen tisztán állanak a hatóságok előtt. A politikai rendőrség az iratokat és a lezárt jegyzőkönyveket már eljuttatta illetékes helyre. Kizman ellen már készül a vádirat.

a tárgyalás megtartása elé azonban hatalmas akadályt gördít az, hogy Kis Szaléz páter ügyében még mindig olyik a nyomozás. Az illetékes helyek információi szerint, amennyiben Kis Szaléz vizsgálati iratai a legközelebbi napokban nem kerülnek a népügyészség elé, abban az esetben Kizmanék ügyét elkülönítik, és bíróság külön fogja tárgyalni. A magyar közvélemény azonban szívesebben látná, ha a gyöngyösi összeesküvők ügye egyszerre kerülne elbírálásra, ezért minden módot meg kell ragadni, hogy befejeződjék Kis Szaléz ügyében is a nyomozás.

A magyar katolikus társadalom egyetért a sürgetéssel és követeléssel, amely a cikkben kifejezésre jut.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. július 24-i ülésének jegyzőkönyvei

...Szvirdov tábornok: Tájékoztatást adok a második kérdést illetően. Ismertettem a fasiszta szervezetek magyarországi terrorista tevékenységének tényeit.

1945. szeptemberétől Gyöngyösön, Egerben és Hatvanban illegális szervezetek működtek, amelyek feladatuk tűzték ki a Vörös Hadsereg katonáinak meggyilkolását. Ezek a szervezetek meggyilkolták a Vörös Hadsereg öt katonáját. A magyar rendőrség ezektől a szervezetektől a következő fegyvereket kobozta el: 4 golyószórót, 17 puskát, 3 géppisztolyt, 19 revolvert, 35 kézigránatot, 20 kg robbanóanyagot.

Ezeknek a szervezeteknek a vezetői katolikus papok voltak. Ez kétségtelenül a KDEIM és a KALOT szervezetek titkos, fasiszta tevékenysége.

Lábjegyzet: Gyöngyös környékén szovjet katonák elleni állítólagos merényletek vádjával többeket - így a teljesen ártatlan Kis Szaléz (1904-1946) Ferenc-rendi szerzetes - letartóztattak, halálra ítélték és kivégeztek; másokat 7-10 évi, a Szovjetunióban letöltött kényszermunkára ítélték. A KEDIM, azaz a Keresztény Demokratikus Ifjúsági mozgalom Kis Szaléz Ferenc-rendi szerzetes hozta létre, a KALOT, azaz a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkárságát 1936-ban a katolikus püspöki kar alapította a harmincas évek elejétől Szeged környékén kibontakozott demokratikus katolikus ifjúsági mozgalom irányítására. A legjelentősebb keresztény ifjúsági szervezetté vált. 1942-ben 3500 helyi szervezetének félmillió tagja volt. 1946 nyarán mindkét szervezetet felszámolták. Egyik szervezet sem volt fasiszta, s tevékenységük nem volt titkos.

P. Király Kelemen ofm: P. Kiss Szaléz ofm⁸³

Tanítványom volt. Az Úr Jézus szavaival egyszer került ellentétbe: nagyobb lett mesterénél. Mikor jelen sorokat gépelem Gyöngyösön, ahol letartóztatták, s hol munkakörét átvettem, még életben van. De máris rendünk, provinciánk nagy mártíriaként könyvelem el. Rajta keresztül akarták térdre kényszeríteni az Egyházat és elsősorban Mindszenty bíborost. Letartóztatása után nagy betűkkel írtak az újságok arról, hogy az összeesküvés szálai Mindszenty bíborosig vezetnek. Vádjukra P. Szaléztól „a bizonyítékokat” kicsikarni. De számításukban csalódtak. Kevés embert

82 Új Ember, 1946. július 7.

83 Kézirat, MFL, Király Kelemen hagyatéka

kínoztak meg úgy, miként Szaléz Páttert, de nem tudták tőle a kívánt vallomást kicsikarni. „Én pap vagyok-mondta nekik nyíltan P. Szaléz- Egyházam és a hívek néznek rám: én semmi körülmények között sem hazudhatok.”

Ügye húzódik. Hírlett, hogy azért halogatják a régóta hirdetett nyilvános tárgyalást, mert a felismerhetetlenségig kínozták. Annál inkább kíséreltem meg más oldalról a nyilvános tárgyalást kierőszakolni. 1946 aug. 8-án a következő „cikket”, méltatást küldtem az Új Ember katolikus lapnak leközlésre:

Kolozs Pál: Plébánia - Amelynek területén 25 percig robog a gyorsvonat⁸⁴

Ilyen hatalmas területű plébánia szinte alig van Magyarországon. Szinte hihetetlen, de így igaz: területén a homokos debreceni tanyavilágon keresztül 25 percig robog a gyorsvonat.

Kínai arányok!

A szórványban élő katolikusok lelki gondozása is „kínai” problémákat vet fel. Mondjuk ki kertelés nélkül, mert ez az igazság: missziós terület ez, a szélfújta akácok között élő tanyaiak és a pasztorálás szempontjából egyaránt. Nézzük meg csak alaposabban a térképet. Azután hasonlítsuk össze a lépték alapján azokat a távolságokat, amelyek a ferences plébánia debreceni központját az egyes tanyai központoktól elválasztják. Átlag 15 kilométerre fekszenek a debreceni plébániától. Huszonkét egymástól sívó elválasztott tanya szórványkatolikusainak lelkigondozását, szellemi és testi boldogulását, tanítását végzi itt hősi lelkülettel hét ferences atya.

Nem is olyan régen még hetenként 220-240 kilométert gyalogoltak, hogy taníthassanak, hogy kiszolgáltathassák a szentségeket, hogy szegényeknek gyógyszer és enivalót vihessenek. A legjobb gyalogló-páter az önfeláldozás területén is „rekordokat” döntött... Hogy csak egyet említek napi 40 kilométert gyalogolt, hogy egy távoli tanyán öt „sittyó-gyerekek” tanítsa a katekizmust.

Hat évvel ezelőtt jelentek itt meg „először” a barnakamzsás barátok Debrecen városának szélén s amit az elhagyott, szinte csak madárlátta tanyavilágban találtak – ma mosolyogva emlékeznek róla – némileg a Hoang Ho missziós viszonyaira emlékeztethette őket.

Tűzáz ez?

Had' villantsak fel egyetlenegy képet. Az egyik ferences atya mesélte el... Megérkezésük után nem is a legtávolibb tanyáról beállított hozzá egy 19 éves leány. Mert meghallotta, hogy idevetődtek a barátok.

- Katolikus vagyok tiszteletes úr, keresztlő miatt jöttem.

Szent Ferenc fia rámosolygott a leányra és megkérdi, hol a kisbaba.

- Hát én lennék – válaszolja a jól megtermett lány. – Körösztljön meg plébános úr, mert nemsokára férjhezmegyek.

Akkoriban így volt ez szokás a tanyákon. A leány házasságkötés előtt vette fel a keresztég szentségét.

Az ember ámulva körülnéz. Hatalmas és sima itt a föld. A végtelennel teli pusztaság most még párás és üdezőld. De nemsokára jön a szikkasztó, forró keleti nyár...

A magyar keletről jött - írja egyik tanulmányában Cs. Szabó László – s hazája Európa közepén fekszik. S ez az új... ezersztendős háza éppen a közepén változik ősi emlékké. Valahol Debrecen környékén. „Megdöbentően hasonlít az ősi szálláshoz.” Még az állatok egy része is a múlt „letéteményese”. Ahogy az olasz emberben „a hosszú fehér marha láttán megmozdul egy kicsit az etruszk – a marhák első pásztora – a magyarban is felébreszti pusztai természetű állat azt a fölényes, gyanutlan nomádot, aki új hazájában a kereszténység katonája, a nyugati műveltség szerelmese, Európa mostohagyermeké s egy önmarcangoló meghasonlás áldozata lett. Nem lehet igazán boldog egy nép, amely okkal vagy ok nélkül azt érzi, hogy két világ: Nyugat és Kelet között él”.

Okkal vagy ok nélkül, de ezt a meghasonlást tapasztalták itt, két kultúra találkozási pontjának nagy gomolygását, a ferences testvérek. A fent leírt 19 éves katolikus leány esete is ezt tükrözi. És Szent Ferenc fiai hat év óta mindent elkövetnek itt, hogy Kelet és Nyugat ellentétes hatásait a katolikus hit mindent átfogó harmóniájában kapcsolják össze. Ezért gyalogolnak

84 Új Ember, 1948. április 25. 5.o.

viharban, jégben, esőben, hóban, úttalan utakon, hogy elvigyék a legtávolibb tanyára is a szórványok között valami ősi pogány életformában és elhagyatottságban élő tanyaiak közé a hitet és a hozzátartozó kultúrát, amely megszünteti az egyes ember sivár elszigeteltségét, még itt a forró homokon is.

Ezért vállalták az embertelen fáradsággal járó pasztorálás munkáját. Működési körzetükhöz huszonegy atya tartozik és Vámospércs, tehát huszonkét helyen: tanítás, hitoktatás, a tanyai emberek lelki gondozása és a vasárnapi szentmisék bemutatása. Tegyük még érzékletesebbé a képet! Jelenti ez többek között azt, hogy a ferences atya felgyűrte a kámzsáját, ha ősz volt és sár, úgy vágott neki a földutaknak, hogy Lukaházán (15 km) öt gyermeket, Hármashegyén (17 km) tizenkét gyermeket, Nagycséren harmincegy gyermeket tanítson hittanra... Van tanyaközpont, ahol az oltárt az iskolatábla szolgáltatja. Padokra fektetik a táblát. Ez az oltár...

Csodálattal nézem és figyelem őket. Egy kis földszintes házban élnek, ez a plébánia és a „kolostor”. Tökéletesen értik a kor és a misszió követelményeit. Ősi keleti közönyt, indokolatlan gyűlöletet, előítéleteket (mikor először jelentek meg, csúfolták, göröngyökkel dobálták őket), félreértéseket és balhiedelmeket kellett megtörniök.

Beszéljünk csak róla őszintén. Többek között meg kellett tanítaniok a környéket arra, hogy a kisebbségben élő katolikus vallású nép ugyanolyan magyar, mint a református többség, hogy a „pápista” vallás követői épp olyan hívek a nemzetükhöz, mit bárki más. A tanyai lakosságból ugyanis mindössze 25-30 százalék katolikus az ő körzetükben.

Hogyan küzdötték végig sikerrel a harcot?

Saját életük példájával mutatták meg, hogy a népért vannak, a szegény, rongyos tanyaiak lelki és testi boldogulásáért. Micsoda meghökkenítő és szentágító csodálattal vegyes elismerést arattak csakhamar e zárkózott s a maga anyagi bajaival rettentően küzdő nép körében. Például a háború végén, gránát- és aknátűzben – ezt maguk a tanyaiak mondják – kinn az utcán, a földutakon csak katonákat és barátokat lehetett látni. Maga a nép a pincékben és vermekben vacogta a jövőt. És ezeket a „furcsa szerzetesek” akkor bizonyították be, hogy nem is olyan „furcsák”.

Jártak a vermekben eltemetkezett tanyaiakhoz, vitték a vigaszt és erősítést a haldoklóknak és sebesülteknek, orvosságot a betegeknek, ennivalót az éhezőknek. És a legvadabb harcok idején!

Páter Faddy, a robosztus termetű házfőnök mosolyogva meséli egyik „kedves” emlékét.

1. Még zuhogtak a lövedékek, mikor valamelyik pincéből felém kiált valaki... „Tömje meg a kacsáimat, mer éhen vesznek, én meg nem merem.” Megkérdeztem, hol vannak a kacsák, elmentem és megtömtem azokat...

1945-ben öt hétig kinn éltek a szerzetesek valamennyien az erdőben, döntötték, vágták a fát, hogy két iskolában ne fázzanak a gyermekek a tanítás idején. A környéken nem egy házat ők cserepezték be újra.

2. S a tanyák népe ez az zárkózott, elhanyagolt, örökké az elemekkel küzdő földművesember, akinek eddig nem volt vallásigénye, felfigyelt ránk – mondja szerényen a házfőnök. – Legyűrtük bizalmatlanságát tekintet nélkül arra, hogy milyen vallású volt... Előbb csak szállingóztak hozzánk, most már örömmel keresnek fel minden ügyes-bajos dolgukban. Épp azért, mert belátták, hogy mi értük dolgozunk. Higgyc el, a legsúlyosabb idők gondviselészerűen segítettek nekünk.

Van bennük valami földön túli türelem és nagyon is földi egyszerűség. És mindenképp fölt szeretik a tanyai rongyosokat. A tervük a közel jövőre: még közelebb vinni a népet a homokos földekről az Istenhez. Kápolnák építését tervezik több központban, ebből kettő máris a megvalósulás útjára lépett. Megépítik Isten szerény hajlékait, mert a kápolnák és templomok közelsége megváltoztatja az embert.

Gyermekjátékoszteret építettek, tornaszerekkel, játékokkal. Az egyik szerzetes épp most mázolja be olajfestékekkel a hintákat... Ám ne feledkezzünk meg a tangóharmonika nagymesteréről sem, aki énekelni tanítja a környéket.

Kirándulásokat is szerveznek, egésznapos kirándulásokat a Nagyerdőbe. Ilyenkor a gyermekek napi étkeztetéséről saját maguk gondoskodnak, úgy koldulják össze. Huszonöt literes tejeskondérokkal bicikliznek húsz kilométert. Sportteljesítménynek is komoly dolog ez! Tavaly 3500 gyermeket vittek kirándulásra. Bábjátékokkal, tanyán rendezett színházi előadásokkal, oktató

és ismeretterjesztő filmek lepergetésével ők jelentik itt az egyedüli szórakozási lehetőséget. Munkájuk a pionírek kultúrmunkája.

Természetesen főgondjuk az ifjúság. Táncmulatságot ezen a környéken már csak ferences atyák szervezésében illik rendezni. És meg is éri – mert az egyik atyának több mint kétszáz lemeze van. Klasszikusok és táncslágerek vegyesen.

Ma – hatévi működésük után, milyen eredményt könyvelhetnek el?

Komoly lélekszántást végeztek a közöny szikes talaján és nagyobb megértést és tiszteletet vívtak ki a katolikum felé. Hogy csak egy példát említsünk: 1947 tavaszán Faddy pátert a reformátusok hívták prédikálni saját templomukba Vámspécusra. Nyolc napig beszélt az örök parancsolatokról. Négy ezer ember hallgatta, s utána a gyülekezet Mária-énekeket énekelve körmenetre vonult.

És Szent Ferenc fiai dolgoznak tovább, hogy eltávolítsák azt a szigetelő-anyagot, ami az embert az embertől és az Istentől elválasztja itt, a szétszórt tanyák szinte határtalan földtengerébe.

Dr. Vásáry István /Jelentése a new yorki Kossuth-zarándokltról⁸⁵

A magyar fasiszta kormányzat lázas tevékenységgel iparkodott ellensúlyozni a Horthy-fasizmus elleni kampányt. Egyik nagy akciójuk az volt, hogy ötszázfőnyi propaganda "zarándok"-csoportot indítottak útnak az Egyesült Államokba. Képviselők jöttek, újságírók, sportemberek, művészek. Azt tervezték, hogy csoportjukkal nagy föltűnést keltenek, zajos és reményük szerint ünnepélyes fogadtatás keretében vonulnak majd le a hajóról. New Yorkban és Clevelandben nagy ünnepek közepette megkoszorúzzák a Kossuth-szobrot és saját ünneplésükbe bevonják az amerikai sajtót. Azután végigjárják az országot, népszerűsítik a magyar fasizmust. Nagy erőfeszítéseket tettek, hogy maguk mellé állítsák az amerikai közvéleményt. Számítottak az amerikai nagytőke és kormánya támogatására, amiben nem is volt okuk kételkedni. Követségük, ügynökségeik jóelőre készítgették a talajt a siker biztosítására. Az amerikai magyarság soraiban garázdálkodó fullajtárjaik, volt jegyzők, szolgabíró ivadékok, ügyvédek természetesen készséggel segédkeztek nekik. Szélhámoskodtak, telket, házat közvetítettek, biztosítási társaságok csapdáiba csalták be a jóhiszemű magyar dolgozókat. Tajtékipipával, olvasóval, imakönyvvel kereskedtek, minden érdekeltte őket, ami üzlet. A leghírhedtebb közöttük Himler Márton volt, aki később, a főlzabradulás utáni Magyarországon is szerepelt, mint az Egyesült Államok zsoldjában álló kémbanda egyik szervezője. Amerikában annak idején azzal kezdte pályáját, hogy pipával és "magyar specialitásokkal" kereskedett. Azután bányavállalatot szervezett, amelyet "Himlerville"-nek nevezett el. Részvényeket bocsátott ki és több mint egymillió dollárt csalt ki a magyar bányászoktól. Persze, mint bizonyára előre tervezte, hamar "megbukott" és az egymillió dollár nagyrészt bezsebelte. Később kiderült, hogy ezt a pénzt magyarországi befektetésekben akarta gyümölcsöztetni, ugyanakkor egy rokonának nyomdát vásárolt Nagyváradon, hogy ne csak Magyarországon, hanem Romániában is legyenek befektetései. Végül a megmaradt pénzből lapot alapított, "Magyar Bányászlap" címen. Szédítette a munkásokat. De a lap arra is kellett neki, hogy "tömegerejét" dokumentálja az amerikai nagytőkések és politikai ügynökeik előtt. A választások alkalmával szállítani igyekezett nekik a magyar bányászok szavazatát. Amikor család bukása után az "Új Előre" és az osztálytudatos munkások megtámadták és a megcsalt, kifosztott bányászok ezrei fölháborodottan követelték vissza pénzüket Himler sietve kórházba menekült azzal, hogy "gégebaja" van. Hasonlók voltak cimborái is. Ezek is a magyar munkások becsapásából éltek. A betegsegélyző pénztárakban, egyletekben, klubokban basáskodtak, mint a Daragók vagy Révész Kálmánok. Kupeckedtek, vagy mint kisebb vállalkozók zsákmányolták ki a munkásokat. Egy nótát fújtak velük a különböző egyházak reakciós papjai, a katolikus Kiss Szaléz-félék, vagy a református Borshy-Kerekes-félék, Ujlakiak és mások. Meg is szerveztek egy reakciós csúcsszervezetet, az "Amerikai Magyar Szövetség"-et. Ezzel szolgálták egyszerre a magyar fasizmust és az amerikai nagytőkét. k voltak sztrájkok, tüntetések alkalmával a lehangosabb vörösfalók és uszítók. Ezek az elemek készségesen álltak Horthyék propagandaakcióinak szolgálatába. Ők segítették előkészíteni az ötszáz főnyi fasiszta zarándokcsoport útját is, karöltve

85 Gyetvai János: /Ezt láttam Amerikában/... [Budapest: Szépirodalmi,1952], pp. 78-81.

In: <http://www.staff.u-szeged.hu/~gnovak/f99ht28comdem.htm>

Horthyék hivatalos ügynökségeivel. Abban nem csalódtak a Horthy-propagandisták, hogy az ötszáz főnyi csoport, amelynek az amerikai kormány készséggel adott beutazási engedélyt, a mindig szenzációra vadászó newyorki sajtóban kap majd némi nyilvánosságot. De arra aligha számítottak, hogy megérkezésükkor már a kikötőből futva kell menekülniük szállodáikba mellékutcákon át, a rendőrség védelme alatt. A Kommunista Párt felhívására munkások, munkásasszonyok ezrei gyülekeztek a kikötőben a fasiszták méltó "üdvözlésére". De hiába vonult ki a rendőrök egész hada az amerikai nagytőke szeretett vendégeinek védelmére, a tömeg áttörte a rendőrkordont és behatolt a várócsarnokba. Mikor a zarándokcsoport is bevonult a terembe, hatalmas tiltakozás-vihar tört ki.

Horthy-brigantik! Orgoványi gyilkosok! - zúdult feléjük a felháborodás. Mars vissza innen! - kiáltotta egy hang a tömegeből. Mi van Rákosival? Éljen Rákosi! - hangzott köröskörül.

Lett nagy riadalom a magyar fasiszták között. Hát ilyen fogadtatásban részesülnek a "dicsőséges amerikai demokráciában?" Hát így készítették elő ügynökeik a fogadtatást? Hát így gondoskodik az amerikai kormány az ő védelmükről? Idegesen a rendőrök felé húzódtak és sürgették a tüntetők eltávolítását. Az egyik amerikai újságíró magnéziumlámpája robbant. Olyat pukkant, mint egy revolver, s a dörrenés megnagyítva visszhangzott az öblös várócsarnokban. Az első pillanatokban azt hitték, hogy fegyver dörrent. A fasiszták rohantak, mint a kergült birkák, majd egy csoportba verődve rendőrért kiabáltak. Kint a parton a rendőri készség rohamra indult a tömeg ellen. A tömeg itt-ott visszavonult, de annál viharosabban tüntetett a Horthy-ügynökök ellen. A kikötő épületében a zűrzavar eltartott még egy ideig, azután a rendőrség gyors intézkedésére taxikat hozattak. A fasiszta ügynökök sietve és reszketve szálltak kocsiba, s rendőrfedezet mellett, mellékutcákon át csempészték őket a számukra kibérelt szállodákba. A szállodák előtt is tüntető tömeg várta őket.

P. Kiss Szaléz és társai összeesküvése⁸⁶

A rendőri szervek 1945 szeptemberétől kezdve több fegyveres ellenforradalmi csoportot lepleztek le mind a fővárosban, mind az ország más területein. A sort a Bilkei-Papp-féle fasiszta terrorcsoport felderítése és leleplezése nyitotta meg. Szolnok megyében felszámolták a "Röges"-féle szervezkedést. Miskolcon nyilas katonatisztek szervezkedéséről rendelkeztek adatokkal. Budapesten fasiszta diákszervezeteket tettek ártalmatlanná.

A baloldali pártok az ellenforradalmi próbálkozások láttán kemény fellépést követeltek. Az ellenforradalmi csoportok ügyeinek kérdése a parlament elé került.

1945. november 12-én *álarcos terroristák megtámadták a nagyrédei rendőrbizottságot*. Egy hónappal később hasonló támadás érte a gyöngyössolymosi rendőrbizottságot. Az őrökön tartózkodó néhány rendőr a meglepetésszerű akciókat nem tudta kivédeni. A támadók a rendőrbizottságokat lefegyverezték.

Gyöngyösön, 1945 telén *elszaporodtak az utcai támadások* magányos szovjet katonák ellen.

A gyöngyösi kapitányság egész személyi állományát a támadók felkutatására mozgósították. A politikai rendészeti osztály nyomozói *megkezdtek a város reakciós csoportosulásainak felmérését*. Legtöbb gondot a helyi kisgazdapárt és a katolikus egyház szervei okozták. *A reakció az államellenes tevékenységét illegálisan fejtette ki*. Nyíltan már nem lehetett fellépni a demokratikus államrend ellen.

1946 februárjában Sz. Gyula volt levente sportrepülő-oktató bejelentést tett a gyöngyösi kapitányságon. Bejelentése szerint K. Ottó gazdasági iskolai tanuló az osztályfőnökét lelövésrel fenyegette, ha "elmerészeli buktatni".

Sz. Gyula *bejelentésében közölték kiegészítették azokat az adatokat, amelyekkel már a gyöngyösi politikai rendészeti osztály rendelkezett*. Pl. adatok voltak arra, hogy P. László gazdasági iskolai tanuló a kapitányság egyik vezetőjének meggyilkolását tervezi. Tervének megvalósításáról Sz. Gyulával is beszélt. Az adatok szerint P. László és társai lesből, késsel akarták leszúrni a politikai rendészeti osztály vezetőjét.

86 In: Belügyi szemle: a rendőrség archívumából, 1965. 7. szám 77-82.o.

Ezt a körülményt a rendőrség birtokában levő levél is alátámasztotta: "...amennyiben a nyomozásait abba nem hagyja, fekete lelkét kiszorítjuk testéből..." - írta az ismeretlen levélíró a gyöngyösi rendőrkapitányság politikai rendészeti osztálya vezetőjének.

A rendelkezésre álló adatok és Sz. Gyula ellentmondásos bejelentése azt a gyanút támasztotta alá, hogy az ellenforradalmi fegyveres támadások elkövetőit K. Ottó. P. László és társai körében kell keresni.

Megállapították, hogy P. László és Sz. Gyula is a gyöngyösi KEDIM (Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség) tagjai. A KEDIM a Kalot-hoz hasonló egykori egyesülés, melyet 1945-ben P. Kiss Szaléz ferences-szerzetes alapított.

A rendőri szervek előtt P. Kiss Szaléz *szélsőséges jobboldali beállítottságáról volt ismert*. Mint a KEDIM alapító tagja *nagyfokú szervező munkát végzett*. Gyakran prédikált, lelkigyakorlatokat tartott. Sokat utazott a környező községekbe. A helyi kisgazdapárt alelnöki tisztségét is ellátta. Rendszeresen feljárt a fővárosba, *az országos központi szervekkel közvetlen kapcsolatot tartott* (elsősorban az egyházi szervekkel, azok polgári szerveivel).

A nyomozás első adatai arra utaltak, hogy a gyöngyösi reakció fő hangadói a ferences-rend helyi vezetőiből kerültek ki. *Ezt az alábbiakra alapozták:*

- Az ifjúság jelentős része a KEDIM, valamint P. Kiss Szaléz és társai befolyása alatt állt.

- A szovjet katonákat megtámadók egyikének személyleírása Sz. Gyulára illett.

- A rendőrbizottságok elleni támadások résztvevői között- bár azok nem voltak felismerhetők- többében fiatalabb korosztályú személyek vettek részt. Az általuk alkalmazott módszerek és kijelentések a KEDIM-hez, illetve azok vezetőihez való kapcsolatokra utaltak.

Beidéztek Sz. Gyulát, akinek ellentmondásokkal teli vallomásából arra következtettek, hogy P. Kiss Szaléz nagyszabású reakciós, ellenforradalmi szervezetet irányít és fedőszervként a KEDIM-et használja fel.

A gyors és hatékony nyomozás során nagykiterjedésű, országos ellenforradalmi szervezkedés észak-magyarországi csoportjának tevékenysége bontakozott ki.

P. Kiss Szaléz és társai magatartásának, tevékenységének ellenőrzése feltárta a gyöngyösi és a környéki ellenforradalmi támadások célját és a résztvevő személyek kilétét.

A köztársasági államforma mérhetetlen haragot váltott ki a reakciós papság körében. *Jelentős részük legitimista terveket szőtt*. A politikai események alakulásának részben gátat akartak vetni, másrészt az elért demokratikus eredményeket akarták megsemmisíteni. A gyöngyösi papok ezért alakították meg a KEDIM-et.

A nyomozás megállapította, hogy P. Kiss Szaléz 1945 első hónapjaiban Debrecenbe utazott, hogy bekapcsolódjék a Demokrata Néppárt szervezésébe.

A kisgazdapárt tagságának gyors növekedése miatt azonban nem kísérleteztek Gyöngyösön DNP szervezésével, (*"nem akartam az erőket megosztani"* -jkv.-ből) mert felismerték, hogy a kisgazdapárt befolyása is felhasználható céljaik megvalósításához.

1945 tavaszán Gyöngyösön egyik kisgazdapárti gyűlés után F. László FKP országgyűlési képviselővel megtárgyalta a politikai helyzetet. Megállapították: *"A nagyhatalmak közötti viszály elmélyült, új háború előtt állunk*. Az országban a hatalom megragadásához az előkészületeket meg kell tenni".

F. László és a vele együtt Gyöngyösön időző Nagy Ferenc *az ifjúság befolyásolását, megnyerését fontos feladatként jelölték meg*. A legitimista P. Kiss Szaléz és a kisgazdapárt vezetői között közös politikai platform jött létre.

A szerzetes gyors ütemben *szervezte az ifjúságot*, táncot, társasjátékot stb. vezetett be a KEDIM összejövetelén. Előadásokat tartott, "elvi" kérdésekről vitákat indított. Témái: "keresztény életet, tiszta erkölcsöt, magyar boldogságot, egészséges testet"; továbbá: "spiritualizmus, dualizmus, marxizmus". A tájékozatlan hallgatóság fele szélsőséges, kommunistaellenes, reakciós, politikai propagandát folytatott.

Egy alkalommal például a tulajdonról és a tulajdonviszonyokról tartott előadást. Kiinduló tétele volt: hogy: "a kommunisták elve: - ami a tiéd, az az enyém, ami az enyém, ahhoz semmi közöd". Előadásaiban *felvázolta a nemzetközi helyzetet*, ábrándjait a valóság képében adta elő. A szervezetbe vont fiatalok - főként pedig szélsőséges aktívák - készen álltak az illegális, államellenes harcra.

P. Kiss Szaléz *a háború előtt hosszabb nyugati körúton volt.* Ennek alapján *élménybeszámolókat tartott.* Közben hivatkozott a Habsburg Ottóval kiépített baráti viszonyára, s a trónkövetelő közeli visszatérését helyezte kilátásba. "Ottó örök nőtlenséget (?) fogadott, hogy a trónra kerülhessen." - mondotta.

A kisgazdapárt szélsőséges elemei fegyveres ellenforradalmi fellépést terveztek - a hatalomért - a munkáspártok ellen. F. Dezső kisgazdapárti országgyűlési képviselő Gyöngyösre utazott. A város kisgazdapárti polgármester-helyettesének lakásán tárgyalták meg a helyzetet. P. Kiss Szaléz *beszámolt ifjúsági szervező munkájáról.* F. Dezső a szervezetek legjobbainak felfegyverzését javasolta. Közölte, hogy részben az FKP, részben más jobboldali szervek leple alatt országos fegyveres "készenlét" alakul.

A. Lajos gyöngyösi származású egyetemi hallgatót- aki V. Vince jobboldali "kisgazdavezér" személyi titkára volt - bízták meg az észak-magyarországi illegális tevékenység instruálásával.

A. Lajos le is utazott Gyöngyösre és megkezdte tárgyalásait a helyi vezetőkkel. P. Kiss Szaléz *a kapott instrukció alapján megkezdte "az alkalmasnak vélt szélsőséges beállítottságú fiatalok beszervezését az illegális munkába.* A bázist elsősorban a KEDIM-tagok képviselték. K. Ottót, P. Tihamért, B. Lászlót és más mezőgazdasági tanulókat, programként határozták meg, hogy fel kell készülni egy kelet-nyugati összecsapásra, meg kell akadályozni a kommunista hatalomátvételt, ezért *fegyverek "szerzését" tartotta a legfontosabbnak.*

Elhatározták, hogy *szovjet katonák és falusi rendőrök megtámadásával kezdik a "felfegyverzést".* A nemrég elvonult front elhagyott fegyverei közül összegyűjtöttek néhány pisztolyt, puskát, *fegyvereket vásároltak* középiskolásoktól; tanyaiaktól cseréltek; stb. A támadások megkezdéséhez az így szerzett fegyvereket elegendőnek tartották.

A szervezkedésbe bevont fiatalok részéről felmerült a kérdés: "bűn-e, amit a páter parancsára tesznek, ki fogja "feloldozni" őket?" A papnál kész volt a válasz: "mindenkit feloldozok!"

A félrevezetett és teljesen ellenséges tevékenységre beállított fiatalok csoportja éjszakánként lesben állt, és a szállásukra igyekvő szovjet katonákra lőttek. A gyilkossági kísérleteknél - esetenként - már ki sem kérték a pap tanácsát. Újabb fegyvert azonban nem tudtak szerezni, mert a *megsebesített katonáktól féltek elvenni a fegyvert, nem mertek a közelükbe menni.* a "főnök" a következményektől tartva, megpróbálta mérsékelni a K. Ottó által vezetett csoportot, de már nem lehetett. A gyilkosságokról "gyónás" formájában számoltak be, s megkapták a "feloldozást".

A pap lakásán további tervek készültek. Megbeszélték a rendőrbizottságok elleni támadásokat. A nagyrédei rendőrbizottság megtámadását 1945. november 12-re tűzték ki. Azért esett erre a községre választás, mert P. Tihamér (a terrorista csoport egyik tagja) szüleinek a földjét a földosztó bizottság Nagyrédén felosztotta, s ebben segített a rendőrbizottság parancsnoka is.

A késő esti órákban K. Ottó csoportja gyalogosan indult Nagyrédére. P. Tihamér ismerte a községet, a rendőrbizottságot könnyen megtalálták. *A rendőrségi épület előtt kendőkből álarcot kötöttek.* "Adj Isten, fel a kezekkel!" - kiáltással hatoltak be az ügyeleti szobába és fegyvereiket ráfogták a rendőrökre.

Négy rendőr tartózkodott a helységben. Az első pillanatban *nem vették komolyan a történeteket.* Másodpercek teltek el tétovázással. Amikor a helyzet komolyságát felmérték, ellenállásra már nem volt lehetőség.

A támadók mindenkit a falhoz állítottak, és megmotoztak. Elvitték igazolványaikat, pártigazolványaikat is -, összeszedték a fegyvereket, miközben K. Ottó ismételte: "aki megmozdul, agyonlövöm...". Összetépték a falon függő képeket, felforgatták az iratokat stb.

A rendőrök lefegyverzése után érkezett a rendőrbizottságra a községi Madisz-titkár, akinek szintén elvették a fegyverét.

Felszólították a lefegyverzett rendőröket, lépjenek ki a Kommunista Pártból; meghagyták, hogy az őrsparancsnok - aki a támadás idején nem tartózkodott az épületben - a következő éjszakán álljon ki a község szélén lévő kereszthez, tegye pisztolyát a kereszt lábához, és várja meg ott őket. *A fegyvereken kívül összeszedtek mindent, ami értékes (órát, levéltárcát, aktatáskát, ruhát stb.), és zsákmányukkal eltávoztak.*

A pap a gyóntatószékben "feloldozta" a támadókat. Csupán azt kifogásolta, órákat és egyéb értékeket raboltak a fegyverek mellett.

P. Kiss Szaléz több banditacsoportot is szervezett. A KEDIM tagsága jó tartalék volt, itt szellemileg "előkészítette" a fiatalokat. *Az egyes csoportok nem tudtak egymás tevékenységéről.* Néhányan azonban sejtették, hogy párhuzamosan több csoport is működik. Ez K. Ottó vallomásából is kitűnt:

"...megkeresett K. György gimnazista, közölte, hogy van egy német géppisztolya, adjak neki töltényt, s ő ad helyette puszkagolyót..., egy alkalommal a KEDIM helységeiben két másik gimnazistával gyakran vonulnak vissza bizalmas beszélgetésre..."

A. Lajos rendszeresen megjelent Gyöngyösön szülei látogatására. Ilyenkor felkereste P. Kiss Szalézt is. Tájékoztatót adott a kül- és belpolitikai helyzetről. Beszámolt a kisgazdapárt mögé rejtőzött illegális összeesküvőkről. Esetenként túlzott is, a szervezkedők helyzetét kedvezőbben festette a valónál: "...nyugaton nagy mennyiségű fegyvert tartalékolnak a számunkra...adott alkalommal segítséget is fogunk kapni...egyelőre saját erőnkre kell támaszkodni". A Lajos kézigránátokat, pisztolyokat szállított, ötleteket adott újabb személyek bevonásához. A. Lajos az *összekötő szerepét töltötte be* a budapesti USA-misszió és P. Kiss Szaléz között.

P. Kiss Szaléz 1945 elején kapcsolatba került az amerikaiakkal. John Ronto nevű amerikai - a budapesti USA-misszió tagja - pálinkavásárlás ürügyével kereste fel Gyöngyösön.

"Igen érdeklődött a magyarországi viszonyokról, amint mondotta, az első amerikaiak között volt, akik a háború után hazánkba jöttek. Már akkor felmerült bennem, hogy különleges megbízatása van..." - így foglalta össze P. Kiss Szaléz első benyomásait amerikai kapcsolatáról. Később beigazolódott, hogy *Ronto feladatát képezte a P. Kiss Szaléz-féleillegáció instruálása.* Rontóval rendszeressé vált a kapcsolata. A. Lajos - mint összekötő - hozta-vitte a híreket a szervezkedés állásáról, továbbította Ronto tanácsait. *Amerikai sajtóanyagot küldtek* Gyöngyösre, a páter pedig nem mulasztotta el a bulletinok terjesztése során felhívni "hívei" figyelmét a nyugati támogatásra. Sok szóbeszéd volt arról, hogy fegyverraktárak maradtak a visszavonuló németek után, amit a szovjet csapatok nem fedeztek fel. Ezért P. Kiss Szaléz elhatározta, hogy felkutatja embereivel az elrejtett háborús fegyvereket. AKEDIM-tagok jelentették P. Kiss Szaléznek, hogy "eltávozáson" van az internálótáborból O. József tisztviselő, Gyöngyös volt nyilas parancsnoka, aki a város kiürítését irányította. S. Imre KEDIM-tag útján P. Kiss Szaléz meghívást kapott O. József lakására. A találkozón O. József közölte, hogy tud a pap által vezetett "ellenállási mozgalomról". Felajánlotta szolgálatait és megbízható embereit. Javasolta, hogy *szervezzék meg az internáltak tömeges szökését.* Az internáltak "egy emberként fognak kitörni, ha eljön az ideje" - ígérte. Tájékoztatta, hogy a bagolyvári uradalomban nagy mennyiségű fegyvert és lőszert rejtettek el a németek a visszavonulás idején. *Kicserélték névjegyeiket, hogy O. József embere a névjegy felmutatása után a fegyverek rejtékhelyét megmutatja.* A pap újabb fegyverszerzési lehetőségekhez jutott, gondot okozott azonban a fegyverek tárolása. A KEDIM tagságból - a város melletti vitorlázó repülőtér oktatóját - Sz. Gyulát szemelte ki arra, hogy a fegyverek egy részének elrejtésében segítsen. A hangárok erre a célra alkalmasnak látszottak. Sz. Gyula vállalkozott erre a feladatra.

A pap "nevelőmunkája" nyomán a bűncselekmények sűrűn követték egymást. *Az események meggyorsították a szervezkedés résztvevőinek leleplezését.* Míg a páter a fegyverek részére rejtékhelyet keresett, K. Ottó újabb támadást hajtott végre. Az éjszaka leple alatt megtámadták a gyöngyössolymosi rendőrőrsöt. *Az újabb támadás a lakosságban még nagyobb felháborodást váltott ki.* A támadók az őrs épülete helyett - tévedésből - egy lakóházba törtek be. Az álarcos támadók a ház lakóit falhoz állították, majd távoztak. Egy járókelőt kényszerítettek, hogy az őrs épületét mutassa meg. A rendőröket meglepték, fegyvereiket elvették. K. Ottó Gyöngyös határában egy magányos rendőrt fegyverzett le. A történetek *fokozták a lakosság részvételi kedvét a nyomozásban, illetve a tettesek felkutatásában.*

A rendőrség KEDIM-tagokat előállította, és megkezdte kihallgatásukat. P. Kiss Szaléz a rendőri akciót meg akarta állítani. Magához hívta Sz. Gyulát és P. Lászlót. A kapitányság politikai rendészeti vezetőjének sürgős *meggyilkolását rendelte el.* P. László vállalta Sz. Gyula közreműködésével a gyilkosságot. A terroristák kérdéseket intéztek a paphoz : miként minősül Isten előtt tettük? A pap feloldozást ígért. Vácolta a szervezkedés helyzetét, úgy találta, hogy a rendőrség megfélemlítése egy gyilkossággal lehetséges. P. László elgondolása az volt, hogy késsel szúrják le az áldozatot. Sz. Gyula ezt a módot ellenezte, és a lövést ajánlotta. P. László és Sz.

Gyula a végrehajtás módjában nem tudtak megállapodni. Sz. Gyula visszalépett. P. László ekkor az akció végrehajtásába P. Ferenc KEDIM-tagot vonta be. Abban állapodtak meg, hogy cselekményüket este hajtják végre, amikor a kiszemelt áldozat szolgálat után hazafelé tart.

P. László és társa este (20-21 óra között) az útvonalon lesben álltak. Az akciót azonban nem tudták végrehajtani, mert aznap az osztályvezető csak a késő esti órákban ment haza. Napokig lesben álltak a város különböző pontjain, de sikertelenül.

A pap – miután látta, hogy az akció kudarcot vallott – *névtelen fenyegető levelet íratott* a politikai osztályvezetőnek azzal a szándékkal, hogy megfélemlítsék.

Egyre több bizonyíték állt a rendelkezésre az előállított KEDIM-tagokkal szemben, akiket előzetes letartóztatásba helyeztek. A letartóztatások megdöbbenették a reakciót, és mozgósították a demokratikus érzésű embereket. P. Kiss Szaléz a kispalota belügyi államtitkárhoz fordult “ártatlan diákok meghurcolása miatt”, és követelte a gyöngyösi politikai rendészeti osztályvezető felfüggesztését. Heves megye kispalota főispánja “fiatal gyerekek fogságban tartása miatt” tiltakozott a belügyminiszternél. A kihallgatások, *a tanúvallomások és a tárgyi bizonyítékok* azonban fényt derítettek a gyöngyösi összeesküvés részleteire és P. Kiss Szaléz szerepére is.

A szervezkedés felderítése által lelepleződött a kispalotapárt néhány összeesküvő vezetője is. Az igazságügy miniszter 1946. május 10-én az országában indítványt terjesztett elő több reakciós kispalotapárti országgyűlési képviselő mentelmi jogának felfüggesztésére.

O. Zs. őrnagy

Varga László: Kérem a vádlott felmentését⁸⁷

1942-ben Balatonberényben a keresztény mozgalmak kétnapos konferenciáján vettem részt. Hazafelé menet a vonatos Kiss Szalézzal együtt vettem részt. Hazafelé menet a vonaton Kiss Szalézzal együtt elemeztük az értekezleten történeteket. Egyetértettünk abban – ma is egy felszólalásomban ki is fejtettem -, hogy az előadások nagyon alaposak voltak, de nem sok közül volt az élethez. Szép elmélet, gyakorlat nélkül, amivel nem lehet messzire jutni.

Kiss Szalézt korábban nem ismertem. Megjegyzésem olaj volt a tűzre. Lángoló szavakkal ecsetelte a szociális reformok szükségességét, amiért akcióba kell lépni, vagy az egész keresztény reformmozgalom múzeumba kerül.

A háború után gyöngyösön fiatalokat szervezett maga köré. Több híve volt, mint a helyi kommunista ifjúsági szövetségnek. Bajba került, 1946 tavaszán letartóztatták, több fiatal hívével együtt. Gyöngyösről Budapestre szállították. A budapesti ferences rendfőnök felkeresett, és arra kért, vállaljam Kiss Szaléz védelmét.

Örömmel tettem. Másnap már a Markó utcai fogházban voltam. Átadtam meghatalmazásomat. Az ügyeletes őr jól ismert, megnézte a letartóztatottak névjegyzékét, de Kiss Szaléz nevét nem találta. Kérésemre még egyszer átnézte, sőt: még én is melléje álltam, s együtt néztük, de nem találtuk.

Talán a Pest vidéki fogházban van – gondoltam, és máris mentem a Fő utcába. De ott sem volt. Talán a kőbányai Gyűjtőfogházban? Ott sem találtam. Másnap továbbnyomoztam. A katonai fogházban kerestem.

-Nincs itt – válaszolták.

Közben a ferences rendfőnök telefonon érdeklődött, de közöltem vele: eddig még nem találtam meg a pátert.

- Pedig biztos, hogy Budapestre hozták – erősködött.

Nap nap után mentem a Markó utcai fogházba. A válasz mindig ugyanaz volt: nincs náluk. Hol lehet? A szovjet hatóságok vitték volna el? A ferences rendfőnök szerint a magyar titkosrendőrség tartóztatta le.

Egyik este tíz óra körül csengett a telefon.

„Ügyvéd őr, ne kérdezze, ki vagyok – szolt egy idegen férfihang. – Ma este fél tízkor hozták Kiss Szalézt a Markó utcai fogházba. Kérem, azt se mondja, hogy ezt telefonon tudta meg. Isten vele. Sok szerencsét! Nem tudtam kérdezni semmit, mert a vonal túlsó vége elhallgatott. A letartóztatottakkal a beszélgetés délelőtt tíz órakor kezdődött. Másnap reggel már fél tízkor ott voltam, tele feszültséggel. A fogházügyeletes megint a könyvet nézte.

- Nincs – mondta.

- Nézze meg tüzetesen, és talán az újonnan jötteket még nem írták be, mert itt van-mondtam határozottan.

- Nincs.

A fogházigazgatóhoz vezettem magam. Komisz ember volt, röviden ki akarta adni az utamat, mondván, hogy aki nincs a könyvben, az nincs a fogházban. Erősködtem, hogy itt van. Faggatni kezdett, honnan tudom; amire csak azt hajtogattam:

- Tudom, hogy itt van.

A fogházigazgató nem óhajtott tovább tárgyalni, és kurtán közölte: ha panaszom van, menjek a népügyészség vezetőjéhez, dr Ferencz Tiborhoz. Már indultam is. tárgyalásokról ismertem ezt a több mint százkilós, durva, kíméletlen embert. A titkárnőjének megmondtam a nevemet. Bejelentett, aztán újra megjelent, és tudni akarta, milyen ügyet képviselek. Megmondtam. Láthatóan meglepődött. Bement a főnöke szobájába, majd közölte, hogy a népügyész ma nagyon elfoglalt, nem fogadhat.

- Akkor várok – mondtam neki-, amíg a népügyész úrnak lesz ideje.

Ezzel leültem. Ismét bement a főnökéhez, de gyorsan kijött, és leült az íróasztala mellé. Rám sem nézett többé. ez volt fél tizenegykor. Tizenkettőkor még mindig ott ültem, senki sem szólt hozzám, csak a nagy sürgés-forgás tűnt fel, s a titkárnő, aki többször suttogott a telefonba, de

87 Varga László: Kérem a vádlott felmentését, Püski, New York, 1981; 224-226.o.

olyan halkan, hogy ne halljam. Egy órákor rengett a padló, dr. Ferencz kilépett a szobájából, és dühösen odaszólt nekem:

- Üzentem önnek, hogy ma nem érek rá.

Általában udvarias ember vagyok, de ha valaki kihívóan viselkedik, megkapja a magáét. Fel sem állva, keményen válaszoltam: - Én is üzentem, hogy beszélni akarok önnel. Amíg ön nem fogad, addig innen nem megyek el.

Dühösen rám szólt:

- Különben ebédelni megyek. Elment. Fél háromkor tért vissza. Csodálkozott:

- Ön még mindig itt van?

- Igen, és addig leszek itt, amíg ügyfelemmel, Kiss Szalézzel nem beszélhetek.

- Honnan veszi, hogy itt van?

- Tegnap este fél tíz körül a Markó utcai fogház előtt sétáltam, és a rabszállító kocsit éppen akkor állt meg. Láttam, hogy a kiszállt rabok között ott volt Kiss Szaléz. Ferencz intett, hogy kövessem a szobájába. Leültetett. Ő állva maradt, és ordítani kezdett:

- Engem ön nem vezet félre, hogy látta Kiss Szalézt. Valaki besúgta magának.

Vizsgálatot indítok, és ellátom a spicli baját!

- De most beismerte, hogy itt van.

Azt hittem, gutaütést kap. Kivörösödött, leült, verte az asztalt:

- Ide hallgasson! Itt volt vagy nem, már nem érdekes. Egy biztos: most már nincs itt.

Akarja tudni, hogy hol van? Luciferi gúnnnyal szinte sziszegte: Átadtam a szovjet hatóságoknak. Náluk van. Ott keresheti. Maga azt a papot többet nem látja az életben. Kimerülve elterült a széken. Megsemmisülten mondtam:

- Ön törvénysértést követett el. Láthatóan megdöbben. Egyszerre barátságos hangot ütött meg:

- Melyik törvényt sértettem meg?

- Ön úgy viselkedik, mint Pilátus, aki bár bírója volt Jézusnak, mégis tőle kérdezte: „Mi az igazság?” Ön pedig mint a törvény öre, kérdezi, hogy hol követett el jogsértést. A büntetőjog 17. szakaszát szegte meg, miszerint magyar állampolgár más állam hatóságának sohasem adható ki.

Nagy csend. Éppen kérdezni akartam, amikor Ferencz felállt, kiegyenesedett és megfenyegetett:

Én magának mindent elmondtam. Nem kellett volna. Ha ön bármikor további lépést tesz, lássa a következményeket!

Felém jött. Udvariasan akart búcsúzni. Irtóztam attól, hogy kezét fogjak vele. Aktatáskámat a hónom alá csaptam, megfordultam, búcsúzás nélkül otthagytam.

Átmentem az igazságügy-minisztériumba, ahol még több, régi ismerősöm dolgozott. Kérdéseimre egyöntetű választ kaptam: semmit sem lehet tenni, a békeszerződésig a megszállók azt cselekszik amit akarnak.

Kiss Szalérről azonban megtudtam, hogy valóban szovjet kézre került. Magyarországról nem vitték ki: 1946 októberében Sopronköhidán, több társával együtt, minden tárgyalás nélkül agyonlőtték.

Egy izzó magyar láng kialudt.

Szervezkedések és terrorcselekmények⁸⁸

Már a fajmagyarok által irányított Magyar Közösség nevű összeesküvés felszámolása előtt - szinte a felszabadulást követő hónapokban - különböző fasiszta és klerikális színezetű illegális csoportok jöttek létre azért, hogy fegyveres terrorcselekményekkel és politikai gyilkosságokkal is kifejezzék ellenállásukat a kialakulóban lévő népi hatalommal szemben.

A fizikai és lelki terrorra épülő, az állam megdöntésére irányuló aknamunkát a későbbiek során is folytatták. A különböző rendeltetésű legális lehetőségeket felhasználták illegális szervezkedéseik leplezésére. Ezek között kell említést tenni P. Kiss Szaléz és Bulányi György irányításával működő rendszerellenes csoportok tevékenységéről.

88 Koppány József – Hahn Péter: Szervezkedések és terrorcselekmények, Ifj. Lap- és Kk., 1984, 30-35.o.

1945 második felében sorozatos támadások érték Gyöngyösön és környékén a helyi rendőrség objektumait. A nógrádi és gyöngyössolymosi rendőrőrsöt meglepetésszerű akcióval álarcos terroristák megtámadták és lefegyverezték. Ezzel egy időben elszaporodtak az utcai támadások magányosan közlekedő szovjet katonák ellen. A helyi rendőrkapitányság vezetői nagy számban kaptak fenyegető leveleket is.

A hatékony rendőrségi nyomozások eredményeként eljutottak egy országos méretű ellenforradalmi szervezkedés észak-magyarországi csoportjához. Megállapították, hogy az ellenforradalmi terrorcselekmények szála a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség (továbbiakban KEDIM) nevű klerikális szervezethez vezetnek, amely közvetlenül P. Kiss Szaléz - volt hittanár - irányítása alatt áll.

A KEDIM 1945 elején az akkor ferences rendi szerzetesek által alapított katolikus ifjúsági egyesület volt, amely Gyöngyösön és környékén működött. Alapítója, P. Kiss Szaléz a felszabadulás után egyik vezéralakja volt a reakciós legitimista irányzatot képviselőknek. Célkitűzése a demokratikus kibontakozás megakadályozása, az elért eredmények megsemmisítése volt.

P. Kiss Szaléz a jobboldali erők tömörítésére, a klerikális reakció szándékának támogatására előbb a Demokrata Néppártot (DNP) használta fel, majd csatlakozott a Független Kisgazdapárt jobbszárnyához. Ez utóbbi nagyobb tömegbefolyását látva, ott fejtett ki ellenséges tevékenységet.

P. Kiss Szaléz 1946 közepén tárgyalásokat folytatott a Gyöngyösön gyűlést tartó egyik kisgazdapárti képviselővel, és az ott megjelent Nagy Ferenc volt kisgazdapárti vezető politikussal, miniszterelnökkel. Megállapodtak, hogy a hatalom megtartásához meg kell tenni az előkészületeket. Nagy Ferenc - aki erősen exponálta magát a Magyar Közösség nevű államellenes összeesküvésben is - fontos feladatként jelölte meg az ifjúság fokozottabb politikai befolyásolását és megnyerését. Ezek szerint a legitimista P. Kiss Szaléz és a Független Kisgazdapárt jobboldali vezetői között politikai nézetazonosság alakult ki.

P. Kiss Szaléz a fedőszervként működő KEDIM összejövetelein gyakran tartott előadásokat, vitákat a Keresztény élet, a Tiszta erkölcs, A magyar boldogság címek alatt. Az előadásokon, de különösen A spiritualizmus, dualizmus, marxizmus címmel tartott tájékoztatóján a befolyása alá kerültek körében szélsőséges kommunistaellenes propagandát folytatott. Az uszító propaganda hatására a szervezetbe tömörült fiatalok egy része készen állt a népi állam ellen irányuló harcra is.

Az ifjúság körében végzett szervezőmunkájáról rendszeresen beszámolt a Független Kisgazdapárt néhány jobboldali beállítottságú vezetőjének és országgyűlési képviselőnek, de tájékoztatta Gyöngyös város kisgazdapárti polgármester-helyettesét is. Azok egyetértésével az illegális szervezkedés vezetősége elhatározta a KEDIM "legjobbainak" felfegyverzését. Céljuk az volt, hogy csatlakozzanak az FKP és más jobboldali szervezetek fedése alatt működő Országos Fegyveres Készenlét nevű illegális terrorista központhoz.

P. Kiss Szaléz az instrukciók és a saját tervei alapján megkezdte az arra alkalmasnak tartott személyek beszerzését. Programként jelölte meg egy kelet-nyugat között sorra kerülő katonai összecsapás esetére a felkészülést, valamint a kommunisták hatalomátvételének megakadályozására fegyverek szerzését. Az illegális szervezkedés vezetőjének utasítására megkezdték a csoport felfegyverzését úgy, hogy szovjet katonákat és vidéki rendőröket támadtak meg, de a II. világháborúból visszamaradt, illetve elrejtett pisztolyokat és puskákat is összegyűjtötték. Az így szerzett fegyvereket egyelőre elégségesnek tartották ahhoz, hogy a támadásokat elkezdhessék. Az ellenséges propagandával "feltöltött" elemek éjszakánként lesben álltak, és szállásukra igyekvő szovjet katonákat lőttek agyon, több rendőrőrsöt támadtak meg, két rendőrt le is fegyvereztek, és megfenyegették, ha nem lépnek ki a Kommunista Pártból, "utoléri őket a végzet". A gyilkosságokat minden esetben "meggyónták" P. Kiss Szaléznek, akitől természetesen "feloldozást" nyertek.

P. Kiss Szaléz illegális banditacsoportjainak szervezéséhez a KEDIM jó bázisnak bizonyult. "Lelkileg felkészített" hallgatóit könnyen rábírták az államellenes tevékenységek végrehajtására. Sokat foglalkoztak a csoportok konspirációs szervezésével és nevelésével is. A csoportok nem tudtak egymás tevékenységéről, látszólag egymástól függetlenül működtek. A szálakat P. Kiss Szaléz tartotta kézben, és az ő irányítása alatt hajtották végre a terrorcselekményeket. Azért, hogy a csoportokat további feladatok végrehajtására sarkallja, kijelentette: "...Nyugaton nagy

menyiségű fegyvert tartalékoltak számunkra...Az adott pillanatban segítséget fogunk kapni onnan...Egyelőre azonban saját erőnkre kell támaszkodni...”

P. Kiss Szaléz megbízható amerikai kapcsolatokkal is rendelkezett. A budapesti amerikai misszió egyik beosztottja rajta keresztül látta el instrukciókkal és ellenséges tartalmú buletinokkal az illegális szervezkedést. “Nevelő munkája” nyomán a bűncselekmények gyakran megismétlődtek. Újabb támadásokat követtek el rendőrörsök, szovjet katonák ellen. Gyöngyös város volt nyilas városparancsnokának beszerzésével tervet dolgoztak ki a nyilas és más háborús bűncselekmények miatt elítélt elemek megszöktetésére, továbbá újabb fegyverek szerzésére. A sorozatos fegyveres támadások rémületben tartották, de mélységesen fel is háborították a lakosságot. Az emberek tömegei azzal válaszoltak a banditizmusra, hogy aktív segítséget nyújtottak a rendőri szerveknek a tettesek felkutatásához, leleplezéséhez.

Már a belügyi szervek hozzákezdtek a kiterjedt illegális szervezet felszámolásához, amikor a még szabadlábban lévő P. Kiss Szaléz – a rendőrség akcióinak akadályozására – utasítást adott a gyöngyösi politikai rendőrség vezetőjének maggyilkolására. Az egyik illegális terrorista csoport tagjai napokig lesben álltak a város különböző pontján, hogy a gyilkosságot végrehajtsák. Tervük azonban kudarcba fulladt. A gyilkosságra vállalkozó terroristákat is őrizetbe vették. A terrorista banda felszámolását “megdöbbenéssel” fogadták a jobboldali pártok reakciós vezetői. Közülük többen tiltakoztak a Független Kisgazdapárt által a kormányba delegált belügyi államtitkárnál a “becsületes magyar hazafiak” meghurcolása és fogva tartása miatt. Ezek a reakciós próbálkozások azonban nem akadályozták meg a belügyi szerveket abban, hogy a terrorista-banditahálózatot teljesen felgöngyölítsék, a felelős személyeket bíróság elé állítsák és felelőségre vonják őket.

A népi demokratikus rendszer ellen irányuló ellenséges tevékenységükről jól ismert volt szerzetesek közül egyesek nem érték be azzal, hogy a “hitvédelem” leplébe bújtatt, rendszerellenes agitációval és propagandával mételyezzék a vallásos érzelmű embereket, hanem államellenes tevékenységbe is kezdtek. 1949-ben Bulányi György, volt piarista szerzetes, több reakciós társával együtt elhatározta egy széles kiterjedésű, rendszerellenes, illegális szervezkedés létrehozását. Már 1949 őszén, közel 50 személy előtt, illegális összejövetelt tartott, ahol vázolta a szervezkedés célját, formáját és módszereit. Terve az volt, hogy a legális bázist a különböző egyházi szervezetekre, egyesületekre építi fel, azok fedése alatt illegális csoportokat hoz létre.

Bulányi György rövidesen kialakított maga körül egy megbízható vezetőségét, és célkitűzéseinek megfelelő szervezési feladatokkal látta el őket. A Keresztényszocializmus eszméi címmel kidolgozta és írásba foglalta a szervezkedés alapelveit, majd ezt a “dokumentumot” eljuttatta a szervezkedés vezetőihez. Közvetlen segítőtársai közreműködésével az államellenes szervezkedést országos méretűvé fejlesztette, amelybe bevonták az illegálisan működő különböző egyházi jellegű csoportokat is. Ilyenek voltak p. a Katolikus Lányok Szövetsége, a Katolikus Parasztegyesület stb. 1950 második felében megállapodott a szervezkedés vezetőivel abban is, hogy mozgalmukat decentralizálják, és hat kijelölt városban építenek ki illegális sejteteket. Amikor aztán a hat sejtet létrehozták, ezeknek az irányítását és a szervezkedés kiterjesztésével járó feladatokat is felosztották egymás között.

A decentralizálást követően a titkos csoportokat – országos viszonylatban – mintegy 30 személy irányította. Ők látták el szempontokkal a csoportok vezetőit, akik aztán “világnézeti nevelésben” részesítették a beosztottaikat. Bulányi a sejtet vezetőinek rendszeres illegális összejöveteleket tartott. Ilyenkor megtárgyalták a szervezkedés kiterjesztésére, továbbá a már működő titkos csoportok konspirációs tevékenységeire vonatkozó feladatokat.

A decentrumokon keresztül létesített titkos csoportokba elsősorban fiatalokat, egyetemistákat és főiskolásokat vontak be. Részükre illegális broszúrákat készítettek, amelyeket sokszorosítás után terjesztettek. A broszúrák vallásos köntösbe burkolva a kommunisták és a Szovjetunió ellen uszítottak, és alkalmasak voltak a népi demokrácia iránti gyűlölet felkeltésére is.

Egyes csoportok vezetői a tagok számára külön is szerveztek illegális összejöveteleket, ahol a rendszerellenes, uszító beszédeket tartottak. Az egyik ilyen “előadáson” az előadó ismertette A sátán birodalma c. cikkét, amelyben a népi demokratikus rendszert a sátán országának nevezte. Ekkor kijelentette, hogy a rendszer ellen irányuló tevékenység során megengedhetőnek tartja a politikai gyilkosságot, sőt azok végrehajtásához mindazokat az eszközöket is, amelyek “gyorsabban vezetnek el a célhoz”. A szervezkedés vezetői a befolyásuk alatt tartott elemeket

felszólították a kormány intézkedéseivel szembeni ellenállásra: ahol csak tudják, szabotálják az iskolai oktatást, ha pedig a termelő munkában vesznek részt, minden eszközzel akadályozzák meg annak zavartalan menetét. 1952 júliusában Bulányi három napos illegális összejövetelt hívott össze, Debrecenben, ahol legalább 50 személy vett részt. Az "ülésem" Mit akarnak a kereszténység ellenségei, a bolsevisták? címmel tartott előadást. Az államrend ellen irányuló cselekmények szükségességét fejtette ki, majd bejelentette, hogy nyugaton kiadták Az osztályharc és kereszténység című, a marxizmus-leninizmust élesen támadó broszúrát.

Bulányi a budapesti francia követségen "dolgozó" kapcsolatain keresztül rendszeres összeköttetésben állt a nyugati ellenséges központokkal. Megszervezte az illegáció anyagi támogatását a reakciós politikát folytató Actio Catholicán keresztül, de a forrást kiegészítette különböző hazai és nyugati reakciós körök és személyek adományaiból.

A Belügyminisztérium szervei 1952 nyarán felszámolták a Bulányi György által irányított nagy kiterjedésű, a népi demokratikus államrend megdöntésére és a tőkés rendszer restaurálására irányuló államellenes szervezkedést.

Kis Szaléz⁸⁹

Minek fölboltygatni a múltat! Hagyjuk az élőket élni, a holtakat pihenni. A csillag se kérdezi, miért jutott a Göncöltre, miért a Tejútra, vagy miért éppen ő hullott le azon az augusztusi estén. Ez a sorsa... indul székér északra is, délre is, vezet út napszálltára, de napkeletre is, amelyről vagy van visszatérés, vagy a semmibe vezet. Egyszer rád csapódik a nehéz vasajtó, és kezdetét veszik a rémes kattogás, amit majd soha nem fogsz elfelejteni. Fölhangzik minden utazásodban, zakatolni fog halántékodon elalvások előtt, miközben te menekülnél az ébrenléteből, a múlt vissza-visszatérő zajai elől. Te végigmentél ezen az úton. De ki kísért el akkor, ki volt ott veled a zsúfolt marhavagonban? Van-e társad, erőt adó, vigasztaló? Ki látja, hogy te itt kétségbeesetten dideregsz hatvanad magaddal a novemberi hidegben? Akik ide jutottak jönnek veled, vagy ők szobában alszanak, és soha nem bántja majd őket a te sorsod? „Még fiatal vagy, előtted az élet...” Deáktársaid érettségire készülnek. Hiányzol-e majd nekik? Társaidnak a fejében – a pünkösdi rózsák, szegfűk csokrai között átsuhan egy-egy gondolat rólad, a búcsúbeszédén jut egy-egy szó azoknak, „akik nem lehetnek köztünk”? Amikor majd kilenc-tíz év múlva boldogan látnak viszont szüleid, ha visszatérsz egyáltalán, lesz, aki szemlesütve fogad, vagy kitar előled...

Evtizedek múltán, az emlékezés ködjein keresztül, elmosódnak a zajok és a fájdalmak, az embereket úgy leköti a jelen, hogy nem kívánnak a múlt szerelvényeire fölszállni, de azért lesznek majd, akik elindulnak, mert tudni akarják, milyen, mert nem lehet az ember történelmi úti élmények nélkül igaz naplót vezetni, mert ezek az utak itt vannak. Ha minden ember végigjárja ezek egy szakaszát e gépesített Kálváriának, leállítja a szerelvényeket... Amikor fölterelnek a magasságban kettéosztott vagonba, 30-30 embert egy-egy oldalra, még senki sem tudhatja, hova érdemes helyezkedni, fölültre vagy alulra. Az ilyen vezényszavak durva zöngése állandó úti kísérőd lesz, életed, erődét újraosztó és ritmusát erőszakosan uraló időmérő. Újra itt a Bábel. Néhány magyar, több orosz és német, aztán sok ismeretlen gajdolás, talán lett vagy litván, amott grúz vagy tatár, a végtelen által kevert embervegyület. Dezertált, katonaszökevény, németektől szökött fogoly, „hazaáruló” magyar. Néhány orosz katona benzint adott el az osztrákoknak. A hangfoszlányok ide-oda verődnek a deszkákon. Mire is gondolhat így az ember, oldalra fordulva, egymásnak verődve, oldalával a hideg deszkákon? „Hogyan fogom a dolgomat elvégezni a nyílás fölött, ennyi ember között?” Hogyan kellene megfordulni? Várjál még, bírjad még, ezt is vezényszóra lehet; ha van őr a vagonban, még szerencse, mert az ő érdeke is, hogy a vaskályhában legyen tűz, egy-két ölnyi fa kerül a megállóban. Ha nincs őr, nincs fa, el kell tüzelni a priccseket is, hogy meg ne fagyjatok. Ha nem túl hézagosak a deszkák, még be is melegedhet a vagon; a fentiek izzadnak is, a mennyezet deszkáiról víz csöpög, az oldalakon lecsurog, alul deres és jeges is, az itt szorongóknak irgalmatlan lesz. Az út legvégén lesz olyan rab, aki megszabadul: odafagy a deszkához. Betölti ő is hivatását: a teste elzárta a hideget a többiektől. A tábori fogadók levonszolják őt is – a halottas gödörbe.

89 Sic! Név nélkül; megjelent a Prés 1989/5. számában, 23.o.

De a lebergi elosztótáborig nagy események nem következnek be: csak átfázni tudsz. Ha befut a szerelvény, letérdelni a hóban, amíg átveszik a szállítmányt, amíg mindenki letápázkodik gémberegetten, alig mozduló tagokkal. Ez fáradság azonban hangulat ahhoz képest, ami ezután vár az utazókra, ez az éhség pedig múltó kellemetlenség az éveken át állandó és megújuló érzéshez képest, amelyet csak fokoznak a megújuló emlékek az otthoni finomságokról, édesanya-főzte kedvenc ételekről. Van, aki törődöttebb_ kell vonszolni félig eszméletlen állapotban, hogy 15-20 kilométeres gyalogmenetben támogassák társai.

Nem tudni, szerencsés-e, ha egyből a kórház lágerbe kerülsz tüdőgyulladással, láztól verten, vagy vesegörcsökkel, vagy eltört forgócsonttal. A vánszorgók megpihennek; a barakkban szorosan egymás mellé sorakoztatva és úgy leültetve: szorosan, egymás ölébe. Ki szabja meg, hol a helyed most, a felső priccsen vagy a vízcsurgástól jeges padlón? Van, aki távol van a küblitől, annak azért rossz: társain kell átmászni. Akinek mellette jut hely, megfürdik a tartalmában, amely fröcskölődik, kenődik, keverődik.

Mennyi hiábavaló idő, mennyi szégyenteljes jelent, semmitmondó történés. Minden kifordult, valószínűtlen, és ha átesünk az időn, értelmetlen lesz emlékezni is rá, le kell tagadni mindent. Ezt utazást nem könnyen képzelem el a diák, aki bár tanulni nem szeret különösképpen, képzeletében olvasmányok, álmok tájain barangol. Most itt van, egy rossz álomban, eltorzultan. A diák néhány hét alatt éveket él át és felnőnek gondolatai. Kell, legyen a tíz év alatt olyan, amit elmesélhetek, amivel dicsekedhetek, Hisz világot láttam, milyen világot! Csak még semmit nem látni a sötétből. A jövő ott van, ne nézd, nem látod úgysem; ha néha összeakad a szavad egy másikéval, megnyugtat; ez a végállomás. Ne is álmodj arról, hogy innen visszakerülsz! Nyugodj bele, törődj bele, mert véged van, ha reménykedsz! Az előtted az öledben ülő is így szorong. Köpönyegén lyuk, alatta sötét folt. előző tulajdonosának a végjele...

E néhány balsejtelmű nap lassan hozzáalakít mindenkit új világához. Fölméri ezt, és értelmetlen használhatatlan szemétként kiszórja amannak a darabjait: amit eddig tanult, a barátságokat, tantárgyakat, tanárokat, az otthont. Az Orczy-kerti sétákat, a mátrai csatangelészeket, a tiszta, szép ruhákat, a lányok futó mosolyát a karzaton, a cserkészeket, a KEDIM-összejöveteleket. Eltűnt minden, mint a mesében. Újjá születesz most – egy másik világban. Ebben nem lesz helye a sunyiskodásnak, apró ravaszkodásoknak.

Nem egy-két szón, mozdulatodon fognak lemérni. ha megérkezel a lágerbe, sokáig és egyedül kell küzdeni azért, hogy szükségük legyen rád az embereknek: csak úgy fognak elismerni, segíteni. Néhány év alatt felnőtt leszel, és vagy meg tudod szilárdítani magad és elosztani az eddig fölhalmozott tudásodat, emberségedet, életszeretetedet, vagy egy óvatlan helyzetben elnyel a mocsár; szakadék, útvesztő önfeladás, lélektörő csapda lapul minden bozót mögött. Egy-egy erősítő meleg lötyty után erőre kapsz, bízni is tudsz titkon, hogy azért is hazakerülsz.

Ki fogod várni, míg visszaengednek, hogy leszámolj árulóiddal, vagy csak azt megkérdezt tőlük: miért kellett ártatlanul elítéltetnem és elhurcoltatnom. Miért csapott be a felnőtt világ? Eztán – néhány év múlva – látván sok borzalmat, gyötrelmet, és köztöttük is annyi emberséget, szigorú jóságot, fölülemelkedsz mindenben.

Szaléz atya és társai⁹⁰

Az Andrassy út 60-ban!

A megtörtént színtiszta igazat írom, vállalom a felelősséget szavaimért. A félőn emlegetett esetleges "visszarendeződés" esetére is, mert lelkiismeretem tiszta, senkinek soha nem ártottam tudatosan!

Szándékom a történetünk közlésével: az ifjúság tanuljon a történetünkből, bírálja felül mi volt a helytelen, s mi a tanulság. Tegyük meg a kiértékelést, ők alakítják hazánk szebb jövőjét!

GYÖNGYÖSÖN 1946-ot írtunk.

Kellemes meleg tavasz volt, a húsvéti ünnepek hete. A "szagos" miséről hömpölyög a tömeg a korzóra. A Hanisz téren, a mai Fő téren sétál a csinos, elegáns lányok sokasága. Ott a helyünk, gondoltuk, mi ifjak!

90 Cikksorozat 1. rész: Prés I. évf. 8. szám, 1989. aug.

Sétám közben hozzámvágódik, s tárt karokkal üdvözöl nemrég bemutatott ismerősöm, a lányoknak imponáló, közismert sportrepülő, aki a 3 sirályos ezüstkoszorús teljesítmény repülő jelvényvel büszkélkedhet.

Jó megjelenésű, határozott egyénisége, választékos beszédstílusa az első látásra szimpatikussá teszi. Én is a felhő bátor lovagjaként könyveltem el, s mondhatom "felnéztem rá". Rövidesen ő lett további életem teljes meghatározója. Szükségtelen, hogy közöljem nevét, személyével csupán a tanulás kiértékelése a lényeges.

A további történetünkben Snejder, Zsül vagy Júdás néven fogom megszemélyesíteni!

Snejderrel többször beszélgettem a korzón, hol általában ő keresett meg, szórakoztatott repülő és női sikerélményeivel. Elvitt a KEDIM ifjúsági szervezet székházába (a jelenlegi Puskin mozi a helyén), ahol délutánonként zenés össztánc volt, így szívesen találkoztam vele. Széles körű leányismeretsége volt. Közös táncos sikerünk volt, így hamarosan barátként kezelte, amit nem utasítottam el.

"Zsül barátom" elérve célját, látta, megbízom benne, bizalmas beszélgetést kezdeményezett velem.

Hallottad, olvastad, mit tudsz a gyöngyössolymosi és nagyrédei rendőrörsök álarcos lefegyverzőről?!

Az est leple alatt ki vagy kik lötték le a két járőröző orosz patrult?! Tudsz-e róluk valamit, vagy mi az elképzelésed? - kérdezte. Diákok, reakciós tisztek csinálhatták?! Nem tudom, de nem is érdekel. Örülök, hogy ép bőrrel megúsztam a háborút. Nem vagyok semmilyen pártnak tagja, én nem politizálok. Függetlenül akarom élvezni az életet! Volt kitérő válaszom. Másra kívántam terelni a beszélgetést, mert valóban nem érdekelt, meg Zsül kérdéseit provokatívnak is gondoltam ösztönösen.

Snejder megjegyezte, furcsának tartja, ilyen "bele való" ifjú mint én, közömbös ily történelmi időszakban!

Zsül, megnyerésem érdekében bizalmas közlésbe bocsátkozott. A közelmúltban szabadult a helyi rendőrkapitányság előzetes letartóztatásából, ahol az ÁVÓ két hónapon át verte, kínozta. De rábizonyítani nem tudták a vádat, hogy ő jelentette volna fel a felsővárosi két 19-es kommunistát, akik az ereklyeként becsült vörös zászlót rejtegették a padláson, kiket a nyilas rendszer végső összeomlása utolsó napjaiban hurcoltak el a németek. Zsül elmesélte, az ÁVÓ azt is számon kérte tőle, hogy pipishegyi reptér gondnoka volt a nyilas városparancsnokság megbízásából, akik felmentették a háborús katonai szolgálata alól a páncélosoktól.

Nem került a nyilas kapcsolat bizalmas közlésével ugyan közelebb Zsül hozzám. Engem ugyanis a Nemzeti Számonkérőszék nyilas Hadbíróság halálra ítélte! De megsebesültem rögtön, így azt kihasználva a végrehajtás elől megszöktem.

Így a Gestapóról és a nyilasokról igencsak rossz emlékeim voltak. De volt már fogalmam a kényszervallatásról, így Zsült őszintén sajnáltam az általa bizalmasan közölt gumibotos kihallgatás élményei, szenvedései miatt. Hogy Zsül hogyan viszonyozta együttérző sajnálatom, az alábbiakban kiderül!

A KEDIM-be barátként együtt jártunk táncolni. Zsül táncközi szünetben kihívott a folyosóra, útközben közölte, bemutat a város legnépszerűbb szónokának, PÁTER KISS SZALÉZ-nak - feltűnő pátosszal kihangsúlyozva nevét!

Beléptünk mindketten az irodába, ahol két személy tartózkodott. A klub gondnoka és Szaléz atya.

Páter, annyi mint atya, ferences rendi megszólítás, Szaléz pedig felvett szerzetesi keresztnév.

Középmagas, kissé molett, 30 év körüli. Szerzetes létére kellemes jómodorú, társaságbeli, szimpatikus egyéniség.

A korabeli városi polgárok széles köre jól ismerte, rendkívüli szónoki tehetség volt. Minden beszéde meggyőzően ragadta magához hallgatóságát. A Barátok temploma tömve volt, ha a szentmisét ő celebrálta. Járt a vidéket. Politikai beszédeiben a parasztság érdekeit képviselte. Röviden: komoly politikai ellenzék állt mögötte. Az ÁVÓ reakcióként kezelte, s mindent elkövetett provokálására. Beszédei alatt hemzsegték a nyomozók, várva, mikor mond olyat a szószéken, vagy egyéb politikai gyűlésen, hogy eltávolítható. Így azonban nem sikerült "likvidálni"!

"Ami késik, az nem múlik!" az események innen már nagyon gyorsan peregtek. A KEDIM irodája mely a cserkészszoba is volt feledhetetlenné vált részemre. "Zsül barátom" átrendezte életem! Rövidesen, a húsvéti ünnepek végén letartóztattak.

Bilincsben s így vertek. A veritékes, véres lepedő beletapadt nedves sebeimbe, bőröm repedéseibe. Rettenetesen fáj. Egy hét múlva abba hagyta testem verését, mert cafatokba szakadt a bőröm, nyílt seb volt az egész testem.

Falhoz ültettek, széket nyomtak a lábaimra, hogy a lábam az égnek eredt. Zoknim vízzel locsolták, és teljes erővel verték talpam. Borzalmasan fáj, többször elájultam. De utána is égető fájdalom volt minden lépés. Így is vertek egy héten át.

PÓK LÁSZLÓ

Ezredes provokátor⁹¹

Ha valaki kételkedik az elmondott kényszervallomások valószínűségében, az megtapinthatja bizonyoságul az eltörött állkapcsom, mely emléke azon szégyenteljes időknél. Az egykori önmaguk mondhatják el, mely fokozatig érték meg a hasonló élményeket jegyzőkönyvük aláírásáig. Bizonyos, rajtam kívül még elektrosokkolást végeztek a Szalézon és F. L. volt országgyűlési képviselőn, ki mentelmi jogra hivatkozva jogosnak vélte interpellációját.

Minden éjszaka három típusú nyomozó tette fel azonos kérdéseit. Rengeteget kellett írni pihentetőül, mi hogyan volt stb. Szembesítésekkel egymást kellett leköpní ha az nem volt egybehangzó. Engem sokszor szembeköptek, mert a jegyzőkönyvet nem írtam alá, mely másra vonatkozott. Nem ismertem őket, lelkiismeretem tiltakozott, hamis vallomással ne mentsem önmagam.

Végezetül, hogy megtörjenek kínzásuk tetőfoka az elektromos "kezelés" volt.

Az ajkamra és orrlikaimba csíptették a vezeték két végét. Az áramerősséget fokozatosan növelték. Két karomat az asztallaphoz szorították tenyérrel lefelé, ketten a lábfejemre léptek. Az őrlítő fájdalomra kezemmel kapadoztam volna, hogy letépjem fejemről a vezetékét. Két verőlegény a tenyeremre hatalmasokat vágott. Azt éreztem, leszakadnak az ujjaim. Az elektromosság hatása is borzalmas volt. Agyam a szememen akart kijönni, melyek szinte kocsányon düledtek ki. Nyelvem, mint akasztott emberé lógott ki rángatózva, megduzzadva.

Ijesztgettek késsel, hogy levágják a hegyét. A feszültség hatására elájulni nem tudtam, így kínom hosszadalmas és rettenetes volt. Mások ellen mégsem írtam alá egy jegyzőkönyvet sem. Már láttam a kéthetes kínzás után, önmagamra valami nagyot el kell vállálnom, hogy elhiggyék, nem ismertem a többieket, mert az ellenállást tartani nem bírom, vagy beleőrülök vagy belerokkanok.

Higgyék el, nem ismertem a diákokat, de nagyon lényegeset még senki nem mondott el -, mondtam rejtélyesen. Egy hatalmas lőszerraktárról tudok a recski bányában, a németek visszavonulásakor maradt hátra.

Egy hétre pihentettek, nem kínoztak. Amikor a nagyon feltűnő nyomok arcomról elmúltak, két nyomozó személykocsin helyszíni szemlére vitt. Gyöngyösön megálltak velem ebédelni. Karmen kifőzdéjét ajánlottam, mint jó házi kosztot, ahol korábban én is étkeztem.

Ebéd közben elmondtam az igazat nekik, hogy a lőszerraktárt azért találtam ki, hogy abba hagyják a verést, mert a diákokat tényleg nem ismerem. Akkor is felmegyünk, mondták felháborodott dühvel. Mondtam, nekem teljesen mindegy. Részemre csak megváltás, ha felrobbanunk a tányéraknákon, mellyel a visszavonuló németek a Mátrát elárasztották, különösen a bányabejáratok környékét. Érdeklődjenek, hogy valót mondtam! Nem tesz semmit, te előttünk mégy húsz méterrel. Kínosan kacagtam magam el, ha ék alakban telepítették, én biztosan nem robbanok fel, önök bizonyára. - Rövid tanakodásuk után visszavittek az ÁVÓ-ra. Óriási ruhát kaptam a hetes pihenésért. Kezdődött minden előlről ismét egy hétig. Végezetül az emeleti ablakpárkányra állítottak kidöntve erősen. Kilöknek, ha holnap nem írom alá, s öngyilkosságot jegyzőkönyveznek. Mert másnap mindenáron lezárják a jegyzőkönyvem.

Egy másik kihallgatás alkalmával sem a Szalézzól, sem a kisdiakokról nem kérdeztek. Legnagyobb megdöbbenésemre keményen kezdtek "megdolgozni", mondjam el, milyen kapcsolatom van a belügyminiszterrel. Azt sem tudtam, ki a belügyminiszter, mert egyáltalán nem

91 Cikksorozat 2. rész: Prés I. évf. 9. szám, 1989. szept., 14-15.o.

érdekelt. Erre rettenetesen megkínóztak, konok, pofátlannak neveztek, úgy látszik, semmit nem akarok közölni, hát majd "kivasalnak".

Az elektromos "kezelést" értették kivasaláson.

Sáji Jánost sem ismered?! - Végül eszembe jutott. Sáji teljesen elvhű kommunista volt, nagy múlttal. Az első Központi Vezetőség tagja volt, végül mint a Világ Béketanács országos elnöke haláláig. Ő járt Gyöngyösön 1946 tavaszán ellenőrző körúton a városi pártbizottságon és agitált, értelmiségi párttagokat szervezett városunkban.

Engem is felkeresett lakásomon, látva Engels, Marx, Lenin és Sztálin munkáit a könyvespolcon, kifejezésre juttatta, mindez részére kellemes "igazoláson". Igen változatos és szerinte jó életrajzot kapott rólam. Tudta, hogy a második tisztiiskoláról, mint kommunista érzelműt, kirúgtak. Pártját fogtam egy kárpátaljai ruszin katonának, akit öngyilkosság látszatát keltve a brutális szakaszvezető kimeneteltetett a II. emelet ablakán. Az igazat tanúsítottam, így a magyar szakvezetőt elítélték. Tudta szökésem a nyilaskivégzés elől. Röviden, információja teljes volt rólam, szökésemről, s a németek elleni fegyveres összecsapásról a visszavonulásomkor stb.

Pár napon át többször felkeresett, hosszas elbeszélgetésben kívánt meggyőzni, lépjek be a pártba. Ilyen rámenős emberre van szükségük, egyelőre a megyei felső funkcióig kíván kinevezni stb. Először tiltakoztam, nem politizálok, a politikai könyveket pusztán érdekességként olvasom.

Végül gondolkozási időt kértem, két hetet, amíg szüleimmel e lépésem megbeszélésem. Kölcsönös rokonszenvre találtunk. Nagy tisztelettel hallgattam családjá tragédiáját. Úgy emlékszem, hat testvérét szüleivel a gödöllői Horthy-birtokon kivégezték 19-ben a csendőrök.

Ezután tisztelő bizalommal voltam hozzá, megígértem, csatlakozom hozzájuk.

Sáji Jancsi a barátom lett, megbízott bennem, és megtudva letartóztatásom az Andrássy út 60-ban, értem személyes garanciát vállalva kérte szabadulásom. Egyidejűleg eljár az ügyemben a belügyminiszternél, Rajknál is. Sajnos, eredménytelenül! Később igazolódott az ÁVÓ a belügyminiszternél is erősebb volt, Rajkot is elítélték.

Érdekessége az, hogy már ez időben gyűjtötték ellene a "terhelő" adatokat.

Sáji barátom életmentő gesztusa eredménye lett, egy új ügyért kezdtek el kínozni. Adjak jegyzőkönyvet ellene, s Rajk ellen. Tudnom kell amerikai kapcsolatukról, mert Szaléz is magyar-amerikai kettős állampolgárságú volt.

Erről bővebbet szabadulásom után tudtam meg rokonomtól, ki a BM egyik főosztályán dolgozott!

Sáji János feddhetetlen, igaz elvhű kommunista volt. Ha olvassák valahol soraim, ezúton köszönöm édesapjuk bátor kiállítását értem - a nehéz időkben!

Snejder Zsül a "másik barátom" azonos időben más utat jelölt, amíg a Sáji János ajánlatán dolgoztam!

Visszatérve, végül a pisztoly elismerését rám kényszerítették. Így számítottam halálbüntetésre, mert cellaőreim azzal szórakoztattak, ácsolják számomra a bitófát, mert a pisztolyrejtegetésért statárium van, akkor is, ha nem használtam!

Elhatároztam, megelőzőm őket, végzek önmagammal. Zárkamban eddig egyedül voltam. Visszavitelemkor örömmel vettem az új cellatárs bemutatkozását. X ezredes, aki másnap szabadul, közölte. Szüleim címét megadva végrendelkeztem. Az újságok híresztelése hamis. Nem vagyok bűnöző. Nem voltam fegyveres szervezetben, nem öltem, ártatlan vagyok! Emelt fővel nézhetek a diákszülők szemébe. Önmagam mentésére nem vallottam hamisan rájuk! Köszönöm nevelésük, becsületesen halok meg. Másnap a szabaduló cellatársat elvitték, még azelőtt, mielőtt értem jöttek kihallgatásra.

Valóban ez volt az utolsó kihallgatásom. Érdekes, nagyon vigyáztak rám e napon. Az átszállításkor a csuklómat a nyomozó csuklójához bilincselte. Időnként "véletlenül" megrántottam. Kajánul röhögött, ne fárasszam magam, ez nem szorító, rákattanós racsnis bilincs. Így sikertelen volt kísérletem, hogy bevágassam ütőerem. A szorító bilincset csak akkor tették fel, ha rabok voltak egymáshoz bilincselve.

Csak "formailag" vertek meg, amit könnyedén viseltem el. Már nem akartak kilödni, mert tudták a szabadulónak álcázott cellatársamtól tervem és végrendelkezésem. Így tudták meg a valóságot a szerepemről.

Mindössze annyi a bűnöm, hogy édesanyám becsülete védelmében egy mondatot mondtam: “Megtorolnám a helyszínen, a katonákat megölném, ha megerősakolnák”! A kényszervallatással kicsikart jegyzőkönyvet aláírtam, amely önmagamról szólt. Melyben színesen tárták fel koholt bűneimet!

A sors iróniája, a névnapomon 1946. június 27-én átadtak a szovjet hatóságnak valamennyiünket, mint a Vörös Hadsereggel szembeni fegyveres ellenállókat.

Így kerültünk az akkori Vilma királynő útra (ma Gorkij fasor).

PÓK LÁSZLÓ

A szovjet hadbírószágon⁹²

Egy rendszerben sem politizáltam 50 éven át. A nyilasok állították rólam, hogy kommunista vagyok, a rákosiak viszont reakciósként kezeltek. Mindig kiálltam a kisebbség igazáért. A történet valódiságán nem változtat, hogy korhűen veztem-e a kényszerkihallgatást végzőket: ÁVÓ, ÁVH - avagy politikai osztály. Bárki csinálta az embertelen kínzásokkal kikényszerített valótlan jegyzőkönyveket, azok “eredményeként” magyar emberek haltak meg! Riportom nem sértheti a jelenlegi hatalom szerveinek becsületes dolgozóit, a jelen nem azonos a sztálini visszaélések időszakával! Köszönöm a tiszteletpéldányt. Így megtudhatja a kíváncsi kérdező, milyen magas honoráriumért “merem” a Szaléz-ügyet nyilvánosságra hozni! Egy független, pártatlan bíróság talán napirendre tűzi és felülbírálja, koncepciók per volt-e.

Annyian és annyiszor mondták az akasztófát, hogy az ítéletet már másképpen el sem tudtam képzelni. Teljesen elfásultam, minden közömbössé vált. Elhatároztam, nem várom be a szégyenteljes ítéletvégrehajtást, az örök egy sorozattal végeznek velem, ha valamelyiket megtámadom, vagy szökést imitállok. E tervem az ítélet napjára halasztottam.

1946. június 27-én, László-napi “ajándékként” a magyar börtönök és kihallgatások borzalmi megszűntek, átadtak a Szovjet Katonai Ügyészségnek. Átszállítottak a Vilma királynő úti (jelenleg Gorkij fasor) egyik villájába, hol a szovjet elhárító szervek székeltek.

Meglepetésemre nem kínoztak a nyomozók, bár fegyveres partizánként kezeltek. A nyomozóknál különb verőlegények nem voltak. A magyar rendőrségi jegyzőkönyveket egy az egyben, változtatás nélkül átvették. Volt ugyan kérdezés, de a tolmács nagyon keveset tudott magyarul.

Nekem is pechem volt. A kihallgatáskor azzal igyekeztem magamon enyhíteni, hogy elmondtam, én a nyilas rendszerben már a halálos ítélet elől megszöktem a német Gestapo fogságából. Ezért a nyomozó ökölrel rettenetesen megagyalt és állkapcsomat eltörte, a jobb oldalon a másik is kiugrott a helyéről. A cellatársam P. Rezső tette helyére és ápolt, ahogy a körülmények megengedték, mert orvosi segítséget nem kaptam. Rosszul is forrott össze ma sem nyílik teljesen, a károsodás kitapintható.

A nyomozó azért gerjedt hirtelen haragra, mert szintén nem hitte, hogy a letartóztatott diákokat csak a letartóztatáskor ismertem meg. Így egy megrögzött konok ellenállónak minősített. Továbbá kizártnak tartotta az említett szökésemet. Sőt ügyem azzal súlyosbította. A Gestapo megbízásából kém vagyok, akit a feladattal engedtek el stb. Visszafele az ör is puskatussal úgy hátra vert, hogy a lépcsőn egyensúlyomat veszelve gurultam le. Sajnos káromra, sikerült kivívnom a legteljesebb ellenszenvet. A cellában büntetésül 3 napon át meztelenül kellett feküdnöm egész nap a cementen. Az étkezést is hason fekve fogyasztottam. Egyébként a cellában matrac, takaró nem volt. Itt is fejpárnám a cipő, takaró a felöltőnk volt.

Az étkezés valamivel sűrűbb volt, mint a magyar börtönben. 50 dkg fekete kenyeret kaptunk valamilyen főzelékkel és napi 2 dkg kristálycukrot. Itt a cukor fejadagot dézsmálták meg öreink.

Az általunk meghatározott sorrendben vettük el az étkezési edényeket. Így a sorsra bíztuk kié lesz a legnagyobb, legsűrűbb tartalmú edény.

Gondolom, 1 hónapot lehettünk itt, majd átvittek a Conti utcai Katonai Ügyészségre, ahol a Szovjet Hadbírószágot ítélték. Nagy, tágas teremben, lócákon majdnem 30-an ültünk. Körülöttünk kétszer annyi géppisztolyos katona. Szemben a bírói pulpitus, középen ült az elnök, egy Rumszkij nevű gárdaezredes, két oldalon ültek a tanács tagjai, nevükre nem emlékszem, főhadnagy és hadnagy gárdatisztek.

92 Cikksorozat 3. rész: Prés I. évf. 10. 1989. okt. 18-19.o.

Kárpát-aljai ruszin nő lehetett a tolmács, aki igen rosszul beszélt magyarul.

A vád felolvasása után valamennyien szólhattunk az utolsó szó jogán. Jogi védelem nem volt. Valamennyien közöltük a vád jegyzőkönyvei nem felelnek meg a valóságnak. Fizikai kényszerkínzások hatására írtuk alá! Valamennyien megdöbbenéssel hallgattuk az utolsó szó jogán mondott szavait a Gyöngyösön közkedvelt sportrepülő Snejder Zsül” kérelmét a Bírói Tanácshoz. Idézem!

“...KÉREM FELMENTÉSEMET, E FEGYVERES SZERVEZKEDÉST ÉN DERÍTETTEM FEL A GYÖNGYÖS RENDŐRKAPITÁNYSÁG POLITIKAI OSZTÁLYVEZETŐJÉNEK MAGBÍZÁSÁBÓL! BEIDÉZTEM TANÚNAK B. RENDŐR ÖRNAGYOT, HOGY IGAZOLJON! KÉREM MEGHALLGATÁSÁT! EZEKET ÉN BUKTATTAM LE!”

Így az egyetlen tanút előállították! “Snejder Zsül” kiadta önmagát! Gátlástalan, beépített provokátor, immár bizonyította szavaival valamennyiünk előtt félreérthetetlenül! Jónéhányan még azok közül, akik az akkori vádlottak padján hallották, az eddigi bajtársuknak vélt “Snejder” nevű nem más, mint jellemtelen provokátor, BESÚGÓ! Akire ugyancsak undorral nézett megbízója, a beidézett tanú rendőr őrnagy, és nem vette védelmébe! Kérte elítélését, mert nem tisztázódott azonos időben fennálló, más irányú vádirata: a vörös zászlót rejtegető két gyöngyösi személy feljelentése a nyilas rendőrségen.

E szomorú koncepció perügyben e résztörténet volt az egyetlen becsületbeli kárpótlásunk. A besúgó “Snejder Zsül” nem úszta meg! Azonos mércével, mint a többi, 10 év kényszermunkára ítélték!

Nyílt “titok” volt ez eddig is. Sokan tudták, főleg az elítéltek hozzátartozói, rokonai stb. De beszélni nem mertek az ügyről! Valamennyien féltek “Snejder Zsül” későbbi azonos “Hatósági” kapcsolataitól!

Egyöntetűen valamennyiünknek azonos volt a vádirat. A Szovjet törvénykönyv 58. § 2-8-11. szakaszai szerint. Hazaárulás, terrorizmus, fegyver szervezkedés bűncselekménye címén, kivégzésre ítélték Péter Kiss Szalézt és 3 személyt, akik érettségi előtt álló mezőgazdász diákok voltak...

A többiek 10 év kényszermunkára lettek ítéelve. Egyetemi paptanárok, kiscgazda országgyűlési képviselő, kiscgazda ifjúsági vezetők, egyetemisták, pedagógusok, főjegyző, városi hivatalnokok, mezőgazdász diákok, szakmunkás tanulók, 14-15 éves kiscgimnazisták. Úgy emlékszem, 20-30-an lehetnek összesen.

Furcsa, valamennyiünket hazaárulással vádoltak, holott magyar állampolgárok voltunk! Az ítélet eleve jogellenes. Hisz a Szovjetuniót a felszabadítással nem csatolhatták tudtommal Hazánkhoz! Mégis, ennek bár polgára nem voltam, de “hazaárulójjává” váltam – szovjet bírák szerint... S velem együtt valamennyi sorstársam.

Az ítélet után majdnem valamennyien együtt voltunk egy nagy, tágas cellában. Külön a szomszéd cellában voltak a halálra ítélték. Velük a kályhacső nyílásán keresztül lehetett beszélni. Megható volt, ahogy Szaléz rövid, tömör beszédben szólt valamennyi társához, melyben mindenkitől elbúcsúzik, tiszta szívvel, haragmentesen megbocsájtva valamennyinek, így várja a kivégzést. Isten akaratában megnyugodva. Reá se gondoljon senki haraggal, hisz mindenki tudja, kényszer-kínvallatások voltak, kéri mindenkinek bocsánatát külön-külön!

Amíg lehet, imádkozik mindenkéért. Papi áldásával zárta szavait. A cellánkba volt egy szerzetes, Pelbárt atya nevű, ő rázta fel szendergésemből, súgta, csináljak valamit, akadályozzam meg a lincselést. A diákok páran összebeszéltek, “ítéletet” hoznak a provokátor rendőrbesúgó felett. A klozethordó fedelével akarták agyoncsapni, mindenkit felháborított a bíróság előtti furcsa önvédelme. “...EZEKET ÉN BUKTATTM LE...!” voltak “Snejder Zsül” szavai.

Közbeléptem, mint katonaviselt egyénnek volt előttük tekintélyem. Így meghallgattak.

A bíróságtól az utolsó szó jogát ti is megkaptátok, így e lehetőséget adjátok meg “Snejdernek” is! Mondja el mentségét itt előttünk! Én kérdezek! “Snejder”! Bűnösnek érzed magad abban, hogy négy embert kivégeznek és sokunkat tíz év kényszermunkára deportálnak!

“Snejder” itt levette fölényét, gyöngyösi sportpilóta arculatát, remegő, nagyon alázatos hangon ismerte be bűnét az elítélt bajtársak előtt. Mentsége volt. A vörös zászló elrejtői feljelentése miatt letartóztatásban volt. Nem bírta a fizikai fájdalokat, a gumibotos

kényszervallatásokat. Hivatkozott édesanyja kérésére, egyetlen támasza öregségére, mert bátyja katonapapként halt meg a háborúban. Mentse életét azzal, hogy elvállalja a beépített provokátor szerepét. A politikai osztályvezető B. rendőr őrnagy szabadlábra helyezi, aki elbocsájtásakor a másik aktát összetépi. Valamennyiünkre nagy lélektani hatással volt a mentségül említett édesanya. Időközben kikértem Szaléz atya véleményét a lincselésről. Kategórikusan tiltakozott ellene, hivatkozott a józan észre is. Megtorolja egy esetleges tizedeléssel a Parancsnokság. "Snejdert" magához hívta s a kályhalyukon keresztül meggyóntatta és feloldozta azt, aki őt előre megfontolt szándékkal provokálta a halálba!

Általam kérte a diákokat, béküljenek meg Isten akaratában és a számonkérést is bízzák a Mindenhatóra.

Így MENTETTE MEG AZ ÉLETÉT "Snejdernek"!

Végül örültem, hogy pedagógus nevelői hivatástudatom győzött a börtönben, pozitívan hathattam az elkeseredett diák cellatársakra! A továbbiakban a békesség jegyében éltünk úgy a börtönben, mint a kényszermunka-táborokban, sőt hazatérésünk után is itthon városunkban! Legfejjebb köszönés nélkül mennek el mellette - a volt cellatársak. Úgy tesznek, mintha nem ismernék. Én találkoztam vele többször, derűs mosoly kísérte társalgásunkat, mintha mi sem történt volna. Részemről az ügyet, mint felelősségre vonást a börtönben egyszer és mindenkorra lezártam. A volt kínzóimmal együtt ő is közönbössé vált. A történelem valamennyiünket igazol! Engem is! Őket is! Mindenkit! A szégyenteljes sztálini kor áldozatai voltunk valamennyien!

A közlés előtt felkerestem "Snejdert", közöltem vele, vegye meg az újságot, leközöltem a "SZALÉZ ÜGYET" az igaz valóságban! Olvasta a cikket, s felkeresett lakásomon. Ajtónyitáskor megkérdezte: "Olvastad a riportot Szalézról? Mit szólsz hozzá?" Mit szólnék, hisz én adtam le! Válaszoltam. Snejder lehelete konyakszagú volt, talán az arcátlan merészséghez ezzel kívánt erőt venni.

"Laci, mi ezt kellőképpen nem értékeltük ki hazajövetelünkkor" - mondta. A börtönben kiértékeltek, ezzel én az ügyet lezártam részemről. Tanulásként elmondani jogom van, nekem nincsmiért titkolóznom, szégyenkezni. Közölj, esetleg cáfolj az újságon, ha mersz! A cellatársak közül még nem mindenki halt meg a tajga lágereiben! - Tárgyalni nincs mit már az ügyről veled, hogy nem név szerint hoztalak ki! - válaszoltam.

"Snejder" az anyai szeretet terén is "bizonyított"! Özvegy édesanyja várta nehéz körülmények között szeretett fiát 10 éven át. A fiának viszont terhessé vált az anyja, aki vallásos volt, szemére vetette Szaléz kivégzését, válaszul a vámosgyörki szociális otthonban halt meg, mindenkitől elhagyatva, idegenek között, mert fia így szabadult meg tőle! Íme a tanulság! Mit várhat a rendszer oly embertől, aki minden rendszert "hüen" szolgál, legyen az horthysta, nyilas fasiszta, rákosista avagy átmeneti 56-os időszak!

Hát ki is volt az az ember, aki a Szaléz-ügyet provokálta, "leleplezte"? Érettségizett mezőgazdászként a Horthy-rendőrséggel járt razziázni! Házkutatásoknál tanúként szerepelt! A nyilas nyomozókkal ugyancsak razziázni járt, de már nemcsak a kupik érdekelték, hanem a "komcsik" találkozóhelyei, lakásuk padlásai. Így buktak le a vörös zászlókat rejtegetők! Jutalmul a rétsági frontvonalukból kiemelték, leszerelve a gyöngyösi reptér gondnoka lett és a zsidó elhagyott tárgyak, értékek városi felügyelőjeként szolgált. A Rákosi-rendőrség beépítette, de szolgálatait nem védte meg. 10 év deportálás után ugyancsak igénybe vette szolgálatait. 56-os tankon nemzeti lobogóval száguldott a Fő térre, amely ledöntötte a szovjet emlékművet. Megdöbbenéssel láttam munkából hazatérve "új nemzeti hősként" s később, mint nemzetőr-parancsnokot fegyverrel oldalán, mint rendőrségi megbízottként! - Neki baja nem származott, nem internálták. - Ifjúság! Így kell-e rendszereket meglovagolni?

PÓK LÁSZLÓ

Kivégzés Sopronköhidán⁹³

A Szovjet Katonai Hadbíróóság ítélete után a Conti utcai Szovjet Katonai börtönben maradtunk 1946 őszén. Vártuk további sorsunkat valamennyien, testileg meggyötörve, lelkiileg megalázva tehetetlen belenyugvással. Pedagógiai hozzáállással, kezdeményezésemre

93 Cikksorozat 4. rész: Prés I. évf. 11. 1989. november, 18-19.o.

cellatársaimmal “Snejder” önmagát leleplező provokátor, rendőrbesúgói tevékenységét lezártuk. Bosszúállás nélkül elfogadtuk felmentő indokként az édesanyai hivatkozását.

Így a továbbiakban a cellában gyűlöletmentes, viszonylagos nyugalom uralkodott. Mindenkit a saját lelki sebe foglalkoztatott. Valamennyien *kivégzésre* számítottunk! Az átélt borzalmakat feledtette az életben maradásunk boldog tudata.

Életünk új korszaka következett, úgymond elkezdődött az életben maradás, túlélés művészetének elsajátítása. Mozgásterápiával, izmaink masszírozásával, teremtornával igyekeztünk testi kondíciónkat javítani. Naponta csupán félórás séta volt körben a börtön udvarán. Hátratett kézzel, lehajtott fővel nézve a földet. Tilos volt a beszélgetés. Így az előttünk és mögöttünk sétálóval sikerült suttogva szót váltani és új elítéltekkel megismerkedni.

A börtönben az éhezés kínzó fájdalom volt. Csupán akkor nyílt lehetőség étkezéstöbbletre, ha az őrség különmunkára hívott. Konyhai, vagy folyosófelmosás stb.

Végre nekem is szerencsém volt. A kémlelőlyukon bekiabált az őrparancsnok “rádió majsztert” keres. Azonnal jelentkeztem. Számításom bevált! Az őrség tisztelettel fogadott. Rádiómérnöknek, technikusnak képzelték, így barátságosan elbeszélgettek velem, ki tört német nyelven, ki tört magyarsággal. Láttam, előttük mint rádiómajszternek tekintélem van, így éltem is a helyzetemmel. Rögvest cigarettával kínáltak. Hatalmas slukkot véve a rég áhított cigarettából azonnal elszédültem, a padlóra zuhantam. Mondtam, ez az éhségtől van. Így azonnal alaposan megebédeltettek. Degeszre ettem magam, majd szét pukkadtam. Gyorsan habzsoltam, falánkan, mint az állat. A körülálló katonák szánakozva néztek.

Elég tűrhetően megértett és valamicskét törve beszélt egy kárpát-aljai katona. Megkértem, engedje meg, félórát pihenhessek a katonagyukon. Érdekes, e jelentéktelen sztori csodálatos élményként maradt meg bennem.

Hihetetlen fenséges érzés volt annyi kínszenvedés, földön alvás, kemény fekhelyek után az ágyon kényelmesen elnyújtózni, érezni a telített jóllakottság és cigarettafüst élményét.

Kb. félórás pihenés után felébresztettek, lássak hozzá a rádiók javításához, s magamra hagytak 3 rádióval.

Soha rádiót még belülről sem láttam. De mi történhet, gondoltam. Legfeljebb hivatkozom anyaghibára, munkaeszközöm is csupán csípőfogó, csavarhúzó és zsebkés volt.

Sorban bekapcsoltam a rádiókat és jó magyar szokás szerint rávertem. Az egyik megszólalt. Így új információkhoz jutottam, sőt magyar újságot olvashattam, melyből értesültem, hogy országos papi fegyveres szervezkedést kreáltak a korabeli újságok. Láttam a “Ludas” címlapján karikatúrába sűrítve az “Ügyet”. Ábrázolva egy kövér barátságos szerzetest, ki kezében az ártatlanságot jelképező liliomot tart. A szerzetesi csuha redőiből géppisztolyos diáksapkások lapultak, léptek elő, mint terroristák.

Így értesültem a külvilágról, s vihettem hírül bajtársaimnak a cellába. Két napig “javítottam” a megszólalt rádiót, átadtam nagy meglepetésükre, mert rövidhullámon foghatták Moszkvát. A másik rádió vezetékhibás volt, melyet 3 napig “javítottam”. Időközben elmondták, amint hely lesz Sopronköhidán, a hírhedt börtönbe fognak átszállítani.

Sok előnye volt a “rádiójavításnak”. Ekkor értesíthettem szüleimet, levelet küldve a kárpátaljai ruszinnemzetiségű szovjet fegyőrkatoná által. Közöltem életben maradásom és a várható deportálást, és a jelenlegi hollétem.

A levelem átadójának hálapénzül kértem szüleimet, honorálják 100 forint készpénzzel és részesítsék magyaros vendéglátásban! Ekkor volt a forintra váltása a korabeli *pengő* pénzegységnek. Nem tudtam, mily nagy értéke volt az új forintnak. *Akkor* igen nagy értékű volt! Szüleim nehezen szedték össze, de végül is átadták boldogan. Sőt a jóhírt hozó katonát örömben összepuszították, megvendégelték, demizson borral, pálinkával engedték útjára, s kérték, az élelmi csomagot adja át részemre. Sajnos a küldött szalámit, kolbászt nem adták át, úgyszintén a később küldött csomagokat sem.

Rövidesen elszedték tőlünk civil sapkáinkat és felöltőinket. Helyette orosz katonai köpenyeket, katonasapkákat adtak. Mint rádiójavító, elismerésüként új hosszú tisztí köpenyt, mutatós új tányérsapkát kaptam. Leponyvázott teherautókon szállítottak erős fegyveres, kutyás kísérettel a Kelenföld-rendező pályaudvarra. A bevagonírozásra várva szigorúan tilos volt beszélni. Kihirdették, aki megszólal *magyarul*, azt a helyszínen tarkón lövik! *A közelben nézelődő,*

várakozó magyarok csak orosz egyenruhát láttak rajtunk! Hangosan szidalmazták, mintha mi lettünk volna a szökött garázda orosz katonák. Jó börtöni taktika volt, orosz katonai köpenyekbe öltöztetve a magyar rabokat nyilvános helyen a szállítás során *orosz szökött katonáknak vélték*. Kimenő állomásokon Szövetségi Ellenőrző Bizottság benézett a vagonokba. Ezért is volt szükséges az álcázásunk!

Sopronba szállítottak vasúton, marhavagonokban. Innen gyalogmenetben kísérték erős fegyveres őrséggel, rengeteg kutyával körbevéve a szomszédos községbe a hírhedt börtönéről nevezetes Sopronkőhidára.

A faluba érve a templomból a nagymise végeztével kitódult a templomtérre a tömeg. Szitkozódva kiabáltak felénk, ugyancsak szökött garázda orosz katonáknak vélve bennünket. A misét bezáró orgona fortisszimó J. S. Bach d-moll t. fuga hangjait durva géppisztolyos sorozatok és őrző kutyák farkasvonítása szakította meg. Kísérőink a sorozatokat figyelmeztetőül lötték a levegőbe, hogy a nézelődő templomtéri tömeg mielőbb szétoszoljon.

Megérkeztünk a minden idők politikai elitéljtjeinek börtönébe. Itt voltak annak idején a nyilas rendszer politikai elitéljtjei is. Így Bajcsy-Zsilinszky és társai, Karádi Katalin stb.

Hatalmas börtön volt. 3 emeletes, az emeletek között kifeszítve drótháló, mely kizárta az öngyilkosság lehetőségét. Keskeny, szűk cellák két személyesek, de mi 12-en voltunk összezsúfolva. Szorosan egymás mellé préselődve, oldalélen tudtunk csak fekve elférni, természetesen a földön. *Közös megegyezéssel, egyszerre vezényszóra fordulhattunk a másik oldalunkra*. Rettenetes volt a levegőhiány, a test izzadtságsgaza, a klozethordóból terjengő ammóniák bűz. A hordót egyszer üríthettük naponta. Így hamar tele lett, hiszen csak két emberre volt méretezve. Aki a napi sorváltásnál mellé feküdt, reggelre ruhája undorítóan bűzlött az éjjel ráloccsanó létől. Ez a sors külön büntetése volt. A zsúfoltság és talán az örökké csapig telt klozethordó tisztátalansága miatt rengeteg volt a *vérszívó poloska*, melynek bizonyos vércsoport volt a kedvenc fajtája. Így kellemetlen létüktől nem egyformán szenvedtünk. A poloska bizonyára ultrahangos keresésével naponta megtalálta szinte mindig ugyanazt az áldozatot, akinek vére legízletesebb volt részére. A közvetlen fal mellett fekvők megközelítése könnyebb lakoma lett volna az undok rovarnak, de azok a *plafon közepére másztak és tömegével dobták le magukat az alvók közepére menekült áldozatokra*. Naponta ugyanazokra, akik fekvéskor a szoros zsúfoltság miatt teljes mozdulatlanágba kényszerülve *lesöpörni sem voltak képesek* önmagukról a kegyetlen vérszívókat. Szerencsére én nem voltam a kedvenc áldozata a kövérré hizott poloskáknak.

Naponta egyszer volt meleg főétkezés. Reggel cukor 2 dkg, délben valamivel sűrűbb meleg étel, este kevés kásaféle, forró melegvíz tea helyett, 50 dkg fekete kenyér. Cellánkba a kimért fejadagot nem feltétlen étkezési edénybe hozták. Így elvéve volt katonai csajka is, de nem ritkaságnak számított, amikor levett zománcú lavór, gyermek bili fémből vagy porcelánból, horganylemezből csirkeetető vályú és hasonló egyéb furcsaságok szolgáltak. Az edényeket kisorsoltuk a létszámnak megfelelően bajtársi becsülettel, igazságosan. A bilire önként jelentkezők voltak, akik így sokszor sűrűbb ételekhez juthattak, de megérdemelték, hisz képesek voltak leküzdeni a belső undort. Mert a sorsolás útján bilihez jutott bajtársak közül *a behabzolt ételt vissza is hányták a kiblibe sokan*, de volt oly elcsigázott, éhes társunk, aki a *kihányt ételt elfogyasztotta*, mert így parancsolta a létfenntartás, életben maradás minden más undorérzést elsőpró kényszere. Fém kanalat nem adtak be, helyette a jellegzetes orosz öblös fakanállal ettünk bal kézzel, az esetleges pacal mócsingokat gyorsan kézzel kikapdosták az élelmesebbek. Az étkezési önzésekből sok vita, még dulakodás is keletkezett. A gyors, lefetyelő, falánk zabálással szinte túltettünk a vályúnál lefetyelő disznókon. Kezdtük érezni a közelmúlt tapasztalatából a kényszervallatások fájdalmainál is nagyobb, a legnagyobb belső fájdalom volt az örökös éhezés. Naponta egyszer volt a börtönudvaron körséta, melynek időtartama az örparancsnok hangulatán múlt. A halálraitélteket külön sétáltatták, volt, aki az ajtó figyelőlyukon láthatta naponta őket a Legfelső Bíróság kivégzési jóváhagyásáig. Eltelt egy hónap, amikor sétára vittek és láthattuk az összekötő folyosón a kivégzettek ruhái között a szerzetesi papi csuhát.

Sétára vonulásunkkor valamennyiünket megrendített a szörnyű látvány, a bizonyosság. Ismét kivégeztek 4 magyar embert! *Kivégezték Péter Kiss Szalézt*, azt a nagy tudású, de emberileg szerény szerzetest, aki a felszentelt papi becsületért a gyónási titok megtartásáért vonta magára a haragot. Ugyanezért a sztálini rémhatalom korabeli belügyi jogtiprói “cinkosként” bélyegezték.

Kivégezték, mint a Kisgazda Párt népszerű politikusát, aki a szegény parasztság érdekeit képviselte.

Kivégezték, mint a Katolikus Ifjúsági Mozgalom, a KEDIM vezetőjét. Azt a papi nevelőt, aki népszerűségével elérte, hogy az ifjúság a templomba járást se hanyagolja. Aki a lelki gyakorlatokon a keresztényi szeretetre tanított. A korabeli jogtipró belügyesek viszont a keresztény mozgalomból fegyveres szervezkedést kreált, Szalézt megnevezte fegyveres vezetőjéül.

Hogyan lehetett a kivégzést "jogosnak" nevezni?

KÉNYSZERVALLATÁS, KÍNZÁS ÁLTAL KICSIKART "BEISMERŐ" VALLOMÁS útján!

Úgy tudom, az akkori magyar jogszabályok szerint bírói döntéshez elegendő volt a "beismerő" vallomás. A "tanú" jegyzőkönyve. A kényszervallatások után előállított tanú! Sokféle jogi rafinériája van egy koncepció per felépítésének! Ugyancsak elegendő volt a szovjet hadbírónak!

Merem kijelenteni ezúton a város nagynyilvánosságának: Péter Kiss Szaléz *vétlen* volt!

A korabeli politikai "irányzat" olyan volt, hogy a hatalom birtokosai végső célul tűzték ki a papi befolyás kiiktatását, az egyházi személyek kompromitálását, likvidálását!

Azonos időben a korabeli többpártrendszerből kiiktatni kompromitálva a leghatalmasabbat, a Kisgazda Pártot! Gyöngyösön ez adott volt!

Péter Kiss Szaléz pap is volt és a Kisgazda Párt politikusa is. Az országos ifi vezetője ugyancsak gyöngyösi volt, A. Lajos, M. László egyetemi hallgatók.

A személyek adottak voltak, csak ügyet kellett kreálni hozzájuk!

Zsül levele

Nagy megdöbbenéssel olvastam a Présben a Pók László által közölt cikksorozatot, mely a "Szalézügy" címén, a benne foglaltakkal messzemenően meghaladja a fő cím kereteit.

A valóságot kizárva – indokolatlan támadásokat indít családi életünk belső mozzanatai ellen is!

Az eddig, *43 éven át* tanúsított baráti magatartása teszi ezt még inkább érthetatlenné. Lehetséges, hogy számára ez a legnagyobb boldogság?!

Csak sajnálni lehet az olyan embert, aki rágalmak sorozatával EGY TISZTELETPÉLDÁNYÉRT, mások feltételezett lelki gyötrelmeiből próbál magának örömet, tartalmas időtöltést kovácsolni.

Szerencsére élnek még tanúk, sorstársak, akik EMBERKÉNT vélekednek és viselkednek, és amikor kell, akkor is lesznek!

Gyöngyös, 1989. október 26.

"SNEJDER"

Földesi Margit: Iskolapélda⁹⁴

Terror, intrika és gyilkosság

Futó Dezső, az 1944-1948 között jelentős szerepet játszó kisgazdapárti politikus olvasta fel nekem marczali Henrik Erdély története című könyvéből a következő sorokat: „A felszabadulás megtörtént, de keservesen teljesedett be Zrínyinek az a jóslata, hogy az a nemzet, mely idegen segítségre szorul, fel nem szabadul, csak igát cserél.”

A gondolat tökéletesen ráillik Magyarország második világháború utáni történelmére. A Szovjetunióknak ugyanis döntő szerepe volt abban, hogy Magyarországon nem egy nyugati típusú polgári demokratikus fejlődés indult meg, hanem egy sztálinista diktatórikus szocializmus jött létre.

A totális állam az élet minden területén igyekezett megkaparintani magának a döntési jogot, kialakítva a maga monopóliumait. Jól illeszkedett ebbe a koncepcióba az iskolafenntartása monopóliuma is ehhez azonban állami tulajdonba kellett venni az egyházi iskolákat. Államosításukat 1948 júniusában emelte törvényerőre a már jórészt „megfegyvelmezett” parlament.

94 Magyar Hírlap, 1989. november 18. MH melléklet, 8.o.

Erről, valamint a döntés előzményeiről beszélgettem dr. Gergely Jenővel, az ELTE bölcsészettudományi karának docensével, aki több mint 25 éve kutatja az egyházi iratokat.

Mik voltak a közvetlen előzmények?

Magyarországon még Eötvös szellemében alakult ki az az alapelv, hogy a bár a közoktatás elsődlegesen állami feladat, semmiképp sem állami monopólium. A köz érdekében munkamegosztás jött létre az állami, az egyházi és a különböző közigazgatási egységek (a városok, a községek stb.) iskolái között. Ezek egymással versengtek, hiszen a szülők szabadon dönthettek arról, milyen iskolába írássák gyermeküket. Az oktatás mindenütt – tehát az állami iskolákban is – nemzeti és valláserkölcsi alapon folyt, ami nemcsak a kötelező hitoktatásban, hanem a tananyag szellemében és a nevelés alpeveiben is tükröződött. Bár a kultuszminiszternek felügyeleti és ellenőrző joga volt valamennyi iskolában, az állam tiszteletben tartotta az iskolafenntartók autonómiáját. Sőt, az állampolgár adóiból segélyeket is folyósítottak az iskolák működtetéséhez. Ezzel együtt a polgári korszakban is voltak érdekellentétek, villongások az állam és az egyház között, ezeket azonban törvényes úton rendezték. Baj akkor van, ha az adott hatalom ideológiai kizárólagosságra törekszik, az egyház és a vallás megsemmisítését tűzi ki célul.

A szociáldemokrata és kommunista pártok eredendően egyházellenesek voltak, nemcsak Magyarországon és nemcsak 1945 után. Már a korai szocialista gondolkodók is azt hirdették, hogy az egyház butaság és a sötétség forrása, s ezért az iskolákból ki kell tessékelni a vallásos világnézetet.

A kommunista párt jó néhányszor próbált egy-egy intézkedéshez jogalapot teremteni, illetve tömeget nyerni úgy, hogy a sajtó útján mesterséges hisztériát szított valami ellen. Ilyen volt páter Kiss Szaléz „fasista összesküvése” vagy az Oktogon téri merénylet is.

Valóban mindkét esetben látványosan akarták demonstrálni, hogy az egyház a „reakció tüzfészke”. Páter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetes volt, aki az egyik gyöngyösi egyházi iskolában tanított. A vád szerint ez a paptanárnak fegyveres alakulatot hozott létre diákokból szovjet katonák és rendőrök legyilkolására, illetve más „fasiszta terrorcselekményekre végrehajtására”. 1946. január 6-án a gyöngyösi Deák Ferenc utcában lelőttek egy orosz tisztet, január 10-én pedig megtámadtak egy másikat. Április 15-én a kárpátaljai határtól nem messze több lövéssel szintén megöltek egy orosz katonát. Ezeket a gyilkosságokat, amelyek valóban megtörténtek, páter Kiss Szaléz, illetve fiatal diákjai nyakába varrták. A páter egyébként korabali laptudósítások szerint úgy bukott le, hogy névtelen levelet írt a gyöngyösi kapitányság politikai osztályára, ahol is a kitűnően képzett detektívek és írásszakértők megállapították, hogy a fenyegető levél írója páter Kiss Szaléz volt. A papot letartóztatták, a Szovjetunióba hurcolták, s ott is halt meg, máig tisztázatlan körülmények között. Kiss Szaléznek és diákjainak letartóztatásával párhuzamosan indulatokat szító kampányt folytattak az egyházi iskolák, illetve a bennük folyó nevelés ellen. Kétségtelen, hogy ez az eset is számos koncepció elemet tartalmazott.

Ennél ismertebb, s következményeit tekintve még drasztikusabb az úgynevezett Oktogon téri merénylet. Beszélne erről?

A katolikus társadalmi, szociális és gazdasági egyesületek feloszlásának közvetlen kiváltó oka volt ez a sok kérdőjelet tartalmazó gyilkossági ügy. 1946 kora nyarán az Oktogonnál (a mai November 7. téren) két szovjet katonát lelőttek. A belügyi hatóságok egy 18 éves fiúról (aki a tett színhelyén – tisztázatlan körülmények között – öngyilkos lett: előbb agyonszúrta magát, majd holtteste valamilyen módon meggyulladt) derítették ki, hogy ő a tettes. A „merénylet” zsebében egy KALOT-igazolványt – a Katolikus Legyénegyletek Országos Szervezete – is találtak. (Ez csodálatos módon nem lett a tűz martaléka.) Bár a halott fiatallembertől talált KALOT-igazolvány sorszáma nem szerepelt a nyilvántartásban, mégis példátlan hajsza indult a KALOT- és más egyházi ifjúsági szervezetek ellen. A Szövetséges Ellenröviző Bizottság szovjet elnöke jegyzékben követelte a magyar kormánytól elsősorban a KALOT- és a Magyar Cserkész Szövetség, de más katolikus ifjúsági szervezetek feloszlását is. Rajk László belügyminiszter a követelést teljesítette, az egyesületeket feloszlatták.

Az egyház és állam viszonyát 1947 tavaszán az állami tankönyv-monopólium bevezetése, valamint a fakultatív vallásoktatás körüli viákt is terhelték. Min folyt a vita?

Ami a tankönyvkérdést illet, az akkori törvények értelmében az iskolafenntartók – így a katolikus egyház is – iskoláikban az államilag engedélyezett saját könyveiket használhatták. 1945

után ezen tankönyvek jó részét – úgymond, szovjet- és demokráciaellenségük miatt – betiltották. Katolikus szerzők erre új tankönyveket írtak, azonban ezek megjelenését az akkori tanügyi hatóságok megakadályozták. Nem kimondva, de közvetlen. Több hónapig „lektorálták” a könyvet, azután visszaadták átdolgozásra, majd nem volt papír a kinyomtatáshoz, ugyanakkor a nyilvánosság előtt hangsúlyozták: nincsen demokratikus egyházi tankönyv. A vallás- és lelkiismereti szabadság egyik kritériuma, hogy a szülő, illetve a tanuló számára a világnézeti nevelés ne kényszer, hanem szabad választás tárgya lehessen. Aki keresztény, azt keresztény, aki ateista, azt ateista szellemben nevelhessék. Én tehát a kötelező vallásoktatást nem tartom jónak. Szerintem a törvényes választhatóság megteremtése a cél, vagyis elismerem, a fakultatív, azaz a nem kötelező vallásoktatás bevezetésének követelése jogos volt. A fakultatív vallásoktatást a klasszikus nyugati polgári demokráciában már a XIX. század végén, a XX. század elején megteremtették. Magyarországon azonban 1947-ben ebben a kérdésben erősebbnek bizonyult a katolikus egyház, ezért a kérdést levették a napirendről. Ez is azt bizonyította, hogy a lakosság – amely tízezerszámra küldte a tiltakozó táviratokat a kötelező vallásoktatás eltörlésének lehetősége miatt is, több helyen szervezett tüntetést – ragaszkodott a hagyományos vallásneveléshez, amely örök érvényű értékeket közvetített gyermekeinek. Vagyis fontosabb volt számára a vallásos nevelés annál, hogy ki az iskolafenntartó. Az iskolák államosításakor, 1948-ben el tudták hitetni, hogy ez nem érinti a kötelező hitoktatást, a vallásos nevelést.

Kommandósok Solymoson⁹⁵

A lágerbeli beszélgetésekkor oroszoktól hallottam a tipikus mondást a sztálini önkényre. Idézem magyarra fordítva: „Adjatok nekem embereket, ügyet találok rájuk!” – mondta a szlédovátylel (a nyomozó) a titkárnak. Dájtye mnye ljogyéj, gyélá já náidu – oroszul. De így kreálták Gyöngyösön is az úgynevezett „Szaléz-ügyet”. Korhűen vették át az akkori sztálini mintát. Sajnos, adott erre lehetőséget egy megtörtént eset, mely valójában gyerekes csínynek indult.

Történt 1946 tavaszán. Kiskorú, 17 éven aluli diákok hárman: K. Ottó parancsnokságával, B. László és K. István mezőgazdász diákok heccből, csínyként vagy vagányságból, mai nevén „kommandós” bevetést játszottak. Rajtaütöttek álarcosan a gyöngyössolymosi és nagyrédei rendőrörsökön. Játék pisztollyal kényszerítették a szolgálatosokat: vegyék le a Sztálin-portrét, a földön tapossák meg és vizeljék le! A diákok is azonos „megtiszteltetésben” részesítették az „atyuska” portréját. Mindhárman. Mondták, hogy ne tudják letagadni a megszegését, elkoboztak tőlük pár szolgálati fegyvert. Mondták: diákheccből!

Itt hibáztak a diákok. E tény jogtalan fegyvertartásként minősítették. Ezért kivégezték a három diákot Sopronkőhidán, az orosz hadbírótság ítéletére.

A korabeli politikai osztály a rendőrségen B. őrnagy vezetésével kihasználta a tény alatt adott lehetőséget. Kreált egy koncepciót, az úgynevezett „SZALÉZ-ÜGYET”! Az adott három diákhoz tömeget kellett kreálni. Elsődlegesen a három diák baráti körét, s ha nem elég, akkor ismerőseit. Így – tudomásom szerint – letartóztatták a baráti körét és ismerőseit a három „kommandós csínytevőnek”, és kényszervallomást útján elismertették velük, részt vettek a rendőrség lefegyverzésében. Így B. K., P. T., K. L., P. Fe., P. Fr., T. Pá., M. Bé., M. Att., B. Gy., mezőgazdász és szakmunkás 16-17 éves tanulók. Nevezettek véletlenek voltak, tudomásom szerint, s a nyomozás során verték ki belőlük a „beismerő” vallomást.

28. Hogy részt vettek szervezeten fegyverszerzés címén Szaléz utasítására. Rendszeresen gyöntak Szaléznaál, aki a gyóntatószékben közölte utasításait stb.

Meg kell említenem külön egy nevet. B. Gyö. szakmunkástanulót, mint „fegyvermestert” jegyzőkönyvezték a nyomozók. Szerintük a fegyverek karbantartója volt, és ezt a gyóntatószékben közölte gyónáskor a Szaléz atyának stb.

Nevezett B. Gyö. református, mint ilyen vallású, náluk gyónás nincs!

A Történelmi Igazságtétel Bizottság történészei és jogászai ily nyomozói baklövésben is bizonyítják a jegyzőkönyvek valótlanságát.

Apróságnak tűnik, de nagyon is komoly valóságnak tudható be a jegyzőkönyvek valótlanságának bizonyítására.

95 Cikksorozat 5. rész: Prés I. évf. 12. 1989. december

Nevezettek kiskorúak voltak! A valótlan jegyzőkönyvek aláírásáért nem ítélték el utólag sem. Kényszervallatás volt. Ezt az utókor egyiküknek sem vetheti szemére, a kegyetlen sztálini kor kényszerítette ki belőlük! Gyerekek voltak! Így fogja fel a TIB, a Történelmi Igazságtétel Bizottság. A jegyzőkönyvben szerepel K. Ottó mezőgazdász diák, mert édesanyját és nővérét megerőszakolták, két szovjet katonát bosszúból lőtt le! Erre kényszervallatás útján tettek hárman beismerő vallomást. De alapos bizonyítás erre nincs. Viszont sok adat van arra, hogy a murciforrás idején a városunkban tartózkodó megszálló egységek katonái közül egymásra lövöldöztek több alkalommal ittasan, sok esetben féltékenységből. Így ezt az adott esetben a koncepciók per kreálásához a három diákra lehetett „ráruházni”, mint szándékos gyilkosságot, a két lelőtt szovjet harcost.

Az indíték is kézenfekvő volt, mert K. Ottónak valóban megerőszakolták közeli hozzátartozóit. Ez Gyöngyösön nem egyedi eset volt, több diák szemtanúja volt hasonló családi megaláztatásnak, a várost megszálló részeg katonák brutalitásának. Jogilag ügyesen kreált korabeli nyomozati anyag alapos indítéknak. Vagyis bosszúállásra szervezett fegyveres összeesküvő diákszervezkedés. A létszámot fokozatosan bővítették a korabeli találékony nyomozók. Aki közülük bárkit barátként, akár ismerősként megnevezett, azt letartóztatták, és „ügyet” ráveréssel találtak, a már említett korabeli szovjet szisztémával.

Így kerültem én is, gyakorlatilag az ügybe. A második házkutatásnál már „találtak” elrejtett fegyvert. Ez igaz is volt. Behozták lakásomról „az elrejtett fegyvert”. Valós volt, de ŐK REJTETTÉK EL „bizonyítékként”!

A napokban beszélgettem B. Gy. sorstársammal. Sok korabeli provokációs konkrétumról tud visszaemlékezni. Többek között említette, a korabeli nyomozók úgy akartak tömeget produkálni, hogy a KEDIM (Katolikus Demokratikus Ifjúsági mozgalom székházában, mai Puskin mozi) az egyik szekrény mögé éles tárral töltött géppisztolyt rejtettek el. Házkutatási parancssal kiszállt a korabeli rendőrség. Azonnal a bizonyos szekrény mögé néztek. Bosszús megdöbbenésükre nem találtak a „corpus delictit”. A „tárgyi bizonyítékot”, mely alapos indíték lett volna az egyesület megszüntetésére azonnali hatállyal. Tömeget lehetett volna kreálni, hatalmas „fegyveres” diákszervezkedést. Kompromittálni lehetett volna az Egyesület vezetőjét a szerzetes papot, Szaléz atyát. A Kisgazda Párt vezető politikusát, a közismert szónokot. Egyben a szerzetesi rendházat is azonnal fel lehetett volna oszlatni, hisz épületükben rejtették el a géppisztolyt.

Tökéletes koncepciók koholmány lett volna, de akkor nem sikerült. Miért? – kérdeztem B. Gy. sorstársamat. A takarítónő felfedezte, és azonnal elvitte valaki megsemmisíteni.

„Laci, te erre nem emlékszel, hisz M. László haverod volt a rendőrkészültség parancsnoka!” – Igen, a börtönben hallottam róla.

Hazatérésem után soha nem beszéltem, nem kérdeztem M. L. „haveromat” erről a témáról. Bár átvitt értelemben sokszor hecceltem – kirúgtak a rendőrségről, mert rájöttek, csendőr voltál azelőtt stb. Ez persze tréfa volt, csendőr nem volt, de akkor rendőr volt.

Jelenleg, mint nyugdíjas, őre a bakancstól, zoknitól bűdös vállalati öltözőnek. A TIB szívesen venné őszinte visszaemlékezését, mellyel elősegítené a folyamatban lévő papi rehabilitálást – hisz ő csupán parancsra végezte e házkutatást. A közelmúltban városunk művelődési központjában a helyi Kisgazdapárt felkérésére dr. Balogh Margit egyetemi oktató a minisztérium által kinevezett jogász-történész bizottság képviselőjében rövid tájékoztatást tartott a folyamatban lévő papi rehabilitálásról, az úgynevezett Szaléz-ügyről!

Ugyancsak részt vett ezen értekezésen dr. Gál Andor hadbíró ezredes, az Igazságügyi Minisztérium katonai főosztályáról. Az eddig nagyon bizalmasan kezelt, a katonai politikai főosztályon lévő „Szaléz-ügy” dossziéi itt voltak előttünk az asztalon, tehattunk fel kérdéseket az ügyről, megbeszéltük a korabeli jegyzőkönyvek felülbírlásának általunk végzett jelenlegi módját, eredményét. Eddigi felülbírlásuk nagyjából azonos az enyémmel, melyet leközeltem a fenti soraimban.

Hivatalosan elismerték és röviden nyilvánosságra hozták, KONCEPCIÓS PER VOLT!, Szaléz atya *vétlen!*

Az ügyben külön bírálják Szalézt és a kényszervallatásokkal kicsikart, reá vonatkozó jelzéseket, vallomásokat.

Ugyancsak külön bírálják az egymás ellen adott kényszervallomásokat, aláírt jegyzőkönyveket. A korabeli nyomozók túlbuzgóságukban sok szakmai hibát követtek el, mely kiderült a különböző helyeken felvett jegyzőkönyvek ellentmondásaiból. Külön csoportosítva kezelik magát Szalézt, Sz. Gy. provokátort, engem két sorstársammal, a korabeli rendőrörsök megszégyenítőit. Az ügy lényegéhez semmi közük a többieknek! Így K. Zo. kiskorú, 14 éves, S. Gy. 14 éves, K. Gyö. 15 éves, K. Ká. 15 éves – bűnük: rozsdás, teljesen használhatatlan, töltény nélküli pisztollyal játszottak. Rájuk verték, bennünket akartak a gyöngyösi rendőrkapitányságról kiszabadítani!

Bár K. Zoltán a gyűlésen kijelentette: „ő egy pofont sem kapott a rendőrnemzetektől”. Talán még most is fél az igazat lemondani a gumibotokról? Úgy tudom, rajta kívül van még valaki, aki nem kapott az ügyben kényszerítő verést – a provokátor besúgó! Akit „Snejder”-ként jegyeztünk e szomorú sztoriban. K. Zoltán akkor még csak egy 14 éves gyerek. kölyök volt. Elképzelhető, ijedős típus, aki nem tűri a fizikai erőszakot, s elég lehetett az is, ha pusztán egyet dobantott a korabeli nyomozó, ő máris „vallott” Szalézra. Voltak még más véletlenek, akiket úgy kapcsolnak az ügghöz, hogy nem is ismerték Szalézt, így dr. P. Rezső társaival. Továbbá a Hatvanban letartóztatott egyetemisták és ferencrendi szerzetesek, a környékből volt főjegyzők. Három különböző hadbíróóság ítélte el a környék elhurcoltjait, akiket végülis akkor „egy szervezetként” emlegettek közös néven, a „SZALÉZ-ÜGY”!

Röviden hazatérésünkről annyit: 1955-ben kb. 600 magyart egy táborba gyűjtöttek össze. Kérésünkre megengedték, hogy a konyhán az étrendet magyar szakácsok készítsék magyarosan. Ez jó volt. Azonban a turáni átok kísérte ezután napjainkat.

Csak magyarok voltunk együtt, így jellemző, a magyaros széthúzás tette kellemetlenné a hazatérés örömeit.

Új barátságok szövődtek, egyeseknél a régi haragok felújultak. Előfordultak számonkérések egymáson. Volt olyan is, akit megbosszultak, előfordult ezért, hogy eltűnt a nyitott klozet hömpölygő szennyében, elmerült, amint megfojtotta az ammóniák iszonyatos büze.

A gyöngyösi sorstársak között békesség volt. A provokáció rossz emlékét nem toroltuk meg. Mi valóban megbocsátottunk „Snejdernek”!

Az utolsó napokban felszereltek vadonatúj váltás fehérművel, felső téli ruházattal, bakancsal. Élelmesen kétszer álltam sorba a ruhatárakban. Így az egyik vattás pufajkát, vattás buslát (felső vattás kabát) és bakancsot eladhattam élelemért, pezsgőért, paprika pálinkáért, vodkáért az egyik állomáson Briánszokban.

Szállításunk fegyveres őrség nélkül történt, nyitott ajtajú tehervagonokban. A nők, családosak, gyerekek, betegek, rokkantak fekvőágyas személykocsiban tartózkodtak.

Szovjet részről a személyzet 2 politikai tiszt, 2 fő élelmezési tiszt, 1 fő orvosnő, 1 felcser (egészségügyi tiszt), 2 fő szanitéc, 2 fő szakács, 4 fő konyhás, 2 kalauznő, 4 fő vasútor. Beszálláskor közölték, az ágyneműt, matracot nehogy eladjuk útközben, mert felelősségre vonnak lopás bűnyűgyért! A vasutasok elmondták, ha mi nem értékesítjük velük (felibe = po palam) a kísérő katonák úgyis eladják visszamenetben és a hiányt ránk fogják. Ezt tették egy másik transzporttal is. Végül is mindenki jól járt, mire Csapra értünk, az ágyneműt, takarót eladtuk.

A végállomáson a matracokat is értékesítettük. Én hálófülkés személykocsiban utaztam, rokkant kategóriám volt. Az eladott „szajréból” jókat ettünk, ittunk. A Kárpátokban Himnusszal üdvözlöttük a régi magyar földet. Durrogattuk a pezsgőt, nyakaltuk a konyakot, pálinkát, vodkát. Így „rózsaszínben” látva a világot érkezünk nagy boldogsággal a magyar határállomásra. Csapron keskeny vágányú vagonok vártak magyar vasutasokkal. Három fő fogadó (ÁVH) bizottság vett át bennünket névsor, katonai rendfokozat szerint. A magyar vasutasok hírül adták: a Tisza-híd közepén géppuskás, gépfegyveres fegyőrök, ávósok várnak. Zárt vagonok lesznek. Egy nap késéssel érkezünk nyíregyházára, a sóstói huszárlaktanyába.

Addig nem szálltunk be, amíg meg nem ígérték, nem zárják be a vagonajtókat. A Tisza-híd közepén az ávós fegyőrök a vagon felett adott géppuskasorozattal tudomásunkra hozták, de szóban is: nekünk *kuss!* Rabok vagyunk! Majd igazoltatással eldől, ki kerül börtönbe vagy haza! A gyöngyösi közlő *Szabó Gyulát* emelték ki. Részére Budapesten ítéletet hirdettek. Betudták büntetéséül a lágeri 10 évet, új büntetést nem kapott a vörös zászlót rejtegetők életéért. Az Orosz

Föderatív Szocialista Szovjet Köztársaság Katonai Hadbírósa a Központi Hadseregcsoporthoz, Rumszkij gárdaezredes elnökletével az alábbiaknak ítéletet hirdetett 1946 év ősze elején.

Halálra ítélve, ítélet végrehajtva.	1. PÁTER KISS SZALÉZ egyetemi tanár golyó által! A teológián szerzetes pap.
Sopronkőhidán 1946 októberében.	2. Kizmann Ottó 17 éves, mezőgazdasági szakközépiskolás 3. Bodnár László 17 éves, mezőgazdasági szakközépiskolás 4. Kiss Sándor 16 éves, mezőgazdasági szakközépiskolás
A Szovjetunióban meghaltak a GULÁG-ban, az Északi-sarki övezetben, kényszermunka-táborokban.	5. Antal Lajos egyetemista, a volt Kisgazdapárt ifjúsági főtitkára 6. Lukács Pelbárt egyetemi tanár, ferencesrendi szerzetes 28. Fehér Endre egyetemista, Kisgazdapárt ifjúsági vezetője 28. Berényi Illés egyetemista, Kisgazdapárt ifjúsági vezetője 28. Huszár József volt jegyző 10. Pócsi Frigyes mezőgazdasági szakközépiskolás 11. Tamás Pál, szakmunkástanuló
A Szovjetunióban 10 év kényszermunka büntetést letöltötte, 1955. november 22-én térhetett vissza.	12. Pók László tanító, (24 éves volt) 13. Szabó Gyula dekoratőr (26 éves volt) 14. Filler László volt országgyűlési képviselő, Kisgazdapárt 15. Mester László egyetemista
A Szovjetunióban 8 év kényszermunka büntetést letöltöttek, 17 éven alul, 1953-ban tértek haza.	16. P. Ferenc mezőgazdász, diák 17. B. György szakmunkástanuló 18. P. Tihamér mezőgazdász-tanuló 19. K. László mezőgazdász-tanuló 20. B. Kálmán szakmunkástanuló 21. M. Attila mezőgazdász-tanuló 22. M. Béla mezőgazdász-tanuló 23. A. András könyvelő 24. Dr. P. Rezső v. tisztségviselő – rehabilitálva
15 éves kiskorúak 8 évet lágerben töltöttek, 1953-ban tértek haza, rehabilitálva vannak.	25. S. György kisgimnazista 26. K. György gimnazista 27. K. László gimnazista 28. K. Zoltán gimnazista

E sorstársakról tudok, a többi nevére nem emlékszem!

PÓK LÁSZLÓ

Szaléz híve⁹⁶

A Prés derített fényt először arra a Kiss Szaléz-ügyre, mely a 40-es évek vége óta tabunak számított országszerte. Az „ügy” egyike volt azon fejleményeknek, melyekkel az akkor itt-tartózkodó idegen hadsereg megfélemlíteni igyekezett a közép-európai népet. A kommunisták közreműködésével végrehajtott manőver egyik áldozata volt Pók László: tíz esztendő telt el

96 Megjelent fényképpel együtt: Prés, II. évf. 3. szám, 1990. március.

szibériai munkatáborban. Ő maga számolt be cikksorozatban a Prés olvasóinak a hajdani fájdalmas eseményekről. Munkája végefelé juttatta el fényképét szerkesztőségünkhöz. A fotó érdekessége: azon a napon készült, amikor tíz év után visszatért szeretett városába: Gyöngyösre. 1955. november 24-ét írtak ekkor.

Magyar Katolikusok Szenvedései 1944-1989⁹⁷

A gyöngyösi összeesküvés. Páter Kiss Szaléz, a gyöngyösi fasiszta merénylők vezére vasárnap bevallotta, hogy szervezkedésbe az ifjúság mellé azokat is be akarta vonni, akiket fasiszta múltjuk miatt internáltak...Terve volt, hogy ... ezekkel megrohanja az internálótáborokat. Bevallotta azt is, hogy Gyöngyös környékén a mátravidéki helyek erdőiben, barlangokban és kőbányákban komoly fegyverraktárakat létesített..." (Petrovics Béla cikke. Világ 1946. máj. 7.)

Kedden letartóztatták P. Lukács Pelbártot, a gyöngyösi fegyveres fasiszta szervezkedés hatvani csoportjának vezetőjét. A nyilas páter bevallotta, hogy a „keresztény demokratikus ifjúsági munkaközösségen” át akarta a fasizmus szolgálatába állítani a diákokat.” (Petrovics Béla. Világ, 1946.máj.9)

Kölley György „Értetek és miattatok” c. könyvében leírja, hogy a szovjet nyugati gyűjtőtáborában, Sopronkőhidán 1946. októberben együtt volt a ferences Kiss Szalézzal, aki ott vénájába adott oxigén injekcióval kivégeztek. A ferences Lukács Pelbárttal novembertől együtt szenvedett Finn-Karélián az egyik haláltáborban. Pelbárt pár hónap múlva Kölley karjai közt halt meg. Két év múlva a 200 fogolyból Kölley harmadmagával maradt életben. 1953-ban került haza. 1989-ben müncheni lakásán a fentieket megerősítette e sorok írója előtt. 44-45.o.

A világiak peréhez kapcsoltak több papot

- Gyöngyösi-ügy (1946. ápr. - szept.) 42 letartóztatott. Vád: partizántevékenység a szovjetek ellen. Sopronkőhidán 5 kivégzés, köztük Kiss Szaléz ferences. Sok fiatal sorsa ismeretlen. Lukács Pelbárt ferences szovjet kényszermunkatáborban halt meg (1947). 181.o.

36. Börtönviselt papok, szerzetesek

KISS SZALÉZ – 1904-1946. Amerikából hazajött 1942-ben. Gyöngyös-házfőnök. Börtön: 1946. máj.-okt. Gyónási titok áldozata. Andrassy úton véresre verték, Sopronkőhida közép európai szovjet gyűjtőtábor. Itt levegőt injekciózva vénájába kivégezték. (Kölley György adata.)

LUKÁCS PELBÁRT – 1916-1947. Hatvan, házfőnök. Börtön: 1946.máj.-1947. Sopronkőhida, Finn-Karélia internálótábor. Ott gégerákban meghalt Kölley György karjai között. 420.o.

Fasiszta terrorszervezetet leplezett le a Vidéki Rendőrkapitányság, Népszava, 1946. 05.03, 3.o.

Páter Kiss Szaléz május tizenötöre tervezte az „általános felkelést", Szabad Nép, 1946. máj. 8. (p. 3) Beismerték gyilkosságaikat és merényletterveiket a fasiszta összeesküvők., Szabad Nép, 1946. máj. 4. (p. 1)

György István: Így gyilkolták le a szovjet katonákat páter Kiss Szaléz ifjú banditái.

Szabad Nép, 1946. máj. 14. (p. 3).

Így gyilkolták le a szovjet katonákat Páter Kiss Szaléz ifjú banditái, Szabad Nép, 1946.05.14, 3.o.

A Kisgazda Párt deklarációja gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében

Gyöngyös és Vidéke, 1946. május

Werwolfok és veszett kutyák, Jövendő, 1946.05.09 6-7.o.

Kiss Szalézék háza tája, Jövendő, 1946.05.16 20-21.o.

Szent Páter esernyője, Ludas Matyi 1946.05.12 főoldal és 4-6.oldalak

Felfedezték a gyöngyösi fasiszta összeesküvők fantasztikus fegyverraktárát

Világosság, 1946.05.08 4.o.

A nyomozás újabb szenzációs megállapításai Gyulai László kisgazdapárti képviselő és Filler László kizárt képviselő ügyében, Világosság, 1946.05.11, 1.o.

A vidéki főkapitányság újabb nagyméretű fasiszta terrorcsoportot tett ártalmatlanná

Új szó, 1946.05.03, 3.o.

97 Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye, A szerző kiadása, 1990, 44 és 47.o.

Dr. Füzér Julián OFM: A magyar ferencesek kezdetei New Brunswickon⁹⁸
(1923-1942)

4. Kiss Szaléz

Hajós Márk atya távozása után a gondviselő Isten kegyelméből szinte varázstüetésre minden megváltozott a Szent Lászlóban New Brunswickon. 1937 novemberében Kiss Szaléz atya vette át az egyházközség vezetését és ezzel elkezdődött az élet, a cselekvés, a megújulás, aminek az elánja bizonyos fokig ma is tart.

Szaléz aty a szó szoros értelmében "csodálatos egyén" volt, aki vonzotta, lenyűgözte az embereket szavával, eszméivel, egyéniségével. Az az ember volt, aki meg tudta valósítani elgondolásait. És elgondolásai mindig újak, eredetiek, ragyogóak, megkapóak voltak. Tüzes, lelkes szónok volt, akin csüngtek a hallgatói és amit kért tőlük, azt megtették. Szaléz atya tűzbe tudta volna vinni a híveit. Nem annyira az számított, amit mondott, hanem ahogyan mondta, bár amit mondott, az mindig színtiszta katolikus és tüzesen magyar volt. A szószeiken anyagi jelenség volt! Rendtársai "kis Kapsztirán Jánosnak" hívták, a New Brunswick-i hívek pedig Zadravec István püspökhöz hasonlították, aki háromszor is tartott népmissziót a Szent Lászlóban. A szónok Kiss Szaléz zsúfolásig megtöltötte a templomot.

Szaléz atya nemcsak szónok, hanem termékeny és eredeti gondokozású író is volt. Magyarországon a Korunk szava heti folyóiratnak volt a munkatársa, amelyet a nemes lelkű, idealista gróf Széchenyi György szerkesztett. A folyóirat erősen Hitler-ellenes és a nemzetiszocializmust támadó orgánus volt, ugyanakkor a pápai tanítások és megnyilatkozások szócsöve és magyarázója, a "társadalmi igazságosság" harcosa. Szaléz atya írásai fémjelezték a lapot és vitát keltettek.

Jászberényben volt a ferences kispapok magisztere és tanára, amikor cikket írt a "tanyaváros" vallási és társadalmi viszonyairól. Írása nagy vitát váltott ki, aminek Szaléz atya "áldozata" lett. A "tanyaváros nagy templomának nagyprépostja", Kele István, annyira megharagudott rá a kritizáló írásért, hogy a tartományfőnöktől, Hermann Hermenegildtől követelte, azonnal helyezze el Jászberényből. A vita eredménye az lett, hogy Szaléz atyát nemcsak Jászberényből helyezték el, hanem "büntetésből" Amerikába küldték. 1937 tavaszán érkezett Amerikába. Az író itt is azonnal jelentkezett benne és munkatársa, terjesztője lett a Katolikus Magyarok Vasárnapjának. Nagy érdemem volt, hogy az újság az erdélyi ferencesek kezébe került, aki azóta is szerkeszti. Oroszlánrésze volt abban is, hogy a lap "harcos", eredeti és új hangot kapott, amelyet azóta is megtarott. A Katolikus Magyarok Vasárnapjából amerikai Korunk Szavát csinált!

Környezetéből kitépve, otthonából erőszakosan kivaszítva és idegenbe átpalántálva Szaléz atya boldogtalan elégedetlen, nyugtalan volt Amerikában. A honvágy állandóan kínozza és gyötörte a gondolat, mennyi jót, milyen sokat tudott volna tenni a hazában. Bántotta az is, hogy igazságtalanok, "szeretetlenek" voltak vele szemben a rend vezetői és a jászberényi nagyprépost. Idealizmusában azt várta el és követelte is, hogy a rend is és az egyház is pártját fogja. De Kele István és Heermann Hermenegild egészen más világban élte, mint Ő+ Parta vetett hálnak érezte magát és gyakran panaszkodott jó barátainak, rendtársainak, sőt hívei közül is egyiknek-másiknak. Belső feszültségéből külső idegesség, türelmetlenség lett és nemegyszer kemény szavakkal illette azokat, akik nem értették meg. Bántotta az is, hogy már idős volt az angol nyelv elsajátításához.

De a belső nehézségek ellenére is az imádság, az öntudatos lelki élet embere maradt egész életére, aki órákon keresztül tudott térden állva adorálni a tabernákulum előtt. Bárhová került, bárhová helyezték, az első volt neki az Oltáriszentség és akik rá voltak bízva, azokat a Szentségi Jézus köré gyűjtötte nagy örömmel és lelkesedéssel. Szinte sodorta őket! Pécssett, mint a szeráfi Szeminárium igazgatója, az volt az első tett, hogy kápolnává alakította át azt a külső szobahelyiséget, ahol a szent életű Priester Ágoston atya meghalt és a növendékekkel elkezdte az elsópénteki szentégimádást. Jászberényben a klerikusok kápolnáját Márton Lajos freskóival díszítette és kérésére a pécsi asztalos testvérek barokk oltárt faragtak. A kápolnát "lelkünk fészke" hívták, "ahol Jézussal együtt dobban a szívünk és a lelkünk átveszi Jézus gondolatait és

98 In: P. Ligeti Angelusz, P. Kiss Barnabás (szerk.): A Katolikus Magyarok Vasárnapja Évkönyve 1990, Youngston/Ohio; 135-140.o.

életstílusát". Mikor szeminaristáit nyári táborba vitte a Balaton mellé, a kápolnasátor felállítsa volt a z első, mert a "köztünk lévő Jézus mindenkor, mindenütt, mindenben az első"!

Úgy látszik, Amerikában a kedvesnővérek, az Isteni Szeret Leányai voltak legközelebb a szívéhez. Csodálta életüket, munkájukat, igénytelenségüket és mindig kész volt, hogy a nővéreket szent hivatásukban erősítse és lelkesítse. Lelkigyakorlatokat prédikált nekik, exhortációkat tartott számukra, leveleket írt hozzájuk. Azt szokta mondani, "a nővéreknél senki nem dolgozik többet és áldozatosabban magyar Amerikában". Természetesen a nővérek hálásak voltak neki, tisztelték, szerették és mint kincset gyűjtötték össze precikációit és exhortációit. A nővérek jegyzeteiből könyv lett - "Mindent az Istenért!" -, amelyet a Katolikus Magyarok Vasárnapja adott ki 1942-ben.

Szaléz atya hite az Oltáriszentségben és az eukarisztikus Jézus iránt való tüzes szeretet nagy lángja lobogott a Szent László templomban. Plébánossága idején minden hónap elsőpéntekén 300-350 hívő szorongott a templomban, mind áldozott és Jézus Szívének ajánlotta magát. Természetesen, megelőző nap délután csaknem mind meggyónt! "Mindenkinek új szívet! Mindenkinek Jézus Szívét, hogy megújuljunk és szentek legyünk!" - hirdette. Se előtte, se utána a hitnek ilyen megvallása nem volt a Szent Lászlóban. Népmisszióiban is a Legfőbbesébb Szentségben való hit, annak imádása és gyakori vétele volt a fő témája.

Az Oltáriszentségtől elválaszthatatlan a szentmise. Szaléz atya nagy áhítattal, a rubrikák pontos betartásával misézett.

Szent Ferencnek tiszta szívé, idealista, lelkes követője volt. A Szeráfi Atya életét, írásait ismerte és eszméit magáévá tette. Szegény volt, alázatos és igénytelen. Szegénysége bátorrá tette. Főpapoktól, prelátusoktól és a gazdagoktól nem szégyellt koldulni szeminaristáinak és a szegényeknek. Mint Szent Ferenc, szerette a természetet és a naphimnusz utánozva elragadó "Benedicté"-t írt a teremtményekről.

Szaléz atya lelki életet és emberi tehetsége szinte máról holnapra új arcot adott a templomban, az iskolának, az egész egyházközségnek. Amiről a hívek és az előző plébánosok álmodni se mertek, elkezdte törleszteni a nyomasztó adósságot! Igaz, akkor már Amerika gazdasági helyzete megváltozott. A depresszió elmúlt és a háborús termelés elkezdődött. Mindez kétségtelenül előnyös volt az egyházközségre. Szaléz atya tüzes beszédeivel összetoborozta a magyarokat. A templomban szorongtak a vasárnapi szentmiséken. A rendezvények mind fényesen sikerültek. 1938. szeptember 5-én 7000 boldog magyar volt a Riverside Parkban az első "magyar napon".

Az iskola is fellendült. A nővérek iránt érzett szeretete lelkesítette őket és a boldog, buzgó kedvesnővérektől megszépült, megújult az iskola. Az a lelkes magyar, aki Szaléz atya volt, "kétnyelvűvé" tette az iskolát. Bár az angol volt a fontosabb, minden növendék beszélt és írt magyarul is. A nővérek tanították a magyar nyelvet. Abban is reménykedett, hogy Amerika, de ugyanakkor Magyarország javára is kétnyelvű, öntudatos magyar nemzedék nevelődik a Szent László Iskolában. Hogy a fiatal felnőtteket megtartsa az egyházközségnek és a templom köré csoportosítsa őket, megalapította a "Szent Imre Kör", amelynek vezetését Balogh Benignusz testvérré bízta. A Szent Imre Ifjúság fogalom lett New Brunswickon.

Szaléz atya eredeti tetteiben. Ilyen tette volt, hogy a kedvesnővérek zárdáját, amely az iskola udvarán volt, "áthúzatta" egy másik helyre, hogy a zárdá helyén játéktér legyen a gyerekeknek. A konvent "átvitele" szenzációja volt a városnak. A Szent László újból New Brunswick "szeme fénye" lett.

Szaléz atyától megújult a Szent László templom és iskola. Megújult tőle az egész magyar élet New Brunswickon, sőt bizonyos értelemben az egész Amerikában, mert sok helyen prédikált és előadásokat tartott. De sikerei és hírneve ellenére se volt boldog és amint tornyosultak a háború fekete felhői, úgy nőtt boldogtalansága és honvágya. 1939. szeptember 1-én kitört a háború és nyilvánvaló volt, hogy Amerika előbb-utóbb Anglia szövetségese lesz. Szaléz atya magyar szívet szorította az aggodalom. Közte és előljárói között nőtt a feszültség. Tépeldései közepette elment Bíró Benedek atyához és megmondta neki, hogy hazatér. Jó barátai, hívei kérelték, hogy maradjon, de "szeretete súlya", magyar szíve, érzése, aggodalma vitte haza. 1942 januárjában, az utolsó személyszállító hajón, mely Amerika és Európa között indult, hazament...

Vértanúságra ment haza!

Nagy szomorúságára nem abba a hazába tért vissza, amelyet öt évvel azelőtt elhagyott és amelyet annyira szeretett. A Korunk Szava már nem volt meg. Német nyomásra a magyar kormány betiltotta. Az országot a németek megszállták.

A Korunk Szava iránya miatt Szaléz atya Hitler-ellenes volt és amerikai tartózkodása ebben megerősítette. Azt szerette volna, ha Magyarország Amerika mellé állt volna a háborúban. De ez lehetetlen álm volt. Az országot megszálló németek számon tartották és kis híján múltott, hogy haláltáborba nem vitték.

Hazatérte után Debrecenbe került, ahol a rend egykor virágzott, de a reformáció idején szomorúan, dicstelenül megszűnt. 400 év után a rend újra visszatért, hogy a "nagytemplom árnyékában gyökeret eressen és éljen". Szaléz atya lett az alapítás első főnöke. Debrecenben élte át a "felszabadítást" és azokban a rettenetes időkben a szegények segítője és a szomorúak vigasztalója volt. A városból ruház, élelmet vitt azoknak, akik az erdőkbe menekültek. Később Gyöngyösre került teológiai tanárnak és a növendékek lelkivezetőjének. Tanítványai és a fiatalok lelkesedtek érte. Ő lett szellemi vezérük. A kommunisták, akikről egykor azt hitte, hogy "hajszállal" jobban és tisztességesebbek, mint a német nácik, "veszélyesnek" találták és elhatározták, hogy "kinyírják". Ráfogták hát, ő biztatta fel a gyöngyösi legényeket, hogy a nőket meggyalázó orosz katonákat tegyék el láb alól. Állítólag a "gyilkos" legények meggyónták neki vétküket. Szaléz atya éppen az oltár előtt állva gimnazista fiúknak prédikált, amikor letartóztatták. A fiúk hallották utolsó szavait, amelyek nagyon hasonlítanak Mindszenty bíboros híres nyilatkozatához: "Letartóztatnak! Kezdődik kálváriám! Kezdődik nagypéntekem! Bármit hallotok rólam, esküszöm, mindenben ártatlan vagyok! Isten veletek!" Minden jel arra mutat, hogy Szaléz atya a gyónási titoktartásnak is vértanúja.

Nem tudjuk, hogy Rákosi Mátyás pribékjei vagy az oroszok vitték-e el. Azt se tudjuk, hogy hová vitték, mit tettek vele, mi lett vele. Semmit se tudunk róla! Szaléz atya, a fényes lelkű pap, eltűnt, a gonoszság örvényében, mint egy hulló csillag a tengerben. Élete, egyénisége, szenvedése legendává változott. Hadifoglyok, rokkant katonák, kiszabadult rabok, munkatáborosok beszéltek róla. Mind dicsőítette, magasztalta, de mind más és más történetet mondott és mind esküdözött, hogy amit ő mondott, az volt az igaz. Király kelemen atya nagy szorgalommal gyűjtötte össze a tanúvallomásokat, amelyekből Szaléz atya legendája szövődik. Mindszenty bíboros is beszélt róla és amit ő mondott, az az egyetlen, amit biztosan tudunk róla: "P. Kiss Szaléz nyitotta meg a magyar vértanú papok sorát!" Avagy, mint Krupa Sándor atya írja könyvében: "Szaléz atya a vértanú magyar papok zsengeje... Mindszenty bíborba öltözött előfutára" (A sarló-kalapács börtöneiben, 75. és 83. oldalak). Szaléz atya eltűnése 1946-ban történt.

Ha nem vitte volna haza a honvágy, csodálatos dolgokat tudott volna tenni nemcsak New Brunswickon a Szent Lászlóban, hanem szerte mindenütt "magyar Amerikában" és egyszerűen Amerikában! Ővele, őmiatta a magyar ferencesek amerikai közössége is másképp alakult volna. És ha az Úr nagyon kegyes lett volna hozzá, talán még most is élne! Kiss László Szaléz 1904 július 27-én született Szegeden. 1928. szeptember 2-án szentelték pappá Egerben.

Amikor Szaléz atya elment, a Szent László Egyházközség vezetését egy egyszerű, kedves ember vette át, aki Magyarországon született, de iskoláit Amerikában végezte és Magyarországon is tanult teológiát - Bódy Kapisztrán János. Az ő plébánossága idején élte az egyházközség legboldogabb éveit.

P. Füzér Julián OFM: Szent László Egyházközség New Brunswick, N.J.⁹⁹

A boldog évek, 1941-1956

Hogy egy ember mennyire át tud alakítani egy közösséget külsejében és lelkében, arra Kiss Szaléz atya a példa. Emberi tehetsége, lángoló hite, lelkes magyarsága új életet adott a Szent László egyházközségnek és azt hitnek, magyarságnak boldog közösségévé tette. New Brunswickon büszkeség lett katolikus magyarnak lenni.

Szaléz atya nem várt távozása és Magyarországa való visszatérése olyan volt, mint a naplemente. Szomorúság és aggodalom sötétsége borult az egyházközségre. "*Lement a nap, de csillagok nem jöttek...*" Szaléz atya elment és nem tudták kivel helyettesítsék. Medveczky Medárd, a ferencesek főnöke, nem talált megfelelő embert, aki Szaléz atya munkáját folytassa.

99 In: A Katolikus Magyarok Vasárnapjának Évkönyve 1991. Youngston/Ohio U.S.A, 168.o. Bevezető gondolatok

Aggódásában és tehetetlenségében az egyházközséget fel akarta adni. Azon a ponton volt, bejelenti a trentoni püspöknek, hogy a magyar ferencesek nem tudják tovább pasztorálni a New Brunswick-i magyarokat és vége szakad annak, ami Kalmár Özsébbel kezdődött huszonöt évvel ezelőtt. Medveczky Medárd "levélíró" ember volt. Levélben gyorsan, h határozottan közölte, amit eldöntött. Valami titokzatosan közbejöhett, hogy nem tudta levelét megírni Kiley püspöknek. A levéllel való késedelmeskedés közben jutott az elhatározásra, hogy él az egyetlen lehetőséggel, ami van és rábízta az egyházközség vezetését Bódy Kapisztrán atyára. Ha Kapisztrán atya nem válik be, akkor nincs más hátra mint visszaadni az egyházközséget az egyházmegyének. A lelke mélyén a testvérekkel együtt holt biztosra vette, hogy Bódy Kapisztrán plébánossága kiábrándulás lesz.

1. Bódy Kapisztrán János

Bódy Kapisztrán Kiss Szaléz káplánja volt New Brunswick-on. A két ember között erős személyi ellentétek voltak. Kiss Szaléz meg volt győződve, hogy Bódy Kapisztrán nem alkalmas plébánosnak. Se egyénisége, se képzettsége, se tehetsége nem volt, hogy egyházközséget vezessen. Mielőtt hazament, ezt a véleményét közölte Medveczky Medárd atyával. Kiss Szaléz azt szerette volna, ha a virágzás és a lendület, amelyet ő adott a Szent Lászlónak, folytatódik, de szerinte ehhez más egyéniség, más pap kellett, mint Bódy Kapisztrán...

Ötven évvel ezelőtt történt¹⁰⁰

Páter Kiss Szaléz mártíromsága

A szovjet hadsereg védelme miatt Moszkvából hazatért kommunisták a koalíciós korszak látszat-demokráciájának első percétől megkezdték a kommunista párt erősítését, és tervszerűen fogtak hozzá az egyházak anyagi és társadalmi erejének felszámolásához. 1946-ban a vallásnak az ifjúságra gyakorolt befolyását akarták a minimálisra csökkenteni az ifjúsági egyesületek feloszlátása, az iskolai hitoktatás megszüntetése és a szerzeteseknek az iskolákból való kitiltása által.

Céljuk megvalósítása érdekében 1946 tavaszán rágalmozási és megfélemlítési kampányt indítottak a katolikus középiskolák ellen, valamint koncepciós pereket kreáltak, hogy ezekre hivatkozva igazolják eljárásuk jogosságát. Mindszenty bíboros Emlékirataiban a következőket olvashatjuk: „Rajk váratlan fordulattal középiskolákban rendelt el házkutatásokat. A rendőrség bejelentés nélkül szállt ki, és tanítás közben osztályról osztályra vizsgálta át a tanulók táskáját, füzeteit, motozta zsebeit. A razzia végén aztán magukkal vittek 10-15 diákot, és egy-két napig fogva tartották őket. Fenyegetésekkel, veréssel, kínzással aláírtak velük kihallgatási jegyzőkönyveket, melyekben szerzetes tanáraik és hitoktatóik ellen összeállított vádak sorakoztak. A tanintézetekben a rendőrök éjjelente pisztolyokat, puskákat, töltényeket rejtettek el, amelyeket másnap az igazgató jelenlétében 'találtak meg', és mutattak föl, mint diák-összesküvés bűnjeleit.

Ennek az egyházellenes kampánynak lett áldozatává Gyöngyösön P. Kiss László Szaléz, ferences lelkész és főiskolai tanár, akit három fiatalos gyöngyösi diákkal kivégeztek.

1945-ben 1946 tavaszán lelőttek néhány szovjet katonát. Vagy bosszúból gyilkolták meg őket, vagy egymást lötték le, mint Budapesten, a Teréz körúton. Sok adat van arra, hogy murciforrás idején Gyöngyösön a megszálló egységek katonái közül egymásra lövöldöztek több alkalommal ittasan, sok esetben féltékenységből. Akár egymást ölték meg, akár a magyarok bosszújának estek áldozatul, ez kitűnő alkalom volt a Belügyminisztérium számára egy szerteágazó koncepciós per kidolgozására és végrehajtására, amellyel a Gyöngyösön és környékén megsemmisítő csapást lehet mérni az egyházi egyesületekre, iskolákra és a fiatalságra komoly hatást gyakorló papokra, főleg ferences szerzetesekre.

A kiagyalt terv értelmében az orosz katonákat Kizmann Ottó és Bodnár László 17 éves diák, valamint Kiss Sándor 16 éves diák gyilkolta meg. Lehetséges, hogy ezt a bűncselekményt csak rettenetes kínzások hatására vállalták magukra. És mivel a vallatás során arról is beszéltek, hogy többször felkeresték a Kiss Szaléz atya által vezetett KEDIM (Keresztény Demokratikus Ifjúsági Mozgalom) klubhelyiségét, hogy ott zenét hallgassanak meg táncoljanak, a pert földolgozó hatóság

100 Dr. Szántó Konrád: A meggyilkolt papok kálváriája, Mécses Kiadó, Pécs, 1992. 40-50.o. *A szöveget megegyezik:*
http://216.239.59.104/search?q=cache:gLQqnb4r10J:frankaegom.ofm.hu/irattar/irasok_gondolatok/konyv

számára adott lett az a papi személy is, aki a háttérből a fiataloknak fegyverszerzésre, gyilkosságok és egyéb terrorakciók végzésére adott utasítást, mégpedig a gyóntatószékben.

P. Kiss László Szaléz az ország legerősebb pártjának, a Kisgazda Pártnak volt egyik helyi vezető politikusa. Mindezért vesznie kellett, mégpedig olyan kitalált aljas bünsorozatért, amely tökéletesen ellenkezett papi becsületével, a keresztény lelküllettel és emberi lelkiismeretével.

Az Andrassy út 60. szám alatti ÁVH-s börtönben a legszörnyűbb kínzások által kényszerítették ki a koncepciós per kitervelői által előírt vallomást. Hiába vonta vissza mindenki a kényszer hatására tett vallomását, ezt az orosz bíróság nem vette figyelembe.

Az ítélet kimondása után valamennyien a Szovjet Hadbíróság börtönében várták további sorsukat. Egy nagy, tágas cellában helyezték el a kényszermunkára ítélteteket. Október eleje lehetett, amikor a mintegy 37 rabból elvették civil sapkáikat, felöltöiket, és helyette orosz katonai köpenyeket és sapkákat adtak, hogy senki se sejtse, kiket szállítanak teherautókon és vonaton. Minden magyar szót azonnali főbelövés terhe alatt megtiltottak.

A sopronkőhidai börtön volt az oroszok közép-európai gyűjtőtelepe és börtöne. Itt végezték ki a három, Budapesten halálra ítélt fiatalkorú mezőgazdasági szakközépiskolást és Szaléz atyát. Abban a kérdésben, hogy pontosan mikor is volt a kivégzés, elsősorban Szaléz atyáé, megoszlanak a vélemények. Az egyik elítélt, Pók László a következőket írja: Sopronkőhidán az egyik séta alkalmával láttak a börtön összekötő folyosóján a kivégzettek ruhái közt egy szerzetesi ruhát is. Ez Pók László szerint Szaléz atya csuhája volt. De ha az övé lett volna, mivel az írás szerzője szerint Szaléz atyát golyó általi halálra ítélték, akkor a csuhának véresnek kellett volna lennie, ami bizonyára nem került volna el figyelmüket. A magam részéről valószínűbbnek találok Kölley György Münchenben működő lelkész és főcserkész véleményét, aki ebben az időben mint kispap, szintén sopronkőhidai börtön lakója volt. Kölley úgy tudja, hogy Szaléz atya vénájába levegőt fecskendeztek. Kölley véleményét támasztja alá Halmos Endre nyugdíjas, aki mint a Sopronkőhidai börtön fegyőre tanúja volt a kivégzésnek. A ferences rendi nekrológium, a rendtagok halotti adatait tartalmazó könyv Szaléz atya halálának dátumát 1947. január 8-ra teszi.

Az elfelejtett vértanú¹⁰¹

Kiss Szaléz, az 1947-ben meggyilkolt ferences szerzetes életútja meglehetősen érdekes. Pécsen kezdte pályafutását, mint a ferences teológusok nevelője. Később a jászberényi hittudományi főiskola filozófia szakán bölcseletet tanított. Itt összeveszett a helyi nagypréposttal, mert nem látta kielégítőnek a tanyavilág lelki és szociális gondozását. A nagyprépost a ferences rend tartományfőnökéhez fordult panaszával. Péter Hermenegild Amerikába küldte a tudós szerzetest, mert kellemetlenné vált a rend számára a túlzottan szociális érzelmű pap. A „kiküldetés” 1937-ben kezdődött New Brunswick-i székhellyel. Itt az emigrációs magyarság lelki gondozását látta el. 1944-ben visszatért Magyarországra, Debrecenbe. Innen Gyöngyösre került, ahol a háború utolsó napjaiban mentette az üldözötteket, tanított és fiatalokat gyűjtött maga köré. A KEDIM – Kereszténydemokrata Ifjúsági Munkaközösség- megalapítójaként részt vett a város újjáépítésében.

1946 őszén Gyöngyösön orosz katonákat lőttek le, s Kiss Szaléz köréhez tartozó fiatalokat tartóztattak le az ügy kapcsán, akikkel a vallatás során aláírták, hogy a ferences papnak meggyónták az oroszok elleni tettüket. A papot letartóztatták, s követelték, ismerje el a diákok vallomását. A pap a gyónási titok szigorú parancsának megtartására hivatkozva megtagadta a vallomást, mire az orosz hadbíróság halálra ítélte. Gyöngyösről Sopronkőhidára szállították.

A hírhedt börtön akkoriban úgy festett minket egy országos siralomház. Volt ott kommunista, csendőr, közhivatalnok, háborús bűnös, zsidó és keresztény egyaránt. Kiss Szaléz rabtársi szeretették, segítették, hiszen sokan ismerték tevékenységét, segítőkészségét, az emberek iránt érzett elkötelezettségét.

Egy reggel két börtönőr kivezette a cellából, s már menet közben véresre verték. „Megdöglesz, te szemét csuhás. Az „egészségügyi” körzetbe vitték, ahol tovább tartott a kínzás. Amikor elájult, fellocsolták, és egy üres fecskendőbe tűt szúrtak bele. Lefektették egy priccse, és karjába –vénájába- engedték a levegőt, amitől néhány másodperc alatt meghalt- mesélte egy el

101 Kurír 1991/12. sz. „Egy rab (rend)társ” fényképével”

Kiss Szaléz ferences utolsó óráit s Sopronkőhidán szolgáló – akkor tizenéves- börtönőr, Halmos Endre nyugdíjas. – Ma már elmondhatom, hogyan történt. Nekem máig szörnyű emlék, amit ott tapasztaltam, amit ott tapasztaltam. Nemcsak a ferences atya halála, hanem az a sok száz gyilkosság. Sokszor ébredek fel ma is... borzasztó volt.

Kiss Szaléz egy volt azon vértanú között, akik CSAK hivatásukat teljesítették. Sokakat tartanak szentnek közülük, becsülnék meg, emlékeznek róluk tisztességgel. Olvasói kérésre mi is ezt tettük.

Stoffán György

Komenczi Bertalan felszólalása az O.gyűlésben az „ártatlanok” erkölcsi jóvátétele céljából¹⁰²

Komenczi Bertalan (SZDSZ): Tisztelt Képviselőtársaim! Elég későre jár, mégis arra szeretném kérni önöket, hogy hallgassák meg felszólalásomat, ígérem rövid leszek.

Felszólalásomat két, egymással szorosan összefüggő cél motiválja. Az egyik az, hogy választókerületemben meghurcoltak és igaztalanul elítéltek egy olyan csoportja is erkölcsi jóvátételt kapjon, amely eddig ezt csak felemásan és részben kapta meg. Másik célom annak elérése, hogy hozzászólásommal növeljem az említendő csoportra is vonatkozó egyes módosító indítványok elfogadásának esélyeit.

Tisztelt Képviselőtársaim! 1946. május 3-án napirend előtti felszólalásában egy képviselő többször is fasiszta összeesküvésnek nevezte azt, ami 1945-46 fordulóján, Gyöngyösön történt és az akkori hivatalos hatósági szóhasználattal páter Kis Szaléz-féle összeesküvésné vált országosan ismertté.

Úgy érzem, az igazságtételhez hozzátartozik és az áldozatok tisztessége is megköveteli, hogy éppen az érintettek részleges kárpótlásáról rendelkező törvényjavaslat vitája során a fasiszta összeesküvés országgyűlési jegyzőkönyvben is rögzített vádját most visszautasítsam. Az utóbbi években folytatott vizsgálódások és a ma is élő áldozatok és tanúk vallomásai annak a korabeli krónikának a hitelességét bizonyítják, amely az eseményeket a következőképpen értékelte: „A vádak természetesen senki sem hiszi, de Szaléz atyának úgy látszik, most már végképp nem tudják megbocsátani, hogy a demokrácia és nem a pártidiktatúra híve volt.” Az akkor fasiszta összeesküvésné megbélyegzett gyöngyösi fiatalok, többségükben 14-18 éves diákok, valamint a városban közszeretnek örvendő ferences páter, Kis Szaléz, nem szervezői, hanem helyi áldozatai voltak annak az egész országra kiterjedő összeesküvésnek, amelynek végkimenetelét mindannyian ismerjük, s amelynek következményein ezzel a törvénnyel is próbáljuk enyhíteni.

A gyöngyösi fiatalok felett szovjet katonai bíróság ítélt. Három diákot – 16, illetve 17 évesek voltak- és páter Kis Szalézt halálra ítélték és Sopronkőhidán kivégezték őket. A többieket, több mint 30 fiatalot, többségében 15-17 éves diákokat a Szovjetunióba hurcolták 8-10 év kényszermunkára, többen közülük soha nem tértek onnan vissza.

Tisztelt Ház! Meggyőződésem, hogy kötelességünk a kárpótlás mértékét és az érintettek körét a vonatkozó módosító indítványokkal a lehető legnagyobb mértékben kiterjeszteni. Megfontolásra ajánlom a tisztelt Háznak azt is, hogy az erkölcsi jóvátétel részeként vegyük fontolóra emlékérem adományozását azoknak, akik a kommunista diktatúra kiépítésének idején a szabadság és a demokrácia értékeihez való ragaszkodásuk miatt váltak a hatalom áldozataivá. Köszönöm a türelmet, köszönöm a szót. (Taps.)

A kíméletlen küzdelem kezdete – 1946¹⁰³

Az ország és az egyház számára az év első fontos eseménye az államforma demokratikussá tétele volt. A nemzetgyűlés február 1-jén eltörölte a királyságot, és Magyarországot köztársasággá nyilvánította. Ezzel a főpapság elvesztette a feudális korból származó számos előjogát.

102 Az Országgyűlés Jegyzőkönyve, 1992. május 5. 103-105.o.

103 Szántó Konrád OFM: A kommunizmusnak sem sikerült, A magyar katolikus egyház története 1945-1991, Új Misszió Alapítvány, Miskolc, 1992. 12-14.o.

Legtöbb elődjéhez hasonlóan Mindszenty József esztergomi érsek is megkapta a bíborosi méltóságot, mégpedig február 19-én. Utána XII. Pius pápa magánkihallgatáson fogadta. „A háború utolsó napjának évfordulóján, április 4-én a plébániatemplomokban a hazáért ünnepélyes szentmisét”... rendelt el a püspöki kar. A katolikus iskolák növendékei, akik erre a napra szünetet kaptak, valamennyien részt vettek a szentmisén, melyre meghívták a hatóságokat is. Az évforduló előestéjén az országot összes templomának harangja negyedórán át a béke beköszöntésére emlékeztetett.

Egyházellenes támadássorozat

A béke felvirradtának örvendező papságot és a híveket egyre több támadás érte. Ez tűnik ki többek között a május elején kiocsátott püspökkari pásztorlevélből, majd a főváros katolikus küldöttségének a miniszterelnökhöz benyújtott memorandumából, amelyben az egyház- és vallásellenes propaganda miatt tiltakoztak. „1946-ban csak úgy lobogott az ország a szerzetesiskolák összeesküvéseitől” ... „Röpcédula... pisztoly és lőszer a piarista diákoknál...” - írták a korabeli újságok.

Ez a támadáskampány része volt annak a harcnak, amelyet a vörös hadsereggel Moszkvából hazatért kommunisták – Rákosi Mátyással az élükön – azért indítottak, hogy az ópiumnak vélt vallást és az ezt terjesztő intézményeket, főleg a katolikus Egyházat lépésről lépésre haladva meggyengítsék, majd megsemmisítsék.

Az ifjúság kommunista neveléséért folytatott harc a papság és a hívek részéről halálos áldozatok is követelt. 1946 áprilisában Gyöngyösön letartóztatták P. Kiss Szaléz ferences szónokot és teológiai tanárt, Hatvanban pedig P. Lukács Pelbárt ferences hittanárt azzal a váddal, hogy orosz katonák meggyilkolására összeesküvéseket szerveztek. Szaléz atyát – aki a hamis vádak szerint a gyóntatószékből irányította a gyilkos akciókat – három gyöngyösi diákkal együtt halálra ítélték, és 1947 elején Sopronkőhidán kivégezték. P. Lukács Pelbártot kényszermunkára ítélték és Finn-Karéliába vitték, ahol 1949. április 18-án meghalt.

Mivel a hatalom megszerzése érdekében fontos volt „a tényleges és potenciális ellenzék társadalmi bázisának felszámolása”, július 4-én Rajk László belügyminister rendeleti úton feloszlatta a Magyar Cserkés Szövetséget, és a legnagyobb katolikus agrárfjúsági egyesületet a KALOT-ot. A következő két hétben mintegy 1500 társadalmi egyesületet, egyházi ifjúsági szervezetet szüntettek meg. A feloszlátás kiváltó okaként a Belügyminisztérium a Teréz körúti gyilkosságot hozta föl. A korabeli sajtónak az eseményt egyes részleteiben gyakran másként találó és ellentmondásos közleményeiből a leghatározottabban meg lehet állapítani, hogy két szovjet tisztet nem egy állítólagos KALOT-tag lőtte le egy közeli padlásról, aki tette után az újságok szerint öngyilkos lett, hanem a vitába keveredő két tiszt egymást sebesítette meg halálosan. A püspöki karnak a miniszterelnökhöz július 20-án benyújtott tiltakozása eredménytelen maradt.

Rehabilitációs igazolás

Neve: Kis Szaléz

Születési év és hely: 1904. Magyarország, Szeged

A letartóztatásakor lakcím: Magyarország, Gyöngyös

A letartóztatásakor munkahelye és beosztása (foglalkozása): kolostori lelkész

Mikor és mely szervezet ítélte el (szankcionálta) 1946. július 12-én tartóztatták le, 1946. szeptember 10-14. között ítélte el a központi hadseregcsoport katonai bírósága.

Az ítélet minősítése és az (alap és kiegészítő) büntetés mértéke: Az OszSzSzk Büntető törvénykönyv 49. §. alapján az Az OszSzSzk Büntető törvénykönyve 58-2, 58-8, 58-11 §. szerint a legsúlyosabb büntetéssel, főbelövésrel súlytották. Az ítéletet 1946. december 10-én végrehajtották.

Kis Szalézt rehabilitálták az Oroszországi Föderációnak „A politikai megtorlások áldozatainak rehabilitációjá” –ról szóló, 1991. október 18-án elfogadott törvény 3. és 5. paragrafusára alapján.

Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészenek munkatársa: G. F. Veszovszkaja.

Körpecsét: Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészsége, olvashatatlan aláírás

1993. május 25. Száma: 13-1024-89

A Kiválasztott¹⁰⁴

A kommunista párt erősödését célzó kampány sodrásában elkezdődött az én hosszú kálváriám. 1946 áprilisában egy délutáni tanítási napon a harmadik órában matematikát adott elő a ma már sokak által (talán ártatlanul?) emlegetett Rónai tanár úr. De sokat keresztezte sorsomat ezelőtt is és 1946 után is. Lehetséges, hogy kijelölt sorsomnak, az életem hosszú szakaszának, ennek a nem mindennapi történetnek az okozója volt.

Íme, hosszú megpróbáltatásaimnak a kezdete: A csendes matekórában nagy zajnak tűnt a pedellus kopogtatása az ajtón. Az epizód a csendet még jobban kiemelte. Osztálytársaim is érezték, hogy valami nem mindennapi történik. Nyílt az ajtó és belépett a pedellus. Rekedt hangon megszólalt, furcsán, gesztikulálta ejtve ki a szavakat: - Tanár úr, Kassay Kázmért kéreti az igazgató úr az irodájába. Rónai tanár úr már szinte várta ezt a szót, hiszen nem a pedellusra, hanem állandóan rám nézett. - Ma, Kassay fiam, akkor csak menjél - válaszolta a pedellus felé fordulva.

Holmimat a padon és a padban hagyva örökre, kimentem az osztályból a folyosóra, ahol több, jó erőben lévő fiatal férfi pillanat alatt közrefogott. Elkapták a kezemet és máris csattant a kezemen a bilincs, ami ugyan nem gyerek kezére készült, de a célnak megfelelt. Gyorsan kilökdöstek az iskolából és belöktek az utcán álló igencsak rozoga autóra. Azonnal indultunk, hogy minél kevesebb tanúja legyen az esetnek. A járókelők csodálkozva néztek utánam. A kocsit behajtott a városi rendőrkapitányság udvarába, ahol bevittek egy szobába. Itt találkoztam a letartóztatott Király Györggyel, aki a tavalyi osztályból átkerülve járt a mi osztályunkba, de nem nagyon ismertem. Rövid ideig tartottak itt, majd továbbvittek autóval Vámosgyörkre, a lakóhelyemre, házkutatásra. Édesapám, a falu orvosa betegnél volt, csak Édesanyám és a nagyanyám volt otthon. Értetlenül figyelték, hogy mit csinálnak a nyomozók. Az egész házat felforgatták, feltúrták. Az egyik legény lemászott a gémeskutunkba is, és diadalmasan hozta a vízből kihúzott nagy zsákmányt, a tárgyi koronatanút, egy rakétapisztoly roncsait. (Vajon ebben az időben melyik kútban találtak volna kevesebb hadianyagot?) Megvolt a tárgyi bizonyíték. Aláírták anyámmal a jegyzőkönyvet, majd kedvesen megígérték anyámnak, hogy holnapra a fiát hazaengedik, majd megragadtak és elcipeltek. Hát igen, az ÁVÓ-s ígéret már akkor is ért valamit. Százhusz hónap lett az ígért majd holnap hazaengedésből. Bevittek a falu őrszobájára, de mivel összeszaladt a falu, gyorsan visszaszállítottak a járási kapitányságra.

Este 10 órakor kezdődött a kihallgatásom. Átkísértek egy üres szobába, leültettek a szoba közepére állított hokedlire. Bejött vagy tíz legény a szobába és nagy kiabálással közrefogtak. Elkezdtek ütni kézzel, bottal és még nem tudom, mivel, ahol értek. Kirúgták alólam a hokedlit, letéptek és rugdostak. Az első ütésekkel kifecamították az állkapcsomat. Ez az ütés az egyik verőlegény speciális ütése volt, több bajtársamnak kitörte az állkapcsát. Verés közben kiabálva kérdezték: hol a fegyverraktáram, hol a rádió, hány embert öltem meg, mikor akartam kiszabadítani Kiss Szalézt és Antal Józsefet, mikor akartam felrobbantani a Szovjet Emlékművet stb. Ez így ment félórás szünetekkel reggelig. (A verőlegények hamar kifáradtak.) A nyomozókat abszolút nem érdekelte, hogy az állkapcsom ki volt ficamítva és úgysem tudtam volna beszélni, ha akartam volna sem. A politikai nyomozók főnöke Sós százados volt a Politikai Rendőrség Vidéki Főkapitányságáról, Budapestről, a Bajza utcai központból.

Reggel három osztálytársammal, Király Györggyel, Kovács Zolival, Sáli Gyuszival és velem aláírtak egy köteg jegyzőkönyvet, de nem tudtam, hogy mit tartalmaztak. Ezeket egy külön szerkesztőcsoport készítette. Délelőtt, úgy tizenegy óra körül felültettek egy teherautó platójára. Esett a hideg eső. Csuumvizesen utaztunk a sáros, gödrös, szétvert úton. Hatvanban megálltunk a rendőrségen és felvettünk még két rabot. Mindketten úgy harminc év körüliek és papok lehettek. Majd mentünk tovább Budapestre. Az úton kétszer kaptunk defektet. Útközben végig reménykedve vártam, hogy jönnek az igazi magyarok és kiszabadítanak a rabságból, nem hagynak fogságban szenvedve elpusztulni. Vajon hová lettek ezek az igazi magyarok? Talán meghaltak, vagy elhagyták a hazájukat, vagy talán behódoltak? Rabságomban sok-sok évig nagyon sokszor álmodtam, hogy jönnek és kiszabadítanak, és hazakerülök végre Magyarországra.

---

104 Kassay Kázmér: A vörös pók hálójában, Budapest 1993, a szerző kiadása, 16-18.o.

1946. április 28.¹⁰⁵

A Magyar Államrendőrség Vidéki Politikai Osztálya letartóztatta P. Kiss Szaléz gyöngyösi ferences szerzetest és mintegy 60 főt, elsősorban helyi diákokat, a városban és környékén elkövetett szovjet katonák elleni merényletek és rendőrbiztosságok elleni támadások ürügyén.

1946. október 26.¹⁰⁶

Illegális fegyveres szervezkedés irányítása, szovjet katonák meggyilkolására való felbujtás vádjával a szovjet hadsereg katonai törvényszéke halálra ítélte P. Kiss Szaléz gyöngyösi ferences szerzetest. Az ítéletet Sopronkőhidán végrehajtották.

Emléktábla-avatás a sopronkőhidai börtönnél¹⁰⁷

A Szovjetunióban volt Magyar Politikai Rabok és Kényszermunkások Szövetsége emléktáblát állított Sopronkőhidán azoknak a magyar polgároknak, akiket a szovjet katonai bíróságok 1945 és 1948 között ártatlanul elítéltek, majd 10-12 évig tartó kényszermunkára a Szovjetunióba szállítottak. A szombaton felavatott emléktáblát a sopronkőhidai börtön külső falára helyezték el, mert az említett időszakban a szovjet elhárítás használta e börtönt a politikai rabok és kényszermunkára ítélt gyűjtőhelyül. Innen vitték őket a Szovjetunióba, 29 rabot pedig Sopronkőhidán végeztek ki. Közöttük volt páter Kiss Szaléz ferences atya és Bakay Szilárd tábornok.

Menczer Gusztáv, a szövetség elnöke avatóbeszédében emlékeztetett: 1945 és 1948 között több tízezer magyar embert hurcoltak el. A Szovjetunió legfelsőbb bírósága utólag - bűncselekmény hiányában - valamennyiüket rehabilitálta. Az 1950-es évek közepén hozzávetőleg háromezren tértek haza a szovjet munkatáborokból. Menczer Gusztáv kiemelte: az emléktáblát a szövetsége nemzeti megbékélés jegyében állította, és azt szeretnék, ha ez a szellemiség kerülne előtérbe.

Az 1989 óta működő civil szervezet az említett időszakot átfogó történelmi kutatásokat végez, és tagságának érdekvédelmét szolgálja.

P. Kiss Szaléz emlékére¹⁰⁸

P. Szita Illés Teofil, a ferences rend gyöngyösi házfőnöke avatta fel szeptember 30-án Gyöngyösön azt az emléktáblát, amelyet a Volt Magyar Politikai Rabok és Kényszermunkások Szövetsége állított a koncepciós per során halála ítélt P. Kiss Szaléz és társai emlékére. A szovjet hadbírók által lefolytatott koncepciós perben az összeküvés vezetésével megvádolt Kiss Szaléz atyát és három társát halála ítélték, és Sopronkőhidán kivégezték őket.

21.15: Isten akaratából¹⁰⁹

Szaléz atyáról és a Szaléz ügyről

Magyar dokumentumfilm

Rendezte: Zsigmond Dezső

1946 táján Gyöngyösről elhurcolták, majd kivégezték Páter Kis Szalézt, a fiatalok által különösen tisztelt ferences rendi szerzetest. Elfogatása alkalom volt arra is, hogy begyűjtsék és az orosz bíróságok ítélete alapján szovjegy gulágokra számúzzék a kisváros keresztény szellemű fiataljait, köztük alig 15 éves fiúkat is. A Szaléz-ügyről Gyöngyösön évtizedeken át szólni sem volt tanácsos, máig ki nem hevert traumája ez a város lakóinak.

105 Balogh Margit-Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992 Kronológia, História Könyvtár: Kronológiák, adattára, História, Budapest, 1993, 257.o.

106 Balogh Margit-Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992 Kronológia, História Könyvtár: Kronológiák, adattára, História, Budapest, 1993, 261.o.

107 MTI, 1994. szeptember 24., szombat

108 Keresztény Élet, 1995. október 8.

109 Újságkivágás ismeretlen műsorújságból: 1995. október 16. hétfő

Isten embere¹¹⁰

Milyen messze, s milyen távol van tőlünk a történelem. Ha arra gondolok, 1945 óta lassan két generációnyi idő telt el, a múlt históriáskönyvek míves tárgyilagosságú lapjaira kívánczok. e az idős testvér, s a mára megtört-megöregedett egykori siheder diákokat nézve-hallgatva a történelem nemhogy velünk, de bennünk, gondolatainkban és érzelmeinkbe, félelmeinkben és örömeinkbe egyaránt él.

A magyar egyház szenvedése és mártírúma Kiss Szaléz mártíromságával kezdődött – írja Mindszenty József Emlékirataiban. A békének, a látszólagos békeidőknek talán első papi áldozata volt ő; sorsa – akkor valószínűleg még aligha gondolta bárki is, ma pedig visszatekintve milyen könnyű történelmi okosság-ítéletet hozni – előrevetítette azt kegyetlen valóságot, amely az egyházzal együtt a magyar társadalom tagjainak többségét is sújtotta.

A megfélemlítés annyira sikerült, hogy Kiss Szaléz és a diákfiúk sorsáról alig-alig lehetett hallani, a túlélők pedig 1993-ig nem mertek megszólalni a nyilvánosság előtt. Az egyház is tartózkodó mind a mai napig, hiszen a szegedi tűzgyermekes családból származó páter –Szent Ferenc szellemét követve – összeütközésbe került a neobarokkos vonásokat mutató második világháború előtti egyházi gyakorlattal.

A cipésmester édesapát az első világháború kitörése után az első között hívták be katonának, s nem sokkal később, 1914 végén elesett a csatatéren.

Kiss István 1920-ban lépett be a ferences szerzetbe, s ott kapta –rendjének nagynevű elődei nyomán – a Szaléz nevet. Édesanyja temetésére tért haza az árván maradt családba, s fogtakarajolta öltre, az elsárgult fénykép tanúsága szerint, a magános testvéreket. Imádkoztatok, imádkoztatok, buzdította őket. Személyiségének az a belső kiáradás, amelyről évtizedekkel később egyik rendtársa így beszélt – „rendkívüli egyéniség volt, aki kapcsolatba került vele megérezte, hogy ő más, hogy ő Isten embere” – már ekkor megnyilatkozott.

Egerben szentelték pappá 1928-ban, s első miséjét – a hűség parancsa szerint- a Szeged - Alsóvárosi plébániatemplomban mutatta be. S máris hívta a munka, a feladat. A pécsi küsszeminárium magisztere lett. Növendékei egyike kopasz-ősz halántékkal így emlékezik megjelenésére: „Jött és megváltoztatta körülöttünk az életet. Tudta, mi kell fiatal szívünknek. Sportoltunk és táboroztunk, a szigorú szokásokat – hajviselet, állig gombolt ruházat – megváltoztatta. Arra buzdított minket: fel, fel fiúk, élvezzétek az életet! Hogy hallgathassuk a meccseket, fradista voltam, nekik szurkoltam, új rádiót vásárolt nekünk. De ily módon megismerhettük Tóth Tihamér, Bangha Béla beszédeit is. Könyveket, folyóiratokat járatott, ő maga egyik szerkesztője volt a színvonalas Korunk szava című katolikus folyóiratnak. Magából és másokból is kihozni a legtöbbet, ez vezette.”

Amikor a Pécsi ferences templomot falfestményekkel díszítették, Kiss Szaléz növendékeivel munka közben meglátogatta a művészt. Felmászott a mennyezetig érő állványokon, az ifjúság követte, hogy megtekintsék a készülő művet. a páter tiszta-nyílt tekintetével, melyből értelem sugárzott, ám ugyanakkor lobogás is, nézte-nézte a festményt, majd ezekkel a szavakkal fordult a mesterhez: - Szent Ferenc nem így énekelte a Naphimnusz. – „Hátra vetette kezét, fölemelte a fejét és zengett, zengett a csodálatos szóének” – emlékezik az egykori nebuló. A művészt annyira megragadta a jelenet, hogy újra festette a képet, annak a művészi inspirációnak a hatása alatt, mely Szent Ferenc Kiss Szaléz föllépésével magával ragadta.

Néhány esztendő múlva Jászberénybe került magiszternek, s a magában hordott emlékezés és Trianon ájulatóból föléledni alig képes országát a maga nyers valóságában szembesítette korának egyre feszítő szociális ellentmondásaival. A Jászberény környéki tanyavilág szegénység élesen elütött a város prépost plébániájának életmódjától, s mert ennek hangot adott, szembe került rendjének vezetőivel. Mintha rendkívüli érzékenységgel előre tudta-látta volna, hogy a világ – kereszténység, tehát az igazságosság és a társadalmi tisztesség egyre inkább a barna, náci ateizmus fenyegetettségében él, miközben Keletről egyre erőszakosabban terjeszkedett az ateizmus másik, vörös változata.

---

110 Új Ember évkönyv 1995. 91-94.o.; P. Kiss Szaléz, P. Iglói Ignác, és a gyöngyösi ferences templom belső fényképével

Az amerikai fenyőfák árnyékában így vall ezekről az időkről a rendtárs: „Temperamentumos, Petőfi-lelkületű, tüzes szónok volt. Beszédeiben mindig érintette a politikát, ha azon az igazságtalanságot, a társadalmi békétlenséget értjük. Amely ügy mögé odaállt, azt teljes lelkülettel szolgálta... Ha megértik, jelentősen segíteni lehetett volna a magyar életet, a magyar egyház ügyét – de nem akarták megérteni. még Rendfőnök, Oszwald atya is radikális forradalmárnak tartotta, akit el kell távolítani.”

Az 1937-es esztendő már Amerikában találja. Végigjárta magyar-Amerikát, s amikor New Brunswick-i plébánosként iskolát alapított, a szülőket arra lelkesítette: a gyerekek tanuljanak meg ugyanolyan jól angolul és magyarul, mert így szolgálhatják leginkább Amerika és Magyarország érdekeit. Ha nem törekszenek erre, utoléri őket is a szomorú sors: partra vetett hal az emigrációba kényszerült élet.

A Magyar Katolikusok Vasárnapja című lapban előbb írásaival jelentkezett, majd az újság sorsát a rend kezébe tette. Ő pedig, a világháború kitörése után, amikor a polgári forradalom már-már megszűnt a tengereken, az utolsó hajók egyikével hazatért. Otthon kell lennem a nehéz időkben – mondotta.

Debrecenben rendházfőnök, vagongyári plébános lett. Gyakorolta a szegénység szeretetét – a szociális gondolkodás számára nemcsak elméletet jelentett, hanem azt, hogy napról napra mit tehet a legelesettebbek érdekében. Mind korábban, most sem tudta elfogadni, hogy azok éljenek a legnagyobb nyomorban, akik az értékeket megtermelik. A munkások – amit más katolikus paptól nem fogadtak el – Szaléz atyát hetente maguk közé hívták.

Az ország az egyik hódítását a másik hódítással föl váltó időkben él 1944-45 fordulóján. A páterre új feladat várt. Gyöngyösön rábízták a rendi főiskola pasztorális tanszékének vezetését. Alig került oda, a harcok már elérték az ország középső részét. Gyöngyös táján, a Mátra vonalában hosszabb időre megmerevedett a front. A környék pincéi – szőlőtermelő vidék lévén – telve voltak borral. Az orosz katonák föltörték azokat, éjjel nappal ittak, s folytak a lopások, verések, megerőszakolások. Kiss Szaléz életének végső, tragikus korszaka ezekkel a látszólag távoli valóság-eseményekkel vette kezdetét. Az egyik gyöngyösi gimnazista, Kizman Ottó édesanyját és nővérét megerőszakolták a szovjet katonák.

A városban az 1945-ös őszi választásokon a Kisgazdapárt az országos eredménynél is nagyobb arányban, 58 százalékkal győzött. A kommunista párt pedig – jóval elmaradva az országostól – éppen hogy megszerezte a tíz százalékot. Mégis kezükben tartották a rendőrséget, s annak ellenére, hogy választásokon alulmaradtak, minden erejüket fölhasználva megfélemlítették a lakosságot, hogy a választópolgárok akaratával szemben egyre diktatórikusabb irányítást vezethessenek be. Ezt csak azért tehették meg, mert mögöttük állt az új hódító hadsereg.

Szaléz atya ezekben az időkben „óvatosan, ám mégis ügyesen politizált beszédeiben”. Amikor ő prédikált, a barátok templománál a park is megtelt emberekkel, de már ott hemzsegték a kommunista nyomozók is. A páter nem lázított, nem békétlenséget szított, hanem éppen ellenkezőleg, a humánus és legelemibb emberi tisztesség nevében szólított föl a békés életre. Létrehozta a KEDIM-et, a Katolikus Demokratikus Ifjúsági Mozgalmat, amely a kommunista szervezetnek a MADISZ-nak rövid idő alatt komoly riválisa lett. Az ifjúság „egy szavára” megmozdult.

Szaléz atya híre nemcsak Gyöngyösön, hanem a környező falvakban is kezdett elterjedni. A kommunista párt nem engedhette meg – mondja az egykori diák, aki tizenöt esztendősen a halálra ítélt Szaléz atya és három fiú cellájának szomszédságában várakozott a sok éves Gulág-fogságra tizenöt esztendősen -, hogy ilyen ideológiai áron el kellett törölniük a föld felszínéről”.

1945 vége felé már félelmetes légkör uralkodott Gyöngyösön. Napirenden voltak a kommunista irányítású rendőrség tisztogató akciói, internáló tábor működött a városban.

Az ős folyamán a gimnázium tanulóit beidéztek és a járásbírósg fogdájába zárták őket. Beépített emberek közé kerültek, sőt, társaik között is akadt besúgó. A rendőrség „föl akarta deríteni azt a fegyveres csoportot, amely összetűzésbe került az oroszokkal”. Kizman Ottó és néhány társa valóban szembeszállt a megszálló hatalommal, s hogy fegyverhez jussanak, lefegyverezték a rédei és solymosi rendőrsöt.

Ezt használták ki a kommunisták arra, hogy az elkeseredett fiatal fiúk bosszúakcióit szervezzenek tüntessék föl, amelynek élén Kiss Szaléz áll. A páter ereje, mi készül ellene, bár az

édesanyja és nővére meggyalázásáért gyilkosságra vetemedő fiú tetteit nem ismerte. Az egyik vasárnapi mise után így szólt a templom előtt összesereglett híveihez: „Engem nem sokára le fognak tartóztatni. Ti ismertek engem, s ha bármi tapasztalatotokkal össze nem egyeztethető hallotok rólam, az csak a test gyöngeségének tudjátok be.”

Páter Ignác vele volt, amikor elhurcolták. „Másnap bevittem neki az ebédet, de már nem engedtek be hozzá.” Az újságok közben ilyen címeket harsogtak: „Megtalálták a gyöngyösi fasiszta összeesküvők fegyverraktárát.”

A tizennégy-tizenhat éves gyerekeket és a páter előbb a gyöngyösi rendőrségen kínozták, verték, majd Budapestre az AVO-ra kerültek. „Ahogy beléptem az ajtón, elgáncsoltak, hasra estem, valaki csizmájával a kezemre lépett és erősen vertek” – emlékszik vissza az egyik diák.

Szembesítették őket Szaléz atyával, hogy bizonyítást nyerjen, miszerint a ferences szerzetes a gimnazista fiúkból fegyveres ellenálló csoportot szervezett. „Ha nem láttam volna vértől áztatott reverendáját, aligha ismerem föl, a veréstől annyira eltorzult az arca. Hajából homloka fölött – mint az ördögnek – két szarvat csináltak.”

Annak bevallására kényszerítették a gyerekeket, hogy a páter által vezetett Katolikus Demokratikus Ifjúsági Mozgalom a fegyveres összeesküvés fedőszerve – amiből egy szó sem volt igaz.

Később valamennyien – tizen-tizenöten – átkerültek a Vilma királyné úti KGM (szovjet elhárítás) központba. A tolmács alig tudott magyarul, ők nem beszéltek oroszul, s így folyt a kihallgatás, amelynek befejeztével orosz katonai bíróság ítélkezett fölöttük. Négyükre mondtak halált – három diákra: Bodnár Györgyre, Kiss Sándorra, Kizmann Ottóra és páter Kiss Szalézra. Ügyüket összekapcsolták a Hatvanban letartóztatott csoportéval, melynek tagja volt Lukács Pelbárt ferences is. Ő békítette meg a fiúkat a cellában, hogy áruló őket hamis vádakkal feljelentő társuknak kíméljék meg az életét.

„Szaléz atya nyugodtan fogadta az ítéletet. Sopronkőhidán a szomszédos cellából, a kéménykürtő nyílásán át meggyóntatott bennünket, megbocsájtott a minket följelentő társunknak is. Minden bizonnyal 1946. december 14-én végezték ki, mert amikor sétára vittek, a nyitott üres cella ajtaja előtt a földre vetve láttam a reverendáját.”

A többiek pedig – köztük a gimnazista diákok – elindultak a nyolc-tíz esztendőig tartó Szovjetunióbeli munkatábor rabságra.

Elmer István

P. Kiss Szaléz szovjetellenes összeesküvése¹¹¹

Az 1945-46. évi merényletek politikai háttéréről

Nem tudjuk, pontosan mikor és milyen módon –golyóval vagy kötéllel, netán agyonveréssel –, de tény, hogy ötven évvel ezelőtt, 1946 októberében Sopronkőhidán kivégezték a gyöngyösi P. Kiss Szaléz ferences szerzetest. A vád. szovjet katonák elleni merényletekre való felbujtás és összeesküvés.

A merényletek

1945-1946 folyamán rejtélyes merényletek tartották izgalomban Gyöngyös városát és környékét. A nyomozás eredményeként foganatosított letartóztatásokról az országos sajtó egységesen 1946. május 3-án tudósított először. A híradások egyben minősítették is a történéseket: „Újabb fasiszta összeesküvést lepleztek le” (Világ, 1946. május 3.). „Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség” (Szabad Nép, 1946. május 3.) stb.

A központi sajtótájékoztató nyomán született cikkek a következő eseteket rótták a gyanúsítottak terhére:

1. 1945. szeptember 4-én Gyöngyösön a Bethlen utcában agyonlőtték egy szovjet tisztet.
2. 1945. szeptember 5-én egy szovjet főhadnagyot lőtték agyon három lövéssel Gyöngyösön, a Vak Bottyán utcában.

111 História, 19. évf. 3. sz. 1997/3.sz. 20-23.o.

3. 1945. november 2-án öt „állig felfegyverzett álarcot bandita megostromolta a nagyrédei rendőrbiztosságot. géppisztolyaikkal egy szobába terelték a rendőrbiztosság beosztottjait, összeszedték fegyvereiket, és megfosztották őket minden értéktárgyuktól. Ezután a kommunista pártigazolványokat szedték el a rendőröktől, felfeszítették az íróasztalokat és szekrényeket, és magukhoz vették a hivatalos pecsétet. Közben a szobába lépett a MADISZ titkára, őt is megkötözték és kifosztották.” (Szabad Nép, 1946. május 3. 3. old.)

4. 1945. december 14-én támadást hajtottak végre a gyöngyössolymosi rendőrbiztosság ellen.

5. 1945. december 25-én a gyöngyösorosi rendőrbiztosságot szemelték ki támadásra, „ekkor azonban márriadókészenlétben volt az egész megye rendőrsége. A rendőrbiztosság is felkészülve várta a támadást... A negyedórás tűzharcból a rendőrök kerültek ki győztesen, és az éjszakai ütközet után az állarcos banda elmenekült” (Uo.)

6. 1946. január 3-án a gyöngyösi Deák Ferenc utcában meggyilkoltak egy szovjet tisztet.

7. 1946. április 16-án Salánk község mellett 16 lövéssel meggyilkoltak egy szovjet katonát.

A bűnbak páter...

A sajtó szerint 1946. április 24-én (néhol 14-én) Bánkúti Ferenc, a gyöngyösi politikai rendőrség vezetője névtelen levelet kapott, amelyen felszólították, hogy azonnal hagyja abba fasiszta terrorszövetkezet (sic!) elleni nyomozást, mert ellenkező esetben életével fizet.” (Józan ésszel elképesztő vajon tesszük fel a kérdést ma-, hogy valaki vagy valakik önmagukat minősítsék „fasiszta terrorszervezetnek”?) A Világ c. lap beszámolója szerint az írásszakértők azonosították a levél szerzőjét. a névtelen levélíró személye nem más, mint P. Kiss Szaléz gyöngyösi ferences hittanár... A nyilvánosság felé ez a – egyébként valóban megírt, de sehol föl nem lelhető- névtelen levél volt hivatva megokolni, hogy mi módon terelődött a rendőrség figyelme a negyvenes éveiben járó ferences szerzetesre. (Érdekes, hogy a Belügyminisztériumban található vizsgálati dossziékban föllelhet vallomások egyike arról tanúskodik, hogy az ügy egyik kulcsfigurája, az állítólag nyilas múlttal zsarolt Antal József Lajos joghallgató elismert: a „felmutatott névtelen levelet nyomtatott írással tintával teljes egészében saját kezűleg írtam”.)

1946. május 3-án lényegében készen állt az egész szervezkedés meséje: az Amerikai Egyesült Államokban évekig élt Pl Kiss Szaléz, a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének az alelnöke, a párt országos választmányi és a Független Ifjúsági Országos Tanácsadó Testületének tagja, továbbá gyöngyösi KEDIM (Keresztény Demokratikus Ifjúsági Szövetség) elnöke, a város politikai életének is ismert személye, merényletek elkövetésére biztatta a hozzá rendszeresen eljáró ifjakat, a gyilkosságok után föloldozta őket, útmutatást adott fegyver, kézigránát, lőszer és egyéb robbanóanyag szerzésére. A cikkek szerint mindezt Mindszenty József hercegprímás tudtával és beleegyezésével tette. A cél, úgymond, Habsburg Ottó visszatérésének fegyveres támogatása volt.

...és kigazda társai

A nyomozás szerint Kiss Szaléz jobbkeze Antal József Lajos joghallgató volt, aki a Független Kisgazdapárt központi szervezési osztályán Vörös Vince nemzetgyűlési képviselő mellett dolgozott. A gyöngyösi származású Antal József Lajos kitűnő alanynak bizonyult, hogy egy helyi „szervezkedésből” országos kiterjedésű, a kigazdapártra árnyékot vető összeszküvést kreáljanak. Az ő személyéhez kötötték az ún. hatvani szálát is: a kigazdapárt hatvani titkára, Berényi Illés az ő révén került volna be a szervezkedés tagjai közé. (A másik összekötő szál a ferences vonal: a rend Hatvanban is működött rendházat, házfőnöket ismerte Kiss Szalézt.) Az „összeesküvés” bázisának a KEDIM-et tették meg: ehhez a ifjúsági szervezethez valamilyen módon minden gyöngyösi elitélteknek köze volt: ki tag, ki érdeklődő, ki osztálytársa egy tagnak...

A rendőrség becsületére legyen mondva, hogy letartóztatta a történetekért valóban felelős Kizmann Ottó „közgazdászhallgatót” (valójában a gyöngyösi gazdasági iskola tanulója) nyomozás is, aki készséggel beismerte a gyilkosságokat és a rablótámadásokat. „Megmotozáskor még a válltömésében is német gyártmányú revolvert találtak.” (Ez igaz lehet, több szemtanú is állította ennek valóságát.) Minden további híradás azt látszott igazolni, hogy igen veszélyes, országos kiterjedésű szervezkedést sikerült leleplezni. Az országos jelleg bizonyítékaként szóba került egy

Sopron környéki vonatkisiklatás terve, s Hatvan mellett még Apc, Besenyőtelek, Eger, Érd, Mezőtárkány, Miskolc, Rétság, Vácduka is, mint a szervezkedés újabb és újabb színhelyei.

A vizsgálat

A kiszgazdapártot súlyosan kompromittáló vádak miatt 1946. május 3-án Futó Dezső kiszgazda képviselő napirend előtt kért szót a Nemzetgyűlésben. Elítélte a szervezkedést, s a legszigorúbb vizsgálat haladéktalan lefolytatását követelte. Közölte, hogy a kiszgazdapárt az ógy kivizsgálására különbizottságot küld ki. (1991-ben megkérdeztem Futó Dezsőt az ügy háttéréről, de érdemleges választ nem tudott adni. A kiszgazdapárt irattára pedig rendezés alatt áll, ha valóban létezett a különbizottság, annak dokumentumai egyelőre nem hozzáférhetőek.)

A különbizottság vagy inkább különvizsgálat tényéről egyetlen adatot sikerült találni. Tömpe András – aki 1946-ban a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának vezetője volt- 1966-ban írt visszaemlékezéseiben a következőképpen utal erre: „1946-ban Gyöngyösön hosszabb ideig folytatott nyomozás eredményeként őrizetve vettük páter Kiss Szalézt és bűntársait, akik számos szovjet katonát öltek meg, és éppen az egyik szovjet emlékmű felrobbantására készültek. A robbanóanyagot egy kiszgazda képviselő segítségével a Parlament könyvtárában tárolták. Ebben az ügyben is a kiszgazdapárt néhány funkcionáriusát is őrizetbe vettük. Nagy Ferenc miniszterelnök személyesen szállt ki Bajza utcai hivatalomba, hogy beszéljen az őrizeteseikkel. a kihallgatás megkezdése előtt Nagy Ferenc kiküldött a szobámból. Az általa kihallgatott őrizetes egyébként elmondotta a valóságot- ő volt a robbanóanyag egyik szállítója.”

1946. május 5-én többek között az Új Szó, a szovjet hadsereg magyarországi lapja is beszámolt P. Kiss Szalézék kihallgatásáról: „Este 9 óra.” – jelöli meg a kihallgatás kezdetét. Ma már tudjuk, bevett gyakorlat volt a vádlottak éjszakai vallatása, de 1946-ban ez még feltűnő információnak minősülhetett. A tudósító igyekezett lejártni P. Kiss Szalézt: „...jólápolt, kövérkés, feminin, beteges hajlamú páter”, mintegy azt sugallva, hogy egy erkölcstelen homoszexuális pappal állunk szemben. A cikk zárómondata szerint a rend őrei ötödik napja folytatják áldozatos munkájukat, tehát május 1-je óta tartanak a kihallgatások. Valójában korábban kezdődtek...

A Belügyminisztériumban föllelhető vizsgálati dossziék szerint Kiss Szaléz letartóztatása napján, április 29-én tett először vallomást. Ennek lényegesebb elemi örültségnek minősítette a szovjet emlékmű felrobbantását; beismerte a Bánkutinak írt fenyegető levelet, s azt, hogy Antal József Lajos márciusban említést tett neki a kiszgazdapárti ellenállási szervezkedésről (ami már önmagában abszurd, hiszen az országban az 57 %-os választási győzelem alapján kiszgazdapárti irányítású, koalíciós kormányzás van!); tudott arról, hogy a diákoknak fegyvereik vannak; Kizmann Ottó bevallotta neki, hogy egy orosz katonát lelőtt, amit férfiatlan cselekedetnek minősített, s megpróbálta visszatartani a fiút a további merényletektől; a nagyrédei esetről is szentgyónásban hallott először.

1946. május 7-én Ondrék József neve is felbukkant a letartóztatottak között: az internálótáborból illegálisan eltávozott gyöngyösi személyt, volt honvédtisztet a páter állítólag rábírtta, hogy szervezze be az internálótábor lakóit az összeesküvésbe, s gyűjtsön minél több fegyvert. A másnapi sajtótudósítások szerint már meg is találták az összeesküvők fegyverraktárát: Ondrék és Kiss Szaléz vallomása nyomán a Gyöngyös melletti Bagolyvárban öt kocsis és robbanóanyagot helyeztek el még a szovjet hadsereg bevonulása előtt. A rendőrség megtalálta a ciszternát. (A BM-ben található vizsgálati dossziékban fényképfelvételeket őriznek a fegyverek megsemmisítéséről. Ondrék József a – a vele 1991-ben folytatott beszélgetéskor – tagadta, hogy bármilyen fegyverraktárhoz köze lett volna, Kiss Szalézt személyesen csak egy gyónás erejéig ismerte.)

Kik voltak a tényleges tettesek?

Tény, hogy voltak merényletek, azokat bizonyosan elkövették. Összevetve a rendelkezésre álló írott és szóbeli forrásokat, úgy tűnik, hogy – szemben a tucat ártatlan, főleg kiskorú elítéltet – hét fiatal terhére róható a bűncselekmények.

A vezér Kizmann Ottó gazdasági iskolai tanuló volt. A visszaemlékezők szerint személyes bosszú vezérelte: szovjet katonák a szeme láttára erőszakolták meg édesanyját. Esete nem volt egyedi, a korabeli rendőrségi jelentések is számtalan, szovjet katonák által elkövetett gyilkosságról, fosztogatásról, erőszakoskodásról tudósítanak. (Szerintünk emocionálisan érthető a fiatalember bosszúvágya, de nem fogadható el, hiszen nem a tényleges bűnösököt ölte meg.) Az

egykori szomszéd szerint viszont – ahogyan azt Patócs Róbert egyetemi hallgatónak elmesélte- a katonák valójában nem erőszakolták meg az édesanyját, a férj elzavarta őket. Tehát nem személyes bosszúról, hanem valószínűleg a háborús körülmények közt kamaszodó, mentálisan zavart és éretlen fiatalember cselekedetéről van szó. Kimann egyébként rendkívül aprólékos, szinte már hencegő vallomást tett a rendőrségen. Valószínűtlen, hogy egy nyomozó ennyire fárasztotta volna képzelőerejét a történetek ecsetelésében, ha az csak fikció. Ez Kizmann Ottó bűnössége mellett szól. A fiút kivégezték, ugyancsak halálra ítélték ifj. Kiss Sándort és Bodnár Lászlót, másik négy fiataalt 10-10 évi, Szovjetunióban letöltendő szabadságvesztéssel sújtottak.

Bizonyos, hogy ők heten nem vettek részt egyszerre mindegyik akcióban. A gyilkosságokat szinte kizárólag Kizmann hajtotta végre (valószínűleg többet is beismerve a ténylegesnél), a rendőrbiztoságok elleni támadásoknál viszont többen megjelentek. Álarc mögé rejtőzve, férfias kalandként, igazi hőstettként élhették át a rendőrök fegyvereinek megszerzését, s mellesleg jó mulatságnak tűnt kiadni a vezényszót: „Gatyát letolni! Sztálin fényképét levizelni.”

Az összeesküvés fikciója

Hogy mire alapozták a szervezkedés és a titkos fegyverraktár felállításának vádját, arról Nagy Ferenc a következőket írta az először az emigrációban megjelent visszaemlékezéseiben: „... az 1945-ös választások előtt a kommunisták egy felfegyverzett csoportja megtámadta a kisgazdák budapesti központját, és nagy pusztítást okozott. Chonoky Viktor, Tildy veje és a kisgazdapárt titkára ekkor utasította a központot, hogy szervezzenek kapuőrséget és fegyverezzék fel, ahogy ez a kommunistáknál és más pártoknál is történt. Az egyik alárendelt összegyűjtötte a romok között még mindig található puskákat és muníciót, és túlbuzgó módon néhány kézigránátot is kiosztott az őrségnek. Mivel soha nem volt szükség ezek használatára, Gyulai László parlamenti képviselő és a sajtóosztály vezetője utasította Antal Józsefet, ez Gyöngyösön élő hivatalnokot /Nagy Ferenc itt téved, Antal nem hivatalnok, hanem joghallgató volt/, hogy vigye el, és semmisítse meg ezeket. Antal hazavitte őket, Mikor később kínvallatás alá vetették azzal a fiatalemberrel kapcsolatban, aki bosszút állt anyja szegényen miatt, elismerte, hogy Gyulai utasítására vitte a kézigránátokat Gyöngyösre. Így a kommunista rendőrségnek lehetősége nyílt rá, hogy az egész kisgazdapártot bevonja az ügybe.

P. Kiss Szaléz már 1945 nyarán ismeretséget kötött a rendőrséggel, mert feljelentették demokráciaellenes kijelentési miatt. Akkor nemhogy alaptalannak bizonyult a vád, de az igazolódott be, hogy a páter kedvezően nyilatkozott még az MKP-ról és Rákosi Mátyásról is. Valójában már ekkor is az általa vezetett népszerű KEDIM ébresztett irigységet, mert erős vetélytársat jelentett a helyi MADISZ-nak. S ha figyelembe vesszük Kiss Szaléz kisgazdapárti tevékenységét is, nyilvánvaló, komoly riválisa lehetett a baloldalnak. A Kizmann-féle csoport KEDIM-tagság tehát kapóra jött, és kézenfekvőnek tűnt Kiss Szalézt a szervezkedés vezetőjének, a KEDIM-et pedig reakció bázisának kikiáltani.

A politikai hatalmi harc 1946 tavaszán kiéleződött, megkezdődött a kisgazdapárt „felszeletelése”. A baloldal eszköztárába tartozott a párt erkölcsi lejáratási is. Erre kiváló igazolás lett a Kiss Szaléz-ügy, amivel köztörvényes bűncselekménnyel körített politikai összeesküvést varrtak a kisgazdák nyakába. Nem utolsó szempont az is, hogy a demokrácia ellenségei között megjelenhetett a klerikális reakció!

Gyónási titok, kegyetlenkedések

P. Kiss Szaléz esetében a gyónási titok megsértése vagy megtartása kulcskérdés, de kétséget kizáróan nem válaszolható meg. A rendtársak kételkedés nélkül hiszik, hogy a páter a gyónási titok áldozata, azaz papi hivatásának törvényeit követve, nem jelentette fel a bűnösöket, és később sem adta ki a valódi gyilkosokat, akik bűnüket meggyónták. A sorstársak között viszont vannak, akik igenlően válaszolnak a kérdésre, amennyiben az a letartóztatás utánra, a rendőrségi nyomozati szakaszra vonatkozik. Amit biztosan lehet állítani, az az, hogy a páter által aláírt kihallgatási jegyzőkönyvek hol a gyóntatószéket, hol egy puszta beszélgetést jelölnek meg információforrásnak. De azt is tudjuk, hogy kegyetlenül megkínózták. Akik látták őt Sopronkőhidán, alig ismerték fel papjukat a cigarettával égetett, felpuffedt, járóképtelen véres testben...

Egy fegyveres szervezkedés akkor az igazi, ha nemcsak egy-két pisztolyt, rozsdás závarzatot, hanem komoly arzenált gyűjt össze. Az összesített bűnjeljegyzékben P. Kiss Szaléz nevéhez a

következőket tüntették föl: „Páter Kiss Szaléz szervezkedéséhez Ondrék József által a Bagolyvárban (!) elrejtve volt és felajánlott lőszer kb. 81 nehéz löveg (sic?), 6 páncélököl, 204 kézigránát” stb. A Gyöngyösorosihoz tartozó Bagolyvárban – tegyük hozzá- valóban találtak fegyvereket és robbanóanyagokat, de ahogy a jegyzőkönyv rögzítette: kisedésük életveszéllyel járhat! S miután vízzel telt ciszternában áztak hónapok óta, ijesztgetésen kívül másra nem nagyon lehettek alkalmasak. Kiss Szaléz természetesen bevallotta, hogy tudott a fegyverraktárról. De hol Bagolyvárról, hol Farkasmájról beszélt. Milyen összeesküvő vezér az – kérdezzük ezek után- , aki azt sem tudja pontosan, hogy hová rejtették el a fegyvereket?!

A legtöbb letartóztatottnál azonban valóban találtak fegyvert. Ebben semmi rendkívüli nincs – a háború befejeztével csak össze kellett szedni az elhajigált pisztolyokat, puskákat. Viszont a kihallgatási jegyzőkönyvekhez egyetlenegy fegyverszakértői vizsgálati irat vagy az ezt elrendelő határozat sincs csatolva, így nem tudni, azok valódi fegyverek voltak-e? (Azaz alkalmasak voltak-e emberélet kioltására.)

Szovjet Katonai Törvényszék

A Kiss Szaléz-ügy vádlottjait eredetileg a népbíróság ítélte volna el. A Budapesti Népügyészség 1946. június 27. körül átadta őket a Szovjet Katonai Törvényszéknek, s az ítélkezett a fele részben gyermek – 15-17 éves kamaszok-, fele részben nagykorú fiatalemberek fölött. Szakszerű tolmács híján a bíró kézzel mutatta a kihirdetett ítéletet, amiről az érintettek először azt hitték hónapban értendő... Tévedte. Évből mérve a legenyhébb büntetés hét esztendőre szólt, ennyit a kiskorúak kaptak. A többiek 10 évet, kivéve a négy halálra ítéltet (Kizmann, Kiss, Bodnár, Kiss Szaléz).

Többen Szibériában pusztultak el, köztük Antal József Lajos, a hatvani Berényi Illés és Lukács Pelbárt ferences atya. Akik túléltek a GULAG-ot, 1953 és 1955 folyamán hadifogolyként térhettek haza, azzal az ígérettel, hogy büntetésüket a jövőben nem veszik figyelembe. De a „szalézista” bélyeg egy életre elkísérte őket. Az ígéret ellenére a Belügyminisztérium 1959 után mégis bűnügyi nyilvántartásba vette őket. , aminek következtében többen elvesztették állásukat. Időnként rendőrök faggatták a szomszédokat, a mit sem tudó kollégákat. A gyanú szele mindig ott lengedett körülöttük. Rehabilitálásukra csak rendszerváltás során folyamán került sor.

Balogh Margit

A bolsevizmus erőszakszervezetei az MKP szolgálatában¹¹²

III. alosztály. Vezetője: Décsi Gyula őrnagy. „Az egyházak elleni háború központja.” 1945 decemberétől Magyarország minden templomában rendszeresen ültek az ÁVO informátorai. Feljegyezték a papok beszédeit. Kommunista ellenes kijelentések esetén az informátoraik két kommunista tanú által aláírt jegyzőkönyveket készítettek. A jegyzőkönyv alapján, fenyegetések és verések után beépítettek papokat, világi vezetőket... Páter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetes elhurcolták az Andrássy út 60-ba. Államellenes összeesküvést akartak a nyakába varrni, de nem volt hajlandó vallani, ezért a kínzások minden fajtáját kipróbálták rajta. Többek között Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, amivel azt akarták elérni, hogy az áldozat megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. Ezek a kísérletek sem bírták szólásra Kiss Szalézt. Végül is gumibottal addig verték a veséjét, míg bele nem halt szenvedéseibe.”

Lovas István: A sajtó hallgat a Bauer ügyről¹¹³

A Szabaddemokrata Eörsi Mátyás cégének (Eörsi&Társai Ügyvédi Iroda, 1056 Budapest, Belgrád rkp. 13-15.) tulajdonostársa dr. Bauer Miklós, akit a magyar közvélemény, illetve a sajtó egy

112 In: Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrácia: Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen, 1944-1948, Századvég Kiadó, 1998 (S.I.) 166.o.

113 Napi Magyarország; 1999. január 29. Letöltve: <http://www.igazunk.externet.hu/ig56/tartalom/cikkek/3-2-17.htm>

része AVH-s múltja miatt a „kormos” Bauer néven ismert. A jelző arra utal, hogy Bauerék kínzási repertoárjának a köröm letépés is része volt.

A kormánykoalíció vélt szabálytalanságaira szakosodott szabaddemokrata Eörsi Mátyás irodája jelentős állami megrendeléseket kapott a bukott koalíció négy évében, amikor Eörsi a Külügyminisztérium politikai államtitkáraként a sajtóban megjelent állítások szerint befolyását is felhasználta a/ igen komoly hasznot hozó ügyek megszerzésére. Különösen az APV Rt. megbízásait említik, amelyek révén az Eörsi&Társai óránként mintegy 36 ezer forint honoráriumért dolgoztak.

A cég nem csak privatizációs ügyekre szakosodik. Bauer például a korábbi ávosokat - az elbocsátott légió tagjait - is védi. Így például dr. Bauer Miklós vállalta el annak az ausztrál állampolgárrá lett Vajda Tibornak a védelmét is, akit a szintén Ausztráliába vándorolt Bárdi Magda azzal vádol, hogy Vajda ÁVH-s korában halálra kínoztta a férjét. Dr. Bauernek sikerült elérnie, hogy az ausztrál bíróság Magyarországról. SZDSZ-es Kuncze vezetése alatt álló belügytől egy olyan igazolást kapjon, amely szerint az ötvenes években az ÁVH fizikai kényszert nem alkalmazott. Bauerék befolyása azonban nem csak a rendszerváltás utáni belügyre teljed ki. A televízióra is, amely immár másodszer legutoljára a balliberális sajtóban kormánypártiként támadott A Hét című műsorban a múlt héten - a közismerten SZDSZ-es befolyás alatt álló Népszava szerkesztőjét. Dési Jánost bízta meg az igen ismertté vált Bárdi Vajda-történet feldolgozásával. Az elkötelezett Dési dr. Bauer szerepét következetesen kihagyja feldolgozásából, ahogyan tette ezt az MTV-ben és lapjában korábban, az egy teljes oldalt elfoglaló, részletes beszámolójában az ügy akkori fejleményeinek taglalásakor. Mint ahogyan Dési szintén említés nélkül hagyta azt a tényt, hogy a mai Híradó egyik kulcsembereinek Sebesnek a családja költözött abba a házba, amelyből Bárdiákat kihajtották.

Hogy a Hét miért vette most ismét elő az ál-ős Vajda történetét, méghozzá vezető anyagként, szinte teljes egészében archív anyagból dolgozva. Meglehetősen érthetetlen, ugyanis ott új fordulat egy tanú jelentkezésén kívül -nem történt. Kár, hogy ehelyett - és ez vonatkozik az MTV többi műsorára és az érdekes történetek iránt anyagi okokból is érdeklődő kereskedelmi televíziókra - nem készítenek műsort magáról dr. Bauerről, akire most igen komoly, terhelő kijelentéseket tettek, amelyek teljesen nyilvánosak és 1960 forintért hozzáférhetők.

Nemrégiben jelent meg ugyanis Gábor Róbert Az, igazi szociáldemokrácia - Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen, 1944-1948 című kötete a Századvégnél. A benne foglaltakkal szemben kételkedők megnyugtatóra idézzük: „A kötet megjelenését a Forgács Pál Alapítvány és a Soros Alapítvány támogatta.” A verőit kutatómunkája során pedig nem kevésbé neves személyek segítettek, mint Gáti Károly (Charles (iati), Pető Iván. Vásárhelyi Miklós és ami és jelzi: nem egyoldalú kutatómunkáról van szó - a Miniszterelnöki Hivatal stábjában dolgozó kiváló tudós, Tellér Gyula és a Szabad Európa Rádiótól nyugdíjba ment, ma Amerikában élő Vass Vilmos. De Gábor Róbert személye önmagában is biztosíték az alaptalan vádaskodások ellen: megalkuvás nélküli múltján kívül jelenleg is a legnagyobb amerikai szakszervezeti csoport, az AFL-CIO tanácsadója kelet-európai ügyekben.

Most idézzünk a könyvből Bauer bemutatásával kezdve. Mint Gábor írja, Bauer dolgozott az ÁVO XIV. alosztályán is fegyelmi előadóként. „Feleségén, Schönfeld Juditon keresztül, aki az illegális kommunista pártnak volt tagja, került kapcsolatba a kommunista mozgalommal. Ő maga 1945-ben lépett be a pártba, majd feleségével együtt a politikai rendészeti osztály alkalmazottja lett. 1953-ig magas pozíciókat töltöttek be. 1950-ben Bauert alezredekévé léptették elő” - ismerteti a szerző Bauer háttérét, majd Marosánt idézi azzal kapcsolatban, ahogyan Rics Istvánt verték agyon az ÁVO-n 1950-ben. „A volt igazságügy-miniszter holttestét egy váci meszesgödörben találták meg” - olvasható a 173. oldalon. Most ugorjunk előre a 243. oldalra: „Amikor Ries István igazságügy-miniszter tudomására jutott a kékcédulás szavazatok száma, kijelentette, hogy ha nem engedik szabadon a szociáldemokrata rendőrtiszteket, ha a kommunisták nem vonják vissza a hamis szavazatokat, lemond miniszteri tisztségéről. Bán Antal iparügyi miniszter szolidaritást vállalt vele. Ries István 1950 júniusában súlyos árat fizetett magatartásáért: Bauer Miklós ávos alezredekévé saját bevallása szerint agyonverte az Andrassy út 60.-ban.”

Térjünk vissza a 173. oldalra: „Ries István személyével kapcsolatban meg kell említeni Bauer Miklós ÁVO-alezredekét. Idézzünk csak a zsák- és zsinag-nagykereskedő (Bauer és Rátz) csemete Rákosihoz küldött jelentéséből, az 1950. július 22-én készült eredeti okiratról: „Beismerés előtt a sírás, a piszkosság okozta megalázottságot leszidásai, leköpéssel és néhány pofonnal igyekeztem fokozni.” Ugyancsak Bauer alezredekévé, amikor az egyik vizsgáló panaszkodott, hogy őrizetese nem vall, gúnyosan jelentette ki: „Nem tudtok kihallgatni. Látjátok, az én őrizeteseink inkább meghalt.” Ries Istvánról volt szó... Bauer megkapta jutalmát bűneiért: a

Komplex Külkereskedelmi Vállalat vezetőjeként ment nyugdíjba. Budapesten él, egy neves ügyvédi iroda munkatársa.

Az ÁVO szervezeti felépítését és az egyes alosztályok munkáját ismertető fejezetből tudjuk meg azt is, hogy az Eörsi-iroda mai. résztulajdonosa az ÁVO III. alosztályán szintén dolgozott. Ez az alosztály az egyházak felmorzsolásával foglalkozott. Péter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetest is ott „morzsolták fel”. Az Andrássy út 60.-ban „többek között Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, amivel azt akarták elérni, hogy az áldozat megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott.” Ezek a kísérletek sem bírták szólásra Kiss Szalézt. Végül is gumibottal addig verték a veséjét, míg bele nem halt szenvedéseibe”.

De a könyv 182. oldala is idézésre méltó: „Szemzz György illegális kommunista párttag Bauer Miklós sógora volt. Péter Gábor közvetlen környezetéhez tartozott. Az évek során a PRO, az ÁVO, az ÁVH majdnem minden osztályán teljesített szolgálatot. 1946 szeptemberétől a XI. alosztályon sógora mellett dolgozott, majd amikor a II. alosztály beolvadt a XIV. alosztályba, ott kapott beosztást. 1947-ben a IV. alosztály helyettes vezetője lett. A Rajk-per idején ő hallgatta ki Bauerral együtt Noel H. Fieldet. Ugyancsak az ő brutalitásuk miatt hozott Zsigmond Ernőné koraszülött gyermeket a világra az Andrássy út 60. pincéjében. A jutalom itt sem maradt el: Szemü György szabadalmi ügyvivői engedélyt szerzett, és irodát nyitott Budapesten.”

Elképzelhetetlen, hogy egy hasonló esetben Németországban például ne induljon ügyészi vizsgálat. Nálunk nem, mert a bűnök elévülnek. Érdekes módon a mai ügyészség - amely állományában nemigen szakított 19% előtti személyi állományával - elévülési aggályait félredobva emelt vádat, amely alapján 15 évre ítélték Anknér Bélát 1965-ben azért, mert Anknér a Tanácsköztársaság ellen felvonuló egyik dunai monitor gépházában dolgozott 1919-ben(!), vagyis 46 évvel az ítélet kimondása előtt.

De elhagyva a jog területét, talán kétségbevonhatatlan, hogy mekkora nyilvánosságot kapna egy berlini, prágai vagy varsói „Bauer”. Nálunk, ahol az elektronikus média nem a rendszerváltás és a demokrácia melletti emberek kezében van, a Bauer-ügy tabu. Különbben miért nem hívják meg legalább egy reggeli beszélgetésre Bauert? Miért nem kérdezi meg Eörsi Mátyástól a TV3, a TV2 vagy akár az. MTV, hogy mi a véleménye „Gábor Köbeit vádjairól”? Hogy miként társulhat egy ilyen emberrel? Hogy nem érzi-e magát cinkosnak?

Vajon ha ma Németh Zsolt Fideszes külpolitikai államtitkár ügyvédi irodája lenne, amely hatalmas megrendeléseket kap Ganspergertől és társa a Gestapo egyik kegyetlenkedő, gyilkossággal gyanúsítható tagja lenne, a sajtó akkor is néma maradna?

Fő a szakértelem¹¹⁴

Amíg nálunk a bányászok vezére az első számú közellenség, addig Magyarországon az adóhivatal vezetője. Legalábbis annak állítja be a Duna-parti ellenzék, amely a választások elvesztésével megszerzett gazdasági pozícióit is veszélyeztetve látja. A korrupció és adócsalás ellen kemény fellépést ígérő polgári kormány ráijesztett a posztkommunista-balliberális plutokráciára, amely válaszul átfogó ellenoffenzívához sorakoztatta föl a szolgálatában álló médiát, bürokráciát és szervezett alvilágot. A jelenség elemzésére nem vállalkozva, némi furcsálkodással szemléljük: miként rettegnek a fináncoktól és adórendőröktől azok, akik az elmúlt években tisztességet és méltányosságot prédikálva "elprivatizálták" az ország vagyonát.

A legfurcsább az, hogy az ellenzékbe szorult Horn-Kuncze-klientúra olyanokat vet be az Orbán-kormány rendcsinálói ellen, akiknek nem kellene vajas fejjel a napra állniuk. Olyanok vájkálnak az újonnan kinevezettek múltjában, akiknek nem csak a múltja sáros, de a jelene is.

Itt van például ez az Eörsi Mátyás nevű SZDSZ-es, aki mostanság afféle keresztes lovagként csépeleli a Fideszt. Rágalmazási perek többszörös elmarasztaltját, az előző kormány seszürke külügyesét, a mostani országgyűlés hírhedt szabadszájúját az européer politikai morál bajnokaként sztárolja a finácoligarchia sajtója, miközben emez a Rákosi-korszak hóhérával társulva vezet jól menő ügyvédi irodát a magyar fővárosban. Eörsinek az a Bauer Miklós a tulajdonostársa, aki a politikai rendőrség tisztjeként futott be magasan ívelő, ám annál dicstelenebb karriert a szovjetek bejövetele után. Az egykori AVO-alezredes többek között Ries István igazságügy-miniszter és P. Kiss Szaléz ferences szerzetes agyonverésében működött aktívan közre az ötvenes évek elején. Vállalati vezetőként ment nyugdíjba a kádári szocializmusban, ügyvédi irodát nyitva Budapesten, zsíros állami megbízatásokat teljesítve a bukott koalíció éveiben, amikor társa, Eörsi

államtitkárként ügyködött. Bauer doktor arról is ismert, hogy ügyvédként előszeretettel állt szolgálatára egykori ávos társainak, letűnt korok hírhedt verőlegényeinek. Fia, Bauer Tamás pedig manapság szabaddemokrata képviselőként fasisztázza le a nemzeti erőket a magyar országgyűlésben...

Ferencesek Gyöngyösön¹¹⁵

A rendház 1950-ben elrejtett kincsei címmel nyílt kiállítás csütörtökön a Magyar Nemzeti Múzeumban, a fővárosban.

Szent Ferenc rendjének követői még az alapító életében telepedtek meg Magyarországon. Gyöngyösi jelenlétük a XIV-XV. századtól bizonyítható; attól kezdve megszakítások nélkül éltek a kisvárosban 1950-ig, a szerzetesrendek működését betiltó rendeletig. Akkor a szerzeteseket deportálták. A barátok 9 évvel ezelőtt térhettek vissza a városba.

A vendégkiállításon láthatók a közel fél évszázada elrejtett, majd a kolostor 1998. évi tavaszi átvételét követő építési munkák során a lépcsőfeljáróból előkerült, rendkívüli értéket képviselő könyvek. Így például a régi könyvtár egyik büszkesége, az 1462-ben nyomtatott Fust-Schöffler Biblia, amelyet mostani megtalálását követően már restauráltak. A fellelt tárgyak sorában megtekinthetők iratok, XVII-XVIII. századi liturgikus eszközök, középkori és újkori pecsétnyomók és érmek is.

Mint a múzeumi ajánló is tartalmazza: a gyöngyösi rendház vezetője, Horváth Zsigmond és a magiszter, Karácsonyi Aladár már a deportálás előtt felkészültek az államosításra. A növendék testvérek segítségével egy rejtkehelyre mentették a könyvtár és a levéltár sok értékes darabját, a hittudományi főiskola tankönyveit. A rejtkehely az a lépcsőfeljáró lett, amely az emeleti oratóriumot kötötte össze a sekrestyével, de az 1904-es tűzvész óta elfalazva állott, s ezáltal feledésbe merült. A kiállítás mindezen megmenekült tárgyak mellett áttekintést ad a rendház több mint hétszáz éves történetéből könyvek, iratok, festmények és bútorok segítségével, valamint bemutatja a ferences teológia és a ferences gimnázium működését.

Emléket állít az 1946-ban bírói ítélet nélkül börtönbe vetett, majd kivégzett P. Kiss Szalézna, a rendház népszerű szónokának. Az alkalomra jelent meg Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön című monográfiája a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány gondozásában.

A kiállítás április 2-áig tekinthető meg Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön¹¹⁶

(Fejezetek a gyöngyösi barátok életéből)

Két évvel ezelőtt merő véletlenségből (a vakszerencse vagy az isteni kegyelem révén) került elő az építési munkálatok során a gyöngyösi kolostorban 3 köbméter könyv, melyből 302 darab régi nyomtatvány, illetve levéltári anyag. Köztük voltak a gyöngyösi ferences rendház híres könyvtárának legféltettebb kincsei, a negyven éves befalazásnak köszönhetően rendkívül rossz állapotban. A könyvek megmenthet? felét speciális eljárással fertőtlenítették, restaurálták, majd a Nemzeti Múzeumban kiállították. Közben Fáy András, a Magyar Ferences Könyvtár könyvtárosa megírta és közrebocsátotta a gyöngyösi rendház igencsak viszontagságos, megpróbáltatásokban bővelkedő történetét. Munkája egyben könyvtártörténet, a gyöngyösi könyvtár gyűjteményének szinte oknyomozói vizsgálata.

A ferencesek Magyar Rendtartománya a XIII. század elején alakult, a gyöngyösi kolostort 1465 körül alapították, minden valószínűség szerint a Szécsényi család. Gyöngyösön egészen a XX. század közepéig megszakítatlanul éltek szerzetesek kisebb- nagyobb létszámban. A mohácsi dúlás után őket is felprédálták és a török alatti időszak veszélyekkel terhes küldetés volt a barátok számára. Gyakran kellett menekülniük, és a levéltári dokumentumok alapján életük másból sem állt, mint kérvények írásából a különböző török hatóságok felé: hol utazás céljából - mert nem mozoghattak szabadon -, hol az erőszakoskodások miatt, hol koldulási joguk megerősítéséért, hol a szükséges épületrenoválások végett írogattak kérvényeket. Mindettől függetlenül éppen ezekben az években növekedett jelentősen a könyvtár állománya. A barokk időszakban - II. Rákóczi Ferenc

115 Budapest, 1999. december 2., csütörtök (Forrás: MTI)

116 A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kiadása, Budapest, 1999; Forrás: internet

jelentős támogatásával - a legnagyobb magyarországi ferences rendházat építették ki Gyöngyösön. Országos hírű könyvtárral dicsekedhettek, egy évszázadon át ők üzemeltették a helyi gimnáziumot, saját patikát tartottak fenn. Pestisjárványok megtizedelték őket, tűzvészek pusztították vagyonukat. A könyvtár azonban mindent túlélte, a századforduló idején hat szobányi gyűjteménnyel dicsekedhetett (régi gyűjteményes, lektori kézikönyvtári és klerikus anyaggal). Az ötvenes évekig egyben is maradt a gyűjtemény, miközben teológiai fakultás működött a rendházban. A bevonuló oroszok kezdetben nem nyúltak a könyvtár anyagához, utóbb azonban - a kegyetlenül megkínzott ferences, Kiss Szaléz halála után, a szerzetesek deportálása előtt a könyvtár jelentős részét befalazták a templom régóta használaton kívül álló kriptájába és egy elfalazott lépcsőfeljáróba. Az el nem rejtett könyvtári állományt az államosítás után ide-oda szállították, végül az OSZK felügyelete alá került. Az eldugott anyag pedig fél évszázadot pihent rejtkehelyén, egykori elrejtői közül már senki sem élt, és a könyvek létezéséről nem tudtak már semmit. A sorozatos átépítések alatt sem fedezték fel az elrejtett könyvet, csak a kilencvenes évek végén, a ferencesek visszatérésevel került elő. (Szénási)

Hetényi Varga Károly: KISS LÁSZLÓ Szaléz¹¹⁷

Szeged (Csongrád vm.), 1904. július 27.

+ Sopronkőhida (Sopron vm.), 1946. október 20., (vagy: 1947. január 8.)

Páter Kiss Szaléz a gyónási titok áldozata, a huszadik századi magyar katolikus egyháztörténelem büszkesége.

Amikor 1946 áprilisában -- 28-án vagy 29-én -- Gyöngyösön letartóztatták, széleskörű, soha nem látott szennyes sajtóhadjárat indult ellene az egész országban. A gyalázkodó, mocskoló cikkek alá azonban csak elvéve írta alá nevét szerzőjük. Legtöbbjük névtelenségbe burkolózott. Ezek maguk is tudták, hogy amit írnak, szemem szedett hazugság. Egy hőst, egy kiváló papi jellemet kellett sárba rántaniuk, és ők -- úgy tűnik -- maradéktalanul eleget tettek a rájuk bízott pártfeladatnak.

A történelem azonban mégsem őket igazolta. A mocskolódnok eltűntek az idő süllyesztőjében, Kiss Szaléz atyáról pedig nemrégiben utcát neveztek el Gyöngyösön. 1995. szeptember 30-án P. Szita Illés Teofil, a ferences rend gyöngyösi házfőnöke fölavatta azt az emléktáblát Gyöngyösön, melyet a Volt Magyar Politikai Rabok és Kényszermunkások Szövetsége állított P. Kiss Szaléz emlékére.

Kiss László édesapja cipésmester volt, aki a világháború első évében meghalt, és öt árvát hagyott. Édesanyja, Halász Piroska cipőtűző ismét férjhez ment, és további öt gyereknek adott életet. László egy a Dóm téri templomban tartott lelkigyakorlatos beszéd hatására érez hivatást a papi, szerzetesi pályára. 1920. október 3-án kéri föl-vételét a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett magyarországi ferences rendtartományba. 1921. október 4-én leteszi ideiglenes, 1925. július 28-án pedig ünnepélyes, örök szerzetesi fogadalmát. Pappá szentelték 1928. szeptember 2-án.

Nevét a harmincas évek elején már ott találjuk az akkor legmodernebb hangvételű katolikus sajtóorgánium, a Korunk Szava hasábjain. Talán még maga sem sejtje, hogy saját jövőjébe tekint, amikor a lap 1935. október 15-i számában ezeket írja:

Ember, ó ember, ismerd meg, ki vagy, -- ismerd meg, mi lehetsz, s ismerve magadat és céodat, küzdj, áldozattól ne félj. -- Hősnek, halált megvető nagyságnak, elpusztíthatatlan, legyőzhetetlen hatalomnak kell lenned és lehetsz is, -- de csak Istenben!

1936-tól a rendi főiskola Jászberényben lévő filozófiai fakultásán tanít, és a ferences kispapok lelki vezetője. A katolikus Jászberény c. írásával kihívja maga ellen a helybeli prépost nemtetszését. A prépost kieszközli, hogy Szaléz atyát ne csak Jászberényből, de az országból is eltávolítsák. A rend 1937-ben kiküldi az amerikai magyarokhoz. New Brunswickban a Szent László plébánián először káplán, majd plébános. Amerikában tartott prédikációit, lelkigyakorlatos beszédeit magyar szerzetes-nővérek összegyűjtik, és Mindent Istenért címmel a Katolikus Magyarok Vasárnapja c. lapnál kiadják.

---

117 Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I., 486-502.o.

Szaléz atya 1942 januárjában visszatért Magyarországra, és az akkortájt Debrecenben letelepedett ferencesek kolostorának főnöke lett. Gyöngyösre 1944 őszén helyezték az ottani ferences Hittudományi Főiskola pasztorális tanszékére. Az orosz katonai megszállás első évében megalapítja a Keresztény Demokrata Ifjúsági Munkaközösséget (KEDIM), és kispárti politikusként küzd az egyre brutálisabb formában terjeszkedő kommunista befolyás ellen. Kiváló szónok, elsőrangú ifjúsági lelkipásztor, ugyanakkor makulátlan jellem. Elnémítása, semlegesítése elsőrangú feladata a kommunista pártnak. Kapóra jön ehhez néhány gyöngyösi fiatal csínytevés és egy fiatalember bosszúja, melyet akkor fogadott, amikor hűgát szemé láttára megerősszakolták az orosz katonák. A csínytevés abban állt, hogy a diákok vagányságból játék pisztollyal arra kényszerítették a nagyrédei és gyöngyössőlmosi rendőrség szolgálatosait, hogy a falról vegyék le Sztálin képét, és vizekék azt le.

Az igazi gond a bosszút esküdő diákkal kapcsolatban keletkezett. Előbb-utóbb neki is éreznie kellett, hogy amit tesz, súlyos, halálos bűn, nem méltó a keresztény lelkülethez. Hogy könnyítsen lelkének terhén, elment győnni -- Szaléz atyához. Ekkor indult el a lavina, mely töméntelen szenvedésbe és emberéletbe került. Legtöbb börtönévet szenvedett szerzetesünknek, a piarista Lénárd Ödönnek összefoglaló értékelése és visszaemlékezése az akkori eseményekre:

Szaléznak hívták, a háború alatt pap volt egy kisvárosban, mikor azon áthömpölygött a front. S áthömpölygött egy fiatal lányon is, s mint annyin még! A lány nagy kamasz fiútestvére bosszút esküdött. Szerzett egy géppisztolyt, ami akkoriban nem volt különösebb feladat, beépítette egy hegedűtokba, és a sötét utcán lopakodva alkalomadtán lelőtt egy-egy megszálló katonát. Meg is győnta Szaléz atyának, aki megmondta neki, hogy ez képtelenség. De a fiú azt felelte, hogy ő bosszút esküdött, ezért nem engedelmeskedik az atyának, és folytatja a bosszút. Elmondta mindezt néhány barátjának is. S mikor az utolsó áldozata nem halt meg azonnal, hanem még ki tudták hallgatni, megindulhatott a nyomozás, s a kisvárosban csakhamar elfogták a merénylőt, barátait -- és Szaléz atyát. Őt azért, mert a gyónásban hallottakat nem jelentette.

A gyónási titok fogalmát, mentesítő erővel a régi jogszolgáltatás többfelé ismerte. A megszálló csapatok azonban a maguk törvényeit hozták, és azok ezt nem ismerték. Szaléz atya pedig semmit sem volt hajlandó a gyónásról beszélni, akkor sem, mikor a módszeresen vert fiatalokból nemcsak hogy minden kijött, de bíztatták is az atyát, hogy beszélhet, hiszen ők már mindent elmondtak. Persze a gyóntató szentségi kötöttségén a kényszerhelyzetben lévő másik szava és a foghatatlan, minden" semmit sem változtat. Hogy megtörjék, mindennap végiggumibotozták, míg-nem egy félév alatt a teste egészen elfeketedett. Ekkor megunva az eredménytelenséget -- felakasztották.

1946. április 18-án harminc gyöngyösi diákot hurcoltak börtönbe, és megkezdődtek a kihallgatások a legbrutálisabb eszközökkel. A legkegyetlenebb bánásmódban a később letartóztatott Szaléz atya részesült. A szovjet KGB mindenképp világgá akarta kürtölni, miképpen szegi meg egy magyar ferences a gyónási titok szigorú kötelezettségét. Óriási szenzáció lett volna és ugyanakkor hatalmas csapás a katolikus tömegek bizalmára. A kommunista kísérlet azonban nem sikerült, Szaléz atya minden kínzást elviselve kitarzott az utolsó leheletig. Amit az ÁVH vallatói mégis aláírtak vele, arról ő már nem tudott, nem tudhatott. Mert nincs a világnak egyetlen katolikus papja sem, aki előre kijelentené a gyilkosnak, hogy fel fogja oldozni, nyugodtan gyilkolhat. Ez egyszerűen képtelenség.

Az ÁHV-n felvett -- legtöbbször erőszakkal, kínzással kicsikart -- vallomásraól készült jegyzőkönyvnek minden egyes oldalát külön-külön alá kell írnia a vallomástevőnek. A Kiss Szaléz atya vallomásairól készült jegyzőkönyvek oldalairól minden esetben hiányzik Szaléz atya aláírása. De a jegyzőkönyv utolsó oldalán, a szöveg befejezése után üres hely van, s a páter aláírása csak az oldal alján található. Feltételezhető, hogy Szaléz atyát a kitöltetlen, üres papír aláírására kényszerítették, s a szöveget csak később gépelték aláírása fölé.

Halálának sem helye, sem pontos dátuma, de annak körülményei is bizonytalanok. A legvalószínűbb, hogy Sopronkőhidán végezték ki injekcióval. Egyes szemtanúk még Lembergben is látni vélték. Ez azonban könnyen lehetett személytévesztés is. De bárhog is történt: Szaléz atya szenvedései, hősiesség helytállása méltán megérdemelné, hogy emlékével többet foglalkozzunk. Hiszen a gyónási titok huszadik századi magyar mártírja lett, s akinek ezért ugyanúgy a szentek sorában lenne a helye. A magyar papság, a magyar ifjúság elé nem állíthatunk szebb, különb példát

az ő életénél és halálánál. Hisz a szenvedések vállalásával, halált megvető bátorságával mindannyiunk számára példaképpé és elpusztíthatatlan, legyőzhetetlen hatalommá vált.

Sápadt, vékony gyerek volt nagyon. Sokat játszottunk, a környékbeli gyerekek összejöttek, színházat játszottunk. Ő legtöbbször paposat játszott. Áldoztatott és imádkoztatott bennünket. Volt egy lelkigyakorlat a Dóm téri templomban, ő azt végighallgatta. Amikor hazajött, édesanyánknak nem merete elmondani, hanem a nevelőszülőnknek mondta el, és az én osztályfőnöknőmnek, hogy „úgy szeretnék elmenni papnak, mert olyan gyönyörű élet ez, ahogyan végighallgattam. De nem merem megmondani az anyukámnak.” Ők eljöttek anyukámhoz, és megmondták. Anyukám nagyon örült, mondta, hogy „nekem nagyon fájó, mert ez az egy lett volna, aki keresett volna, de szívesen adom a Jóistennek, ha ehhez van neki kedve, lemondok róla.”

Szaléz atyával 1929. szeptember 3-án találkoztam először Pécsen a ferences kislelkészszemináriumban, ahol én is növendék voltam. Amikor visszamentem a nyári vakációról, akkor a Szaléz atya volt a mi magiszterünk. Kezdetől fogva óriási hatással volt rám. Az én szememben eszménykép, ideál volt, akit érdemes volt követni. Szaléz atyán keresztül szent Ferenchez jutottam, és így lettem fraciskánus.

Hogy itt vagyok, hogy ferences vagyok, azt neki köszönhetem. Elárverezték házunkat. Szaléz atya nem szólt semmit, a szüleim írtak, a leveleket megnézte, és olyan tapintatos volt, hogy nem adta oda. Így nem tudtam, hogy elárverezték a házunkat, hogy ki kellett onnan költözniük, hogy ő gondoskodik rólam teljesen. Úgy volt a karácsonyi ünnepség, hogy mindenki -- a negyven kollégista -- bement a nagy terembe, és mindenki kapott csomagot. Nekem csokoládé volt benne és egy utalvány egy öltözet ruhára. Az öccse szabó volt, levette a méretet, és ő varrta meg. Soha nem érezte, hogy irtalomból tart el, magától értetődőnek vette.

Azon volt, hogy örüljünk az életnek, örüljünk a fiatalságnak. Futballpályát épített számunkra. Írt a Kultuszminisztériumba, hogy ennyi szegény fiú van, kér fölszere-léseket, hogy tudjunk sportolni. És ami sportfelszerelést el lehet képzelni, azt mind megkaptuk. A kosárlabdától kezdve a nyújtóig, gyűrűig.

Hogy meghallgathassuk a Fradi-meccseket, új rádiót vett, és nemcsak a meccseket, hanem Tóth Tihamér, Banga Béla beszédeit is meghallgathattuk. Szaléz atya mindent megtett, hogy mi, fiatalok boldogok legyünk, és ugyanakkor testileg és szellemileg is fejlődjünk. Különösen törődött azzal, hogy milyen legyen a lelki fejlődésünk. A legújabb könyveket megvette. Olyan folyóiratokat hozott a szemináriumba, amelyek azelőtt nem voltak. Például a szemináriumban ismertem meg a Korunk Szavá-t, amelynek társszerkesztője volt. A Magyar Kultúra-t is ott kaptuk meg, és még más egyebet is. Gondolom, más szemináriumokban nem is volt ilyen, hogy ő szerkesztette velünk az Ifjúságot. Mi magunk írtunk, rajzoltunk bele, szerkesztettük, és utána széjjelküldtük azoknak, akik bennünket szerettek, akik érdeklődtek irántunk. Amikor behozta a Korunk Szavá-t, nagyon nagy dolog volt előttünk, hogy együtt élünk egy olyan emberrel, aki a Korunk Szavá-t szerkeszti. Részemre csodálatos dolog volt, hogy itt van egy ember, aki ír, aki szerkeszt, akinek írásait sokan olvassák, aki hatással van az országra. Esténként, amikor összehívott bennünket, kinyitotta a tabernákulumot, ő ott térdelt a tabernákulum előtt, mi mögötte térdeltünk, ez olyan csodálatos volt.

Temperamentumos, Petőfi-lelkű, tüzes szónok volt, hetente tartott nekünk lelki buzdítást. Lebilincselő volt a megjelenése. Mozdulataival és hangjával mindannyiunkat lekötötte. Jászberényben keresett szónok volt, a környéken több helyre hívták búcsúk és egyéb egyházi ünnepségek alkalmával. Minden ügyet teljes szívvel, teljes odaadással szolgált.

Szaléz atya kiment a tanyavilágba, és látta, hogy ez így nem mehet, ezen változtatni kell. Látta a jászberényi papok életét, akik viszonylag kényelemben éltek, és ugyanakkor látta, hogy mások hogyan élnek. Szaléz atya ezt nem tudta elviselni. Szeretett volna rajtuk segíteni. Emiatt került ellentétbe a vezetőivel. Ellentétbe került a préposttal. Ha a prépost megértette volna Szaléz atyát, és ha elfogadta volna, vagy legalábbis megengedte volna, amit a Szaléz atya mond, nagyon sokat lehetett volna tenni a jászberényi magyarokért, a magyar életért, a magyar egyházért.

Amikor Szaléz atya kikerült Amerikába, végigjárta a magyar Amerikát, ami azt jelentette, hogy elment a magyar plébániákra, lelkigyakorlatokat, missziókat tartott. Csodálatos, lelkes szónok volt, mindenütt nagyon szerették. Amikor a missziózást befejezte, akkor elkezdett írni. Neki nagyon könnyen ment az írás, lelkesen írt, és nagyon sokat dolgozott a Magyar Katolikusok Vasárnapjában. Ezt az újságot Szaléz atya mentette át a rendnek a kezére.

Ennek ellenére nagyon gyötörte a honvágy. Nem tudta elképzelni életét másutt, csak Magyarországon. Gondolatai magyarul születtek, érzései mindig magyarok voltak. Ahol plébános volt, abban a kis templomban is lelkesen prédikált, megszervezte a magyar napokat, ami az első nagy esemény volt az ottani magyarok életében. Az iskolát nagyon szerette, azt akarta, hogy a gyerekek két nyelven tanuljanak, tökéletesen beszéltek magyarul és angolul, mert ezzel szolgálják Amerikát, az ottani életüket és a magyar hazát. Mindent megtett, amit meg tudott tenni ott kint Amerikában, hogy a magyarságot felemelje, segítse. De Szaléz atya érezte, hogy kivetett, partravetett hal az emigráció, nem fog sokáig megmaradni, és nem fog sokáig élni. Amikor az utolsó hajó indult Magyarországra, a követségről szóltak neki. Mert ő azt mondta, hogy Magyarországon akar meghalni. És akkor ezzel a hajóval hazajött.

1945 késő tavaszán konszolidálódott a helyzet. Szó lehetett arról, hogy az emberek találkozzanak, beszéljenek egymással. Sőt eljött az időszak, amikor a világi és egyházi mozgalmak jelentkeztek. Nagy öröm volt, hogy az akkori Kiszgazda Párt 58 %-ot, a Kommunista Párt 10 %-ot nyert csak itt Gyöngyösön. A Kiszgazda Párt megerősödött, a vezetője P. Kis Szaléz volt. Azt hitte, hogy itt is úgy van, mint Amerikában a demokrácia, hogy mint ellenzék nyugodtan lehet beszélni a Parlamentben. Bár akkor nem a Kiszgazda Párt volt az ellenzék, ők voltak többségben, de a szovjet fegyverek erősítették azt a 10 %-ot, és mindent megtettek annak érdekében, hogy mindazokat, akik -- úgymond -- hangoskodtak, vagyis akik ellenük voltak, azokat lehetőleg megnyirbálják.

A nyomozók és a besúgók is hallgatták beszédeit, így Szaléz atyának minden szava jegyezve volt. Látták, hogy igen kemény ellenfél. Különösen akkor, amikor megalakította a KEDIM-et. Ez rövidítés: Katolikus Demokratikus Ifjúsági Mozgalom. Ez a szervezet a MADISznak volt az ellenfele. A Kommunista Párt viszont igyekezett, hogy a MADISz-ba tömörítse a fiatalokat. Üzenték és hangsúlyozták, hogy egyelőre megtűrik az alakulóban lévő ifjúsági egyesületet, de keresztény jellege miatt nem örülnek neki. Azért nem, mert megosztja az ifjúságot. Ők azt szeretnék, hogyha a fiatalság egy szervezetben, a MADISz-ban találná meg, amit keres.

Többedmagammal beléptem a MADISz-ba, de nagyon sokan a barátaim közül a KEDIM-be léptek be. Éreztem, hogy nagyon rosszat csináltam, mert egyáltalán nem éreztem jól magamat a MADISz-ban. Olyan ideológiát hallottam, amit életemben még nem. Amikor én még iskolába jártam, a római katolikus vallás volt a mérvadó, ebben a hitben és szellemben neveltek bennünket. Később kiléptem a MADISz-ból, és beléptem a KEDIM-be. Itt ismerkedtem meg P. Kis Szaléz atyával.

Köszönhető P. Kis Szaléznek és rendtársainak, hogy inkább a KEDIM-be jártunk, ott szórakoztunk, zongoráztunk, pinpongoztunk, billiárdoztunk, ének- és zenekari próbákat tartottunk. Színdarabokat tanultunk.

Bármivel mentünk hozzá, ő mindig segített. Emlékszem egy esetre, amikor a KEDIM tüzelőgondokkal küszködött, mert nem kapott sehonnan anyagi támogatást. Ő összehívta a fiatalságot, és azt mondta: „Gyerekek, mindenki csak egy-egy darab fát hozzon, hogy tudjunk fűteni a klubtermekben”. Nem egy-két darabot, hanem mindenki hozott, amennyit csak tudott. Egy szavára mindenki megmozdult, és másnap már mindenhol meleg volt.

A kommunisták nem engedhették meg, hogy ilyen nagy tudású ellenfelük legyen, mint a P. Kis Szaléz. Céljuk az volt, hogy bármi áron le kell törölni a föld színéről, hogy ne legyen ellenfél. Szaléz atya akkor többet tudott a marxizmus-leninizmus-ról, mint az akkori gyöngyösi párttitkár. Így neki nem volt ellenfele. Huszonegy éves voltam, és hallottam időnként, hogy ezt vagy azt letartóztatták, hazajött, aztán ismét elvitték. Ez 1945 vége felé kezdett félelmetes lenni. A rendőrség kezdett akkor már működni, de teljesen a kommunista párt kezében volt a vezetősége. Már internálótábor is volt, nagyon keményen működött az a fajta számonkérés, megtorlás, ami kezdett kialakulni.

Az első letartóztatások április 18-án, nagycsütörtökön történtek. Azt, hogy őt és a diákok közül kit mikor tartóztattak le, azt konkrétan nem tudom, de hallatszott a városban, hogy ezt is, azt is elvitték.

Amikor a politikai rendőrségen a Szalézi ügyben megfogtak, mint egy forgatókönyvet tettek elém egy levelet, egy írást, amelyben pontosan le volt írva, hogy kikkel, mikor, hol és mit

beszéltünk. Elképedtem rajta, de akkor már körülbelül értettem, hogy miről is van szó, de én semmi féle fegyverről nem tudtam semmit.

Bevittek Gyöngyösre, és ott bezártak egy földszintes szobába. Később bevittek egy másik szobába. Leültettek a szoba közepén egy hokedlira. Pillanatok alatt körbefogott jó pár ember, és ütött-vágott, ki hol ért, ki ököllel, ki gumibottal. Pillanatok alatt letepertek és össze-vissza rugdostak. Elvesztettem az eszméletemet, felocsoltak, magamhoz tértem. Kiugrott az állkapcsom, nem tudtam beszélni. Ordibáltak körülöttem, hogy mikor akartuk felrobbantani a szovjet hősi emlékművet, és hogy én ki akartam szabadítani a Kis Szalézt. Mivel nem tudtam beszélni, hoztak oda papírokat, hogy írjam alá. Rengeteg papírt aláírtam, de őszintén mondom, halvány fogalmam sem volt, hogy mi volt benne.

A kihallgatás célja az volt, hogy azt zúdítsák ránk, hogy a Kis Szaléz beszervezett bennünket, hogy nemcsak vallásos beszélgetések folytak, nemcsak nevelési szándékkal beszélgetett velünk, hanem azért beszélt velünk, hogy az oroszok és a kommunisták ellen nevelt bennünket. Állítom most is, hogy a Kis Szaléz, aki pap volt, nem hiszem hogy ki tudott volna mondani olyat, hogy ölünk meg valakit. A vallatás május elején volt, az egyik vallatóm itt élt, nem régen halt meg, itt kellett élnem vele a városban. A vallatás úgy történt, nők vallattak, akik meglehetősen lenge öltözetben voltak. Azt csinálták, hogy az egyik vallató ült, az ölébe kellett ülni, nekünk is meztelenül kellett lenni, és el kezdett játszani. Akaratom ellenére is az eredmény az lett hogy.... És akkor a másik nyomozónő gumibottal rávágott. És ezt rendszeresen csinálták. Ez volt a vallatási módszerük. Ami ütést a fejemre, derekamra, vesémre kaptam az elviselhető volt, de ez ...

Ütöttek, vertek, azt mondták a kihallgatók, hogy kidobnak, és holnap majd azt mondják, meg akartam szökni és meghaltam. Emberfeletti kínzásnak vetettek alá, hogy írjam alá, hogy ezt vallottam. Nem egyszer mondták, hogy ez, vagy az bevallotta, én minék tagadom. De én a mai napig sem vallottam be, hogy ez így volt.

Összebilincseltek bennünket, engem a Kis Szalézzal, a többi párosával, aztán egy vastag kötéllel végigkötözték mindnyájunkat. Így kellett felmászunk az autóra. Egymáshoz nem volt szabad szólnunk.

Amikor megérkeztünk Budapestre a főkapitányságra, ott falhoz állítottak bennünket. Homlokunkat neki kellett a falnak dönteni, és hátulról puskatussal végigverték bennünket, ahányszor csak kedve volt az őrségnek. Ez volt a fogadtatás. Volt, aki össze is esett. Utána WC papírt osztottak szét meg ceruzát, írni kellett, hogy mit tudunk Szaléz atyával kapcsolatban. Ezt csinálták velünk egy hónapig, mindennap írni kellett. Két három hét után jött a kihallgatás. A kihallgatáson három fokozaton mentünk keresztül. A jó bácsi, aki cigarettával kínált, tudta, hogy éhes vagy, megkínált zsemelével, szendviccsel, és mondta, hogy a többiek barmok, de ő jó, csak mondják el őszintén mindent, egyek, ott a szendvics.

Nagyon éhes voltam, már nyúltam a szendvicsért, már bele is haraptam, amikor nyílt az ajtó, bejött egy másik nyomozó, és kiverte a szendvicset a kezemből. „Te rohadt fasiszta!” És már vitt is magával az ő szobájába. Ott már három verőlegény volt. Amikor beléptem, már elgáncoltak, és ahol értek, ott ütöttek gumibottal. Főleg a fejemet verték erősen. Amikor már nagyon véresek voltunk, ránk tettek egy vizes lepedőt, és azon keresztül vertek.

Engem Szaléz atyával szembesítettek. Ha nem lett volna rajta reverenda, nem ismertem volna meg, annyira össze volt verve. Engem sem ismert fel édesanyám, amikor csomagot hozott. Ott mentem el előtte, de nem szólhattam hozzá. Utólag mondta el, hogy nem ismert fel, annyira szét volt verve a fejem. Szalézé még jobban, rettenetesen. Azon nem volt talán egy centiméter sem, amit a gumibot ne érintett volna. Ez volt az első [eset], amikor szembeálltunk egymással.

-- Tessék, köpd szemem! -- parancsolták.

Akkora „ruhát” kaptam, hogy borzasztó. Mert nem voltam hajlandó szembeköpní. Szegény Szaléz annyira tönkre volt menve! Amikor szembesítettek vele, magánkívül volt, és azt mondta:

-- Laci, ne haragudj, azt mondtam, hogy beszerveztelek.

-- Hogyan mondhattál ilyet? Egyetlen egyszer beszélünk, engem nem szerveztél be, én csak ezt meg ezt mondtam, ez nem beszerzés.

-- Ne firtasd a dolgot, mert nagyon megverték, és tovább fognak kínozni, ha nem vállalod. Nem tehetek róla, én már teljesen kikészültem.

Valóban úgy volt, már menni sem tudott, úgy vitték. Amikor szembesítettek, két ember fogta, hogy állni tudjon. A budapesti népbíróságról egy kis fiatal ügyész jött át a rendőrségre, az ő jelenlétében történt a szembesítés. Bevittek egy szobába, és mondták, hogy mindjárt hozzák a Szalézt. Belépett Szaléz atya az ajtón, rettenetes külsővel, még álmomban se jöjjön elő az a kép, ahogyan akkor láttam őt. A reverendája mocskos, vértől átitatott, a hajából csináltak neki a homloka fölött két szarvat. Rákérdeztek, ő igent mondott, hogy hajlandó a szembesítésre. Akkor én szót kértem, mert nekem kellett beszélni vele. Megkérdeztem tőle:

-- Atya! Tudom, hogy ez rettenetes dolog, látszik rajtad, hogy sokat szenvedsz, de mégis, mint lelkiatyát kérlek, hogy most mondjad az igazat, hogy valóban történt-e köztünk olyan beszélgetés, amit itt leírnak, vagy pedig nem történt. Mert, ha ezt itt most nem tudjuk tisztázni, akkor engemet ok nélkül jogtalanul agyonlőnek vagy felakasztanak.

Aztán a Szaléz atyára került a sor.

Elcsukló, síró hangon mondta:

-- Nem igaz semmi, erőszak és verések hatására mondtam, amit mondtam, de semmi nem igaz.

Ekkor megfogták őt, mint vércse a verebet, kirángatták a szobából. Amikor már kint volt, rettenetes, artikulátlan hangon ordított fel. Valószínűleg bántalmazták. Elvitték, és többet nem láttam

Szaléz atyát. Meg vagyok arról győződve, hogy az egész ország elismeri egyszer Szaléz atya nagyságát, és az egyház is el fogja ismerni, és minél előbb ismeri el, annál boldogabbak leszünk. (Részletek az Isten akarataiban c. dokumentumfilmből.)

Duna TV 1995. október 16. A műsorban megszólaltak: P. Faddy Otmár, P. Füzér Julián, P. Gálicz Töhötöm, P. Iglói Ignác, P. Krupa Kolombán, P. Sztankai István, András József, Kassai Kázmér, Kiss Ernő, Kiss István, Kovács László, Kovács Zoltán, Kölley György, Lovász László, Mester László, Molnár Attila, Molnár Béla, Pók László, özv. Takács Antalné, Tóth László, Vigné Budai Anna, Wohlmuth László.)

* * *

A magyar demokrácia kérlelhetetlenül keményen mondja ki ítéletét nemzeti katasztrófánk előidézői: a háborús bűnösök felett. A golyó és a kötél azonban nemcsak azoknak jár ki, akik huszonöt esztendőn keresztül, s főleg a háború alatt ásták a nemzet sírját, hanem azoknak is, akik ma hasonló módszerekkel törnek a nemzet pusztulására! A fasiszta terroristák nemcsak közönséges rablók és gyilkosok, hanem hazaárulók is, s úgy kell velük elbánni, ahogy azt a hazaárulók megérdemlik.

(A Szabad Nép 1946. május 4-i számának Kötelet! c. vezércikkéből)

* * *

Az ÁVÓ szervezeti felépítését és az egyes alosztályok munkáját ismertető fejezetből tudjuk meg azt is, hogy az Eörsi-iroda mai résztulajdonosa az ÁVO III. alosztályán szintén dolgozott. Ez az alosztály az egyházak felmorzsolásával foglalkozott. Péter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetes is ott „morzsolták fel”. Az Andrásy út 60- ban többek között Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, amivel azt akarták elérni, hogy az áldozat megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. Ezek a kísérletek sem bírták szólásra Kiss Szalézt. Végül is gumibottal addig verték a veséjét, míg bele nem halt szenvedéseiben"

(Lovas István)

Tárgyalásunkra a budapesti Conti utcai szovjet börtönben 1946. szeptember 9-én került sor. Egy nagy terembe vittek fel bennünket, mindenhol géppisztolyos katonák álltak őrséget. Bennünket beteltek a terem közepén lévő padokhoz, s arra lehetett leülnünk. A tárgyalást egy szovjet vezérkari ezredes vezette, nyárizubbonyba trónolt a bírói emelvényen, mintha a krími tengerparton lett volna. Mellette egy őrnagy, egy százados és két őrmester képezte a bíróság személyzetét. A tolmács megint csak az utálatos Takács Vera volt. A vád ellenünk úgy szólt, hogy összeesküdtünk a Szovjetunió ellen, és fegyveres [támadást] követtünk el egy szovjet őrmester ellen.

Az egészből annyi volt igaz, hogy egy részeg szovjet őrmester megtámadott egy csoport táborozó cserkészt, szóváltás támadt, az őrmester géppisztolyával bele akart löni a cserkészekbe, azok elvették a fegyvert tőle, s a dulakodásban lelőtték az őrmestert.

A tárgyalás gyorsan zajlott le. Az előre meghatározott ítéleteket felolvasták, Undent és Dietzlt halálra ítélték, a többiek 5-25 év kényszermunkát kaptak. Hogy mennyire elő volt a tárgyalás készítve, arra jellemző, hogy mindenkit, miután bevezettek bennünket, az ítélet súlyossága szerint ültettek le, -- tehát először akik a halálos ítéletet kapták, s utána a 15 évesek s így tovább.

A tárgyalás folyamán történt, hogy egyszerre kinyílt az ajtó, és egy megbilincselte, ősz hajú embert vezettek be, Bakay Szilárd altábornagyot. Tévedésből hozták be a terembe, s amikor megpillantott bennünket, odakiáltott:

Fiúk, tartsatok ki, ne hagyjátok magatokat! Éljen Magyarország! Én Bakay Szilárd vagyok. - Utána kirángatták, és soha többé nem látta őt senki.

Tárgyalás után újra összebilincseltek, és hatalmas teherautókon kiszállítottak bennünket a Déli pályaudvarra. Ott betereltek bennünket egy nagy marhavagonba, amelyet azonnal le is lakatoltak. Ugyanabban a vagonban volt Kiss Szaléz, Tass Ferenc, Lukács Pelbárt és sokan mások a korábbi perekből. Itt tudtuk meg, hogy Kiss Szalézt és Tass Ferencet is halálra ítélték, míg a többiek a szokásos 10-25 év kényszermunkát kapták.

Igen hosszú utazás után szállítottak el Sopronkőhidára a szovjet akkori közép-európai gyűjtőállomására. Ide szállítottak rabokat Ausztriából, Csehországból, Romániából, Bulgáriából is. Itt aztán csoportosították őket egészségi állapotuk szerint különböző kategóriákba, és osztották be őket különböző szállítmányokba. A mellettem levő cellában voltak a halálraítéltek, itt még találkoztam Unden Miklóssal és Dietzllel. Aztán nem engedték ki többé őket. Egy darabig még ott voltak, mert láttuk a zárka előtt kiterített lavórszerű edényeket és fakanalakat, ami azt jelentette, hogy az illetők élnek, és bent vannak a zárkában.

1946. október 16-án láttam őket utoljára, -- másnap a zárkaajtók már nyitva voltak, különböző rabruhák feküdtek a földön, többet őket az életben nem láttuk. Később találkoztunk olyan házimunkásokkal, akik állították, hogy 1946. október 20-án nagy kivégzések voltak. Unden Miklós, Dietzl László, Kiss Szaléz, Tass Ferenc és mások ezen a napon haltak hősi halált. (Fehérváry: Szovjetvilág Magyarországon).

A módszer nagyon egyszerű volt. A halálraítélteket átvitték az orvosi rendelőbe, lefektették a vizsgálóasztalra, lekötözték, és vénájába levegőinjekciót adtak, ami azonnal szétdobta a szívét. Mindez olyan gyorsan és olyan hangtalanul történt, hogy soha senki sem szerzett róla tudomást. A halottat lepedővel leterítették, kivitték, és valahol eléföldelték. Ez volt abban az időben a szovjet módszer. Tehát az ítélteteket nem lötték agyon, nem akasztották fel, hanem csöndesen eltüntették az élők sorából.

(Kölley György)

Budapesten a hóhérok hóhéranak, Décsi Gyula rendőrezredesnek került a kezébe, aki két év múlva még a gránitból faragott Mindszentyt is „megtöri”. A jelek szerint Szaléz atya is ugyanazokon ment keresztül, mint két évvel utóbb „Péhm gazdája”. Véget nem érő kínzással, a fiúkat menteni akarásával, csalárdsággal és agyomosással a rendőrtudósítók előtti bemutatón mintha rávették volna látszólagos beismerő vallomásra. Későbbi hírközlések is efféléket állítottak, csak a gyónási titok megsértését nem tudták kipurcolni belőle.

Rendi elöljáróinak kezéhez még valami írást juttatott ki: „Halálra ítélték! Ártatlan vagyok!”

Aztán hirtelen az orosz katonai hatóság P. Kiss Szalézt átvette. Ezzel szinte minden hírközlés megszűnt róla. Se magyar, se orosz katonai hatóság nem adott ki jelentést tárgyalásáról, illetőleg ítéletéről. Állítólag az oroszok Sopronkőhidára szállították, és ott ki is végezték volna. Azonban vannak olyan rabok, akik meg azt állítják, hogy határainkon túl találkoztak vagy dolgoztak vele, s valahol Orosz- országban pusztult volna el a legnyomorultabb körülmények között. Hogy P. Kiss Szaléznak mikor, hol és hogyan lett vége, P. Király Kelemen a mai napig sem tudja perdöntően megválaszolni! [...]

Ámde Szaléz atya nem tűnt el rabtársai elől. Sokan találkoztak vele a börtönök valamelyikében, és értesültek rendkívüli kálváriajárásáról és csupa viola nagypéntekéről.

Egyik börtönben megismerkedett egy evangélikus őrnaggyal. Olyan meleg barátság fejlődött ki közöttük, hogy Szaléz atya, ki a rabok szerint nagyon szófukar volt szenvedéseinek elbeszélésében -- ez egyébként is tilos volt a börtönben -- , részletesen elmondotta neki börtönélettét:

Mikor azt mondtam a detektíveknek, hogy katolikus pap a gyónási titoktartást semmi körülmény között nem szegheti meg, s ha ezt nem hiszik, kérdezzék meg a pápát, a két detektív nekem ugrott: öklükkel verték arcomat, fejemet, miközben torkuk szakadtából ordították: Bűdös, rohadt csuhás! Már nem vagyunk messze a naptól, amikor a pápáddal együtt fogunk felakasztani a legközelebbi lámpaoszlopra!

Szememet, arcomat elöntötte a vér. Semmit sem láttam, úgyhogy az egyik detektív kivezetett a fürdőszobába, s rám kiáltott, hogy mosakodjam meg.

Mindnyájunkban felvetődik a kérdés, miért akarták ennyire megtudni tőle, mit gyónt a két vádlott fiú; hiszen a fiúk állítólag már maguk bevallották.

Csak kettőre gondolhatunk. A vallatók esetleg azt remélték, hogy így több cin-kos nevét megtudják. Ám ha ezt akarták, a fiúkból kiverhettek annyi nevet, amennyit akartak. Így ez a gondolat nem látszik igazoltnak. Ezért csakis arra a sátáni célra gondolhatunk, hogy szeretnék volna ország-világ elé tárni: Katolikus pap elárulta a gyónási titkot!

S ezzel nemcsak a vádlott fiúkban, hanem igen sok katolikusban is megrendíthették volna hitüket: Íme, így menj gyónni! Ha megszorítják a papot, vagy érdeke úgy kívánja, mindent elárul! S ha ebben nem hihetsz nekik, miért hinnél másban? Népámítók és népbutítók ők! Tudták, milyen rombolás lenne ennek az eredménye, szorították hát a dolgot.

Így másnap ismét a fiúk gyónásával faggatták. Amikor Szaléz atya megtagadott minden beismerést, minden vallomást, minden aláírást, széket hoztak be, amelynek szalmafonatú háttábláján két, tenyérszerű nyílás tátongott. Szaléz atyával lehúzták cipőit. Sarokba ültették, a padlóra, szembe a székekkel. Megparancsolták neki, hogy lábait dugja át a székek tátongó nyílásain.

Borzalom fogott el. Mégis a parancsot szó nélkül teljesítettem. Aztán gumibottal kezdtek verni a talpamat. Az első tíz, húsz, ötven ütés rettenetes volt, de aztán elérték telenedek talpaim. Hallottam a csapásokat, de idegeim már nem vezették azokat az agyamba. A két detektív váltogatta egymást. Szakadt róluk a verejték. Végül egy harmadikat hívtak be, s az folytatta a verést. Körülbelül egy óra múlva felállítottak, és parancsolták, hogy járjak körül a teremben.

Ez több napon át tartott. És P. Kiss Szaléz nem vallott.

Ilyen verés után láthatták rabtársai, hogy lepedőben vitték vissza zárkájába. Később egyik ezt mondta róla: Nem tudom, mennyi gumiütést kaphatott, de a talpa csupa vérhólyag volt. Lábára nem tudott állni, úgyhogy a gyöngyösi fiúk vitték ki szükségletére.

Ettől kezdve, ha nyilvánosság számára készítették róla fényképet, sohasem állították a gép elé, hanem mindig ültették. Egyik ilyen kínzásnál veszíthette el tíz lábujjának körmét.

A következő nap a pribékek más puhító eszköz után nyúltak. Lehet, hogy ebben humanizmusuk vezette, vagy a kommunizmus egyenlőségéről vallott elvük: ne csak mindig a láb szenvedjen, szenvedjenek a többi tagok is!

Kézét a lámpatartó kampóhoz kötötték. Nyakára szigeteletlen drótot tekertek, s ezen keresztül áramot eresztettek testére. Így adagolták neki az áramsokk borzalmait, hogy egyszer már megtörjön. Majd lehúzták róla ruháját. Gumibottal verték mezítelen tagjait; különösen azt a legérzékenyebb részt, amelyet a pap még az angyalok elől is rejt.

Természetesen elájult. Felocsolták. Cigarettaival kínálták azt, aki nem cigarettázott. Most ez is bűn volt. Kapott is érte. Ajánlották, átírják az úgynevezett tanúvallomását úgy, hogy végre aláírhatja. Már megelégedtek volna annyival is, ha kijelenti: Tudott az orosz katonák meggyilkolásáról, de nem jelentette a hatóságnak, mert papi esküje tiltotta. Szaléz atya ezt a formulát sem fogadta el. Még most sem! Makacssága miatt folytatták hát kínzását.

Most kínzója egy köpcös, csonka kezű hentes volt, akiről az egyik ferences rab atya ezt mondotta: Ennek a hóhérnak szörnyű arcát és kezét életemben soha el nem felejttem.

Székre ültették. Derékszíjat csavartak homlokára.

-- A két detektív várta, hogy ijedtemben nyilatkozatot fogok kinyögni. de össze-szorítottam fogaimat, lehajtottam fejemet, és hallgattam.

-- Emeld fel a pófadat -- kiáltotta a szörnyű arcú -- , és tartsd egyenesen!

Erre a térdét a szék oldalához feszítette, és a derékszíjat Szaléz atya homlokához kezdte húzni, szorítani. A hurok mindjobban feszült, s kín hasított az agyába.:

-- A következő pillanatban úgy éreztem, hogy koponyacsontom varratai egymásba csúsznak. A szörnyű kínban elvesztettem eszméletemet.

Másnap reggel arra ébredt, hogy orvos injekciót adott neki, és azt mondotta:

-- Nyugalomra van szüksége!

Nyugalomra az orosz börtön ablaktalan odújába vetették, s ennek téglapadlóján két hónapon át „pihenhetett”, és gyógyíthatta fertőzött, gyulladásnak indult sebeit és szíjjal megkoronázott fejét.

Ablaka bedeszakázva, ha lett volna, mint a többi zárkái. De nem volt, hiszen ezt nem zárkának építették, hanem valamikor a villany- és gázóra sötétkamrájául szolgált. A mennyezetet picurka lámpa, mint örökégitő szentjánosbogárka. Fekvőhelye csupasz téglalap, ha volt ruhája, akkor az. Szükségelete végzéséhez kiszolgált lámpabúra, vagy ha ezt nem adták be, akkor az étkezéshez használt csajkája. Zárkatársa: nyüzsgő, éhes tetvek hada! A koszt szinte semmi, „meleg Volga-víz”. Szimbolikus jelzéssel ezt feregirtópor tartályban hozták, s azzal a rúddal keverték fel, amellyel a kondért hozták, illetőleg az elakadt W.C.-t kipiszkálták. A levet mosatlan csajkában kotorta be az őt a cellájába. Kihallgatások éjszaka. Elreteszelt ajtó, rajta kukucsakáló, előtte fegyveres őt. Ismeretlen őrnagyunknak olykor sikerült kukucsakálóján bepillantania:

-- A páter teste mezítelen. Szerzetesi ruháján térdelve imádkozik. Két kezét összetéve, egyenes derékkel, szemét mereven a mennyezet felé fordítva. Arcán az elszenvedett kínok nyomai. Csaknem mindig így találtam, ha benéztem.

Később, amikor ugyanabba a zárkába kerültek, Szaléz atya ezt mondotta az őrnagynak:

-- A teljes egyedüllét, a dohos levegő, a sötét odú tették a heteket legnehezebbé. Ha nem imádkoztam volna állandóan, talán ki sem bírtam volna a sok szenvedést. Így mindig éreztem, hogy nem vagyok egyedül! Isten közelségét sohasem éreztem jobban, mint itt.

S állítja az őrnagy, hogy a közös cellákban ő volt a legderültebb, és még nevetni is tudott.

-- Szaléz atyát mindenkinél jobban becsültem, mindenkinél jobban szerettem. Gyöngye, beteges szervezetűnek látszott, azonban sohasem panaszkodott fejfájásról, koplalásról, álmatlan éjszakákról... Megingathatatlan szerzetesnek tartottam. Többet szenvedett, mint bárki, és szebb lélekkel, mint bárki! Hős volt! Szent volt!

Egy másik rabtársa így nyilatkozott róla:

- En úgy tekintettem rá, mint egyházunk és hazánk hős vértanújára!

(Krupa Sándor)

Egy reggel két börtönőr kivezette a cellából, s már menet közben véresre verték. „Megdöglesz, te szemét csuhás!” hörögte az egyik egyenruhás. Az „egészségügyi” körzetbe vitték, ahol tovább tartott a kínzás. Amikor elájult, felloccsolták, és egy üres fecskendővel tűt szúrtak bele. Lefektették egy priccse, és karjába -- vénájába -- engedték a levegőt, amittől néhány másodperc alatt meghalt -- mesélte el Kiss Szaléz ferences utolsó óráit a Sopronkőhidán szolgáló -- akkor tizenéves --börtönőr, Halmos Endre nyugdíjas. -- Ma már elmondhatom, hogyan történt. Nekem máig szörnyű emlék, amit ott tapasztaltam. Nemcsak a ferences atya halála, hanem az a sok száz gyilkosság. Sokszor ébredek fel ma is... borzasztó volt. (Stoffán György)

1945. július 8-án én is jelen voltam Viszneken a Kalász és Kalot rendes gyűlésén.

Először én tartottam beszédet, amelyben hivatkoztam a háború borzalmaira, mely végigszántott egész népünkön, és soha annyit nem szenvedett talán a magyar, mint a hosszú hónapok alatt tartó ostrom alatt.

Ha szenvedtünk, megérdemeltük, és tanulnunk kellett belőle, hogyha megfogyatkozunk a szeretetben, ha nem tiszteljük az igazságot, nem ismerjük a becsületet, most annál inkább össze kell forrnunk magyar a magyarnak, és becsületes, kitartó munkával és az igazság fegyverével kell dolgoznunk a demokratikus Magyarország felépítéséért.

Utánam Macher László beszélt, majd pedig P. Kiss Szaléz beszéde következett.

P. Kiss Szaléz az egyházat összehasonlította az Észak-Amerikában hatalmas zuhatagban egyesülő Erie és Ontario tóval, mely hatalmas hullámokkal csapkodja a közötte lévő sziklát. Az egyházat is 2000 év óta állandóan csapkodják az erkölcstelenek és hitetlenek támadásai, de minden támadás ellenére az egyház sziklaszilárdan áll, és visszaveri a támadást mindenkiel szemben, aki

lábbal tiporja az isteni törvényeket. És ha az egyházra és miránk, mert mi vagyunk az egyház, azt mondják, hogy reakciószok vagyunk, azért, mert harcolunk mindennel, ami bűn, ami erkölestelen, amely nem tartja tiszteletben más véres munkájának a szerzeményét, akik meghamisítják az igazságot, ezekkel szemben vállaljuk a reakciót, mert féltjük a tiszta magyar életet, őseink tiszteletét a becsülettel szemben, és akarjuk az igazságot, mely nélkül a magyar nép életét egy másik ezer éven át tovább vinni, megtartani lehetetlen.

Kalász lányok és Kalász fiúk -- folytatta beszédét P. Kiss Szaléz --, ha tirátok is azt mondják, hogy reakciószok vagytok, azok, akik nem helyesen értelmezik a reakció szót, amely erőt, bátorságot, visszahatást jelent mindennel szemben, ami a magyar értékeket, a magyar erkölcsöt, a magyar becsületet megcsúfolni akarja, azokkal szemben nektek is harcolnotok kell, és tiszta életetekkel, becsületes munkáttal és magyar igazságérzetetekkel kell megmutatnotok, hogy jobban szolgáljátok a demokratikus Magyarország érdekeit, mint azok, akik csak mondják, hogy mit kell tenni, de nem tesznek semmit a hazáért, mert országunkat csak becsületes, kitartó munkával, a családi élet tisztaságának helyreállításával és mindennél uralkodó igazságossággal tudjuk kiemelni abból a nyomorúságos állapotból, amelybe sok évek bűne, könnyelműsége nemtörődömsége vezette.

Más előadni valóm nincs. Vallomásom jól van felvéve. Felvette: Olvashatatlan aláírás Varga Gizella

(Varga Gizella tanítónő tanúvallomása. Jegyzőkönyv készült 1945. augusztus 18-án az államrendőrség gyöngyösi kirendeltségének bűnügyi osztályán.)

* * *

Az alábbi jegyzőkönyv 1946. április 29-én készült Gyöngyösön Szaléz atya letartóztatása napján vagy annak másnapján. Az itt közölt részletéből megállapítható, hogy Szaléz atya még ura önmagának és szavainak.

[...] Kizmann Ottó vallomására előadom, hogy sohasem hívtam őt magamhoz, pláne nem a gyóntatószékbe a nagyrédei betörés előtt. A betörés után tényleg óhajtottam vele beszélni, lelkében felmerült kérdéseket megoldani, és minden további gáztettől visszatartani. A szobámban fent tényleg szóltam neki arról, hogy Ottó főherceg tényleg Magyarország és Ausztria közös ura kíván lenni, s ezért nekünk nem szabad elrontani a helyzetet, hanem lelkileg készen kell állnunk arra az időre, ha az angol-szász nagyhatalmak a monarchia visszaállítását időszerűnek találják. Ezt inkább azért hangsúlyoztam ki, hogy felébrezzem a lelkiismeretét minden kalandos és oktalan cselekedet végrehajtásától való visszatartásra. Szó volt közöttünk a rendes angol könyomatos hírszolgálatról is, amelyben semmi rendkívüli nem volt, hisz ezeket az iratokat nyíltan, asztalomon tartottam, és bárki láthatta azokat. Ha mondtam is valami titkosságot, csak azért említettem, hogy ezzel is szolgáljam a rossztól való visszatartását. Kihangsúlyoztam azt is, hogy semmiképpen ne vezesse őt a német gyűlölet a zsidókkal és az oroszokkal szemben, mert az a véleménye, hogy a zsidók és az orosz nem ember, megtagadása az Isten teremtő(je) elvének, s maga ez a vélemény is nagyon súlyos bűn. Ő erre vigyorgott, és én fájdalmasan megjegyeztem, ha örülségeddel bajba kergeted hazánkat, neked lesz még német hazád, de nekünk ez az egy is elveszhet. Tényleg igaz az is, hogy amikor a gazdászokat[*] bevitték, élt bennem a félelem, hogy a maga mentségére esetleg engem és többi jó útra tért társait árulja majd el, ezért Bodnár Lászlóval üzentem, hogy én feljelentést ellene nem tettem, amivel előzőleg megfenyegettem, ha abba nem hagyja gyilkos gáztetteit.

Felvidéki útjáról visszatérte után tényleg találkoztam vele, és szorongva említettem, hogy a szerencsétlen Szabó Gyula által tanácsolt és általam megfogalmazott levél írója után erélyesen nyomoz a rendőrség. Határozottan téves az az állításom, hogy később ismét találkozott velem, és köztünk szó lett volna az orosz emlékmű felrobbantásáról. Viszont tudom, hogy a legelső beszélgetésem alakalmával, amikor az emlékmű még egészen kezdeti állapotban volt, s kijelentette, hogy fel fogja robbantani, nyíltan megmondtam, hogy örülség, semmi jót nem céloz. Szerintem még jó is, ha az emlékmű megmarad, legalább beszédes jele lesz az ott lefolyt szörnyű harcoknak. Amint a régi török mecsetek és minaretek jelzik a török múlt sok-sok szomorúságát. [...] 1946. május 6-án Budapesten már olyan jegyzőkönyvet (vagy üres papírt) íratnak vele alá, melyet katolikus pap józanul, ítélőképességének birtokában soha nem írhat alá. A kihallgatás-vezető Deák László alapos munkát végzett:

[...] Szabó Gyula március hó vége táján Pók László társaságában a Katolikus Kultúrház előtt megkért arra, hogy egy nagyon fontos dologban kívánnak beszélni velem. Erre felmentünk az emeleti repülőotthonba, és Szabó Gyula előadta, hogy Bánkuty r. őrnagyot el kell tenni láb alól, mire ők vállalkoznak, és feltette a kérdést, hogy mi lesz a gyilkosság elkövetése után a lelki üdvével? Feloldozol-e engem? Erre én azt válaszoltam: „Jó, jó, majd feloldozlak”. [...]

---

* Minden bizonnyal a mezőgazdasági szakiskola letartóztatott diákjairól van szó.

Hogy a mű tökéletes legyen, Kizmann Ottó ezeket vallja kihallgatójának, dr. Vámos Tibor rendőr századosnak Budapesten, 1946. május 7-én:

[...] Végül előadom még, hogy teljesen Kiss Szaléz hatása alá kerültünk, úgy én, mint társaim. Ha bűncselekmények elkövetésére kifejezetten nem is utasított bennünket, az általunk elkövetett bűncselekményeket az ő hatása alatt követtük el. Mindenben sikerült neki megnyerni magának, és mi csak azon voltunk, hogy a kedvében járjunk.

1946 január első napjaiban Bodnár László, Kiss Sándor és az én jelenlétemben a páter azt a kijelentést tette, hogy [ne] rettenjünk vissza semmitől, mert a fegyver szerzésnek mindenféle módja meg van engedve.

Más előadni valóm nincs, vallomásomat az igazságnak megfelelően minden kényszer nélkül önként tettem meg, és azt felolvasás után helyben hagyva aláírom. Kmft.

A kihallgatást vezető:
Jegyzőkönyvvezető:
Kihallgatott: Dr. Vámos
Ambrus Jánosné
Kizmann r. százados.
r. ir. hadnagy

Ez a hatalmas hazugság azonban nem mentette meg a szerencsétlen sorsú Kizmann Ottó életét. Őt is halálra ítélték és kivégezték.

Szaléz atya cikkei a Korunk Szavában: Őt szent betű (1933. febr. 15.); Isteni szikra (1933. ápr. 15.); Patrona Hungariae (1933. máj. 1.); A máriatisztelet szociális jelentősége (1933. máj. 15.); Élni a Krisztust, megdicsőíteni életével az evangéliumot! (1935. ápr. 15.-máj. 1.); Katolicizmus és „nemzedékgondolat” (1935. jún. 15.-júl. 1.); Kihez, hová, merre? (1935. okt. 15.); Egy kép a magyar élet mélységeiből (1936. júl. 1-15.); A katolikus Jászberény (1936. nov. 1.).

Források:

Pilinyi Gyula: A magyarországi latin és görög szertartású világi és szerzetes római katolikus papság névtára. Bp., 1943. (pp. 169, 253). Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség. Szabad Nép, 1946. máj. 3. (p. 3). Kötelet! Szabad Nép, 1946. máj. 4. (p. 1), Beismerték gyilkosságaikat és merényletterveiket a fasiszta össze- esküvők. Szabad Nép, 1946. máj. 4. (p. 1) Egy szerzetes irányítása mellett gyilkoltak, raboltak a leleplezett fasiszta banditák. Felvidéki Népszava, 1946. máj. 4. (p. 2). Megtiltják a papoknak a politikai szereplést. Felvidéki Népszava, 1946. máj. 5. (p. 3). A gyöngyösi bokréta. Egy demokrata naplója. Szabad Nép, 1946. máj. 5. (p. 6). Háborúra spekuláltak a fasiszta terrorszervezetek budapesti és vidéki vezetői. Szabad Nép, 1946. máj. 5. (p. 1) Ki akarták szabadítani az internálótáborokból a nyilasokat páter Kiss Szaléz fasiszta összeesküvői. Szabad Nép, 1946. máj. 7. (p. 1). Ki akarták szabadítani a gyöngyösi internált fasisztákat páter Kiss Szaléz és társai. Szabadság, 1946. máj. 7. (p.). Rátkai Károly: Két pap a vádlottak padján.

Szabadság, 1946. máj. 7. (p. 4) Közel száz letartóztatottja van páter Kiss Szaléz fasiszta összeesküvésének. Szabadság, 1946. máj. 8. (p. 1). Páter Kiss Szaléz május tizenötre tervezte az „általános felkelést”. Szabad Nép, 1946. máj. 8. (p. 3). 2 pap és 1 tanár. Felvidéki Népszava, 1946. máj. 10. (p. 2). A fasiszta összeesküvés három vezetőjét, egy tanárt és két papot letartóztattak. Szabad Magyarország (Miskolc), 1946. máj. 10. (p. 2). Fegyveres összeesküvők ki akarták szabadítani Kiss Szalézt. Szabadság, 1946. máj. 12. (p. 2). Vásárhelyi Miklós: A gyöngyösi tanulság. A Kiszgazdapártban szervezkedő fasiszták közt csak papok, tanítók, kereskedők vannak -- kiszgazda egy sincs. Szabad Nép, 1946. máj. 12. (p. 3) Többszörös gyilkosok, nyilasmentő apácák, feketéző fasiszták szervezeten terjesztik a gyermekrablás rémmeséjét. Szabad Nép, 1946. máj. 12. (p. 5) Páter Kiss Szaléz kiszabadítására szövetkezett fegyveres diákbandát

lepleztek le. Szabad Nép, 1946. máj. 12. (p. 5) György István: Így gyilkolták le a szovjet katonákat páter Kiss Szaléz ifjú banditái. Szabad Nép, 1946. máj. 14. (p. 3). Milliók nevében üdvözlöm a fasizmust... Páter Kis Szaléz útja Péctől a gyöngyösi fasiszta szervezetig. Új Dunántúl, 1946. máj. 22. (p. 2). Egymást vádolja a négy összeesküvő páter a fasiszta szervezkedés végrehajtásával és az ifjúság megrontásával. Szabad Nép, 1946. jún. 2. (p. 2). Betlen Oszkár: Kik veszélyeztetik az egyházi iskolákat? Szabad Nép, 1946. június 14. (p. 1) Leleplezték a „Bakonyi brigádot” Két pap irányította a fasiszta gyilkosok szervezkedését. Felvidéki Népszava, 1946. jún. 14. (p. 2). Heves Népe, 1946. jún. 27. (p. 3). Schematismus almae Provinciae S. Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum S.P.N. Francisci in Hungaria anno bissextili 1948. (pp. 66, 71). Galter, Alberto: Rotbuch der verfolgten Kirche. Paulus Verlag Recklinghausen, 1957. (p. 316-317) Mindszenty Okmánytár I. kötet. Mindszenty tanítása. München, 1957. (p. 151). Király Kelemen levele Mindszenty József bíborosnak. 1975. ápr. 8. Marschalkó Lajos: Országhódítók. Az emancipációtól Rákosi Mátyásig. München, 1975. (p. 226). Krupa Sándor OFM: A sarló-kalapács börtöneiben. DeWitt, Michigan, 1978. (pp. 75-78, 87, 208). Fehérvári István: Szovjetvilág Magyarországon. Nemzetőr Kiadás, München 1984. (pp. 48, 59, 64, 65, 100). Köllek György: Értetek és miattatok. Nemzetőr, München, 1986. (pp. 54, 57). Földesi Margit: Iskolapélda. Terror, intrika, gyilkosság. Magyar Hírlap, 1989. nov. 18. (p. 8). Dr. Szántó Konrád OFM írásos közlése. Bp., 1990. szept. 21. Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása. Bp., 1990 (pp. 30, 58-59). Dr. Szántó Konrád OFM: P. Kiss Szaléz és ferences sorstársai. Nemzeti Újság, 1990. nov. (p. 8). Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. Universum Kiadó, Szeged, 1990. (p. 169). Dr. Szántó Konrád OFM: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Mécses Kiadó 1992. (pp. 7, 41-50). Stoffán György: Az elfelejtett vértanú. In: Tollvonások a demokráciáért. Vetés Kiadó, Bp., 1994. (p. 246-247) Ispánki Béla: Az évszázad pere. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1995. (pp. 214, 398). P. Kiss Szaléz emlékére. Keresztény Élet, 1995. okt. 8. (p. 1) Erdey Sándor: A budai kitöréstől a recski táborig I-II. köt. Literátor Kiadó, Bp., 1995. (I. köt. pp. 102, 166, 238). Orbán József Gyula: Friedensbewegung Katholischer Priester in Ungarn, 1950-1956. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 1996. (p. 94). Lénárd Ödön: Mécs. Keresztény magatartás. Márton Áron Kiadó Bp., 1996. (p. 220-221). Stoffán György: Zadravec-passió 1884-1965. Bp., 1966. (p. 187). Magyar Katolikus Lexikon IV. köt. Bp., 1998. (p. 332). Lovas István: Tanult barátok. A sajtó hallgat a Bauer-ügyről. Napi Magyarország, 1999. január 29. (p.1. és p. 7.). Kiss Szaléz vizsgálati dossziéi. Történeti Hivatal Bp., V-1909, V-113398/1 sz.

A Szabad Nép 1946. május 3-i cikkével megindul a rágalomhadjárát Kiss Szaléz ferences páter ellen. {kép} A Szabad Nép 1946. május 8-i számának 3. oldaláról. {kép} A Szabad Nép 1946. május 14-i számának 3. oldala

A klerikális reakció ellen...¹¹⁸

Borsodi Csaba tudós történész és levéltáros csupán rövid áttekintést ad a Magyar Nemzet Magazin melléklet június 10-i megjelent oldalas tanulmányában a bolsevista mótely legádázabb ellensége, a katolikus szerzetesség és papság elleni, moszkovita irányítású küzdelméről. A szerzetesek és a szerzetesnők kitelepítésének ötvenéves évfordulójára írottakkal teljesen egyetértve örvendezek, hogy a Magyar Nemzet úttörő szerepet vállal a XX. század borzalmának, valóságos történelmének bemutatásában.

Mindezek előrebocsátásával engedtessek meg két megjegyzést tenni. A katolikus szerzetesség, papság intézményeinek megszüntetését, a szovjet bolsevisták által évtizedekkel előbb kialakított és többszörösen kipróbált megsemmisítési módszert az MDP vezetői 1948 novemberében csak adaptálták a hazai viszonyokra. A keleti egyház szolgálóinak és szolgálóleányainak szétzavarása, letartóztatása és intézményeinek elorzása már a húszas években sikeresen befejeződött. Igaz, hogy a háború rákényszerítette az istentagadó kényurakat a templomok egy részének a megnyitására, mert az emberek többségéből Isten létezését, a hitet kiölni nem tudta a gonosz hatalom. A javító-kényszermunkatáborokba zárt apácákat és papokat a Cseka pribékjeinek kegyetlensége sem volt képes megtörni.

Az előbbi állítást igazolandó, igen hiányzik a kitűnő közlésből néhány magyar szerzetes és világi pap „kikapcsolása” vagy elpusztítása a szovjet állambiztonsági szervek és hadbíróóságok segítségével már 1945-től kezdve. A cikk korlátozott terjedelme sem akadályozhatta volna meg, hogy említés történjék két ferences rendi szerzetes mártír papról, páter Kiss Szaléztól és páter Lukács Pelbártól, akit már 1946 áprilisában letartóztattak a magyar rendőrség politikai rendészeti osztályának gonosztevői. Őket néhány heti kínzás után a rendőrség az MKP legmagasabb vezetőinek közreműködésével a szovjet kommunisták kezére játszotta. Páter Kiss Szalézt a szovjet hadbíróóság halálra ítélte, Sopronkőhidán kivégeztette. Páter Lukács Pelbártot kilopták az országból, és az egyik, Gulághoz tartozó javító-kényszermunkatáborban halt meg. Őket a kilencvenes években jogilag felmentette az új oroszországi hatalom, majd az évtized végén a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága is megállapította ítéletében, hogy a két mártír szerzetes és a velük együtt elítélt néhány tucat diák és más magyar állampolgár halálát, illetve elítélését és évekig tartó szenvedését a magyar hatóság közvetlen részvétele segítette elő.

Hosszú évekig robotolt, éhezett szovjet politikai koncentrációs lágerben mint elítélt Saly László győri kanonok és Olason Piacid bencés atya, valamint Harangozó Ferenc, Kölley György és Mészáros Tibor világi papok. A róluk szóló sorok hiányoztak az egyébként kitűnő évfordulós megemlékezésből

Menczer Gusztáv
a Szorakész elnöke

P. Buczkó Lajos Atanáz ofm: P. Kiss Szaléz ofm¹¹⁹

Kiss László Szaléz Szegeden született 1904. július 27-én. Tízen voltak testvérek. Ő az ötödik volt. Apja Kiss Ernő cipész mester. Anyja Halász Piroška. Az elemi iskolák után polgári iskolában járt László. Megismerkedett a ferences rendel és szerzetes lett. Gimnáziumba is járt, így megtanult latinul. Mint teológus 1925 július 28-án sub-diakonus lett. 1927-ben szentelték diakónussá, 1928-ban pappá. 1929-ben Budapesten orvosi vizsgálatra ment, szíve, gyenge szervezete miatt. Oswald atyát kedvelte – mint a szegénygondozó rend alapítóját. Ezért mellőzte Hermenegild tartományfőnök atya. 1929-ben Pécsen lett prefektus. 1934-ben Jászberényben bölcséletet tanított, és filozófiatörténetet. 1936-ban Salgótarjánba került, 1937-ben pedig az USA-ba lett helyezve.

1941-ben Detroitban volt, majd egy svéd hajóval hazautazott, és Debrecenben lett házfőnök. Itt nagyon tevékeny munkát végzett (FVR – 100 taggal, Szent István közösség 100 tag, Ferences Leányok ifjúsági társasága 79 tag, Szívgyárdisták, stb.) 1944-ben érkezett Gyöngyösre. A magyarság mellett síkra szállt. Szuggesztív hatású szónok volt. Új lendületet kapott a KALOT, cserkészek, leánykör, Mária Társulat, és a külső nyomásra megszervezte a KEDIM-et. Ebbe a

118 Magyar Nemzet, 2000. július 1., szombat, 18.o.

119 2000. október 1. (Kézirat, MFL)

munkaközösségbe tömörítette az ifjúsági egyesületeket. A politikai életben gyűlöletessé kezdett válni, keresztény volta miatt.

Országos méretekben gondolkodott. Nemcsak szerzetes pap volt, hanem a politikával is foglalkozó pap is, ezért többször behívták a rendőrségre, és állandó megfigyelés alatt tartották. Vád megakadályozza a kialakuló kommunista ifjúságot. Megindította a Fiala Magyarok újságát, csak kétszer jelent meg. Vasárnap de. 10 órától előadást tartott a kultúrházban. Történelem-vallás-gazdaság-kultúra-családalapítás témakörében. És szórakozási lehetőség is volt: sakk, kártya, biliárd, zene-tánc. 1945-től romlott a helyzet.

Antal József Lajos és P. Szaléz vallomásai ellentétesek voltak. Jöttek a hamis vádak Szaléz atya ellen: „Merénylet elkövetésére buzdítja az ifjakat, s ezt Mindszenty támogatásával teszi. 1946 május 2-án tartóztatták le Szalézt, május 9-én Pelbárt atyát. Szaléz atyának volt kemény kijelentése is: „Én a magam útját járom, tetteimért vállalom a felelősséget.” Közéleti tevékenysége miatt még a tártja a Kisgazdák is bíralták és kijelentették: „A politikának a templomba és szöszékre való bevitelét elítélik.” És figyelmeztették, hogy beszédeiben ne fogalmazza meg olyan élesen politikai nézeteit. Ne adjon okot a kommunista irányítás alatt lévő rendőrségnek egy esetleges beavatkozásra. De a jó tanácsot nem fogadta el. Délben az Orbán templomban elmondott utolsó diákmiséje után letartóztatják sok diákkal együtt, és május 4-én szállították őket a Budapestre a Vidéki Főkapitányságra.

Ma már elfogadott tény, hogy voltak erőszakoskodások nőekkel szemben, de Kizman Ottó édesanyját és leánytestvérét nem erőszakolták meg szovjet katonák. De ha nem erőszakolták meg, akkor miért állt volna Ottó bosszút? Az elfogult bírósági tárgyalás, a megvert ártatlanok kínzásának vége a halálos ítélet volt.

Kiss Szaléz atya sem gondolta mi vár rá ártatlansága miatt. Aki látta, alig ismert rá. Feje összeverve, lába teste eltorzulva a kínzástól, veréstől. Arra akarták rávenni, hogy vallja meg, amit mások érvényesen meggyóntak. Ha ezt tette volna, akkor többé nem gyóntathatott volna, ő pedig a börtönben is gyóntatott.

A kínzások után 1946. július 12-én került át a szovjet belügyi szervekhez. Szeptember 10-14 között volt a tárgyalás, ahol négyen golyó általi halált kaptak. Az ítélet végrehajtásáról nincs irat. Sopronkőhidára vitték őket. Egy orosz elmondása szerint a halálraítélteket kivégezték. Levetköztették őket, lezuhanyoztatták őket, majd injekciót adtak nekik sztrichnint, vagy légbuborékot. A halottakat teherkocsin a temetőbe vitték, és jeltelen sírba helyezték. Szaléz atyát a dokumentumok szerint december 10-én végezték ki, és 1993. június 25-én rehabilitálták.

Életben maradt rabtársai 1996-ban megemlékeztek halálának 50-ik évfordulója alkalmából, és megkoszorúzták a rendház falán látható márványtáblát. Tanuljunk a hazáért meghalni ellenségeinknek megbocsájtani, hogy méltók legyünk az örök haza örökösei lenni, az angyalokkal együtt.

Ma ügyvéd...¹²⁰

P. Kiss Szaléz ferences atya (1904-1946) volt a kommunista egyházüldözés egyik első áldozata, Hetényi Varga Károly „Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában” című művének I. kötetében 16 oldalon foglalja össze életrajzát és vértanúságát. reméljük, rendje mielőbb kezdeményezni fogja kanonizációját.

P. Kiss Szaléz vértanúságának két aktuális mozzanatára érdemes ma felfigyelni. egyik rendtársától, akit az ÁVÓ-ról a Szovjetunióba hurcoltak és 1948-ban ott is halt meg, nyilván az ismert brutális eszközökkel, elképesztő tartalmú terhelő tanúvallomást vettek jegyzőkönyvbe. A jegyzőkönyvet „kihallgatásvezetőként” Bárd Imre Károly írta alá. erről a ma ügyvédként szereplő férfiről többször olvashattunk a sajtóban. Úgy látszik, a „klerikális reakció elleni harcból” is kivette a részét az Államvédelmi Osztály tisztjeként.

Kiss Szaléz (1894-1954)¹²¹

Kiss Szaléz, eredetileg László 1904-1946

120 Új Ember, 2000. október 8.,

121 Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány; 2000.11.29.

A ferences rendbe belépve, tanulmányai befejezése után 1936-tól filozófiát tanított a jászberényi rendi főiskolán, ahol egyben a kispapok lelki vezetője is volt. Egy újságcikkben kritikával illette a város nagyprépostját, ezért távoznia kellett, 1937-ben a New Brunswick-i magyar közösséghez küldték, itt káplánként, majd plébánosként dolgozott. 1942-ben visszatért az Egyesült Államokból, Debrecenbe helyezték a nemrégiben alapított rendház főnökének. 1944. júniusban a kispapok nevelőjeként, illetve a hittudományi főiskola pasztorációs tanszéke vezetőjeként a gyöngyösi rendházba rendelték. 1945 után az FKGP városi alelnöke, országos választmányi tag volt, és részt vett a Független Ifjúság országos tanácsadó testülete munkájában. Az általa szervezett, sikeresen működő helyi Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség elnöke. A politikai rendőrség több 1945 végén, 1946 elején Heves megyében szovjet katonák ellen elkövetett fegyveres merénylet után nyomozva 1946. április 18-tól kezdve számos gyöngyösi gyanúsítottat letartóztatott. A hatóságok a kikényszerített vallomások segítségével – azzal a céllal, hogy a katolikus egyházat és az FKGP-t kompromittálják – a valószínűsíthető hét tettes (köztük a részletes beismerő vallomást tett Kizman Ottó) mellett – a Kedim-kapcsolat felhasználásával több tucat ártatlan fiatalot megvádolva összeesküvés ügyet kreáltak, és a ferences szerzetest gyanúsították a szervezkedés szellemi irányításával. 1946. április 29-én a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányság Politikai Rendőrségi Osztálya többek között összeesküvés és gyilkosságra felbujtás, valamint fegyverrejtegetés vádjával őt is letartóztatta. A Budapesti Népügyészség a vádlottakat 1946. június 27-én átadta a Szovjet Katonai Törvényszéknek. 1946. október 26-án Sopronkőhidán halálra ítélték, és a rá következő napokban – tisztázatlan körülmények között – kivégezték. Az ügyben a további három, a feltételezhető elkövetőket sújtó halálos ítélet született, az összes többi vádlottat 7–10 éves szibériai kényszermunkára ítélték, ami alatt többen életüket vesztették.

A demokratizálódás kudarca(i) (1945–1956)¹²² részlet

1946. március 5-én a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Szaktanács és a Nemzeti Parasztpárt részvételével megalakult a Baloldali Blokk, amelynek követelése a hatalom megszerzésére irányultak. A kommunista célkitűzéseknek voltak közvetlenül az egyházak ellen irányuló, és voltak az egyházakat közvetve érintő részei. (A Baloldali Blokk kiszagdaellenes támadásával függ össze a gyöngyösi Kiss Szaléz ferences szerzetes és diákjai ellen kreált szovjetellenes „összeesküvés” időzítése.) Az egyházellenesség alapja a marxista-leninista materialista világnézet és a szovjet példa mellett az is volt, hogy az egyházak – jellemzően a protestánsok – ebben a régióban, így Magyarországon is nemzeti alapon szerveződtek. A római katolikus „világegyház”, de annak püspökeit külföldi hatalom nevezi ki, abba tehát az államhatalom nem tudott beleszólni.

Az egyházak likvidálása – a Mindszenty per¹²³

Gyöngyösön különösen fájdalmas nyomokat hagyott a Vörös Hadsereg bevonulása, szovjet katonák a város asszonyait és leányait, köztük 12 éves gyerekeket is többszörösen megerőszakoltak. A város hónapokon, éveken át hordozta lelkén ezt a szörnyű sebet, az egész város lakossága lankadatlanul gyűlölte az oroszokat. Megerőszakolások később is történtek s ez 1946 tavaszán szörnyű tragédiához vezetett. Egy középiskolás diák édesanyját egyetlen éjszaka hét orosz katona megbecstelenítette. Az elkeseredett és önkivületbe esett fiú fegyvert szerzett és több szovjet katonát agyonlőtt. A fiú barátai segítettek a katonák holttestének elrejtésében s kútba dobták a hullákat. Az ilyen eset – garázdálkodó és részeg szovjet katonák megölése – egyébként nem volt ritkaság azokban az években sem Magyarországon, sem a többi szovjetmegszállta közép-kelet-európai országban; sőt, az is előfordult, hogy a garázdálkodó szovjet katonát ott, ahol az eset szembeszökően felháborító volt s az orosz parancsnokság élén szigorúan fegyelmezett tiszt állt, maguk az oroszok ölték meg, minden különösebb eljárás nélkül. A gyöngyösi esetben azonban nem az történt, hogy a tragédia előzményeit, okait és indokait megvizsgálták volna, hanem mesterségesen politikai ügyet csináltak belőle és egyházellenes agitációra használták fel. A

122 <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/260.html>

123 <http://betiltva.com/files/csonka-forradalom-oknyomozo-tortenete6.php>

gyöngyösi rendőrség politikai osztályának vezetője beidézt több olyan diákot, akiről tudta, hogy anyja vagy nővére a múltban szintén orosz megerőszakolás áldozata volt. A diákok nem vallottak. A politikai nyomozó ekkor — saját ötlete volt vagy budapesti utasításra cselekedett, nem lehet megállapítani — beidézte a rendőrségre a diákok népszerű mentorát és gyóntatóatyját, a valamikor Amerikában is plébánoskodó fiatal ferences atyát, P. Kiss Szalézt. A művelt, szelídlelkű pap mindig mindenkit óvott az önbíráskodástól s atyai gondoskodással féltette diákjait minden veszedelemtől. A gyöngyösi nyomozó azonban már első éjjel az ájulásig verte s egy pince-cella hideg kövére dobta a fiatal papot. Hosszú időn át példátlan kegyetlenséggel kínozták. Azzal a feltételezéssel, hogy a diákok bizonyára meggyónták neki tettüket, terhelő adatokat akartak szerezni tőle, a gyónási titok megszegésével is. De sem P. Kiss Szaléz, sem a vele együtt letartóztatott Olafson Piacid hittanár nem tett terhelő vallomást. Mégis, az ügyben 42 személyt tartóztattak le, a két papot pedig azzal vádolták, hogy a diákokat gyilkosságra bujtatták és utána feloldozták őket. A város és az ország hosszú évekig nem tudott az elhurcolt vádlottak sorsáról, az a hír járta, hogy Szibériába deportálták őket. Évtizedek múlva sikerült megállapítani, hogy nem mindenkit vittek el az országból, de orosz katonai bíróság ítélkezett felettük. P. Kiss Szaléz, Antall József joghallgató és Kizmán Ottó érettségizett diák felett kimondták a halálos ítéletet és még abban az évben, 1946 október 20-án mindhármat kivégezték a nyugat-magyarországi szovjet börtönben, Sopronkőhidán. Több elhurcolt valóban a Szovjetunióba került és kényszermunkatáborban halt meg.

A Katolikus Egyház Magyarországon¹²⁴

1946 tavaszától a baloldali sajtó hangos volt a katolikus egyesületekben, iskolákban és a Kisgazdapárt környezetében felfedezett összeesküvéstől. „Fasiszta” röplapok, újságok, sőt fegyverek kerültek elő az ország minden pontján. Az állítólagos reakciós szervezkedések természetesen az új demokrácia és a Vörös Hadsereg ellen irányultak. Tény, hogy ebben az időben a rendőrségi jelentések, hangulatjelentések számos diákszervezkedésről beszámoltak.

Kétségtelen, hogy a véres háború után, amikor az országban sok fegyver volt elrejtve vagy csak egyszerűen elszórva, a kamasz fiatalok körében érdekesnek, bátor cselekedetnek tűnhetett a tiltott fegyverek vagy akár nyilas anyagok összegyűjtése, az azokkal való „játék”. Másrészt tény az is, hogy a „felszabadító” Vörös Hadsereg sem volt mindenütt népszerű. Gyöngyösön és környékén 1945 végétől ismeretlen fegyveresek több esetben rendőrök és orosz katonák ellen. A rendőrségi nyomozás eredményeként több fiatal mellett letartóztatták Kiss Szaléz ferences atyát, a gyöngyösi KEDIM vezetőjét, aki egyben a Kisgazdapárt ifjúsági szervezetében is aktivizálta magát. A tanúvallomások több ponton is ellentmondanak egymásnak, mégis elegendő bizonyítékot szolgáltatottak a rendőrségnek a letartóztatásokhoz. A gyanúsítottakat kegyetlenül megkínozták, a legembertelenebbül Szaléz atyával bántak, mivel ő a gyónási titkot mindvégig megtartotta. A magyar hatóságok végül is nem tudtak mit kezdeni Kiss Szalézzal. (Részletek Kováts Zoltán emlékirataiból – A vörös fegyverek között 15 évesen, kézirat-. Az előszobában ott álltak a falnak fordulva a többiek. Az a bizonyos ajtó most nyitva volt, benéztem. Valamikor fürdőszoba volt. Most csak egy fürdőkád állt benne. A fürdőkádban egy ember feküdt. Cipő nem volt a lábán. Lábfeje duplájára volt dagadva. Mindenütt kék-zöld volt, itt-ott vérzett is. Arca szintén kék-zöld volt, nagyon megdagadva. Orrán-száján vékony csíkban folyt a vér. A feje más helyeken is vérzett. Ebben a rettenetes összevert emberben Szaléz atyára ismertem. A felismerésben segített a ferencesek jellegzetes hajviselete, a rajta levő reverenda és Szaléz Atyát mindenki mástól megkülönböztető kerek arca, amit a verés sem tudott megváltoztatni.) Semmilyen terhelő vallomást nem tett, ami alapján nyilvánosan perben el lehetett volna ítélni, másrészt féktelen buzgalmukban annyira megkínozták, hogy perben való szerepeltetése fel sem merülhetett. A többi letartóztatottal együtt átadták az oroszoknak, akik golyó általi halálra ítélték Szaléz atyával együtt három fiatakorút, 22 másikat pedig szovjet munkatáborokban letöltendő szabadságvesztésre. Sopronkőhidán egy cellába kerültek a halálraítéltek egy hatéves kislány megerőszakolásáért elítélt orosz tiszttel. A tiszttel szerint október 11-én éjjel, illetve hajnalban végezték ki a magyarokat. Az

124 In: Egyházügyi hangulat – jelentések 1951, 1953, Szerk: Szabó Csaba, Osiris-Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2000, 24-25.o.

áldozatoknak injekciót adtak be, ami lehetett strichin vagy légbuborék. Az elítéltek nem is sejtették, hogy megölik őket, mert golyó általi kivégzésre voltak felkészülve.

A társak¹²⁵

Antal József (Gyöngyös, 1925.-) Egyetemista volt, a Kisgazdapárt országos ifjúsági elnöke (Vörös Vince titkára). Gyöngyösön 1946. áprilisában a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepció „összesküvés” per adlottjaként a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta. Vallatások, kínzások közben mindkét veséjét leverték, az egyik szemét kiverték. Aztán átadták a szovjet igazságszolgáltatási szerveknek, és 1946 októberében Sopronkőhidán fegyveres összeesküvés vádjával szovjet katonai törvényszék az 58. paragrafus alapján tízévi kényszermunkára ítélte. A verésektől félőrült lett, papnak képzelte magát, és naphosszat misézett. Ettől függetlenül szovjet börtönökbe és munkatáborokba került. A Kemerovo kerületi Iszkityim lágerkerület Sztroj Dvor lágerének kórházában, 1947 karácsonya előtti napokban, végelgyengülésben – ekkor már mint csendes, depressziós elmebeteg-, meghalt.

Antal Lajos (Gyöngyös -) - Gyöngyösön, 1946 április végén a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő „összeesküvés” perben azzal a váddal tartóztatták le, hogy a város politikai rendőrőrnagya elleni fegyveres összeesküvés részese volt. Amikor a Magyar Katonapolitikai Osztály (mely letartóztatta és kivallatta) társaival együtt őt is átadta a szovjet nyomozhatóságnak, minden rendőri vallomását visszavonta. Míg az egy ügyben lefogott társait már 1946. szeptember 14-én elítélte a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke, őrá csak két hónappal tudták kimondani a koncepció ítéletet: 10 évi kényszermunka. - A későbbi években az egyik novoszibirszki láger kórházában halt meg végelgyengülésben ez a jobb sorsra érdemes fiatalember.

Berényi Illés (Hatvan -) A Független Kisgazdapárt hatvani titkára volt. Orosz és rendszerellenes szervezkedés vádjával a magyar Katonapolitikai Osztály Hatvanban 1946. április 18-án letartóztatta. Ügyét belevonták a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepció „fegyveres összeesküvés”-i per vádlottjainak csoportjába. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946 szeptember 14-én 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. 1950-ben a finn-karéliai Medvezsugorszk lágerkórházban TBC-ben meghalt.

Béres György (Gyöngyös, 1925. december 17., Füleki Julianna) – Géplakatos volt. A Magyar Katonapolitikai Osztály a szülővárosában 1946. április 28-án letartóztatta. Visszaemlékezése: - „Mint fiatalember gyakran megfordultam a katolikus egyház által vezetett KEDIM táncmulatságain. Abban az időben már a kommunista rendszer megfigyelése alatt állott minden egyházi tevékenység, és csak az alkalomra vártak, hogy lecsaphassanak megsemmisítésükre. A Péter Kiss Szaléz ügy volt az alkalom, hogy Gyöngyösön tisztogatást végezzenek. A Péterre és csoportjára háritották a lövöldözéseket, amit a szovjet katonák egymás között követtek el, kétes hírű nőkkal kapcsolatos viták rendezésében. Mivel fegyveres csoportot lepleztek le, feltétlen kellett az ügyhöz egy fegyvermester is, mivel anélkül nem yveres a szervezkedés. Ez a fegyvermester én voltam, a szakmám miatt. Mivel a KEDIM diákegyesület volt, vasas szakmunkás nem volt köztük, de én közéjük jártam. Ez kapóra jött a politikai rendőrségnek. A kihallgatóim állítása szerint gyónás közben kaptam a Pátertől az utasításokat. Hiába hivatkoztam arra, hogy én protestáns vagyok, és a Páterrel soha életemben nem találkoztam...” Az első kihallgatás után átadták a szovjet katonai elhárításnak. Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én az Összeesküvő társaival együtt őt is elítélte. Nyolc évet kapott az 58. paragrafus (2) (11) pontjai alapján. A mordovai lágerekben töltötte a büntetését, majd utána még hét hónapot száműzetésben élt. 1953. november 26-án jöhetett haza. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magy Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1968. február 2-án Klg. 1140/1963 szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból.

Bodnár László (Gyöngyös) – Gyöngyösi fiatalember volt, akit a magyar Katonapolitikai Osztály 1946. április végén letartóztatott, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koholt és hamis összeesküvés perben. Két rendőrőrsnek a lefegyverzésében való részvétellel, valamint orosz

katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai bírósága Budapesten 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte az 58. paragrafus (8) pontja alapján. Sopronkőhidán 1946. október 26-án kivégezték.

Boros Pál (Gyöngyös, 1930-) Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő összeesküvés perben 1946 áprilisában a szovjet katonai elhárítás letartóztatta. 1946 augusztusában Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi gyűjtő- és elosztólágerben beleőrült abba a tudatba, hogy Szibériába viszik. Szidta az oroszokat, és nekirohant az áram alatti drótakadálynak, mely a női és férfi lágert elkülönítette. Lőttek is rá, de ráégett a szögesdrót kerítésre. Két napig hagyták ott hulláját a drótkerítésen lógni – a többi rab elrettentésére.

Borosi Kálmán (Gyöngyös, 1929.május 13, Kovács Anna) Monárntanuló volt. Szülővárosában 1946. április 27-én tartóztatta le a magyar katonapolitikai osztály fegyveres összeesküvés vádjával, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő perben. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint szovjet katonák megölésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946 szeptember 14-én az 58. paragrafus 2,8,11 pontjai alapján tízévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mofdovia lágereiben raboskodott. 1954. szeptember 23-án térhetett haza Magyarországra. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs. 1140/1963. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-i, 13-1024-89. számú igazolásával tanúsította, hogy Borosi Kálmánt, mint politikai megtorlás áldozatát rehabilitálta.

Borosi László (Gyöngyös 1929) Gimnazista volt. Szülővárosában 1946. április 18-án letartóztatta a magyar Katonapolitikai Osztály, fegyveres összeesküvés vádjával, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepciós perben. A nyár folyamán átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én a szovjet Btk. 58. paragrafusa alapján golyó általi halálra ítélte. 1946. október 26-án Sopronkőhidán kivégezték.

Dr. Fillér László (Hatvan 1915. február 15., Csikány Ilona) – A két világháború között országgyűlési képviselő volt. 1946 tavaszán a magyar Katonapolitikai Osztály Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés perben közvetítő szerep vádjával letartóztatta. Rövid kihallgatás után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A szovjet Hadsereg katonai törvényszéke előtt a magyar rendőrségen erőszak hatása alatt tett minden vallomását visszavonta, és így nem a „Szalézi csoporttal” együtt (1946. szeptember 14-én!), hanem egy hónappal később ítélkezett felette a szovjet hadbíróóság, mely 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A szibériai lágerekből 1953. december 3-án tért haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs. 739/1962. számon tartja nyilván.

Huszár József (Gyöngyös-) Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés perben 1946 áprilisában a szovjet katonai elhárítás letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946 októberében javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Ismeretlen szovjet kényszermunkatáborban meghalt.

Kassay Kázmér (Budapest, 1930. július 20. Tóth Anna) 1946. május 16-án tanítási óra alatt vitték el a rendőrök a gyöngyösi gimnáziumi tanár feljelentése alapján, pisztolyrejtegetés vádjával. Letartóztatták, és Budapestre, a Bajza-utcai Katonapolitikai Osztályra vitték. Kihallgatás közben többször megverték. Rá akarták bizonyítani, hogy ki akarta szabadítani Páter Kiss Szalézt a börtönből, aki a gyöngyösi állítólagos fegyveres összeesküvés vezetője lett volna. Azonkívül Antal Józseffel (a Kisgazdapárt főtitkárának személyi titkárával) a Vatikánba küldözgettek rádióüzeneteket. Aztán szovjet tisztekre lövöldözött. Ehhez hasonló vádakak akartak ráerőltetni. Aztán átadták a budapesti szovjet államvédelmi szerveknek. A Szovjet Csapatok Budapesti Helyőrsége katonai bírósága Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus 2,6,8,11 pontjai alapján hétévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A sopronkőhidai és lemergi börtönben töltött hónapok után a távol-keleti Kolimára deportálták. Megjárta Kanyon, Tretja Fabrika, Lazo munkatáborait. 1954-ben szabadult a lágerből, és száműzöttként ugyancsak Kolimán, a 72-es településen villanyszerelőként dolgozott. 1956. február

10-én térhetett haza Magyarországra. Az 52065. tábori postaszámú Szovjet Katonai Alakulat haditörvényszéke 552. szám alatt 1989. augusztus 5-én büncselekmény hiányában rehabilitálta. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs 37/1989. szám alatt tartja nyilván. (Visszaemlékezéseit „A vörös pók hálójában” Budapest, 1993. cím alatt írta meg.)

Király György (Szeged, 1929. november 19. Sajtlava Mária) Gimnáziumi tanuló volt. A szovjet állambiztonsági szervek Gyöngyösön 1946. május 4-én hurcolták el a szülői házból, a Páter Kiss Szaléz „összeesküvő csoportjának” tagjaként. Rónai Kálmán gimnáziumi tanár jelentette fel, pisztolyrejtegetés vádjával. Az elhúzódozó vizsgálati fogságban „hivatalosan” augusztus 7-én tartóztatták le, majd szeptember 14-én Budapesten a Szovjet Hadsereg Budapesti Helyőrségének katonai bírósága 7 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Brjanszk, majd Resoti lágereiben raboskodott. 1953. november 26-án térhetett haza. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1980. június 18-án 1358. szám alatt büncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű Igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1980. július 24-én Klgs. 228/1966 szám alatt küldte meg számára.

Király Zoltán (Gyöngyös 1930. -) A Páter Kiss Szaléz és társai összeesküvési ügyében 1946. áprilisában a szovjet állambiztonsági szervek letartóztatták. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 8 évi, javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Kiss Endre (-) Gyöngyösi gimnazista volt. A szovjet állambiztonsági szervek 1945. áprilisában a szülői házból elhurcolták. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés ügyében tartóztatták le. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1945. augusztusában javító nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Kiss Sándor (Gyöngyös, 1927.) A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés kirakatper egyik vádlottjaként Gyöngyösön 1946. április 26-án a magyar Katonapolitikai Osztály a szülői házban letartóztatta. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. Budapest, 1946. szeptember 14-én a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke golyó általi halálra ítélte, majd ezt kegyelemből 15 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre változtatták át. Észak Ural valamelyik lágerében meghalt.

Páter Kiss Szaléz László (Szeged, 1904. -) Teológus, szerzetes paptanár volt. Gyöngyösön 1946. április 26-án – legalább 20-25 gimnazista diákjával együtt – a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságoknak. Kincepciós kirakatperben, fegyveres összeesküvés hamis vádjával, hosszas kínvallatás után Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte. Sopronkőhidán 1946. október 26-án kivégezték. (Egyes források szerint a kivégzés 1946. december 10-e körüli napokban történt.)

Kizmann Ottó (Veszprém, 1928.-) Gimnazista volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. április 26-án, mint a Páter Kiss Szaléz -féle fegyveres összeesküvés kirakatper egyik fővádlottját letartóztatta. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint szovjet katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte. Sopronkőhidán 1946. október 26-án kivégezték. (Egyes források szerint a kivégzés 1946. december 10-e körül történt.)

Kováts Zoltán (Gyöngyös, 1930. november 3., Szalmási Irén Júlia) Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály mint a Páter Kiss Szaléz fegyveres összeesküvő csoportjának tagját szülővárosában 1946. május 9-én letartóztatta, Rónai Kálmán gimnáziumi tanár feljelentése alapján, pisztolyrejtegetés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg Budapesti Helyőrségének katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én 7 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi börtön után Ljackeban, majd a norilszki lágerekben raboskodott. 1953. november 26-án térhetett haza, sajnos nyomorékon: a fél lábát üzemi balesetben elvesztette. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 138/1953. számú igazolványa szerint mind volt hadifoglyot bocsátották szabadon. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1983.

április 19-én 1374. szám alatt bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1140/1963. szám alatt 1983. június 15-én küldte meg számára.

Lukács Pelbárt (1916) – A hatvani rendházban ferences szerzetes volt. A magyar katonapolitikai osztály 1946. április 18-án letartóztatta a P. Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepció perében. Orosz és rendszerellenes szervezkéssel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én Budapesten a Conti utcában 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A karéliei Medvezsugorszk lágerei központi kórházában 1948-ban TBC-ben meghalt.

Mester László (Vértesboglár, 1925.január 12, Till Mária) Egyetemi hallgató volt, a gyöngyösi Kiszgazdapárt szervezet helyi titkára, amikor a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés készülő kiarakatperében Gyöngyösön 1946. április 18-án a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta, a gyöngyösi politikai rendőr őrnagy elleni fegyveres összeesküvés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2, 8, 11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A Szverdlovszk melletti Azanka és Tyigeny, majd Vorkuta lágereiben sínylődött. 1953.november 26-án térhetett haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 171/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1966. december 17-én Klg. 1623/1966. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból.

Molnár Attila (Gyöngyös, 1928. január 7., Suha Júlia) – Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. május elsején letartóztatta, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepció perében. Egy kútban talált géppisztoly miatt, fegyverrejtegetés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én nyolcévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A finn-karéliei Petrozavodsszk és Medvezsugorszk, majd Mordovia légereiben raboskodott. 1953. november 26-án jött haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 425/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1964. január 21-én Klg. 592/1960. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Molnár Béla (Gyöngyös, 1928. január 21., Földi Julianna) Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. május elsején letartóztatta, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepció perében. Egy kútban talált géppisztoly miatt fegyverrejtegetéssel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58 paragrafus (2, 11) pontjai alapján nyolcévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mordovia és Jaroszlav lágereiben töltötte büntetését. 1953. november 26-án jött haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 438/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1966. május 5-én Klg. 531/1966. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én 13-1024-89. szám alatt mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Ondrik József (-) Banktisztviselő volt. A szovjet katonai elhárítás Gyöngyösön 1946. április 18-án, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés kiarakatperben letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, a Conti utcában javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Plachy Tihamér (Nagyréde, 1926. augusztus 8., Sipos Mária) – Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kiarakatperében tartóztatta le a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön, 1946. április 27-én. Két rendőrörs csoportos

lefegyverzésével, valamint orosz katonák lelövésével vádoltákk. 1946 júniusában átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (4,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma lágereiben sínylődött. 1955. november 25-én csonttuberkulózisban szenvedve térhetett haza. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1967. május 19-én Klg. 416/1967. szám alatt törölte a nyilvántartásból.

Pócs Ferenc (Gyöngyös, 1926. február 8., Molnár Terézia) A mezőgazdasági iskola IV. osztályos tanulója volt, amikor a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. április 27-én letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, a Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi börtön után megjárta Irkutszk, Kasznojarszk, Angarsztrój lágereit, erőirtáson és mongóliai vasútvonal építkezésein dolgozva. 1953. december 3-án tért haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 242/1968. számon tartja nyilván. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én a 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Pócsy Frigyes (Gyöngyös, 1927. -) A magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. május 3-án tartóztatta le, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében. Egy kútban talált géppisztoly miatt fegyverrejtegetéssel vádolták. Átadták a szovjet katonai elhárításnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszék Budapesten, a Conti utcában 1946. szeptember 14-én 8 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordaviai Potyma 9-es lágérének kórházában 1949-ben meghalt.

Pók László (Atkár, 1922. november 1., Farkas Katalin Amália) Általános iskolai tanító volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. április 24-én letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Hamarosan átadták a szovjet katonai elhárításnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mordovia lágereiben (Potyma, Javasz 2, 9, 10, 11) raboskodott. 1955. november 25-én térhetett haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 570/1967. számon tartja nyilván.

Dr Puskás Rezső Géza (Szeged, 1910. április 17., Csakurda Amália) A gyöngyösi városházán pénzügyi segédtitkárként dolgozott. A magyar népi rendőrség letartóztatta és 1945. május 23-án Egerben internálta. 1946 tavaszán Budapestre hozták a szovjet bírósági szervek elé kihallgatásra, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő, egyházellenes célzatú fegyveres összeesküvés perben, holott nem is ismerte a Páttert, és annak perbe fogott csoportjáról sem volt semmi fogalma. A szovjet katonai elhárítás 1946. május 6-án végleg átvette a magyar hatóságoktól, és letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A Szovjet Hadsereg Központi Csoportja katonai törvényszéke ezt az ítéletet az 1946. október 9-i határozatával megerősítette. A pecsori Uhtán erődkiutermelésen dolgoztatták 1949-ig, utána Vorkuta szénbányáiban töltötte büntetését. 1953. december 3-án térhetett haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 1130/1953. számú Igazolványa szerint volt karp. Őrmester bocsátották szabadon. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1986. márciusában 3n-031/86. szám alatt bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1495/1966. szám alatt 1986. április 28-án küldte meg számára.

Schall György (Gyöngyös, 1931. július 20., Makrányi Piroska) Gimnáziumi tanuló volt. Gyöngyösön 1946. május 9-én tartóztatták le a magyar Katonapolitikai Osztály, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében. Rónai Kálmán gimnáziumi tanár feljelentése alapján pisztoly rejtegetésével vádolták. A nyár folyamán átadták a

szovjet katonai bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (8) pontjai alapján 7 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Először éveket töltött Ljace-i és Lemberg-i fiatakorúak kolóniáján, majd Mordovia kényszermunkatáborába deportálták. 1953. december 3-án térhetett haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 1632/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották el. Az 52065. Szovjet Katonai Alakulat haditörvényszéke 1988. április 22-én 279. szám alatt rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű Igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1429/1965. számon 1988. június 2-án küldte meg számára.

Szabó Gyula (Gyöngyös, 1920. augusztus 2. Galyás Ilona) – Sportrepülő-oktató volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. április 20-án, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperével kapcsolatban, mint a fegyveres összeesküvés egyik feltételezett résztvevőjét, letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma lágerközpont javaszi 4,7,8,11,16 és 7 sorszámú légereiben töltötte büntetését. 1955. november 25-én térhetett haza. A rehabilitációs kérelmére a Szovjetunió Legfelsőbb Katonai Ügyészsége 1963. augusztus 1-jén 4r-50151-46. szám alatta következő elutasító választ küldte: „...a katonai törvényszék megalapozottan ítélte el... tevékenysége, amelyet a bíróság ellenforradalminak nyilvánított, megalapozott döntés volt... rehabilitációra irányuló kérelme teljesítetlen maradt...” Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1013/1964. számon tartja nyilván. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én a 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Tamás Pál (Gyöngyös, 1927-) - Középiskolai tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a többi diáktársával együtt 1946. április 26-án letartóztatta őt is a magyar Katonapolitikai Osztály. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésében való részvétellel, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A szovjet hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (8) (9) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma egyik lágeréből megkísérelt szökés közben az őt lelőtte.

Elvtársak!¹²⁶

Pártunk P. Kiss Szaléz agyonverésével két legyet ütött egy csapásra 1946-ban. Egyrészt csapást mértünk a Kisgazdapártra és általa a klerikáfasizta reakcióra, másrészt elvtársaink jól szórakoztak ennek a klerikálfaszisztának a halálra verése közben.

Figyeljük meg a cikk egyes részeit.

A tudósító igyekezett lejártni P. Kiss Szalézt: ...jólápol, kövérkés, feminin, beteges hajlamú páter"- mintegy azt sugallva, hogy egy erkölcstelen homoszeuális pappal állunk szemben.

Akik látták őt Sopronkőhidán, alig ismerték fel papjukat a cigarettával égetett, felpuffedt, járóképtelen véres testben...

Na most, ha tényleg köze volt hozzá, ezért nem lehet perbe fogni? Wiesenthalék ötven év után is felkutatnak és elítéltetnek mindenkit, az ő szempontjukból helyesen, aki ellenük volt, mi meg együtt élünk velük! Ilyenkor megy el az ember kedve mindentől, ráadásul, ha összehasonlítom anyagi helyzetemet a volt hóhérokéval, még kissé ideges is vagyok.

Pedig ők már nem is olyan emberek, mint mi, mert ahhoz, hogy valaki foglalkozásszerűen embereket kínozzon és/vagy öljön, óriási, ősi, természetes gátlásokat kell legyőzni, és ezután szerintem más ember lesz az illető, mint előtte volt. (Mármint az első eset előtt.) Sajnos, az áldozatról nem sokat tudok.

Nick név: ÁVH-ás et.

126 <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9023862>; Dátum: 2000

Hitvallás: ÁVH-s maradok az, aki mindig is voltam. Nem vagyok köpönyegforgató. Röviden kifejezve, a néphatalmat szolgálom!

Egyházpolitikai válság Magyarországon¹²⁷

Az ancien régime nyilas börtöneit megjárt Mindszenty József az azt követő új kommunista politikai áramlatról egyértelműen fejezte ki állásfoglalását, amikor azt állította, hogy „Egy püspök csak úgy állhat a kommunizmus mellé, ha lemond saját ügyéről”. Mindszenty számára ugyanis elég okulásul szolgált Kiss Szaléz (OFM) gyöngyösi ferences első koncepcióos pere, akit a magyar kommunisták támogatásával az orosz katonai bíróság ítelt halálra fasiszta, antidemokratikus összeesküvés hamis vádjával, és ki is végezték 1946. október 20-án...

Fehérváry Hajna: P. Kiss Szaléz OFM¹²⁸

Született: 1904. július 27.

Meghalt: Sopronkőhida, 1946. okt. 20.

1920. okt. 3-án kéri felvételét a Kapisztrán Szt. Jánosról nev. magyarországi rendtartományba.

1921-ben 4-én teleteszi ideiglenes fogadalmát.

1925. júl. 28-án leteszi örök szerzetesi fogadalmát

1928. szept. 2-án pappá szentelik.

1930-as évek lején nevét ott találjuk az akkori legmodernebb sajtóorgánumban (katolikus) Korunk Szava hasábjain.

1935. okt. 15. Ember, ó ember írása...

1936. jászberényi rendi főiskola filozófia fakultásának tanára, ferences kispapok lelkivezetője, "A kat. Jászberény" helybeli prépost nemtetszését fejezi ki irányában.

1937-ben a rend kiküldi az amerikai magyarok New Brunswickban Szent László Plébániához. Beszédeit "Mindent Istenért" címmel a "Kat. Magyarok Vasárnapja c. lapnál kiadják.

1942. januárjában visszajön Magyarországra, Debrecenbe

1944. Gyöngyös.-

1942-ben Debrecenbe ismét letelepednek a ferencesek és a domonkosok. Ekkor szép ünnepséget rendeztek a központi plébániával. Akkoriban, mint gimnazista gyűjtöttem a nevezetesebb emberek autogramjait, melyeket idővel átadtam Bosák Nándor püspök úrnak. E házfőnökök közt később sok vértanú lett. P. Kiss Szaléz eredeti autogramja nálam van, másolata említett Püspök úrnál.

P. Kiss Szaléz Debrecenbe való letelepedésük után a Rend főnöke lett. Itt rövidesen megújult az élet. A plébánia köré gyermekjátzóteret alakított hintákkal, libikókákkal. Jól érezte magát itt a fiatalság. P. Kiss Szaléz mellett dolgozó P. Tóth Benjamin az Egyetemen kitűnően vizsgázott földrajzból. A szegényeket szintén nagyon segítette. Emlékezetes marad számomra, hogy Húsvét idején, mint Sweetits gimnazisták mentünk a "Nyilas-telepre" a ferences énekkart patronálni. A "Gloria laus et honor" zsoltár összekeveredett Jézus sírjánál a tömjén és a fehér jácintok illatával... Egyre több embert vonzott a kis nyilastelepi templom...

Ahol megfordult P. Kiss Szaléz, Szeged, Pécs, Jászberény, Debrecen, Budapest, mindenütt segítette a kispapokat, lelkileg, anyagilag, tudásukat könyvekkel, újságokkal gyarapította.

Isten figyelmeztetőnek küldte, mert előre látta már 1930 és 40 közt a bomlás előjeleit az Egyház berkeiben is, a sok saját kényelmét kereső, elvilágiasodott főpapság körében, tisztelet a kivételnek. Budapesten, 1944. okt. 3-án, de. 11 -kor a Vigadóban kezdődött az Orsz. Kath. Nagygyűlés. Növérémmel Budapesten lévén, ismerősöket kerestünk a bemenők közt. Csakúgy özönlöttek a papok kispapok, apácák. Jöttek: fényes cipős, széles bíboröves papok, meg-gyűrött ruhás, széles karimájú kalapos, vidéki plébánosok. Majd egymásután álltak meg a szebbnél szebb autók, és szálltak ki belőlük a püspökök, tartományfőnökök, nem sorolom fel őket. Hanem

127 Egyházfórum 2000/6

128 MFKL, kézirat, Baja, 2000.

egyszer csak, végre egy ismerőst láttunk a járdai tömegben, teljes egyszerűségben: se hintó, se autó, se bíboröv, se széles kalap, se fényes lakcipő, szerényen, barátságosan, cingulussal és saruban: Péter Kiss Szaléz jött! Azután nagy pompával érkezett meg a hercegprímás meg Szinnyi Merse Jenő.... (eddig tart akkori feljegyzésem)..

Kísértetiesen ismétlődött itt Assisi Ferenc kora. A gazdagság és a szegénység ellentéte.

P. Kiss Szaléz idejében felhívta a figyelmet a főpapság fényűző életére, nem akarták figyelembe venni.

Aztán nővéremmel másfele mentünk, ahova meghívást kaptunk...

Ezt történt Budapesten 1944. okt. 3-án, mikor a Vigadóban Orsz. Kat. Nagygyűlés volt.

Bauer Miklós¹²⁹

(Budapest, 1921. január 20. - Budapest, 2008. június 12.) jogász, hírhedt ÁVO-s, majd AVH-s kihallgatótiszt (alezredes), Buer Tamás volt SZDSZ-es képviselő apja. Egy zsák-, és zsinag-nagykereskedő cég társtulajdonosa (Bauer és Rátz) fiaként született.

Tevékenysége

A [II. világháború](#) alatt „Bem apó”^[1] mozgalmi néven aktív részese volt a német- és nyilasellenes ellenállásnak, a háború után – feleségéhez és sógorához, [Szendi Györgyhöz](#) hasonlóan – belépett a kommunista pártba, majd [1945](#) januárjától az [ÁVO](#), aztán az abból formált, már önálló [ÁVH](#) tisztje lett. [Péter Gábor](#), a szervezet leghírhedtebb vezetője, a „legjobb munkaerők” között tartotta számon. A sors különös fintoraként [1953](#)-ban a Péter Gábor ellen indított [cionista per](#)^[2] előkészületei során őt is letartóztatta az ÁVH. 10 hónapig fogolyként volt az [Andrássy út 60.](#) lakója.^[1] A [konceptiós per](#) végül [Sztálin](#) halála és a terror némi enyhülése folytán sosem jutott el az ítélezési szakaszba, a vádakát ejtették, Bauer visszatérhetett – és vissza is tért – az ÁVH kötelékébe.

Az [Andrássy út 60](#)-beli kihallgatásai során a foglyok beszámolóí szerint előszeretettel alkalmazta a [körömlétepést](#), mint eszközt a kívánt vallomás kicsikarására, innét ered gúnyneve is: „körmös Bauer”. Részt vett [Ries István](#) egykori igazságügyminiszter (bűne az volt, hogy [1947](#)-ben a [kékcédulás választások](#) elleni tiltakozásul lemondott) kihallgatásában. Az eljárásba kéthónapos kínzását követően, [Ries 1950. szeptember 15-én](#) belehalt. Bauer saját bevallása szerint helyben agyonverte.^[3] [Farkas Vladimír](#) beosztottjaként szerepet vállalt a [Rajk-perben](#) folytatott konceptiós nyomozásban is. Később, [1956](#) folyamán Riest, Rajkot és másokat is rehabilitáltak, majd újratemetetett a rendszer.

A testületben egészen az alezredesi rangig emelkedett (1950-ben léptették elő), jelentései alapján [Péter Gábor](#), [Rákosi Mátyás](#) és [Gerő Ernő](#) is hozott súlyos döntéseket. Később, a [desztalinizáció](#) egyik folyományaként, az [1954](#)-ben az ÁVH-s kegyetlenkedések feltárására indult vizsgálatok során az általa vezetett kihallgatásokon felvett tanúvallomások miatt szerepelt azon a listán is, amelyet az [MDP](#) vezetői számára készítettek [1955](#)-ben a leginkább kompromittált kegyetlenkedő ávosokról.^[4] [Marosán György](#) egy [1962](#)-es nyilvános beszédben Bauert már, mint körömtépő ávost emlegette.^[2]

Rákosihoz többször küldött személyes jelentéseket, amelyek eredeti állapotban fennmaradtak. Az [1950. július 22-én](#) készült eredeti okiratban így jelentett: „Beismerés előtt a sírás, a piszkosság okozta megalázottságot leszidással, leköpéssel és néhány pofonnal igyekeztem fokozni.” Amikor az egyik vizsgáló panaszkodott, hogy őrizetese nem vall, gúnyosan jelentette ki: „Nem tudtok kihallgatni. Látjátok, az én őrizetesem inkább meghalt.”^[5] [Ries Istvánról](#) volt szó.

Bauer dolgozott az ÁVO III. alosztályán is. Ez az alosztály az egyházak felmorzsolásával foglalkozott. Péter Kiss Szaléz ferences-rendi szerzetest is kínozták az [Andrássy út 60](#)-ban, többek között az ő javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, amivel azt akarták elérni, hogy az áldozat megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. Ezek a kísérletek sem bírták szólásra Kiss Szalézt. Végül is gumibottal addig verték a veséjét, míg bele nem halt a szenvedéseibe. Bauer a kínzási módszereit többek közt ókori (pl. kínai) leírásokból adaptálta, több szemtanú szerint betegesen sadista módon.

129 Forrás: Wikipédia

A rendszerváltás után

A [Komplex Külkereskedelmi Vállalattól](#) ment nyugdíjba, a [rendszerváltás](#) után egy ma már jól menő ügyvédi irodát alapított ([Eörsi Mátyás SZDSZ](#)-es országgyűlési képviselő volt a társa), amelynek tulajdonosa volt.

A rendszerváltás után tetteiért senki sem vonta felelősségre. Több újságíró szerint a Bauer-ügyet a média tabuként kezeli, más országokban már rég felelősségre vonták volna[6]

Egy 2000-ben adott interjújában „becsületes embernek” tartotta magát, aki bár nyilvánvalóan sok hibát is elkövetett, ám sokkal több jót, így élete leltára egyértelműen pozitív.[7]

Bauer Miklós [Nagy Imre](#) kivégzésének 50 éves évfordulója előtt halt meg néhány nappal. A [Fiumei úti temetőben](#) hamvasztották el, földi maradványait egy urnába helyezték, amit kiadtak a családnak. [Bauer Tamás](#) apja haláláról nem értesítette a nyilvánosságot.[7]

Források:

1. [Visszapillantás a múltba](#), hazankert.com, 2000
2. [Politika és a jóizlés](#), [Élet és Irodalom](#), XLIV. évfolyam, 14. szám, 2000. április 7.
3. Gábor Róbert, 243. oldal
4. Szakács-Zinner: *A háború megváltozott természete*, Bp., 1997, 132. o.
5. Gábor Róbert, 173. oldal
6. [Lovas István](#), Napi Magyarország, 1999. január
7. Mi történt Bauer Miklóssal? Kiderült, hogy meghalt, Magyar Nemzet Online, 2008. augusztus 17.

Irodalom: Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrácia: Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen, 1944-1948, Budapest, Századvég Kiadó

Ferencsek Gyöngyösön¹³⁰

Igazi szenzáció volt, amikor 1998. április 28-án a gyöngyösi ferences templom sekrestyéjének és a torony feljárójának bontási munkálatai közepette különös kincsre leltek az építők: a falak mögött ? gondosan elrejtve ? három köbméternyi könyvet találtak. Ezek között 302 régi nyomtatvány és levéltári irat, kézirat, levelezés, számos följegyzés és klérusnévsor található. És ott volt a régi gyöngyösi ferences könyvtár ékessége, az 1462-ben nyomtatott Fust?Schöffner-Biblia is. Az elfalazott lépcsőfeljáróban meg a templom régóta használaton kívüli kriptájában liturgikus tárgyak, szertartásedények, közép- és újkori pecsétnyomók, érem- és pénzgyűjtemény is lappangtak. Ebből a másfél éve föllelt és azóta restaurált anyagból, valamint a gyöngyösi ferencesek 650 éves történetét illusztráló kéziratokból és tárgyakból nyílt kiállítás Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

A Ferencesek Gyöngyösön. A rendház 1950-ben elrejtett kincsei

című tárlat április 2-áig látogatható a múzeum földszinti termeiben. Hogy mikor alapították gyöngyösi templomukat és kolostorukat a ferences barátok, azt csak hozzávetőlegesen tudjuk. Az építkezést valószínűleg Róbert Károly király bizalmasának, Szécsényi Tamásnak ? esetleg az ő valamelyik leszármazottjának ? a parancsára kezdték el. Az azonban már bizonyos, hogy a Szécsényi család javait 1411 és 1424 között Zsigmond király elkoboztatta, majd 1438-ban Albert király a Rozgonyi-famíliának adományozta. Bánffy Dorottya, Rozgonyi János első felesége számottevő pénzadományokkal támogatta a gyöngyösi ferences templomot.

*Dr. Kiss Szaléz

A neves szónokot a német megszállás idején a nácik üldözték, a háború után, 1946-ban koncepciós perben elítélték, mártírhalált halt.* Miközben a történelem viharai, a török uralom, a szabadságharcok és a világháborúk a gyöngyösi rendházat és lakóit megviselték, a szerzetesek folyamatosan gyarapították könyvtárukat, megnyitották iskoláikat, és ahhoz is volt erejük, hogy minden pusztítás, tűzvész és katonai támadás után újjáépítsék, sőt gazdagítsák is templomukat és rendházukat. *A híres kegyszobor talán 1550 óta van a templomban. A rajz 1836-ban készült róla, és így látható ma* A legnagyobb megpróbáltatások a második világháborút követő években érték a gyöngyösi szerzeteseket. A magiszteri teendővel megbízott, országszerte ismert szónokot, Kiss Szalézt, akit korábban a nácik is üldöztek, 1946-ban egy koncepciós perben bírói ítélet nélkül

130 *Kriszka György*-eletestudomány/archiv/2000/0001/

bebörtönözték, megkínózták és kivégezték. Aztán 1950 nyarán az egész országban betiltották az összes szerzetesrendet, tagjaikat pedig deportálták. A gyöngyösi rendet is feloszlatták, és a barátok csak 1990-ben térhettek vissza a városba. Ám a gyöngyösi gárdián, Horváth Zsigmond és a magiszter, Karácsonyi János már a deportálások előtt felkészültek az államosításra. Ekkor rejtették el a könyvtár és a levéltár legértékesebb darabjait néhány liturgikus eszközzel és mindazzal az értékkel egyetemben, amelyeket most a kiállításon is megtekinthetünk.

Befalazták a kommunista pusztítás elől¹³¹

Kiállították az elrejtett kincseket

A múltat olykor el kell rejteni a jelenkor elől, hogy megőrződjék az utódoknak. Mostanában szerencsére olyan idöket élünk - reméljük legalább is ideológiai, világnézeti arctalanságba zuhant korunkban -, amikor kevésbé rejtegetni, sokkal inkább újból fölfedezni szükséges és lehetséges múltunkat. Ennek a fölfedezésnek - a szó eredeti értelmében - volt jeles alkalma december 2-án a Magyar Nemzeti Múzeumban a "Ferencsek Gyöngyösön" című kiállítás megnyitóján.

Egy, az 1904-es tűzvész óta befalazott és elfeledett lépcsőfeljáróban találtak rá a gyöngyösi ferences kolostor felújítása során tavaly áprilisban mindarra a szellemi és egyháztörténeti kincsre, amelyeket 1950-ben a már várható deportálások előtt rejtett el /Horváth Zsigmond/ házfőnök és /Karácsonyi Aladár/ magiszter a növendék testvérek segítségével.

A kincsek egy elfedett lépcsőfeljáróban voltak elfalazva

Történelmi tapasztalattal már rendelkeztek a barátok, ahogyan a magyar köznyelvben a török idök óta - amikor is ök voltak azok, akik maradtak a nép körében, és a mohamedánok megtúrték őket - nevezik a ferences szerzeteseket. S valóban barátok: a népé, az igazságé, a Szent Ferenc-i lelkületé. Ilyen "kisebb testvér" volt /Kiss Szaléz/ szerzetes, akit 1946. április 28-án tartóztattak le a kommunista belügyminisztérium emberei, majd brutálisan megkínózták, végül kivégezték. Számos tizenhat-tizenhét éves diákra pedig sok évi Gulág-fogság várt. Bűnük az igazság szeretete volt.

A Nemzeti Múzeum körterme szüknek bizonyult a kiállítás megnyitójának alkalmával. A tárlókban elegáns-szépen a nemes hagyaték: a híres Fustus-biblia 1462-ből, kelyhek, éremgyűjtemény, s egyéb relikviák a gyöngyösi rendház sok százados életéből. Minden kifogástalanul restaurált, steril-szépségű kultúrkinccs.

A tudósító azonban, miközben a tárlók illedelmes világában sodródik a közönséggel, mást is lát. Az ezerkilencszázhatvanas esztendő közepén, a testében már bújkáló betegséggel, ám mégis és mindvégig mosolygós ősz hajú /Aladár/ atyát, a hittanárt az esztergomi ferences gimnáziumban, aki oly szelíden tudta korholni a zöldfülű gimnazistákat, bennünket, hogy az maga volt a szeretet. S miután túljutottunk az egyháztörténelem és az apologetika stúdiumain - ó, mily szép szenvedéllyel magyarázta a görög kifejezés eredeti, szó szerinti jelentését, amelyből azután levezette a hitvédelmet, ami nem harcoság, nem kard-ki-rántó magatartás, nem ostoba kommunista ideológiai panel, hanem Szent Pál-i magatartás: ha szeretet nincs benned, mit se érsz -, a morális órákon, harmadikosok lehettünk, igen, harmadikosok, egy alkalommal így szólt hozzánk: fiúk, sokszor arra kényszerülünk, hogy valamit elrejtünk a világ elől. De hogy ez a rejtegetés erkölcsi szempontból helyes-e vagy elítélendő, arra egyedül lelkiismeretetek adhat választ. Még az is megtörténhet - folytatta -, hogy ezért a rejtegetésért, elhallgatásért elmarasztalnak benneteket. De ne ijedjete meg ettől. Az elítélő bíró kívülről ítél, de az igazi bíró hangja belülről szól. S azután lekísértük Aladár atyát a kriptába, nyolc osztály-hosszú sorban, talán 1969-ben. Aladár atyát, a rejtegetőt, az elfalazót - s korábbi prefektusunk, ekkor már rektorunk, /Ignác/ atya ott lépdelt velünk, aki az utolsó szabad ferences ebédet vitte a rendőrségre hurcolt Kiss Szaléz atyának. S nem értem - vagy ha azt mondom, értem, még keservesebb a helyzet -, vajon a Kiss Szalézról és a diákok sorsáról készített dokumentumfilm miért nem mutatta be mindmáig a magyar televízió (ha egyáltalán létezik ilyen, s nem csak Magyarországon működő televíziók vannak). A film "kicsempészett" video-kópiáját mint valami szamizdatot őrzöm fiókomban, s vetítem le barátaimnak-vendégeimnek.

Minden kifogástalanul restaurált

131 Forrás: Internet, Új Ember

/Fáy Zoltán/ monográfiája, amely megegyezik a kiállítás címével: Ferencesek Györgyösön, méltó az alkalomhoz. A kötet a kolostor és plébánia történetét a kezdetektől - a tizenharmadik század elejétől - tekinti végig. S ahogyan 1946-ban Kiss Szaléz, vagy néhány évvel később a kincseket nem maguknak, hanem nekünk, utódoknak elrejtő barátok lelkiismeretük keresztényi és nemzeti parancsának engedelmeskedtek, ugyanígy cselekedtek más korokban is. A rend krónikása 1848-ról ezt jegyezte föl a ferences újoncokról: "megértvén az imádott haza segélyért kiáltó szózatát, elhagyták szende kolostorukat és vetélkedve soroztatták be magukat. Az őszbeborult kolostorfőnök örömkönnyeiktől sugárzott szemekkel karolta át eme nemes lelkű alattvalóit."

Az időszaki kiállítás 2000. április 2-ig tekinthető meg a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Elmer István

Magyar Nagylexikon: Kiss Szaléz¹³²

Kiss Szaléz; ered. K. László (1904.júl. 27. Szeged, 1946. okt. Sopronkőhida): ferences szerzetes. 1942-44-ben a debreceni, 1944. júniusától a gyöngyösi ferences rendházban él. 1945 uátn az FKgP gyöngyösi alelnöke, országos választmányi tag, az általa vezetett Ker. Dem. Ifjúsági Munkaközösség helyi elnöke. Szovjet katonák ellen elkövetett több Heves vm.i fegyveres merénylettel összefüggésben 1946. április 29-én hamis vádak (többek között összeesküvés és gyilkosságra felbujtás) alapján letartóztatták. A Bp.-i Népügyészség a vádlottakat 1946. jún. 27-én átadta a Szovjet Katonai Törvényszéknek. ≈t 1946. okt. 26-án Sopronkőhidán halálra ítélték, s a következő napokban tisztázatlan körülmények között kivégezték.

Megszületett a ferences vértanúk boldoggá avatásáért szóló ima hivatalos szövege¹³³

A püspöki konferencia december elején döntött arról, hogy támogatja az 1944 és 1954 között vértanúságot szenvedett Károlyi Bernát, Köröstyös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt és Kriszten Rafael oltárra emelésének ügyét.

A szerzetesek életük feláldozásával tettek tanúságot hitükről és emberszeretetükről. Hárman a szovjet, illetve jugoszláv csapatok, négyen pedig a magyar kommunista rendszer áldozatai lettek.

Az ima hivatalos szövege:

Erős és Igaz Istenünk!

Te Bernát szolgál és társai életében csodálatosan kibontakoztattad a kereszt misztériumát, amikor áldozatvállalásuk által a diktatúrák sötétségében is felragyogtattad a hit világosságát. Kérünk, dicsőítsd meg szolgálóidat szent egyházadban, hogy hitvalló életük és vértanúságuk példája ma is bátorító erőforrásunk legyen a szegény és alázatos Krisztus követésében. Aki él és uralkodik, mindörökkön örökké. Ámen.

Várhatóan hamarosan megkezdődik a boldoggáavatási per egyházmegyei eljárása, amely a tanúk bírósági meghallgatásából és a történész bizottság kortörténeti tanulmányainak elkészítéséből áll. Valamennyi boldoggá avatandóhoz vannak tanúk, de továbbiak jelentkezését várják, mert a vértanúság és az életszentség tényének minél több információon alapuló alátámasztására van szükség. Az elmúlt hetekben több fontos tanú is jelentkezett, miután a rend a sajtó útján kérte mindazok segítségét, akik közvetlenül vagy közvetve ismerték a vértanúkat. Vallomást tett például egy kilencvenéves hölgy, aki 1953-ban nővérként dolgozott abban a kórházban, ahová a börtönből műteni vitték Károlyi Bernát atyát. A nővér látta a szerzetes hátán az ütlegelések okozta nyomokat, ezek után titokban felvette a kapcsolatot a ferences renddel, és Oltáriszentséghez juttatták a beteget. A ferencesek ezúton is kérik további tanúk jelentkezését a 06-1/212-5628-as telefonon, illetve a [szentkut\[kukac\]ferencesek.hu](mailto:kukac@ferencesek.hu) címen. Az imát és a hét vértanú rövid életrajzát is tartalmazó szórólap hamarosan megjelenik. A ferencesek kérik, hogy a hívek imádkozzák a fenti szöveget, különösen a vértanúk életútjának helyszínein, mert ezzel is segíthetik a kanonizációs folyamat előrehaladását.

132 Magyar Nagylexikon 14. kötet, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2000,82.

133 <http://www.magyarKurir.hu/node/33306>;_2011. 01. 19. 10:47 -

Támadás a civil szervezetek ellen¹³⁴

Sziridov tábornok 1946. július 7-én magához kérte Nagy Ferenc kormányfőt, és ultimátumban kötelezte a „reakciós papság” megregulázását, és a „fasisztabarát” szervezetek feloszlását. A durva beavatkozás előzménye az volt, hogy az országban több helyen merényleteket követek el szovjet katonák ellen. Júniusban az Oktogonnál halt meg két orosz katona, akiknek a meggyilkolásával egy katolikus ifjúsági szervezethez tartozó fiatalember vádoltak. Még áprilisban Gyöngyösön letartóztattak csaknem harminc középiskolás diákot, akiket szintén szovjet katonák meggyilkolásával vádoltak. Felbujtójukként Kis Szaléz ferences atyát nevezték meg, aki a kisgazdapárt helyi aktivistája is volt. A nagy tekintélyű szervezetet és több fiatalembert halálra ítélték és kivégezték. A per során egyetlen tárgyi bizonyíték sem került elő, kizárólag a vádlottak beismerő vallomása alapján hozták meg a halálos ítélete. A beismerő vallomás jogi értelemben természetesen nem lehetett volna bizonyíték (főleg akkor nem ha azt kikényszerítették), de ezt a felfogást a szovjet joggyakorlat „már meghaladta”.

Ilyen előkészítés után Rajk László kommunista belügyminiszter kb. 1.500 egyház, vallási, társadalmi, kulturális és ifjúsági egyesületet oszlatott fel, közöttük a cserkészszövetséget.

Éberség¹³⁵

Az országot járva lépten nyomon érzi az ember, hogy átmeneti korban élünk. A múlt még jelen van, de a jövő is már megszületett. Mátrai barangolásom során Galyatetőn Mező Imre nevét viselő utcával találkoztam, aminek nem örültem, hiszen, egy elnyomó államgépezetnek volt "felelős" beosztású tisztségviselője, de vigasztalásomra Gyöngyösön felfedeztem, hogy ut a őrizi a vértanú Kiss Szaléz ferences emlékét. Ő a gyónási titok áldozata, a huszadik századi magyar egyháztörténelem egyik büszkesége. Ebben a városban tartóztatták le 1946-ban, és rettenetes sajtóhadjárat indult ellene. A hamis vádak tartalmazó Szabad Nép cikkek címeiből: "Egy katolikus lelkész szervezte gyilkosságra az ifjakat", "Kiss Szaléz május tizenötödikére tervezte az általános felkelést", illetve "Így gyilkolták le a szovjet katonát páter Kiss Szaléz ifjú banditái". Hetényi Varga Károly történész szerint máig nem tudjuk pontosan, hogy mikor és hogyan halt meg, valószínűleg a sopronkőhidai börtönben, de az is lehet, hogy valahol a Szovjetunió munkatáborainak egyikében. Az azonban biztos, hogy a halálra ítélt papnak rettenetes szenvedéseket kellett kiállnia attól Décsi nevű ávóستól, aki két évvel később Mindszenty bíboroson élte ki hajlamait. Kiss Szaléz a gyónási titkot nem árulta el. A gyöngyösi utcatábla kis szépséghibája csupán egy felette lévő másik tábla... Mintha ma is figyelnék a fekete reakciót...

Sz. Cs.

A vallási felekezetek feloszlása¹³⁶

1945 elején jöttek létre az első ún. szocialista egyesületek. Az elsők között alakult meg a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ). Alapítói az 1945. július 9-én kiadott kiadványukban pl. Szent Istvánt, a katolikus egyház és a magyarság egyik legnagyobb történelmi személyiségét, „tömjénfüsttel elborított gonosztevőnek” nevezték. Elítélték, mint olyan államférfit, „aki létrehozta azt az ezeréves társadalmi rendszert, mely történelmünket szörnyű módon beszennyezte.”

Később hasonló szellemiségű egyesületek alakultak egyetemi és főiskolai hallgatók (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) MEFESZ, valamint szocialista érzelmű ifjúság (Szocialista Ifjúsági Társaság) SZIT számára.

A hecckampány már 1946 tavaszán elkezdődött a vallási egyesületek ellen, melyhez az ún. gyöngyösi gyilkosság adta meg a lökést. Egy gyöngyösi fiatalember – bosszúból – édesanyját és nővérét a szovjet katonák megerőszakolták és meggyilkolták – megölt két szovjet katonát. Hamarosan kiderült, hogy a fiatalember a Mária-kongregáció tagja volt. A kommunista hatóságok

134 In: A kommunista diktatúra áldozatainak emléknapja; Az Oktatási Minisztérium kiadványa, É.n. s.l.

135 Uj Ember * 2001. augusztus 12 * LVII. Évf. 32. (2767.)

136 Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950-1956, Budapest, 2001, Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség, 38-39.o.

és sajtóorgánumok ezt az egybeesést arra használták fel, hogy támadást indítsanak néhány katolikus egyesület ellen. A vád „a magyar demokrácia elleni összeesküvés” volt. A katolikus püspökök a gyöngyösi gyilkosságra reagálva arra szólították fel a szülőket, hogy tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy a jövőben hasonló túlkapások ne történhessenek.

A katolikus iskolai hatóság vizsgálatot indított az állítólagos összeesküvés felderítésére. Hamarosan kiderült, hogy szó sem lehetett összeesküvésről.

Szántó Konrád véleménye szerint az ún. gyöngyösi gyilkosság és a budapesti incidens nem volt más, mint a kommunista hatóságok által gondosan kitervelt provokáció, melynek célja a katolikus egyesületek, az egyházi iskolák, a papok és szerzetesek – elsősorban az ifjúságra nagy hatást gyakorló – ferencesek végleges kiiktatása volt. Állítása szerint elegendő bizonyíték van annak igazolására, hogy az esetek többségében részeg szovjet katonák garázdálkodásáról volt szó, akik egymásra lövöldöztek.

A tervek szerint három fiatalembert, Kizmann Ottót (17 éves), Bodnár Lászlót (17) és Kiss Sándort (16) kellett a vádlottak padjára ültetni. Tőlük azonban a hatóságok igazából terhelő vallomást kívántak kicsikarni az egyik legismertebb ferences, Kiss Szaléz László ellen, aki prédikációi, lelkigyakorlatai és az általa szervezett ifjúsági találkozók révén nagy népszerűségnek örvendett a fiatalok körében. A gyöngyösi gyilkossággal kapcsolatban összesen 30 fiatalt tartóztattak le. Addig vetették alá őket újabb és újabb kihallgatásoknak, míg be nem ismerték, hogy „összeesküvést” szerveztek...

Természetjárás¹³⁷

A Heves megyei természetjárás 1945-1950 között.

A második világháború befejezése utáni élni és tenni akarás a természetjáró turistákat is tettekre ösztönözte. Így a megyei idegenforgalmi élet indítása érdekében elsőként a turisztika korábbi hívei cselekedtek. Az Egri Nemzeti Bizottság (ENB) 1944. december 30-i és a Gyöngyösi Nemzeti Bizottság (GYNB) 1945. január 22-i tanácskozásán a Mátra és a Bükk mielőbbi „látogathatóságát” tárgyalták a Magyar Turista Egyesület Egri Bükk Egyletének (MTE EBE), a Természetbarátok Turista Egyesület Egri Csoportjának (TTE ECS) és az MTE Mátra Egyletének (ME) képviselői. Ehhez a következőket kérték a két NB-től:

1. A szovjet katonai helyőrség mielőbbi közreműködését meg kell szerezni ahhoz, hogy az erdei turista ösvényekről a háborús maradványokat (aknákat, fegyvereket, lőszerket) eltávolítsák, és már tavasszal helyreállíthassák a turistajelzéseket?,
2. A menedékházakat ért háborús károkat megszüntethessék,
3. Elindíthassák a turistaéletet,
4. A demokratikus szervezetek és pártok ismerjék el az ENB, ECS és az MTE ME 1944. december 1-i újjáalakulását, és „tevélegesen támogassák” azt. A két város természetjáróinak kérését-igényét a pártok jóváhagyták.

Legalizált egyletek közül a gyöngyösi legelőbb a mátrai menedékházak fosztogatását akarta megszüntetni. Ennek eléréséhez megszerezte a GYNB rokonszenvét, amely 1945. február 26-án a mátrai turista létesítményeket „köztulajdonná nyilvánította”. Noha ezt a határozatot a földosztásról szóló 1945. VI. tc. eltörölte, az ME tagjai további munkájának köszönhetően május 1-jén már öt mátrai menedékház nyithatta meg ajtaját az újjáéledt természetjárás első képviselői előtt. A természetbarátok nyáron már tagtoborzáshoz kezdtek. Amíg az MTE EBE-be és az MTE ME-be 18 éves kortól bárki beléphetett, a TTE ECS-be csak munkásokat vettek fel. Az utóbbi csoport kéthetenként politikai felvilágosító előadásokat rendezett, amelyekre viszont bárki elmehetett. A csoport szervező titkára, Dancza János a politikai felvilágosításokat azért tartotta lényegesnek, hogy a „munkáseszmé” a természetjárásban is érvényesüljön. A csoport hangsúlyozva demokratikus szerepét, egyedül akarta az egri természetjárókat tömöríteni, amely általában az ENB-ben bizonytalanságot keltett. Hogy az ENB a helyzetét megszilárdítsa, tömegturisztikai programokat indított. Havonként kirándulók sokaságát vezette Eger környékére és a Bükkbe. Az első csoportot augusztus 15-én a vasúti várállomástól indította, amelyben 60 egri és négy környékbéli község 80 természetrajongója vett részt. A politikai életben elterjedt a reakciók keresése. 1946 áprilisában Gyöngyösön elkezdték a Páter Kiss Szaléz-féle koncepciók eljárás későbbi áldozatainak letartóztatását. Hatása minden téren tapasztalható volt. Az ME elnöksége,

amely március 17-én már az évi rendes közgyűlését is megtartotta Medveczky János ügyvezető elnök vezetésével, megrettent a politikai vezetők és a rendőrség nyomásától, ezért a még baloldali pártok jelszavaként skandált kifejezéseket is felhasználta, hogy a továbbiakban akadálytalanul működhessen: Turisztikánk ezentúl a dolgozó nép érdekeit szolgálja..., és harcosan kiteszítja soraiból a népi demokráciára káros elemeket?. Gyöngyösön nem is támadták az egyesületet, ellenben az országos központot, az MTE-t végzetes döntés érte. Rajk László belügyminiszter a 493.334 (IV. 3.). 1946. sz. rendeletével feloszlatta. Ebből eredően a már 200 főre emelkedett ME-t (mint az MTE vidéki szervét) fasiszta múltja miatt megszüntnek nyilvánította. Ez a csapás érte az EBE-t, sőt az ECS-t is. Az egriek és a gyöngyösiak júniusban értesültek a feloszlató döntésről, amelynek ellenére is tovább tevékenykedtek. A gyöngyösi egyesület elnöksége a forint bevezetésének tiszteletére augusztus 15-én A Mátra turista értékeiért! jelszóval területi tájékoztatói versenyt rendezett a Mátrában. Október 8-án pedig elkészítette a mátrai turisztika fejlesztésének és idegenforgalmi hasznának lehetőségei című 4 éves tervzetét, amelynek betérjesztett példányára dr. Barna Sándor polgármester ráírta jóváhagyását. Az egriek hasonló elképzelését dr. Korompai János vármegyei főjegyző fogadta el. Mindez nem oszlatta el a két egyesület létének bizonytalanságát. A gyöngyösiak nevében dr. Barna polgármester 1946. október 16-án a Nemzeti Sport Bizottságának (NSB) címzett levelében leszögezte: A ... Mátra Egyesület nem szolgáltatott okot a feloszlásra, és rá ... nélkülözhetetlen szükség van... Kérte az NSB-t, hogy az ME ügyét képviselje a belügyminiszternél és a közlekedésügyi miniszternél. Az NSB felkérése azért jött kapóra, mert az említett BM rendelet alapján a keretébe tartozó Magyar Vándorsport Szövetségnek és a Magyar Síszövetségnek jutott az ME mátrai vagyona, de a vándorsport vezetősége nem mondott le az ölébe hullott ingatlanokról. 1947. március 20-án, a belügyminiszter a gyöngyösi polgármesterhez címzett levelében hivatalosan is feloszlatta az ME-t, amelybe még 1946/1947 telén beleolvadt az 1945 elején újjáéledt Mátrafüredi Üdülőhelyi Bizottság. 1948. január 30-án pedig a Vándorsport Szövetség főtitkára, Erős Antal tájékoztatta levélben dr. Barnát az ME feloszlásáról. A levelet Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter is aláírta. Végül is a gyöngyösi természetbarátok egyesülete, az ME 1948 februárjában bejelentette a polgármesternek, hogy az igazságtalan feloszlatói döntést tudomásul vette, és a mátrai turisztikai létesítményeiről fájó szívvel lemond. Az ME volt tagjai egyéves visszafordításuk, „kényszerpihenőjük” leteltével, merész elhatározással 1949. május 1-jén bejelentették a Gyöngyösi Munkás Turista Egyesület (GYMTE) megalapítását Fülöp Tibornak, a város új polgármesterének. Fülöp úgy legalizálta az új egyesületet, hogy még abban a hónapban Gyöngyös Megyei Város Idegenforgalmi Hivatala Csoportjának nyilvánította. A természetbarátok bizakodással folytatták évek óta húzódó, meg-megújuló tevékenységüket. Nyáron 2000 példányban kinyomtatták a gyöngyösi Mátra turistaújtáinak térképét, és megszervezték a helybeli középiskolások turista csoportját, élén Gács Béla tanárral. Az egyesület 1949/1950 telén mégis feloszlott. Tagjaira rásütötték azt a ?megalázó bélyeget?, hogy kispolgárokkal szimpatizálnak, és munkásegysület létükre reakcióssokká válhatnak. Végül is a GYMTE-t az 1950-ben megalakult városi tanács szüntette meg. Az egriek szintén szívós munkával tartották életben a turistaságot. Kihasználták a feloszlásuk után életre kelt természetbarát mozgalom lehetőségeit. 1947. szeptember 2-vel kezdődően Budapesten Természetbarát Hét volt. A hét rendezvényeire Heves megyéből az egri Dancza Jánost és Kolacskovszky Lajost is meghívták. Dancza a nyitó napon beszámolt az újjáéledtegyesületi életről, és ismertette az egri természetjárók tervét. Kolacskovszky szeptember 3-án a néprajz és a turistaság összefüggéseiről, valamint a TTE egri csoportjának tevékenységéről tartott előadást. 1948. augusztus 7-én Budapesten megalakult a Magyar Természetbarát Szövetség (MTSZ), amelybe beolvasztották a TTE-t. Danczáék a TTE és az MTSZ együttműködését látva a Rajk-féle, a turista egyesületeket feloszlató rendelet visszavonásában reménykedtek, de sem az EBE, sem az ECS nem kapta vissza működési engedélyét. Ezért dacolva a megbélyegző elmarasztalásokkal, Egri Természetbarát Bizottság névvel vitték tovább a turisztika ügyét. Csatlakoztak az MTSZ minden Heves és Borsod megyei természetjáró rendezvényéhez. A gyöngyösiakhoz mérten őket nem zaklatták, ám az 1950-ben szervezett városi tanács az ő nyugodt tevékenységüket is hosszú évekre megakasztotta. A Heves megyei természetjárás 1944/1945-1950 közötti idejét a sorozatos újraindulás és kudarc ellenére méltán tartjuk turizmusunk háború utáni hőskorának. Közreműködői a mostoha politikai körülmények dacára eredménnyel küzdöttek a természetjárás tömegmozgalommá emeléséért. Törekvésük nemzeti ügyet szolgált. Méltán őrizzük emléküket.

Dr. Misóczki Lajos

Rövidítések:

ENB - Egri Nemzeti Bizottság

GYNB - Gyöngyösi Nemzeti Bizottság

GYMTE - Gyöngyösi Munkás Turista Egyesület

ME - Mátra Egylet
MTE EBE - Magyar Turista Egyesület Egri Bükk Egylet
MTE ME - Magyar Turista Egyesület Mátra Egylet
MTSZ - Magyar Természetbarát Szövetség
NB - Nemzeti Bizottság
NSB - Nemzeti Sport Bizottság
TTE ECS - Természetbarátok Turista Egyesület Egri Csoportja

Mindenkinek fizettünk¹³⁸

Háború, más eszközökkel

"Nem minden kommunistának a Magyar Kommunista Pártban kell tevékenykednie. Sokkal jobb, eredményesebb, ha néhányan más pártokba lépnek be, ott dolgoznak, gyűjtenek információkat, szereznek tisztségeket."

A szörnyű politikai észjárás Földesi Margit jellemzi /A megszállók szabadsága/ című kötetben. A bűjtatott kommunisták, vagy "elterjedt becenevükön /kriptokommunisták/" azon serénykedtek a negyvenes évek második felétől - máig ne tudjuk, valójában meddig - Magyarországon, nehogy valódi demokrácia alakulhasson ki a háború dúlta, de a béke "kitörése" után is lángoktól ölelt kis országban. Híres kriptokommunista volt a Nemzeti Parasztpártban Darvas József, vagy éppen Erdei Ferenc, akiről Kovács Imre írja le, hogy egy Erdeinek címzett boríték az ő asztalára került, s azt véletlenül felbontva "legnagyobb meglepetésemre a kommunista párt titkos aktívájának anyaga volt benne". Kovács külföldön írt visszaemlékezésében arról is beszámolt, hogy Erdei felesége, Majláth Jolán vezette pártvezetői üléseink jegyzőkönyvét, s "egy példányt még aznap átadott Révainak, akivel egyre nyíltabb viszonya volt". Az akkori világ erkölcsiségét jól érzékelteti az a vers, amelyet éppen az említett Révai József írt ifjan, /Tizenegyedik ige/ címmel. A kötet e poémát is közli, mivelhogy politikai szerepe volt, Révainak fejére olvasták a parlamentben az alábbi sorok miatt: "Dögölj meg, apám! / Aki mondtad, te is fulladj hisz én is fulladtam. / Dögölj meg, anyám! / Aki mondtad: az életem zúzott szüzességed köszönése legyen." Az itt részletezett mozzanatok apró epizódok voltak mindössze abban a gigantikus drámában, amely Magyarországot érte a második világháború után, Európa kellős közepén. Nem tévedés: jóval a fegyveres öldöklések /utáni/ esztendőikben zúdult a magyar társadalomra olyan csapássorozat, amely már szinte egyfajta nemzetgyilkossági kísérletnek is nevezhető lenne, ha átgondolt tervet képzelnénk a valójában "csak" cinikus külső felelőtlenség és jóvátehetetlen belső ügyefogyottság helyére. Aligha vidám olvasmány tehát Földesi Margit 480 oldalas műve, amelyet a Kairosz Kiadó tett a visszaemlékezéshez kellően bátor hazai értelmiségiek asztalára. A kivéreztetett ország kirablása, megalázása, tette kész embereitől való megfosztása, családok megfélemlítése rajzolódik ki érzékletesen az írásmű olvasója előtt. Az emberiség történelmének kevés példáját adja annak, hogy a katonai megszállást "szervessé" akarja tenni a nagyhatalom, s a leigázott társadalomba saját kezdetleges ideológiáját próbálja beleplántálni, sőt valósággal asszimilálni is megkísérli a "foglyul ejtett" lakosságot. Az ilyen kísérlet a nyílt terrornál meglehetősen alantasabb, s a megvalósítás évei fölöttébb rút jellemeket, ocsmány történeteket hoznak fölszínre, még akkor is, ha csak részben sikerül. Szabadság, te szülj nekem rendet - fohászodott a költő hozzávetőleg egy évtizeddel a "felszabadítók" itthoni buzgólkodása előtt. Némileg ez a verssor is kísért a Földesi Margit választotta címben - /A megszállók szabadsága/ -, és a könyv első oldalán jelzett, de nyomdailag kihúzott eredeti címváltozatban: /A szabadság megszállása/. Ez utóbbi, érvénytelenített variáns híven érzékelteti, hogy agresszív ideológiát is hoztak magukkal a láncfegyverrel érkezők: olyasfajta "szabadságot", amit ráerőltettek embertársaikra akkor is, ha ez utóbbiak nem kértek belőle. Furkósbottal akarták a lelkeket a paradicsomba kergetni - fogalmazta meg utóbb az irodalom. A "felszabadítók" megszállottak voltak, ennél fogva megszállóvá lettek: messianisztikus vakhitüket tűzzel-vassal terjeszteni próbálták. S ebben nem gátolta őket szinte semmi: a cím - /A megszállók szabadsága/ - éppen emiatt pontos tehát, és eme változat is kifejezi, hogy fájoan fogyatékos volt az a "szabadság", ami hazánknak akkoriban jutott. A háború folytatódott, más eszközökkel.

A kötet alcímeket is visel: /a hadiszákmányról, a jóvátételről, a Szövetséges Ellenőrző Bizottságról Magyarországon/. Ha nem magyarok lennénk, akkor is borzalmas lenne belegondolni, hogy egy ország, amelyen egy esztendőnyi idő alatt két ellenséges hadsereg is végigsöpört, nem sokkal később a volt ellenségek zsákmányéhségét is kielégítse, majd jóvátételt is fizessen a győzőknek. A mi hazánkkal ez megtörtént. Már "csupán" a bajok érzékeltetéséért kell hozzátenni:

mindez 25 évvel Trianon után. Maga a szó is elborzasztó: "Zsákmányparancsnokság." Ennek Kara Mura Leonyid Matvejevics volt a vezetője - a szovjet had részéről. A szövetségesek is felügyelték volna - a nemzetközi egyezmények alapján - hazánk "törvényes" kifosztását, ez utóbbiak azonban alig figyelték, nemhogy lefozták volna a megszállók kezét. "A történelemtudománynak még becsült adatai sincsenek arra vonatkozólag, hogy hadizsákmány vagy rekvirálás címén milyen összegű értékeket szállított ki a Szovjetunió Magyarországról" - írja Földesi. Ami a jóvátételt illeti: vélhetően "hiteles" forrást idézhetünk Rákosi Mátyás személyében. A politikus, aki miniszterelnöksége idején is megtartotta szovjet állampolgárságát, súlyosnak látta a terheket: "Az egész jóvátétel fizetésének bibije ott volt - írta visszaemlékezve népünk volt vezére -, hogy a békebeli ár nagyon bizonytalan gazdasági fogalomnak bizonyult, s mire kialakult valamilyen rendszer, kiderült, hogy egy jóvátételi dollár úgy három tényleges dollárba kerül." A hódítók kíméletlen mohóságára jellemző, hogy olyan gépeket is le kellett szerelnünk, amelyek a Szovjetunióba kiszállítva és újra összerakva már nyilvánvalóan használhatatlanok lettek. Még elképesztőbb, hogy egyes szomszédos "győztes" országok mellett Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Franciaország is jóvátételt követelt a szétvert, széjjelbombázott Magyarországtól. Az USA és Anglia hatvan-hatvanmillió dollárra tartott igényt. Már-már a cinizmus felső határát is súrolta, hogy az USA olyan részvényekért is kárpótlást kért Magyarországtól, amely értékpapírokat Budapest Moszkva követelésére a szovjeteknek adott át. Korábban amerikai tulajdon volt például a Soproni Odol cégben, a Medichemia Üzemben és a Tungsrában - az e vállalatoktól átengedett értékpapírokért, szabadalomért, védjegyért, összesen mintegy 450-500 esetben, az USA "kárpótlást" követelt hazánktól. "A franciák banki és gyári részvények (a Szovjetunióknak történő) jogtalan átutalása miatt kértek kártérítést" - tudni meg a kötetből.

A háborús pusztítás utáni békés rombolás közepette szinte elhanyagolható körülmény volt, hogy a szovjet hadsereg idehaza a kommunistákat juttatta hatalomhoz. Mindezt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a SZEB árnyékában, ahol a - mint a szerző fogalmaz - "kettős állampolgárságú, hármas kötődésű" emberek politizáltak. Nem véletlenül írta a kisgazda Sulyok Dezső az "ötödik hadoszlopról", hogy "Magyarországon a hatalom olyan oroszok kezében van, akik Magyarországon születtek". Mai folyamatok megértéséhez is fontos ismernünk olyan tény, mely szerint "1945 márciusától Fjodor Bjelkin szovjet katonatiszt felügyelte az államvédelmi tevékenységet, s instruálta a főként kommunistákból álló belügyi alkalmazottakat". Ezen időben alakulhatott ki a hazai politikai életben az erre kapható politikusok korrumpálásának, illetve az erre nem kaphatók megfélemlítésének "szovjet típusú" gyakorlata. "A Kisgazdapárt vezetői közül Tildy Zoltánt erősen kézben tudták tartani" - fogalmaz a könyv. A politikust apósának vétkes múltjával is zsarolták, és feleségének kapzsisága is teher volt számára. Dobi Istvánnak, az Elnöki Tanács egykori elnökének jelképes "beszervezését" maga Rákosi írja le, de a borissza parasztpolitikust fia idegenlégión múltjával is "fogták". Nagy Ferenc/, az első "csizmás miniszterelnök" pedig maga sem tagadta, hogy luxuskocsit "fogadott el ajándékképpen Sztálin generalisszimustól".

A földműveseknek a Szovjetunió vezére földet "ajándékozott" - szerencsére a magyar falvakban csak élcelődésképp mondták, hogy mennek az oroszok ajándékozta "Sztálinföldre." Az ínség azonban megviselte a vidéket: nem volt igavonó, traktorra nem futotta: 1946 nyarán egy erőgépet vettek parasztjaink, noha a Schrancz Gépgyárban 160 traktor állt készen. Szörnyű történéseket hozott az egyház papjai ellen történő erőszakos fellépés. A kötet részletesen taglalja a gyöngyösi Páter Kiss Szaléz elpusztítását. A ferences rendi szerzetes a Mátraalján, 1945 tavaszán megszervezte a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a KEDIM-et, s útjára bocsátotta a /Fiatal Magyarok/ című lapot. Egyéves "reakciós" tevékenység után tartóztatták le a gyöngyösi rendházban - melynek közelében ma utca viseli nevét -, és válogatott kínzásoknak vetették alá. "Többek között Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, mert azt akarták elérni, hogy megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették" - írja a könyv. Gyöngyösi visszaemlékezése szerint forró kályhára is ráültették Kiss Szalézt, s a pap bírósági tárgyalásra "alkalmatlanná" vált. Haláláról ellentmondásos emlékek maradtak fenn.

Földesi Margit kötete különösen izgalmas a kilencvenes éveket idehaza átélt magyar értelmiséginek: akkor a mai tevékeny nemzedékek maguk tapasztalhatták, hogy a negyvenes, ötvenes évek fordulóján szovjet segítséggel, a kötetben érzéketlenül leírt módon berendezkedő hatalom generációváltások után is milyen szívósan tartja meg hadállásait. A hatalomörzés e mechanizmusait, a félelemkeltés eme fortélyait alaposabban megérteti a szokatlan őszinteségű történelemkönyv. Ezért nemcsak élvezetes, hanem hasznos olvasmány is lehet mindazoknak, akiknek kevés a szabadság pusztai illúziója.

Földesi Margit: A megszállók szabadsága, Kairosz, 2002

/*Molnár Pál*/

Drága, ráadásul udvariatlan és követelőző vendég volt hazánkban az országot a háború befejezésétől a békeszerződés aláírásáig ténylegesen irányító, a győztes hatalmak képviselőiből felállított Szövetséges Ellenőrző Bizottság. Magyarországot, a térség többi államához hasonlóan, a szovjet csapatok "szabadították fel", így a másik két győztes nagyhatalomnak, az angoloknak és az amerikaiaknak valójában kevés beleszólásuk volt abba, hogy mi is történjen a háború borzalmaitól épphogy megszabadult országban. A nyugati szövetségesek képviselői, bár nem vehetnek részt a legfontosabb döntésekben, mégis megpróbálják ugyanolyan jól érezni magukat, mint a szovjetek. A legelőkelőbb villákba költöznek be, a legelőkelőbb helyekre járnak, a legelőkelőbb italokat fogyasztják és a legelőkelőbb örömlányok társaságát keresik, persze mindezt a mi számlánkra, és közben titokban adatokat gyűjtenek a későbbi "hidegháborús" ellenfélről.

Földesi Margit új könyvéből egyértelműen kiderül, hogy a Vorosilov, majd Szvirdov vezette szovjet SZEB-küldöttség és a velük Moszkvából egy vonaton utazó Rákosi a megszálló szovjet hadsereg támogatását élvezve a gyors és erőszakos társadalmi és gazdasági átalakítás végrehajtásának feladatával érkezett Budapestre. A dolog azonban nem ment olyan könnyen, mint tervezték. A térség többi országában a demokratikus választások helyett bevezetett "közös lista" itt, a hazai közvélemény tiltakozása, majd a nyugati szövetségesek nyomása miatt sem volt alkalmazható, az 1945-ös választásokat abszolút többséggel a kisgazdapárt nyerte meg. Jóvátétel ürügyén folyt az ország módszeres kirablása, hazánk polgárainak, gyárainak és terményeinek keletre szállítása. Közben a gátlástalan kommunista propaganda és az ördögien ügyes szalámitaktika is egyre több "eredményre" vezetett: a szovjet nyomásra kihirdetett földreform, a polgári pártokba beépített "kriptokommunistáknak", valamint a gyáva és gyenge, tehát zsarolható polgári politikusoknak köszönhetően a kisgazdapárt feldarabolása, a belügyminiszteri poszt, így a fegyveres testületek fölötti irányítás megszerzése, Nagy Ferenc emigrációba kényszerítése, páter Kiss Szaléz meggyilkolása, Kovács Béla elrablása csupán egy-egy kiemelkedő momentuma hazánk "szovjetizálásának", melyre az 1947-es "kék cédulás" kommunista választási győzelem teszi föl a pontot. Ami utána következik, az már egy más világ (bár a módszerek sok tekintetben változatlanok maradnak), a munkáspártok "önkéntes" egyesülése nyomán létrejövő egyedüli Párttal, a békeszerződés után is ideiglenesen, ám hosszasan itt állomásozó szovjet csapatokkal, a legfelsőbb szintre emelt terrorral, melynek révén sikerül államosítani az ipart és kollektivizálni a mezőgazdaságot.

Földesi könyvében szakszerűen használja fel a korábbi évtizedek történettudományának eredményeit, de ez nem akadályozza meg abban, hogy korábban tabunak számító kérdésekre az új kutatások fényében határozott ellenvéleményt fogalmazzon meg. ogtalannak és igazságtalannak tartja például a magyarok második világháborús kollektív bűnösségének és az "utolsó csatlós" kommunisták által korábban hangsúlyozott, ám merőben történelmietlen fogalmának további köztudatban tartását. Hangsúlyozza, hogy a huszadik században többször komoly krízist megérett magyar-magyar zsidó kapcsolatokról is lehet, sőt kell gondolkodni és írni. Tabuk nélkül kell párbeszédet folytatni közös múltunk.

Fehérváry Hajna: Hol van Páter Kiss Szaléz?¹⁴⁰

Hol van az a vékony, egyenes testtartású szegedi magyar fiú, ki a szegedi, jó magyar földnek egyenes búzaszárával növekedett, s égő piros pipacsként virult?

Édesapja: Kiss László cipész, az első világháborúban halt meg, öt árvát hagyott. Egyik gyermekek: László, már kiskorától papi hivatást érzet, édesanyja nem gátolta.

Így 1920. okt. 3-án kéri felvételét a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett magyarországi ferences rendtartományba, 1925. júl. 28-án örök szerzetesi fogadalmat tesz. 1928. szept. 2-án pappá szentelik, 1930. í-as évek elején nevét ott találjuk az akkor legmodernebb kat. sajtóorgánum: "Korunk szava" hasábjain, 1936. a jászberényi rendi főiskola filozófia fakultásán tanít, ferences kispapok lelki vezetője. 1937-ben a rend kiküldi az amerikai magyarokhoz. New Brunswickban a Szent László plébánia káplánja, majd plébánosa. Beszédeit "Mindent Istenért" címmel a "Kat. Magyarok vasárnap c. lapnál kiadják. 1942-ben visszatér Magyarországra, Debrecenbe helyezik, hol a rendet megalapítja. Innen 1944-ben Gyöngyösre helyezik.

139 Forrás: Heti Válasz 2002.10.04 <http://www.hetivalasz.hu/Archivum>

140 Kézirat, MFKL

Mi az, amit akartunk és jelenleg is van? Demokrácia. Mi az, amit P. Kiss Szaléz akart megvalósítani? Demokráciát. Csak ő több mint fél évszázaddal előrébb járt gondolkodásban. A 412 éves páter beszédei tartalmasak, írásaiban fölösleges mondat nincs. Fiatalos lelkületével erőssége volt a magyar fiatalsága, s nem járnánk most ott a drog és egyéb problémákkal, ha az ilyen okos és önzetlen emberek előtt szabad út állana. Szent Ferenc egyszerűségével lelkesen dolgozott, a szegényeket felkarolta, nem gyűjtött vagyont magának. Feltehetjük a kérdést: Miért kellett akkora égbekiáltó szenvedést elviselni?

Mint pap, a gyónási titok kötelezte és azt rengeteg szenvedésen keresztül megtartotta. Amint Mayer Mihály püspök írja: "Kiss Szalézt azért verték-kínozták agyon (Nincs erre finomabb kifejezés), mert nem volt hajlandó megszegni a gyónási titkot."

Vékony testalkatával, gumibotokkal feketére vert testével már régen a magyar szentek közt kellene tisztelni!

Csak olvassuk, igen olvassuk "Kálváriáját" és mindjárt egymással is segítőkészebbek leszünk.

Isten figyelmeztetőnek küldte, mert előre látta már az 1931 és 40 közt a bomlás előjeleit az Egyház berkeiben is, a sok saját kényelmét kereső elvilágiasodott főpapság körében (tisztelet a kivételnek).

Kis korrajz az akkori időből. "1944. okt. 3-án, de. 11 -kor a Vigadóban kezdődött az Orsz. Kath. Nagygyűlés. Nővéremmel Budapesten lévén, ismerősöket kerestünk a bemenők közt. Csakúgy özönlöttek a papok kispapok, apácák. Jöttek: fényes cipős, széles bíboröves papok, meggyűrött ruhás, széles karimájú kalapos, vidéki plébánosok. Majd egymásután álltak meg a szebbnél szebb autók, és szálltak ki belőlük a püspökök, tartományfőnökök, nem sorolom fel őket. Hanem egyszer csak, végre egy ismerőst láttunk a járdai tömegben, teljes egyszerűségben: se hintó, se autó, se bíboröv, se széles kalap, se fényes lakcipő, szerényen, barátságosan, cingulussal és saruban: Páter Kiss Szaléz jött! Azután nagy pompával érkezett meg a hercegprímás kíséretével..."

Kísértetiesen ismétlődött itt Assisi Ferenc kora. A gazdagság és a szegénység ellentéte.

P. Kiss Szaléz idejében felhívta a figyelmet a főpapság fényűző életére, Válaszként kiküldték őt 1937-ben Amerikába. New Brunswickon a Szent László plébánián káplán, majd plébános. Prédikációit, lelkigyakorlatos beszédeit A "Mindent Istenért" címmel a Magyarok Vasárnapja c. lapnál kiadják.

P. Kiss Kiss Szaléz 1942 januárjában visszaért Magyarországra, és az akkortájt Debrecenben letelepedett ferencesek főnöke lett. Itt rövidesen megújult az élet. A parókia körül játszóteret alakítottak hintákkal libikókákkal. A szegényeket nagyon segítette. Jól érezte magát itt az ifjúság. Emlékezetes marad számomra, hogy Húsvét idején, mint Swetits gimnazisták mentünk a "Nyilastelepre" a ferences énekkart patronálni. A "Gloria laus et honor" zsoltár összekeveredett Jézus sírjánál a tömjén és a fehér jácintok illatával... Egyre több embert vonzott a kis nyilastelepi templom.

Most idézzünk egyik írásából, mely megjelent a Kat. Figyelő XX. évf. 6. számában Debrecenben 1944. június hónapban. Az Írás címe "Értsétek meg a titkokat!" Kevés idézet belőle:

"Benne élünk egy korban, amely akár hisszük, akár nem, a forradalmak korra. Gyökerei és életforrásai három évszázadon át erősödtek. Miben? A féktelen egyénieskedésben, a zabolátlan szabadosságban és az eget is tagadó anyagiasságban."

Az egész cikk gyönyörű, s minden mondata mára is érvényes! Ahol megfordult: Szeged, Pécs, Jászberény, Debrecen, mindenütt segítette a kispapokat lelkileg és anyagilag is, tudásukra új könyvekkel, újságokkal gyarapította.

Emberfeletti kínzásokon ment keresztül, amint azt olvashatjuk az üldözött szerzetesek könyvében, Pécs 1999.

Testét gumibotokkal feketére verték, körmeit lehúzták, menni sem tudott már, saját édesanyja sem ismerte föl.

Isten ítélete előtt mindannyian felelünk!

S végül azt kérdelem: hol van Páter Kiss Szaléz? - hova tűnt napsugaras szegedi táj búzavirágos, pipacsos, pompás magyar búzaföldek egyenestartású, igaz magyar fia, hol van? Hol

van a 42 éves fiatalságában, mérhetetlen ésszel és éleslátással megáldott magyar ferences barát, hol Van? - híres utódja magyar elődeinek, hol van? Hol keressük?

Sírja nincs, hogy ékes búcsúszavakkal, pompás virágokkal kegyeletünket leróhatnánk? Hol van? Márványtábla nincs, szobor nincs, hogy mérhetetlen szenvedéseit megköszönhetnénk. Gumibotokkal feketére vert teste hol van, hol keressük? Emberfeletti kínzásokért, miket elszenvedett, már régen a magyar szentek közt tisztelhetnénk?

Hol van hát Páter Kiss Szaléz? - vagy még Róma se tudja hol van?

Hova tűnt? Földben, vízben, levegőben? Hol keressük őt, hol? Hol?

"Szent István pártfogása alatt álló plébánia összes hívei nagy magyar családot alkotnak. Minden törekvésünk odairányul, hogy ez a család szeretetben forrjon össze, életerős gyarapodó és mindent elbíró legyen!" Bár Páter Kiss Szaléz földi maradványait sehol sem találjuk, a közeledő karácsonyi éjben, s az új év hajnalán, mintha hallanánk a debreceni parókia megalakulásánál mondott szavait:

Baja, 2002. december 12.

A katolikus Jászberény¹⁴¹

1928 és 1941 között Jászberényben, a ferences kolostorban működött a rendi főiskola első két évfolyama. A rend kispapjai Jászberényben kezdték meg tanulmányaikat, majd Gyöngyösön tanultak további négy évig.

1934-ben a jászberényi főiskola új magisztert kapott Kiss Szaléz személyében. Az akkor 30 éves fiatal szerzetes írásai, beszédei és lelkigyakorlatai folytán országosan ismert személyiségnek számított Jászberénybe érkezésekor találóan írja róla a Historia Domus jegyzője: „akinek nagy és jó híre idáig terjedt és akinek itteni működéséhez jogosultan nagy reményeket fűzhetünk. Isten támogató áldása kísérfje hasznos munkálkodását.” Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és vöröscsillag árnyékában. Budapest – 2000. Márton Áron Kiadó.

Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön. Budapest – 1999. A ..... Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kiadása.

Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon. 1990. A Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása.

Szaléz atya sokat dolgozott, igyekezett a kispapokat a valós gyakorlati életre felkészíteni. Papi szolgálatát is híven ellátta. Jászberényben és környékén keresett hitszónok volt, sokat misézett a berényi tanyavilág templomaiban is. Visszaemlékezők szerint temperamentumos, forradalmár lelkületű, vehemens, tüzes szónok volt. Megjelenésével, hanghordozásával és mozdulataival egyaránt lekötötte a hallgatóságát. Rendkívüli módon érdeklődött a szociális kérdések iránt, szentbeszédeiben gyakran foglalkozott a szegények és az elesettek problémáival. Nagy műveltséggel rendelkezett, több nyelven beszélt, és jó írói tehetséggel volt megáldva.

Kora haladó fiatal katolikus értelmiségéhez tartozott. Írásainak többsége a fiatal katolicizmus társadalmi és irodalmi folyóiratában, az 1931-ben alapított Korunk Szava-ban jelent meg. A Korunk Szava a kor konzervatív egyházi orgánumaival szemben, modernebb gondolkodásmódot képviselt társadalmi és politikai kérdésekkel kapcsolatban. A folyóiratot a benne megjelent írások szellemisége miatt 1938-ban betiltották.

Ebben a folyóiratban jelent meg 1936. november 1-jén Kiss Szaléz most újraközölt írása. A város és környékének társadalmát, egyházszerkezési kéréseket is taglaló dolgozat megjelenése vihart kavart. Hamarosan éles ellentétbe került a rend vezetőivel és nem utolsó sorban kihívta maga ellen a helyi plébános, Kele István nemtetszését is. A feltárt dokumentumok, az eddigi kutatások és a még élő helyi lakosok - akik személyesen ismerték Szaléz atyát – megerősítik, hogy a plébános eszközölte ki a rendfőnöknél Jászberényből való eltávolítását. (Tette ezt annak ellenére, hogy a város számos hívő orvosa, jogásza és egyéb értelmisége állt ki Szaléz atya mellett.) Sőt nem sokkal ezután, nemcsak Jászberényből, hanem az országból is mennie kellett.

A rend november 27-én Salgótarjánba helyezte, majd 1937-ben Amerikába küldte missziós lelkésznek. Visszatérve 1942–44-ig Debrecenben házfőnök volt, ahol részt vett a zsidók mentésében, náciellenes beszédei miatt pedig többször feljelentették. 1944-ben újra magiszter lett a

141 Jászsági Évkönyv,

gyöngyösi rendi főiskolán. A háború után bekapcsolódott a Kisgazdapárt munkájába és írásai jelennek meg gyöngyösi újságokban. 1945 nyarán demokráciaellenes kijelentések miatt jelentették fel. A vizsgálatok után azonban felmentették, mert kiderült, hogy kedvezően nyilatkozott az Magyar Kommunista Pártról, rosszat pedig nem mondott róluk.

Újabb fordulatként 1946. április 28-án koholt vádak alapján letartóztatták. 1945–46-ban Gyöngyösön rejtélyes bűnesetek történtek, melyekben többek között szovjet katonákat is lelőttek. Személye valószínűleg ezért került ebbe az ügybe, mert nagy befolyással volt a fiatalságra, s ezáltal veszélyessé vált a hatalom számára. Ügyét később átadták a szovjet hatóságoknak, akik a „szovjet katonák elleni merényletre való felbujtás és összeesküvéssel” vádolták. A vallatások folyamán - a gyanúsított fiatalokra utaló - gyónási titkot szerettek volna tőle kicsikarni, erre azonban, a legnagyobb kínzások ellenére sem volt hajlandó. 1946. október 20-án kivégezték. (E perrel kapcsolatban 42 személyt – köztük sok fiatal - tartóztattak le. 4 személyt végeztek ki, a többiek 7–10 év közötti börtönbüntetést kaptak, akik ezután a Szovjetunió munkatáborába kerültek.)

Besenyi Vendel

Könnyű a vállveregetőkkel magasztalni, az ócsárlókkal leszólni a jászok „fővárosának”, Jászberénynek múltját vagy jelenét, de egyben igazságtalan és erkölcstelen is. Mi a múlt tanúsága és a jelen adottságai alapján szeretnők fellebbenteni a távoli szemlélő elől a fátylat, hogy ezzel is szolgáljuk az olyannyira szükséges magyar okulást és jobbulást.

Jászberény megyei város csonka hazánk szívében, a Zagyva folyó mindkét partján, a Hatvan-Újszász-i vasútvonal közepén épült. A belterület 1326 k. hold, míg a hozzátartozó tanyavilág 46703 k. holdat hasznosít. Lakóinak száma 30.101, ebből katolikus 27.245, református 2.019, izraelita 676, felekezetenküli nincs. Népe értékes, eléggé tehetséges, jóra törekvő és vallásos. Sajátos jótulajdonosságai: mértékletesség, munkaszeretet, élelmesség, hosszú türes, egészséges önbizalom, nyílt szabadságszeretet és néha szinte túlzott tekintélytiszteltet legnagyobbjaival szemben. Hibái: nagyfokú anyagiasság, önzés, keményszívűség, adott szavát nem veszi sokszor komolyan, csavarintós észjárású, a ravaszság határát súrolón kamukérés, idegenkedő a „jött-menttel” szemben, akin „gyökértelen”-t, birtokkal, biztos vagyonnal nem rendelkezőt ért.

Ezen általános vonásokon túl, bennünket most az érdekel, ugyan milyen a majdnem évezredes múltú katolikus Jászberény vallási és kulturális, gazdasági és szociális helyzete.

Közmondásos a jász vallásosság. Igaz ez ma is. Hosszú küzdelmes századok edzették e nép lelki hűségét a katolikus hit iránt. *Főképp a ferences egyszerűség, bensőséges istenhit, letörhetetlen bizalom, s áldozatos szeretet voltak mélyforrásai.* Igazán és teljesen katolikussá a ferencrendiek nevelték őket. Amíg köztük éltek tiszta rendi szellemükben, mindig fölötte értékes volt e nép. Távozásukat, hézagos munkájukat igen megéreztek a török idők alatt, a vallási villongások korában. A kényelmes és a töröktől is jobban szívelt *újhit* sokakat eltántorított ősi Egyházától. Súlyosabb rést vágott katolicitásán az igazságtalan elzalogosítás, bár tagadhatatlan, hogy a lovagrendi idő is értékesen fejlesztette erkölcsi életét, sőt gazdasági tudását. Azt hisszük, nem tévedünk, ha a leggyászosabb kornak a jozefinizmusét és az azt követő liberalizmusét tartjuk. Ekkor vesztette el e nép legvalóságosabb ferences lelki vezéreit s kapott helyettük – kevés kivétellel – anyagiakért viaskodó, úri barátokat. Így maga is könnyebben csúszott lefelé, anyagiasabb lett s földszagúbb a hite és vallási élete. A nagy fellendülés, a rémes világégés utáni jobbrafordulás ismét nem választható el a ferencesektől, akik a húszas évek óta ősi szellemük életrevalóságával, ernyedetlen szorgalommal munkálják itt a krisztusibb jövőt.

A jász vallásosság megnyilatkozása jóértelmű tömegvallásosság, - egyéni élmények nyomán fakadt színt, ízt, zamatot még nem nyert. Eléggé passzív a hitélete, kényelmes, bár a megszokott s rendkívüli napokon tud hősiességet is hozni vallási vágyaiért. Aktivitása, *az igazi katolikus elit hiánya miatt*, a semmivel egyenlő. A szegénységet, az elesettséget, a nyomort keresztény szemmel nézi, ésszel megérteni, jószívvel orvosolni alig képes.

Vallásos jótékonykodása is erősen emberi, hiányos és ingatag.

Rendkívül szereti a körmeneteket, hittel vesz azokon részt, és büszkén vallja katolikusnak magát, de ezt eleven hatóerővé fejleszteni nem tudja. *Találóan mondta róla egyik a katolikus*

politikusunk: „Körmenetezni kitűnően tud e nép, de az egyéni és a közösségi életben kitűnni már kevésbé.” Tagadhatatlan, hogy már sok történik ez irányban is. A kongregáció, vallásos egyesületek, az *Emericana* sok-sok egyéni, családi életet szenteltek meg s adtak egészen helyes irányt egy-egy közösségi ténynek. A nagyobb eredményt erősen gátolja az is, hogy Jászberény hármasságát él: városit, falusit, tanyait s egyiket sem igazán.

A 27.245 hívő lelkigondozása hivatalosan egyetlen plébános, egy helyi lelkész, két káplán, két hittanár és három hitoktató vállára nehezedik. Erre az óriási munkára és területre legalább is három plébánia és három helyi lelkészség kellene s bármilyen nehéz is, evangéliumi egyszerűséggel, fáradhatatlan apostolsággal e néppel európai csodát művelhetnénk.

Az *Actio Catholica* is élettelen, a szakosztályi élet teljesen pang, pedig csak a sajtó terén is óriási feladatokat kellene megoldania. A munka ezen és téren is sok, de az itteni A.C. is erősen érzi a gyakorlati s áldozatos katolikus elit hiányát. Katolikus Hetek, adventi estek, kulturdélutánok rendezésével igyekeznek a hiányon segíteni. Ez azonban kevés. Mielőbb meg kell kezdeni az elitképzést, ami semmiképp sem lehet tömegmunka, hanem mélyen egyéni és szellemi, viszont ehhez a hivatott apostol és munkás még kevés.

A női lélek már itt is jóval előbbre jutott, ami főképp az ötven éve intenzív leánynevelést és női elitképzést végző szatmári irgalmas nővérek érdeme. A férfiak nehezen nyilak meg még a finom érintésre is s még nehezebben lépnek ki megszokottságuk, sokszor fásultságuk szűk köréből. Különösen szomorú a 16-25 év körüli földműves ifjúság és a 40-en túli férfiak helyzete. Egyrészt a teljes magárahagyatottság, másrészt a világháború, a forradalmak és a sanyarú „ma” nehezedik lelkükre. Igen türelmes, bölcsességgel és szeretettel teljes munkára van szükségük. Talán nem késik már sokáig!

Jászberény kulturális képe még szomorúbb! Ha igaz a Széchenyi-tétel: „A kiművelt emberfő mennyisége a nemzet valódi kincse”, akkor sajátos helyzeti körülményeinél fogva, kevés Jászberény „kincse”, kevés „a kiművelt emberfő”. Ez korántsem akar lenézés vagy lekicsinylés lenni a meglévővel szemben, hanem a hiányszónak hangos fájjalása. Az anyagi fedezet, a szellemi képesség, a szükséges kulturszentélyek mind megvannak, jórésztük régen is megvolt s a szellemi, a kulturális fejlődés mégis elmaradt. Miért? Bizonyára a „tudós”-tól való sajátos idegenkedés, a szellemi munkához szükséges kitartás hiánya miatt s legfőképp azért, mert a néprétegből fölemelkedett elit túlságosan elvált a forrásától. Sokszor önös érdeke vagy kicsinyeskedése miatt nem teljesítette saját véreivel szemben óriási fontosságú kötelességeit. Bármit mutat is a külső, a valóság az, hogy mély szakadék tátong a nép és az úr között. Jászberényben is, mint annyi másutt, komoly feladatok várnak megoldásra a hivatott elit részéről, a megoldás azonban csak akkor lesz eredményes, ha az állam, a közösségek és az egyének munkája szervezett, közösirányú és állandó lesz.

Föltétlenül szaporítani kell az elemi iskolákat a tanyákon és bent a városban egyaránt. Tehermentesíteni kell a tanítóságot, mert lehetetlen az, hogy egy tanerő komolyan elláthasson hat elemiben 60-70 növendéket, 40-50 ismétlőt, 50-60 levettét s e mellett a kimutatások, a jelentések százait készítse el és éljen családi életet is. Nagyobb leleményességet, ügybuzgóságot igényel a gazdasági oktatás, mert nagyon szegényes a kertgazdaság, a helyes gyümölcstermelés, a fásítás stb. A legsürgősebben kell segíteni az ipari és kereskedői oktatás színvonalának emelésén, szervezésén, mert súlyos károk érik népünket s a jövőben még fokozottabb mértékben történik ez, ha gyorsan s helyesen munkához nem látnak az illetékesek. Természetesen ezek állami kötelességek lennének elsősorban, de a társadalom se állhat vesztég. A vezető réteg teljes tartalmában értse meg a kor sürgető szavát: *Keressd, szerezd, emeld a népet!* A lehetőségek megvannak erre. Kulturház, Katolikus- és Gazdakörök, *Emericana*, Legényegylet, Cserkészlet mindmegannyi munkaterület, ahol egyéni munkáját kifejtheti a köz javára. Különös gondot kell fordítani az iskolából kikerült gazdaiifjúságra, amellyel a levanteoktatókon kívül senki sem foglalkozik, pedig az ügyes és vidám közösségi és sportélet után nagyon vágyakozik. Az egyéni apostolságra számtalan alkalomról gondoskodik a mindennapi élet: hivatalos munka, utca, öröm- vagy gyásznapiok, téli, munkátlan esték..., csak legyen kiben-kiben éber, segíteni, emelni kész jóakarata.

Szólnunk kell még a politikai életről is, ami szintén *beteges*. A város lakosságának *nincs tiszta politikai öntudata, vakon megy vezetői után, ha úgy adódik, a legellentétesebb utakon*. Hazánkban a választás szinte mindenütt pár ember vezette technikai művelet, Jászberényben még

inkább az. Komoly orvoslást igényel ez is, hisz többről van itt szó, mint „az eredménytelen és igen káros ellenzéki politika feladásáról.” Szabad levegőt, mozgási teret kell adni népünknek politikai téren is, bármennyi vele szemben az „ellenszenv”. Mindenek előtt ki kell szabadítani a „családi politika” betegesen önző karjaiból, különben újra adva lesz a lehetőség a múlt ismétlődésére, hogy az *Apponyi* Albert nevelte legitimisták szélső szabad-királyválasztók lesznek, legalább is *papíron*. Azt hiszem, a jászberényiek politikai hovatartozandóságát frappánsan hirdeti a nagy templom tornyáról aláragyogó Szent Korona: *keresztény, alkotmányos, törvényes királyság az!*

Való igaz, hogy a tudás, a lelki, a szellemi kultúra hatalom. Belőle fakad az anyagi kultúra, a civilizáció is. A kettő mindig karöltve jár. Ahol alacsony a kulturfok, ott ugyanilyen a civilizáció is. Jászberény az utóbbi évtizedek nagy erőfeszítései ellenére is, igen lemaradt, e téren, nagyon sok még a hiány. Szörnyű a „jászteső”, a por pusztítása, kevés és rosszak az utak, az öntözés, a tisztogatás terén is sok a kívánnivaló. Az artézi kutak még mindig nem fedezik a vízszükségletet, *több helyre kellene új kutak*. A por és vízhiány mellett a szerencsétlen lakásviszonyok is erősen rontják a nép egészségét. Bizony *sürgősen kellene ezeken segíteni*.

A gazdasági és szociális életről katolikus szempontból kevés a mondanivalónk, nem mintha nem lennének ezek életbevágóan fontosak, hanem mivel a hiányokon való segítség csak szervesen történhetik s országosan.

A birtokmegosztást „ideálisnak” mondhatjuk. Nagybirtok sehol sincs a környéken, legalább is nem olyan, hogy bénítóan hathatna a 48.000 holdas jász fővárosra. Magában a városban senkinek sincs 1000 holdon felüli birtoka. A föld így oszlik meg:

100 – 1000 holdas birtokra	3.494	
20 – 100 „ „	17.460	
10 – 20 „ „	8.907	
5 – 10 „ „	6.560	hold esik
5 holdon aluli birtokra	9.765	hold jut.

A 48.000 holdból:

szántó	22.883	hold
rét	7.258	„
legelő	4.046	„
szőlő	3.173	„
erdő	889	„
kert	436	„

(*A cikkíró itt tévedett. Jászberény szántóterülete 1936-ban nem 22 883, hanem 28 887 kh volt*). Ez is egészséges eloszlásnak mondható, bár kevés az erdő. Annál öröndetesebb a szőlő megosztása, ugyanis a 3173 holdból a legnagyobb a 70 holdas, 2-3 van 50 hold körül, a többi mind 3-2-1, sőt félholdas s tisztviselőké, kereskedőké, iparosoké, földműveseké egyaránt.

Az értékesítés és a beszerzés terén keresztény szempontból sajnálatosan rossz a helyzet. *A szövetkezeti élet sehogy sem bír fejlődőképesen meggyökerezni*. A keresztény ipar még csak érvényesül valahogy, de a kereskedelem csak tengődik a tőkehiány miatt. A közel 150 elszegényedett kereskedő mellett 100 izraelita kereskedő gazdagodott meg és tartja szinte versenytárs nélkül hatalmában az egész Jászságot, *ez pedig lélekszám-arány alapján lesújtó valóság*. Elengedhetetlenül szükséges a keresztény társadalom felvilágosítása, gazdasági szervezése és összmunkája a keresztény morál alapján. *Ez nem támadás mások ellen, ez köteles gondoskodás magunkról és a mieinkről*. Ennyivel tartozunk magunknak és egymással szemben.

A szociális felelősség a keresztény világnézet szerint még ennél is súlyosabb. Az itteni antiszociális, sőt a nyomor mélypontja felé süllyedő helyzet szorosán összefügg a kulturális elmaradottsággal és a vallásosság ellenére is mélyen gyökerezett önzéssel. Kevesen értik meg a Legnagyobb Magyar szavát: „*Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében*” (*Hitel*). Jászberényben még túlsok a tehetős „gyenge” s könnyen megszámlálható az „erősek” kis csapata. Még a legbuzgóbb jászok között is elenyészően kevés azoknak a száma, akik Széchenyi Istvánnal így imádkoznak: „*Csak úgy hosszabbítsd meg, mennyei Atyám, életemet, ha a közre nézve hasznos lehetek.*” (Naplók).

Sokat lehetne, talán kellene is még írunk, mégis a népszámláló biztos soraival zárjuk írásunkat, kihangsúlyozva vele a helyzetet és a jobbulás lehetőségét adottságaink alapján: „Sok a

beteg, helyenkint sok az erkölcsi fogyatékoság is. *Nagy és sötét a nyomor. Sok mindent meg kellene látni és sok mindent meg kellene javítani.* De még mindig több a jó ember, a tiszta család és a tiszta szoba, mint ezeknek az ellenkezője.”

Fáy Zoltán: Azt a papot többet nem látja¹⁴²

Epizód egy életműből: Varga László a **Kiss Szaléz**-ügyben

Kimondhatatlan szerencséje az országnak, hogy a nyolcvankilences fordulat után még akadtak olyan politikusok, akiknek az élete nem a Kádár-rezsimmel jelentett folytonosságot, hanem a diktatúra előtti Magyarországgal. Ilyen volt Varga László, a Fidesz országgyűlési képviselője is. A politikus megalkuvást nem ismerő igazságkeresésének számos epizódja ismert. A nem csekély kockázatot jelentő Kiss Szaléz-ügyben is szerepet vállalt.

Fiatal, jó nevű ügyvéd volt 1946-ban Varga László, és ahogyan a német megszállás alatt sem rettent meg a lehetséges következményektől, amikor fellépett az igazság védelmében, úgy a háború után is küzdött minden törvénysértés ellen. A Kiss Szaléz-ügybe már meglehetősen későn kapcsolódott be, de valószínűleg akkor sem tudott volna eredményt elérni, ha a ferences rend rögtön őt kéri fel jogi képviselőre.

Kiss Szaléz szerzetes elfogatása, brutális megkínzása és ítélet nélküli kivégzése máig megoldatlan rejtély. A történet kezdete még 1945–46-ra tehető, amikor Gyöngyösön és környékén rejtélyes bűnesetek történtek. Ezek végrehajtója, illetve a kommunistaellenes csapat vezetője valószínűleg egy fiatal gyöngyösi diák volt, akinek anyját a család szeme láttára erőszakolták meg a bevonuló orosz katonák. Erthetően személyes bosszú hajtotta, amikor egyik akciójuk során a lefegyverzett városi rendőrökkel levizeltette Sztálin fényképét. Több gyilkossággal is vádolták, ma már azonban lehetetlen megállapítani, elkövetett-e ilyesmit.

Az azonban bizonyos, hogy a rendház rendkívül népszerű, fiatal szónokának, Kiss Szaléznek semmi köze sem volt a szovjetellenes akciókhoz. Őt valószínűleg azért szemelték ki a koncepció per áldozatául, mert nagy befolyása volt a városi fiatalságra.

A nyomozati iratanyag állításai egyenesen nevetségesek: a Gyöngyös közeli Bagolyvár vízzel teli ciszternájában rejtett, illetve rejtetett el Kiss Szaléz 204 kézigránátot, hat páncélöklöt, 81 nehézlöveget, amelyek tervezett felhasználásával mint a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Szövetség vezetője összeesküvést szervezett, hogy előkészítse Habsburg Ottó visszatérését. Gondoljuk csak el: egy kisvárosi szerzetes, amint a trónörökös útját egyengeti a hatalomhoz! A koncepció per kiagyalói igyekeztek a választást 57 százalékosan megnyerő Kisgazdapártot is vádolni: Kiss Szaléz az FKGP helyi szervezetének alelnöke volt, így kézenfekvőnek látszott, hogy a fegyvereket a pártközpontból kapták a gyöngyösi születésű Antal József Lajos joghallgatón keresztül, aki Vörös Vince nemzetgyűlési képviselő mellett dolgozott.

Kiss Szalézt 1946. április 28-án délelőtt 10 órakor vitték el a gyöngyösi rendházból, ahová soha többet nem térhetett vissza. Még aznap éjszaka kihallgatták. További sorsát azért nehéz rekonstruálni, mert – Mindszenty József peréhez hasonlóan – minden törvényességet mellőztek az eljárás alatt. A gyöngyösi rendház lakói sem tudtak semmit a lefogott papról; a házfőnök, Karácsonyi Aladár a provincia vezetőjétől kért segítséget levélben.

A gyöngyösi rendőrség három vezetője ebben az időben Bánkuti Ferenc rendőr százados, korábban volksbundista; Aczél Leó rendőr százados, a németek kitelepítésének vezetője; valamint Szurdi István párttitkár volt. Hozzájuk érkezett az a névtelen, fenyegető levél, amelyet valószínűleg Bánkuti saját maga készített Kiss Szaléz kompromittálására. A primitív fogalmazvány felszólította a rendőrséget, hogy hagyjon fel a fasiszta terrorszervezetek elleni nyomozással. Több visszaemlékező szerint Bánkuti saját kezűleg verte eszméletlenre a lefogott szerzetest.

Néhány nappal később, május 5-én Máriaföldi Lukács váci házfőnök üzenetet kapott egy szintén „reakciós ügyben” kihallgatott váci fiatalembertől, hogy Kiss Szaléz sürgősen ügyvédet kér. Schrotty Pál tartományfőnök azonnal intézkedett, és május 6-án kelt levelében felkérte Berecz Sándor ügyvédet a védelemre, majd május 31-én Varga László ügyvédnek, az FKGP törvényhatósági képviselőjének is megbízást adott, akinek jó kapcsolata volt a ferencesekkel. Kiss

142 http://mno.hu/migr_1834/azt-a-papot-tobbet-nem-latja-715397; 2003. május 30.

Szalézt személyesen is ismerte: 1942-ben mindketten részt vettek egy kétnapos konferencián, amelyen a szociális reformok kérdésében azonos álláspontra helyezkedtek.

Varga László a felkérés után azonnal munkához látott. Először is ki kellett nyomoznia, hogy melyik börtönben van a szerzetes, ugyanis sem a Markó utcaiban, sem a Fő utcaiban, sem a kőbányai Gyűjtőfogházban nem szerepelt a rablistákon. Amikor egy névtelen telefon nyomán megtudta, hogy a Markó utcai fogházba szállították, azonnal felvette a kapcsolatot a fogházigazgatóval, de ő tagadta, hogy náluk lenne bebörtönözve Kiss Szaléz. A neves ügyvédnek más lehetősége nem volt, mint a népügyészség vezetőjéhez, Ferencz Tiborhoz fordulni. A meglehetősen rossz hírben álló népügyész is tagadta, hogy bármit tudna Kiss Szaléz hollétéről, de egy indulatos szóváltás közepette elárulta magát, s közölte, hogy Szaléz atyát átadta a szovjet katonai hatóságoknak. „Maga azt a papot többet nem látja az életben” – vágta Varga László szemébe.

Kevés adat van a Markó utcában történekekről. Garamvölgyi Arthur újságíró szerint Kiss Szalézt négy nap alatt akarták előkészíteni a nyilvános tárgyalásra, ám olyan brutálisan megkínózták, hogy lehetetlen volt bíróság elé állítani és kirakatperben elítélni. Garamvölgyi így írta le a Décsi Gyula és Péter Gábor által szervezett „sajtótájékoztatót”, amelyet a tervezett per előtt tartottak: „A csoport élén Kiss Szaléz állt. Reverendája sárosan, gyűrötten lötyögött. Arcán ökölnyi kék foltok éktelenkedtek. [...] A feszült csendet Décsi Gyula törte meg. – Kiss Szaléz! Beismeri mindazt, amit már jegyzőkönyvbe mondott? Nyöszörgő hang volt a válasz. – Hangozabban! – kiáltotta a háttérből Janikovszki Béla ezredes. – Mindent beismerek. – Beismeri, hogy a felszabadító szovjet hadsereg katonáit mészárolták le? Beismeri, hogy meg akarták dönteni a magyar demokráciát és a köztársaságot? – Kérem szépen, szólt közbe síri hangon az egyik diákgyerek külsejű „merénylő”. – Mit akarsz? – harsogott rá Zoltán Imre főhadnagy. – Kérem szépen, mi nem... – Állj! – A többi drámai gyorsasággal pörgött. Egy Darvas és egy Fehér nevű nyomozó hadnagy megragadta a fiút, és kituszkolta a szobából. Két ajtócsapódást hallottunk, utána a fal ütemesen rengeni kezdett. Tompa, hörgésszerű sikoly hallatszott, odaát vadul zuhogott a gumibot.”

Kiss Szaléz egyik szerzetes rabtársa, Farkas Jozafát leveléből ismeretes, hogy május 18-án szállították az orosz hatóságok Vilma királynő út 33. alatti börtönébe, ahonnan augusztus 17-én a Konti utcai orosz ügyészségre került. A visszaemlékező szemtanúk elbeszéléséből tudjuk, hogy a „kihallgatásokra” egy idő múlva már csak mankón tudott elvánszorogni, mivel orosz szokás szerint a talpát gumibotozták és a körmeit tépték le. Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, majd egy, a fejére húzott vödört gumibottal döngettek, hogy megőrüljön. Négy halálos ítélet született, a legenyhébb büntetést a kiskorúak kapták: hét évet szovjet lágerben. Több gyerek ott is halt meg az orosz táborokban, de Antal József Lajos joghallgató sem tért vissza a Szovjetunióból. Az ítélethirdetésnél tolmács sem volt jelen, a magyarul nem tudó bírák kézfeltartással mutatták a büntetést. A 14–17 éves gyerekek azt gondolták, hónapot mutatnak. Később tudták meg, hogy évet...

Kiss Szalézt 1946 októberében végezték ki Sopronkőhidán. Rabtársai visszaemlékezései alapján valószínű, hogy vagy a kihallgatás során szerzett sérülésekbe halt bele, vagy a vénájába fecskendezett levegőinjekcióval vetettek véget életének.

Varga László ebben az ügyben a legnagyobb igyekezet mellett sem tudott segíteni, de minden tőle telhetőt megtett, messze azon túl, ami elvárható lett volna. Amikor kiderült, hogy teljesen tehetetlen, mert védencét az akkori büntetőjog megszegésével idegen állam hatóságának adták át, még az Igazságügyi Minisztériumban is érdeklődött. Nem találtak semmiféle megoldást: a békeszerződés megkötéséig a megszállók azt cselekedtek, amit akartak. Hamarosan kiderült, hogy a helyzeten nem sokat változtatott a békeszerződés megkötése sem, és Varga László 1948-ban kénytelen volt elhagyni az országot.

Vértanúink, hitvallóink¹⁴³

Keresztény, katolikus múltunkról elmélkedünk, vértanúinkkal, hitvallóinkkal ismerkedünk. Mindegyikükről regényt lehetne írni. Többükről írtak is könyvet, néhányan maguk számoltak be

életükről. Ezekben a könyvekben egy-egy teljes ember élete, szenvedése, gyötrődése, a szenvedést legyőző hite, másokra is kisugárzó szeretete jelenik meg. A következőkben csak néhány sorban tudunk megemlékezni róluk. De e néhány sor próbálja felidézni számunkra ezeket az embereket, akik életüket adták hitükért.

Az egyház elleni támadások hitvallói

Az egyház elleni első nagy támadásokról - amelyekben az iskolák és egyesületek szétverése volt a cél - beszéltünk már. A kivégzett *Kiss Szaléz* ferences atya nevével e témában találkoztunk. Lássuk röviden - amiről eddig nem szóltunk - vértanúságának részleteit és körülményeit, és ismerjük meg vádlott-társait. A gyöngyösiakkal egy koncepcióban és időben többeket megvádoltak, majd bezártak. Köztük *Szántó Konrád* ferencset - később mint egyháztörténész lett közismertté -, akit szervezkedés és diák-összeesküvés szervezésének vádjával vittek börtönbe. Bezártak négy hatvani ferencset is, hasonló vádakkal. Közülük *Lukács Pelbárt* atyát tíz év kényszermunkára ítélték. Perük együtt zajlott a gyöngyösiakkal.

Az *Andrássy út 60.*-ban "készítették elő" őket a tárgyalásra: szörnyű kínzásokkal, tudattorzítással. Az ítélet után az egyik cellába helyezték el a halálraítélteket, a másikba a szovjet kényszermunkára szántakat. A kályhacső nyílásán kapcsolatot tudtak teremteni. Az életben maradt tanúk beszámolóit szerint Szaléz atya hittel, Istenben megnyugodva, mindenkinek megbocsátva várta a kivégzését. Ő volt az, aki reményre biztatta a Gyöngyösön összefogdosott és Szibériára ítélt fiatalokat, felnőtteket. Az utóbbiak felfedezték, hogy cellájukban van egy besúgó. Haragjukban agyon akarták ütni, de Pelbárt atya megmentette az életét. Amikor nekiestek, az bevallott mindent, s mindenkitől bocsánatot kért. Szaléz atya a kályhalyukon keresztül feloldozta azt az embert, aki - szörnyű kínzás hatására - hamis vádaskodással közreműködött elítélésében.

Október elején a harminchét deportálandó rabot orosz ruhákba öltöztették, s így szállították őket autón, majd vonaton, hogy senki ne tudjon sorsukról. Minden magyar szót főbelövés terhe mellett megtiltottak. - Sopronkőhidán kivégezték *Kiss Szaléz* atyát és a három gyöngyösi fiatait. Ott tartották fogva akkor *Kölley György* atyát, vele együtt *Olafson Placid* bencést és *Vágh József* jezsuita atyát, akiket egy "cserkész büntettségben" való közreműködéssel vádoltak. Őket nyolcévi szibériai kényszermunkára ítélték, ahonnan 1954-ben hazatértek. *Lukács Pelbárt* a kényszermunka során meghalt.

Az egyházi iskolák, illetve az iskolai hittan melletti kiállítás is több életáldozatba került.

Említettük már a Pócspeletriben történeteket. E faluban a katolikus lakosság a községháza elé ment, hogy tüntessen a katolikus iskolák elvétele ellen. A rendszer megtorló intézkedése: halálra ítélik a plébánost és a katolikus jegyzőt (az utóbbit ki is végezték), a katolikus tanítót életfogytiglani börtönnel sújtják, két földművest tíz, illetve tizenkét évre ítélnék; a falu sok lakóját rövid időre "begyűjtik", súlyosan összeverik, megkínózzák.

Tornyos Gergely kemencei plébános a hitoktatás fakultatívvá tétele ellen tiltakozott. Ez az egyszerű tiltakozás elég volt ahhoz, hogy az ávosok letartóztassák kántorával együtt. Nyolc évre ítélték. Vácott, a börtönben fejezte be életét 1951-ben.

A hatvani lázadás

A szerzetesek 1950 júniusában történt deportálása alkalmával a hatvani ferencesek rendházába hoztak piarista szerzeteseket is. Amikor a nép megtudta, hogy az ÁVO fenyegeti a kolostort, sokuknak eszébe jutott 1946, amikor három barátot elhurcoltak a házból. Nagyon szerették a szerzeteseket, ezért védelmükre siettek. Nagy tömeg vette körül a rendházat, s követelték az ÁVO távozását. Azok Pestről erősítést kértek. A megérkezett nagyszámú ávossal brutálisan összeverték a kolostorban levő piaristákat és ferenceseket. A rendház köré gyűlt emberek közül háromszázat Recskre és más internálótáborokba szállítottak. Harmincnegyzet családot - csecsemőktől aggastyánokig - négy esztendőre kitelepítettek a Hortobágyra. Négy ferences atyát és két munkást az *Andrássy út 60.*-ba vitték. Kilenc hónapi kínzás és "kezelés" után került sor a kirakatperre. Egy atyát életfogytiglani börtönre, hármat tizenkét évre, a két munkást öt évre ítélték. A ferences házfőnök a börtönben meghalt.

Szerzeteseink és szerzetesnőink

Az ő börtönben, üldöztetésben átélt szenvedéseikről külön kötetet kellene írni. A témát csak egy-egy szerzetesrend (például a jezsuita és a ferences rend) dolgozta fel átfogóan, saját rendjének vonatkozásában, valamint *Hetényi Varga Károly*, akinek a *Szerzetesnők a horogkereszt és a vörös*

csillag árnyékában című kötete még mindig csak kéziratban van meg. Pótolhatatlan feladat a téma kutatása, amíg élnek személyek, akik tanúi a történeteknek. Katolikus történészek, szakdolgozatot vagy doktori disszertációt írók számára meghívás volna többet foglalkozni e témával. Ajándék mindnyájunknak és a történelemnek, hogy az *Új Ember* mostanában sorozatban mutat be szerzetesrendeket, s itt alkalmasint szó kerül, jelenük mellett, hitvalló és megszenvedett múltjukról is.

Egy korábbi írásunkban idéztük már, hogy Hetényi Varga Károly 264 szerzetes pap sorsát mutatja be röviden, akik a horogkereszt vagy a vörös csillag árnyékában - ahogy a könyv címe megfogalmazza - súlyos *üldöztetéseket szenvedtek*. - Egyetlen rend adata jelezze itt a szerzetesek üldöztetéseinek arányait (melyet korábban éppen újságunkban idézett már a lap egyik munkatársa): A Magyarországon maradt 175 jezsuita közül 64-et ítéltek súlyos börtönre, együttesen 1067 évre. Ténylegesen börtönben töltöttek 227 évet. Többen ott haltak meg közülük, vagy az üldözésekben szerzett sérülések következtében. (A kiszabott büntetések rövidülése az '56-os szabadságharcnak és egyéb kedvezményeknek köszönhető.)

Tomka Ferenc

Páter Kiss Szaléz koncepciók pere¹⁴⁴

A gyöngyösi terroristák

Nem tudjuk, pontosan mikor és milyen módon – golyóval vagy kötéllel, netán agyonveréssel-, de tény, hogy 1946. októberében, Sopronköhidán, szovjet katonák elleni merényletekre való felbujtás összeesküvés vádjával kivégezték a gyöngyösi Péter Kiss Szaléz ferences szerzetest.

1945-1946 folyamán rejtélyes merényletek tartották izgalomban Gyöngyös városát és környékét. A nyomozások eredményeként foganatosított letartóztatásokról az országos sajtó egységesen 1946. május 3-án tudósított először. A híradások egyben minősítették is a történeteket: „Újabb fasiszta összeesküvést lepleztek le” (Világ), „A vidéki főkapitányság újabb nagyméretű fasiszta terrorcsapatot tett ártalmatlanná” (Új Szó), „Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség” (Szabad Nép).

A cikkek 1945 szeptembere és 1946 áprilisa között szovjet katonák és tisztek ellen elkövetett gyilkos merényleteket, rendőrbiztosságok megtámadását és kofosztását rótták a gyanúsítottak terhére.

A sajtó szerint 1946. április 24-én a gyöngyösi politikai rendőrség vezetője névtelen levelet kapott, amelyben felszólították, hogy „azonnal hagyja abba a fasiszta terrorszövetkezet (sic!) elleni nyomozást, mert ellenkező esetben életével fizet”. A Világ c. lap beszámolója szerint az írásszakértők azonosították a névtelen levél szerzőjét: P. Kiss Szaléz gyöngyösi ferences hittanárt. E névtelen levél volt az ürügy a negyvenes éveiben járó ferences szerzetes letartóztatására annak ellenére, hogy az ügy egyik kulcsfigurája, az állítólagos nyilas múlttal zsarolt Antal József Lajos joghallgató elismerte: „felmutatott névtelen levelet nyomtatott írással, tintával teljes egészében saját kezűleg írtam”.

1946. május 3-án lényegében készen állt az egész szervezkedés meséje: az Amerikai Egyesült Államokban évekig élt P. Kiss Szaléz, a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének alelnöke, a párt országos választmányi és a Független Ifjúság Országos Tanácsadó Testületének tagja, továbbá a gyöngyösi Keresztény Demokratikus Ifjúsági Szövetség (KEDIM) elnöke, a város politikai életének is ismert személye merényletek elkövetésére biztatta a hozzá rendszeresen eljáró ifjakat, a gyilkosságok után fölordozta őket, útmutatást adott fegyver, kézigránát, lőszer és egyéb robbanóanyag szerzésre. A cikkek szerint mindezt Mindszenty József hercegprímás tudtával és beleegyezésével tette; a cél Habsburg Ottó visszatérésének fegyveres támogatása volt.

A nyomozás szerint Kiss Szaléz jobbkeze Antal József Lajos joghallgató volt, aki a Független Kisgazdapárt központi szervezési osztályán Vörös Vince nemzetgyűlési képviselő mellett dolgozott. A gyöngyösi származású Antal József kitűnő alanynak bizonyult, hogy egy helyi

144 In: Száz rejtély a kommunizmus történetéből, Gesta Könyvkiadó, Budapest, 2004. 22-23.o. Páter Kiss Szaléz és vádlott-társai, Nagy Ferenc, és Szabad Nép 1946. május 8-i számának fényképével: Páter Kiss Szaléz május tizenötöre tervezte az „általános felkelést”

szervezkedésből országos kiterjedésű, a kisgazdapártra árnyékot vető összeesküvést kreáljanak. A másik összekötő szál a ferences vonal. Az összeesküvés bázisának a KEDIM-et tették meg: ehhez az ifjúsági szervezethez valamilyen módon minden gyöngyösi elítéltnak köze volt.

A rendőrség becsületére legyen mondva, hogy letartóztatta a történekeért felelős Kizmann Ottó közigazdász-hallgatót (valójában a gyöngyösi gazdasági iskola tanulója) is, aki készséggel beismerte a gyilkosságokat és a rablótámadásokat.

A kisgazdapártot súlyosan kompromittáló vádak miatt a kisgazdapárt az ügy kivizsgálására különbizottságot küldött ki, a vizsgáltban Nagy Ferenc miniszterelnök személyesen is részt vett.

1946. május 5-én többek között az Új Szó, a szovjet hadsereg magyarországi lapja is beszámolt P. Kiss Szalézék kihallgatásáról. A tudósító igyekezett lejártni P. Kiss Szalézt: „...jól ápolt, kövérkés, feminin, beteges hajlamú páter” - mintegy azt sugallva, hogy egy erkölcstelen, homoszexuális pappal állunk szemben.

Kiss Szaléz letartóztatása napján, április 29-én tett először vallomást: a vádak közül beismerte a Bánkutinak írt levelet, s azt, hogy Antal József Lajos márciusban említést tett neki a kisgazdapárti ellenállási szervezkedésről (az országban kisgazdapárti irányítású, koalíciós kormányzás van); tudott arról, hogy a diákoknak fegyvereik vannak; Kizmann Ottó bevallotta neki, hogy egy orosz katonát lelőtt, amit férfiatlan cselekedetnek minősített, s a fiút a további merényletektől megpróbálta visszatartani.

1946. május 7-én Ondrék József neve is felbukkan a letartóztatottak között: az internálótáborból illegálisan eltávozott volt honvédtisztet a páter állítólag rábírt, hogy szervezze be az internálótábor lakóit az összeesküvésbe, s gyűjtsön minél több fegyvert. A másnapi sajtótudósítások szerint Ondrék és Kiss Szaléz vallomása nyomán már meg is találták az összeesküvők fegyverraktárát: a Gyöngyös melletti Bagolyvárban öt kocsis fegyvert és robbanóanyagot helyeztek el még a szovjet hadsereg bevonulás előtt. A rendőrség megtalálta a ciszternát, a fegyvereket megsemmisítették.

Valóság és fikció érdekesen keveredik a történetben. Tény, hogy a merényleteket valaki, vagy valakik elkövették. Összevetve a rendelkezésre álló írott és szóbeli forrásokat, úgy tűnik, hogy – szemben a több tucat ártatlan, főleg kiskorú elítéltnel – hét fiatal terhére róhatók a bűncselekmények.

A vezér Kizmann Ottó gazdasági iskolai tanuló volt. A visszaemlékezők szerint személyes bosszú vezérelte: szovjet katonák a szeme láttára erőszakolták meg (vagy akarták megerősokolni) édesanyját. Kizmann rendkívül aprólékos, szinte hengegő vallomást tett a rendőrségen, ez bűnössége mellett szól. A gyilkosságokat szinte kizárólag ő hajtotta végre (valószínűleg többet is beismerve a ténylegesnél), a rendőrbiztoságok elleni támadásokban viszont többen is részt vettek. Álarc mögé rejtőzve férfias kalandként, igazi hőstettként élhették át a rendőrök fegyvereinek megszerzését, s mellesleg jó mulatságnak tűnt kiadni a vezényszót: „gatyát letolni! Sztálin fényképét levizelni!”

Hogy mire alapozták a szervezkedés és titkos fegyverraktár létezésének vádját, arról Nagy Ferenc szintén koholt vádak alapján, 1947-ben lemondott volt miniszterelnök emlékirataiban olvashatunk. A kisgazdapárt központjának védelmére összegyűjtött, de fölöslegessé vált fegyverek elszállítására és megsemmisítésére Gyulai László parlamenti képviselő utasította Antal Józsefet, aki a kínvallatás hatására „elismerte, hogy Gyulai utasítására vitte a kézigránátokat Gyöngyösre, így a kommunista rendőrségnek lehetősége nyílt rá, hogy az egész kisgazdapártot bevonja az ügybe.”

P. Kiss Szalézt már 1945 nyarán feljelentették demokráciaellenes kijelentései miatt. Valójában már ekkor is az általa vezetett népszerű KEDIM ébresztett irigységet, mert erős vetélytársat jelentett a helyi MADISZ-nak (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség). A Kizmann-féle csoport KEDIM-tagsága tehát kapóra jött, és kézenfekvőnek mutatkozott Kiss Szalézt a szervezkedés vezetőjének, a KEDIM-et pedig a reakció bázisának kikiáltani. A politikai harc 1946 tavaszán kiéleződött, megkezdődött a kisgazdapárt felszeletelése. A baloldal eszköztárába tartozott a párt erkölcsi lejárata is. Erre kiváló igazolás lett a Kiss Szaléz-ügy, amivel köztörvényes bűncselekménnyel körített politikai összeesküvést varrtak a kisgazdák és a „klerikális reakció” nyakába.

Nem tudni, a kihallgatás során P. Kiss Szaléz elárult-e gyónási titkot, de azt tudjuk, hogy kegyetlenül megkínozták. Akik látták őt Sopronkőhidán, alig ismerték fel papjukat a cigarettával égetett, felpuffedt, járóképtelen véres testben...

A „bűnjelek”, a Bagolyvárban talált fegyverek és robbanóanyagok vízzel telt ciszternában átak hónapok óta. Kiss Szaléz természetesen bevallotta, hogy tudott róluk. A legtöbb letartóztatottnál valóban találtak fegyvert – a háború befejeztével csak össze kellett szedni az elhajigált pisztolyokat, puskákat. Viszont a kihallgatási jegyzőkönyvekhez egyetlen egy fegyverszakértői vizsgálati irat sincs csatolva, így nem tudni, azok alkalmasak voltak-e emberélet kioltására.

A P. Kiss Szaléz ügy vádlottjai fölött eredetileg a népbíróság ítélkezett volna. Ám a Budapesti Népbünyészség 1946. június végén átadta őket a Szovjet Katonai Törvénysséknek, s az ítélkezett a felerészben gyermek – 15-17 éves kamaszok –, felerészben nagykorú fiatal emberek fölött. Szakszerű tolmács híján a bíró kézzel mutatta a kihirdetett ítéletet, amiről az érintettek először azt hitték, hónapban értendő. Tévedtek. Évben a legkevesebb büntetés hét esztendőre szólt, ennyit a kiskorúak kaptak. A többieket tíz-tízévi, Szovjetúnióban letöltendő szabadságvesztéssel sújtották. P. Kiss Szalézt, Kizmann Ottót, Ijf. Kiss Sándort és Bodnár Lászlót halálra ítélték és kivégezték.

Többen Szibériában pusztultak; akik túléltek a gulagot, 1953 és 1955 folyamán hadifoglyokként térhettek haza azzal az ígérettel, hogy büntetésüket a jövőben nem veszik figyelembe. De a szalézista bélyeg egy életre elkísérte őket. Az ígélet ellenére a Belügyminisztérium 1959 után is bűnyügyi nyilvántartásba vette őket, aminek következtében többen elveszítették állásukat, időnként rendőrök faggatták a szomszédokat – a gyanú szele mindig ott lengedezett körülöttük. Rehabilitálásukra csak a rendszerváltozást követően került sor.

Actio Catholica (AC)¹⁴⁵

Az Actio Catholica a katolikus világiak egyházért végzett munkáját fogja egybe. Alapelveit XI. Pius pápa fektette le 1922-ben az Ubi arcani Deo... kezdetű enciklikában. Magyarországon 1925-ben szerveződött meg, országos elnöksége 1932. november 12-én állt fel, első országos elnöke Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás lett. A szervezet országos igazgatója, Mihalovics Zsigmond 1943. augusztus 26-án részt vett a győri püspöki palotában a katolikus társadalmi szervezetek küldötteinek titkos tanácskozásán, amelyen megállapították, hogy Németország rövid időn belül elveszíti a háborút. (A megbeszélésen mások mellett részt vett P. Kiss Szaléz ferences szerzetes, Mindszenty József prelátns, valamint Varga Béla.) A szervezet országos elnöksége 1945. augusztus 9-én Új Ember címmel katolikus hetilapot indított. A kezdetben huszonötezer példányban megjelenő lap felelős szerkesztője Pényzes Balduin bencés tanár volt. A vallásszabadság első nyílt megsértése volt, amikor a rendőrség Budapesten betiltotta az AC elnöksége meghirdette hagyományos úrnapi körmenet megtartását. 1948 nyarán a Budapesti Népbíróság távollétében tízévi fegyházbüntetésre ítélte a letartóztatás elől külföldre menekült Mihalovics Zsigmondot. A szervezet kulturális titkárát, Lénárd Ödön piarista szerzetest hatévi fegyházbüntetéssel sújtották. Az AC titkárát, Nagy Miklóst a Mindszenty-perben ítélték háromévi börtönbüntetésre. A szocializmus idején eredeti feladatát nem tudta ellátni, az egyház feletti állami ellenőrzés fedőszerveként működött. 1967-től Teológia címmel negyedévente megjelenő folyóiratot adtak ki négyezer példányban.

A gyöngyösi „ifjúsági” per¹⁴⁶

Az egyik első, iskolák elleni „ifjúsági” per 1946-ban zajlott. A napvilágra került dokumnetuomik szerint a per nyilvánvalóan arra szolgált, hogy a katolikus egyesületek államellenes tevékenységét, megsemmisítésük jogosságát „igazolják” velk, orszgó-világ előtt. A

145 Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány

<<http://www.rev.hu/index.html>> ? impresszum <[hu/oha_impressum.html](http://www.rev.hu/oha_impressum.html)> 2004.

146 Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügnyök-kérdés, Szent István Társulat, Budapest, 2005. 62.o.

másodlagos cél, hogy Kiss Szalézt, a nagy hatású ifjúsági lelkiásztort, ferences szerzetest eltegyék az útból. Szaléz atya prédikációkat, találkozókat tartott, amelyek sok fiataalt vonzottak. Egy ifjúsági egyesületet is vezetett, KEDIM-et (Kereszténydemokrata Ifjúsági Mozgalom), amely kedveltebb volt, mint a kommunisták által erőszakkal is támogatott MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség). A kiszegedéskorban is politizált, mint a szegény parasztság érdekeinek védője; e pártnak-amely akkoriban a kommunistáknak egyik legerősebb ellenfele volt – egyik helyi vezetőjeként tevékenykedett. Ezekért kellett meghallnia.

Az ellene irányuló támadás első lépéseként három 16-17 éves fiúból akartak terhelő vallomást kicsikarni. E diákok egyikének anyját az oroszok megerőszakolták, és ezért ők hadjáratot indítottak a szovjet katonák ellen. A történetek a felelősséget Szaléz atyára akarta a rendőrség hárítani. Ez nem sikerült. Ekkor 30, nagyrészt középszkolás diákot tartóztattak le. Addig „kezelték”, kínozták őket, amíg be nem ismerték, hogy az atya vezetése mellett összeesküvést szerveztek. A beismerő vallomások – a mai kutatók szerint – zavarosak, egymásnak ellentmondóak. Szó esik bennük fegyverrejtegetésről, a Habsburg-restauráció előkészítéséről, rorakciók elkövetéséről stb. - Kiss Szaléz atyát és három diákját- a 17 éves Krizmán Ottót és Bodnár Lászlót, valamint a 16 éves Kiss Sándort halálra ítélték, majd Sopronkőhidán agyonverték. Harminc további személyt – köztük fiatalokat -fegyházba, illetve kényszermunkára vittek.

(Felhasznált irodalom: Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Budapest, Magyar Politikai Foglyok Szövetségének kiadása, 1990. 58.o. Keszely Gábor: ÁVH egy terrorszervezet története. Budapest, Korna, 2000.)

Az egyházi iskolák, egyesületek és a hitoktatás elleni támadások hitvallói és vértanúi¹⁴⁷

A kivégzett Kiss Szaléz ferences atya nevével már találkoztunk. Lássuk röviden – amiről eddig nem szövegtünk – vértanúságának részleteit és körülményeit, és ismerjük meg vádlott társait! A gyöngyösiekkel egy koncepcióban perben és időben többeket megvádoltak majd bezártak. Köztük Szántó Konrád ferences történészt, akit szervezkedés és diákösszeesküvés szervezésének vádjával vittek börtönbe. Hasonló vádakkal zártak be négy hatvani ferencet is. Közülük Lukács Pelbárt atyát 10 év kényszermunkára ítélték. Perük együtt zajlott a gyöngyösiekkel.

Az Andrassy út 60-ban „készítették elő” a perre őket, kínzásokkal. Az ítélet után egyik cellába helyezték el a halálraítélteket, másikba a szovjet kényszermunkára szántakat. A kályhacső nyílásán kapcsolatot tudtak teremteni. Szaléz atya – az életben maradt tanúk beszámolóit szerint – hittől, Istenben megnyugodva, mindenkinek megbocsátva várta kivégzését. Hitre biztatta a Gyöngyösön összefogdosott és Szibériára Ítélt fiatalokat-felnőtteket. Az utóbbiak felfedezték, hogy cellájukban van egy besúgó. Haragjukban hátulról agyon akarták ütni egy kemény tárggyal, de Pelbárt atya megakadályozta. Amikor nekiestek a besúgónak, az bevallott mindent, s mindenkitől bocsánatot kért. Szaléz atya a kályhalyukon keresztül feloldozta azt, aki megfontolt szándékkal (bár kényszer hatására) hamis vádaskodással közreműködött az elítélésében.

Október elején a 37 deportálandó rabot orosz ruhákban öltöztették, s így szállították őket autón, majd vonaton, hogy senki ne tudjon sorsukról. Minden magyar szót főbelövés terhe mellett megtiltottak. Sopronkőhidán vitték át őket. Ott gyilkolták meg Kiss Szaléz atyát és a három gyöngyösi fiataalt. Sopronkőhidán tartották fogva Kölley György atyát, vele együtt Oloffson Placid bencés és Vágh József jezsuita atyákat, akiket egy „cserkészbüntetőben” való közreműködéssel vádoltak. Őket 8 évi szibériai kényszermunkára ítélték, ahonnan 1954-ben hazatértek. Pelbárt atya a kényszermunka során meghalt.

P. Kiss Szaléz (1904-1946)¹⁴⁸

A kommunista propaganda 1946-ban az egyház társadalmi befolyását akarta megtörni. Ennek keretében tartóztatták le Szaléz atyát, akit azzal vádoltak meg, hogy a gyóntatószékben

147 Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynök-kérdés, Szent István Társulat, Budapest, 2005. 129.o.

148 Ferences vértanúk: A Margit Körúti Ferences Plébánia kiadványa, szöveg: fr. Kálmán Peregrin

utasításokat adott különféle terrorakciókra, gyilkosságokra. 1946. április 18-án tartóztatták le, majd a szovjet hadbíróóság halálra ítélte. 1946. december 10-én végezték ki Sopronkőhidán. Személyének jelentőségét kiemeli az a tény is, hogy a későbbi évtizedekben a gyöngyösi ügyről rendőrségi oktatófilm is készült. A gyónási titok vértanújaként tartjuk számon.

"Ezek azok, aki a nagy szorongatásból jöttek, és fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében. Ezért vannak Isten trónja előtt, és éjjel-nappal szolgálnak neki templomában." Jel 77, 14-15)

P. Kiss Szaléz és ferences sorstársai¹⁴⁹

A szovjet hadsereg védelme alatt Moszkvából hazatért kommunisták, Sztálin akaratát követve - taktikai okokból - nem kiáltották ki azonnal a proletárdiktatúrát, hanem többpártrendszerű kormányformát engedtek működni. A koalíciós korszak látszatdemokráciájának első percétől azonban megkezdték a kommunista párt erősítését és tervszerűen fogtak hozzá az egyházak anyagi és társadalmi erejének felszámolásához. 1946-ban a vallásnak az ifjúságra gyakorolt befolyását akarták a minimálisra csökkenteni az ifjúsági egyesületek felosztatása, az iskolai hitoktatás megszüntetése és a szerzeteseknek az iskolákból való kitiltása által. Céljuk megvalósítása érdekében 1946 tavaszán rágalmozási és megfélemlítési kampányt indítottak a katolikus középiskolák ellen, valamint koncepciók pereket kreáltak, hogy ezekre hivatkozva igazolják eljárásuk jogosságát. Mindszenty bíboros Emlékirataiban a következőket olvashatjuk: „Rajk váratlan fordulattal középiskolákban rendelt el házkutatásokat. A rendőrség bejelentés nélkül szállt ki és tanítás közben osztályról osztályra vizsgálta át a tanulók táskáját, füzetait, motozta zsebeit. A razzia végén azután magukkal vittek 10-15 diákot és egy-két napig fogva tartották őket. Fenyegetésekkel, veréssel, kínzással aláíratnak velük kihallgatási jegyzőkönyveket, melyekben szerzetes tanáraik és hitoktatóik ellen összeállított vádak sorakoztak. A tanintézetekben a rendőrök éjjelente pisztolyokat, puskákat, töltényeket rejtettek el, amelyeket másnap az igazgató jelenlétében „találtak meg” és mutattak föl, mint diák-összeesküvés bűnjelét. A sajtó diák-összeesküvésekről mint a reakciós tanerők káros eredményeiről számolt be és természetesen erélyes rendszabályokat követelt a „reakció fészkei”, az egyházi iskolák ellen. Amint az első hírek eljutottak hozzám, azonnal kértem a katolikus főigazgatóságot, hogy minden esetet vizsgáltsanak ki. A hivatalos vizsgálatokból kitűnt, hogy a kommunista belügyminiszter mesterségesen felidézett vádakkal vezet rohamot a katolikus iskolák és az iskolai hitoktatás ellen.”¹ Ennek az egyházellenes kampánynak lett áldozatává Gyöngyösön *P. Kiss László Szaléz*, ferences lelkész és főiskolai tanár, akit három fiatalos gyöngyösi diákkal kivégeztek, Hatvanban pedig P. Lukács László Pelbárt, aki az egyik szovjet munkatáborban fejezte be életét. Kívülük még vagy 30 diákot, illetve felnőttest ítélték hosszabb-rövidebb idejű fogságra, kényszermunkára.

1. Mi is történt Gyöngyösön

1945-ben és 1946 tavaszán lelőttek néhány szovjet katonát. Vagy bosszúból gyilkolták meg őket, vagy egymást lötték le, mint Budapesten, a Teréz körúton. Sok adat van arra, hogy a murciforrás idején Gyöngyösön a megszálló egységek katonái közül egymásra lövöldöztek több alkalommal ittasan, sok esetben féltékenységből. Akár egymást ölték meg, akár a magyarok bosszújának estek áldozatául, ez kitűnő alkalom volt a Belügyminisztérium számára egy szerteágazó koncepciók per kidolgozására és végrehajtására, amellyel a Gyöngyösön és környékén megsemmisítő csapást lehet mérni az egyházi egyesületekre, iskolákra és a fiatalságra komoly hatást gyakorló papokra, főleg ferences szerzetesekre.

A kiagyalt terv értelmében az orosz katonákat Kiz-mann Ottó és Bodnár László 17 éves diák, valamint Kiss Sándor 16 éves diák gyilkolta meg. Reájuk azért esett a választás, mert 1946 tavaszán heccből és vagányságból álarcosán, kezükben játékpisztollyal rajta ütöttek a gyöngyössolymosi és nagyrédei rendőrsőn és a szolgálatosokat álfegyvereikkel arra kényszerítették, hogy vegyék le a falról Sztálin képét és vizeljék le. Utána magukkal vittek néhány szolgálati fegyvert. Mindez hatóság elleni súlyos erőszaknak és tiltott fegyvertartásnak minősült és a fennálló statárium értelmében halálbüntetést vont maga után. Hogy ezen kívül orosz katonákat is megöltek volna, nem bizonyítható. Lehetséges, hogy ezt a bűncselekményt csak a rettenetes

149 [A szöveg megegyezik: Dr. Szántó Konrád OFM: P. Kiss Szaléz és ferences sorstársai. In: A meggyilkolt papok kálváriája. 37-47.o., Mécses Kiadó; Továbbá: Nemzeti Újság, 1988. november 8-9.o.](#)

kínzások hatására vállalták magukra. És mivel a vallatás során arról is beszéltek, hogy többször felkeresték a **Kiss Szaléz** atya által vezetett KEDIM (Keresztény Demokrata Ifjúsági Mozgalom) klubhelyiségét, hogy ott zenét hallgassanak meg táncoljanak, a pert földolgozó hatóság számára adott lett az a papi személy is, aki a háttérből a fiataloknak fegyverszerzésre, gyilkosságok és egyéb terrorakciók végzésére adott utasítást, mégpedig a gyóntatószékben. Kívülük még egy protestáns fiú is - jóllehet náluk nincs gyónás - azt vallotta, hogy a gyóntatószékben tett jelentést a szerzett fegyverek karbantartásáról.

A koncepciók per kiszélesítése végett azokat, akik ezekkel a fiúkkal baráti vagy ismeretségi kapcsolatban álltak és nevüket a vallatás során kiejtették, szintén letartóztatták. A letartóztatások 1946. április 18-án kezdődtek el. Vagy 30 diák került így a börtönbe. Addig kínozták őket, míg be nem vallották bűnrészességüket a bosszúállásra szervezett összeesküvésben.²

2. Miért P. Kiss Szalézra esett az ÁVH választása?

A KEDIM klubhelyiségébe bejáratosak voltak más ferencesek is, akikre szintén rá lehetett volna sütni a felbujtás bűncselekményét. Miért Szaléz atyát szemelték ki? Ki volt P. Kiss László Szaléz?

Az ország egyik legkiválóbb egyházi szónoka, a Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett ferences rendtartomány Hittudományi Főiskolájának a tanára, igen művelt, kitűnő tollú ember, az ifjúságra szuggesztív hatást gyakorló lelkipásztor, aki egyúttal a Kisgazdapárt népszerű politikusaként, a szegényparasztság érdekeit képviselte, nemcsak 1945-48-ban Gyöngyösön, hanem a harmincas években is. 1936-tól a rendi főiskola Jászberényben levő filozófiai fakultásán bölcséletet tanított és a ferences kispapok lelkivezetője volt. Több cikke jelent meg a Korunk Szava c. folyóiratban. A demokratikus gondolkodású fiatal írók által vezetett és erősen Hitler-ellenes lapot a demokratikus törekvések támogatása, szociális felelősségérzés és a nyárspolgári magatartás bírálata jellemezte. Szaléz atya egyik, a nagy „tanyavárosnak”, Jászberénynek vallási és társadalmi viszonyaival foglalkozó „Katolikus Jászberény” című írásában bíráltni merészelte a „tanyaváros” főtemplomának nagyprépostját, Kelé Istvánt, aki ezért annyira megharagudott a fiatal ferencesre, hogy P. Hermann Pál Hermenegildtől, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartomány főnökétől követelte a városból való azonnali elhelyezését. A vita eredménye az lett, hogy Szaléz atyát nemcsak Jászberényből helyezték el, hanem „büntetésből” Amerikába küldték. Ide 1937 tavaszán érkezett. New Brunswick-ben kapott beosztást. Az ottani Szent László egyházközség és plébánia vezetője, P. Hajós Antal Márk mellett káplánként kezdett dolgozni, majd ez év novemberében átvette tőle a plébánia irányítását. Tüzes, lelkes szónok volt, akin csüngtek hallgatói és amit kért tőlük, azt megtették. A szószéken angyali jelenségnek látszott, akit hívei Zadravetz István püspökhöz hasonlítottak. A nyugdíjas tábori püspök háromszor is tartott New Brunswick Szent László templomában népmissziót. Munkatársai közül a plébánia magyar iskolájában tanító és a pasztorációs munkában is részt vevő Isteni Szeretet Leányai apácák voltak legközelebb a szívéhez. Csodálta életüket, munkájukat és igénytelenségüket.

Hogy megerősítse őket szent hivatásukban, rendszeresen mondott számukra buzdító beszédeket, tartott nekik lelkigyakorlatokat. Prédikációit és lelkigyakorlatos beszédeit a nővérek összegyűjtötték és sajtó alá rendezték. A „Mindent Istenért” című könyvet a Katolikus Magyarok Vasárnapja c. magyar lap adta ki. Az újságnak munkatársa és lelkes terjesztője volt.

Tehetsége, lelkesedése gyökeresen átalakította és megújította New Brunswick magyar életét és vallásos lelkületét. De működésének hatása bizonyos értelemben kiterjedt Amerika más vidékeire, mivel sokfelé prédikált és tartott előadásokat. Sikerei és hírneve ellenére sem volt igazán boldog, és amint tornyosultak a második világháború fekete felhői, úgy nőtt boldogtalansága és honvágya. 1942 januárjában, az utolsó személyszállító hajón, amely Amerika és Európa közt indult, visszatért Magyarországra.

A kettős, magyar és amerikai állampolgársággal rendelkező szónokot és író elöljárói Debrecenbe helyezték, ahol nemrég telepedtek le a ferencesek. Házfőnökként kivívta, hogy a Vámospércsi úton levő, az ún. Nyilastelepi templom környéke ferences plébánia legyen és Csapó kertben is rendházat létesíthessenek a ferencesek. 1944 őszén Gyöngyösre kellett menni, hogy átvegye a Hittudományi Főiskola pasztorális tanszékét és a kispapok lelki vezetését.³

Új állomáshelyén - az előbbiekhöz hasonlóan - főleg a fiatalok körében ért el jelentős lelkipásztori sikereket. Részükre megszervezte a KEDIM-et, a Keresztény Demokrata Ifjúsági

Munkaközösséget. Mivel a gyöngyösi fiatalság körében a KEDIM sokkal kedveltebb volt, mint a kommunista vezetésű MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség), már ez is elég ok lett volna, hogy aknamunkát folytassanak ellene. Még súlyosabban esett a latba, hogy az ország legerősebb pártjának, a Kisgazda Pártnak volt egyik helyi vezető politikusa. Mindezért vesznie kellett, mégpedig olyan kitalált aljas bűnsorozatért, amely tökéletesen

ellenkezett papi becsületével, a keresztény lelkiülettel és emberi lelkiismeretével.

Azt, hogy az ellene felhozott vádak koholmányok voltak és a gyöngyösi ifjúsági per koncepció volt, legújabbán hivatalos személyek is elismerik. Így dr. Balogh Margit, egyetemi oktató, a papok rehabilitációja ügyében kinevezett jogász-történész bizottság egyik tagja és dr. Gál Andor hadbíró, az Igazságügyi Minisztérium katonai főosztályának a tagja. Mindketten kijelentették és megígérték, hogy hamarosan nyilvánosságra hozzák, miszerint Szaléz atya pere koncepció volt.⁴

3. Az ún. országos papi szervezkedés egyéb papi tagjai

A mesterségesen készített országos összeesküvéshez természetesen Szaléz atyán kívül más lelkészeket, főleg ferenceseket kellett keresni, mégpedig olyanokat, akiknek rendszerellenessége közismert és akik hatni tudtak az ifjúságra. Ezek közé tartozott e sorok írója is, akire azt akarták rábizonyítani, hogy Szécsényben a templom előtti téren álló orosz emlékmű meggyalázására ő bujtogatta föl cserkészcsapatának tagjait. Mivel a tett elkövetésekor már napok óta nem tartózkodott a helységben, hanem egy másik Nógrád megyei községben tartott nyolcnapos lelkigyakorlatot és a nyomozók semmi olyasmit nem tudtak előkeríteni, ami a legcsekélyebb mértékben is azt igazolta volna, hogy köze volt a dologhoz, a szécsényi rendőrségről kénytelenek voltak elengedni. A magyar belügyi szervek és az orosz KGB előtt azonban továbbra is gyanús és nyilvántartott személy maradt, akit később izgatás és diák-összeesküvésben való részvétel miatt letartóztattak és két és fél évre elítéltek.

A hatvani ferencesek azonban nem úszták meg ilyen könnyen a dolgot. Hatvanban legjobban P. Lukács László Pelbárt 30 éves ferences hittanár és nyelvész (perfekt beszélt angolul, németül és törökül) volt vörös posztó az ÁVÓ szemében. Vele együtt v.46 tavaszán letartóztatták P. Zachar Imre Róbert, Farkas Imre Jozafát és Richter Károly Regalát lelkészeket is. Pelbárt atya rendkívüli nagysága nemcsak tudásában mutatkozott meg, hanem hősiességében is. Árva gyermekként került a ferences rendbe. Hogy visszafizesse a rend jóságát - mivel azonnal átlátta, mire megy a játék -, mindent magára vállalva minden gyanút elhárított rendi testvéreiről, akiket bizonyíték hiányában szabadon engedett a rendőrség.

P. Pelbárt és a Hatvanban lefogott egyetemisták és néhány környékbeli volt főjegyző ügyét eleinte külön kezelték. A vád az volt ellenük, hogy fegyvert és lőszert szereztek egy későbbi leszámolási akció céljából. Le is fényképezték őket, amint teherautón szállítják a rablott fegyvereket meg bombákat. Pelbárt atya alakja mellett ez az írás állt: „A bombás szerzetes”.

A Conti utcai Katonai Ügyészségen székelő Szovjet Hadbírószág Pelbárt atyát 10 évig tartó kényszermunkára ítélte.

Itt mondták ki az ítéletet az állítólagos gyöngyösi összeesküvés tagjaira is, akikből a gyöngyösi, majd a Budapest, Andrassy út 60. szám alatti AVH-s börtönben a legszörnyűbb kínzások által kényszerítették ki a koncepció per kitervelői által előírt vallomást. Hiába vonta vissza mindenki a kényszer hatására tett vallomását, ezt az orosz bíróság nem vette figyelembe.

Az ítélet kimondása után valamennyien a Szovjet Hadbírószág börtönében várták további sorsukat. Egy nagy, tágas cellában helyezték el a kényszermunkára ítélteteket. Külön a szomszéd cellában voltak a halálra ítéltet. Velük a kályhacső nyílásán lehetett beszélgetni. Szaléz atya szólalt meg először. Mindegyiküktől elbúcsúzott, haragmentesen megbocsátva valamennyinek és így várja kivégzését, Isten akaratában megnyugodva. Kérte, hogy reá se gondoljon senki se haraggal, hiszen mindenki tudja, milyen rettenetes kínzásokon kellett keresztülesnie és belőle csak azt tudták kicsikarni, ami elsősorban saját magára volt terhelő. Szavait papi áldásával fejezte be. A kényszermunkások cellájában tartózkodott a másik ferences atya, P. Pelbárt. Ő akadályozta meg, hogy agyon ne verjék a közjük beépített rendőrbesúgót, akit aljas munkája jutalmául ugyanúgy 10 évi, Szovjetunióban letöltendő kényszermunkára ítélték. A diákok közül páran a klozethordó fedelével akarták a provokátort agyonütni. Miután a provokátor töredelmesen bevallotta vétkeit és mindenkitől bocsánatot kért, a Snejdernek nevezett férfit a kályhalyukon keresztül meggyóntatta és

feloldozta. Feloldozta azt, akit őt előre megfontolt szándékkal provokálta a halálba. Október eleje lehetett, amikor a mintegy 37 rabtól elvették civil sapkáikat, felöltőiket és helyette orosz katonai köpenyeket és sapkákat adtak, hogy senki se sejtse, kiket szállítanak teherautókon és vonaton. Minden magyar szót azonnali főbelövés terhe alatt megtiltottak.⁵

A sopronkőhidai börtön volt az oroszok közép-európai gyűjtőtelepe és börtöne.

Itt végezték ki a három, Budapesten halálra ítélt fiatalos mezőgazdasági szakközépiskolást és Szaléz atyát. Abban a kérdésben, hogy pontosan mikor is volt a kivégzés, elsősorban Szaléz atyáé, megoszlanak a vélemények. Az egyik elítélt, Pók László a következőket írja: Sopronkőhidán az egyik séta alkalmával láttak a börtön összekötő folyosóján a kivégzettek ruhái közt egy szerzetesi csuhát is. Ez *Pók László* szerint Szaléz atya csuhája volt.⁶ De ha az övé lett volna, mivel az írás szerzője szerint Szaléz atyát golyó általi halálra ítélték, akkor a csuhának véresnek kellett volna lennie, ami bizonyára nem került volna el figyelmüket. A magam részéről valószínűbbnek találom Kölley György Münchenben működő lelkész és főcserkész véleményét, aki ebben az időben mint kispap, szintén a sopronkőhidai börtön lakója volt. Kölleyt a „Kamara-erdei ügyben” való részvétel miatt ítélte 1946. szeptember 9-én a Conti utcai Szovjet Katonai Bíróság 8 évi, Szovjetunióban töltendő kényszermunkára. Ő is tagja volt annak a Budapest környéki Kamaraerdőben táborozó cserkészcsapatnak, amelyet megtámadott egy részeg orosz őrmester. Miután azt lefegyverezték, az egyik diák belelőtt a katonába a tőle elvett géppisztollyal és megölte. A szerencsétlen embert az erdőben eltemették. Olafson Piacid bencés hittanárt és Vágh József jezsuita lelkészt, akiknek ügyét hozzásatolták a Kamara-erdeihez, mivel kapcsolatot tartottak fent az illető csapattal, szintén nyolc évi kényszermunkára ítélték. Mindhárman 1954 februárjában tértek vissza Magyarországra. Kölley úgy tudja, hogy Szaléz atya vénájába levegőt fecskendeztek.⁷ A ferences rendi nekrológium, a rendtagok halotti adatait tartalmazó könyv, Szaléz atya halálának dátumát 1947. január 8-ra teszi.

P. Pelbártot Sopronkőhidáról egy, a Finn-Karéliá-ban működő munkatáborba szállították. Ott halt meg gégerákban 1948. április 18-án. Erről a Vöröskereszt küldött értesítést.⁸

4. Az ún. hatvani lázadás

A hatvani ferencesek kálváriája ezzel azonban még nem fejeződött be. A szerzetesek egy részének 1950 júniusában történt deportálása alkalmával a hatvani kolostorba is hoztak Tatáról és Mosonmagyaróvárról piarista papokat. Amikor a nép megtudta, hogy az ÁVÓ megszállta a hatvani kolostort, sok embernek eszébe jutott 1946 tavasza, amikor három ferencet hurcoltak el a kolostorból. A barátokat rajongásig szerető nép közt futótűzként terjedt a hír: „Az ávósok újból elviszik az atyákat!” Aki csak tehette, a rendház felé igyekezett. Egyre nagyobb tömeg vette körül a rendházat és egyre fenyegetőbbben kezdték követelni az ávósok távozását. Ekkor azok Pestről erősítést kértek. Az ÁVÓ katonasága gumibottal összeverte a ferences és piarista papokat. A rendház köré gyűlt emberek közül 300-at Recskre és más internálótáborokba hurcoltak, 38 családot - csecsemőket és 80 éves aggastyánokat is - 4 esztendőre kitelepítettek. A négy ferences atyát, P. Kriszten Ferenc Raffael házfőnököt, P. Zsiga Kerubin András, Tarcza József Aurél és Veress János Géza hitoktató atyákat, valamint két munkást: Fillér Rezsőt és Karácsony Sándort június 20-án az Andrássy út 60-ba vitték. A vizsgálati fogság közel kilenc hónapja alatt testileg és lelkileg a legszörnyűbb kínzásoknak vetették alá őket. A bírósági tárgyalásnak nevezett színjátékra 1951. január 31-én került sor. A házfőnököt, Kriszten Ferenc Raffaelt életfogytiglan tartó börtönre, Veress János Gézáat 12 évi, Zsiga Kerubin Andrást és Tarcza József Aurélt 10-10 évi börtönre, Fillér Rezsőt és Karácsony Sándort 5-5 évi börtönre ítélték.

Raffael atya 1899-ben született Kőrösbányán. 1921-ben történt pappá szentelése után mint lelkész és hitoktató működött Baján, majd a Budapest-Pasaréten letelepedett ferencesek második házfőnöke és a rendház második megalapítója lett. Utána a Budapest, Mártírok úti kolostor ügyeit igazgatta. 1946-ban megválasztották a rendi vezetés egyik tagjává, kormánytanácsossá (definítorrá) és Pécsre helyezték az ottani ferences plébánia vezetésére. 1949-ben került Hatvanba.

Karácsony Sándor további sorsáról nincs tudomásunk. Fillér Rezső három és fél év múlva szabadult, a három ferences atya 1956 júliusában több, mint hat évi raboskodás után.

P. Kriszten Raffael házfőnököt az ítélet kimondása után rendtársaival együtt Vácra szállították. Míg ők onnan szabadultak, a házfőnököt Vácra a Gyűjtőfogházba, majd a Conti utcai

börtönbe vitték. A szerencsétlen ember a rettenetes börtönviszonyok következtében (vagy ki tudja, nem-e a szadista bánásmód miatt?) tüdővészben meghalt 1952. szeptember 5-én.⁹

A fejezetben említett ferencesek közül a legtragikusabb sors Szaléz atyának jutott. Ez azonban ugyanakkor a legfönségesebb is volt. Szaléz atyát ugyanis joggal lehet a „gyónási titok áldozatának” nevezni. Jogosan, mivel bármennyire verték, kínozták is, nem vallotta azt, amire leginkább rá akarták kényszeríteni, ti. hogy néhány gyöngyösi diák gyónás közben beszélt ne

ki orosz katonák meggyilkolására vonatkozó tervükről és ő a gyóntatószéket használva tol, adott nekik tanácsokat és utasításokat terrorakcióik végrehajtására. Mindezt nem vallotta be, mivel kötötte a gyónási titoktartás. Nem vallotta be, s nem is vallhatta, abban az esetben sem, ha a gyilkosságokat a diákok tényleg meg is gyónták volna neki, még kevésbé abban az esetben, ha ilyesmire egyáltalán nem került sor.

Szaléz atya homlokát kettős vértanúi korona övezi: a magyar hazaszeretet és a hősies papi helytállás örökké ragyogó koronája.

Jegyzetek:

1. Emlékirataim 120-121.
2. Pók László: Szaléz atya és társai (5). Kommandósok Sólymoson. In: Prés című folyóirat, 1989. december, 12. és Fehérvár 58.
3. Dr. Füzér Julián: A magyar ferencesek kezdetei New Brunswickon (1923-1942) In: Katolikus Magyarok Vasárnapjának Évkönyve, 1990. 135-139.
4. Pók László .. i.m... 12.
5. Pók László: Szaléz atya és társai (4), Prés 1989. október, 18-19.
6. Pók László .. i.m. Prés 1989. november, 18—19. és Fehérvár 58-59.
7. Fehérvár 59.
8. Necrologium Provinciáé Capistranae 1.18. Április.
9. Havasy 420. és Hírlap, 1991. január 24. Szerda. Hatvan és körzete, 5.

Néhány történet a jog (nem igazság) világából¹⁵⁰ Furcsaságok a jog világából

P. Kiss Szaléz és bűntársai ügyét, akiket szovjet katonatisztek meggyilkolásával és fegyveres összeesküvéssel vádoltak, 1946 nyarán nem magyar, hanem szovjet, ráadásul katonai bíróság tárgyalta. A tárgyalás katonás rendben folyt, kirendelt tolmács közreműködésével. A tolmács olyannyira nem állt feladata magaslatán, hogy ítélethírdetéskor a bíró úgy döntött, jobb, ha a kezével mutatja is, ki mennyit kapott. A fiatalok vádlottak először azt hitték, hónapokról van szó. Tévedtek. A legenyhébb ítélet hét évre szólt.

Ugró Miklós: Leköpvé (Bauer Miklós eltűnt élete és halála)¹⁵¹

A szűkszavú közleményből még az időpontot sem tudjuk meg. Csak annyit, hogy Bauer Miklós Nagy Imre kivégzésének 50. évfordulója előtt halt meg néhány nappal. Ebből még arra is gondolhatnánk, hogy Bauer Miklós példás életű, de szerény, visszahúzó ember volt, mint oly sok kiválóság. Gondolhatnánk: úgy halt meg, ahogy élt, csendben, minden felhajtás nélkül, akár az igazán nagyok. Nyolc évvel ezelőtt saját maga is így beszélt életéről: „[...] Én egy nyolcvan éves, becsületes embernek tartom magam, aki nyilvánvalóan sok hibát is elkövetett, de sokkal több jót cselekedett, mint rosszat, s úgy érzi, élete leltára egyértelműen pozitív...” Egyenes gerincű, makulátlan jellemű személyiség bontakozik ki előttünk, aki felmérte hibáit, és őszintén szembenézett velük; tudja, élete mérlege pozitív irányba billen, mégsem sorolja fel azt a sok jót, amit cselekedett, nem dicsekszik, nem hivalkodik vele.

Az árvák ilyen nagyapát álmodnak maguknak, a beosztottak ilyen főnököt, a rabok ilyen kihallgatót... Nem véletlen, hogy ifjú munkatársa, Eörsi Mátyás hajdan oly nagyon megszerette őt. Halottakról vagy jót, vagy semmit – tartja a megbocsátó mondás, ám Bauer Miklós oly különös személyiség volt, hogy a szokásos kegyelet szabályai alól is kivételt képez. Életében ugyanis – annak ellenére, amit az idézett interjúban állított – aligha lehetett tiszta lelkiismerettel jót mondani

¹⁵⁰ http://borgia.amiga.hu/docs/jog_06.html

¹⁵¹ <http://www.mn.mno.hu/portal/579314>; Magyar Nemzet, 2008. augusztus 16. 25.o.

róla. Ám miként halála időpontját sem tudni pontosan, életének eseményeit is homály és bizonytalanság veszi körül.

Próbáljuk hát sorra venni az ismert tényeket. 1921-ben született polgári családban. A családi cég (Bauer és Rátz) zsák- és zsinég-nagykereskedéssel foglalkozott, s elég jó lehetett az üzletmenet, mert az ifjú Bauer jó és nyilván költséges nevelést kapott. Több nyelven beszélt, s felkészült a zsák- és zsinégbiznisz kihívásaira is, mert textiltechnikusi végzettséget szerzett. Az 1938–39-es tanévben beiratkozott a debreceni egyetem jogi karára. Egy év után azonban távozott Debrecenből, és átiratkozott a budapesti jogi karra. Ott is csak a harmadik évfolyam elvégzéséig jutott, az egyetemet nem fejezte be. Hogy hol kapott diplomát, miként szerzett jogi doktorátust, az nem ismeretes. Külföldön sem folytathatott tanulmányokat, hiszen saját bevallása szerint már 1943-ban felcsapott antifasiszta ellenállónak.

A háború alatt feleségül vette Schönfeld Juditot, akinek bátyjával, Szendi Györggyel együtt, hármásban léptek be 1945-ben a kommunista pártba, majd az AVO-hoz, amely szervezetekben híresen családias légkör uralkodott. Bauer úgy emlékszik, hogy kifejezetten udvarias, barátságos, finom lelkű ÁVO-s, majd ÁVH-s volt, az a fajta, akiért rajongtak az őrizetesek. Bauer nagyobb szabású jó cselekedetei közé tartozott, hogy részt vett Rajk László kihallgatásában. Rajknak – ha túléli – ez az esemény minden bizonnyal a kellemes élményei közé tartozott volna, hiszen Bauer is szép emlékeket őrzött róla. „A rend kedvéért teszem hozzá, hogy a Rajk-ügyben bizonyos összefoglaló jelentések szerkesztésében részt vettem, de sem Rajk Lászlót, sem más vádlottat nem hallgattam ki, aki mást mond, az téved vagy hazudik.” (Később mégis azt mondja, hogy Ries Istvánt ő hallgatta ki.) A Rajk-ügy utólagos kivizsgálását végző Legfőbb Ügyészség különleges ügyek osztályának feljegyzésében, amelyet 1954. október 18-án a Belügyminisztérium (BM) vizsgálati főosztálya vezetőjének küldtek, az alábbi kitétel szerepel: „[...] megállapítottam, hogy 1949. [évi] vizsgálatban külön kiértékelő működött, aki a vizsgálók jelentéseit és az általuk készített jegyzőkönyveket kiértékelte, azokat »összhangba hozta«, illetve sorozatos és folyamatos valótlan jegyzőkönyvek felvételére adott utasításokat. Megállapításom szerint a vizsgálat eredményének értékelését 1949-ben a Rajk-ügyben Bauer Miklós volt av. őrnagy intézte.” Az alapos munka meghozta gyümölcsét, a Rajk-ügyben részt vevő ávós tisztek közül Bauer 100 ezer forintot kapott. Ugyanennyit érdemelt ki a sógor, a szadizmusáról hírhedt Szendi György is.

Bauer állandó jótékonykodásai sorában Ries István „kezelése” sajátos hírnévre tett szert. Erre így emlékszik vissza az agg filantróp: „Ries István kihallgatását valóban én kezdtem el. Azért bíztak meg velem, mert nála a házkutatás alkalmával sok idegen nyelvű levelet, iratot találtak, s mint aki ott egyedül tudott franciául, angolul és németül is, nekem adták át tanulmányozásra. Azután azt mondták, hogy mivel én ismerem legjobban az ügyet, s jogász vagyok, akárcsak Ries, végezzem én a kihallgatást. [...] Az igaz, hogy a magabiztosságát meg akartam ingatni, mert nagy tudású, de egyben gögös ember volt, aki lenézte a nála műveletlenebbeket. Azt hitte, ilyen kihallgatót kap, s már az meglepte és kibillentette szellemi fölényének tudatából, hogy egy több nyelven beszélő, művelt kihallgatója van, akit nem tud lehangolni. Uram, nekem nem volt szükségem erőszakra, amit elértem, azt intellektuálisan értem el, a fizikai erőszakot lealacsonyítónak tartottam és sohasem alkalmaztam.”

Dr. Ries István hivatalban lévő igazságügy-minisztert 1950. július 7-én tartóztatták le hűtlenség, korrupció és szabotázs vádjával. Ügyében szeptember 11-ig tartott a vizsgálat, akkor szállították át a váci rabkórházba, ahol szeptember 15-én meghalt. Bauer nem tartotta felelősnek magát: „Ries István halálát súlyos betegsége okozhatta és az, hogy nem kapta svájci gyógyszerét. [...] Előrehaladott cukorbetegség és prosztatarák. Ez azzal járt, hogy nem tudott állni, és nem volt képes visszatartani a vizeletét, ezért gyakran összevizezte magát. A kihallgatásokon a szabályzat szerint a vádlottnak állnia kellett, én azonban leültem, úgy hallgattam ki, s rántott húst hoztam neki, mert ezt kérte tőlem. Ezt be is sügték Péter Gábornak, ő azonban nem kifogásolta eljárásomat. [...] Rákosi nyilvánvalóan elégedetlen volt működésemmel, mert az ügyet elvették tőlem, és Angliába küldtek egy tűzoltóval – tűzoltóként – az angol kommunista párt meghívására.” Közbevetőleg jegyezzük meg, nehéz elhinni, hogy abban az időben Rákosi angliai kiküldetéssel fejezte ki elégedetlenségét. Az viszont tény, hogy Bauer 1950 őszétől az ÁVH külföldi hírszerző részlegén dolgozott, így ebben a minőségében már érthetőbb kiküldetése. Amúgy egy ilyen küldetés inkább jutalomnak számított, nem büntetésnek. Mitől is lett volna elégedetlen Rákosi,

amikor Bauer olyan jelentéseket küldött neki Ries Istvánról, mint a július 22-én, a beismerő vallomás után készült „tárgyilag” összefoglaló: „Beismerő vallomása előtt a sírása, piszkossága és bevizelése általi megalázottságát leszidással, leköpéssel és néhány pofonnal igyekeztem fokozni.” Néhány nap múlva, augusztus 11-én ezt írta: „Ries István jelenleg őrizetének 5. hetét tölti, ez a hét a vele való bánásmódban nagy változást jelentett, mert a hét keddjén igen gyengén meg lett verve. [...] A verést Ries meglepően jól bírta, egyáltalán nem tört meg utána, magatartása legfeljebb annyiban változott, hogy az eddigieknél is alázatosabb lett, de ravaszkodása, mellébeszélése továbbra is megmaradt. [...] További veréssel szemben nem mutat különösebb félelmet.”

Az intellektuális módszereire büszke Bauer igyekszik bagatellizálni a veréseket, holott Ries a fogdahálózat besugójának elpanaszolta, hogy nagyon fél a verésektől. Az ő halálának körülményeit is kivizsgálták 1955-ben. Bakos Pál főosztályvezető ügyész többek között ezeket írta jelentésében: „Ries István ügyében a vizsgálatot Péter Gábor közvetlen irányítása alatt Bauer Miklós áv. őrnagy végezte, és az iratok közt okmányok fekszenek arról, hogy törvénytelen eszközöket alkalmazott. [...] Az a feltevés, hogy Ries halálának közvetlen oka az általa több esetben elszenvedett verés volt, a rendelkezésre álló vizsgálati iratok alapján nem támasztható megbízható módon alá, de nem is cáfolható meg.”

Ries István halálra verésének gyanúja nem ok nélkül vetődött fel. Kortársak szerint Bauer annak idején maga dicsekedett Ries agyonverésével. Marosán György 1962-ben idézte fel azt a történetet, miszerint az egyik ávos vizsgálótiszt panaszkodott, hogy nem vall az őrizetese, erre Bauer gúnyosan megjegyezte: „Nem tudtok kihallgatni, látjátok, az én őrizetesem inkább meghalt.” Egyértelmű bizonyíték valóban nincs arra, hogy Ries Istvánt agyonverték, s hogy Bauer verte volna agyon. Ám fia, Bauer Tamás SZDSZ-es képviselő azt is tagadta, hogy a papa részt vett Ries kihallgatásában. Ami azért is kizárt, mert akkor szegény Ries nem ehetett volna rántott húst. Bauer a szellemi fölényét ókori kínzási módszerek felelevenítésével is érezte. Péter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetest 1946-ban tartóztatták le. Kihallgatása során – állítólag Bauer javaslatára – vizet csöpögtettek a koponyájára, majd vödört húztak a fejére, s azt gumibottal dőngették. Farkas Vladimír visszaemlékezése szerint a vízcsöpögtetős módszert Bauer Ries Istvánon is kipróbálta, de felettese parancsára, igen dühödten, kénytelen volt abbahagyni. Ám igazán hírhedtté egy roppant intellektuális kínzási módszertől, a körömtépéstől lett, innen nyerte a „körömös” Bauer elnevezést. A körömtépés vádját az említett interjúban elkeseredetten tagadta: „A körömös Bauert a rendszerváltáskor találták ki. [...] Soha senkinek a körömét nem téptem le, sőt állíthatom, hogy ez egyáltalán nem volt gyakorlat az ÁVH-n. Nekem még gumibot sem volt soha a kezemben.” Nos, a körömös Bauer elnevezést nem a rendszerváltáskor találták ki. Marosán György nevezte körömtépő ávosnak Bauert. Marosán elmerohamait persze nem kell hiteles történelmi forrásnak tekintenünk, viszont a rendszerváltás után valóban több, az Andrassy út 60.-at megjárt egykori áldozat jelentkezett, akik állították, hogy őket személyesen Bauer Miklós kínozták s körmeiket is letépte. Akármilyen tisztelettel fordulunk azonban az egykori áldozatok felé, ezek a tanúvallomások még mindig nem bizonyító erejűek. (Az elgyötört, kiéhezett, kialvatlan, véresre vert, zavart tudatú, a homálytól vagy a szemébe világító lámpától elvakult fogoly alig lát valamit „kihallgatóiból”, s hiába „jegyzik meg az arcát egy életre”, negyven-ötven év után nehéz elvárni, hogy megbízhatóan azonosítsa vallatóját.) Az is igaz, hogy Farkas Vladimír sem említi a körömös jelzőt Bauerral kapcsolatban, ami persze szintén nem perdöntő.

Bauer szerint tehát politikai okokból mocskolták be a múltját. A Magyar Hírlapban megjelent interjúban így válaszolt arra a kérdésre, milyen politikai érdek lehet abban, hogy vádakat koholjanak ellene: „Ezt nem kérdezheti komolyan. Fiam, Bauer Tamás szabad demokrata országgyűlési képviselő, s a korábbi ügyvédtársam, Eörsi Mátyás is. Politikai ellenfeleimnek kapóra jön az én ávos múltam, s koholni sem kell túl sok új vádat, »megkoholták« már azokat jó régen Rákosiék, Marosánék, most elegendő fölmelegíteni őket.” Hogy napjainkban vádakot „koholtak” ellene, tekintve az elégtétel elmaradása miatti indulatokat, az akár érthető is lehetne, de Rákosiék, Marosánék idején, amikor sem a fia, sem az üzlettársa nem volt szabad demokrata képviselő, nehéz megérteni, miféle politikai érdekből feketítették volna be. Legalábbis a párt, ha színleg ki is tagadta, meglehetősen bőkezűen gondoskodott az egykori ávosról.

1953 januárjában az ÁVH vezérkara egy cionista összeesküvés megkonstruálásán és leleplezésén ügyködött, amikor a párt vezetői kisütötték, hogy maga az ÁVH vezérkara áll cionista összeesküvőkből. Az ÁVH lecsapott saját magára, s pillanatok alatt lefoglalták a tisztikar krémjét, köztük Bauer Miklós alezredest is. Bauer ismerte elvtársai vallatási módszereit, ezért volt annyi esze, hogy azonnal bevallja, ő juttatta el Péter Gábor leveleit a CIA-nak. Ám pont a legjobbkor meghalt Sztálin, s a cionista perből nem lett semmi. Bauert szabadon engedték, de az ÁVH-ba, sőt a pártba sem léphetett vissza. Pedig a vizsgálati főosztály vezetője teljesen tiszta pedigrét állított ki róla: „[...] megállapítottuk, hogy dr. Bauer Miklós volt államvédelmi alezredest az ÁVH-nál teljesített szolgálati ideje alatt bűncselekményt nem követett el, ellene terhelő adat nem merült fel.” Érdekes, 1953 novemberében Bauer oly makulátlannak számított, mint amilyennek szerette volna látni magát a későbbiekben. Ám valami mégis hibáztatott a hatalom legmagasabb polcain, mert Bauert négy hónappal a szabadulása után sem tették valami jó kis színekúrába. Akkor írt egy hajlongós levelet az ő drága Rákosi elvtársának: „Kérem azonban, Rákosi elvtárs, ne értsen félre, én nem azért érzem magam a Párthoz tartozónak, mert a Pártban vannak még olyan személyek is, akiket inkább a becsvágy fűt, mint a lelkesedés a munkásosztály ügye iránt – nem! Én azért akarok a Párt tagja maradni, mert ugyanabból a különös anyagból vagyok gyúrva, mint a többi kommunista, és azért, mert egyszerűen nem tudok más lenni, mint kommunista, nem tudok másként élni, nem tudok máshová tartozni, mint a Párthoz, nem tudok másért élni, mint a Pártért. [...] Drága Rákosi elvtárs! Nagyon, nagyon nehéz helyzetben vagyok! Sokszor vívodom magamban, hogy mi a helyes, mit kell tennem, hiszen ha valakit a saját anyja fojtogat, s mégis életben szeretne maradni, vigyáznia kell, hogy nehogya az anyjának okozzon fájdalmat.” A levél hatott, mert Gerő Ernő azonnal intézkedett, hogy rögvést adjanak neki 2000 forint segélyt, és állást is kapjon. A bírói és ügyészi akadémián lett marxista-leninista előadó. A különös anyagból gyúrt vallatótisztet a pártba is visszavették, de 1962-ben ismét kizárták. Ám eközben Bauer a Manimpex Külkereskedelmi Vállalat jogtanácsosa lett, neje kiadói osztályvezető, Szendi sógor pedig szabadalmi előadó.

A hatvanas évek elején az MSZMP vezetése kivizsgálhatta a személyi kultusz idején történt törvénysértéseket, igaz, a dokumentumok jelentős részét azonnal meg is semmisítették. Az akkori jelentések egybehangzóan állították, hogy Bauer Miklós törvénysértések sorozatát követte el. Ennek ellenére a pártból való kizárásán kívül semmilyen retorzió nem érte. Az 1987-ben alakult Eörsi és Társai ügyvédi irodában Bauer megelégedett a „társ” elnevezéssel. A Horn-kormány idején a cég hatalmas összegű állami megrendeléseket kapott. Eörsi Mátyás csak 1998-ban döbbsent rá, hogy ez mégsem volt teljesen etikus. Bauer az egyik sikeres perében Kuvait érdekeit védte egy magyar cég jogos követelésével szemben. Mivel a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) napirenden tartotta az ügyét, 2000 márciusában kilépett az ügyvédi irodából, ám hiába fogtak össze az egykori politikai üldözöttek szervezetei, az ügyvédi kamarából nem tudták kizárni. A Budapesti Ügyvédi Kamara tagságra vonatkozó előírásainak tökéletesen megfelelt két olyan levitézlett ávos, mint Bauer Miklós és Bárd Károly. Bauer ugyanakkor 2005 februárjában indoklás nélkül lemondott kamarai tagságáról.

Napjainkban, amikor még mindig kitartóan vadásznak a vélt vagy éppen nagyon is valóságos egykori náci, fasiszták, nyilasok, csendőrök, keretlegények, hóhérok, tömeggyilkosok után, Bauer Miklós nyugodt jólétben, bőségben élte utolsó napjait, és ha voltak is múltját számon kérő, egyre gyengülő hangok, a „körmös” saját bevallása szerint elégedett volt életével.

Pedig elképesztő, hogy ilyen múlttal a „szabad, független, demokratikus” Magyarország igazságszolgáltatásának szereplője lehetett. Igaz, ez már nem Bauer s nem is csak a Bauer-félek székelye.

Máthé Zsuzsanna: Egy ferences szerzetes tragédiája¹⁵²

- Kiss Szaléz és "társai" koncepciók pere -

Miközben a II. világháborút követő "demokratikus átmenetnek" nevezett időszakban éledezett egy új Magyarország, a Kommunista Párt a demokratikus színpad mögött gőzerővel dolgozott a hatalom megszerzésén. Az MKP-t segítette, hogy már 1945 februárjától kezében volt a

politikai rendőrség szervezete, mely a "párt ökleként" működött. A Belügyminisztériumban, a rendőrségen, a népbíróóságokon, az ügyészségeken és a közigazgatásban is egyre inkább a baloldal vált meghatározó erővé. Két fő tényező azonban minden igyekezet és a szovjet vezetés minden támogatása ellenére útját állta a Kommunista Pártnak a hatalomért folytatott harcban. Egyrészt az 1945-ös novemberi választásokon abszolút többséget szerzett Független Kisgazda Párt, másrészt pedig az egyházak. Különösképp a katolikus egyház jelentett ellenállást, melynek élén egy kérlelhetetlen, elveiből nem engedő hercegprímás állt, Mindszenty József személyében. A kisgazdák a demokratikus szabadságjogok védelmezőjeként, az egyházak pedig szellemi és lelki befolyásuk miatt voltak ellenségei a társadalom feletti kizárólagos hatalom megszerzésére törekvő kommunista ideológiának.

E tanulmány "főszereplője", Páter Kiss Szaléz, szerzetes-politikus személye megtestesítette mindazt, ami ellen harcoltak: a polgári demokráciát és az Istenhitet. A "régí rend" szimbóluma, veszedelmes ellenfél, azaz eltávolítandó személy volt. A likvidálás eszköze pedig a "jól bevált" szovjet minta alapján, az 1945 utáni időszakban Magyarországon is meghonosodó koncepciók eljárás volt. A kommunista hatalmi berendezkedés létrejöttében főszerepet játszottak a koncepciók perek. Ezek szinte mindegyikének célja a civil társadalom valamely szegmensének szétzúzása volt. Tudatosan összemosták a köztörvényes bűncselekményeket a politikai vádakkal. A hatóságokat soha nem a valós történelmi tényállás kiderítése érdekelte, hanem direkt politikai elvárásoknak akartak megfelelni. Ennek megfelelően konstruálták meg a legfelsőbb pártvezetés által kitervelt és a nyomozó szervek által közvetített tényállást.

Sajnos a ferences páter elleni koncepciók per alapidokumentuma, a peranyag jelenleg nem áll a magyar kutatók rendelkezésére. Ennek oka, hogy a pert -a magyar eljárás megindulása után- a szovjet hadseregcsoporthoz katonai bírósága előtt folytatták le. Így csak a kihallgatási jegyzőkönyvek és a visszaemlékezések vannak segítségünkre az események rekonstruálásánál. Alapos a feltevésünk azonban, hogy valamely orosz levéltárban lappanganak ezek az iratok. 1993 májusában ugyanis az Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészsége rehabilitációs igazolást adott ki, így -különösen ismerve a birodalmi adminisztráció alaposágát- nyoma kell, hogy legyen a pernek.

Ki volt Páter Kiss Szaléz?

Kiss Szaléz, ferences szerzetes életéről a gyöngyösi eseményekig egyik legfőbb forrásunk egykori magisztere, P. Király Kelemen kézírata. Az 1947-től Amerikában élő páter több mint húsz esztendőn át dolgozott a "szent életrajzon", mely nem tudományos mű, mégis alapos anyaggyűjtés áll mögötte. (A kéziratot P. Füzér Julián küldte meg Detroitból a magyarországi ferenceseknek 1991 januárjában.)

Eredeti nevén Kiss László egy szegedi cipésmester gyermeke volt, 1904. július 27-én született a Tisza-parti városban. Hamar elveszítette édesapját, de szűkös anyagi lehetőségei ellenére tanulni vágyott. A szegedi alsóvárosi templomban ismerkedett meg a ferences renddel, s itt hozta meg élete nagy döntését, hogy szerzetes lesz. Krupa Sándor, egykori teológustársa úgy emlékezett rá vissza, hogy "Szent reformátor volt. Fanatikusan hitte, hogy rendünknek külön hivatása van e zűrzavaros világban...külsőleg-belsőleg rendszerető ember volt és született szónok", de figyelemreméltó a tartományfőnök jellemzése is: "A túlfűtött ambíció bizonyos neme van Szalézban és túl erős a kriticismusa". Az bizonyos, hogy Kiss Szaléz erős egyéniség volt, aki végletes érzelmeket váltott ki környezetéből. Sokan rajongtak érte, de sokak számára kellemetlen lehetett mindig szókimondó, állandóan tette kész, "izgága" természete. 1928-ban pappá szentelték, majd Pécsen tanított. Szeretett volna missziós tevékenységet végezni, de beteges alkata miatt erre nem volt lehetősége, s lemondóan jegyezte be naplójába: "...nyavajás vagyok, hogyan mehetnék misszióba?" (1929-ben Budapestre utazott orvosi vizsgálatra, ahol általános gyengeséget, idegességet és szívgyengeséget állapítottak meg nála.)

Nevével találkozhatunk a 30-as éve modern hangvétellű katolikus újságjában, a Korunk Szavában. Nemzete iránti elkötelezettségéből fakadóan sokszor kemény szavakkal ostromozta a magyar politikai és egyházi vezetést és a katolikus társadalmat. 1934-ben rövid időre Jászberénybe került, majd egy éles hangú cikke miatt el kellett vállalnia egy amerikai missziót.

Így lett - az angolul egyébként nem beszélő - szerzetesből 1937 tavaszától New-Brunswick plébánosa. Öt esztendőt töltött Amerikában, azonban itt sem tétlenkedett: társszerkesztője volt az Amerikai Magyarok Vasárnapjának, publikált az amerikai Magyar Népszavában, de az óhazában is jelentek meg írásai. Nem szerette Amerikát: "Idegennek, otthontalannak érzem magam. Kevés itt a lélek, kevés itt a szellem. A beszédeket a legegyszerűbb nívón kell mondanom". Mindig visszavágyott szülőföldjére, s a háború kitörése után, mikor mások menekültek az országból, ő az utolsó pillanatban hazaindult. 1942 januárjában az utolsó Európába induló személyszállító hajó fedélzetén ott volt Kiss Szaléz is. Ekkor még nem sejtette, mennyi megpróbáltatás várja majd

szeretett Magyarországon. Miután hazatért, Debrecenben lett házfőnök és plébános. Kereszténységéből és humanizmusából fakadóan szemben állt minden elnyomó rendszerrel. Nem meglepő hát, hogy a németekkel szembeni bátor kiállása miatt kis híján a Gestapo áldozata lett. Egy áthelyezés azonban ekkor még megmentette. Így került Gyöngyösre, ahol a teológusok magisztere és a ferences Hittudományi Főiskola pasztorális tanszékének tanára lett.

A front elvonulása után hivatásának ezen az új színhelyén ismét munkába fogott. A háborús kataklizma után az ifjúsággal való foglalkozást tartotta legfontosabb feladatának. Ehhez elsőként egy hatékony szervezetre volt szüksége. Ezért megalakította a katolikus valláserkölcsi alapon működő, autonóm ifjúsági szervezetek csúcsszervezetét, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a KEDIM-et. A közösség óriási sikerrel működött. Erről maga Szaléz atya letartóztatása előtt tíz nappal így írt az Amerikában működő Benignus páternek: "Nekem is van itt hatalmas ifjúsági szervezetem, a KEDIM. Főképp középiskolás felsős fiúk-lányok és akik az érettségi után tovább nem mennek. Nagyon szegények vagyunk, de azért lassan alakul és szépül mindenünk. Minden vasárnap van közös kultúrnapunk, melyen 300-400, néha 500-600 fiú és leány vesz részt. Olyan vitaestjeink vannak, hogy csak úgy porzanak bele a falak. Készül és alakul az új magyar demokrácia. Kérek részünkre is sok imát."

A KEDIM-et már 1945 nyarán támadások érték, különösen, hogy a baloldali MADISZ (a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) tagsága folyamatosan csökkent. Kiss Szalézt már ekkor beidézték kihallgatásra a gyöngyösi rendőr-főkapitányságra, ekkor azonban még elengedték. A támadások kapcsán a páter kifejtette, hogy "Az ifjúságért újabb harc indult". Azt vallotta viszont, hogy az egyház elsődleges joga és kötelessége a fiatalok erkölcsi életre való nevelése. Úgy fogalmazott, hogy: "Kereszténységünk és magyarságunk egyaránt szent nekünk, s ezeknek az értékeknek a védelmében mindenre készek vagyunk."

A KEDIM sikerei egyre erősebb ellenszenvet váltottak ki a baloldalon, ráadásul tartani lehetett attól, hogy a dinamikusan fejlődő mozgalom, élén a tette-kész páterrel, országos szinten is tényezővé válik. Páter Kiss Szaléz, aki ráadásul tagja, majd alelnöke lett a helyi Kisgazdapártnak egyre nagyobb veszélyt jelentett a kommunista pártra. A páter elnémítása rövidesen tehát elsőrendű feladattá vált. Ehhez jött kapóra néhány gyöngyösi fiatal bosszúhadjárata a városban garázdálkodó orosz katonák ellen.

1946. április 28-án, Húsvét vasárnapján -híven a kommunisták dramaturgiai érzékéhez, hiszen pl. Mindszenty József hercegprímást is Karácsonykor hurcolták el- demokráciaellenes összeesküvés vádjával letartóztatták Páter Kiss Szalézt és "társait": azaz több tucat középiskolás fiút. A Politikai Rendészeti Osztály által elhurcoltak pontos számát nem ismerjük, de a BM Vizsgálati Dossziéja 50 letartóztatott személy kihallgatási jegyzőkönyvét tartalmazza, s a visszaemlékezések is 30-60 fiú elhurcolásáról szólnak.

A Kiss Szaléz elleni fellépéshez az szolgált ürügyül, hogy néhány fiatal fiú szovjet katonák ellen merényleteket követett el 1945-46 folyamán Gyöngyösön és környékén. Legalábbis ez derül ki a kihallgatási jegyzőkönyvekből. Már az áldozatok számát illetően sem volt azonban megegyezés. A magyar jelentések szerint négy, a szovjet álláspont szerint öt merényletet követett el három tizenéves fiú, Kizmann Ottó vezetésével. A 18 éves Kizmann Ottót -akinek sváb származását minden jegyzőkönyv kiemeli-, személyes bosszú vezette, amit akkor fogadott mikor édesanyját -mások szerint hűgát- szeme láttára megerőszakolták a mátraaljai bortól megrészesült orosz katonák. A kommunisták ezeket az állítólagos gyilkosságokat használták fel első, nagyszabásúnak ígérkező támadásukhoz a Kisgazdapárt és a katolikus egyház ellen.

A képtelen koncepció szerint a bűncselekmények elkövetésére Kiss Szaléz bízta a hozzá rendszeresen járó, s a KEDIM-hez valamilyen módon kapcsolódó fiúkat. A kierőszakolt vallomások szerint a bűncselekmények után, gyónások alkalmával a páter feloldozta a fiatalokat, aztán fegyvert szerzett nekik a további merényletek elkövetéséhez.

A fegyveres összeesküvés vádjának alátámasztásához persze szükség volt tárgyi bizonyítékokra is. A jegyzőkönyvekhez csatolták is a lefoglalt bűnjelek listáját. Ezek szerint 11 letartóztatottnál találtak német és orosz fegyvereket, összesen öt pisztolyt, hét kézigránatot, tíz puskát, néhány lövedéket, egy német bemérő műszert és egy pisztolytáskát. Ezzel a "fegyverarzenállal" akarták tehát a veszedelmes fasiszta merénylők megdönteni a demokratikus rendszert.

Kassay Kázmér, akit 15 évesen hurcoltak el, így emlékszik vissza a bizonyítékok beszerzésének módjára: "Az egész házat felforgatták, feltúrták. Az egyik legény lemászott a gémeskutunkba is, és diadalmasan hozta a vízből kihúzott zsákmányt, a tárgyi koronatanút, egy rakétapisztoly roncsait. Vajon ebben az időben melyik kútba találtak volna kevesebb hadianyagot? Aláírták anyámmal a jegyzőkönyvet, majd megígérték neki, hogy holnapra hazaengednek. Százhusz hónap lett az ígéretből".

Az országos napilapok 13 nappal a letartóztatások után kezdtek cikkezni a "gyöngyösi összeesküvésről", ennyi idő állt rendelkezésre, hogy véglegesítsék a koncepciót, s kicsikarják a vádpontokat alátámasztó vallomásokat. A május 2-án megjelenő újságok fasiszta terrorszervezet, nagy demokráciaellenes összeesküvés leleplezéséről írtak. A tervszerű sajtóhadjáratról a 48-ban Franciaországba emigrált, Garamvölgyi Artúr, a Népszava egykori tudósítójának visszaemlékezése ad képet. Azt írta, hogy a rendőrségi tudósítókat az Andrassy útra hívták. Először Décsi Gyula őrnagy (aki majd két évvel később Mindszentyt is vallatta) tájékoztatta az újságírókat, hogy elfogták Kiss Szalézt és társait, akik meg akarták dönteni a köztársaságot. Ezután bemutatták az összeesküvőket: "sápadt, elgyötört emberek tántorogtak be a szobába. A csoport élén Kiss Szaléz állt. Reverendája sárosan, gyűrötten lötyögött testén. Arcán ökölnyi kék foltok éktelenkedtek, szája bal sarkán vér szivárgott. A serdülő fiúk úgy álltak ott, mint egy tucát megszeppent apróság". Az amúgy is gyenge fizikumú Szaléz atya tehát tele volt sérülésekkel, s valószínű, hogy épp ezért nem tudták ügyét nyilvános tárgyalásra bocsátani. A túlzásba vitt kínzásokkal elszállt a látványos, világraszóló kirakatper lehetősége. A Mindszenty-per, sőt a köztársaság-ellenes összeesküvés főpróbájának szánt ügy kellemetlenné vált. Ezért aztán áttették a szovjet katonai ügyészséghez. Sem a magyar, sem az orosz katonai hatóság nem adott ki jelentést a tárgyalásról és az ítéletről, s az újságok nem foglalkoztak vele többé.

A félresikerült kísérlet ellenére a Kisgazdapárt lejárata nem volt eredménytelen. Az ügyet a párt vezetésével a gyöngyösi származású Antal József Lajos, a Kisgazdapárt Központi Szervezési Osztályán Vörös Vince titkáráként dolgozó joghallgató kötötte össze. Az országos méretű, vezető kisgazda politikusoktól kiinduló fegyveres szervezkedés koncepcióját az ő vallomásra alapozták. Először 1946. április 28-án tett vallomást. Ekkor még úgy nyilatkozott, hogy "Semmiféle tudomásom nem volt arról, hogy fegyveres szervezkedés készült". Egy héttel később, május 5-én már azt mondta, hogy "Fillér László nemzetgyűlési képviselő említette, hogy Mátra-központtal olyan fegyveres szervezetet kell kialakítani, mely egy kirobbanó angolszász-orosz ellentét esetén fegyveres ellenállást fejtene ki az oroszok és a kommunisták ellen. A megbízható vezetők kiválasztásával kapcsolatban az egyházat és a kisgazdapárti szervezeteket említette". A két vallomás felvételének időpontja között eltelt egyetlen hét alkalmas volt arra, hogy "felfrissítsék" Antal emlékezetét. Ettől kezdve számos kisgazda politikusra nézve tett terhelő vallomásokat, így pl. Vásáry Istvánról, B. Rácz Istvánról és Gyulai Lászlóról. Vallomása szerint Gyulai (a Propagandaosztály vezetője) Kovács Bélával, a párt főtitkárával és Nagy Ferenc miniszterelnökkel is tárgyalt. Az "összeesküvést" tehát a párt legfelsőbb vezetésével igyekeztek összefüggésbe hozni. A dolog jelentőségét mutatja, hogy maga Nagy Ferenc is lépéseket tett kivizsgálására, s személyesen kereste fel a fogva tartott koronatanút. P. Király Kelemen nyomozása során írt Nagy Ferencnek is Kiss Szaléz ügyében, aki levelében a következőt válaszolta: "Antal Józseffel beszéltem a börtönben, Kiss Szaléz közeli hívével, aki pártunk központjának képviselője volt. Ez a találkozó tragikus volt. Antal József már oly mértékben volt "preparálva", hogy mikor kérdéseimmel úgyszólván szájába adtam a tagadás lehetőségét, minden vádat beismert. A szeme zavaros volt, azt lesütve vallott. Tudtam, hogy mit szeretne mondani, de ő azt nem tudta vagy nem akarta előttem kimondani". Antalt a kínzások megtörték.

A nemrég elhunyt parlamenti korelnök, Varga László kapott felkérést a budapesti ferences rendfőnöktől, hogy vállalja el Kiss Szaléz védelmét. Beszámolt arról, hogy a megbízást követő napon már a Markó utcai fogházban volt, ahol átadta meghatalmazását, de a letartóztatottak névjegyzékében Kiss Szaléz nevét nem találták. Ezek után tovább kereste védencét a Pest vidéki fogházban, a Fő utcában, majd a kőbányai gyűjtőfogházban is. Ám hiába kereste, egyik helyen sem találta. Végül a népjegyzék vezetőjéhez, Ferencz Tiborhoz fordult, aki egy szócsatában véletlenül kibökte, hogy Szaléz atyát átadták a szovjet katonai hatóságoknak, s biztos, hogy többet nem látja életben. A védelemmel megbízott ügyvéd még egy kísérletet tett védenca megtalálására. Felkereste egy régi ismerősét az Igazságügy-minisztériumban, aki azonban közölte, hogy semmit nem lehet tenni, hiszen a békeszerződésig a megszállók azt cselekszik, amit akarnak.

A pátert először Gyöngyösön vallatták, ennek módszeréről Kassay Kázmér visszaemlékezése ad képet: "Este 10 órakor kezdődött a kihallgatásom. Leültettek egy szoba közepére állított hokedlire. Bejött vagy tíz legény és nagy kiabálással körbefogtak. Elkezdtek ütni kézzel, bottal, ahol értek. Kirúgták alólam a hokedlit, letepertek és rugdostak. Az első ütésekkel kifecamították az állkapcsomat. Ez az ütés az egyik verőlegény speciális ütése volt, több bajtársamnak kitörte az állkapcsát. Verés közben kérdezték: hol a fegyverraktáram, hány embert öltem meg...Ez így ment félórás szünetekkel reggelig...Reggel aláírtak velem egy köteg jegyzőkönyvet, de nem tudtam, hogy mit tartalmaztak. Ezeket egy külön szerkesztőcsoport készítette". Innen az Andrassy út 60-ba vitték. Egyes források szerint itt Bauer Miklós százados javaslatára többek közt azzal kínozták, hogy vödört tettek a fejére, majd vizet csöpögtettek rá, vagy gumibottal döngették. A

harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. A "Terror Házából" aztán a Markó utcába került, majd az orosz hatóságok Vilma királynő úti börtönébe vitték, ahol többek közt egy derékszűj segítségével válogatott módon kínozták. Augusztus 17-én szállították tovább a Conti utcai orosz ügyészségre. Kölley György cserkészvezető szerint itt került sor szeptember közepén a tárgyalására.

A tárgyalás Kölley beszámolója szerint "...rövid és egyszerű volt. A törvényszék öt tagja vörös terítővel letakart asztalnál helyezkedett el. A tolmács a ruszin származású Takács Vera volt, aki gyűlölte a magyarokat. Az ítéletek negyedóra alatt születtek meg. Egyértelmű, hogy a három hatalmas gépelt oldalas ítélet már a tárgyalás előtt kész volt". A mindenfajta törvényességet nélkülöző perben négy halálos ítélet született. Golyó általi halállal sújtották P. Kiss Szaléz mellett Kizmann Ottót és két társát, Bodnár Lászlót és ifj. Kiss Sándort. A többiek 7-10 évig terjedő szabadságvesztést kaptak, amit a Szovjetunió átnevelő táboraiban kellett letölteniük. A legendásabb büntetést a kiskorúakra szabták ki: 7 évet a szovjet lágerekben. Többen veszítették életüket az orosz táborokban. Kölley György, akit szintén kényszermunkára vittek Finn- Karéliába, beszámol arról, hogy öt év alatt az elhurcolt 210 magyarból mindössze hárman maradtak életben az embertelen körülmények között. Akik túléltek a Gulagot, 1953-55 között térhettek haza, azzal az ígérettel, hogy büntetésüket a jövőben nem veszik figyelembe. Mégis bűnügyi nyilvántartásba vették őket, sokan elvesztették állásukat, s a "szalézista" bélyeg egy életen át elkísérte az ártatlan meghurcoltakat. Folyamatosan megfigyelték őket, s kartonjukon a legutolsó bejegyzés 1988. február 9.-i keltezésű. Ahogy a koncepciók per alapdokumentumát sem ismerjük, úgy az ítéletek végrehajtásáról sincs biztos forrásunk. A leginkább valószínű az, hogy a kivégzésekre Sopronkőhidán, a Közép-Európai Gyűjtőfogházban került sor 1946 októberében. Csomóss Miklós egykori elítélt véleménye szerint Kiss Szalézon csak 1947 márciusában hajtották végre a halálos ítéletet: "...mindig 4-5-6 személyt végeztek ki egyszerre. A sírgödört a közeli erdő más-más részén a kivégzendőknek kellett megásni. Utána teljesen le kellett vetkőzni, és azután következett a gödör szélén a tarkólövés". Voltak, akik szerint nem hajtották végre a halálos ítéletet, sőt látni vélték a pátert egy Don-menti szénbányában, ahol 40 éves kényszermunka büntetését töltötte. Biztosat ma sem tudunk. Páter Kiss Szaléz sírja ismeretlen. A történelemben azonban működik az igazságtétel. Gyöngyösön az egykori Marx Károly utca ma Kiss Szaléz nevét viseli. Az utcatábla mellé szögelt feliratot: "Kamerával figyelt terület" pedig tekinthetjük figyelmeztetésnek, avagy a véletlen furcsa játékának. A ferences rendház falán emléktábla áll, melyet minden év szeptember 28-án koszorúznak meg az egykori rabok. Arra járva méltó, hogy meghajtsa fejét minden magyar a koncepciók per fővádlottjává tett ferences szerzetes, Kiss Szaléz és társai emléke előtt.

A gyöngyösi „ifjúsági” per – Kiss Szaléz atya¹⁵³

Az egyik első, iskolák elleni „ifjúsági per 1946-ban zajlott. A napvilágra került dokumentumok szerint a per nyilvánvalóan arra szolgált, hogy a katolikus egyesületek államellenes tevékenységét, megsemmisítésük jogosságát „igazolják” vele, ország-világ előtt. A másodlagos cél, hogy Kiss Szalézt, a nagy hatású ifjúsági lelkipásztort, ferences szerzetest eltegyék útból.

Szaléz atya prédikációkat, találkozókat tartott, amelyek sok fiatalt vonzottak. Egy ifjúsági egyesületet is vezetett, a KEDIM-et (Kereszténydemokrata Ifjúsági Mozgalom), amely kedveltebb volt, mint a kommunisták által támogatott MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség). A Kisgazdapártban is politizált, mint a szegény parasztság érdekeinek védője; e pártnak – amely akkoriban a kommunisták egyik legerősebb ellenfele volt – egyik helyi vezetőjeként tevékenykedett. Ezért kellett meghalnia.

Az ellene irányuló támadás első lépéseként három 16-17 éves fiúból akartak terhelő vallomást kicsikarni. E diákok összesküdték a szovjet katonák ellen, mert egyikük anyját a katonák megerőszakolták. A történetekért a felelősséget Szaléz atyára akarta a rendőrség hárítani. Ez nem sikerült. Ekkor 30, nagyrészt középiskolás diákot tartóztattak le. Addig „kezelték”, kínozták őket, amíg be nem ismerték, hogy az atya vezetése mellett „összesküvést” szerveztek. A „beismerő vallomások” - a mai kutatók szerint – zavarosak, egymásnak ellentmondóak. Szó esik bennük fegyverrejtegetésről, a Habsburg-restauráció előkészítéséről, terrorakciók elkövetéséről stb. - Kiss Szaléz atyát és három diákját – a 17 éves Kizmán Ottót és Bodnár Lászlót, valamint a 16 éves Kiss

153 http://mente.hu/regiok/kozoz/2009-10_3_vertanuk_kisszszalez_kenyeres_kosa_hornyik.pdf

Sándort halálra ítélték, majd Sopronkőhidán agyonverték. Harminc további személyt – köztük sok fiatakorút – fegyházba, illetve kényszermunkára vittek.

A gyöngyösiakkal egy koncepcióban és időben, 1946-nan többeket bezártak. Köztük Szántó Konrád ferences történész, akit szervezkedés és diák-összeesküvés szervezésének vádjával vittek börtönbe. Hasonló vádakkal tartóztattak le négy hatvani ferencest is. Közülük Lukács Pelbárt atyát 10 év kényszermunkára ítélték. Perük együtt zajlott a gyöngyösiakkal.

Az Andrassy út 60-ban „készítették elő” a perre őket, kínzásokkal. Az ítélet után egyik cellába helyezték el a halálraítélteket, másikba a szovjet kényszermunkára szántakat. A kályhacső nyílásán kapcsolatot tudtak teremteni. Szaléz atya – az életben maradt tanúk beszámolója szerint – hitten, Istenben megnyugodva, mindenkinek megbocsátva várta kivégzését. Hitra biztatta a Gyöngyösön összefogdosott és Szibériára ítélt fiatalokat-felnőtteket. Az utóbbiak felfedezték, hogy cellájukban van egy besúgó. Haragjukban hátulról agyon akarták ütni egy kemény tárggyal, de Pelbárt atya megadakadályozta. Amikor nekiestek a besúgónak, az bevallott mindent, s mindenkitől bocsánatot kért. Szaléz atya a kályhacsövön keresztül feloldozta azt. Aki megfontolt szándékkal (bár kényszer hatására) hamis vádaskodással közreműködött elítélésében.

Október elején a 37 deportálandó rabot orosz ruhákba öltöztették, s úgy szállították őket autón, majd vonaton, hogy senki ne tudjon sorsukról. Minden magyar szót föbelőzés terhe mellett megtiltottak. - Sopronkőhidára vitték őket. Ott gyilkolták meg Kiss Szaléz atyát és a három gyöngyösi fiatalembert. Sopronkőhidán tartották fogva Kölléy György atyát, vele együtt Oloffson Placid bencés és Bágh József jezsuita atyákat, akiket egy „cserkész büntettségben” való közreműködéssel vádoltak. Őket 8 évi szibériai kényszermunkára ítélték, ahonnan 1954-ben hazatértek. Pelbárt atya a kényszermunka során meghalt.

MAKÚSZ¹⁵⁴

A kommunista diktatúra és a katolikus sajtó volt a témája a MAKÚSZ tanulmányi napjának

A Kádár-rendszer egyházpolitikája és Páter Kiss Szaléz mártíriuma volt a témája a Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége (MAKÚSZ) őszi tanulmányi napjának november 21-én, szombaton a 11. kerületi Szent Imre Házban. Utóbbiról Máthé Zsuzsanna történész, előbbiről pedig Rosdy Pál, az Új Ember nyugalmazott újságírója tartott előadást. Forrás: Magyar Kurír Rosdy Pál Arató László lapkiadó-újságíróval együtt örökös tagságról szóló oklevelet is kapott. A MAKÚSZ Nívódíját Neumayer Katalin, a MAKÚSZ elnökségi tagja, a Magyar Kurír főszerkesztője vehette át. Az ígéretes, tehetséges pályakezdők számára alapított Sinkó Ferenc-díjat pedig idén Pion Istvánnak, a Magyar Hírlap szerkesztő-újságírójának ítélték oda.

Páter Kiss László Szaléz ferences szerzetes 1904-ben született, 1937 tavaszától az amerikai New Brunswick plébános volt. Miután hazatért, Debrecenben lett házfőnök és plébános. A németekkel szembeni kiállása miatt kis híján a Gestapo áldozata lett. Egy áthelyezés azonban ekkor még megmentette. Így került Gyöngyösre, ahol a teológusok magisztere és a ferences Hittudományi Főiskola pasztorális tanszékének tanára lett.

A háború után megalakította a katolikus valláserkölcsei alapon működő, autonóm ifjúsági szervezetek csúciszervezetét, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a KEDIM-et. A szervezetet már 1945 nyarán támadások érték, különösen, hogy a baloldali MADISZ (a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) tagsága folyamatosan csökkent. Kiss Szalézt már ekkor beidézték kihallgatásra a gyöngyösi rendőr-főkapitányságra, ekkor azonban még elengedték.

A KEDIM sikerei egyre erősebb ellenszenvet váltottak ki a baloldalon, ráadásul tartani lehetett attól, hogy a dinamikus fejlődő mozgalom, élén a tette kész páterrel, országos szinten is tényezővé válik. Páter Kiss Szaléz, aki ráadásul tagja, majd alelnöke lett a helyi Kisgazdapártnak, egyre nagyobb veszélyt jelentett a kommunista pártra. A páter elnémitása rövidesen tehát elsőrendű feladattá vált. Ehhez jött kapóra néhány gyöngyösi fiatal bosszúhadjárata a városban garázdálkodó orosz katonák ellen.

1946. április 28-án, Húsvét vasárnapján Kiss Szalézt több tucat fiattal együtt elhurcolták. A Kiss Szaléz elleni fellépéshez az szolgált ürügyül, hogy néhány fiatal fiú szovjet katonák ellen

154 2009. november 23., <http://www.evangelikus.hu/okumene/a-kommunista-diktatura-es-a-katolikus-sajto-volt-a-temaja-a-makusz-tanulmanyi-napjanak/?searchterm=None>

merényleteket követett el 1945-46 folyamán Gyöngyösön és környékén. Már az áldozatok számát illetően sem volt azonban megegyezés.

Kiss Szalézt először az Andrássy út 60-ban kezdték vallatni. A vallatás során kegyetlenül, válogatott módon kínozták, amellyel még a nyilasok vallatási módszereit is felülmúlták. Végül aztán a szovjet katonai bíróság golyó általi halálra ítélte Kiss Szalézt, valamint Kizmann Ottót, Bodnár Lászlót és Kiss Sándort. A bíróság még magyarul sem tudott, az ítéletet mutogatással hozták a vádlottak tudomására. Az öt halálra ítéltén kívül a többi vádlott 7-10 év kényszermunkára ítéltetett amelyet Szovjetunióban kellett letölteniük.

Kiss Szaléz további sorsáról semmit sem tudunk. Egyesek szerint a pátert 3 társával együtt 1947 márciusában Sopronkőhidán agyonlőtték, mások azonban látni vélték egy Szovjetunió-beli szénbányában. Biztosat ma sem lehet tudni, a sírja ismeretlen.

Dr. Máthé Zsuzsa: Helytállni válság idején: Páter Kiss Szaléz mártíriuma¹⁵⁵

Manapság sokat halljuk, hogy válság van, sokan hivatkozási alapként is használják ilyen-olyan ügyekben. Érdeemes közelebbről megvizsgálni egy másik, igencsak válságos történelmi korszakot, s annak egy talán kevésbé ismert személyiségét és tragikus, de tanulságos sorsát.

Az 1945-ös év elhozta ugyan a várva várt békét, de a pusztulás borzalmas nyomait és egy megszálló csapatot hagyott maga után, szuverenitás nélküli ország lettünk, a Szovjetunió szigorú felügyelete alá kerültünk.

A '45-ös novemberi választásokon a polgári értékrend alapján politizáló Kisgazdapárt a 409 képviselői helyből ugyan 245-öt szerzett meg, mégsem alakíthatott egyedül kormányt, szovjet nyomásra minden működő párt egyetlen kormánykoalícióba kényszerült, miközben a Kommunista Párt kezébe került a politikai rendőrség szervezete.

Gazdasági értelemben is rendkívül válságos időszak volt ez: a háborús pusztítások utáni újjáépítés, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a Vörös Hadsereg ellátása és az ország jóvátételi kötelezettségei jelentették azt az óriási teherterét, amivel küszködött Magyarország.

A Kommunista Párt mind többször minősítette reakciónak legfőbb politikai vetélytársát, a Kisgazdapártot, s igyekezett annak egységét megbontani: Egyre gyakrabban lépett fel legfőbb ideológiai ellenfelével, a történelmi keresztény egyházakkal, elsőként is a legnagyobb, Mindszenty József hercegprímás vezette, katolikus egyházzal szemben. Egyszerre kívántak csapást mérni a polgári államra és az egyházra, azaz a „régire”.

Ebben eszközül a baloldali sajtót használták, melyben már 1945-től megjelentek a szélsőjobboldali merényletekről, fegyveres szervezkedésekről szóló híradások, melyek végső soron mindig a Kisgazdapárt irányába mutattak. A korszakban a Szabad Nép hasábjain jellemző sorok voltak a következők: „A Kisgazdapárt jobbszárnyába kapaszkodva a nyilas világ lappangó gonosztevői akcióba léptek”.

Kiss Szaléz személye megtestesítette mindazt, ami ellen a kommunisták harcoltak: a polgári demokráciát és az Istenhitet. Veszedelemes ellenfél, likvidálandó személy volt. De mit is tudunk Páter Kiss Szalézról?

1904-ben született és 1946-ban, 42 évesen, férfikorának teljében lett a bontakozó kommunista diktatúra egyik első magyarországi áldozata. A szegény családból származó szegedi fiú 16 évesen kötelezte el magát a szerzetes élet mellett, 21 évesen tett örök fogadalmat, majd 3 évvel később pappá szentelték.

Rendkívüli szellemi igényesség jellemezte és az ifjúsággal való foglalkozást tartotta élete legfőbb feladatának. A visszaemlékezések alapján erős egyéniség volt, aki végletes érzelmeket váltott ki környezetéből. Sokan rajongtak érte, de sokak számára kellemetlen lehetett mindig szókimondó, „izgága” természete. Igazi sajtóapostol volt, rengeteg cikk kötődik a nevéhez, s nemcsak teológiai és szociális témákkal foglalkozott, hanem például pénzügyi, historiográfiai tanulmányokat is írt. Igazi reneszánsz ember volt, akiben megvolt a képesség arra, hogy kiemelkedő tudását, rendíthetetlen hitét, elveit közvetítse is mások felé.

Négy évet töltött Pécsen, majd Jászberénybe helyezték, ahol egy 1936-ban megjelent botrányos cikke miatt, melyben szomorú képet festett a korabeli vallási elit állapotáról, el kellett vállalnia egy amerikai missziót, öt évet szolgált a new-brunswick-i plébánián. Aktív amerikai élete ellenére erős honvágy gyötörte, s 1942 januárjában az utolsó személyszállító hajón, mely a háború sújtotta Európába tartott, hazaindult. Hazaérkezése után először Debrecenbe került, ahol a Gestapo kis híján letartóztatta, csak az mentette meg, hogy 1944 júniusában áthelyezték Gyöngyösre.

A front elvonulását követően ismét munkába fogott. A háborús kataklizma után különösképp fontosnak tartotta az ifjúsággal való foglalkozást. Ehhez elsőként egy hatékony szervezetre volt szüksége. Ezért megalakította a katolikus valláserkölcsei alapon működő, egyébként autonóm ifjúsági szervezetek csúcsszervezetét, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a KEDIM-et. A közösség óriási sikerrel működött. Minden vasárnap a különböző témájú előadásokon 5-600 középiskolás fiú és lány vett részt rendszeresen. A Szaléz atya elleni fellépés egyik fő oka épp az volt, hogy tartani lehetett tőle: a dinamikusan fejlődő

155 Előadás: 2009 november 23, hétfő; <http://makusz.hu/rejtett/226/dr-mathe-zsuzsanna-eloadasa-oszi-tanulmanyi-nap-2009>

KEDIM országos szinten is az ifjúság vezető ereje lesz, míg a baloldali MADISZ tagsága folyamatosan csökkent.

Az ifjúság szervezése mellett Kiss Szaléz aktív közéleti szerepet is vállalt. Felismerve a kommunista ideológiában rejlő veszélyt, minden fórumon, így politikusként is küzdeni akart az egyre erősödő baloldali befolyás ellen: tagja, majd alelnöke lett a gyöngyösi Kisgazdapártnak. Az országos méretekben gondolkozó ifjúság-szervező, politikus és pap egyre nagyobb veszélyt jelentett a baloldal számára. Reakciós kijelentései miatt először 1945 májusában idézték be kihallgatásra a gyöngyösi rendőrkapitányságra, de ekkor még szabadon engedték. Ám tudta, hamarosan újabb kísérletet tesznek elhallgattatására. Így is lett.

1946. április 28-án, Húsvét vasárnap – híven a kommunisták cinikus dramaturgiai érzékéhez (Mindszenty József hercegprímást is Karácsonykor hurcolták el) demokráciaellenes összeesküvés vádjával letartóztatták Kiss Szalézt és „társait”: azaz több mint ötven középiskolás fiút.

A Szaléz atya elleni fellépéshez az szolgált ürügyül, hogy néhány fiatal fiú szovjet katonák ellen állítólag merényleteket követett el 1945-46 folyamán Gyöngyösön és környékén. Legalábbis ez derül ki a kihallgatási jegyzőkönyvekből. Már az áldozatok számát illetően sem volt azonban megegyezés: a magyar jelentések szerint négy, a szovjet álláspont szerint öt merényletet követett el három tizenéves fiú, Kizmann Ottó vezetésével. A 18 éves fiút személyes bosszú vezette, amit akkor fogadott, mikor édesanyját – mások szerint hűgát- szeme láttára erőszakolták meg a mátraaljai bortól megrészegült orosz katonák. A kommunisták ezeket az állítólagos gyilkosságokat használták fel első, nagyszabásúnak ígérkező támadásukhoz a Kisgazdapárt és a katolikus egyház ellen.

A képtelen koncepció szerint a bűncselekmények elkövetésével Kiss Szaléz bízta a hozzá rendszeresen járó, s a KEDIM-hez valamilyen módon kapcsolódó fiúkat, majd a bűncselekmények után, gyónások alkalmával a páter feloldozta őket, aztán fegyvert szerzett nekik további merényletek elkövetéséhez.

A fegyveres összeesküvés vádjának alátámasztásához szükség volt tárgyi bizonyítékokra is. Kassay Kázmér, akit 15 évesen hurcoltak el otthonából, így emlékszik vissza a bizonyítékok beszerzésének módjára: *„Az egész házat felforgatták, feltúrták. Az egyik legény lemászott a gémeskutunkba is, és diadalmasan hozta a vízből kihúzott zsákmányt, a tárgyi koronatanút, egy rakétapisztoly roncsait. Vajon ebben az időben melyik kútba találtak volna kevesebb hadianyagot? Aláírták anyámmal a jegyzőkönyvet, majd megígérték neki, hogy holnapra hazaengednek. Százhusz hónap lett az ígéretből”.*

Az országos napilapok 13 nappal a letartóztatások után kezdtek cikkezni a „gyöngyösi összeesküvésről”, ennyi idő állt rendelkezésre, hogy véglegesítsék a koncepciót, s kicsikarják az azokat alátámasztó vallomásokat. A május 2-án megjelenő újságok fasiszta terrorszervezet, nagy demokráciaellenes összeesküvés leleplezéséről írtak.

A tervszerű sajtóhadjáratról a '48-ban Franciaországba emigrált, Garamvölgyi Artúr, a Népszava egykori tudósítójának visszaemlékezése ad képet. Azt írta, hogy a rendőrségi tudósítókat az Andrassy útra hívták, ahol Décsi Gyula őrnagy (aki majd két évvel később Mindszentyt is vallatta) tájékoztatta az újságírókat, hogy elfogták Kiss Szalézt és társait, akik meg akarták dönteni a köztársaságot. Ezután bemutatták az összeesküvőket: *„sápadt, elgyötört emberek tántorogtak be a szobába. A csoport élén Kiss Szaléz állt. Reverendája sárosan, gyűrötten lötyögött testén. Arcán ökölnyi kék foltok éktelenkedtek, szája bal sarkán vér szivárgott. A serdülő fiúk úgy álltak ott, mint egy tucat megszeppent apróság”.*

Szaléz atya és a fiúk tehát tele voltak sérülésekkel, épp ezért nem tudták ügyüket nyilvános tárgyalásra bocsátani. A túlzásba vitt kínzásokkal elszállt a látványos, világraszóló kirakatper lehetősége.

A Mindszenty-per, sőt a köztársaság-ellenes összeesküvés főpróbájának szánt ügy így kellemetlenné vált. Ezért aztán – félretéve minden törvényességet - áttették a szovjet katonai ügyészséghez. Varga László, Kiss Szaléz ferences rend által felkért ügyvédje véletlenül tudta meg egy vita során Ferencz Tibortól, a Népügyészség vezetőjétől, hogy Szaléz atyát átadták a szovjet katonai hatóságoknak, s biztos, hogy többet nem látja életben. Valóban: sem a magyar, sem az orosz katonai hatóság nem adott ki jelentést a tárgyalásról és az ítéletről, s az újságok sem foglalkoztak vele többé.

A félresikerült kísérlet ellenére a Kisgazdapárt lejáratása nem volt eredménytelen. A koncepció szerint az ügyet a párt vezetésével egy gyöngyösi származású joghallgató kötötte össze, aki a Kisgazdapárt központjában titkárként dolgozott. A fiú első vallomásában úgy nyilatkozott, hogy semmiféle tudomása nem volt fegyveres szervezkedésről. Egy héttel később azonban már azt mondta, hogy „*említették, hogy Mátra-központtal fegyveres szervezetet kell kialakítani, mely ellenállást fejtene ki az oroszok és a kommunisták ellen.*”. A két vallomás közt eltelt egyetlen hét alkalmas volt arra, hogy „felfrissítsék” emlékezetét. Ettől kezdve számos kisgazda politikusra nézve tett terhelő vallomásokat, még arról is beszélt, hogy Kovács Bélával, a párt főtitkárával és Nagy Ferenc miniszterelnökkel is tárgyaltak. Az „összeesküvést” tehát a párt legfelsőbb vezetésével igyekeztek összefüggésbe hozni.

Lássuk, hogyan alakult Kiss Szaléz sorsa letartóztatását követően. Először Gyöngyösön vallatták, ennek módszeréről egy vádlott visszaemlékezése ad képet: „*Este 10 órakor kezdődött a kihallgatásom. Leültettek egy szoba közepére állított hokedlire. Bejött vagy tíz legény, körbefogtak, elkezdtek ütni kézzel, bottal, ahol értek. Kirúgták alólam a hokedlit, letepertek és rugdostak. Az első ütésekkel kifecamították az állkapcsomat. Ez az ütés az egyik verőlegény speciális ütése volt, több bajtársamnak kitörte az állkapcsát. Verés közben kérdezték: hol a fegyverraktáram, hány embert öltem meg...Ez így ment félórás szünetekkel reggelig...Reggel aláíratnak velem egy köteg jegyzőkönyvet, de nem tudtam, hogy mit tartalmaztak. Ezeket egy külön szerkesztőcsoport készítette*”.

Innen az atyát az Andrássy út 60-ba vitték. Itt Bauer Miklós százados javaslatára többek közt azzal kínozták, hogy vödört tettek a fejére, amit gumibottal döngettek. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. Ezután az orosz hatóságok Vilma királynő úti börtönébe vitték, majd augusztus közepén szállították tovább a Conti utcai orosz ügyészségre, itt került sor szeptemberben a tárgyalására.

A tárgyalás egy beszámoló szerint „*...rövid és egyszerű volt. A törvényszék öt tagja vörös terítővel letakart asztalnál helyezkedett el. Az ítéletek negyedóra alatt születtek meg. Egyértelmű, hogy a több hatalmas gépelt oldalas ítélet már a tárgyalás előtt kész volt*”.

A mindenfajta törvényességet nélkülöző perben négy halálos ítélet született. Golyó általi halállal sújtották Szaléz atya mellett Kizmann Ottót és két barátját. Valószínű, hogy a kivégzésekre Sopronkőhidán, a Közép-Európai Gyűjtőfogházban került sor 1946 októberében. Páter Kiss Szaléz sírja ismeretlen.

A többiek 7-10 évig terjedő szabadságvesztést kaptak, amit a Szovjetunió átnevelő táboraiban kellett letölteniük. A legenyhébb büntetést a kiskorúakra szabták ki: 7 évet a szovjet lágerekben. Többen vesztették életüket az orosz táborokban. Kölley György, cserkészvezető, akit szintén kényszermunkára vittek Finn Karéliába, beszámol arról, hogy öt év alatt az elhurcolt 210 magyarból mindössze hárman maradtak életben.

Akik túléltek a Gulagot, 1953-55 között térhettek haza, azzal az ígérettel, hogy büntetésüket a jövőben nem veszik figyelembe. Mégis bűnügyi nyilvántartásba vették őket, sokan elveszítették állásukat, s a „szalézista” bélyeg egy életen át elkísérte őket. Megfigyelték őket, s kartonjukon a legutolsó bejegyzés 1988. február 9-i keltezésű.

A történelemben nem működik automatikusan az igazságtétel. Az utódok feladata, a mi feladatunk az igazságtalanságok orvoslása. Szaléz atyának még az sem adatott meg, hogy a közvélemény legalább haláláról értesüljön, nemcsak az életét vették el, de el is hallgatták áldozatát. A mi kötelességünk megőrizni magyar valóságunk számára az ő és más ártatlanul meghurcoltak emlékét és feltárni sorsuk tanulságait. Szenvedésüknek értelmet egyedül az adhat, ha az utódok okulnak sorsukból. Gyurkovics Tibort idézve és három kisgyermek édesanyjaként hiszem, hogy „még nem késő”!

Törvénytelen korszak¹⁵⁶

E KORSZAK ISMERT POLITIKAI PEREI.

1945 - 1956

---

156 <http://www.56osszovetseg.hu/index.php?mit=hir&hid=22>

1945 SZEPTEMBER
MAGYAR FRONT -
AZ ELSŐ SZOVJETELLENES ELLENÁLLÁSI PER - HÜTLENSÉG
BILKEY PAP ZOLTÁN - FAZEKAS BÉLA - HOMOLAY ZOLTÁN - KADROS JÁNOS -
KÁDÁR MIKLÓS DR.

1946 ÁPRILIS
KISS SZALÉZ ÜGY - SZERVEZKEDÉS
KISS SZALÉZ - ANTAL JÓZSEF- BERÉNYI ILLÉS - BODNÁR LÁSZLÓ - LUKÁCS
PERBÁL- KIZMÁN OTTÓ

1946 ÁPRILIS
FOLLY GÁBOR ÉS TÁRSAI -
AZ ELSŐ KISGAZDAPÁRTI SZERVEZKEDÉSI PER
FOLLY GÁBOR - FAZEKAS JÁNOS LÁSZLÓ - UNGER TIVADAR - KÁLMÁN FERENC -
SCHLENKA TIBOR-
KISS KÁROLY - WÉBER EMIL - TAKÁCS LÁSZLÓ - HORVÁTH KÁLMÁN - ZUBORI
PACHNER LÁSZLÓ-
HORVÁTH BÉLA - BUDAHÁZI LÁSZLÓ - KAPOS ANTAL - FRANKÓ ANTAL - SZABÓ
TIBOR - CSEH ZOLTÁN-
BAJUSZ ILONA - PALOTÁS JÓZSEF - GARAMI GONDA LÁSZLÓ - WATTAY VAJKAY
ZSOLT

1946 JUNIUS
BAKONYI BRIGÁD - SZERVEZKEDÉS
DITZL LÁSZLÓ - HÓDI DEZSŐ - OLAFSON PLACID - TASCH FERENC - UNDEN MIKLÓS

1946 DECEMBER
MAGYAR TESTVÉRI KÖZÖSSÉG - SZERVEZKEDÉS
DR.DONÁTH GYÖRGY - ARANY BÁLINT - BÁLINT SÁNDOR - DÁLNOKI VERES
LAJOS-

Vigyázat! Hamis!¹⁵⁷

Egy fiatal történész, dr. Máthé Zsuzsanna feldolgozta a hírhedt kommunista-ávós koncepciók perének egyikének, talán a legkorábbinak, Kiss Szaléz ferences atya mártíriumának történetét. A fiatal szerzetes a háború alatt tért haza az USA-ból, ahol az ottani magyarok lelki gondozásában vett részt. Ismert volt náciellenes nézeteiről és így szinte természetes, hogy szembefordult a kommunizmussal is. Már 1945-ben Gyöngyösön megalapította a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Szövetséget, hogy ellensúlyozza a MADISZ-nak, a kommunisták ifjúsági szervezetének tevékenységét.

A KDISZ-nek már sok száz tagja volt, amikor Gyöngyös környékén ismeretlenek állítólag szovjet katonákat gyilkoltak meg. A vélt fiatal tettesekkel együtt Kiss Szalézt is perbe fogták, brutális kínzásokkal terhelő vallomásokot csikartak ki belőlük, kiszolgáltatták őket a szovjet hatóságoknak, azok pedig kivégezték őket.

Ez a tragikus történet különösen azért fontos, mert rávilágít arra is, hogy az igazi kommunistaellenes mozgalmak ellenállói nemcsak hogy nem voltak soha „fasiszták”, ahogyan ezt a mai napig is hirdetik a volt és jelenlegi kommunisták, hanem éppen náciellenesek, mai szóval „antifasiszták” voltak, mint Kiss Szaléz is. Sokkal bátrabban és hitelesebben, mint azok az állítólagos kommunista hősök, akik legnagyobb részt csak a mesében léteztek, vagy utólag kreáltak maguknak hőstetteket.

Miközben a kommunisták, baloldaliak és egyes zsidók a pápát, vagy hazai viszonylatban a magyar katolikus papokat rendszeresen nácibarátsággal, fasizmussal vádolták és vádolják,

157 2009. december 2. <http://kdnpu.hu/publicisztika/vigyazat-hamis>

közismert, hogy katolikusok Európa-szerte ellenálltak a nácizmusnak, és amit lehetett, megtettek az üldözöttek mentéséért. A kommunistáknak szinte első dolga volt a háború után, hogy a legismertebb náci főkolomposok után azoknak a keresztényeknek a felkutatásába és eltüntetésébe kezdjenek, akik náciellenesek voltak. Tudták, azok elég bátrak ahhoz, hogy ellenük is fellépjenek.

A katolikus papok üldöztetéseiről szóló krónikákat olvasva nagyon gyakran megtaláljuk élettörténetükben ugyanezt a motívumot Mindszenty bíborostól Kiss Szalézig. Volt olyan, mint Eglis István, az EMSZO titkára, aki náciellenes szervezkedésért Dachaubába, majd 1956 előtt és után kommunista börtönbe került, vagy páter Vágh jezsuita atya, aki már 1946-ban nyomtalanul eltűnt, és csak tíz év után került elő szovjet lágerből.

Azért említem őket, mert nem éltek meg, mint például Olafson Placid atya a rendszerváltást, hogy élő tanúként bizonyítsák a náci- és kommunistaellenesség folyamatosságát. Említenünk kell Schlachta Margitot és a Szociális Nővéreket is példaként.

De ugyanez a helyzet a keresztény politikusok sokaságával is. Talán a legismertebb és a legkorábbi náciellenes politikus Lajos Iván volt, aki már 1937-ben a nácizmusról leleplező könyvet írt és 1946-ban örökre, nyomtalanul eltűnt a szovjet NKVD karmaiban. Társai közül ez lett a sorsa Pálffy Gézának, akinek bátyja, Pálffy József volt a Demokrata Néppárt első elnöke. (Neki sikerült nyugatra menekülnie.) Természetesen közjük tartozott Pálffyval együtt a németellenes politikai ellenállásban Barankovics István is, és a többi, később vezető kereszténydemokrata politikus, így Varga László és Keresztes Sándor, akiket a nyilasok bebörtönöztek, hogy utána a kommunisták üldözzék tovább őket.

A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy a demokratikus szellemű polgári és kiscgazda politikusok közül is számosan voltak náci- és egyben kommunistaellenesek, mint a kiscgazda Varga Béla, Tildy Zoltán, akik pap létükre politikusok voltak, vagy a parasztságot képviselő Kovács Béla, Nagy Ferenc, Sulyok Dezső. Desseffy Gyula Pálffy Józseffel és Szakasits Árpáddal együtt a Magyar Front nevű ellenállási mozgalom társelnökei voltak, illegalitásba kényszerült pártjaik megbízásából, csak Szakasits vált kollaboránssá. A köztisztviselői karban is voltak ismert német- és kommunistaellenesek, az idősebb Antall Józsefhez hasonló gondolkozású emberek, akiket később a kommunisták mellőztek, vagy üldöztek.

Végül a legismertebb, 1919-es „ellenforradalmárok”, a Horthy-rendszer elitjének tagjai közül is számosan éppen úgy náciellenesek voltak, mint amennyire kommunistaellenesek.

A liberális Bethlen István, a konzervatív Teleki Pál, akik, amíg teheték, például 1939-41 között, amikor Hitler és Sztalin egy követ fűjtak, mindkét társaságtól sikeresen távol tartották az országot Horthy Miklós tudtával és beleegyezésével. Ismert volt a Mauthausenbe hurcolt Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Nagybaconi Nagy Vilmos vezérezredes, külügyminiszter náciellenessége is. Sőt! Maga Horthy Miklós sem volt soha „horthyfasiszta”. A fiai még kevésbé.

A felsorolt náciellenes, konzervatív vagy demokrata gondolkozású, gyakorló keresztény és nemzeti érzésű politikusok, közéleti emberek mögött akkor, a megnagyobbodott országban sokmilliónyi tisztességes magyar állt, akik nem politizáltak ugyan, és nem is kérdezték őket, de érzelmileg azonosultak vezetőikkel. Bízott bennük az egyszerű zsidó emberek sokasága is, remélve, hogy megvédik őket is a náci gyűlöletétől. Ha nem sikerült, nem ezeken a politikusokon múlt, hanem a mindig, mindenütt létező söpredéken.

A sok évtizeden át folytatott történelemhamisítás, amely mai napig sem ért véget, elhomályosította ezeket a tényeket, és ma van olyan, magát jobboldalinak valló párt, amely maga is elhiszi, hogy a magyarság náci, nyilas és rasszista volt, és hogy a kommunisták által a magyarságra kent történelmi hazugságokban kell saját történelmi előzmények mintáját keresni, és a történelemhamisításból épített torzkép a valódi magyar nemzeti hagyomány. Ha ugyan nem tudatos provokátorok maguk is, akik egy válságos időszakban magukra öltött eszmei maskarában handabandáznak a közéletben, és tolják a volt kommunisták szekerét.

A Jobbikról és a Magyar Gárdáról van szó.

Aki beleolvas blogomba, láthatja, milyen élénken foglalkoztat a Ferences Rend, a ferences értékek.

Ma, Páter Kiss Szalézzól olvastam:

P. Kiss László Szaléz

- élete évszámokban -

- 1904. július 27-én születik Szegeden, egy tízgyermekes család ötödik gyermekeként. Apja Kiss Ernő cipésmester, anyja Halász Piroska.
- 1920. szeptember 24-én belép a ferences rendbe, az egri kisszemináriumba kerül. Beöltözése 1920. október 3-án. Védőszentje Szalézi Szent Ferenc. (1920/21: valószínűleg a ciszter gimnázium 3. évfolyamát végzi.)
- 1921. október 5-én a szécsényi rendházba kerül: klerikusi tanulmányokra készülő novícius.
- 1922 szeptemberétől az egri ciszterciek gimnáziumában folytatja tanulmányait, az egri rendház klerikus növendéke. (1922/23 és 1923/24 tanévek: gimn. 4. és 5. évf.)
- 1924-től a jezsuiták pécsi Pius gimnáziumában tanul, a pécsi rendház klerikus növendéke. (1924/25 és 1925/26: gimn. 6. és 7. évf.)
- 1925. július 28-án szubdiakónussá szentelik.
- 1926-28. A gyöngyösi rendház örökfogadalmas klerikus növendéke.
- 1927. június 23-án diakónussá szentelik.
- 1928. szeptember 2-án pappá szentelik.
- 1929. július 23-án elfoglalja első állomáshelyét a pécsi Collegium Seraphicumban. Először a kollégisták magisztere, majd prefektus is; rendes és nagyböjti szónok; lelki gyakorlatvezető.
- 1934-től a jászberényi studiumházban filozófiatanár. (1934-36 között ugyanitt feladatai: klerikusmagiszter; a házi tanács tagja; a rendház gazdasági felelőse; rendes és nagyböjti szónok; elmélkedéstartó a laikus testvérek számára; a vincés nővérek gyóntatója.)
- 1936 végén a salgótarjáni rendházba kerül.
- 1937. szeptemberétől az Egyesült Államokban misszionárius: a New Brunswick-i Szent László plébánia plébánosa, Detroitban a Katolikus Magyarok Vasárnapja társzerkesztője. (Ezekon kívül feladatai 1937-41 között: a commissarius atya tanácsadója, a ház helyi előljárója, hitszónok és népmissziós, a Jézus legszentebb Neve Társulat és a Mother's Club igazgatója.)
- 1942-ben hazatér, és a debreceni rendház vezetője. (Ugyanitt: plébánoshelyettes, elmélkedésvezető a laikus testvérek számára, a Harmadrend vezetője, hitszónok, gyóntató.)
- 1944. június 23-tól Gyöngyösön klerikusmagiszter, valamint (1944 és 1946 között) a filozófia és a pasztorális teológia tanára. (Ezek mellett: hitszónok, gyóntató, a házi tanács tagja.)
- 1945 A KEDIM megalapítása.
- 1945 végén több orosz katonát megölnek Gyöngyösön, és több rendőrparancsnokságot megtámadnak Gyöngyös környékén.
- 1946. április 28-án letartóztatják, majd kényszervallatás után koncepciós perben (szeptember 10-14.) halálra ítélik.
- Valószínűleg 1946. december 10-én az ítéletet végrehajtották. Nyughelye ismeretlen.
- 1993. május 25-én rehabilitálták.

Páter Kiss Szaléz munkájával, életével tanúságot tett Jézus Krisztusról, hitvalló volt. Méltó, hogy összegyűjtsük mindazokat a dokumentumokat, írásokat, amelyek még fellelhetők. Méltó, hogy a még élő tanúk visszaemlékezéseit lejegyezzük, és példaként hozzuk az utókor számára.

Kálmán Peregrin: A hét ferences vértanú első emlékezete¹⁵⁹

158 <http://papijoecivisek.blogspot.com/2009/12/ferencesek-nyomdokaiban.html>; 2009.12.17.

159 Forrás: <http://www.vigilia.hu/2010/4/peregrin.htm>

Ferences szerzetes, a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár gyűjteményvezetője, a Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány tagja. Legutóbbi írását 2007. 10. számunkban közöltük.

Tíz év után is jól emlékszem arra a délutánra, amikor P. Károlyi Bernát unokahúga – a szovjet munkatáborokat is megjárt – Bende Jánosné becsöngetett a pasaréti rendházba, és nagybátyja meghurcolásáról kezdett beszélni. Kérdőre vont bennünket, mit tudunk ferences rokonáról, őrizzük-e az emlékét? E találkozás után néhányan megkérdeztük idősebb rendtársainkat, mi igaz azokból a történetekből, amelyek provinciánkban szóbeszédként élnek Károlyi Bernát és több meghurcolt rendtag vértanúságáról. Ezt követte a historia domusok fellapozása, a megmaradt perek, levéltári anyagok tanulmányozása és az a felfedezés, hogy a helyi egyházközségekben hét ferences papról is úgy tartják: hitükért haltak meg, csak a plébániákon nem gondoltak arra vagy tudtak arról, miként lehetne megkezdeni boldoggá avatási eljárásukat.¹ Az is megdöbbentő tapasztalat volt, hogy az írott egyházi források, a kommunista diktatúra iratanyaga, valamint az élő emlékezet az alapvető vonásokban egységes képet mutattak: a 7 ferences szerzetest, akiknek boldoggá avatását rendtartományunk immár kezdeményezni fogja, 1944 és 1954 között egyházuk, embertársaik iránti hűségük miatt végezték ki, vagy adták halálra a rendszer börtöneiben.

De kikről is van itt szó? Köröstyös Krizosztom (1900–1944), Kovács Kristóf (1914–1944), Hajnal Zénó (1900–1945), Kiss Szaléz (1904–1946), Lukács Pelbárt (1916–1948), Kriszten Rafael (1899–1952) és Károlyi Bernát (1892–1954).² Már a felsorolás is beszédes: a legfiatalabb harminc, a legidősebb hatvankét éves. Hárman a partizáncsapatok, négyen pedig a kiépülő szovjet-típusú hatalmi rendszer áldozatai lettek. Mártírhaláluk ideje arra a tíz évre esik, amikor a Magyarországot lerohanó, majd rabigába hajtó csapatok és rendszerek számára az élet nem volt érték. Amikor a kommunista rezsim még nem ismerte fel, hogy a „vértanúk vére az egyház magvetése”.³ Szemben a Kádár-rendszerrel, amely már világosan látta: a vidámsbarakk adminisztratív diktatúrája sokkal károsabb az egyházra, hiszen abban a jó és a rossz, az engedelmények és megszorítások határvonalainak tologatásával minden relativizálható volt: „nem csinálunk magukból vértanúkat” – olvashatjuk több megkínzott rab visszaemlékezésében –, de olykor még a legnagyobb áldozatokat is korrumpálták.

A felsorolt személyek tisztelete, és mindazon áldozatok felkutatása, akik ebben az időben életüket vagy szabadságukat adták oda az egyházért, ezen a ponton a későbbi évtizedek eseményeinek értelmezése szempontjából is jelentőssé válik. Az ő életsorsuk mutat rá a Kádár-rendszer hazugságaira, hiszen az 1956 utáni adminisztratív diktatúrát éppen azok mozgatták, akik néhány évvel korábban a kivégzéseket parancsba adták, vagy cinkosként elfogadták.

Ugyanakkor, ha az egyháztörténet nagy korfordulóit vizsgáljuk, hamar érzékelhetővé válik, hogy a vértanúk példája messze túlmutat korukon. A krízisek, átalakulások idején gyakran az ő áldozatvállalásuk segítette hozzá az egyházat az új „szenttípus” kibontakoztatásához. Csak felsorolásszerűen említek néhány példát. Egyiptomban a vértanú eszmény lett a szerzetesség, a fehérvértanúság kialakulásának termőtalaja.⁴ Pádúai Szent Antal a marokkói vértanúk koporsójának hazaszállításakor határozta el, hogy ferences lesz, és újult meg általa a teológus-lelkipásztor eszmény egybekapcsolása.⁵ A barokk kor vértanúkultuszában az ereklyetisztelet-központúság a Krisztushoz és a katolikus egyházhoz való hűség vizuális ösztönzője volt, miként ezt Néri Szent Fülöp példáján is látjuk, aki a katakombákat járva lett papként a szegény ifjúság atyjává.⁶

A különböző korok példái jól szemléltetik a vértanúk tiszteletének jelentőségét. Azt, amit az egyház kezdettől fogva ünnepel bennük, és ami minden korfordulón az új típusú életszentség forrása volt: a hit és az embertársak iránti szeretet győzelme a belénk írt életöszton felett. Ennek prófétai megjelenítői a vértanúk, akiknek odaadása a szerzetesi, papi élet, a házasság, a testvéri szeretet küzdelmeiben erőt ad a hűségre, kitartásra, és leleményességre ösztönöz az „eredetiség” feltalálásában. Feltehetőleg az életszentség mai „típusának”, „kifejezésformájának” keresése azért (is) vajúdik annyira, mert miközben a 20. század a vértanúk százada volt,⁷ korunk egyháza keveset beszél a vértanúeszményről, gondolkodásunkból és életeszményünkben hiányzik ennek a prófétai képnek a jelenvalósága. Elfeledkezünk arról, hogy az egyház a multikulturális közegben a „leghatásosabban” mindig a karitással és a vértanúkkal misszionált!⁸ E különös feledékenység és bénultság orvoslására azonban mi, magyarok is találhatnánk egy-egy embert – az ország szinte

minden nagyobb régiójában –, aki a Salus Mundi nyomában, életét adta testvéreiért, hivatásáért.⁹ A vértanú: püspök, pap, szerzetes, családapa vagy családanya, a tisztaságát védő fiatal példája, kellő jelentőségű tisztelete – feltehetőleg – ma is új oldalát bontakoztatná ki ezeknek az életállapotoknak, inspirációt adna a jelen kor éltszentségre-törekvésének. Ezért emléküik felkutatása nem csupán történeti, hanem pasztorális jelentőségű (lét)kérdés. *„Ezt az örökséget nem tékozolhatjuk el, hanem a hálaadás örökös kötelességével és követésük megújított szándékával tovább kell adni azt.”*¹⁰

A hét ferences mártír életútjának felidézése előtt érdemes szemügyre vennünk a magyarországi ferenceség 20. századi helyzetét. A Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány a trianoni békeszerződés következtében rendi központját (Pozsony) és valamennyi növendékházát (kisszeminárium, novíciát, teológia) elveszítette, így a két világháború között a kolostorok és templomok valamint az amerikai lelkipásztorkodás mellett ezeknek az intézményeknek az „újjaalapításával” volt elfoglalva. Ennek gyümölcse lett például az Esztergomi Ferences Gimnázium vagy a szombathelyi teológiai főiskola. A mariánus provincia missziókba is küldött testvéreket, a háború során pedig több frontvonalmenti kolostor volt menedékhely (például Nagyatád, Pest), és sérült meg súlyosan a harcok következtében (például Segesd). A Mariána Provincia tagjai ebben az időben főként helyi szintű, hitéleti tevékenységet folytattak, ezért a politikai átalakulás folyamatában nem szenvedtek olyan súlyos csapásokat, mint amit később, a szerzetesrendek feloszlása jelentett számukra.¹¹

A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány bár több kolostorát elveszítette az I. világháború után, központi intézményei azonban az országhatáron belül maradtak. A provincia tagjai a húszas évek végétől kezdődően a hagyományos lelkipásztori munka kereteit új tartalommal gazdagították: játszóterek, kultúrházak építése, a búcsújárás és zarándokhelyek megújítása, ökumenikus folyóirat létesítése, a népmissziók, a missziósmozgalom és a kínai misszió indítása fémjelzi ezt a korszakot. Emellett az elcsatolt területek visszakerülésekor szinte azonnal új kolostorokat létesített a rendtartomány például Kassán, Újvidéken. A második világháború idején aktívan részt vett a zsidómentésben (például Kecskemét, Magyar Szentföld), a Margit körüli rendházban bujdosott néhány napig Göncz Árpád is. A kolostorok jelentős része szociális és közigazgatási központ, valódi menedékhely volt a front idején, a kialakuló kommunista rezsim pedig már az első leszámolások alkalmával ki akarta iktatni azokat, akik a provincia tagjai közül a társadalmi életre jelentősebb hatással voltak (például Zadravec István püspök, Károlyi Bernát, Faddy Othmár). 1944–1950 között a rendtartomány tagjai közül tizenhét személyt hurcoltak el.¹²

A két provinciának feltehetőleg ez a különböző mozgástere a magyarázat arra, hogy a hét mártír között miért tartozott hat a kapisztránus, egy – Hajnal Zénó – pedig a mariánus rendtartományhoz.¹³

A déli országterületek 1942-es visszacsatolása után a kapisztránus rendtartomány vezetése szinte azonnal elfogadta a felkérést, hogy a betelepített magyar lakosság lelkipásztori ellátása végett rendházat alapítson Újvidéken. A letelepedő ferenceseknek – miközben két év alatt megszervezték a környék katolikusainak szolgálatát (hitoktatás, népmisszió) –, már 1944 őszén szembe kellett nézniük a szerb partizáncsapatok előretörésével.¹⁴ A partizánok számára – a Balkán ismert történelmi előzményei miatt – a katolikus egyház az egyik legnagyobb ellenség volt.

Az újvidéki kolostor házfőnöke a korábban az amerikai magyarság körében működő, majd Don-kanyart is megjárt Körösztyos Krizosztom volt, akit 35 éves kora ellenére és meggyötört kinézete miatt csak „öregbarátnak” hívtak. A veszélyt látva többször felajánlották neki a hazatelepülést, ő azonban az utolsó pillanatban is azt mondta: *„Amíg hívek jönnek a templomba, a pap nem hagyhatja el a rábízottakat!”* A szerb csapatok 1944. október 23-án, Kapisztrán Szent János ünnepén értek Újvidék közelébe. A partizánok a város elfoglalása után összegyűjtötték a férfiakat, de az „öregbarátnak” még ők is felajánlották a menekülést. Krizosztom atya csak akkor élt volna ezzel, ha rendtársait is elengedik, erre azonban már nem volt lehetőség. Barakkba hajtották őket, ahol napokon át a híveket gyóntatták, vigasztalták. Október 27-én reggel Krizosztom atyát több férfival együtt egy szomszéd barakkba terelték át azzal, hogy majd a nap folyamán hazaengedik őket. Másnap, 1944. október 28-án este 8 és 9 óra között katonazene mellett verték agyon az embereket. A foglyokat hármásával összekötözve futásra kényszerítették, s közben

puskatussal, zeneszó mellett ütötték. Mindenki azt mondta, az „öreg” ferences papot is agyonverték.

Úgy látjuk, Krizosztom atya helyben maradásával tudatosan vállalta a vértanúságot, a pásztori hűség következményét. A Bosznia Hercegovina-i Široki Brijegben néhány hónappal később, ugyancsak partizánok által megölt 34 ferences párhuzamos esete¹⁵ pedig megerősíti álláspontunkat, hogy Körösztyos Krizosztom halála nem csupán és elsősorban a nemzetiségi konfliktus, hanem az egyház elleni gyűlölet következménye volt.

Az újvidéki rendház másik vértanúja Kovács Kristóf atya, aki 1944-ben arra kérte provinciálisát, hogy Újvidékre mehessen, mégpedig azzal az indokkal, hogy vértanú akar lenni Krisztusért. Őt is 1944. október 26-án tartóztatták le. A tanúk elmondása szerint Kristóf atya, amikor csak tehetett, a rabok között járkált, beszélgetett velük, ezért itt is mindenki becsülte emberségességért. November 1-jén rendtársával, P. Kamarás Mihállyal és más rabokkal Pétervárad felé hajtották. Napközben meneteltek, éjszaka pedig gyóntattak, mert a hívek a halálveszélyt látva sokszor hosszú évtizedek után is rendezni akarták életüket. November 2-án folytatniuk kellett a menetelést. A papokat különös kegyetlenséggel bántalmazták. A katonák a továbbvonulások alkalmával „*popovi napred*” szólítással tudatosan kiemelték őket a tömegeből. Lelkipásztori jelenlétüket a fasiszták szolgálatának minősítették. Kristóf és Mihály atyát fegyvert hordozva kényszerítették futásra, Kristófit vasvesszővel, puskával ütötték, puskatussal hátba szúrták. Homloka a vasvessző ütéseitől fölrepedt, a verésektől nem tudott menni. Társai segítettek, de elájult. Utolsó szavai ezek voltak: „*Sic debuit esse!*” A katonák teherautóra dobták, és Indijja község határában lelőtték.¹⁶

Nagyatád a II. világháború utolsó szakaszában, 1945 márciusában a nemzeti szocialista és a szovjet csapatok ütközőzónájába került.¹⁷ A front közeledtével a katonaság felszólította a lakosságot, hogy hagyja el a települést. Ekkor Hajnal Zénó, ferences házfőnök állt az élükre, az ő vezetésével vonultak ki az emberek Nagyatádról, hogy megmentse életüket. Gyékényes felé indultak, amelynek határában a bolgár és a német csapatok kerültek egymással szembe, 1945 nagyhetében. Április 1-jén, húsvétvasárnap a bolgár katonák házról házra foglalták el a falut. Elértek a plébániához, ahonnan kiharcolták Martincsevics Pál plébánost és a nála meghúzódó Hajnal Zénót is. A lakosságot menetbe állították. A menetelés során megjelent egy lovas bolgár katona, aki elhaladt mellettük, de meglátva a két – habitust, reverendát – viselő papot, visszafordult, kiszólította őket a tömegeből, majd pisztolyt rántott. Először Martincsevics Pált, azután P. Hajnal Zénót lőtte le, amikor pedig összerogytak, további lövéssorozatot adott rájuk. Csak ők haltak meg.¹⁸

Az emberek melletti kitartás itt ismét a vértanúság vállalását jelentette, az egyházi ruhát viselők szisztematikus kivégzése pedig nyilvánvaló bizonyítéka az egyház iránti gyűlöletnek. A hét rendtag közül egyedül Zénó atya nyughelye ismert.

A szovjet mintára szerveződő szocialista vezetés már 1945-ben megkezdte azoknak a személyeknek a likvidálását, akik akadályt jelentettek e totalitárius rendszer kiépítésében. Ennek egyik elsődleges célpontja a katolikus egyház volt. Mivel a ferencesek a világháború idején tanúsított hősies helytállásuk miatt nagy tekintélyre tettek szert, lelkipásztori működésük és társadalmi jelenlétük súlya is megnövekedett, az új diktatúrával azonnal szemben találták magukat.

Kiiktatásuknak leghatásosabb eszköze a koncepciós perek gyártása volt. Ezek egy séma szerint szerveződtek: egy általános problémát – például az erőszakoskodó szovjet katonák meggyilkolását – és egy politikai célt – például egy szervezetnek a felszámolását, megtörését – valamelyik egyházi személy állítólagos felbujtó tevékenységén keresztül összekapcsolták.

Így történt Gyöngyösön is, ahol P. Kiss Szaléz – korábbi amerikai és debreceni lelkipásztori szolgálat után – 1944-től volt klerikusmagiszter. A II. világháború idején felkereste a provincia azon kolostorait, ahol végigvonult a szovjet front, és részletes jelentést küldött a rendházak állapotáról a tartományfőnöknek. A gyöngyösi növendékházban az ő vezetésével élték meg a szovjet csapatok bevonulását, az erőszakoskodó katonák elől asszonyokat menekítettek, a rendház középkortól működő könyvtárát is megóvta. 1945-ben megszervezte Gyöngyösön a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amely a város fiatalságát fogta egybe, de ez gyöngítette a kommunista szervezkedések erejét. P. Kiss Szaléz 1946. április 28-án tartóztatták le, azzal a váddal, hogy vezetője volt szovjet katonák meggyilkolásának és egy fegyveres

összeesküvésnek.¹⁹ A vallomás jegyzőkönyve szerint Szaléz atya előre megígérte, feloldozza a diákokat, ha elkövetik a gyilkosságot, illetve beszámolt arról is, mit gyóntak neki vádlottársai. A per jogi vizsgálata bebizonyította, hogy a tanúvallomás jelentős része nem Szaléz atyától származik, hanem kommunista szlogenekből és vádakból lett összerakva az egyház hitelének, a gyónás szentségének lejáratása végett. Hiányzik az ilyenkor szokásos minden lapra kiterjedő aláírás, az csak a vallomás utolsó oldalán, ott sem a szöveg lezárásánál, hanem a lap alján található. Így valószínűsíthető, hogy egy üres lapot írtak vele alá, amit a jegyzőkönyvhöz csatoltak.²⁰ P. Kiss Szaléz társai közül többen kiszabadultak a fogságból. Vallomásuk szerint papjukat felismerhetetlenségig verték, de ő a gyónási titkot nem árulta el, a szembesítéskor pedig kijelentette, a jegyzőkönyvet a kínzásokban kikészülve írta alá, abból semmi sem igaz. A tárgyalást magyarul nem tudó szovjet katonák, megfelelő tolmács hiányában vezették le. P. Kiss Szalézt 1946. december 10-én a szovjet hadbíróóság ítélete alapján végezték ki Sopronkőhidán. A szovjet hatóságok 1993. május 25-én rehabilitálták.²¹ Provinciánkban halálhíre óta a gyónási titok vértanújaként tisztelték.

A per koncepciós jellege és a gyónás szentségének központi kipellengérezése mutatja a tudatos egyházellenességet, Szaléz atya szenvedésvállalása pedig a hit tisztaságáért hozott áldozatot.

A II. világháború után a kommunista hatalom fokozott támadást indított a hatvani vasutas lakosság ellen, akiknek lelkipásztorai a ferencesek voltak. E meghurcolás részeként a 1945–50 között a hatvani kolostor szinte valamennyi tagját börtönbüntetés vagy valamilyen más diktatórikus eszköz segítségével távolítottak el a városból.

Közéjük tartozott P. Lukács Pelbárt, akit 1946 májusának első napjaiban tartóztatott le az államrendőrség. Ügyét a Kiss Szaléz perhez csatolták, amit így sikerült regionális esetté emelni. A vád szerint P. Pelbárt volt az összekötő Hatvan és Gyöngyös városa között a szovjetellenes szervezkedésben, és tudott a gyöngyösi katonagyilkosság előkészületeiről. A jogi vizsgálat ugyancsak bebizonyította, hogy az ő tanúvallomása is a kommunista szervek által írt szöveg, számtalan ellentmondással.²² Jó példa erre, hogy P. Pelbárt arra hivatkozik: a gyilkos feloldozására P. Szaléznek felsőbb egyházi vezetőtől kellett engedélyt kapnia, mivel pap nem oldozhat fel ilyen vétket. Ez a szabály általánosságban valóban igaz, de a szerzetesrendeknek privilégiumuk volt a püspöknek fenntartott bűnök feloldozására,²³ amely lehetőséget minden rendtag ismerte és élt is vele. Így a gyanúsított magától nem mondhatott ilyet, tehát ezt az állítást a per írója csak egy másik perből vehette át, vagy az egyházjog kivételeit kellően nem ismerő személy koholmánya lehet.

A magyar hatóságok Pelbárt atyát is átadták a szovjet ítélobírósnak, és perét ugyanolyan jogellenes körülmények között tárgyalták, mint P. Szalézét. Bizonyos források szerint a fogdában cellatársai lefüleltek maguk között egy besúgót, akit tettéért rabtársai meg akartak ölni, életét Pelbárt atya mentette meg.²⁴ Rendtársunkat 10 év kényszermunkára ítélték, a Szovjetunióba, Finn-Karéliába hurcolták. Gyomorbeteg volt, ami szervezetét a láger körülményei között még tovább gyengítette. Rabtársai szerint embertelen kínok között halt meg gégerákban, 1948. április 18-án. A szovjet hatóság 1993. május 25-én rehabilitálta.²⁵ Provinciánkban halálhíre óta vértanúként tisztelték, hiszen tudatosan fogadta el hatvani dispozióját, és perének koncepciós, egyházellenes motívumai is nyilvánvalók.

Ugyancsak Hatvanból hurcolták el 1950-ben P. Kriszten Rafaelt, akinek korábbi működési területei közül érdemes kiemelni a Budapest Margit körúti rendházban 1941–1946 között eltöltött éveit. Házfőnök-plébánosként a zsidóüldözés idején – a menekítés érdekében – megszervezte az üldözöttek átvételét a katolikus egyházba, és sebesülten is több száz kilométeres útra indult – gyalogosan –, hogy a nunciaturán kapott menleveleket a címzetekhez juttassa. Az általa vitt iratok segítségével egy teljes vasúti vagon fordítottak vissza, és így az odaszűfolt emberek megszabadultak a haláltól.²⁶ A II. világháború végeztével megnyitotta a kolostor konyháját, és hosszú időn keresztül étkeztette a környék nyomorgóit. 1949 augusztusában, már betegen kerül Hatvanba, házfőnökként egyik üldözött rendtársát bújtatja. 1950. június 19-én, a szerzetesrendek elhurcolásának idején teherautók álltak meg a hatvani rendház előtt, piarista szerzeteseket és szalvátor nővéreket deportáltak a kolostorba. A lakosságot azonban fellázította a kommunista rendőrség, azt híresztelve, hogy a ferenceseket akarják elvinni. Ekkor az emberek a templom elé

vonultak, a rendőrség pedig felszólította a házfőnököt, P. Rafaelt, hogy oszlassa fel a tömeget. Nem sikerült. Az éjszakai órákban a politikai rendőrség brutális módon feloszlatta a tüntetést, a kolostor lakóit és az odahurcolt szerzeteseket pedig véresre verte. A négy ferences atyát az Andrassy út hírhedt gyűjtőhelyére szállították.²⁷

A vallomásokról ebben az esetben is kimutatható, hogy a politikai rendőrség koncepciójának szüleményei, nem a vádlottak szavai, számos ellentmondást tartalmaznak.²⁸ Rafael atyát – a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés címén – 1951. május 26-án jogerősen is életfogytiglani börtönre ítélték, azokat a családokat pedig, akiket likvidálni akartak a városból – többségük ott sem volt a tüntetésen – kényszermunkatáborokba hurcolták.

P. Rafael elhurcolása része volt az egyház megfélemlítésének, mert ebben az időben kezdődtek a kommunista állam és a magyar püspöki kar közötti tárgyalások. Ezt a folyamatot a szerzetesek elhurcolásával és a hatvani ferencesek bebörtönzésével akarta a politikai rendőrség befolyásolni.

P. Kriszten Rafael tudta, hogy Hatvanban szinte valamennyi elődjét letartóztatták, így a helyezés elfogadása számára a meghurcolással való tudatos szembenézést jelentette 1949 augusztusában. A börtönemlékek között megőrizték azt a történetet, miszerint egy téli napon kabátban, ing nélkül szállították át egyik börtönből a másikba. Amikor az ór meglátta a teherautóról leszálló, ingnélküli rabot, így szólt: „Te, pucér Krisztus, hol hagyta az ingedet.” Rafael atya 1952. szeptember 15-én halt meg a börtön embertelen körülményei között. 2000 februárjában a budapesti bíróság ítéletét semmisnek mondta.

1954-ben, ugyancsak börtönben halt meg P. Károlyi Bernát, aki 1929 és 1938 között a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kínai missziójának alapító vezetője, 1936-tól az apostoli delegátus helyettese volt Paoking környékén. Missziós tevékenysége során az elhagyott, magatehetetlen betegeket ápolta, árvaházat alapított azoknak a lányoknak, akiket a családok kivettek otthonukból. Iskolát, orvosi rendelőt létesített, letelepítette a Sztmári Irgalmas Nővérek Rendjét, megszervezte a környék lelkipásztori szolgálatát. 1938-ban visszajött Magyarországra, ahol a misszió anyagi támogatásának szervezésén dolgozott, újságkiadással foglalkozott.²⁹ A zsidómentés idején habitust adott a menekülteknek, és abban rejtegette őket. A kecskeméti rendházba fogadta be, illetve felkereste a lágerbe hurcolt zsidókat. A szovjet front előretörésekor Kecskemét város köztisztviselői elmenekültek. Ő irányította a várost, vezette a kórházat, összeszedte a házaknál hagyott betegeket, és ingyenkonyhát nyitott a Dél-Magyarországról vonaton érkező menekülteknek. 1945-ben tiltakozott a kommunista rendőrség embertelenségei miatt, amelyekkel a börtönbe vetetteket megalázták, ezért 1945 júliusában őt is letartóztatják. Zsidóellenességgel, 1946-ban izgatással vádolják, majd 1949. november 26-án végleg elhurcolják.³⁰ 1950. november 18-án államrend elleni szervezkedés ürügyén ítélik el, mindenféle bizonyíték nélkül. Perében ő és társai többször megemlékeztek, hogy az embertelen kínzások miatt tettek beismerő vallomást, mert mind fizikailag, mind pedig pszichikailag kikészítették őket. A bíróság ezt nem vette figyelembe. Az ítélet a diktatúra vezetőjének, Rákosi Mátyásnak, és a kecskeméti származású Molnár Erik igazságügyi miniszter közvetlen jóváhagyásával történt, vagyis az egyházellenes szándék itt is nyilvánvaló.

A rabtársak visszaélékezései szerint a börtönben őt is kegyetlenül kínozták, verték, de P. Bernát mindig megőrizte jóságát. A börtönben titokban gyóntatott, mindenkit bátorított. Halála előtt a Városmajor utcai kórházban operálták meg. Az ápolónővér P. Galicz Töhötöm rendtársunkat orvosnak álcázva csempészte be a rab szerzeteshez. Az asszony az ávóssal udvaroltatott magának, ezalatt jutott P. Töhötöm Bernát atya közelébe, és látta el rendtársát a szentségekkel.³¹ P. Károlyi Bernát 1954. március 2-án halt meg a budapesti rabkórházban. Provinciánkban halála óta a vértanúk között tartják számon, boldoggá avatási eljárásának megkezdését 700 kecskeméti hívő támogatta aláírásával. Zsidómentő tevékenységéért a magyarországi rabbi kar, a holokauszt 60. évfordulóján emlékfát ültetett emlékére a kecskeméti ferences templom kertjében.

Bernát atya környezetéből többek nyugatra menekültek, mert számolniuk kellett az elhurcolással. Ő azonban súlyosbodó betegsége ellenére is helyén maradt, és ezzel tudatosan vállalta a szenvedést, ami az igazságtalan és tudatosan egyházellenes ítélet következménye volt.

P. Magyar Gergely ferences tartományfőnök 2007-ben indította el azokat az előkészítő folyamatokat, amelyek az ügyek megkezdéséhez szükségesek. Ennek első lépéseként a provincia vezetése elhatározta: a hét személy boldoggá avatását nem külön-külön, hanem egy csoportban, Károlyi Bernát és társai névvel terjeszti elő. Ezután került sor Erdő Péter bíboros felkeresésére, aki elvállalta, hogy egy esetleges eljárás esetén az Esztergom-budapesti Főegyházmegye befogadja a per egyházmegyei szakaszát. E nyilatkozat birtokában a tartományfőnök arra kérte azokat az ordináriusokat, akiknek egyházmegyéje területén rendtársaink meghaltak, mondjanak le az egyébként őket megillető perindítási jogukról. 2009 őszén a tartományfőnök az Esztergom-budapesti érsek jóváhagyásával a rend posztulátor generálisát, fr. Giovangiuseppe Califanot az ügy posztulátorává nevezte ki, ami a perindítás első hivatalos lépése volt.

A tanulmányunkban bemutatott hét személyről a jelenkor magyar ferencesei és a helyi egyházközségek úgy vélekednek, hogy Krisztusért adták oda az életüket. Közülük többen ugyanazt tették a nemzeti szocialista időszakban, mint a kommunista éra kiépülése idején: mentették az üldözötteket, kiálltak az egyházért, a kisemmizettekért. Helytállásuk és el nem menekvésük következménye minden esetben a meghurcolás volt, mely az *odium fidei*ből, az Isten és egyház elleni haragból forrászott. Meggyőződésünk szerint azzal, hogy ezek a lelkipásztorok elfogadták vagy kérték azt a dispozióit, ahová előljárójuk küldte őket, és azzal, hogy kitarítottak híveik mellett, tudatosan igent mondtak a vértanúság vállalására. Azt reméljük, hogy a helyi hívőközösségek és szerzetestársak meggyőződését az egyetemes egyház a boldoggá avatás kihirdetésével hitelesíti.

Reményeink szerint e processzus elindítása egy olyan múltfeltárás lesz, amely a jövőre, az életszentség új kihívásaira nyit meg bennünket, ferenceseket, és ebben inspirációt ad az egész magyar egyháznak. Ugyanis „*ha a vértanúk vére a keresztények magvetése, akkor jogos az elvárás, hogy a harmadik évezredben felvirágozzék az egyház, főként ott, ahol a legtöbbet szenvedett a hitért és az evangéliumi tanúságtételért.*”³²

Jegyzetek

¹Valamennyiük vértanúságának eseményét emléktábla őrzi azon templomok környezetében, ahonnan elhurcolták őket.

²A kommunizmus idején, a vértanúság hírében meghalt ferencesek mártíriumának első összefoglaló feldolgozása: dr. Szántó Konrád: *A meggyilkolt katolikus papok kálváriája*. Mécses, Miskolc, 1992, 13–14, 25, 3–47, 73–74.

³Tertullianus: *Apologia* 50,13.

⁴Sághy Marianne: *Isten Barátai. Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban*. Kairosz, Budapest, 2005, 80.

⁵Kovács Kallszt OFM: *Ferences szentek és boldogok az év minden napjára*. Sümeg, 2002, 167.

⁶Kovács Kallszt OFM: i. m. 150.

⁷Vö. II. János Pál: *Tertio millennio adveniente*, 37.

⁸Uo.: *A szentek, a vértanúk ökumenizmusa talán a legmeggyőzőbb*.

⁹Itt gondolhatunk például Kálló esperes, Vezér Ferenc és Kovács (Kapiller) Ferenc pálos, Martincsevics Pál veszprémi (kaposvári) egyházmegyei papokra, akik az eddig megkezdett boldoggá avatási eljárásokból méltatlanul kimaradtak.

¹⁰II. János Pál: *Novo millennio ineunte*, 13.

¹¹A Mariána Provincia 20. századi történetének fontosabb állomásait is bemutatja Rác Piusz OFM: *Ferencesek az ország nyugati részén*. Zalaegerszeg, 2004. A II. világháborút követő állapotokról részletesen beszámol P. Király Kelemen, aki 1945-ben a rendtartomány vizitátor generális volt. Vö. Király Kelemen OFM: *Naplóm*. Kárpát Könyvkiadó, Cleveland, 1974, 214–248.

¹²Vö. Kálmán Peregrin OFM: *Igazi ferences munka volt*. (kézirat) 2002, 18–28.

¹³A Kárpát-medence területén élő magyar ferencesek meghurcolását részletesen bemutatja Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vöröscsillag árnyékában 1.* Pécs, 1999, 363–640.

¹⁴A történelmi körülményeket elemzi Szántó Konrád: i. m. 22–29.

¹⁵Vértanúságukat összefoglalóan bemutatja: P. Jozo Zovko OFM: *Kilenced a Široki Brijeg-i vértanúkhöz* (kiadó, évszám nélkül).

¹⁶P. Köröszts Kriosztom és Kovács Kristóf vértanúságának körülményeiről P. Kamarás Mihály a nyilvánosság előtt már több alkalommal beszámolt és ezt a szakirodalom is idézi. A mi összeállításunk P. Mihálynak az ötvenes években írt naplója alapján készült.

¹⁷Nagyatád helyzetét és P. Zénó vértanúságának történetét összefoglalja Király Kelemen: i. m. 226.

¹⁸Vö. A gyékényesi római katolikus plébánia jelentése Martincsevics Pál halálának körülményeiről, 169/1947. sz. valamint Hetényi Varga Károly: i. m. 457–458, ahol a személyes visszaemlékezések megegyeznek a korabeli források híradásaival.

¹⁹Szaléz atya személyiségének és a gyöngyösi helyzet bemutatását lásd Szántó Konrád: i. m. 37–42.

²⁰A korabeli ítélkezési szokások összefüggései között vizsgálja Szaléz atya perét Kahler Frigyes: *A nagy tűzvörös sárkány torkában. Konceptációs eljárások ferences szerzetesek ellen 1945–1956.* Kairosz, Budapest, 2009, 165–281.

²¹Az erről szóló dokumentum megtalálható a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (MFKL) rendezetlen anyagai között.

²²Uo. 234–244.

²³Vö. Fr. Pacificus Capobianco OFM: *Privilegia et facultates Ordinis Fratrum Minorum, ex Conventu S.M. Angelorum Nuceriae Sup.* (Salerno), 1946, 134–136.

²⁴Vö. Szántó Konrád: i. m. 42–45.

²⁵Az erről szóló dokumentum megtalálható a MFKL rendezetlen anyagai között.

²⁶Vö. *Historia Domus*, Buda, 1944, XI. 4. MFKL.

²⁷Kálmán Peregrin: *Te meztelen Krisztus, hol hagyta az ingedet. Ferencesek a felosztás idején.* Magyar Ferences Források, D. 4. 1. 2000, 177–191, 207–270.

²⁸Kahler Frigyes: i. m. 107–165.

²⁹Vö. Kálmán Pergerin – Vámos Péter: *A Paokingi Apostoli Prefektúra rövid története.* Magyar Ferences Források, D. 4. 2. 2000.

³⁰Életútját és lelkipásztori, embermentő tevékenységét bemutatja: Kálmán: 2002, 37–57.

³¹P. Frajka Félix OFM szóbeli közlése, aki ebben az időben Töhötöm atyával egy kolostorban lakott.

³²XVI. Benedek pápa beszéde 2005. április 25-én, a Falakon kívüli Szent Pál bazilikában, <http://www.vaticanradio.org/ung/Articolo.asp?c=35013>

Boldog vértanúk¹⁶⁰

A második világháború végén a Délvidékre bevonuló jugoszláv partizánok ölték meg Köröszts (Keresztes) Kriosztóm rendfőnök atyát, az újvidéki ferences kolostor vezetőjét és társát, Kovács Kristóf atyát. Elmenekülhettek volna, de mindketten önként vállalták: amíg egy hívő is betér a templomba, addig ők is a helyükön maradnak. A világegés után az egyházellenes rezsim máshol is szedett áldozatokat: bolgár partizánok ölték meg Hajnal Zénó atyát Nagyatádon. Károlyi Bernát, Kis Szaléz, Kriszten Ferenc Rafael és Lukács Pelbárt atyák felett pedig konstruált

¹⁶⁰ [Forrás: http://www.magyarhirlap.hu/hullamter/boldog_vertanuk.html](http://www.magyarhirlap.hu/hullamter/boldog_vertanuk.html), 2010.04.03.

perekben ítélkezett a diktatúra. Az ő emlékükre készíti elő a rendtartomány hét vértanúvá vált atya boldoggá avatását. Az előkészítő bizottság vezetője Kálmán Peregrin atya, a Magyarok Nagyszövetsége Ferences Rendtartomány tagja.

– Hogyan vetődött fel a vértanúhalált halt atyák boldoggá avatásának kezdeményezése, és hogyan őrizte meg emléküket a rendtartomány az elmúlt évtizedekben?

– A rendtartomány tagjai között az elmúlt hetven évben mindvégig élt annak a tudata, hogy voltak olyan rendtársak, akik a hitükért adták az életüket. Az egyik ilyen rendtársunk, Károlyi Bernát unokahúga keresett meg bennünket bő tíz évvel ezelőtt. Arról érdeklődött, hogy mit tudunk a nagybátyjáról, aki börtönben halt meg. Ennek nyomán kezdtük a kutatómunkát, hogy feltárjuk, valójában mit is tud róluk a rendtartomány azon kívül, hogy évente felolvassuk a nevüket a haláluk évfordulóján. Majd összevetettük az élő emlékezetet a történeti forrásokkal. Sok összegyűjtött tanúságtétel mutatta meg később, hogy hét olyan rendtársunk van, aki az 1944 és 1954 közötti időszakban hunyt el, és akikkel kapcsolatban úgy érezzük: hitükért áldozták életüket.

– Emlékük él a köztudatban?

– Éppen egy éve, tavaly március 14-én avattunk emléktáblát Körösztosz Krizosztóm atya emlékére a szülővárosában, Pécsen, születésének századik évfordulója alkalmából, amikor a rokonok is hasonlóképpen emlékeztek rá. Nagyatádon még ma is emlékeznek Hajnal Zénó atyára, akit a bolgár partizánok öltek meg. Kis Szaléz és Lukács Pelbárt atyát pedig Hatvanból szállították el, sorsukat, az ellenük folytatott eljárások történetét később feltárták. Három momentum határozta meg a munkánkat: a család tisztelete, az élő rendtársi, egyházközségi emlékezet, illetve a történeti források felkutatása és egybevetése.

– Milyen kutatómunkát kell elvégezni ahhoz, hogy a boldoggá avatásukat kezdeményezhessék?

– A kutatómunkának lényegében az elején vagyunk abból a szempontból, hogy a feltárt adatok nyomán felmerült: ezekről az emberekről úgy beszélhetünk, mint akiknek a boldoggá avatását érdemes lenne elindítani. Ezt tártuk most a rendi illetékesek, illetve a magyar püspöki kar elé. Most rajtuk a sor, hogy megvizsgálják és véleményezzék, hogy ezt jogosnak, alkalmasnak látják-e. Ha pozitív lesz a döntésük, akkor elindulhat a boldoggá avatási eljárásnak az egyházmegyei szakasza, ami egy történeti-teológiai kutatómunkából áll majd. Ennek a részeként el kell készítenünk még azoknak a tanúságtételeknek a gyűjteményét is, amiket a még élő kevés tanútól és a történeti forrásokból össze tudunk illeszteni.

– A vértanúságot halt ferences atyák sorsa mennyiben volt azonos?

– Élesen el lehet különíteni annak a módját, ahogyan az egykori rendtársaink életüket vesztették az említett tíz esztendő alatt. Vannak közöttük olyanok, akik a partizán megszállásoknak estek áldozatul – így az újvidékiek, Körösztosz Krizosztóm és Kovács Kristóf atya –, illetve a nagyatádi Hajnal Zénó atya. Nyilvánvalónak látszik, hogy a partizáncsapatok szemlélete, világnézete magában hordozta a vallásellenességet, az egyházellenességet. Nagyatádon, Hajnal Zénó atya esetében bizonyítható, hogy a bolgár lovas partizán katona előbb elhaladt mellette, és csak amikor meglátta, hogy habitusban van, akkor fordult vissza, kiemelte a tömegeből, és agyonlőtte. Körösztosz Krizosztóm atyáék esetében pedig összekapcsolódik az egyházellenesség a magyarellenességgel, a két kulturális terület ütközésével. Itt fontos megmutatni, hogy mindezt előre látva és tudva, ezek a ferencesek – Körösztosz Krizosztóm és Kovács Kristóf atya –, nem menekültek el az újvidéki kolostorból. Azt mondták, hogy amíg egy hívő is eljön a templomba, addig ők sem mehetnek el. Velük kapcsolatban a helyben maradásukat szeretném hangsúlyozni és kiemelni.

– A harci cselekmények lezárása után mennyiben változott a helyzet?

– A másik csoport vértanúsága a kommunista diktatúra magyarországi kiépülésével áll összefüggésben.

Ez a koncepciós perek világa, amikor a politikai nézeteket egy-egy bűncselekménnyel kapcsolták össze, például orosz katonák kivégzésével vagy esetleges kémkedéssel, és egy egyházi személy bevonásával különféle hamis vádakot kreáltak. Kiss Szaléz és Lukács Pelbárt atyákat, később pedig Károlyi Bernátot és Kriszten Ferenc Rafaelet úgy próbálták meg eltávolítani az egyházból, hogy valós tényeket valótlanra formáltak át, és börtönbe vetették vagy kivégezték őket.

– Ezek tehát lényegében koholt vádak alapján meghozott ítéletek voltak?

– Igen, koholt vádak és koncepciós perek.

– Vannak-e még az élők között, akik személyesen is kötődtek a vértanúhalált halt atyákhoz?

– Sajnos ma már nagyon kevesen vannak, örülünk, ha néhányat sikerül felkutatnunk. A legnagyobb gondokat az okozza, hogy évtizedeken keresztül az emberek nem mertek ezekről a dolgokról beszélni.

A kilencvenes években és az ezredfordulón, amikor közülük még többen éltek, nem volt még adott az a történelmi távlat, amelynek fényében a rend is rá tudott volna ébredni arra, hogy mi minden történt. Ezért mostanra már a tanúk jelentős része, sajnos, meghalt. Ugyanakkor azonban azt látjuk, hogy helyi szinten mindenhol van emléktábla, évente tartanak megemlékezéseket, vagy pedig kiadványok jelentek meg ezekről az emberekről. A későbbi történelmi források, visszaemlékezések is azt mutatják, hogy a helyi egyházközösségek és az emberek tudatában is, ezeknek az atyáknak az emlékét vértanúként örökítették tovább.

– Említette, hogy több helyen található emléktáblák, jelentek meg kiadványok. Az utókor hogyan örökítette meg az atyák emlékét?

– Kahler Frigyes nemrég írta meg például a koncepciók perék jogi elemzését, a Kairosz Kiadónál megjelent, A tűzvörös sárkány torkában című kötetében a Kiss Szaléz, Kriszten Ferenc Rafael és Károlyi Bernát atya ellen folytatott eljárások iratait elemzi. Könyvében kimutatja minden egyes tanúvallomásról, hogy milyen prekonceptióval született. Így például

Szaléz atya perének jegyzőkönyvében nincs minden oldal aláírva, s ahol igen, ott is a szöveg és az aláírás között nagy távolság van. Valószínűleg tehát üres papírlapokat íratnak alá a hamis tanúzásra kényszerített emberekkel. Pelbárt atyát pedig olyan tömegű ellenállócsoport szervezésével vádolták meg, ahány ember a negyvenes években összesen nem szállt szembe a rendszerrel, nemhogy helyi szinten lehettek volna annyian.

A jegyzőkönyvek szókészlete, a használt kifejezések mind bevett szocialista terminusok, amelyeket valószínűleg egy katolikus pap nem használt volna. Vélhetően egy irodista legépelte ezeket a szövegeket, mintha az ő szavaik lennének.

– Mi következik most a továbbiakban a boldoggá avatási folyamatban?

– A rend római ügyvivője hamarosan kikéri a püspöki kar véleményét. Meg kell várnunk a magyar püspöki kar döntését. A ilyen folyamatokban nagyon fontos érzékeltetni és kimutatni, hogy a helyi egyháznak nagyon fontos a megnevezett személyek tisztelete, de a teljes magyar egyház számára is fontos üzenete van az alakjuknak. Azt szokták mondani, hogy ha valaki elindít egy boldoggá avatási eljárást, akkor ne azzal a sürgetéssel tegye, hogy mindenáron meg akarja érné munkájának beteljesedését. Ha sikerül megfelelően szemléltetni és bizonyítani a vértanúság eseményeit, akkor ez nem egy olyan hosszú folyamat, mint olyasvalaki esetében, aki nem vértanú. Különböző példákat lehetne erre felhozni, volt, hogy évszázadokat kellett erre várni, de Meszlényi Zoltán boldoggá avatása viszonylag gyorsan, a kezdeményezéstől számítva hét esztendő múltán megtörtént.

Szabó Palócz Attila

Ferences vértanúk¹⁶¹

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia december elején hozott döntése értelmében támogatja a huszadik századi ferences vértanúk, *Körösztös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt, Kriszten Rafael és Károlyi Bernát* boldoggáavatásának ügyét. A hét szerzetes 1944 és 1954 között életáldozatával tett tanúságot hitéről és emberszeretetről. Kik ők? Hárman a partizáncsapatok, négyen pedig a kiépülő szovjet-típusú hatalmi rendszer áldozatai lettek. Mártírhaláluk ideje arra a tíz évre esik, amikor a Magyarországot lerohanó, majd rabigába hajtó reguláris és partizáncsapatok valamint a támogatásukkal kiépült rendszer számára az élet nem volt érték. Amikor a kommunista rezsim még nem ismerte fel, hogy a „vértanúk vére az egyház magvetése”.

Az újvidéki vértanúk

A déli országrterületek 1942-es visszacsatolása után a kapisztránus rendtartomány vezetése szinte azonnal elfogadta a felkérést, hogy rendházat alapítson Újvidéken. A letelepedő ferenceseknek – miközben két év alatt megszervezték a környék katolikusainak szolgálatát (hitoktatás, népmisszió) –, már 1944 őszén szembe kellett nézniük a szerb partizáncsapatok előretörésével.

161 <http://ferencesek.hu/hirek/ferences-v-rtan-k.>, 2010.08.12.

Az újvidéki kolostor házfőnöke a korábban az amerikai magyarság körében működő, majd Don-kanyart is megjárt *Köröosztös Krizosztom (1909-1944)* volt, akit 35 éves kora ellenére, meggyötört kinézete miatt csak „öregbarátnak” hívtak. A veszélyt látva többször felajánlották neki a hazatelepülést, ő azonban az utolsó pillanatban is azt mondta: „Amíg hívek jönnek a templomba, a pap nem hagyhatja el a rábízottakat!”. A szerb csapatok 1944. október 23-án, Kapisztrán Szent János ünnepén értek Újvidék közelébe. A partizánok a város elfoglalása után összegyűjtötték a férfiakat, de az „öregbarátnak” még ők is felajánlották a menekülést. Krizosztom atya csak akkor élt volna ezzel, ha rendtársait is elengedik, erre azonban már nem volt lehetőség. Barakkba hajtották őket, ahol napokon át a híveket gyóntatták, vigasztalták. Október 27-én reggel Krizosztom atyát több férfival együtt egy szomszéd barakkba terelték át azzal, hogy majd a nap folyamán hazaengedik őket. Másnap, október 28-án este katonazene mellett verték agyon az embereket. A foglyokat hármásával összekötözve futásra kényszerítették, s közben puskatussal, zeneszó mellett ütötték. Az „öreg” ferences papot is agyonverték.

Az újvidéki rendház másik vértanúja *Kovács Kristóf atya (1914-1944)*, aki 1944-ben arra kérte provinciálisát, hogy Újvidékre mehessen, mégpedig azzal az indokkal, hogy vértanú akar lenni Krisztusért. Őt is 1944. október 26-án tartóztatták le. A tanúk elmondása szerint Kristóf atya, amikor csak tehetett, a rabokkal beszélgetett, mindenki becsülte emberségességéért. November 1-jén rendtársával, P. Kamarás Mihállyal és más rabokkal Pétervárad felé hajtották. Napközben meneteltek, éjszaka pedig gyóntattak, mert a hívek a halálveszélyt látva sokszor hosszú évtizedek után is rendezni akarták életüket. November 2-án folytatniuk kellett a menetelést. A papokat különös kegyetlenséggel bántalmazták. Lelkipásztori jelenlétüket a fasiszták szolgálatának minősítették. Kristóf és Mihály atyát fegyvert hordozva kényszerítették futásra, Kristófit vasvesszővel, puskával ütötték. Homloka a vasvessző ütéseitől fölrepedt, a verésektől nem tudott menni. Társai segítették, de elájult. Utolsó szavai ezek voltak: „Sic debuit esse!”. A katonák teherautóra dobták, és Indijja község határában lelőtték.

Vértanúság a szovjet fronton

Nagyatád a II. világháború utolsó szakaszában a nemzeti szocialista és a szovjet csapatok ütközőzónájába került. A front közeledtével a katonaság felszólította a lakosságot, hogy hagyja el a települést. Ekkor *Hajnal Zénó (1900-1945)*, ferences házfőnök állt az élükre, az ő vezetésével vonultak ki az emberek Nagyatádról, hogy megmentsek életüket. Gyékényes felé indultak, amelynek határában a bolgár és a német csapatok kerültek egymással szembe. Húsvétvasárnap a bolgár katonák házról házra foglalták el a falut. Elértek a plébániához, ahonnan kiparancsolták Martincsevics Pál plébánost és a nála meghúzódó Hajnal Zénót is. A lakosságot menetbe állították. A menetelés során megjelent egy bolgár lovas katona, aki meglátva a két papot, visszafordult, kiszólította őket a tömegeből és pisztolyt rántott. Először Martincsevics Pált, azután Hajnal Zénót lőtte le, amikor pedig összerogytak további lövéssorozatot adott rájuk. A menekülő magyarok közül csak őket végezték ki. Az emberek melletti kitartás itt ismét a vértanúság vállalását jelentette, az egyházi ruhát viselők szisztematikus kivégzése pedig nyilvánvaló bizonyítéka az egyház iránti gyűlöletnek. A hét rendtag közül egyedül Zénó atya nyughelye ismert.

A kommunista diktatúra áldozatai

A ferencesek a világháború idején tanúsított hősiességük miatt nagy tekintélyre tettek szert. Kiiktatásuknak leghatásosabb eszköze a koncepciós perek gyártása volt. Ezek egy séma szerint szerveződtek. Egy általános problémát, például az erőszakoskodó szovjet katonák meggyilkolását és egy politikai célt, például egy szervezet felszámolását valamelyik egyházi személy állítólagos felbujtó tevékenységén keresztül összekapcsolták.

Így történt Gyöngyösön is, ahol *P. Kiss Szaléz (1904-1946)* klerikusmagiszter volt. A gyöngyösi növendékházban az ő vezetésével élték meg a szovjet csapatok bevonulását. Az erőszakoskodó katonák elől asszonyokat menekítettek. 1945-ben megszervezte a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amely a város fiatalságát fogta egybe. E szervezetben kommunista konkurenciát láttak, ezért P. Kiss Szalézt 1946. április 28-án letartóztatták. Azzal vádolták, hogy vezetője volt szovjet katonák meggyilkolásának és egy fegyveres összeesküvésnek. A bírósági jegyzőkönyv szerint Szaléz atya előre megígérte, hogy feloldozza a diákokat, ha elkövetik a gyilkosságot, illetve beszámolt arról is, mit gyóntak neki vádlott társai. A per jogi vizsgálata bebizonyította, hogy a vallomás jelentős része nem Szaléz atyától származik. Társai

közül többen kiszabadultak a fogságból. Vallomásuk szerint papjukat felismerhetetlenségig verték, de ő a gyónási titkot nem árulta el, a szembesítéskor pedig kijelentette, a jegyzőkönyvet a kínzásokban kikészülve írta alá, abból semmi sem igaz. A tárgyalást magyarul nem tudó szovjet katonák, megfelelő tolmács hiányában vezették le. P. Kiss Szalézt 1946. december 10-én a szovjet hadbíróóság ítélete alapján végezték ki Sopronkőhidán. Provinciánkban halálhíre óta a gyónási titok vértanújaként tisztelték. A per koncepciós jellege és a gyónás szentségének központi kipellengérezése mutatja a tudatos egyházellenességet. Szaléz atya szenvedés-vállalása pedig a hit tisztaságáért hozott áldozatot.

A II. világháború után a kommunista hatalom fokozott támadást indított a hatvani vasutas lakosság ellen, akiknek lelkipásztorai a ferencesek voltak. E meghurcolás részeként a 1945-50 között a hatvani kolostor szinte valamennyi tagját börtönbüntetés vagy valamilyen más diktatórikus eszköz segítségével távolítottak el a városból. Közéjük tartozott *P. Lukács Pelbárt (1916-1948)*, akit 1946 májusában tartóztatattak le. Ügyét a Kiss Szaléz perhez csatolták, amit így sikerült regionális ügyé emelni. A vád szerint P. Pelbárt volt az összekötő Hatvan és Gyöngyös városa között a szovjetellenes szervezkedésben, és tudott a gyöngyösi katonagyilkosság előkészületeiről. A jogi vizsgálat ugyancsak bebizonyította, hogy az ő tanúvallomása is a kommunista szervek által írt szöveg, számtalan ellentmondással. A magyar hatóságok Pelbárt atyát is átadták a szovjet ítélőbíróságnak, és perét ugyanolyan jogellenes körülmények között tárgyalták, mint P. Szalézét. Pelbárt atyát tíz év kényszermunkára ítélték, a Szovjetunióba, Finn-Karéliába hurcolták. Gyomorbeteg volt, ami szervezetét a láger körülményei között még tovább gyengítette. Rabtársai szerint embertelen kínok között halt meg gégerákban, 1948. április 18-án. A ferencesek halálhíre óta vértanúként tisztelik.

Ugyancsak Hatvanból hurcolták el 1950-ben *P. Kriszten Rafaelt (1899 – 1952)*, akinek korábbi működési területei közül érdemes kiemelni a Budapest Margit körüli rendházban 1941-1946 között eltöltött éveit. Házfőnök-plébánosként a zsidóüldözés idején – a menekítés érdekében – megszervezte az üldözöttek átvételét a katolikus egyházba, és sebesülten is több száz kilométeres útra indult – gyalogosan –, hogy a nunciatúrán kapott menleveleket a címzettekhez juttassa. Az általa vitt iratok segítségével egy teljes vasúti vagon fordítottak vissza, és így az odaszúfolt emberek megszabadultak a haláltól. A világháború után megnyitotta a kolostor konyháját, és hosszú időn keresztül étkeztette a környék nyomorgóit. 1949 augusztusában, már betegen kerül Hatvanba, házfőnökként egyik üldözött rendtársát bujtatja. 1950. június 19-én, a szerzetesrendek elhurcolásának idején teherautók álltak meg a hatvani rendház előtt, piarista szerzeteseket és szerzetesnőket deportáltak a kolostorba. A lakosságot azonban fellázította a kommunista rendőrség, azt híresztelve, hogy a ferenceseket akarják elvinni. Ekkor az emberek a templom elé vonultak, a rendőrség pedig felszólította a házfőnököt, P. Rafaelt, hogy oszlassa fel a tömeget. Nem sikerült. Az éjszakai órákban a politikai rendőrség brutális módon feloszlatta a tüntetést, a kolostor lakóit pedig véresre verte. A négy ferences atyát az Andrássy út hírhedt gyűjtőhelyére szállították. A vallomásokról ebben az esetben is kimutatható, hogy a politikai rendőrség koncepciójának szüleményei, nem a vádlottak szavai, számos ellentmondást tartalmaznak. Rafael atyát – a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés címén – 1951. május 26-án jogerősen életfogytiglani börtönre ítélték, azokat a családokat pedig, akiket likvidálni akartak a városból – többségük ott sem volt a tüntetésen – kényszermunkatáborba hurcolták. P. Rafael elhurcolása része volt az egyház megfélemlítésének, mert ebben az időben kezdődtek a kommunista állam és a magyar püspöki kar közötti tárgyalások. Ezt a folyamatot a szerzetesek elhurcolásával és a hatvani ferencesek bebörtönzésével akarta a politikai rendőrség befolyásolni. P. Kriszten Rafael tudta, hogy Hatvanban szinte valamennyi elődjét letartóztatták, így a helyezés elfogadása számára a meghurcolással való tudatos szembenézést jelentette 1949 augusztusában. A börtönemlékek között megőrizték azt a történetet, miszerint egy téli napon kabátban, ing nélkül szállították át egyik börtönből a másikba. Amikor az őr meglátta a teherautóról leszálló, ingnélküli rabot, így szólt: „Te, pucér Krisztus, hol hagytad az ingedet.” Rafael atya 1952. szeptember 15-én halt meg a börtön embertelen körülményei között.

1954-ben, ugyancsak börtönben halt meg *P. Károlyi Bernát (1892-1954)*, aki 1929 és 1938 között a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kínai missziójának alapító vezetője, 1936-tól az apostoli delegátus helyettese volt Paoking környékén. Missziós tevékenysége

során az elhagyott, magatehetetlen betegeket ápolta, árvaházat alapított azoknak a lányoknak, akiket a családok kitettek otthonukból. Iskolát, orvosi rendelőt létesített, letelepítette a Sztmári Irgalmas Nővérek Rendjét, megszervezte a környék lelkipásztori szolgálatát. 1938-ban visszajött Magyarországra, ahol a misszió anyagi támogatásának szervezésén dolgozott, újságkiadással foglalkozott. A zsidómentés idején ferences habitust adott a menekülteknek, és abban rejtegette őket. A kecskeméti rendházba fogadta be, illetve felkereste a gettóba zárt zsidókat. A szovjet front előretörésekor Kecskemét város köztisztviselői elmenekültek. Ő irányította a várost, vezette a kórházat, összeszedte a házaknál hagyott betegeket, és ingyen-konyhát nyitott a Dél-Magyarországról vonaton érkező menekülteknek. 1945-ben tiltakozott a kommunista rendőrség embertelen túlkapásai miatt, amelyekkel a börtönbe vetetteket megalázták, ezért 1945 júliusában őt is letartóztatták. Zsidóellenességgel, izgatással vádolták, majd 1949. november 26-án végleg elhurcolták. 1950. november 18-án államrend elleni szervezkedés ürügyén, bármiféle bizonyíték nélkül elítélték. Perében ő és társai többször megemlítették, hogy a kínzások miatt tettek beismerő vallomást, mert fizikailag és pszichikailag kényszerítették őket. A bíróság ezt nem vette figyelembe. Az ítélet a diktatúra vezetőjének, Rákosi Mátyásnak, és a kecskeméti származású Molnár Erik igazságügyi miniszternek közvetlen jóváhagyásával történt, vagyis az egyházellenes szándék itt is nyilvánvaló. A rabtársak visszaemlékezései szerint a börtönben őt is kegyetlenül kínozták, de P. Bernát mindig megőrizte jószágát. A börtönben titokban gyóntatott, mindenkit bátorított. A ferences provincia a vértanúk között tartja számon. Boldoggá avatási eljárásának megkezdését 700 kecskeméti hívő támogatta aláírásával. Zsidómentő tevékenységéért a magyarországi rabbi kar a holokauszt 60. évfordulóján emlékfát ültetett tiszteletére a kecskeméti ferences templom kertjében. Bernát atya környezetéből többek nyugatra menekültek, mert számolniuk kellett az elhurcolással. Ő azonban súlyosbodó betegsége ellenére is helyén maradt. Tudatosan vállalta a szenvedést, ami az igazságtalan és tudatosan egyházellenes ítélet következménye volt.

Egy tojás volt a belépődíj a ferences moziba Debrecenben¹⁶²

A debreceni Szent István-templom (volt ferences templom) közössége az 1950-ben elhurcolt szerzetesekre emlékezett október 5-én. Varga Kamill OFM, a szegedi ferences templom plébánosa tartott előadást Kiss Szaléz vértanúról, aki a templom első plébánosa volt. A főpapi szentmisét követően Bosák Nándor megyéspüspök a plébánia falán leleplezte a hatvan éve elhurcolt ferenceseknek emléket állító táblát – tájékoztatta a Ferences Sajtóközpontot Kovács Ágnes egyházmegyei sajtóreferens.

Kiss Szaléz Szécsényben, Egerben, Pécsen, Gyöngyösön, Jászberényben, Salgótarjánban, New Brunswickban és [Debrecenben](#) működött, kiváló lelkipásztor és közösség-szervező volt. Már a harmincas években rádióműsort szerkesztett, rendszeresen publikált a katolikus folyóiratokban, ahol sokszor kemény szavakkal ostromozta a politikai és egyházi viszonyokat. Egyik 1937-ben írt cikke miatt kellett elhagynia jászberényi állomáshelyét. Amerikában sem tétlenkedett, New Brunswick-i plébánosként sajtónapokat tartott a magyaroknak, társszerkesztője volt az Amerikai Magyarok Vasárnapjának.

A MÁV támogatta a ferencesek letelepedését

1942-ben hazatért, és az új ferences rendház és templom házfőnöke, illetve plébánosa lett. Az akkor városszéli Vasutas-telepen 15 ezer ember, köztük 6-7000 katolikus élt, akik főként vácáncosok, vagyis fakitermelők voltak. A MÁV támogatta a ferencesek letelepedését, az 1938-ban felépült templomhoz szükséges telket is a vasúti részvénytársaság adományozta.

A kommunisták is támadták őket

Kiss Szaléz debreceni szolgálata alatt nemcsak a hitéletet, hanem a kulturális életet is felvirágoztatta. Játzóteret építtetett, színházat, mozit, kultúrházat hozott létre. A szegényebbek egy tojásért nézhették a filmeket. A debreceni fiatalok általa megszervezett közösségi élete itt is kiváltotta sokak nemtetszését, így 1944-ben Gyöngyösre helyezték, a ferences hittudományi

162 http://www.haon.hu/hirek/Hajdu-Bihar/cikk/egy-tojas-volt-a-belepodij-a-ferences-moziba-debrecenben/cn/news-20101007-07453221?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feec%3A+haon%2Fmegye+%28Hajdu%3BA+Online+Megyei+h%C3%ADrek%ADrek%29

főiskola pasztorális tanszékének tanára lett. Itt létrehozta a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, ezért is támadások érték, immár a kommunista párt részéről. 1946 áprilisában Kiss Szaléz atyát ötven fiatalal együtt elhurcolták Gyöngyösről. A szerzetest először az Andrassy út 60-ban hallgatták ki, kegyetlenül megkínozták, végül a szovjet katonai bíróság golyó általi halálra ítélte három társával együtt. 1947 márciusában Sopronkőhidán végezték ki. Boldoggáavatása folyamatban van, Gyöngyösön utca őrzi a nevét.

Kovács Ágnes: Ferences szerzetesekre emlékeztek Debrecenben¹⁶³

Debrecenben a Szent István templom közössége (volt ferences templom) az 1950-ben elhurcolt szerzetesekre emlékezett 2010. október 5-én. Először Fr. Varga Kamill OFM, a szegedi ferences templom plébánosa tartott előadást P. Kiss Szaléz ofm életéről és vértanúságáról, majd a megemlékezést püspöki szentmisével folytatták, amelynek végén Bosák Nándor megyéspüspök hivatalosan is rábízta Tóth László atyára a templom új plébánosára a közösség szolgálatát. Végül a főpásztor megáldotta a megújult Szent István plébániát és a plébánia falán elhelyezett ferencesek elhurcolását őrző emléktáblát.

Az előadáson Varga Kamill ferences szerzetes P. Kiss László Szaléz római katolikus ferences szerzetes – a debreceni Szent István templom első plébánosa életének állomásait, szolgálati helyein - Szécsényben, Egerben, Pécsen, Gyöngyösön, Jászberényben, Salgótarjánban, New Brunswickon és Debrecenben – végzett aktív, hitbuzgó munkáját mutatta be a debreceni hívek nagy érdeklődésére. Az előadás nemcsak a fiatalabb nemzedék, hanem a jelenlévő „ferences fiatalok”, számára is érdekes volt, akikben a visszaemlékezés során a háború utáni – a város számára példaértékű - virágzó kulturális, közösségi élet személyes emlékei elevenedtek fel.

Kiss Szaléz atya nevével gyakran lehetett találkozni szolgálata idején. Már a 30-as években rádióműsort szerkesztett, kemény hangvételű cikkei jelentek meg a Korunk Szava katolikus társadalmi és kritikai folyóiratban, ahol sokszor kemény szavakkal ostromozta a magyar politikai és egyházi vezetést és a katolikus társadalmat. 1937-ben jászberényi állomáshelyét el kellett hagynia egy éles, a város katolikus életet bírálóhangú cikke miatt. Innen Amerikába missziós szolgálatra került. Itt sem tétlenkedett, New Brunswick plébánosként működött, közben sajtónapokat tartott a magyaroknak, társszerkesztője volt az Amerikai Magyarok Vasárnapjának.

Amerikából Debrecenbe

1942-ben hazatért a budai-, és még ebben az évben a debreceni rendházba, ahol házfőnök lett. Az új ferences rendházhoz tartozó városszéli területen a Nyilas-, más szóval Vasutas telepen 15 ezer ember - köztük 6-7000 katolikus – élt, akik főként vákáncsosok, (fakitermelők, favágók) voltak. A MÁV támogatta a ferencesek letelepedését, az 1938-ban felépült templomhoz szükséges telket is a vasúti részvénytársaság adományozta.

Kiss Szaléz debreceni szolgálata alatt nemcsak a hitéletet, hanem a kulturális életet is felvirágoztatta. Játzóteret építtetett, színházat, mozit, kultúrházat hozott létre (moziba a szegényebbek 1 tojásért mehettek). A debreceni fiatalok közötti aktív közösségi élete itt is kiváltotta a baloldal nemtetszését, így innen 1944-ben Gyöngyösre helyezték, ahol a teológusok magisztere és a ferences Hittudományi Főiskola pasztorális tanszékének tanára lett.

A ferences szerzetes létrehozta a városban a sikeresen működő Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a KEDIM-et, ezért is támadások érték, egyre nagyobb veszélyt jelentve a kommunista pártra. A ferences atya elnémitása rövidesen tehát elsőrendű feladattá vált.

1946. április 28-án, Kiss Szaléz atyát közel ötven fiatalal együtt elhurcolták Gyöngyösről és környékéről. A szerzetest először az Andrassy út 60-ban hallgatták ki, kegyetlenül, válogatott módon kínozták, amellyel még a nyilasok vallatási módszereit is felülmúlták. Végül a szovjet katonai bíróság golyó általi halálra ítélte Kiss Szaléz pátert 3 társával együtt. 1947 márciusában Sopronkőhidán agyonlőtték.

Jelenleg 6 ferences szerzetes boldoggá, szentté avatása van folyamatban, a kommunizmus áldozatai címmel.

---

163 [Forrás: http://www.dnyem.hu/1061.html](http://www.dnyem.hu/1061.html)

Gyöngyösi Ferences Könyvtár¹⁶⁴

A gyöngyösi ferences könyvtár, kolostor és templom 112 millió forintos összköltségű felújításba kezd az Európai Unió és az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával, jelentette be gyöngyösi sajtótájékoztatóján, 2010. november 18-án Magyar Gergely, a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány provinciálisa.

„A ferences jelenlét a Mátra-vidéki városban a 14. századig nyúlik vissza. Az itteni kolostorban található hazánk legrégebb óta folyamatosan működő könyvtára, ebből fakad a gyűjtemény művelődéstörténeti jelentősége” – mondta Fáy Zoltán, a Magyar Ferences Könyvtár vezetője. A török hódoltság következtében ugyanis az ország összes középkori könyvtára vagy megszűnt, vagy arra kényszerült, hogy az eredeti őrzési helyéről máshová költözzön, s közben óhatatlanul módosulások történtek az állományban. Egyetlen kivétel van, a gyöngyösi, amely 1950-ig folyamatosan a rendházban működött és az államosítást követően is az állomány egységét megőrizve a városban maradt, ha nem is eredeti helyén.

A nyolcvanas évek második felében a könyvtár visszaköltözhetett a rendházba, ahol a kilencvenes évektől újra indult a szerzetesi közösség élete. A könyvtárnak felbecsülhetetlen értékű ritkaságai vannak, amelyek restaurálása és az állomány nagyközönségnek történő bemutatása a most nyert turisztikai célú pályázati összeg révén lehetővé válik.

A gyöngyösi ferences közösség házfőnöke, Kárpáti Kázmér tájékoztatása szerint a könyvtári rész mellett a pályázati pénzből a középkori épületegyüttes egyéb értékei is megújulnak. „A kulturális- és vallási turizmus mai igényeinek megfelelő fejlesztésekbe kezdünk. Célunk a gyöngyösi ferencesek történetének, lelkiségének, kulturális értékeinek mai igényeknek megfelelő bemutatása.”

Megszépül a kolostor kvadruma, ahol gyógynövénykertet alakítanak ki és díszkutat emelnek Kiss Szaléz, a város ferences vértanúja emlékére, akinek boldoggá avatása folyamatban van. „A szerzetest többek között azzal vádolták meg 1946-ban, hogy a kútba dobta a fegyvereket, amivel a kommunista államhatalom megdöntését tervezte” – mondta a házfőnök. A felújítás a kolostor egyik szárnyában működő autista központot is érinteni fogja. Méltó emlékhelyet alakítanak ki a saját kérésére a szentély alatt eltemetett kuruc vezér, Vak Bottyán tiszteletére. A felújítási, korszerűsítési és akadálymentesítési munkálatok a szentélyt, a templomhajót és a gótikus sekrestyét, valamint annak háromszáz éves műemlék bútorzatát is érinti.

Megtartotta téli ülését a Püspöki Konferencia¹⁶⁵

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia november 30-án és december 1-jén megtartotta téli rendes ülését, amelynek rövid összefoglalóját az alábbiakban adjuk közre.

A ferences rend által kezdeményezett XX. századi ferences vértanúk boldoggáavatásának ügyét a püspökök testülete támogatja. A hét vértanú – Károlyi Bernát, Kriszten Rafael, Lukács Pelbárt, Kiss Szaléz, Hajnal Zénó, Kovács Kristóf és Köröstyös Krizosztóm – a II. világháború végén és a kommunizmus kezdeti időszakában életáldozatával tett tanúságot hitéről és emberszeretetéről.

Egy vértanú az ifjúságért (Kiss Szaléz) és a Váci Egyházmegye vértanú papjai (Kenyeres Lajos, Kósa József, Hornyik Károly)

Félix atya a vértanúkról¹⁶⁶

Kiss Szaléz börtönbe juttatta rendtársait – viccelődtek december 11-én a sopronkőhidai büntetés végrehajtási intézetbe való bejutás izgalmai közepette a csapatostól érkező szerzetesek, a KDNP képviselői, a KÉSZ soproni tagjai, valamint az ország különböző részeiről érkező ferences öregdiákok és a sajtó képviselői.

164 <http://www.eger.egyhazmegye.hu/index.php/201011221394/megujul-gyongyoson-az-osi-ferences-konyvtar>, 2010.11.22.

165 Forrás: <http://www.magyarurir.hu/>

166 <http://ferencesek.hu/hirek/f-lix-nya-a-v-rtan-kr-l>; 2011. december 12.

Emlékezni jöttek, ugyanis hatvanöt éve e falak között végezték ki a gyónási titok vértanúját, Kiss Szaléz pátert. A börtönkápolnában és az intézmény homlokzatán elhelyezett tábla leleplezésekkor Frajka Félix emlékezett vértanú rendtársaira. Idézzük:

Ki is volt Szaléz atya? Egy szegedi cipésmester igen tehetséges fia, akit ferences hivatással ajándékozott meg az Úr. Ferences szerzetessé lett és nem is akármilyenné. 1928-ban szentelték pappá. Temperamentumos, forradalmár lelkületű, vehemens, tüzes szónok volt. Megjelenésével, hanghordozásával és mozdulataival egyaránt lekötötte hallgatóságát. Távlatokban gondolkodó, széles látókörű pap volt. Igen erősen foglalkoztatták a szociális kérdések. Beszédeiben ilyen mondatok szerepelnek: Vak az egész világ, a lélek pedig koldus! Élelem tengerbe süllyesztése és éhség világszerte. Pincelakások, földkunyhók, nyomortanyák és luxuspaloták világszerte. Ez a nagy műveltségű ferences szívesen misézett a tanyai iskolakápolnáknak is. Így a jászberényi tanyavilág templomaiban is. Beszédvázlataiból idézek: „Jászberényi nyomortanyák! Ó, testvéreim, harminczren éltek e városban. Adjatok csak évente 1-1 pengőt és olyan szeretet csodát tesztek szegényeinkkel, hogy ránk bámul az egész világ!” Tudjuk, hogy ezek miatt hamarosan éles ellentétbe került a helyi apát-plébánossal, aki kérte a rendfőnöktől Szaléz atya Jászberényből való eltávolítását. Sőt nem sokkal ezután az országból is. A rendi vezető 1937-ben Amerikába küldte missziós lelkésznek. Öt évet töltött Amerikában, azonban itt sem tétlenkedett: társ-szerkesztője volt az Amerikai Magyarok Vasárnapja hetilapnak. De hazai lapoknak is írt. Nem szerette Amerikát: „Idegennek, otthontalannak érzem magam. Kevés itt a lélek, kevés itt a szellem.”

Mindig visszavágyott szülőföldjére, s a háború kitörése után, mikor mások menekültek az országból, ő az utolsó pillanatban hazaindult. 1942 januárjában az utolsó Európába induló személyszállító hajóval hazatért. Visszatérve 1944-ig Debrecenben volt házfőnök, és részt vett a zsidók mentésében, náciellenes beszédei miatt pedig többször feljelentették, és kis híján a Gestapo áldozata lett. A háború után Gyöngyösre került. S az ifjúsággal való foglalkozást tartotta a legfontosabb feladatának. Megalakította a katolikus valláserkölcsei alapon működő Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget. Ez a szervezet nagy sikerrel működött. Erről maga Szaléz atya letartóztatása előtt tíz nappal ezt írta Amerikában élő rendtársának: „Nekem is van itt hatalmas ifjúsági szervezetem. Főképp középiskolás fiúk-lányok a tagjai. (...) Minden vasárnap van közös kultúrnapunk, melyen 300–400, néha 500–600 fiú és leány vesz részt. Olyan vitaestjeink vannak, hogy csak úgy porzanak bele a falak. Kérek részünkre sok imát.” Az ifjúsággal való foglalkozásai miatt beidéztek a gyöngyösi rendőrkapitányságra. S ott bátran kijelentette az őt megfenyegetőknek, hogy az egyház elsődleges joga és kötelessége a fiatalok erkölcsi életre való nevelése: „Kereszténységünk és magyarságunk egyaránt szent nekünk, s ezeknek az értékeknek a védelmében mindenre készek vagyunk.” A kommunista vezetők féltek tőle, ezért el akarták némitani. 1946 húsvét vasárnapján Szaléz atyát több tucat fiatallal együtt letartóztatták. Ürügyül az szolgálta, hogy néhány fiú garázdálkodó (édesanyjukat, nővérüket megerőszakoló) szovjet katonák ellen merényleteket követett el, és Szaléz atya feloldozta őket vétkük alól. Sok koholt vádat hoztak fel ellene. A vallatás során kegyetlenül, válogatott módszerekkel kínozták. Az egyik vallatásakor úgy meggyötörték, hogy nem tudott talpra állni, és kínzói ölben vitték a cellájába és dobták a priccsre. De a gyónási titkot nem árulta el. Ezért mint a gyónási titok vértanúját tiszteljük őt. A túlzásba vitt kínzásokkal elszállt a látványos, világraszóló kirakatper lehetősége, amely a Mindszenty-per főpróbája lett volna. A magyar hatóságok átadták Szaléz atyát és társait a szovjet katonai bíróságnak. Ott hamar kimondták az ítéleteket. Az ítélet kimondása után valamennyien a Szovjet Hadbíróóság börtönében, Sopronkőhidán várták további sorsukat. Egy nagy, tágas cellában helyezték el a kényszermunkára ítélteteket. Külön, a szomszéd cellában voltak a halálra ítéltet. A kályhacső nyílásán tudtak egymással beszélgetni. Szaléz atya mindegyiküktől elbúcsúzott, megbocsátva valamennyinek és így várta kivégzését, Isten akaratában megnyugodva. Kérte, hogy reá se gondoljon senki haraggal. Szavait papi áldással fejezte be.

Az ítéletet, a golyó általi kivégzést 1946. december 10-én hajtották végre. Mindszenty József bíboros Szaléz atya letartóztatásakor mondott szavai – „A magyar vértanúpapok sorát Szaléz atya nyitja meg” – beteljesültek. Ő nyitotta meg! Ígérjük, hogy rendünk és népünk Szaléz atya emlékét továbbra is hűen őrzi, és azért könyörgünk, hogy mielőbb a szentek kórusában tisztelhesük őt. Szeretnék szólni Szaléz atya börtöntársáról, a fiatal, ízig-vérig ferences szerzetesről, Lukács Pelbárt atyáról is. Rajongott érte a fiatalság és ő is a fiatalságért. Szent Ferencnek a bélpoklossal

való találkozásáról mondott lelkes beszéde volt elindítója hivatásomnak. A fiatalokkal való lelkes foglalkozásáért őt is letartóztatták. Perét összekapcsolták Szaléz atya perével. Vele is ugyanolyan kegyetlenül bántak, mint Szaléz atyával. De őt nem halálra, hanem kényszermunkára ítélték. Az Északi Sarkkörhöz közeli medvezhegorlagi gulágon halt meg kegyetlen körülmények közt 1948. április 18-án. Legyen áldott az emléke. S legyen mielőbb a szentek sorában. 1948 egy nagyon küzdelmes év volt. Én ekkor léptem be a ferences rendbe. Keresztapám, aki mélyen vallásos volt, azt kérte tőlem: Fiam ne menj el barátnak, hiszen rátok a vértanúság vár. – Keresztapám! Én vállalom a vér-tanúságot is! Elmegyek barátnak! – válaszoltam.

Nem lettem vértanú. Börtönviselt hitvalló sem.

De végtelen hálás vagyok a gondviselésnek, hogy itt, ezen a helyen e percekben, ha gyarlószavakkal is, de emlékezhetem vértanú rendi testvéreimre.

Hét Krisztusért adott élet¹⁶⁷

Károlyi Bernát, Köröstyös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt és Kriszten Rafael ferences szerzetesek 1944 és 1954 között életáldozatukkal tették tanúságot hitükről és emberszeretetükről. Ugyanazt tették a nemzeti szocialista, mint a kommunista időszakban: mentették az üldözötteket, kiálltak az egyházért, a kisemmizettekért. Valamennyien tisztában voltak vele, hogy a híveik melletti kitartásuk egyenlő a vértanúság vállalásával.***P. Károlyi Bernát**(1892– 1954) a magyar ferencesek kínai miszsiójának alapító előjárója. 1940- től kecskeméti házfőnök, ahol a zsidóüldözés idején az üldözöttek támasza. A szovjet csapatok közeledtével a város közellátásának irányítója, a betegek megmentője és a Délvidékről érkező menekültek befogadója. Az államhatalom folyamatos zaklatásai elől előjárói Budapestre menekítették. 1949 adventjének előestéjén a hithez való hűségre szólította fel a pasaréti híveket. Prédikációja után letartóztatták, majd koncepciós perben börtönbüntetésre ítélték. A fegyörök kegyetlenül kínozták, de mindig megőrizte jóságát. Zuhanyzás közben titokban gyóntatott, bátorította társait, akiktől csak egy dolgot kért: szerezzenek neki egy rózsafüzért. Tudod-e fiam, hogy a Jóisten itt is velünk van? – kérdezte egyik fogolytársát. 1954. március 2- án a börtönben halt meg.***P. Kiss Szaléz** (1904– 1946) rendbelépése óta vértanúságra vágyott. Szerzetesi élete során többször rá akarták bírni, hogy egy biztonságosabb jövőért hagyja el a ferences közösséget, de ő ezeknek a kísértéseknek mindig és minden nehézség közepette ellentmondott. Kispapnevelőként, igehirdetőként, újságíróként és az amerikai magyarok lelkipásztoraként is a hit tisztaságáért, a katolikus egyházon belüli és a keresztény egyházak közötti szolidaritásért küzdött. 1946 áprilisában a gyöngyösi ifjúság számára tartott prédikációja után a templom előtt hurcolták el. Az ávósok a gyónási titok meggyalázására akarták rávenni, és hamis tanúvallomást követeltek tőle Mindszenty bíboros ellen. Erre nem volt hajlandó, ezért úgy megkínozták, hogy társai alig ismertek rá. A szovjet hadbíróóság ítélte el, Sopronkőhidán végezték ki 1946. december 10-én. Mindszenty bíboros szerint a magyar egyház üldözése Kiss Szaléz perével kezdődött.***P. Lukács Pelbárt** (1916– 1948) meghurcolásának az volt a célja, hogy országos méretű özszeesküvés irányításával lehessen vádolni P. Kiss Szalézt. Pelbárt atyát Hatvanból hurcolták el. A rendi ifjúság nevelője volt 1942-től. A mindhalálig való kitartásra buzdította a rábízottakat, miközben az irodalom, a rendtörténet és a művészetek szeretetét is próbálta elültetni bennük. A börtönben Olafsson Placid bencés társaként elmélkedéseket vezetett és megszervezte a cellában a rózsafüzér-imádkozást, egy besűgő életét pedig megmentette társai dühétől. Finn-Kalériába hurcolták, 1948. április 18- án halt meg, iszonyatos kínok között.***P. Kriszten Rafael** (1899– 1952) Budapest-Margit körúti házfőnök és plébános a zsidóüldözés idején keresztés menlevelekkel próbálta menteni az üldözötteket. Sebesülten, gyalog és alkalmi fuvarokra felkérérdzkedve jutott el Hegyeshalomra, ahol a nunciatúrán kapott iratok segítségével egy koncentrációs táborba tartó vasúti vagon fordítottatott vissza. A világháború után népkonyhát működtetett a budai kolostorban, 1950. június 19-én pedig Hatvanban az ávósok által felheccelt lakosságot próbálta lecsillapítani. A hatalom erőszakkal oszlatta fel a hatvani tüntetést, az eseményekért Rafael atyát tették felelőssé. 1951- ben életfogytiglani börtönre ítélték. 1952.

167 Ferences Sajtóközpont: Szerdahelyi Csongor; Az írás a 2011. évi (XII. évfolyam) 3. számban jelent meg; <http://www.hitvallas.hu/index.php?t=r&r=12&c=1130>

szeptember 15-én halt meg a börtönben.***P. Köröstyös Krizosztom** (1900–1944) az amerikai magyarok és a Don-kanyarba vezényelt honvédek lelkipásztori szolgálata után került Újvidékre. Az előretörő szerb partizáncsapatok katolikusok iránti gyűlölettől vezérelve, különös kegyetlenséggel bántalmazták a magyar papokat. Közeledésük hírére Krizosztom atya többször elhagyhatta volna a veszélyzónát, ő azonban az utolsó pillanatban is azt mondta: „Amíg hívek jönnek a templomba, a pap nem hagyhatja el a rábízottakat!” A szerbek 1944. október 23-án foglalták el a várost, és még ők is azt mondták P. Krizosztomnak, hogy szabadon elmehet. Nem tette, mert rendtársait nem engedték vele. A lágerben több napon át gyóntatott, vigasztalt. Október 29-én agyonverték.***P. Kovács Kristóf** (1914–1944), az újvidéki rendház másik mártírja 1944-ben azzal az indokkal kérte idehelyezését, hogy vértanú akar lenni Krisztusért. A szerb partizánok őt is letartóztatták. A tanúk elmondása szerint, az elhurcoltak menetbeállítás után napközben menetelt, éjszaka pedig gyóntatott. Különös kegyetlenséggel bántalmazták november 2-án, majd a katonák teherautóra dobták, és Indijja község határában lelőtték. Utolsó szavai: Sic debuit esse, vagyis így kell ennek történnie.***P. Hajnal Zénó** (1900–1945) korábban az amerikai magyarok lelkipásztora volt. Nagyatádi házfőnökként, miután már nem tudta megvédeni a templom kriptájában a menekülteket, 1944. december 31-én Gyékényesre telepedett át a városban lakók egy csoportjával. Húsvétvasárnap a bolgár felderítőcsapatok P. Zénót és Martincsevics Pál gyékényesi plébánost is kivezényelték a faluból. A két lelkipásztort a menetelés előtt környezetük kérte, hogy cseréljék a habitust és a reverendát civil ruhára, nehogy emiatt bajuk essen. Ők azonban erre nem voltak hajlandók: – Látniuk kell a híveknek, hogy papok is vannak velük, ha veszély esetén gyónni szeretnének. Egy bolgár katona, mikor a község határában meglátta a két papot, kiszólitotta őket a tömegeből és agyonlőtte őket.

Kiss Szaléz ferences¹⁶⁸

A gyónási titok áldozata, a huszadik századi magyar egyháztörténelem egyik büszkesége. 1946-ban tartóztatták le, és rettenetes sajtóhadjárat indult ellene. A hamis vádak tartalmazó Szabad Nép cikkek címeiből: "Egy katolikus lelkész szervezte gyilkosságra az ifjakat", "Kiss Szaléz május tizenötödikére tervezte az általános felkelést", illetve "Így gyilkolták le a szovjet katonát páter Kiss Szaléz ifjú banditái". Hetényi Varga Károly történész szerint máig nem tudjuk pontosan, hogy mikor és hogyan halt meg, valószínűleg a sopronkőhidai börtönben, de az is lehet, hogy valahol a Szovjetunió munkatáborainak egyikében. Az azonban biztos, hogy a halálra ítélt papnak rettenetes szenvedéseket kellett kiállnia attól Décsi nevű ávóستól, aki két évvel később Mindszenty bíboroson élte ki hajlamait. Kiss Szaléz a gyónási titkot nem árulta el...

Kiss Csaba: Hét ferences mártírt avatna boldoggá a katolikus egyház¹⁶⁹

A II. világháború végén, illetve a kommunista diktatúra alatt mártírhalált halt hét ferences rendi szerzetes boldoggá avatását kezdeményezte a magyar katolikus egyház.

A hét vértanú – Károlyi Bernát, Kriszten Rafael, Lukács Pelbárt, Kiss Szaléz, Hajnal Zénó, Kovács Kristóf és Köröstyös Krizosztom – a II. világháború végén és a kommunizmus kezdeti időszakában életáldozatával tett tanúságot hitéről. Hárman szovjet, illetve jugoszláv csapatok, négyen pedig a kommunista rendszer áldozatai lettek.

Az ősszel Nagyváradon boldoggá avatott Bogdánffy Szilárd és a tavaly beatifikált Meszlényi Zoltán után a jövőben a kommunista rezsim további magyar katolikus mártírjai léphetnek a szentek sorába. A hónap elején, a testület téli rendes ülésén, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) támogatta azt a kezdeményezést, amely a 20. században vértanúságot szenvedett hét magyar ferences boldoggá avatását célozza.

A boldoggá avatást a magyarországi ferences rend kezdeményezte. „A következő lépés, hogy Erdő Péter bíboros a Szentszék felé közvetítse a püspöki kar döntését, és ezt követően a Szentté Avatási Kongregáció végleges engedélyt adjon a boldoggá avatási eljárás megkezdésére – mondta a Krónikának Kálmán Peregrin atya, a boldoggá avatási ügy vice-posztulátora, vagyis a

168 <http://gyaszportal.hu/forum/elet-es-halal/vertanusag>

169 <http://kronika.ro/index.php?action=openres=45935>

folyamat koordinátora. – Ezt követően a bíboros felállítja az egyházmegyei bíróságot, amely a helyi szakaszt folytatja le; ez az eljárás legalapvetőbb része”.

Ennek keretében hallgatják ki a tanúkat, akik ismerték a szerzeteseket, vagy hallottak róluk. A bíróság alá két bizottság, egy történelmi és egy teológiai grémium is tartozik majd. Az első a történelmi kontextus mellett főleg azt vizsgálja, hogy nem harci cselekmények közben ölték meg a szerzeteseket, hanem azok valóban a hitükért szenvedtek mártírhalált.

A teológiai bizottság kivizsgálja a vértanúk írásait, hiszen többük után is fennmaradtak ilyen munkák, hogy azok nem tartalmazzanak-e az egyház tanításaival ellentétes látásmódot. A tanúk meghallgatása, valamint a két bizottság véleményezésének elkészültét követően lezárják az aktákat, amelyek innen a Szentté Avatási Kongregációhoz kerülnek.

A Vatikánban további teológusok vizsgálják az anyagot, ők is véleményezik, majd a kongregáció prefektusán keresztül a pápa és a bíborosok testülete elé kerül a boldoggá avatás ügye. Kálmán Peregrin szerint nehéz pontosan megjósolni, mikorra zárul le a folyamat. „Erre két példa is van: Árpád-házi Szent Erzsébetet egy, Árpád-házi Szent Margitot pedig több száz év alatt avatták szentté – mondta a ferences szerzetes. – De reálsan szemlélve úgy hiszem: öt-tíz év áll előttünk”.

A katolikus egyházban a boldoggá avatás (beatificatio) és a szentté avatás (canonisatio) teológiai tartalma azonos: annak kinyilvánítása, hogy az adott személy hősiesen gyakorolta a keresztény erényeket, vagy pedig életét adta a hitéért. A különbség abban rejlik, hogy a boldoggá avatásnak területileg korlátozott hatálya van.

Csak bizonyos régióban vagy adott közösségben engedélyezik a boldoggá avatott tiszteletét, míg szentté avatás esetén az egész katolikus egyház számára kötelező az adott személy liturgikus tisztelete. Így, amennyiben a jövőben boldoggá avatják majd őket, a hét szerzetest a ferences rend, illetve a magyar katolikus egyház tiszteli majd saját ünnepnapon.

Mártírnak nyilvánított papok

XVI. Benedek pápa elfogadta azt a rendeletet, amelynek értelmében egy német és hat spanyol papot mártírnak ismer el a katolikus egyház. A német Alois Andritzki 1943-ban a dachau haláltáborban halt meg tífuszban. A hat spanyol pap pedig 1936-ban az ibériai országban zajló polgárháború idején lett a vallásüldözés áldozata.

A papok mártíromságának elismerésével megkezdődhet boldoggá avatásuk folyamata. A Vatikán még nem tűzte ki a szertartásnak az időpontját. Parma egyik néhai püspökének a szentté avatása alkalmából 11 személyt emelnek a boldogok sorába, köztük a mártírrá nyilvánított papokat.

Vértanúk boldoggá avatásához keres tanúkat a ferences rend¹⁷⁰

Köztük van a két újvidéki vértanú: Köröstyös Krizosztom és Kovács Kristóf

A hét ferences rendi vértanú boldoggá avatási ügyének előrehaladásához újabb tanúk jelentkezését várja a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány; a hét szerzetes 1944 és 1954 között élete feláldozásával tett tanúságot hitéről - tette közzé a Ferences Sajtóközpont az MTI-hez eljuttatott közleményében. Mint írták, hárman a szovjet, illetve jugoszláv csapatok, négyen pedig a kiépülő kommunista rendszer áldozatai lettek. A püspöki konferencia december elején hozott döntése értelmében támogatja Köröstyös Krizosztom (a képen), Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt, Kriszten Rafael és Károlyi Bernát boldoggá avatásának ügyét. Közlésük szerint Erdő Péter bíboros, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke felterjesztéssel fordul a Vatikán Szenttéavatási Ügyek Kongregációjához, amelyben kéri a szentszéki hivatal engedélyét az egyházmegyei eljárás megkezdéséhez. Ezután kinevezik az ügyvel foglalkozó bíróságot és felállítanak egy történelmi bizottságot. E testületek vezetik az ügy egyházmegyei szakaszát. A bíróság elé idézik majd a tanúkat, a történelmi szakértők pedig elkészítik a kortörténelmi tanulmányaikat. Mint fogalmaztak, mind a hét boldoggá avatandó ferences szerzeteshez vannak tanúk, de továbbiak jelentkezését várják, mert "a vértanúság és az életszentség tényének minél több információ alapuló alátámasztására van szükség". Az újvidéki vértanú esetében nemcsak azok jelentkezését várják, akik a gyilkosságoknál jelen voltak, hanem azokat is, akik szüleiktől, ismerőseiktől hallottak arra vonatkozóan, hogy Köröstyös Krizosztom és Kovács

170 <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/11076/>

Kristóf hogyan végezték lelkipásztori munkájukat. Megemlítették, hogy Lukács Pelbárt ügyében, aki a finn-karéliai lágerben halt meg, a büntetőtáborra vonatkozóan még nem sikerült tanút találni, Hajnal Zénó esetében a gyékényesi és a nagyatádi, Kiss Szaléz esetében pedig gyöngyösi jelentkezőket várnak. Kriszten Rafael és Károlyi Bernát a gyűjtőfogházban és a váci börtönben töltötték utolsó éveiket, mindkettőjük környezetéből keresnek tanúkat. Mindketten életük kockáztatásával zsidó emberek mentésében is érdemeket szereztek a holokauszt idején - tették hozzá. A jelentkezéseket a ferences rend fővárosi, Margit körúti tartományfőnökségén, a mátraverebély-szentkúti rendháznál, illetve a szentkut@ferencesek.hu címen várják.

Tojásokkal telt ferences kosarak¹⁷¹

Farsang a vidámság ideje. A ferenceseknek pedig a derű az egyik karizmájuk. Szomorú barátot nem is igen látni. Most két kedves kosaras történettel szeretném mindezt alátámasztani.

Varga Kamill szegedi ferences gvardiántól hallottam egy kedves történetet, amely piaci napon, Gyöngyösön történt a harmincas években. Ilyenkor a kofák és a vásárolni érkező asszonyok egyaránt nagy számban tértek be a piac közelében lévő barátok templomába elvégezni szentgyónásukat. Csak úgy feketélt a sokszoknyás asszonyoktól a gyóntatófolyosó, több ferences is gyóntatott. Az egyik menyecske, aki már túl volt a vásárláson, mikor sorra került, hirtelen nem tudta, hová tegye tojással, tejföllel megpakolt kosarát. Gondolt egyet, és felhelyezte a gyóntatófülke tetejére. Nem tudta szegény, hogy az építmény felül nyitott, így szegény ferences nyakába hullott és folyt a kosár egész tartalma. A másik kosaras történet **Kiss Szaléz ferences** vértanúval esett meg a húszas évek elején. Növendék korában, Szécsényben szívesen vállalkozott koldulásra, alamizsnagyűjtésre – vagy latin szóval kollektálásra, ami a ferenceseknél akkoriban bevett gyakorlat volt. A fiatal szerzetes házról házra járt és szépen haladt a gyűjtögetéssel. Már 17 tojás volt a kosarában, mikor benyitott egy bányászcsaládhoz. Szaléz köszöntötte a háziakat, s kérését itt is alázatosan előadta, mire a hitét vesztett, vallástalan bányász felugrott, és Szaléz arcába köpött. A szerzetes ijedtében elejtette a kosarat s a tojások mind összetörték. „A bányász rám nézett – írta le az esetet ő maga –, én könnyes szemmel, de valami nagy boldogsággal töröltem le a köpést, majd mosoly ült arcomra. Ő nézett, majd lassan szólt: – Megbocsát nekem? Keserű ember vagyok. Sztrájkoló bányász”. Azután Szaléz vette át a szót, megemlékezett saját gondokkal küzdő szüleiről, beszélt az egyház szociális törekvéseiről, a munkások jogairól, az evangéliumi emberszeretetről. A bányász egészen megváltozott, feleségére parancsolt: „A házban szedj össze minden tojást és a szomszédtól vegyél annyit, hogy a 17 helyett annak duplája kerüljön a barát kosarába”.

Imakilenced 7 ferences vértanú boldoggáavatásáért¹⁷²

Imakilenced kezdődik a hét ferences vértanú, Károlyi Bernát, Köröstyös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt és Kriszten Rafael boldoggáavatásáért. A helyszínek és az időpontok kapcsolódnak az 1944 és 1954 között mártíromságot szenvedett szerzetesek életútjához. Az első alkalom és helyszín április 3., Gyékényes. E nyugat-dunántúli település Szent József-templomában minden évben április első vasárnapján a 9 órás szentmise keretében emlékeznek meg az 1945. április elején, húsvétvasárnap vértanúságot szenvedett két atyáról, Hajnal Zénó nagyatádi ferences házfőnökről és Martincsevics Pál helybeli plébánosról. P. Hajnal Zénó korábban az amerikai magyarok lelkipásztora volt. Nagyatádi házfőnöként, miután már nem tudta megvédeni a templom kriptájába menekülteket, 1944. december 31-én Gyékényes községbe telepedett át a városban lakók egy csoportjával. Húsvétvasárnap a bolgár felderítő csapatok kiürítették a falnak azt a részét, ahol P. Zénó Martincsevics Pál plébánossal meghúzódott. A menetelés előtt környezetük kérte őket, cseréljék a habitust és a reverendát civil ruhára, nehogy emiatt bajuk essen. Ők azonban erre nem voltak hajlandók, mert, mint mondták:

171 Szerdahelyi Csongor, Ferences Sajtóközpont: <http://hirporta.hu/?date=2011-1hir=19780sid> 2011. február 16.

172 http://www.ezolive.hu/chilling/6267__imakilenced-7-ferences-vertanu-boldoggaavatasaert
<http://metropolita.hu/2011/03/30/imakilenced-7-ferences-vertanu-boldoggaavatasaert/>
<http://www.ezohirek.hu/view/4544/igazabolszerelem.hu>
<http://www.mno.hu/portal/779755>; 2011. április 23.

„Látniuk kell a híveknek, hogy papok is vannak velük, ha veszély esetén gyónni szeretnének”. Egy vöröskatoná, mikor a falu határában meglátta a két papot, kiszólitotta őket a tömegből és agyonlőtte őket. Gyékényesen ekkor csak kettőjüket végezték ki.

A gyékényesi szentmisén idén először imádkozzák el a boldoggáavatás hivatalos, tavaly év végén jóváhagyott imádságát: Erős és Igaz Istenünk! Te Bernát szolgálád és társai életében csodálatosan kibontakoztattad a kereszt misztériumát, amikor áldozatvállalásuk által a diktatúrák sötétségében is felragyogtattad a hit világosságát. Kérünk, dicsőítsd meg szolgálóidat szent egyházadban, hogy hitvalló életük és vértanúságuk példája ma is bátorító erőforrásunk legyen a szegény és alázatos Krisztus követésében. Aki él és uralkodik, mindörökkön örökké. Az imakilenced április 28-án, Gyöngyösön, az alsóvárosi ferences templomban folytatódik (18.30-kor). 1946-ban ugyanis e napon tartóztatták le Kiss Szalézt, a kiváló hitszónokot, sajtóapostolt és a gyöngyösi keresztény ifjúság lelkipásztorát, akit a szovjet hadbíróóság halálra ítélt, majd kivégezték. A harmadik állomás Hatvan. Ott a szerzetesek elhurcolásának emléknapján, június 19-én a 9 óras szentmisén emlékeznek a szovjet lágerben elhunyt Lukács Pelbártra és vértanú társaira. A budai ferences templomban szeptember 15-én a 18 órai szentmisét szentelik a boldoggáavatás ügyének, a második világháború utolsó időszakában ugyanis itt volt plébános Kriszten Rafael, aki az üldözöttek és az éhezők gondviselője volt. Őt 1951-ben életfogytiglanra ítélték. Egy évvel később börtönben halt meg. Az imakilenced ötödik állomása szeptember 18-án (10 órakor) Nagyatád, ahol Hajnal Zénó ferences gvardián sokakat bűjtatott az ostrom alatt. Többek között a később a ferences rendbe lépő, majd esztergomi érseki rangra emelkedő Paskai Lászlót és testvérét is, akik leventék voltak, az SS-be sorozás elől menekültek, és a ferences házfőnöknél húzták meg magukat a legnehezebb napokban. A hatodik és hetedik állomások „főszereplői” Körösztös Krizosztom és Kovács Kristóf. November 3-án 18 órakor az újvidéki ferences templomban, november 27-én 13 órakor pedig a budapesti Szent István-bazilikában mondanak szentmisét a boldoggáavatásukért. Az kilenced nyolcadik állomása december 10-én 14 órakor a sopronkőhidai börtön, ugyanis 1946-ban itt és e napon végezték ki Kiss Szalézt.

A ferences vértanúk boldoggáavatásáért meghirdetett sorozat egyik eseményének helyszíne a pasaréti ferences templom lesz, ahol letartóztatása előtt házfőnök volt Károlyi Bernát atya, a híres kínai misszionárius, aki az ostrom idején és a háború utáni időszakban kecskeméti házfőnökként az üldözöttek és a menekültek őrangyala volt. Az esemény időpontját akkor határozzák meg, amikor a boldoggáavatási per egyházmegyei szintű megindításához megérkezik a szentszéki engedély.

Ferences Vértanúk (3.)¹⁷³

A gyónási titokért áldozta magát

Kiss Szaléz 1904. július 27-én született Szegeden, és Sopronkőhidán halt meg 1946. október 20-án vagy 1947. január 8-án. Amikor 1946. április 28-án, Gyöngyösön letartóztatták, soha nem látott, szennyos kommunista sajtóhadjárat indult ellene az országban.

1920. október 3-án kérte fölvetelét a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Rendtartományba. 1921-ben ideiglenes, 1925-ben pedig örökfogadalmat tett. 1928-ban szentelték pappá. A harmincas évek elején már írt az akkor legmodernebb hangvételű katolikus sajtóorgánumba, a *Korunk Szavába*.

1936-tól a rendi főiskola jászberényi filozófiai fakultásán tanított, és a ferences kispapok lelkipályozója volt. *Jászberény* című írásával kihívta maga ellen a helybeli prépost nemtetszését, és az országból is eltávolították. A rend 1937-ben kiküldte az amerikai magyarokhoz, ahol a New Brunswick-i Szent László-plébánián először káplán, majd plébános lett.

1942-ben tért vissza Magyarországra, s az akkortájt Debrecenben letelepedett ferencesek kolostorának főnöke lett. 1944 őszén Gyöngyösre helyezték, a rendi főiskola pasztorális tanszékére. Az orosz katonai megszállás első évében megalapította a Keresztény Demokrata Ifjúsági Munkaközösséget, s kispapok politikusként küzdött az egyre brutálisabban terjeszkedő kommunista befolyás ellen.

173 <http://donkeywebmasters.com/node/8808>; 2011. május 16.

Kiváló szónok, elsőrangú ifjúsági lelkipásztor és makulátlan jellem volt, akit a kommunista hatalom el akart némitani. Kapóra jött ehhez egy gyöngyösi fiatalember bosszúja, melyet akkor fogadott, amikor hűgát szeme láttára erőszakolták meg az orosz katonák. Fegyverrel fordult a megszállók ellen - s ezt másokkal is tudatta. Előbb-utóbb azonban érezte, hogy amit tesz, súlyos bűn. Elment gyónni Szaléz atyához. De nem hallgatott rá, továbbra is gyilkolt. Mivel utolsó áldozata nem halt meg azonnal, hanem még ki tudták hallgatni, megindult a nyomozás, s a kisvárosban csakhamar elfogták a merénylet, barátait - és Szaléz atyát. Őt azért, mert a gyónásban hallottakat nem jelentette.

1946. április 18-án harminc gyöngyösi diákot hurcoltak börtönbe, és a legbrutálisabb eszközökkel megkezdődtek a kihallgatások. A legkegyetlenebb bánásmódban a később letartóztatott Szaléz atya részesült. Ám a kínzásokat elviselve kitartott az utolsó leheletig. Amit az ÁVH vallatói mégis vallomásaként jegyezték le, arról nem tudhatott. Az ÁVH-n felvett - legtöbbször erőszakkal, kínzással kicsikart - vallomásról készült jegyzőkönyvnek minden oldalát külön-külön alá kell írnia a vallomástevőnek. A Kiss Szaléz vallomásairól készült jegyzőkönyvek oldalairól minden esetben hiányzik az atya aláírása.

Az egyik életben maradt diák később így emlékezett vissza: „Leültettek a szoba közepén egy hokedlira. Pillanatok alatt körbefogott jó néhány ember, és ütött-vágott, ki hol ért, ki ököllel, ki gumibottal. Pillanatok alatt letepertek, és összevissza rugdostak. Elvesztettem az eszméletemet, fellocsoltak, magamhoz tértem. Kiugrott az állkapcsom, nem tudtam beszélni. Ordibáltak körülöttem, hogy mikor akartuk felrobbantani a szovjet hősi emlékművet, és hogy én ki akartam szabadítani a Kiss Szalézt. Mivel nem tudtam beszélni, papírt hoztak, hogy írjam alá. Rengeteg papírt aláírtam, de őszintén mondom, halvány fogalmam sem volt, hogy mi van benne.

A kihallgatás célja az volt, hogy azt zúdítsák ránk: Kiss Szaléz beszervezett bennünket, nemcsak vallásos beszélgetések folytak, nemcsak nevelési szándékkal fogadott minket, hanem azért, hogy az oroszok és a kommunisták ellen nevelje az ifjúságot. Állítom most is, hogy a Kiss Szaléz, aki pap volt, nem hiszem, hogy ki tudott volna mondani olyat, hogy ölünk meg valakit.

Szembesítettek Szaléz atyával. Ha nem lett volna rajta reverenda, nem ismertem volna meg, annyira össze volt verve. Már menni sem tudott, úgy vitték. Két ember fogta, hogy állni tudjon. A reverendája mocskos, vértől átitatott, a hajából a homloka fölött két szarvat csináltak neki."

Halálának helye, pontos dátuma és körülményei bizonytalanok. A legvalószínűbb, hogy Sopronkőhidán végezték ki injekcióval.

Szaléz atya szenvedései, hősiesség helytállása méltán megérdemelné, hogy emlékével többet foglalkozzunk. A gyónási titok XX. századi magyar mártírja lett. A szenvedések vállalásával, halált megvető bátorságával példaképpé, legyőzhetetlen hatalommá vált.

Elmer István

Kiss Szaléz-emléktáblát avatnak a börtön falán ¹⁷⁴

Kiss Szaléz ferences vértanúra emlékeznek a sopronkőhidai börtönben december 11-én, ahol 65 évvel ezelőtt, 1946. december 10-én a szovjet hadbíróóság koholt vádakon alapuló ítélete nyomán a szerzetest kivégezték.

Program:

15.00 szentmise a börtönben a fogvatartottakkal együtt (A beléptetéshez gyülekezés 14.40-kor)

16.00 emléktábla szentelés a börtön külső falánál

Beszédet mond: Frajka Félix és Kálmán Peregrin ferencesek

16.20 Állófogadás

Ki volt Kiss Szaléz?

Kiss Szaléz talán a legismertebb a hét ferences vértanú közül, akik a kommunisták hit elleni gyűlöletének áldozataiként szenvedtek mártíriumot 1944 és 1954 között. Boldoggá avatási eljárásuk egyházmegyei szakaszát november 27-én indította el Erdő Péter bíboros. A vértanúk közül hárman a partizán csapatok, négyen pedig – köztük Kiss Szaléz is – a kiépülő szovjet típusú hatalmi rendszer áldozatai lettek.

¹⁷⁴ VPP Hirporta hir@hirporta.hu; 2011. december 6.

P. Kiss Szaléz (1904–1946) a háború után Gyöngyösön a rendi teológiai főiskolán tanuló szerzetesek elöljárója volt. A korábban Amerikában szolgáló páter 1945-ben megszervezte a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amely a gyöngyösi fiatalságot fogta egybe. E szervezetben a kommunisták konkurenciát láttak, ezért Szaléz atyát 1946. április 28-án letartóztatták. Azzal vádolták, hogy fegyveres összeesküvést szervezett és egy orosz katona meggyilkolásának értelmi szerzője volt. A koholt vádakon alapuló bírósági jegyzőkönyv szerint a páter megígérte, hogy a gyóntatószékben feloldozza a diákokat, ha elkövetik a gyilkosságot és az is benne van a jegyzőkönyvben, hogy a vádlott beszámolt vallatóinak arról, mit gyóntak neki vádlott társai. A per jogi vizsgálata azonban bebizonyította, hogy a vallomás teljes egészében rágalmakat tartalmazó hamisítvány.

Vádlott társai közül többen kiszabadulásuk után elmondták, hogy Kiss Szalézt a felismerhetetlenségig összeverték, de ő a gyónási titkot nem árulta el, a szembesítéskor pedig kijelentette, a jegyzőkönyvet a kínzások következtében írta alá, abból semmi sem igaz. A tárgyalást magyarul nem tudó szovjet katonák megfelelő tolmács hiányában vezették.

A ferences szerzetest 1946. december 10-én a szovjet hadbíróság ítélete alapján végezték ki Sopronkőhidán. Halála óta a gyónási titok vértanújaként tisztelik rendtársai. A per koncepciósszerű jellege és a gyónás szentségének kipellengérezése mutatja a tudatos egyházellenességet. Szaléz atya szenvedésvállalása pedig a hit tisztaságáért hozott áldozatot. Kiss Szaléz kivégzésének 65. évfordulóján szentmisét mutatnak be a sopronkőhidai börtönkápolnában és emléktáblát avatnak az épület homlokzatán.

Kiss Szaléz emlékezete¹⁷⁵

A Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány Kiss Szalézra emlékezett

Kiss Szaléz ferences vértanú tiszteletére emléktáblát helyeztek el a sopronkőhidai börtön falán december 11-én. A 65 évvel ezelőtt a szovjet hadbíróság ítéletére, koholt vádak alapján kivégzett ferences a gyónási titok vértanúja. „Az egyház elsődleges joga és kötelessége a fiatalok keresztény életre nevelése” – vallotta a gyöngyösi ferences kispapok elöljárója és tanára, aki 1945-ben megszervezte a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, a nagy sikerrel működő ifjúsági szervezetet. Ezzel az ifjúság feletti befolyásra törekvő kommunista hatalom számára elsőrendű céllá vált elnémítása.

„Vade in pace” – búcsúzott fogolytársaitól az 1946. december 11-én Sopronkőhidán kivégzett Kiss Szaléz ferences páter. Kiss Szaléz egyike a hét ferences vértanúnak, akik 1944 és 1954 között a kommunisták hit elleni gyűlöletének estek áldozatul. Boldoggáavatási eljárásuk egyházmegyei szakasza november 27-én kezdődött.

Kiss Szaléz halála 65. évfordulóján Sopronkőhidán gyűltek össze a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány tagjai, a ferences öregdiákok képviselői, hogy emléktáblát helyezzenek el a börtön homlokzatán és katolikus kápolnájában. Az eseményen részt vett Firtl Mátyás, Sopron országgyűlési képviselője és Csallóközi Zoltán, Semjén Zsolt kabinetfőnöke.

Az emléktábla elhelyezését a börtön elítéltejei egy csoportjának jelenlétében szentmisével ünnepelték. Frajka Félix ferences, Lukács Pelbárt, a hét vértanú egyikének tanítványa elevenítette fel Szaléz atya életét, megkínzásának történetét. Kihangsúlyozta a páter szociális érzékenységét. „Vak az egész világ, a lélek pedig koldus” – hirdette Kiss Szaléz Jászberényben, és olyan elkötelezettséggel végezte a szegények szolgálatát, hogy a város elöljáróságai eltávolítását kérték a rendtől. Így került Szaléz Amerikába, ahol ugyancsak megtalálta feladatát, mégis otthonlan, idegen maradt. 1942-ben tudott hazatérni.

1942 és 1944 között Debrecenben találjuk, ahol a zsidók mentése miatt a Gestapo kész lesújtani rá. Innen menekítik Gyöngyösre. „Kereszténységünk és magyarságunk egyaránt szent nekünk, s ezeknek az értékeknek a védelmében mindenre készek vagyunk” – vallja és megszervezi a korszak egyik leghatásosabb ifjúsági szervezetét, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget. „Olyan vitaestjeink vannak, hogy csak úgy porzanak bele a falak. Készül és alakul az új magyar demokrácia” – írja Szaléz. A kommunisták megijednek, konkurenciát látnak a ferences páterben, tekintve, hogy a baloldali MADISZ tagsága folyamatosan csökkent. Elsőrendű

céllá válik Szaléz elnémitása. Ürügyül szolgált néhány fiatal szovjet katona ellen elkövetett cselekedete, és Szalézt azzal vádolták, hogy fegyveres összeesküvést szervezett, és az orosz katona meggyilkolásának értelmi szerzője volt. Visszaemlékezések alapján mutatták be Szaléz atya megkínzását, a végsőkig vállalt kitartását. „Soha senkinek nem fogok nyilatkozatot tenni a gyónással kapcsolatban” – felelte az emberfeletti kínzások során fogvatartóinak. Végül a szovjet katonai bíróság ítélte halálra. Az ítéletet Sopronkőhidán 1946. december 11-én hajtották végre.

Kálmán Peregrin, a hét ferences vértanú boldoggáavatási eljárásának viceposztulátora a szentmisén arra szólított fel, legyen számunkra Szaléz most elhelyezett fényképe és emléktáblája a lelkiismeretvizsgálat tükre, mely megmutatja, mit szeret bennünk Isten és mit szeretne nekünk megbocsátani.

Az emléktábla elhelyezését Szekeres János fertőrákosi örkanonok és fegyházlelkész kezdeményezte. Szekeres atya 22 éve szolgál a börtönben. Neki köszönhető a kápolna 2009-es létrehozása. Szentmiséin 100–150 elítélt vesz részt. Holló-Vaskó Vendel, Szekeres atya barátja és segítőtje elmondta, hogy az atyát áldozatos lelkülete miatt tisztelik és szeretik a rabok. Évente kétszer meg is ajándékozza őket. Minden szabadulót hajnali fél ötkor kávéval, szendviccsel és az újrakezdést segítő csomaggal fogad, indít útnak a fegyház előtt.

Sopronkőhidán az egyházak által végzett börtönmissziót nagyon értékesnek tekintik. Szarka Péter parancsnokhelyettes elmondta: az egyházak sokat tehetnek azért, hogy a szabadulók megtalálják helyüket világban. A katolikus szentmisék mellett rendszeres börtönmissziót végez a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió, a Krisztus Szeretete Egyház, Jehova Tanúi és a Hit Gyülekezete.

Szerdahelyi Csongor: A titkok hőse: hatvanöt éve végezték ki Kiss Szalézt¹⁷⁶

Vallott gyónási titkot a ferences vértanú?

Kiss Szaléz ferences szerzetes gátját képezte a kommunista ifjúsági szervezet megerősödésének. Ezért koholt vádak alapján perbe fogták, megkínozták, majd 1946. december 10-én, Sopronkőhidán kivégezték.

Kiss Szaléz letartóztatása és pere a legnagyobb nyilvánosság bevonásával történt: törékeny alakja a letartóztatást követően két héttel a Ludas Matyi címdalára került. A ferences szerzetes a vicclap megjelenésekor már félholt volt. Egyik kihallgatása után a pribékek ölben vitték a cellájába és hajították a pricesre, mert már lábra sem tudott állni.

Vicclapon a vértanú

A karikatúrán Kiss Szaléz „Szent Péter esernyőjébe” kapaszkodva dacol a viharral, ami nyilván az orkán sebességével hódító marxista eszméket jelképezi. Az is látszik, hogy kordáját az imperialisták rángatják. Az igazság elől Szalézhoz menekülnek puskát, tört, gránátot, bombát, mindent elhajigálva a kulákok, az osztályidegenek és a megtévesztett fiatalok, hogy a csuhája alatt elrejtőzzenek. De nincs menedék. Az ideológia éber őrei felderítenek minden gaztettet, legyen az árurejtegetés vagy szovjet katonák elleni gyilkosságokat szervező államellenes összeesküvés... Szaléz 1904-ben született Szegeden, tízgyermekes iparos család ötödik gyermekeként. 1920-ban lépett be a ferences rendbe. 1926-ban tett örök fogadalmat és 1928-ban szentelték pappá. Pécsen kollégiumi magiszter, prefektus, lelkigyakorlat vezető és hamarosan népszerű hitszónok lett. 1934-től Jászberényben a rendi teológusok filozófiatanára, népszónok, és rangos katolikus folyóiratokban publikál. Szociális kérdésekben tanúsított radikális álláspontja miatt azonban a jászberényi előkelőségek kérésére a rend vezetése eltávolítja a Jászságból. Salgótarjánba, majd 1937-ben Amerikába küldik. Bár igazságtalannak tartja és száműzetésként éli meg új feladatkörét, amerikai magyar lelkipásztorként, az ottani magyar katolikus hetilap szerkesztőjeként, rendszeres szerzőjeként eredményes munkát végez. Nagyon boldog, mikor 1942-ben, a háború eszkalálódása előtti utolsó pillanatban hazatérhet. Az akkor alakuló debreceni ferences rendház vezetőjeként folytatja lelkipásztori és szerkesztői tevékenységét.

Konkurencia a kommunistáknak

1944-től Gyöngyösön a ferences kispapok előjárója és tanára. 1945-ben megszervezte a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amely Gyöngyös fiatalságát fogta egybe. E

¹⁷⁶ <http://mindennapi.hu/cikk/egyhaz/vallott-gyonasi-tikot-a-ferences-vertanu-/2011-12-10/10549>;

szervezetben kommunista konkurenciát láttak, ezért Szaléz atyát 1946. április 28-án letartóztatták. Azzal vádolták, hogy fegyveres összeesküvést szervezett, és egy orosz katona meggyilkolásának is értelmi szerzője volt. A bírósági jegyzőkönyv szerint Szaléz atya megígérte, hogy feloldozza a diákokat, ha elkövetik a gyilkosságot, illetve vallatónak beszámolt arról is, mit gyóntak neki vádlott társai, vagyis elárulta a gyónási titkot. A perben azonban bebizonyosodott, hogy a vallomás hamisítvány. Társai közül, akik kiszabadultak a fogságból, elmondták, hogy papjukat a felismerhetetlenségig szétverték, de ő a gyónási titkot nem árulta el, a szembesítéskor pedig kijelentette: a jegyzőkönyvet a kínzásoktól legyengülve, nem jószántából írta alá, abból semmi sem igaz. A tárgyalást magyarul nem tudó szovjet katonák, megfelelő tolmács hiányában vezették le. P. Kiss Szalézt a szovjet hadbíróóság ítélete alapján 1946. december 10-én végezték ki Sopronkőhidán. Nyughelye máig ismeretlen. Halála óta a gyónási titok vértanújaként tisztelik rendtársai. Kivégzésének évfordulóján, december 11-én a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány tagjai szentmisét mutatnak be a sopronkőhidai börtönben, és emléktáblát helyeznek el az épületen. Kiss Szaléz egyike a hét ferences vértanúnak, akik 1944 és 1954 között a kommunisták hit elleni gyűlöletének estek áldozatul. Boldoggá avatási eljárásuk egyházmegyei szakasza november 27-én kezdődött.

Meddig tűritek???¹⁷⁷

Nekem aztán igazán nem áll érdekeben az uszítás, mert nem élvezem az otthoni "demokrácia" áldásait és szabadságát. Csupán néha érthetetlenül állok azon közöny előtt, ahogy honfitársaim eltúrik maguk között azokat, akik még nem is olyan régen kifosztóik, elnyomóik és hóhéraik voltak. Az eltérés talán a névtelenségben még elmenne, de ez nem áll fenn az állítólagos rendszerváltás után közel 10 évvel. A szavak helyett beszéljenek a tények. Eljutott hozzám a hír otthonról, hogy a Belgrád rakparton működik egy ügyvédi iroda, melynek a társtulajdonosai: Eörsi Mátyás és dr. Bauer Miklós. A hír szerint, ha minden jól megy, ez az ügyvédi iroda fogja létrehozni azt a megállapodást, hogy egy amerikai cég privatizálni fogja a temetést. A tárgyalások folyamatban vannak. Az ügyvédi iroda egyik társát - ahogy írtam - dr. Bauer Miklósnak hívják. Kötelességemnek tartom elővenni a nemrégén megküldött könyvet, melynek az írója Gábor Róbert, aki 60 évvel ezelőtt csatlakozott a Szociáldemokrata Párthoz. A több mint 400 oldalas könyvben a párt történelmével foglalkozik, és említést nyer benne hogy az első május 1-ét 1890-ben ünnepelték. Vagyis a tévedések elkerülése végett nem egy olyan könyvből fogok részleteket közölni, melyet jobboldali propagandának lehet nevezni, fasiszta, náci tollával megírni. Bauer Miklósról lesz szó. Hogyan látták a szociáldemokraták ennek az embernek a működését a kommunista uralkodás folyamán Magyarországon. 161. oldal: - "Péter Gábor legbelső munkatársai Bálint István, Balog Béla, Bauer Miklós, Csapó Andor, Décsi Gyula, (Mindszenty hercegprímást tartóztatta le Esztergomban R.L.) Dékán István, Farkas Vladimír, Janikovszky Béla, Károlyi Márton, Mátrai Tamás, Princz Gyula, Száberszky József, Szűcs Ernő, Tímár István". 166. oldal: - "Páter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetest elhurcolták az Andrássy út 60-ba. Államellenes összeesküvést akartak a nyakába varrni, de nem volt hajlandó vallani, ezért a kínzások minden fajtáját kipróbálták rajta. Többek között Bauer Miklós százados javaslatára vizet csöpögtettek a fejére, amivel azt akarták elérni, hogy az áldozat megőrüljön. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy vödört tettek a fejére, s azt gumibottal döngették. A harangzúgáshoz hasonló állandó hang rettenetes szédülést okozott. Ezek a kísérletek sem bírták szólásra Kiss Szalézt. Végül is gumibottal addig verték a veséjét, míg bele nem halt a szenvedéseibe". 171. oldal: - "Farkas Vladimír egyre fontosabb beosztásokat kapott. 1950 második felében egy új osztály, a határon túli hírszerzés vezetője lett. A IX. alosztály vezetését Zsidi Gyula ezredes, volt pártalkalmazott vette át. Farkas Vladimír munkatársai az új osztályon a következők voltak: Tihanyi János, helyettes vezető; Vértés János, az angol-amerikai osztály vezetője; Sipos Károly, a jugoszláv osztály vezetője; Bauer Miklós, a nyugat-európai osztály vezetője; Mészáros József, az emigráns osztály vezetője; Mészáros István, a külképviseleti és elhárítási osztály vezetője". 173. oldal: - "1962-ben egy KB-ülésen Marosán György elmondotta, hogy Ries Istvánt az ÁVO-n 1950-ben agyonverték. Maradványait hosszú kutatás után egy váci meszesgödörben találták meg, a vasúti sínek mentén. A

177 Szózat: Irodalmi, Művészeti és Természetbarát Havilap; 1997. április.

továbbiakban Marosán kifejtette, hogy Ries István személyével kapcsolatban meg kell említeni Bauer Miklós ÁVO-s alezredest. (1950-ben Bauert alezredessé léptették elő.) Idézzünk csak a zsák és zsineg nagykereskedő (Bauer és Rátz) csemete Rákosihoz küldött jelentéséből, az 1950. július 22-én készült eredeti okiratból: "beismerés előtt a sírás, a pizkosság okozta megalázottságot leszidással, leköpéssel és néhány pofonnal igyekeztem fokozni" (Bauer leírt szavai). Ugyancsak Bauer alezredes, amikor az egyik vizsgáló panaszkodott, hogy őrizetese nem vall, gúnyosan jelentette ki: - "Nem tudtok kihallgatni. Látjátok, az én őrizeteseink inkább meghalt". Ries Istvánról volt szó. Ries István Farkas Vladimír szerint is agyonverték. Ő számol be arról is, hogy Bauer Miklós először csepegtetős módszerrel akarta vallomásra bírni. Bauer megkapta jutalmát bűneiért: a Komplex Külkereskedelmi Vállalat vezetőjeként ment nyugdíjba. Budapesten él, egy neves ügyvédi iroda munkatársa". 182. oldal: - "Szendi György, illegális kommunista párttag, Bauer Miklós sógora volt. Péter Gábor közvetlen környezetéhez tartozott. Az évek során a PRO ÁVO-ÁVH majdnem minden osztályán teljesített szolgálatot. 1946. szeptemberétől a XI. alosztályba kapott beosztást. 1947-ben a IV alosztály helyettes vezetője lett. A Rajk per idején ő hallgatta ki Bauerrel együtt Noel H. Field-et. Ugyancsak az ő brutalitásuk miatt hozott Zsigmond Ernőné koraszülött gyereket a világra az Andrássy út 60. pincéjében. A jutalom itt sem maradt el: Szendi György, Bauer Miklós sógora, szabadalmi ügyvivői engedélyt szerzett és irodát nyitott Budapesten". 243. oldal: - "Amikor Ries István igazságügyminiszter tudomására jutott a "kékcédulás" szavazatok száma, kijelentette, hogy ha nem engedik szabadon a szociáldemokrata rendőrtiszteket, ha a kommunisták nem vonják vissza a hamis szavazatokat, lemond miniszteri tisztségéről. Bán Antal iparügyi miniszter szolidaritást vállalt vele. Ries István 1950. júniusában súlyos árat fizetett magatartásáért: Bauer Miklós ÁVO-s alezredes saját bevallása szerint agyonverte az Andrássy út 60-ban". A leírtak Gábor Róbert "Az Igazi Szociáldemokrácia" c. könyvében olvashatók. Ismétlem: ez az ember ma szabadon él, boldogul, és egy jól menő ügyvédi irodának a társtulajdonosa Budapesten, a Belgrád rakparton. Kérdem én a magyarság nevében: hogyan lehetséges az, hogy egy közönséges és kegyetlen gyilkos büntetlenül élhet egy állítólagos demokratikus országban? Az ilyen égbekiáltó bűnök nem évülhetnek el! Az az ország, ahol ilyen gaztettek elkövetői ellen nem lép fel a törvény teljes szigorával, nem mondható szabadnak, demokratikusnak és törvényesnek. Hogy a Bauer-család jellemképe teljes legyen, ennek a közönséges gyilkosnak a fiát Bauer Tamásnak hívják és ma az SZDSZ nevű politikai pártnak a képviselője. Hogy ez a fiatal ember mennyiben lett demokrata vagy követi kommunista papája elvbéli politikáját, példa rá az alábbi pimaszság:

Debrecenben, a civis városban, a Függetlenségi Nyilatkozat 1849-es, 150 éves évfordulójára és arra emlékezve, meghívták a református Nagytemplomba Göncz, Kuncze mellett Bauer Tamást is. A meghívó levelet Bauer Tomika a következő tartalmú levéllel utasította vissza: "Köszönöm a meghívást a Függetlenségi Nyilatkozat 150. évfordulójának alkalmából szervezett emlékülésre. Sajnálatosnak tartom azonban, hogy a megemlékezést "ökumenikus istentisztelettel" kapcsolják össze, és ezzel lehetetlenné teszik, hogy egy magamfajta, született istentagadó részt vegyen rajta. Rossz, a magyar polgárosodás kossuth-deáki-eötvösi liberális tradíciójával ellentétesnek tekintem azt a szokást, hogy vallási szertartással ötvöznek állami, önkormányzati, közéleti eseményeket, ami kiközösíti a más világnézetűeket. Bauer Tamás, SZDSZ". Bauer Tomika elfelejti, hogy az egykori Kossuth-Deák-Eötvös-féle liberális felfogás ég és föld különbség a mai, SZDSZ, MSZP által terjesztett, liberalizmustól. A mai liberalizmus az ő képükre teremtett demokrácia, melynek semmi köze a múlt századbeli három nagy magyar államférfi által vallott liberalizmushoz. Csupán abban nem vagyok biztos, és a kis ördög kérdezzeti tőlem: - mi lett volna, ha ezt az emlékülést, mondjuk a debreceni zsinagógában tartották volna meg. Akkor is távolmaradásával tüntetett volna az istentagadó Bauer Tomika? Kétlem. Hiába, és ez beteljesedett a Bauer családnál: az alma nem esik messze a fájától... Ez még nem volna baj, hiszen ez csak egy régi mondás. Viszont rothadt fát ki kell vágni, az egészséges földből hogy ne termeljen vadalmát, amivel megmérgezhetsz azt, aki beleharap...Ezért kérdeztem írásom címében: Meddig tűritek?

Révffy László

Anglia, történelem tanár